

4/6

Kötés fonditor

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

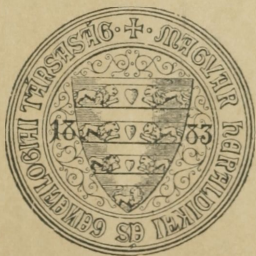
SCHÖNHERR GYULA

TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR

AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

TIZENKILENCZEDIK KÖTET

1901-İK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCML.

Kötési sorrend (I-II) = 1901. évi kiadásom
 1902. évi szöveg
 1902. évi kiadásom
 1901. évi szöveg

TARTALOM.

az 1901. évi (1-ik) kötet tartalmáról
 van...

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
DARÓCZY ZOLTÁN... ..	42
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ	1
— — A XIV. századi címér-adomány. <i>(Egy oklevélhasonmással és két címerrajzzal)</i>	97
GRÜNN ALBERT	27
ILLÉSSY JÁNOS	190
KÁLLAY UBUI	41
— — A Tornaiakról	86
— — Adalékok az Aba-nemzetség történetéhez	198
KARÁCSONYI JÁNOS dr. Adalék Hunyady János származásához	49
KUBINYI MIKLÓS	118
MELIÓRISZ BÉLA dr. A Bothfalvi Both család címere. <i>(Színes címerképpel)</i>	38
MOCSÁRY ISTVÁN	122
PETROVAY GYÖRGY	73
PÓR ANTAL	138
— — Dénes kalocsai érsek (1350—1355) nemzetsége	141
Ifj. REISZIG EDE dr.	85
U. R.	197
VARJÚ ELEMÉR	88
— — Pozsony város címerlevelei 1436-ból. <i>(Színes címerképpel és egy oklevél-hasonmással)</i>	134
— — A Szalók nemzetség. <i>(Színes címerképpel)</i>	153
WERTNER MÓR dr.	7, 54
— — «Boccolozza» és «Curnisso»	87
— — Nemzetségi kutatások. <i>(Két közlemény)</i>	104, 174
— — Még egyszer Hunyadi János származásáról	142

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	42, 90, 145, 194
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1901-ik évben. SCHÖNHERR	
GYULA titkártól	200
<i>Szakirodalom.</i> Karácsonyi János, A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Ismerteti VARJÚ ELEMÉR	45
Hetényi Bódog, Magyarország külön címerének és a magyar korona országai egyesített címerének leírása és rajza	46
Pálmay József, Udvarhelyvármegye nemes családjai. Ism. —g.—	47
Vjestnik kr. horvatsko—slavonsko—dalmatinskog zemaljskoga arkiva. Ism. MELICH JÁNOS... ..	95
Apsai Mihályi János, Mármarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Ism. G. A.	96
Fejérpataky László, Monumenta Hungariæ Heraldica	146
Nagy Géza és Nemes Mihály, A magyar viseletek története. Ism. GRÜNN ALBERT	146
A főrendiház évkönyve. Ism. VARJÚ ELEMÉR	148

	Lap
Magyarország vármegyéi és városai. Biharvármegye és Nagyvárad. <i>(Két címerképpel)</i> Ism.	
VARJÚ ELEMÉR	149
Balogh Gyula, Vasvármegye nemes családjai. Ism. Cs.	151
Uréchia V. A., Notice sur les armoiries du peuple roumain. Ism. ÁLDÁSY ANTAL	204
Zerniczki—Szeliga Emilian. Der Polnische Adel. Ism. G. A.	206
Nagy Iván. Családtörténeti értesítő. III. évfolyam 1—8. füzet. Ism. V. E.	207

*

Kérelem a lengyelországi Salamon család története ügyében	48
Megjegyzések «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munkának a Turulban megjelent ismertetésére. Dr. SCHILLER BÓDOG-tól	90
Válasz «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munka bírálatára írott észrevételekre. GRÜNN ALBERT-től	93
Rövidke viszonzóválasz «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munka bírálójának válaszára. Dr. SCHILLER BÓDOG-tól	151
Előfizetési felhívás Pálmay József Háromszékvármegye nemes családjai című munkájára.	151
Kérelem Benke Mátyás és István armálisa ügyében	152

Melléklet

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*. — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság céljaihoz 100 sztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frt-nyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módokat szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúta után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnököznek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frt-ig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgáló szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bizza meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékok díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választanak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kotelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak biztosításával megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módokat szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdeklőséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a titkárkarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanolyan módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásával által hitelesítettnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évről első választmányi ülésén döntenek el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököt, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választásképesége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ivszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkeken kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenfelül munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot biz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyont képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képeztén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetűek nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmányi rendeletéből, részben a társaság pénzügyi kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyont képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmányi rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségképp a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címűen tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordítják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott cél és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyéni tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Ötödizben megválasztatott 1902 december 20-án.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Megválasztatott 1898 december 16-án.

II. BÁNO JÓZSEF.
Megválasztatott 1900 december 20-án.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJÚ ELEMÉR
Megválasztatott 1901 február 28-án

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	15 EmőkeiEmich Gusztáv. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Köváry László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Dr. Áldásy Antal. <i>Megválasztatott 1896 november 26-án.</i>	Éble Gábor. <i>Megválasztatott 1900 november 29-én.</i>	30 Kubinyi Ferencz. <i>Megválasztatott 1902 december 11-én.</i>
Barabás Samu. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Dr. Fejérpataky László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Lehoczky Tivadar. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Gróf Bánffy György. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Fraknói Vilmos. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Makay Dezső. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>
5 Idősb Bánó József. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Géresi Kálmán. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Báró Mednyánszky Dénes. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>
Dr. Békefi Remig. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	20 Ghyczy Pál. <i>Megválasztatott 1900 november 29-én.</i>	Nagy Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Berzeviczy Edmund. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Dr. Illésy János. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>	35 Némethy Lajos. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Boncz Ödön. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Kammerer Ernő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Báró Nyáry Jenő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Borovszky Samu. <i>Megválasztatott 1897 november 27-én.</i>	Dr. Karácsonyi János. <i>Megválasztatott 1890 november 27-én.</i>	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
10 Bunyitay Vincze. <i>Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.</i>	Kállay Ubul. <i>Megválasztatott 1902 december 11-én.</i>	Dr. Ortvai Tivadar. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Dr. Csánki Dezső. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	25 Dr. Károlyi Árpád. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Lovag Óváry Lipót. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csoma József. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Baczkamadarasi Kis Bálint. <i>Megválasztatott 1893 november 30.</i>	40 Dr. Pauler Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Id. Daniel Gábor. <i>Megválasztatott 1899 november 30-án.</i>	Kollányi Ferencz. <i>Megválasztatott 1901 november 28-án.</i>	Petrovay György. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>
Dr. Dézsi Lajos. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Dr. Komáromy András. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Pettkő Béla. <i>Megválasztatott 1899 november 28-án.</i>

- Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
 Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 45 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 50 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

- Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 55 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Csekei Varjú Fiemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 60 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*

Levelező tagok.

- Királydaróczy Daróczy István. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*

- Doby Antal. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Nádudvari Györy Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 5 Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
 Kandra Kabos. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 10 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Sváby Frigyes. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- † Gróf Andrassy Manó.
 † Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 5 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
 † Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 10 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
 15 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimáraf.*
 Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
 Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
 Gróf Festetic-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Budapest.*
 20 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károly Gyula.
 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- 25 † Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 † Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 † Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 30 Szerémi herceg Odescalchi Arthur. *Sticcó,* u. p. Kis-Tapolcsa.
 Szerémi herceg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 † Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Budapest.*
 35 Sigmund Akos. *Budapest.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca,* u. p. Aszód.
 † Gróf Sztáray Antal.
 † Gróf Tisza Lajos.
 † Idősb báró Vay Miklós.
 40 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalú.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Babics József. *Zsombolya.*
 45 Balásházy Bertalan. *Kódombpuszta,* u. p. Henczida.
 † Báró Bánffy Ádám.
 † Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
 Bay Ilona. *Debreczen.*

- Beöthy Ákos. *Budapest.*
 50 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Budapest székesfőváros könyvtára.
 Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
 55 Csapó Vilmos. *Tengelicz,* u. p. Gindly-család.
 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 † Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Karczag István. *Bécs.*
 60 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi,* u. p. Déva.
 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczer István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 65 † Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanói herceg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 70 Sopron vármegye közönsége.
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 Szontágh Pál. *Horpács,* u. p. Nagy-Oroszi.
 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 Tisza Kálmánné, szül. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
 75 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdijas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdijasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Mihályi*.
 *Gróf Almássy Dénesné. *Gyula*.
 *Báró Ambrózy István. *Malonya*.
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely*.
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest*.
 *Gróf Andrassy Géza. *Betlér*.
 *Gróf Andrassy Gyula. *Budapest*.
 *Gróf Andrassy Tivadar. *Budapest*.
 Andreánszky Antal. *Budapest*.
 10 *Báró Apor István. *Aporfalva*,
 u. p. Dicső-Szent-Márton.
 Antal János. *Budapest*.
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest*.
 Baán Elemér. *Kőrömczbánya*.
 Baditz Lajos. *Kapuvár*.
 15 Szentkatolnai Bakk Endre. *Viz-
 akna*.
 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest*.
 Bödi Balogh Gyula. *Szombathely*.
 Barabás Samu. *Budapest*.
 *Baranyay Mária. *Budapest*.
 20 Barlanghy Árpád. *Temesvár*.
 *Baross Károly. *Budapest*.
 Baróti Lajos. *Budapest*.
 Bartal Béla. *Fadd*.
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár*.
 25 Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér*.
 *Idősb Bányó József. *Budapest*.
 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff*.
 Komoróczy és Szentandrás Pencsik
 István. *Király-Helmecz*.
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok*, u. p.
 Tura.
 30 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi*.
 *Beniczky Ferencz. *Budapest*.
 *Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tisza-
 Földvár.
 Beniczky Kálmán. *Turóc-Szent-
 Márton*.
 *Benke Gyula. *Budapest*.
 35 Benkó Imre. *Nagy-Kőrös*.
 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-
 Tengelicz*.
 *Berczik Árpád. *Budapest*.
 Berseny Béla. *Arad*.
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres*.
 40 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest*.
 Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
 *Béldi István. *Marosvásárhely*.
 Dr. Békefi Remig. *Budapest*.
 Bolgár Emil. *Budapest*.
 45 Dr. Boncz Ödön. *Budapest*.
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest*.
 Borsay Jenő. *Gákova*.
 Bosnyák László. *Kaposvár*.
 Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes*.
 50 *Botka Béla. *Bánlak*.
 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad*.
 *Bronts Viktor. *Susa*.
 Budapesti egyetem tört. szeminá-
 riuma.
 Budapesti kegyesrendiek főgym-
 nasiuma.
 55 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad*.
 Buzinkay Gyula. *Budapest*.
 Felsőpulyai Bük Géza. *Lébény-Szt-
 Miklós*.
 Csatai Gyula. *Debreczen*.
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest*.
 60 *Gróf Csáky Ödön. *Főrév*.
 Dr. Csánki Dezső. *Budapest*.
 K. Császár Ferencz. *Budapest*.
 *özv. Csergheő Gézáné. *Budapest*.
 Csernátony Gyula. *Besztercze*.
 65 Csernovics Diodor. *Arad*.
 Dr. Csiky Viktor. *Seprős*.
 *Báró Csollich Géza. *Budapest*.
 *Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-
 Encs.
 Fördöghfalvi Csuha Malva. *Csász-
 lócz*, u. p. Ungvár.
 70 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p.
 Cziráki.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest*.
 Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks*.
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-
 Lécz*, u. p. Szerb-Bóka.
 Dedek Crescens Lajos. *Budapest*.
 75 Deési kaszinó-egylet.
 *Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás*.
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen*.
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Sziák*.
 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda*.
 80 Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest*.
 *Desseffy Arisztid. *Budapest*.
 Délmagyarországi rég. és tört. egy-
 let. *Temesvár*.
 Dévai főreáliskola.
 85 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest*.
 Doby Antal. *Homonna*.
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely*.
 Domahidy Viktor. *Budapest*.
 Dörgö Albert. *Kolozsvár*.
 90 Dr. Döry Ferencz. *Budapest*.
 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihály-
 falva*.
 Dudás Gyula. *Zombor*.
 *Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Ritt-
 berg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becske-
 rek*.
 95 *Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Bre-
 zovicza*, u. p. Zágráb.
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest*.
 Eölvédi-Bresztóczy József. *Budapest*.
 Eperjesi Széchenyi kör.
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz*.
 100 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf
 Migazzi Irma. *Galgócz*.
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár*.
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész*.
 *Gróf Esterházy Miklós Móríc. *Budapest*.
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-
 marton*.
 105 Dr. Esztergár László. *Budapest*.
 Esztergomi főegyházmegyei könyv-
 tár.
 Éble Gábor. *Budapest*.
 Fáy Béla. *Dédics*, u. p. Piski.
 *Fáy István. *Pusztá-Szemszűrő*,
 u. p. Batka.
 110 *Fáy László. *Nyustya*.
 Báró Feilitsch Bertold. *Nyiregy-
 háza*.
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest*.
 Dr. Fejérpataky László. *Budapest*.
 Fekete Albert. *Szkáros*, u. p.
 Zsadány.
 115 Fest Lajos. *Eperjes*.
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste*.
 Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest*.
 Fiáth István. *Nagy-Hantos*.
 özv. Fogarassy Samuné. *Susák*.
 120 Gróf Forgách László. *Mándok*.
 Dr. Fraknoi Vilmos. *Róma*.
 Füssy Tamás. *Zala-Ápáti*.
 *Gyulai Gaál István. *Büssü*.
 Gachal Sándor. *Budapest*.
 125 Gerold és társa. *Bécs*.
 Dr. Géczy Dezső. *Budapest*.
 Géresi Kálmán. *Debreczen*.
 Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p.
 Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton*.
 130 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma*.
 Gózonny László. *Zala-Egerszeg*.
 *Gömöry Oszkár. *Budapest*.
 Graenzenstein Béla. *Budapest*.
 Dr. Grün Albert. *Budapest*.
 135 Gyarmathy Sándor. *Budapest*.
 Dr. Gyárfás Tihámér. *Brassó*.
 *Br. Györffy Pál. *Szilágy-Kraszna*.
 Báró Györffy Samu. *Budapest*.
 Nádudvari György Árpád. *Bécs*.
 140 Gyulay Kálmán. *Kerepes*.
 *Hajós József. *Budapest*.
 Halmágyi Sándor. *Budapest*.
 Dr. Hampel József. *Budapest*.
 Harmos István. *Sopron*.

- 145 Hattyúfy Dezső. *Székesfehérvár*.
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa*.
Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz. *Budapest*.
Tiszabeői Hellebronth Antal. *Trient*.
- 150 Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
Hets Ödön. *Budapest*.
Hodinka Antal. *Bécs*.
Hódy Imre Ferencz. *Rév-Fülöp*, u. p. Kövágó-Ors.
Hont-vármegyei múzeum-társaság. *Ipolyság*.
- 155 Horváth Emil. *Budapest*.
Horváth Sándor. *Budapest*.
*Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassa-Gyarmat.
Huszár Dezső. *Duna-Adony*.
*Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
- 160 Ibrányi Mihály. *Galga-Györk*.
Dr. Illésy János. *Budapest*.
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyir-Megyes*, u. p. Mátészalka.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest*.
*Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szeke-res*, u. p. Zsarolyán.
- 165 *Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde*.
Isépy István. *Sátoralja-Ujhely*.
*Ivány Tihamér. *Budapest*.
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest*.
Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest*.
- 170 Jankovics József Mihály. *Munkács*.
Jasztrabszky Kálmán. *Budapest*.
Jedlicska Pál. *Nagyszombat*.
Jeszenszky Alajos. *Nyitra*.
Jeszenszky Lajos. *Csejthe*.
- 175 *Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Juhász Zsigmond. *Bécs*.
Junkovich Gyula. *Samobor*.
*Ifj. Justh György. *Neczpál*.
Kalocsai érseki könyvtár.
- 180 Kammerer Ernő. *Budapest*.
Kandra Kabos. *Eger*.
Karakas Károly. *Nagyvárad*.
Dr. Karácsonyi János. *Bihar-Püspöki*.
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest*.
- 185 Kassai társalgási egyesület.
Kazinczy Gábor. *Kaposvár*.
*Kazy József. *Budapest*.
*Kállay András. *Nagy-Halász*.
- *Kállay Lipót. *Budapest*.
- 190 Kállay Ubul. *Mezőcsát*.
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs*.
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest*.
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron*.
- 195 *Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalú*.
*Báró Kemény Gyula. *Pusztakamarás*, u. p. Mocs.
*Báró Kemény Kálmán. *Vécs*.
Kempelen Béla. *Abauj-Szántó*.
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár*.
- 200 *Kölcsei Kende Péter. *Ungvár*.
Kenessey László. *Székesfehérvár*.
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém*.
Képviselőházi könyvtár. *Budapest*.
*Gróf Khuen-Hóderváry Károly. *Zágráb*.
- 205 Kilián Frigyes. *Budapest*.
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen*.
Kisfaludy Á. Béla. *Budapest*.
Kisfaludy László. *Budapest*.
Kiss Emil Károly. *Baltavár*.
- 210 Kiss István. *Budapest*.
*Nemeskéri Kiss Pál. *Téghles*.
Kollányi Ferencz. *Budapest*.
Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacs*.
Dr. Komáromy András. *Budapest*.
- 215 Komlói Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva*.
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom*.
Korizmic Antal. *Alexandria*.
Kormos Béla. *Szombathely*.
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen*.
- 220 Lovag Kotz József. *Arad*.
Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
Köszeghy Antal. *Budapest*.
Köszeghy Sándor. *Budapest*.
- 225 *Köváry László. *Kolozsvár*.
Krahl Ernő. *Bécs*.
Bállai Krémer Sámuel. *Deés*.
Kubinyi Ferencz. *Kővár*.
*Kubinyi Hugó. *Deménfalva*.
Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Váralja*.
- 230 Dr. Küffer Béla. *Budapest*.
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr*.
Láng Mihály. *Budapest*.
Lehóczky Tivadar. *Munkács*.
Leleszi prépostság.
- 235 Leővey Sándor. *Budapest*.
Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest*.
Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok*.
- Lippich Gusztáv. *Szolnok*.
Kisfaludi Liphay Kornél. *Budapest*.
- 240 *Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek*.
Losonczy István. *Miskolcz*.
Luby Károly. *Nagy-Károly*.
*Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest*.
Makay Dezső. *Budapest*.
- 245 Makay Emil. *Temesvár*.
Makkay József. *Nagyvárad*.
Malatinszky György. *Atkár*.
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest*.
Máriássy Ödön. *Mád*.
- 250 Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Budapest*.
Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
*Meszleny Bencze. *Velencze*.
*Meszleny Pál. *Velencze*.
- 255 Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget*.
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg*.
Miskolczy Imre. *Budapest*.
Miskolczy Jenő. *Debreczen*.
Miskolczy ref. lyceum könyvtára.
- 260 *Bocsári Mocsáry István. *Budapest*.
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő*.
*Mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület. *Magyar-Óvár*.
Nagy Géza. *Budapest*.
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest*.
- 265 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztavárjas*, u. p. Böös.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest*.
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
- 270 Nagyvárad közs. iskolai könyvtár.
Nalácz Ödön. *Deés*.
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest*.
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest*.
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár*.
- 275 Németh Titus. *Budapest*.
Némethy Lajos. *Esztergom*.
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony*.
*Orczy Dezső. *Budapest*.
Orczy Zoltán. *Budapest*.
- 280 Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz*.
*Ország Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
*Országos kaszinó. *Budapest*.

- Országos levéltár. *Budapest.*
Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony.*
- 285 Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
Örgróf Pallavicini Adolfné szül.
Bárczay Anna. *Kassa.*
*Örgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
- 290 Páriz-Pápai Paraicz Gyula. *Buda-
pest.*
Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
*Paulovics József. *Turóc-
Szucsány.*
Payzosz Andor. *S.-A.-Ujhely.*
Pálfi Pálffy László. *Pacs.*
- 295 Páll Albert. *Ungvár.*
Pálmay József. *Székely-Udvarhely.*
Dr. Pászthor Bertalan. *Eger.*
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
- 300 Peőcz Elek. *Budapest.*
Peőcz Ferencz. *Torda.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György.
Nagy-Kürü.
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula.
Eperjes.
Dolhai és Petrovai Petrovay László.
Lugos.
- 305 Dolhai és Petrovai Petrovay Margit.
Nagy-Kürü.
*Aszódi és Podmanini báró Pod-
maniczky Gézáné szül. gr. Degen-
feld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podma-
niczky Levente. *Fenyő-Haraszti*,
u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom.*
- 310 Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium
ifjúsági könyvtára.
- 315 Pozsonyi Toldy-kör.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Hom-
rogd.
Puky József. *Félegyháza.*
Radocza János. *Budapest.*
- 320 *Báró Radvánszky Géza. *Sajó-
Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Tar-
sány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
- 325 Rakovszky Endre. *Kassa.*
*Rakovszky Ferencz. *Novák.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Rákóczy Aladár. *Budapest.*
Ráth György. *Budapest.*
- 330 Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
*Reviczky Ambró. *Budapest.*
Rexa Arthur. *Budapest.*
Dr. Récesey Viktor. *Győr-Szent-
Márton.*
- 335 *Báró Rédl Béla. *Budapest.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Révai Leó. *Budapest.*
Romhányi János. *Nyitra.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-
Zombor.*
- 340 *Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-
Becskerek.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
Báró Salamon Mihály. *Székesfehé-
vár.*
- 345 Sarlay Sámuel. *Ajnácskő.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
Sárközy Imre. *Székesfejérvár.*
Schiller Bódog. *Budapest.*
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
- 350 *Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolyosi Simó Ferencz. *Bpest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
- 355 Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p.
Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-
Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-
Sombor.*
Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
Soproni kaszinó-egyesület.
- 360 Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Stessel József. *Kis-Marton.*
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
Sváby Frigyes. *Lőcse.*
- 365 Szabadkai közs. főgimnázium.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
Szamosujvári főgymnasium.
- 370 Szatmár vármegye közönsége.
Nagy-Károly.
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
- 375 Szentimrey Tamás. *Mármaros-
Sziget.*
Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula.
Bikszád.
- *Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula.
Budapest.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Ká-
rolyné szül. Szent Ivány Margit
Liptó-Szt-Iván.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár.
Bélad, u. p. Nagy-Herestyén.
- 380 *Báró Szentkereszty Béla. *Arkos*,
u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-
Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Dr. Szentpétery Imre. *Budapest.*
- 385 Özv. Négyesi Szepessy Andrásné
szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Mátyás. *Miskolcz.*
Széll Farkas. *Debreczen.*
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
- 390 Nagyszigeti Szily Kálmán. *Buda-
pest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos.
Eger.
Szögyény Béla. *Sopron.*
- 395 Sztankay Béla. *Kassa.*
*Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
- 400 *Szili Taund Jenő. *Bécs.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetiltlen-
via Solt.*
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné
szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő.*
u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
- 405 Terray István. *Sikér.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és
Pozsony.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Buda-
pest.*
- 410 Torkos László. *Budapest.*
Tóth Árpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Nagy-Becskerek.*
Török Kálmán. *Munkács.*
Törös Sándor. *Ipolyság.*
- 415 Tóttóssy Gyula. *Nyulás.*
Turóc-szentmártoni múzeumi tót
társaság.
*Ugron István. *Alexandria.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
- 420 Ujj György. *Tata-Tóváros.*
Ullmann József. *Budapest.*

FELSŐGYŐRI NAGY IVÁN EMLÉKEZETE.

(Felolvasott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901 december 13-ikán tartott nagygyűlésén.)

Életemben csak kétszer láttam azt a férfit, a kinek emlékét most föleleveníteni óhajtom. — Első ízben az egyetemi könyvtár sarokszobájában mint társaságunk alelnökét pillantottam meg. Társaságunk egyik választmányi gyűlését vezette ott, 72 éves korában is figyelemmel hallgatva egyik tagtársunk értekezését és szeretettel rendezve társaságunk ügyeit. Másodízben a Nemzeti Múzeum dolgozó szobájában találkoztam vele. A gr. Forgách család levéltárának egyes leveleit olvasgatta s készített azokból ősz hajjal, de ifju hévvel Nógrádmegye története számára jegyzeteket.

Nem volt tehát a megboldogult személyes ismerősöm. Alig tudnám leírni alakját, nem tudok mondani semmi újat, mástól nem tudott pályafutásáról vagy társadalmi érintkezéseiről, szokásairól, családi vagy tudományos köréről, a minőkkel a többi emlékbeszédet tartó jelesek beszédeiket érdekesekké, figyelmetgerjesztőkkel szokták tenni. — Majdnem azt kell mondanom, hogy ismeretlenek valánk egymással és mégis, a helyett azt kell állítanom, hogy nagyon is nagy volt az ismeretség köztünk. Meg volt ez ismeretség mint a mester és tanítványa között nem az iskolában, nem a személyes érintkezés, hanem az irodalom terén.

Azért méltán mondhatom, hogy midőn társaságunk mélyen tisztelt választmánya engem bizott meg ez emlékbeszéd tartásával, nem idegenre, hanem Nagy Iván lelkének, legfőbb tudományos törekvéseinek, műveinek, nemes szándékainak ismerőjére bízta ez emlékbeszédet.

Hiszen én hálás tanítványa vagyok a megboldogultnak s a nemzetségek történetének megírásával mintegy folytatója az ő élete legnagyobb alkotásának: «Magyarország családai»-nak.

A mestert, a magyar családtörténet és heraldika főemberét, jóformán megalapítóját akarom én föleleveníteni, s azt nem is tehetném méltóbb helyen, mint éppen itt e társaságban, a mely Nagy Iván életének főhajtását: a magyar családtörténet és heraldika fejlesztését megvalósítani törekszik.

* * *

A magyar nemzetnek XIII—XIV. századbeli társadalmi szervezete, nevezetesen a nemzetségi birtokoknak a harmad-negyedizi rokonokra való átszállása, kivált pedig az ily jószágokra vonatkozó elővételi jog erősen követelte, hogy minden nemzetség és család a maga történetét, leszármazását izről-izre ismerje. Valóban ismerte is. Hogy csak pár példát említsek ennek megmutatására, 1380-ban a Szent-Szalvatoriak nemzedékrendjüket a hatodik ösig tudták és pedig oklevelekkel igazolhatólag fölvinni;¹ 1399-ben pedig Pelbárhidi János leányai be tudták bizonyítani, hogy az Adonyi család akkor élő tagjai nem 4-ik, hanem 5-ik izi rokonaiak.² Sajnos az ilyen élő családtörténetből csak véletlenül maradt reánk valami, hisz még nem-

¹ Zichy család okmánytára, VIII. k. 164. l.

² Országos levéltár, Dl. 20. 107. l.

zetünk aranyágascskájának, az Árpádok nemzetiségének hajtásait sem jegyezték föl idejében és pontosan.

A XV—XVII. századbéli jogi állapotok nem kivánták többé a családok leszármazásának pontos ismeretét, sőt a XVI. század zavarai, számtalan családnak ősi fészkeiből való kikergetése, a családi tüzhelyig jutó és számos családot két részre osztó vallási és politikai egyenetlenségek, ellenségeskedések lehetetlenné is tették az így ismeretét. Azért a XVI. és XVII. század a magyar családtörténet legszomorubb időszaka. A leggyökeresebb magyar családoknak külföldről való eredeztetése, Micz bänné meséje, a Throphæum domus Estorasianæ sötét emlékjelei ennek.

Ámde a XVIII. században a neo-aquistica commissio előtt folyt perek s a több ízben elrendelt nemességi vizsgálatok annál élénkebb, életbevágóbb szükségé tették a közszerzőtől vagy a nemességet nyerttől való származás ismeretét, igazolását. A XVII. századbéli hiú, sokszor csupán aljas hizelgésből származó családtörténetek helyett akkoriban igazán pontos, oklevelekkel igazolt s nem egy-két vagy három-négy, hanem 10—12 izig fölérő családfákat kellett készíteniök a családoknak vagy meghatalmazottjaiknak.

Ez volt a kert, a melyben a családok történetét terjedelmesebben kezdték művelni, de hogy az ily művelésből valódi tudomány, igazi családtörténet keletkezzék, az még nagyon messze volt. Mert először is az e kertben készített családfákat csak a tudós birák, olykor titkos bizottságok előtt mutatták föl, azután pedig a művelők nem a történeti igazságot, hanem a vagyont keresték s így nem csupa jó gyümölcsöt, hanem gazt, burjánt is termeltek a hamis, hiányos családfák képében, a mint arról mindenki, a ki régi táblai pöröket forgatott kezében, meggyőződhetett, sőt a ki Lehóczky Andrásnak 1796-ban megjelent Stemmatalogiáját olvassa, minduntalan bármikor is meggyőződhetik.

A családtörténet tudományyá, csupán jó gyümölcsöt termő kertté csak akkor válhatott, midőn kibontakozva minden földi érdekből semmi mást, hanem csak a történeti igazságot kereste s egyetlen céljául annak keresését tűzte ki. Ezt tette először Wagner Károly, a XVIII. századbéli Jézus-társasági atyák egyike,

de ő, hogy semmi földi érdeket, hiúságot, stb-t ne sértsen, kénytelen volt a kihalt családokra szoritkozni. Az összes magyar nemzetet felölelő családtörténeti mű megírására 1848 után, a nemzeti jogok eltörlése s a családok vagyonának, örökösödésének másnemű biztosítása után nyílt meg az ajtó.

Roppant nagy jelentőségű volt a magyar családtörténetre az, ki veszi vállaira e nagy magyar nyelvű mű megírásának terhét. Mert még a levéltárak lakatjainak lehullása után is sehol nagyobb vigyázatra, minden érdektől való függetlenségre, éles, bonczoló észre s esetleg a tévedések őszintébb beismerésére nincsen szükség, mint a családtörténetben. Hosszu évek tapasztalata után, nagy műve szerkesztésének befejeztével írja Nagy Iván ez emlékezetes szavakat: «A nemzetségismében kétségtelenül hiba, ha egy törzsből eredő ágak tévedésből külön családokká állítatnak, ez azonban igen ritkán és csakis a hitelességet kutató nyomozóknál szokott megtörténni. — Sokkal gyakoribb, de egyszersmind nagyobb hiba is az, midőn a név-hasonlóságnál fogva egészen külön törzsből eredő és külön vérségű ágak egy nemzetségbe csoportosítatnak és eképen idegen vérségekből hasonló családnév folytán közös családfára vagy újabb családok őseiül összekoholtatnak. Ez eljárás gyakoribb, az azt művelőkre sokszor jutalmasabb is. Ez ódon iskola volt a genealogok táborában mindég a tulnyomóbb és virágzott hajdan úgy, mint most is. Ezekre illik Botka Tivadar azon helyes mondata: «nincsenek nagyobb történelemrontók, mint a genealogok».¹

Valóban történelemrontók, nem pedig mentőfonalat nyújtók lettek volna a magyar genealogok is, ha nem Nagy Iván áll élükre. Lehóczky Stemmatalogiájának magyar fordítása és tóditása lett volna a magyar családtörténet, ha annak összeállítását pl. Básthly József, vagy Barna Mihály vagy Jakab Elek s nem Nagy Iván veszi kezébe.

Nagy Iván adatgyűjtéssel kezdé meg valódi történetirői pályáját. Zürzavaros korszak zürzavaros életü férfiának, Grittinek pályafutását tette az egykoru tanuk vallomásainak lemásolásával

¹ Magyarország családai. Pótlékkötet. 373. l.

és közlésével (a Magyar Történelmi Társulat III. kötetében világossá. Kissé unalmas, időrabló munka az ilyen, nem is olyan jutalmazó, mint a nagyhangú szólamokkal telt, de könynyedén írt, általános tárgyú értekezések, vagy történeti tárgyról vett elmélkedések, de jóformán minden történetíróra nézve, a ki a történeti valót komolyan keresi és nem pénzkeresés végett vagy hiúságból lesz történetíróvá, szükséges, mert így ismeri meg az egykoru szemtanuk vallomásainak becsét, így igyekszik műveiben, ha csak lehet, ilyeneket s nem másod vagy harmadrendű tanukat használni s így tanulja meg azt a nagy mesterséget, hogyan kell a tanuvallomások közt különbséget tenni, szóval így lehet bíráló, helyesen ítélő s elfogultságtól ment történetíróvá. Azért Nagy Iván később sem vonakodott az ilyen történetírói napszámos munkától, a mint azt Komáromy János naplójának, Rédey László történeti maradványainak közlésével, a Magyar Történelmi Társulat kiadványaiban való részvételével, a Zichy család okmánytárába szolgáltatott másolataival bőven megmutatta.

A mi érdeklődést és gyakorlatot Nagy Iván az adatgyűjtéssel szerzett, azt bőven nyilvánítania tulajdonkép csak 1855-től kezdve volt alkalma. Ekkor jutott az ország szívébe s ott is olyan helyre, hol a magyar történelemmel való foglalkozásra ideje is, alkalma is volt: az egyetemi könyvtár első tisztségébe. Itt és a közel Nemzeti Múzeum kéziratáraiban megnyitak előtte a történetírói pályához szükséges segéd-
eszközök tárházai s ő mind e kedvező körülményeket rögtön fölhasználta a magyar történelem előmozdítására. Feladatának óriás voltát talán nem is gondolva egymagában neki vágott a magyar családok rengeteg erdejének s hivatalának elfoglalása után alig egy évre: 1857 elején a művelt közönség már ily czimű könyvet foghatott kezébe: «Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Írta Nagy Iván. Kiadja Friebeisz István.»

Kilencz éven át egymásután jelentek meg e nagy műnek kötetei, néha egy évben kettő is. 1866-ban már megírhatta Nagy Iván utószavát s egy év múlva a pótlék-kötettel önmaga pótolta művének legfőbb hiányait.

A Nagy Ivántól és jó magamtól is annyira

megrótt hizelgés bünébe esnek, ha azt allitanám, hogy e nagy műnek mindjárt első kötetei is hibátlanok és minden nagyobbajta tévedéstől mentek. Csak a nagyobbajta tévedésekről beszélek, s nem teljességet vagy tökéletességet követelek. Mert ha teljességről vagy tökéletességről szólnék, méltán fejemre olvashatnák Nagy Ivánnak annyiszor hangoztatott szavát, hogy művét teljesnek, tökéletesnek ő sem tartotta. «Csalatkoznék — mondja mindjárt előszavában, — ki hinné, hogy e munka teljes, tökéletes és hibátlan leend.» Ámde másrészt látjuk, hogy ott van művének első köteteiben az Andrássy, az Apafy, Apor, a Batthyány családok mesés eredete, ott van az Iktári és Bethleni Bethlen, az Alsó-Lendvai és Felső-Lendvai Bánffy, a Bocskai és Raszina-Kereszturi Bocskay, a Keresszegi és Mihályi Csáky családok összezavarása és helytelen összekapcsolása, Micz banné meséje stb. Ezek elég nagy eltérések az igazságtól s mai állásponton talán csodálkozhatnánk, hogy Nagy Iván azokat észre nem vette.

Azonban ha a dolgot jobban megtekintjük nem csodálkozhatunk, s e tévedések nem vonnak le Nagy Iván érdemeiből semmit. Nem o követte el e tévedéseket, hanem mások csalták őt a tévedésekbe. Mindenütt lelkiismeretesen jegyzi kútforrásait s látjuk, hogy nagy tekintélyű s többnyire oklevelekből dolgozó írók állításait követte vagy inkább írta le szükségből, kedvetlenül.

Éppen abban áll aztán Nagy Ivánnak tagadhatatlan, elévülhetetlen érdeme, hogy mindjárt az első kötet készítése közben észrevette elődei műveinek hibás voltát, észrevette, hogy azok néha őt törbe akarják csalni. S míg más, tehetőségtelen, vigyázatlan vagy földi érdekektől vezérelt író mindig jobban és jobban belebonyolódott volna az utvesztőbe, melyet a magyar családtörténet addig alkotott, s végleg ott veszett volna a tévedések sűrűjében, ő éleslátásával, igazságszeretetével, a földi érdekek teljes megvetésével kitalált az utvesztőből. Sőt mi több, bíráló elméjével, nagy emlékezetével a hibás muvek megjelölésével új, egyenes utakat vágott a családtörténet erdejébe s nincs magyar történetíró a ki ezen utak jótéteményeit ne élvezte volna.

Már az egyik Almássy és az Arady családok

mesés történeténél oly észrevételeket tesz Nagy Iván, a melyek mutatják, hogy munkája kezdetén fölébredt benne a bíráló, igazságotkutató lélek. Egy szemérmetlen hazudozó az Arady család tagjául jegyezte Csák Ugolint az 1241-ben a hamisító szerint 1240-ben) elesett kalocsai érseket. Nagy Iván azt mondja erre: «Volt ugyan Ugolin ekkor kalocsai érsek, de kérdés, az Arady családból származott-e? Ugyanezt kérdehetni a többi ismerős, hivatalviselt egyéneknek is» (I. k. 63. l.). Ennéi fogva aztán kijelenti, hogy «bizonyítékok hiányában nem tulajdonítva hitelt az egész hosszas leágazásnak, ezt csupán a munka teljessége végett közöljük.»

A Bethlen család nemzedékrendjénél teljes erejével törekedett, hogy a 6—7 különböző származtatás közül a valót eltalálja s lelkiismeretesen jegyezgeti hol, mikép tér el egyik genealogus a másiktól. A Bors családnál felszóllal azon hibás vélemény ellen, a mely minden 1300 előtt élő Bors, Bars és Barcz nevű személyt egy családba sorol s ugyanott először hirdeti mesének a «Trophæum Estorasianum» régi nemzedékrendeit. A Botka családnál rögtön észreveszi és kiigazítja azt a nagy tévedést, a mely a Botka család ősei közé sorozta a Raszina-kereszturi Bocskayakat is.

Ezek nyilvánvaló bizonyítékai annak, hogy Nagy Iván mindjárt műve kezdetén egész buzgósággal törekedett a tévedéseket kerülni, sőt itt-ott irtogatni is. Munkája közben mindig jobban és jobban belepillantva a családtörténetek sűrűjébe még óvatosabb, még élesenlátóbb, még igazságszeretőbb lett s bátran állithatjuk, hogy műve III—XII. kötetében semmiféle, az ő korában, az ő segédeszközeivel már elkerülhető nagy tévedés nincs, vagy ha van, azt reá erőszakolták. Mily szorgalommal járt utána pl. hogy az Eszterházyak eleit a Vesterházyakkal össze ne zavarják. A Kanizsaiakat a Nagymartoniaktól megkülönbözteti, a Máriaassy család őseit, noha oklevelet is mutogattak előtte, a XIII. században élő Márk-ban megállapítja s a Szent-Lászlónak és Imre királynak tulajdonított leveleket elveti, a Mikolay családoknál a régi genealogusoknak és Szirmaynak az egy nevű, de külön vérségű családok összekapcsolásában való könnyelmű, tévedéseket okozó eljárását kellő szigorúsággal bírálja.

A Nyáry család eredeténél az idevonatkozó hamisítványt elveti. A Vay családnál hiába csalogatják őt (hiányos keltezésű s látszólag Szent-Istvántól és Szent-Lászlótól származó) oklevelekkel, bárósági diplomával, ő megmarad a biztos történeti igazságnál s a család eredetét nem viszi feljebb az 1346-ik évnél.

Ime egy pár bizonyítéka azon éles, de nagyon is kellő bíráltnak, óvatosságnak, a melyet Nagy Iván nagy műve írása és szerkesztése közben használt, s a mely állandó értéke az ő művének. Mindazok, kik utána a családtörténetet művelték, e bíráló, igazságkutató lélek hatása alatt állottak és állanak. Lehet az ő művét roppant nagyra kibővíteni, lehet őt fölülmelni, de hogy a genealogia nálunk igazi hivatására talált s a történeti igazság megrontása helyett annak feltalálására szolgáló biztos kalauzá lett, azt Nagy Iván említett lelki tehetségének és munkálkodásának köszönhetjük.

Nem sorolom itt föl érdemének nagyítása végett a régi és a beküldött nemzedékrendek hiányosságát, munkatársainak csekély voltát, a nemes családok közömbösségét, nem említem, mily bátran szállott szembe egyes családok hiúságával s hibás hagyományaival (pedig azzal, mint szomoruan tapasztaltam, némelyeket egész életére ellenségeivé tett), de azt méltán emelem ki külön, mint Nagy Iván lelkének egyik ékesességét, hogy mindig szívesen vonta vissza hibás állításait, ha a hibáról, tévedésről meggyőződött. Felvette ő is művébe Érdy nagyhangú bizonyítgatásai után a Crouy családnak az Árpádoktól nevezetesen III. Andrástól való származását, de Horváth Mihály és Botka értekezéseiből látván, hogy azt a történeti igazsággal megegyeztetni nem lehet «Érdy válasza daczára is a hiteles történelmi adatok sorából törlendőnek» jelentette ki. (XII. k. 493. l.) A Keresszegi és Mihályi családok különböző voltát Szalay L. felszólalásából megismervén, a Mihályi Csáky család nemzedékrendjét a Keresszegi Csákyak családfájáról kihagyandónak jelezte (Pótlék-kötet, 170. l.). A Kölcsei Kende családról először csak hiányos nemzedékrendet készíthetett, főként Szirmay: Szatmárvármegye cz. műve nyomán. (VI. k. 184—94. l.). Csakhamar Kende Gusztáv ráerőszakolt egy másik, még rosszabb nemzedékrendet, a melyen a Kölcsei Kende és a

Kendilónai Kendy családok egybe voltak kapcsolva s a Kende család a Kendyek leszármazói-ként volt föltüntetve. Nagy Iván nem állta ugyan meg, hogy két megjegyzést ne tegyen ez utóbbi családfára, de mégis közölte (VI. k. 543—46.). Meg is büntette magát érte. Már műve XII. kötetének végén (498. l.) jelezte, hogy az egyik sem hiteles; a pótlékkötetben pedig nem habozott az első családfát «hibákkal tömött»-nek, a másodikat «meghamisított»-nak és «alaptalanul a Kendiekkel összekötött»-nek bélyegezni. (Pótlékkötet 306. l.). Erős és nemes lélek volt az ilyen, a mely a történeti valóságot még önmagánál is többre becsülte.

Nagy Iván családtörténeti nagy művének nem hibája, hanem csak érthető hiánya, hogy benne az Árpádkori családok vagy nemzetségek alig-alig vannak ismertetve s a régi családok első izein jóformán szótlánul surran át. Természetes dolog ez! hiszen ő is csak a meglevőből, a XIX. század ismert családjaiból indulhatott ki az ismeretlen felé, s mikor valaki (hogy hasonlatunkhoz visszatérjünk) egy nagy erdőnek főutait jelölgeti ki, nem szabad eltéríttetni magát főfeladatától a részletek vizsgálgatásával. De ha valaki mégis fölpanaszolja e hiányt, mi e panasznak méltán ellenébe állíthatjuk Nagy Iván családtörténeti munkásságának második időszakát, az ő mintegy másodvirágzását. Alig alakult meg társaságunk, alig tisztelte meg őt az alenöki állással, már is bemutatta a Turul első füzetében a Losoncziai és Bánffyok nemzedékrendjét s abban éppen az első izeket ismerteti részletesen s az összes rendelkezésére álló adatokból fáradhatatlanul igyekezett e nevezetes családnak őseit, első elágazását megállapítani. Két év múlva pedig (1885-ben) közölte a Csák nemzetség történetét még pedig minden adatot jól megvizsgálva, a kellő helyre illesztve, az egész nemzetséget főbb ágazataira fölosztva. Ezzel ismét ő adott mintát az ősrégi családok és a nemzetségek helyes, vonzó és a mi fő, igaz történetének megírására. Omne tuit punctum, a mi egy embertől a magyar *családtörténetre nézve* várható volt.

Mikor Nagy Iván főművének címéhez oda-függesztette e szót: «czimerekkel», még tán nem is sejtette, hogy a családi czimerek közlése és leírása új, addig ismeretlen világot tár föl előtte

és a többi magyar történetíró előtt. Rég volt igaz, midőn a hadba vagy tornára vonuló magyar lovagok pajzsokra, zászlaikra ismertető jeleket festettek, midőn sisakjaikra az ő erejüket, ügyességüket, bátorságukat ábrázoló diszket rakosgattak. Más idők jöttek s azok eltörölték a lovagok színes, ragyogó, sok rossz mellett mégis több jót termő, nemes czélokért lelkesedő világát. A zsoldos seregek szürke egyformaságba öltöztek s a czimerek, pajzsok, sisakdiszket lomtárba kerültek. Elfelejtették lassan-lassan a czimerek részeinek még magyar neveit is, hisz nem szedték, nem vették többé magukra darabonként, csak arravaló lett a czimer, hogy tudós és tudatlan írődeákok, hizelgők és műkedvelők különbnél különb, néha vadabbnál vadabb jelentéseket, regéket fűzzenek az alakokhoz s hogy azoknak sokasításával, 3—4 czimer és 10—12 czimeralak összehorolásával mutassák meg az egyes családok kiválóságát, a többiek fölött való hatalmát s árulják el, mennyire nem tudták a heraldika valódi jelentőségét.

Nem mondom, hogy Nagy Iván előtt semmit sem tudtak a heraldikáról. Ott van Párizs Pápaynak és Palmának műve a heraldikáról, ott vannak a Cerographia Hungariae szerzőjének és Praynak a királyok pecségeiről írt munkái. De ezek a heraldikának csak egyik részét ölelik föl, a családi czimerekről nem szólnak semmit s nem is szólnak magyarul. Pedig bár a hivatalos heraldika az, a mit minden magyar embernek tudnia kell, a családi heraldika a terjedelmesebb s a magyar történetíróra a hivatalossal csaknem egyenlően fontos.

A magyar és családi heraldika ismertetésében tehát Nagy Iván valóban úttörő. Érdemük van az őt megelőző gyűjtőknek is, különösen Adami Mihálynak és Csergheó Ferencznek, de az ő gyűjtésüket is Nagy Ivánnak kellett megszólaltatnia magyarul. Eleintén bizony e magyar heraldika nehezen indult. A czimerleírások Nagy Iván főművének első kötetében a latin leírásoknak nehézkes, néha szolgálai fordításai. Nincsenek eleintén megállapított műszavai. A pajzmező nála majd udvar, majd mező, a sisaktakaró majd foszlány, majd foszladék, a sisak- vagy oromdisznek nála neve nincs; az Ország család czimerében az éket nem ismeri föl s a csőr-sisak helyett a pajzs felé madárfejet rajzoltat,

a pántos sisakot nyitottnak nevezi (pl. I. k. 3. l.) s a nemesek kiváltságának tartja. Szóval e segédtudomány mai álláspontjáról visszatekintve, hiányos volt Nagy Iván igyekezete a magyar heraldika terén, de mégis csak kezdet volt az. Hozzá még e hiányokat is csakhamar jóvátette azzal, hogy akadémiai székfoglalójában éppen a magyar családi heraldikáról szólott s ezen addig hallatlan, ismeretlen tárgyról rendszeres (természetesen az addig felfedezett adatokon nyugvó) ismertetést nyújtott.

Nagy Iván ezen értekezése «Adatok a magyar czimertanhoz» nevet viselt, s a bevezetésen kívül három részre volt osztva. Az első a czimer eredetéről s a czimerviselés jogáról, a másik a magyar czimerészlet alaktanáról (vagyis a czimerek részeiről, felosztásának történelméről és szabályairól), a harmadikban a czimerek jelentéséről szólott. A czimerek eredete idejét nagyon koránra tette, mert a Koros-féle és a Vodicsay-féle hamisítványok tévedésbe vitték őt, de már a czimerviseletre és a czimer jogi hatására nézve nagyon helyes szabályokat vont le adataiból. Az értekezésnek második része, sajnos, soha, még kivonatban sem jelent meg, pedig éppen abból tudtuk volna meg, miféle műszavakat akart volna használatba hozni a főművében használt hiányos és hibás szavak helyett. A harmadik részből látjuk, hogy Nagy Iván akkor még a beszélő-czimerek embere volt, s azt állítja, hogy a czimerek vagy valami történelmi eseményt, vagy a család társadalmi állását vagy nevét jelentik. Ez értekezés a magyar heraldika nagy kárára csak kivonatosan a most már kevésbé használt «Magyar Akadémiai Értesítő» 1860. évfolyamában látott napvilágot. (168—72. l.).

Maga megvallá Nagy Iván, hogy ez értekezését egész terjedelmében két okból nem olvasta föl. A második rész kellő megértéséhez szükséges rajzok nem voltak készen és azonkívül reménye volt, hogy még több ilyen, a czimerrészek felosztásának történetét megvilágító rajzokat szerezhethet be. Tehát a gyűjtés, a több adattal való fölszerelés vágya függeszteté föl Nagy Ivánnal ez értekezésének közlését, s az ekként elszalasztott alkalom többé vissza nem tért. Még szerencse e szerencsétlenségben az, hogy az ő gyűjtését részben Nyáry fölhasználta, részben ő maga közölte a Siebmacher-féle Wappenbuch

magyarországi részének A—F. betűket magában foglaló részében.

Ismeretes dolog a m. t. közgyűlés tagjai előtt, hogy Nagy Iván e Wappenbuch magyarországi részét Cserghő Gézával együtt szerkesztette az 1884—86. években s ismeretes, hogy ezen heraldikai működése is megszakadt, mert Nagy Iván e Wappenbuch F. betűs részének bevégezésével a szerkesztéstől visszalépett. E visszalépés azonban éppen úgy nem vet árnyékot Nagy Iván emlékére, mint 1860-iki értekezésének elmaradása, mert mindakettő tulajdonkép a magyar heraldika érdekében történt. 1860-iki értekezésének közlését fölfüggeszté a heraldika hiányainak pótlása végett, 1886-ban visszalépett a heraldika tuzásainak megakadályozása végett. Maga Nagy Iván kijelenté, hogy visszalépett azért is, mert a jogtörténelmi igazság és a heraldika szabályainak rovására felmerült közleményekért a felelősséget nem akarta elvállalni, de első sorban mégis a szerkesztőtársa és közte támadt nézeteltérések kiegyenlíthetlensége miatt lépett vissza. (Turul, 1886. évf. 200. l.) E nézeteltéréseket pedig Nagy Ivánnál szintén azon kiváló történetirői tulajdonságok okozták, melyek az ő főművét oly becsessé teszik: a lelkiismeretes bírálat és igazságszeretet. Csergheőnek a heraldika terén való nagy jártasságát, őt szinte megemésztő, ideges buzgóságát nagyon jól tudom, de azt is tudom saját tapasztalatomból, hogy Csergheő a heraldika bizonyító erejét, szabályainak állandóságát sokszor tulbecsülte s a czimerek azonosságából, az egyes korszakok heraldikai szokásaiból sokszor inkább merész, mint igaz következtetéseket vont le. Ellenben Nagy Iván a heraldika művelésében sem akart tovább menni ama határnál, a mit főműve egy helyén «a történelmi valóság netovábbjának» nevezett el (I. k. 256. l.). Ő már 1859-ben észrevette pl. a Jabróczky czimerlevél koholt voltát (V. k. 273. l.), már akkor sem vállalt felelősséget a Konkolyi Thege család állítólagos 1242-iki czimerbővítéséért (VI. k. 557. jegyzet), őt 1860-ban sem vitték tévedésbe azok, a kik a czimerazonosság alapján a Nádasdyaknak a Korbavai grófoktól való származását vitatták (VIII. k. 14—15. jegyzet). Az ily lelkiismeretes bírálat és igazságszeretet nem birta és nem akarta a heraldikának jóhiszemű tuzásait türni s éppen a magyar he-

raldika érdekében nem csak szakított azokkal, hanem folyóiratunkban a Csontos család címereinek ismertetése alkalmával föl is szólalt azok ellen (Turul 1886. évf. 163—66. l.). Nem állította meg ezzel a magyar heraldika fejlődését, hanem csak a helyes mederbe terelte s így bár nevéhez nem fűződik valami nagy heraldikai alkotás, a magyar heraldika Nagy Ivánnak sokat köszönhet.

* * *

Ime mélyen tisztelt közgyűlés! ezen pár, gyarló vonással igyekeztem elénk állítani Nagy Iván kettős irányu működését a magyar család-történet és heraldika terén. Mások állítottak és állítanak neki szép, az egész emberről szóló

egész emléképületet. Én nem tudtam egész épületet emelni neki, csak két oszlopot bírtam faragni az ő emlékére, azt is durván, művészietlenül: az ő családtörténeti és heraldikai működésének ismertetését. De azt hiszem, hogy ez oszlopokra elég világosan felírtam Nagy Iván lelkének szép tulajdonságaiból hármat: a szorgalmat az adatok gyűjtésében, a lelkiismeretes bírálatot azok felhasználásában s a történeti igazságnak szeretetét azok közlésében. Ha e szép lelki tulajdonságokat, mint Nagy Iván örökségét, társaságunk megőrzi s működésében mindig szem előtt tartja, akkor társaságunk fennállása és virágzása ércznél, kőnél becsebb hirdetője lesz Nagy Iván életének.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

A DOROZSMA ÉS BECSE-GERGELY NEMZETSÉG CZIMERE.

(Négy ábrával.)

I. Dorozsma.

Ezen nemzetség a XIII. század utólján vált egy törzsből öt ágazatra, a garai Bánffy, Harapka, Garay, Hosszu-Bácsy és Szentmihályi családokra.

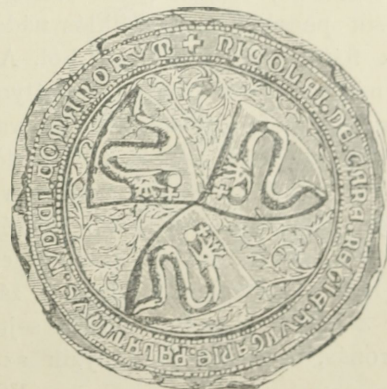
Ezek közül a Garay-család már korán fényes polczra emelkedvén, ezen család pecsétei s címerei mentették meg e nemzetség ősi címerét a feledéstől.

Kevés emlék maradt meg róluk így is, de ezeknek ősi voltát oklevél is bizonyítja s e kettős alapon biztosan meghatározhatjuk a Dorozsma nemzetség ősi címerét.

Legrégibb ide tartozó pecsét Kojol Pál machoi báné.¹ Az oklevelen, melyről függ, nincs kelet, de mivel ő 1311—1328. évig volt macsói bán, a pecsét ezen 16 évi időközből származik. E pecsét nagyon rongált, köralakú, körirata nem olvasható, letöredezett, mezején háromszög paizsban, — a mennyire kivehető — kigyó van czölöpös helyzetben, testével csak csekély hajlásokat csinálva.

A többi pecsét a Garay-család nádorságot

viselt három tagjától származik. Egyik Garay Miklós nádoré 1372-ből, hol a pecsét kerek mezején jobb sarkaikkal egymást érintő helyzetben három, háromszögpaizs van elhelyezve. Ezek mindenikében egy-egy koronás kigyó van hármás görbülettel, szájában országalmát tartva.¹

A családi címert tartalmazó kis paizs ilyen hármás elhelyezésének a pecsét kerek mezején egy másik példája Kont Miklós nádor tíz évvel fiatalabb pecsétje.²

¹ Nyáry V. t. 41 a.

² O. L. Pecsétmutató V. tb. 20 sz.

¹ Országos levéltár, Dl. 1585.

A czimerpaizsoknak többszörös elhelyezése a pecsét kerek mezején nyugaton már másfélszázaddal korábban fellép. A legrégebb példaknál, öt paizst helyeztek egymás mellé körben úgy, hogy a paizsok alsó sarka a kerek pecsétmező központja felé irányult. E szokásnak alapját az ötlevelű rózsza képezte.¹ Liechtenstein Ulrich 1220. évből származó kerek pecsétjére egy ötlevelű rózsza van helyezve s ezen rózsza minden levelére a Liechtenstein czimert tartalmazó kis háromszög paizs van illesztve.² Heimburgi Vilmos gróf 1239. évből származó pecsétjén már nem rózsza képezi az alapot, de a rózsaszirmok módjára elhelyezett czimerpaizsok a rózsaszirmok XIII. századbéli alakját vették fel s a rózsza kelyhét hatágu csillag képezi.³ Velthursi Hugó 1286-ból származó pecsétjén már csak öt háromszögpaizs elhelyezése jelzi a rózsza szirmait.⁴

A XIV. században még mindig divott a czimerpaizsok többszörös elhelyezése a nélkül, hogy ez már az ötszirmu rózsára emlékeztetne. Hohenlohe Kraftné Anna 1350. évből származó pecsétjén négy paizs van alsó csücskükkel egymáshoz illesztve, a melyek közül a két szemközti Hohenlohe, a másik kettő a Leuchtenberg czimert tartalmazza.⁵

Ezekhez sorakozik a Garay Miklós nádor 1372. évi pecsétje, mely először tünteti fel a nemzetségi czimerpaizsot egész teljességében, a kigyót koronásan, szájában az országalmával.

A másik pecsét Garay Miklós nádortól, az előbbinek fiától származik 1392-ből. A pecsét mezején négyes körbe foglalt szabályos négyszögön egymásba fonódott két kigyó van.

Az így szerkesztett pecsét, t. i. midőn a czimerkép nem paizsban, hanem zászlón van elhelyezve, nyugaton is a legritkább pecséttypusok közé tartozik,¹ hazai pecséteinken az egyedüli.

Ezen kettős paizsalak, a kigyó a zászlón, a mennyire a pecsét homályos vésése sejtetni enged, koronás, de szájából hiányzik az ország-

¹ Ha mélyebben be akarnánk hatolni a heraldika ellenes czimer-szimbolikába, alapját a Sz. Mária cultusban kellene keresnünk, mert a heraldikai rózsza a MARIA öt betűje után lett ötlevelű.

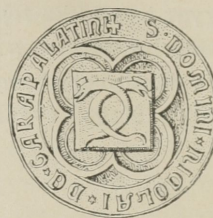
² Hohenlohe: Sphrag. Aphorismen, XVII. tb. 190. sz.

³ U. ott, XVII. tb. 189. sz.

⁴ U. ott, XVII. tb. 191. sz.

⁵ U. ott, XVI. tb. 185. sz.

alma. A bizonyítékok ide szükséges sorozatát Zsigmond király 1416. évi czimeradományja zárja be. Ezen, a magyar czimeradományoktól sok te-

kintetben eltérő armálisból² csak azt veszszük ki, a mi tárgyunkhoz szükséges. Szövegében világosan le van írva az ősi czimer, az «antiqua arma», melyből kitünik, hogy az kék paizsban czölöpösen állított többször csavarodott arany, koronás kigyó, tüzet okádó szájában arany országalmát tartva.

Sisakdiszül az oklevél szerint strucztoll forgóra illesztve a paizsalak szolgál. Miután azonban a strucztoll forgót ily alakjában segédsisakdiszül nem igen alkalmazták, valószínű, hogy a sisakdisz zárt szárny volt, reá illesztve a paizsalak.³

2. Becse-Gergely.

Karácsonyi e nemzetség ismertetését azzal kezdi, hogy ez «egyike hazánk legnevezetesebb nemzetségeinek. Ivadéakai a XII. századtól kezdve napjainkig, mindig az ország főurai közé tartoztak». Ennek daczára az ezen nemzetségre vonatkozó czimeres emlékek, nagyon csekély számmal maradtak reánk s e csekély maradékokból az ősi czimerre nézve teljes utbaigazítást nem nyerhetünk.

¹ Orlamundei Albert gróf 1224; Grüningeni Hartman gróf 1257; Holsteini Waldemar gróf 1304; Wolfach város 1389. és Würtenbergi Ulrich gróf 1467. évi pecsétjei. Hohenlohe i. m. 16., 17. l. V. tb. 48., 49., 50., 51. ábra.

² A czimer hasonmását B. Nyáry közölte heraldikájában, az armális szövegét Fejér, Cod. Dipl. X/V. 681. Eredetije a gr. Zay ltárban van.

³ Grünenberg 1483-ik évből származó híres czimkönyvében is (64 tábla) közölve van a Garay család czimere «Groff, Grauff von Ungarn» név alatt. A festményen kék paizsban hétszeres hajlásu arany kigyó, szájából tüzet okád, de a kigyó nem koronás és szájában nincsen az országalma. Sisakdisz a paizs-alak, hol a kigyó (segéd sisakdisz nélkül) gyűrűs csavarodással nyugszik a sisakon.

Karácsonyi János szerint e nemzetségből a Bethleni Bethlen, az Apaffy, Almakeréki, léli Tóty, Nemegeyi, Somkerei és Virágosberki családok származnak.

Az Almakeréki, Nemegeyi és Virágosberki családra vonatkozó pecsétet eddig egyáltalán nem ismerünk. Tóti János országbirói birság-szedőnek 1344. évből van egy pecsétje az országos levéltárban,¹ de az annyira romladozott, hogy azon a címerből már semmi ki nem vehető. A Somkerei családnak legrégebb emléke azon címer, melyet Zsigmond király 1415-ben Constanzban adományozott somkerei Erdélyi Antalnak.

Az Apaffy családra vonatkozó pecsétek közül legrégebb az, melyet Csergheő Géza ismertetett a Turulban.² Nagyfalusi Apaffy Ferencz paizs-pecséte 1493. évből: haránt helyezett pallos, megette a paizs balfelső sarkából kiinduló sugarak. Ezen paizsképről Csergheő azt tartja, hogy az jelképes és gyaníthatólag, a nemzetség egy tagja nyerte valamely alkonyatkor elkövetett hőstettért.

Egy másik már teljes Apaffy címert közölt Majláth Béla a Turul XVI. kötetének 100. lapján az 1561. évből. Ezen címernek paizsalakja, lényegében teljesen egyező az 1493. évi címerrel, csak a pallos van balharánt helyezve s a sugarak a paizs felső karimájából indulnak ki. Sisakdisze a sisakból jobbra és balra lehajló egy-egy venyige ág, a jobbik végén egy szőlőlevél, a balon szintén egy levél és egy szőlőfürt.

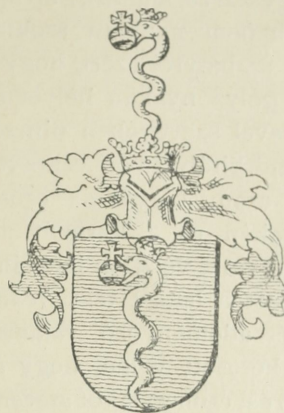
Ezen paizsalak és sisakdiszből alakult ki a XVII. században az Apaffyak címere, melynél a paizsalakot a sisakdiszszel együtt a paizsban egyesítették, elhagyva a paizsalakból a sugarakat s befoglalva a sisakdiszszel együtt a sisakot is a paizsba, hol a paizsalak pallosa a szőlőtökére akasztott sisakot balharánt irányban üti át.

Az Apaffy címeréről, sem legrégebb alakjában, sem későbbi átalakulásaiban és változásaiban következtetést nem vonhatunk a Beche Gergely nemzetség ősi címerére.

Marad hátra a Bethlen címer.

Bethlen Gergely már 1489-ben³ ugyanazon

címerképet használja pecsétén, a mely ezen család címere mai napig is. Kék paizsban több-

szőr hajlott, czölöpösen állított koronás ezüst kigyó szájában országalmát tart. Sisakdisz a paizsalak.

Ezen címer mellett kitartott a család hűségese, évszázadokon át, sőt a későbbi rangemeléseknél az uralkodók mindig ezen címert erősítik meg, mint e család ősi címerét.

Ezt tehát a család ősi címerének tartotta, de kétséges, hogy egyszersmind a kiterjedt előkelő nemzetségnek is címere lett volna, bár annak motívumait a Somkerei Erdélyi Antal 1415. évi armálisának címerében is megtaláljuk

a kigyót a gólya csőrében, annak nyaka körül csavarodva, a koronát, a heraldikai szokástól

¹ DL. 3686. sz.

² VIII. 83. Országos levéltár. Dl. 19,989.

³ Siebmacher, Ungarischer Adel, Supplemeutband, 22. l., 14. t.

Turul. 1902. I.

eltérőleg a gólya fején és nem nyakán. A heraldika jó korszakában a koronát vékony nyaku állatoknak (egyszarvu, szarvas, gólya, daru, hattyu) nem fejére, hanem nyakára szokták illeszteni, itt eltértek a szabálytól azért, hogy a kigyó görbüléseinek a gólya nyakán helyet adjanak.

A czimerlevél szövegében nincsen szó arról, hogy Zsigmond király az ősi czimert bőviti, vagy javítja, de az arany kigyót az ezüst gólya csőrében és nyakán és a koronát a fején, nem tarthatjuk pusztán a véletlen játéknak. Ez ábrázolat inkább azt a hatást teszi reánk, mintha a czimerkérő és adományozó valamely alkalmas czimeralakot keresett volna, hogy azzal az eredetileg lebegő ősi czimeralakot szerencsésen egyesíthesse.

Ha ez valóban így történt, akkor ezen czimernél a kiterjesztett szárnyu ezüst gólyát csak mellék czimeralaknak kell tekintenünk, a főczimeralak, az arany kigyó s a korona, a mely itt a gólya fejére van illesztve.

Ha alaposan áttanulmányozzuk magyar czimertárunkat, ehez hasonló esetet gyakran találunk. Hogy többet ne említsek, csak Rudolf czimeradományát hozom fel, az 1580. évből Melith György részére, melyről a Káta nemzetség tárgyalásánál lesz szó, vagy a tussaujfalusi Thussai család czimerét, mely család a Kolcs nemzetségből származik.

A Kolcs nemzetségnek ősi czimere aligha

volt, de az ebből leszármazó Thussay-család mindig tudta ősi eredetét. A család egyes tagjai czimerül gólyát használtak, mely emelt jobb kar-mában kulcsot (a felvidék tájkiejtése szerint: kolcsot) tart. A család egyéb tagjainak czimere oroszlán, mely első karmaiban szintén kulcsot tart. E kulcs itt beszélő czimer, a nemzetség nevére vonatkozik és a paizsban a fő czimeralak, a gólya és oroszlán csak mellék czimeralakok, a fő czimeralak alkalmas elhelyezésére.

Visszatérve a koronás kigyóhoz, feltűnő az ősi Bethlen czimernek a Dorozsma nemzetség kétségtelenül meghatározott ősi czimeréhez, nem hasonlósága, de azzal legkisebb részleteiben való azonossága. Grif és grif, sas és sas, oroszlán és oroszlán különböző ősi családoknál, még nem jogosít közös eredetre visszavivő feltevésekre, de olyan szokatlan czimeralak, mint *a czölöpösen álló koronás kigyó, szájában országalmával*, méltán felveti előttünk ama kérdést, hogy a Dorozsma nemzetség, mely egy falutól vette nevét, nem egy-e a Becse Gergely nemzetséggel? nem az utóbbinak egy oldalhajtása-e? Ha ez legalább a valószínűségig, okleveles adatok alapján bizonyítható volna (és a két nemzetség birtokviszonyai e feltevésnek nem mondanak ellent), ez esetben kétségtelenné válnék az is, hogy ezen két nemzetség közös czimere a czölöpösen álló koronás ezüst kigyó volt szájában arany országalmával.

CSOMA JÓZSEF.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Első közlemény, hét czimerrajzzal.)

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában tekintélyes számú heraldikai kézirat, festett és nyomtatott czimereket tartalmazó gyűjtemény van, a melyekről a könyvtár személyzetén kívül alig tud valaki s a melyeknek nagy része mind- eddig teljesen felhasználatlan.

Tizenkilencz év előtt a Turul első évfolyamában Nagy Sándor könyvtártiszt tollából egy rövidke lajstrom jelent meg, a mely a múzeumi kéziratár harminczkét czimer- és pecsétani érdekű kéziratáról adott számot. Ez a jegyzék azonban nem öleli fel az egész anyagot; hiányzik belőle több érdekes kéziratot czimerkönyv,

s teljesen mellőzi a czimermetszeket, czimeres könyvjelzőket tartalmazó gyűjteményeket. A felsoroltaknak is csupán rövid czimét adja, egy szóval sem említve meg tartalmukat; a czimek pedig legtöbbszörre nem is sejtetik, minő érdekes anyagot rejt egyik s másik kötet.

Ennek a körülménynek tulajdoníthatjuk, hogy a M. N. Múzeum könyvtárának heraldikai anyagát a legnagyobb magyar czimerkönyv, a Siebmachers Wappenbuch magyar részének szerkesztői sem aknázták ki kellő mértékben. Mindössze egy-két, már Nagy Iván által is idézett kéziratot használtak: Adámi és Marsovszky czimergyűjte-

ményeit, épen azokat, a melyek a legkisebb tudományos értékkel bírnak, miután anyagukat nagy részben a Liber Regiusokból meritik, ezek pedig eredetiben is igen könnyen hozzáférhetők.

Kiaknázatlan forrást nyitunk meg heraldikánk s családtörténetünk számára, a midőn a Magyar Nemzeti Múzeum czimerkönyveit (ideértve a pecsétrajzokat tartalmazókat is) folyóiratunkban bemutatjuk. Ismertetésünk úgy a kéziratár, mint a nyomtatványi osztály anyagát fel fogja ölelni; néhány czimermetszeteket tartalmazó gyűjtéléses kötet vetekedik érdekesség dolgában a kéziratok heraldikai munkákkal.

Az egyes darabok ismertetésénél csupán azokat a czimereket írjuk le tüzetesebben, a melyek a Magyarország Családaiból s a Siebmacher czimeres könyvéből hiányoznak, vagy a melyek ismert czimereknek kiadatlan változatai; a többieket csak névszerint soroljuk fel, lehetőleg mindeniknél megjelölve a forrást, a honnan a másolat vétetett.

A czimerkönyveknek valamely rendszerbe való sorozását czélszerűségi szempontból mellőzni kellett. A legtöbb gyűjtemény különféle kora s fajtájú czimerlapokból és másolatokból van összeállítva; korrendbe szedésük szinte lehetetlen. Így tehát a közlésben nem kötjük magunkat előre megszabott sorrendhez.

I.

A Kutschersfeld-féle czimergyűjtemény.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában 236. Fol. Lat. jelzet alatt egy ivrétű, zöld papírtáblákba kötött kézirat őriztetik, a mely heraldikusaink figyelmét mindeddig elkerülte, bár nem kevesebb mint 53, jórészt kiadatlan családi czimert tartalmaz. Kézrel írott czime első lapján olvasható: *ADPARATVS SCVTARIVS nonnullarum FAMILIARVM HVNGARIAE coloribus effigiatus et ad usum MVSEI NATIONALIS HVNGARICI compilatus a IOAN. KVTSCHERSFELD DE KVTSCHERA NOB. HVNG. N. BANYEN. in Incl. Mus. National. Hung. Biblioth. Széchényiano-Regnicol. Jurato Cancellista. Pestini Anno M. D. CCC. XII.*

A kötet mindössze 55 lapból áll, a melyből

a 34. és az 55. üres; az elsőt a czim, a többit pedig különböző időkből való czimerek foglalják el. Ezeket Kutschersfeld a Múzeumba került több gyűjteményből, nagyrésztben a Széchényi-féle törzskönyvtárból laponként szedte össze. A czimerek minden rend nélkül következnek egymás után; mivel azonban egymással kapcsolatban álló csoportokba sorozhatók, ismertetésükben a jelenlegi sorrendet nem vesszük tekintetbe.

Az első átlapozásnál feltűnik, hogy a kötet legtöbb lapja egyházi társulatok albumaiból származik. Figyelmesebb vizsgálat, a lapok nagyságának és korának egybevetése után azt is meg lehet állapítani, hogy ezek a lapok nem kevesebb, mint nyolcz ilyen albumból vannak kivéve.

A legrégebb s legtöbb lapot egy nagyszombati szent egyesület az *Ur Szent Teste Congregatio* emlékkönyve szolgáltatta. Ezek, számszerint tizenkettő, a következők:

(4.)¹ *Bársony György* nagyváradai püspök († 1678. január 18.) czimere. Eltér a Siebmacherben levőtől, a mely, miután a forrás megjelölése nélkül közöltetik, nem vehető hitelesnek. Leírása a következő: Vörösben, zöld talajba tüzött s két oldalt egy-egy fél lábbon álló term. színű daru által tartott nyilvessző, amelyre zöld koszorúval környezett term. színű kigyó van helyezve. A czimer barok keretbe van foglalva; fölötte infula és pásztorbot jelzi tulajdonosának méltóságát. Alatta festett mondatzalagon a püspök aláírása olvasható: *Georgius Bársony Epp̄s Varad.*

Miután Bársony 1663-tól 1675-ig volt váradai püspök, a czimer festése ezen időközre esik.

(11.) *Eszterházy Miklós Antal* gróf, knini püspök, esztergomi prépost († 1695. auguszt. 5.) czimere. Az ismeretes bővített Eszterházy czimer; fölötte infula és pásztorbot, alatta pedig a tulajdonos sajátkezű aláírása: *Nicolaus Eszterhazy mp.* Készült 1693–1695 között.

(12.) *Eszterházy Pál* gróf († 1712.) czimere. Az Eszterházyak bővítetlen czimere, gyarlón festve. Alatta szalagon a gróf aláírása: *Comes Paulus Eszterhazy.* A czimer és az aláírás 1687 előtről való, mert ez évben Eszterházy Pál birodalmi herczeg lett.

E lap tulsó felén alul még ezek olvashatók:

¹ A zárjelbe tett számok a kötet lapszámát jelentik.

Arva Esterhas Kata m. p. Anno 1708. 12. februarii. (Sajátkezü.)

Ill(ustris)simus Comes Antonius junior Esterhasi de Galantha Anno 1716. Die 30 Mai receptus est in Congrega(tione) et in honorem sui Sancti Patroni pro decoranda confraternitate fieri curavit feretrum S. Antonii eodem anno.

(15.) *Fekete János* czimere. Kék paizsfővel ellátott ezüst mezőben, zöld talajon könyöklő vörösmezű kar a paizsfőbe is benyúló nyilvesszőt tart; a sisakdisz koronából kinövő, jobbában szablyát, baljában ezüst ökölpajzsot tartó arany leopárd. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer alatt barok táblán: *Fekete János az Ur Sz. Test. Congregacionak Rectora. m. pia.* A czimer eddig kiadatlan.

(16.) *Ficsur Ádám* czimere. Ibolyaszín (!) paizson jobbra fordult, pallost tartó arany griff; sisakdisz koronából kinövő pallost tartó szárnyatlan, kettősfarku arany griff. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer alatti szalagon aláírás: *Adamus Ficsur Lib(erae) Regiaequa Civit(a)tis Tyrnavien(sis) Iudex.*

A czimer kiadatlan, hanem a családról van említés a Liber Regiusból kiadott jegyzékben, a mely szerint a Ficsur alias Dejthei pozsony-megyei család 1776-ban nemesi igazolványt kapott. A czimer ügyetlen festő kezétől ered, a ki a paizsot hihetőleg azért festette kék helyett ibolyaszínre, hogy a mellette lefolyó takarótól elüssön.

(17.) *Forgách Ádám* országbiró czimere, ezen aláírással: *Comes Adamus Forgach m. p. Tyrnaviae, 9. Januarii, 1672.* A czimer az ismert XVII. századi változat: kékben arany koronából kinövő koronás meztelen nő, félhold és csillag által kísérve, sisakdisz a paizsalak, takaró kék-arany és vörös-ezüst.

(21.) A *Pongrácz* család czimere a Siebmachernél kiadottól elütő ábrázolásban: kékben arannyal fegyverzett kétfejű sas, a melynek mellére arannyal keretelt, hegyével fölfelé álló egyenlőszáru háromszög van helyezve s ebben arany koronából kinyuló, arany kürtöt tartó vörösmezű kar, fölötté arany csillaggal látható. A czimert körülfogó kereten infula, mögötté pásztorbot áll. A czimer fölött és alatta üres mondatszalg van. Ez a czimer kétségtelenül Pongrácz György váci püspöké (1672—1676).

(24.) Ismeretlen főpap infulával fődött czimere: kékben arany koronán álló jobbában szablyát, baljában ezüst pajzsot tartó kettős farku arany oroszlán. A czimer alatt üres mondatszalg.

(29.) A *Pálffy* grófok infulás és pásztorbotos czimere, üres mondatszalggal. Bizonyosan Pálffy Ferdinánd egri püspök (1678—1680) számára készült.

(32.) *Pontel Mihály* czimere: kékben zöld talajon jobbra fordult kettős farku arany oroszlán, jobbában zöld leveles száron ülő gránát-almát tartva; sisakdisze a paizsalak, koronából kinöve, takaró mindkét oldalról *arany-ezüst*. A czimer alatt mondatszalgon ezen aláírás: *Michael Antonius Pontel*, fölötté pedig: *Laudetur sanctissimum Sacramentum.*

Ilyen nevű családot forrásmunkáink nem ismernek. Pontel Mihályról mindössze annyit tudunk, hogy valószínűleg nagyszombati lakos volt, mert neje — kinek czimerét alább közöljük — itt halt meg s itt tett nagyobb hagyományt.

(39.) A *Szelepchény* czimer; fölötté zöld papi kalap, mögötté keresztbe fektetett kereszt és pásztorbot. A czimer alatt szalagon: *Georgius Szelepchény Archiepiscopus Strigoniensis m. p.* Az aláírás kelte 1666—1685 közé esik.

Valamely budai egyházi társulat XVII. századi emlékalbumából való a 14. *hártya*-lap, a melyen a passio eszközeivel ékitett keretben a következő czimer látható: Osztott paizs felső piros mezején szájában ezüst patkót tartó fehér strucz, alsó kék mezején pedig jobbra futó természetes színű vaddisznó, sisakdisz koronán álló nyilazó kentaur, a takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer fölött piros mondatszalgon: *Christus Crucifixus anchora salutis meae*; alatta zöld szalagon ezen aláírás: *Petrus Euerling Physicus Budensis. 1691.* A lap alján más kézzel írva: *Defunctus 1702. Qui hunc librum fieri curavit.*

Minden jel arra mutat, hogy Everling Péter budai orvos nem volt nemes ember; érdekes beszélő czimere (*Vadkan = Eber, innen Eberling vagy Everling*), ha nem önkényüleg felvett polgári jelvény, úgy csak valamely comes-palatinus adománya. Hasonló nevű családról forrásainkban nincs említés.

Ezzel egykoru, de más albumból származó

lap a 28-ik. Anyaga vastag hártya, a melyet a festés egészen a széléig borít. Rajta magyar és osztrák címerekkel díszített kapuzatra helyezve, zöld leveles szegélyű, kék keretbe foglalva, rózsaszínű damaszkolt lapon a *Nozdroviczky* család címere látható. A cimere a Nagy Ivánnál levő s utána a Siebmacherben is kiadott példánytól eltér, miért is itt közöljük: arannyal damaszkolt kék paizson a bal szélből kinyuló szablyát tartó pánczélos kar, a melyet felül jobbról arany csillag, balról ezüst félhold, alul pedig három arany csillag kísér; sisakdisz koronába tűzött fekete szárnypár közt a paizsbeli kar, lebegő csillag és félhold által kísérve; takaró vörös-

ezüst, kék-arany. A cimert befogó kék kereten ezen aranybetűs felírás olvasható: *Adm(odum) Reverendus D(omi)nus Andreas Nozdroviczky Cathedr(alis) Eccles(iae) Nitriensis Canonicus, Plebanus Dubniczensis*. A lap alján pedig barok keretben évről-főlről felírás:

ANNO

*qVo eIVs sVMptlbVs aLtare CongrgatIonIs agon
IzantIs DeI sVrreXerat,*

a melyből kitűnik, hogy a festmény 1692-ben készült.

Miután Nagy Iván s a Siebmacher-féle címerkönyv a *Nozdroviczky* család címere Burgstaller nem mindig megbízható s az itt ismeretett lapnál száz évvel újabb munkájából vették, példányunk hitelesebb.

A nagyszombati *szent keresztől nevezett* congregáció albumából három lapot őrzött meg a Kutschersfeld-gyűjtemény. Ezek a következők:

(18.) Papírlapon két palmaág közé helyezve a Furár család címere: kékben zöld talajon arany csillag és félhold által kísért jobbra lépő, vörössel fegyverzett ezüst sas; sisakdisz a paizsbeli sas koronán állva. Takaró nincs; a cimert barok keret foglalja be, a sisakról pedig mindkét oldalon piros és kék strucztoznak lógnak. A cimert fölötti mondatszalagon: *Tu es qui restituis haereditatem meam mihi*. Alatta: *Joannes Furár Regiae et Liberae Civitatis Tyrnaviensis civis et emeritus Tribunus Plebis, Congregationis S. Crucis Benefactor. Ao. 1736*.

A Furár család ezen címere egy 1726-iki pecsét után a Siebmacher (183. l., 146. t.) is közli, de a színek megjelölése nélkül. Azonban megállapíthatjuk, hogy úgy az, mint az általunk bemutatott hibás; az eredeti, I. Lipót által 1676 június 3-ikán Furár Dánielnek adományozott armális a cimertben nem ezüst sást, hanem természetes színű, nyitott csőrű *pelikánt* mutat s a takarót kék-arany és ezüst-vörösnek jelzi. Ez a címeres nemeslevél Szepesmegye levéltárában őriztetik.¹

Az album második lapján (37.) a következő címer látható: négyelt paizs szívpaizsszal, melynek kék mezején az alsó szélből kinövő derékgig meztelen, ezüst kötényes, arany koronás, íjját feszítő szerezsen van; az 1. és 4. mezőn vörösben fekete sas, a 2. és 3-ban kékben három arany korona (először ***, másodsor ***) látható. A cimert zöld kalap fedi, az egészre hét águ koronával fedett, infulával és pásztorbottal ékített hermelin palást borul. A cimert fölötti szalagon: *Dilexi decorem domus tuae. Psal. 25. v. 8.*, alatta: *Il(lustrissimus) ac R(everendissimus) D(ominus) Ioannes Ludovicus L(iber) B(aro) Schwartzter Electus Episcopus Rosoniensis, Abbas de Casar, Cathedralis Eccles(iae) Nitriensis Praepositus Major, Metropolitanae vero Strigoniensis Canonicus, Proto-Notarius Apostolicus*.

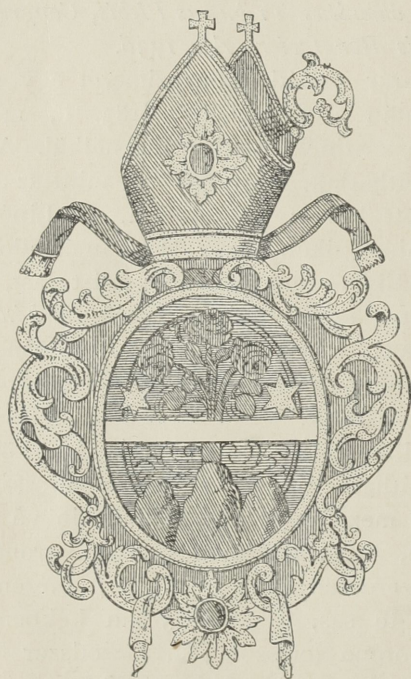
Schwartzter János Lajos báró, előkelő svéd család sarja² 1778 január 31-én nyerte el a

¹ Turul, VII. évfolyam, 1889., 123. l.

² Életrajzi adatait közli *Kollányi*, Esztergomi kánokok. (Esztergom, 1900.), 380. l.

magyar indigenátust. (*Liber Regius LI. k. 145 l.*) Családja ugyan nem vert gyökeret hazánkban, miután azonban ő maga magyar nemes volt, joggal megvárhatnók, hogy családtörténeti munkáink megemlékezzenek róla.

A harmadik lap (40.) szintén egyházi férfiúé, *Szent-Ilonay József* cz. püspöké. Rajta zöld biretum és püspöksüveg alatt diszes keretbe foglalva ezen czimer látható: kékben zöld hármashegy középső csúcsára tűzve három természetes piros rózsaszál, jobbról s balról egy-egy hatágú arany csillaggal kísérve; az egész czimeren ezüst

pólya van átfektetve. A czimer fölött üres mondat-szalag van, alája ugyanazon kéz, a melytől az előbbi két lap feliratai valók, ezeket írta: *Il(lustrissimus) ac R(everendissimus) D(ominus) Josephus Szentilonay El(ectus) Episcop(us) Arb(ensis), Abbas B(eatae) M(ariae) V(irginis) de Pankotta, Prae(positus) S. Thomae de Monte Strigoniensi, E(cclesiae) M(etropolitanæ) Strigoni(ensis) Canonicus, ac per Archi Dioec(esim) Strigoniensem in Spiritualibus Vicarius, et Auditor Generalis.*

Szentilonay 1760-ben hunyt el. Czimei után ítélve, az albumlap élete végén készülhetett. Családjáról mindössze annyit tudunk, hogy

Veszprémmegyében székelt. Czimerét sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem közli.¹

A XVIII. század első feléből való volt azon album, melynek egy mindkét oldalon felhasznált hártya lapja czimerkönyvünk 22. levelét képezi. Az album valószínűleg egy szakolczai egyesületé volt.

A hártyalap első oldalán *Kárász Zsigmond* szakolczai dékán czimere áll: kékben kettős keresztben végződő arany horgony két oldalt egy-egy arany csillag által kísérve; sisakdísz koronán álló, csőrében zöld pálmaágot tartó fehér galamb; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer fölött zöld szalagon vörös betűkkel: *Adm(odum) R(everendus) ac Exim(ius) D(ominus) D(ominus) Sigismundus Karasz.* Alatta másik szalagon: *Liberæ, Regiæque Civitatis Szakolc(ensis) Decanus, nec non Almae hujus Congregat(ionis) Rector.* Más irással: *Obiit Mense Martio, die 23. A. 1754.*

Nem lehetetlen, hogy ez a Kárász Zsigmond abból a trencsénmegyei Kárász családból származott, a melyikről Nagy Iván munkája VI. kötetében a 90. lapon közöl adatokat. A czimer eddig sehol sem volt közölve.

A lap tulsó felén *Marsinai Ferencz* nyitrai percceptor czimere látható. A Marsinaiak czimerét Nagy Iván Kaprinai kézíratai nyomán közölte, a ki másolatai között a család II. Ferdinándtól 1640 január 20-án nyert birodalmi czimerlevelének szövegét is megőrizte; a magyar Siebmacher pedig az itt említett Ferencz pecsétje után. Az előttünk fekvő némileg mind a kettőtől eltér, a miért is álljon itt a leírása: Négyelt paizson az első mező jobb haránt vágva, felül aranyban fekete sas, alul fehérben három bal haránt vörös pólya; ugyanezt tartalmazza a negyedik mező fordított sorrendben; a második és harmadik kék mezőben zöld talajon ágaskodó kettős farku, zöld ágot tartó koronás arany oroszlánt mutat. A paizson két sisak van, az elsőnek koronáján fekete sas, a másodikén jobbában pallost, baljában vállára vetett négy hadi lobogót tartó kettős farku koronás arany oroszlán van. Az első sisak takarója fekete-arany, másodiké vörös-ezüst. A czimert hadi jelvények veszik körül; fölötte s alatta mondat-szalagokon ezen

¹ Eletrajzát közli Kollányi, i. m. 353. 1.

vörös betűs felírás van: *Perillustrissimus) ac G(enerosus) D(ominus) D(ominus) Franciscus Sacri) R(omani) Imperii) Eques de Marsinai Incliti Comitatus Nitriensis Perceptor, Almae Congregationis Vice-Rector.*

A Marsinai családról Nagy Iván (Mo. Cs. VII. k. 337—339. l.) ismét Kaprinai kéziratai nyomán emlékezik meg, a ki viszont az itt említett Marsinai Ferencz feljegyzéseit másolta le. Ezek szerint a család azon délmagyarországi Marsinaiaktól ered, a kiknek a Hunyadiak származtatásánál juttatott szerepet a magyar család történet. Mondanunk sem kell, hogy ez állítás oklevelekkel nincs támogatva s így fölötté kétséges. Mindössze annyi bizonyos, hogy Marsinai Menyhért II. Ferdinánd király hűséges vitéze és ezredese 1640-ben német birodalmi armálist kapott, a melyben régi czimere megbővítettetett. Menyhért a szolgálatot elhagyván, Morvaországon szerzett birtokot. Itt laktak utódai is, a kik közül Marsinay Ferencz 1676 november 18-án *cseh lovagi rangot* (s nem mint Nagy Iván írja, honoságot) kapott, az itt bemutatott czimmerrel.¹

Valamelyik nagyszombati Szűz-Mária kongregáció emlékkönyvéből való a gyűjtemény 36. és 41. hártya lapja. Az elsőn a *Schmitt* család czimere látható zöld apáti kalap és infula alatt. Megegyezik a Siebmacherben (567. l. és 405. t.) *Schmitt*h alatt közlöttel, mindössze annyi a különbség, hogy míg ott a takaró vörös-ezüst és kék-arany, az albumlapon kék-ezüst és vörös-arany. A czimer fölött *Prudenter et constanter* jelmondat, alatta pedig szalagon ez áll: *Gregorius Schmitt, E(cclesiae) M(etropolitanæ) Strigoniensis Canonici Abbas B(eatæ) M(ariæ) V(irginis) de Pankotta, Archi Diaconus Gömöriensis Liberæ Regiæque Civitatis Tyrnaviensis Plebanus m. p.* A lap alján idegen kézzel írva: *Electus Marianus Rector die 6. Julii, anno 1734.*

A Királyi Könyvek (XXXVII. k., 457. l.) szerint *Schmitt György, János és Ferencz* 1735. szeptember 20-ikán kaptak czimeres nemeslevelet. Hihető, hogy a czimerszerzők *elseje* nem *Georgius*, hanem *Gregorius* s ez esetben azonos az itt említett Schmitt Gergelylyel, miután a czimerek megegyeznek.

¹ Cseh királyi könyvek, XC. kötet, 127/b. lap. Lásd *Doerr*: Der Adel der böhmischen Kronländer. Prag, 1900., 161. l.

Az ezzel összetartozó (41.) hártyalapon az *Ujvendég*hy család czimerét találjuk. Ezt a czimert ugyanezen lap készítettőjének a nagyszombati scapuláris-társulat albumában¹ levő emléklapja után a Siebmacher is közölte. Azonban ez utóbbi emlékkönyvben a czimer sisak és takaró nélkül van lefestve, míg az előttünk fekvő teljes. Leírása így hangzik: kékben, zöld talajon szemben álló arany grif és arany oroslán, egyik lábukkal koronát, a másikkal egy-egy zöld leveles-szárú sárga tulipánt (a Siebmacherben *fehér liliumot*) tartanak; sisakdísz koronába tűzött három zöld leveles sárga tulipán-szál; takaró vörös-ezüst, kék-arany. A czimert zöld infula és arany pásztorbot díszíti; fölötté *Soli Deo laus, honor et gloria* jelmondat, alatta pedig ezen aláírás olvasható: *Joannes Ujvendég*hy *E(cclesiae) M(etropolitanæ) Strigoniensis Canonici Praepositus B(eatæ) M(ariæ) V(irginis) de Lyptho, nec non Archidiaconus Zoliensis. Aetatis suae 71.* Ez alatt más írással: *è vivis abiit 26-ta Junii 1760 aetatis suae 85.*²

Ismét más albumból való a 33-adik, a gyűjtemény legdiszesebb lapja. Hártyára van festve s az Üdvözítő kinszenvedésének eszközeivel díszített boltozatot ábrázol, melynek két oldalánál Sz.-József és Sz.-Erzsébet alakja, közepén pedig rózsaszín háttérre helyezve a következő czimer látható: kék pajzsban zöld talajon jobbra vágató császári dragonyos; a paizs fölött a sisak helyére *vörösréz üst* van téve, a mely fölött az osztrák kétfejű sas lebeg, gyomrán a magyar czimmerrel. A paizs mögöl kék-arany és vörös-ezüst takaró tűnik elő. A lap alján keretbe foglalva ezen felírás:

IstVD

Inslgne proMerVIt slbl pletas laCobl Relter
tabVLas Llibrl argento aVgentIs

A nagy betűk az 1733-adik évszámot adják. Világos, hogy a czimer csak polgári jelvény; a rajta levő üst hihetőleg a tulajdonos foglalkozására céloz, úgy, a mint a paizson levő lovas (Reiter) a nevére.

Az albumlapok legutolsó darabja a kötet 30. lapja. Ez valamennyi között a legkisebb

¹ Országos Levéltár.

² Kollányi i. m. szerint (335. l.) január 26-án halt meg.

alakú; rajta a következő czimer szemléltető: kékben, zöld talaj fölött lebegő, lábai között természetes színű kigyót tartó fehér golya, feje fölött nyolcz ágú ezüst csillaggal. Sisakdisz koronába tűzött fekete szárny pár között kiemelkedő természetes színű kigyó. A czimert takaró helyett barok keret veszi körül. Fölötte s alatta bibliai mondások és a czimer tulajdonosára vonatkozó következő jegyzetek olvashatók: *Perillustris ac Generosa Domina Julianna Pexa Consort Perillustris Domini Michaelis Pontel. Benefactrix Congregationis, monstrantiae, lampadis, candela-brorum argenteorum* (igy).

Pexa Julianna, özvegy Pontel Mihályné 1732-ben a nagyszombati Klarissa-apácákra 1000 forintot hagyományozott.¹ Családját a rendelkezésünkre álló munkák nem említik.

A Kutschersfeld-féle czimerkönyv második csoportját temetési czimerek teszik. Ezekből két darabot tartalmaz a kötet; mindkettő többszörösen összehajtogatott igen nagy ívrétű papírlapra van festve. Az első (10.) az *Edelspacher* család czimerét mutatja, a Siebmacherben levő ábrának (Suppl. 131. l., 95. t.) megfelelően. Körötte ezen felírás olvasható: *Spectabilis ac Per(i)llustris D(omi)nus Georgius Edelspacher de Gyorok Co(m)itatus Aradiensis et Csanadiensis T(a)b(ul)ae Jud(ici)ariae Assessor. Obiit Posonii die 28-o April(is) Aetatis vero 72-o A(nn)o D(o)mi(n)i 1812.* A második (27.) czimer németalföldi családé, a *Minelli* grófoké. Két sárga oroszlán által tartott s kilencz ágú koronával fődött negyelt pajzs első és negyedik mezején kékben jobbra lépő arany oroszlán, második és harmadik mezején pedig vörösben fél ezüst szárny van; az egészen arany pólya fekszik, a melyen két feltürt kék ruhás, egymást fogó kéz látható. A czimert felírás környezi: *Illust(riss)imus D(omi)nus Joannes Dominicus Comes à Minelli. Obiit Posonii, secunda Funii, aetatis suae Annorum 95. 1812.*

Külön csoportba sorozhatjuk a kötetben levő XVIII—XIX. századi czimermásolatokat is. Számuk tizennyolcz; értékük igen különböző. Nehány eddig kiadatlan czimert találunk közöttük; a nagyobb rész azonban jól ismerteket ábrázol. Betűrendbe szedve így következnek:

¹ Rupp Jakab. Magyarország helyrajzi története. Pest, 1870. I. köt. 101. l.

(7.) *Bernátffy (de Olovác)* bárók czimere. Negyedretű papírlapra van festve s leírása így hangzik: zöld talajon álló faragott kőoszlophoz támasztott öt gombú koronával fődött kerek-aljú pajzs vörös mezejében zöld talajon szárnyas fehér egyszarvú ágaskodik; az oszlop tetején rostély-sisak áll, a melynek koronájából a pajzsalak nő ki. Az oszlop mellett czimertartó gyanánt talpig pánczélba öltözött, kivont pallosú vitéz áll; az oszlop mögöl zöld bokrok látszanak. A czimer alatt ezen aláírás olvasható:

FAMILIAE LIB. BARONVM BERNÁTTFFY DE OLOVÁCZ ANTEA BERNÁKOVICH.

A czimert némi eltéréssel a Siebmacher magyar része is közli.

Talán nem lesz érdektelen, ha ezen nem régen kihalt családról összegezzük a szétszórtan megjelent adatokat, miután sem a Magyarország családai, sem a magyar Siebmacher nem adnak felvilágosítást a család eredetéről s rangemelési dátumairól.

A család eredetileg *Bergnakovich*, másként *Grubissich* néven szerepelt s a boszniai *Olovoról* származott. Mint a boszniai nemes családok jó része, a XVI. század folyamán a török elől Dalmáciába s innen egyik ág Horvátországba menekült. A Dalmátországban maradtak megszerették a velencei conte czimet; ez az ág Grubissichnak nevezte magát; a horvátországiak Bergnakovich néven magyar nemesekül szerepeltek s *állítólag* 1661-ben magyar báróságot nyertek.¹ Tény az, hogy az 1730-ban elhunyt Plumboi Bergnakovich mk. Grubissich János, a sz. Ferencz-rend szindikusa Illokon levő sirkövében *bárónak* van nevezve.² Azonban ez a báróság alig ha volt magyarországi, hanem valószínűleg német birodalmi, mert különben érthetetlen lenne, miért kapott a család 1790-ben újból magyar báróságot.³ 1803. április 29-én kelt legfelsőbb elhatározás szerint *Bernyákovics József* és *Antal* bárók *Bernátffyra* változtatták a nevüket,⁴ ez által is szorosabbra fűzve a kap-

¹ Siebmacher's Wappenbuch. Der Adel des Königreichs Dalmatien. (1873.) 112. l.

² Siebmacher's Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien. (1899.) 15. l.

³ A főrendiház évkönyve. 1900. 397. l.

⁴ Liber Regius LXI. k. 109. l.

csot családjuk s az új hazájukká lett Magyarország között. A család 1885-ben Bernátffy József báró kanonokkal fiágban s még ugyanezen évben Kissné, született Bernátffy Idával leányágban is kihalt. Dalmátországi ága ma is virágzik, csakhogy grófi czimét az osztrák nemesi hatóságok nem ismerték el.

A család czimere legelőször a XVI. század legvégén készült Korjenich-Neorich-féle délszláv czimerkönyvben fordul elő. A czimer csak színeire nézve tér el a fentebb leirt példánytól: fekete mezőben jobbra ágaskodó szárnyas arany egyszarvú; sisakdisz tekercsből kinövő szárnyas fekete egyszarvú; takaró fekete-arany.¹ A dalmát Siebmacher szerint a sisakdisz egyszarvujának színe fekete, míg szárnya arany. Az általunk közlött czimer minden bizonynyal az 1790-iki bárói oklevélből van másolva, még pedig 1803 után, a mikor már a család névváltoztatása megtörtént.

(8.) A Csintalan család czimere: Fölfelé menő hajlott szélű ékvágással három részre osztott paizs középső kék mezején hármassal zöld halom

¹ Turul, VI. évf. 106. l.

Turul. 1902. I.

középső ormán álló csőrében olajágot tartó fehér galamb, a jobb oldali piros mezőben befelé fordult, baljában szablyát tartó arany oroslán; a baloldali ezüst mezőn jobbjában szablyát tartó vörös griff látható; a sisakdisz koronába tűzött fekete szárny pár közt kinövő medvebőr-süveges kék öltözetű magyar, jobbjában piros-fehér-zöld lobogót tart, balját csipőjéhez illeszti; takaró vörös-arany és vörös-ezüst. A szépen festett czimer aláírása: *Nobilis Ignatii Csintalan in. I. Comitatu Pestiensi Superioris Comissarii.*

Ezt a czimert s vele a nemességet Csintalan Ignác Ferencz királytól nyerte. Az armális, a melynek hiteles másolatát Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye levéltára őrzi, 1808-ban szeptember 25-ikén Pozsonban kelt s Pestmegye közgyűlésén 1809 márczius 6-ikán hirdettetett ki. Az adományosnak, a ki ékkor kb. 40 éves férfi volt, az oklevél keltekor még nem voltak gyermekei; nem lehetetlen, hogy családja vele halt ki.

Nem föltétlenül megbizható értesülés szerint ezen Csintalan Ignác a ma is virágzó Kézdi-Szentléleki Csintalan családból származott, a mely mint tősgyökeres szabad székely család 1625 július 2-ikán Bethlen Gábortól nyerte el a lófőiséget (primipilatust).

(45.) A File és a Végh család czimere. Tollrajz a XIX. sz. elejéről: vörös paizsban zöld talajon álló, kivont szablyát tartó farkas; sisakdisz a paizsalak koronából kinöve; a takaró színe nincs megadva. Aláírása; *Insigne Familiae File de Eőr et Familiae Végh de Anno 1628.*

A File család czimerét Nagy Iván (Magyarország családai IV. k., 173. l.), Lehoczky Stemmatographiája (II. k., 129. l.) után egészen így, de minden színjelzés nélkül közölte. Sajátságos, hogy a magyar Siebmacher (173. l. és 138. t.) az Eőri File család czimerét ettől eltérően írja le: kékben hármassal középsőjén álló koronából kinövő kettős farkú, szablyát tartó oroslán; sisakdisz a paizsalak koronából kinöve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. Ugyanitt az armális kelte 1629 márczius 24-re van téve s czimerszerzőkül File György és fivérei, István és Balázs szerepelnek. Az oklevél hiteles másolata, a mint olvassuk, Bihar vármegye levéltárában őriztetik.

Annak daczára, hogy a Siebmacherben részletes dátum és pontos czimerleírás van közölve,

hajlandók vagyunk inkább Lehoczky és czimerkönyvünk adatát elfogadni, miután ennek hiteles voltát a Végh családról, illetve ennek czimeréről ismert adatok is bizonyítják. Ugyanis Nagy Iván¹ (s utána a Siebmacher is) a *Laki Végh* családról, családi közlés után azt mondja, hogy az 1628-ban kapott armálist s czimere: kétkben, zöld talajon álló *kettős farkú oroszlán* kivont kardot tartva; sisakdísz a paizsalak koronából kinöve; takaró kék-arany és vörös-ezüst. Lehetetlen arra nem gondolni, hogy az itt leirt czimer a czimerkönyvünkben szereplő File-Végh czimerrel egy s csak hibásan van leírva. A név, az armális kelte s a czimeralakok nagy hasonlósága szembeszökő. Semmi sem könnyebb, mint egy megkopott czimerábra lompos farkú farkasát kettős farkú oroszlánnak nézni; ennyiben tévedhetett Nagy Iván tudósítója is; az előnév különböző hangzása pedig nem zárja ki, hogy a két Végh család ugyanaz.

A Siebmacher adatát ellenőrizni nincs módunkban; a munka megbízhatóságára elég jellemző, hogy bár idézi Nagy Ivánt, az ennél leirt File-czimeréről egy szóval sem emlékezik.

(47.) A *Fördör* család czimere. Papirlapra járatlan kézzel festett czimerábra: szürke (!) paizson jobbra néző, zöld koszorúval díszített római sisakos, arany ruhás mellkép; a paizson rostélysisak, melynek arany koronáján pallost tartó pánczélos kar van; takaró kék-arany és vörös-arany.

Fördör családról a magyar család- és czimer-tani munkák semmit sem tudnak. Hogy a család nem is volt magyar származású, elmondja a festmény hátán levő jegyzés.² *Equitum Imp(erialium) Duc Aura Fördör alias Fördér. Anno 1806 Michael Fördör pro fidelibus Augustae Domus praestitis servitiis ex gratia et clementia regnantis numisma aureum 25 aureos appendens, ligulae rubrae adpensum obtinuit, cujus facies una effigiem cum inscriptione: Imperator Caes. FRANCISCUS II. P. F. Aug., altera vero ense sceptro sub globo terraqueo et desuper eminente corona imperiale per transversum ligamina interplaxum cum inscriptione: Lege Fide exhibent.*

¹ Magyarországi családai, XII. k. 124. l.

² Ez a felírás, miután a czimer fel volt ragasztva, nem volt látható; hogy el lehessen olvasni, hátlapjáról le kellett választani a papírost.

Hogyan került e czimer a Magyar Nemzeti Múzeumba, vagy ki volt Fördör Mihály lovag, nem tudjuk megmondani.

(48.) A *Hancsovsky* család czimere. Hű másolat Hancsovsky Xav. Ferencz és János 1718 augusztus 24-ikén III. Károly királytól nyert czimerleveléről. Miután a Siebmacher (220. l. és 173. t.) hibátlanul közli, fölöslegesnek tartjuk leírni. E czimer különös színei miatt nevezetes, miután benne *zöld paizsban, vörös talajon* álló arany oroszlán látható.

(49.) A *Henter* bárók czimere. Irónrajz színjelzéssel. Nagy Iván a család nemesi czimerét közölte s utána kiadta azt úgy a magyar, mint az erdélyi Siebmacher, úgy is, mint a bárói ág czimerét. Ez azonban — a mint rajzunkról látható — igen sokban eltér amattól. Leírása a következő; felfelé menő ékvágással három részre osztott paizs középső kék mezején hármás zöld halomra helyezett arany koronán álló, nyillal átlótt nyakú daru, felemelt jobb lábában követ tart; a másik két vörös mezőben egy-egy befelé fordult arany oroszlán, a jobboldali szablyát, a baloldali irótollat tartva; sisakdísz koronába tűzött négy (ezüst, kék, arany, vörös) lobogó s fél fekete szárny között a paizsbeli daru; takaró vörös-arany, kék-ezüst.

A családnak két ága kapott báróságot; 1744 november 13-ikán Szepesi-Szentiványi Henter Dávid ítélőmester s gyermekei (czimerbővítéssel) 1754 május 20-ikán pedig Szepes-Szentiványi Henter Ádám táblai ülnök, neje Nagy Borbála s fiuk Antal-Boldizsár-József személyében.¹ Megfoghatatlan, hogy erről az érdemes s Erdélyben előkelő szerepet játszó családról a *Nemzeti Zsebkönyv* és a *Földrendház Évkönyve* egy szóval sem tesz említést.

(2.) A Senkviczi *Kovachich* család bővített czimere. Régi másolat az Adámi-féle czimerkönyvből hártýára festve Megfelel a Siebmachernél (336. l. és 253. t.) b. alatt közlött czimernek.

(53.) A *Kubinyi* család 1578-iki bővített czimerének színes másolata. Rézmetszetben megjelent a Kubinyi Péter által 1814-ben kiadott *Genealogia Familiae de Felső-Kubin cz.* munkában.

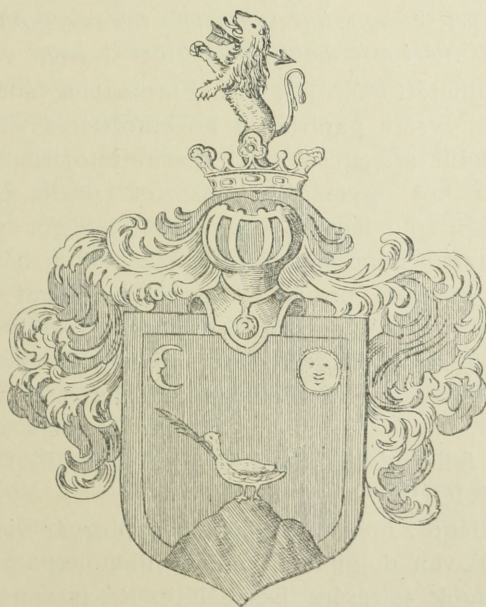
(23.) A *Lenhossék* család 1808 szeptember

¹ Erdélyi Liber Regius IX. k., 606. l. és X. k., 316. lap.

21-ikén nyert czimere. Papirra festve, *pinxit Ioannes Bálint 1813*. Valószínűleg maga a czimer-szerző, Lenhossék Mihály Ignác orvos küldte a Múzeumnak. Alairása: *I(nclyti) F(amiliae) Lenhossék*. A Siebmacherben *festett czimer* után van közölve, hamis keltezéssel és példányunktól eltérően. Ennek leírása így hangzik: kékben, zöld hármás halmon álló jobbra fordult arany oroslán, jobbájában arany Merkur-botot, baljában arany kettős keresztet tartva; sisakdisz a pajzsalak koronából kinöve; takaró mindkét oldalról kék-arany.

(20.) A *Marczibányi* család rendkívül durván s esetlenül festett czimere.

(35.) A *Marsovszky* családnak a XVIII. század modorában igen szépen s finoman festett czimere, a melyet a rajta levő jegyzet szerint 1807-ben Marsovszky Károly ajándékozott a M. N. Múzeumnak. Érdekes változat, a mely eltér az ismert 1430-iki czimertől; kékben, letépett hosszúnyakú sasfő; sisakdisz a paizsalak koronából kinöve; takaró kék-arany, vörös-ezüst.

(31.) A *Mokossiny* család czimere: vörösben, zöld hármás halom középső csúcsán álló, szájában zöld pálmaágat tartó, arany félhold és nap által kísért fehér galamb; sisakdisz koronából kinöve, torkán nyíllal átlótt arany oroslán; takaró vörös-ezüst és arany-ezüst (!) Felirása (Miller Jakab Ferdinánd múzeumi könyvtárőr

kezével); *Arma Nobilitaria Familiae Mokossiny 1694*.

A családról Nagy Iván munkája VII. kötet 541—542. lapján emlékezik. Közli leszármazását a XVI. század közepétől a XVIII. század végéig, czimerét azonban nem ismerteti.

Az ábrákon levő 1694-ik évszám arra látszik mutatni, hogy a család armálisát ez évben nyerte. Ez az adat Nagy Iván genealogiája mellett is megállhat, miután az azon szereplő XVI—XVII. századi Mokossinyak, nagyobbára evangélikus lelkészek, nem voltak okvetlenül nemesek.

(38.) A *Nedeczky* család czimerének egy változata, a melyet, miután a Siebmacherben levőtől eltér, leirunk: kékben, zöld talajon álló, jobbra fordult fekete medve, a melynek torka nyíllal van átlóve. Sisakdisz a pajzsalak koronából kinöve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A XIX. század elejéről való festmény, negyedretű papirlapon.

(6.) A *Perényiek* czimere XVII. századi változatban, mint a felírás mutaja, valamely kápolnán levő emlékkőről másolva: két ág között (minden paizs nélkül) koronán álló, kigyófarkban végződő, koronás női fejjel ellátott madár. Alatta ezen felirat:

HONORI
MATRIS DOLOROSAE VIRGINIS DEI
PARAE SACELLVM HOC RESTAU
RARI CURAVIT CATHARINA
NATA BARONISSA DE BERENY.

1693.

Hogy az ötödik sorban a másoló vagy a kőfaragó hibájából áll-e *Perény* helyett *Berény*, nem tudhatjuk. A czimer nyolczadrétű lapocskára tussal van rajzolva; kora a XVIII. század vége.

(50.) A *Gersci Petheők* czimerének a XVII. század modorában készült ábrája. Csak mint kuriozum érdemel figyelmet. A czimert valóságos háromszögletű paizs képezi, az ismert négy osztályos Petheő czimmerrel; rajta kilencz gyöngyös korona, ezen pedig rostélysisak van, a melynek arany koronájára piros emelvény van helyezve s ezen II. Ulászlónak trónon ülő, mellette két oldalról pedig fiának s leányának álló alakja látható. Takaró piros-arany, kék-ezüst. Alatta: *Pethő ab Vladislao II.*

(51.) A *Spécz* család czimere: arany csillaggal rakott kék bal haránt pólya által osztott pajzson, felül ezüstben repülő barna madár (harkály? Specht?), alul aranyban, tövestül kitépett három hármás levéllel ellátott lóhere; sisakdisz koronán álló hatágú arany csillag; takaró kék-arany és kék-ezüst.

E czimert Spécz Antal helytartótanácsi fogalmazó 1814 november 18-án nyerte¹ s valószínűleg ő küldte be másolatban a M. N. Múzeumnak is, miután a lap alján ott látható aláírása: *Antonii Spécz*. Családjáról és czimeréről sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem emlékezik.

(52.) A *Szalay* család czimere: kékben, zöld hármás hegy középső csúcsára helyezett arany koronán álló, csőrében zöld ágat tartó fehér galamb; sisakdisz koronából kinövő szablyát tartó arany oroszlán; takaró kék-arany, vörös-ezüst. Alatta ezen felírás: *Arma seu Nobilitatis Insignia Petri Szalay, atque Filiorum ejus Augustini et Ladislai die 30. Junii Anno 1815 impetrata*.

A Szalay család ezen nemeslevele eredetiben a családnál található; hiteles másolata meg van Pestmegye levéltárában a nemesi iratok közt «Sz. 55.» jelzet alatt² és a Liber Regiusban a LXIII. kötet 793. lapján. A család már előbb is nemesi jogokat gyakorolt s minden valószínűség szerint azon *Szalay Páltól* származik, a ki 1625 október 21-ikén kapott nemességet a következő czimerrel: kékben, zöld hármás halom középsőjén álló, csőrében zöld ágat tartó fehér galamb; sisakdisz a paizsalak; takaró kék-arany, vörös-ezüst.³ A két czimer alapján véve ugyanaz; az 1815-iki csak bővítése az 1625-ik évinek. Az utóbbinak hiteles másolata Zemplén vármegye levéltárában őriztetik.

(26. A sorozat utolsója egy ismeretlen család czimere: ötágú koronával fődött s barok keretbe foglalt négyelt paizsban az első és negyedik mezőn kékben fehér hattyú látható, a második és harmadik mező négyelve van, rajta az első s negyedik osztály vörös, a második és harmadik kékkel és fehérrel van kocz-

kázva. A paizs közepén fehér sziv-paizs van, zöld talajon álló fekete bikával. Bizonyosra vehetjük, hogy e czimer valamely külföldi családé.

Hét czimeres lap képviseli a fa- és rézmetszetek csoportját. Kettő ezek közül Korabinszknak kevesek által ismert czimerkönyvéből való; egyik a Károlyi, másik a Zichy grófoké. Mindkettő barna papírra van nyomva; hihetileg próbanyomások. A többi sorrendben így következnek.

(5.) A *Batthyány* grófok czimere. Egy oldalán üres ívrétű papírlap a Batthyányak rézmetszetű czimerével. A czimer barok keretbe van foglalva, fölötte ötágú korona van, körötte pedig ezen felírás: *SIGNA GENTILITA EXCELSAE DOMUS S: R: I: COMITUM DE BATHIAN*. A kereten a metsző neve: *Hiller Sculp: Pragae*. A czimer alatt hatsoros nyomtatott vers:

*Qui timet exuvias armati ex ore Leonis
Suspiciat scuti summa, subibit amor.
Haec praeclsa cluit Prosapia amore, timore,
Servat amore bonos, prava timore premit.
Servet & hoc igitur sub amore timore Clitentem,
Qui timet esse malus, sit sub amore bonus.*

Készülhetett a XVIII. század utolsó negyedében.

(9.) Ívrétű papírlap a következő rézmetszettel: fölül szalagcsokorral diszitett tojásdad keretben két egymáshoz támasztott ovális paizs, az elsőn zöld hármás hegy fölött lebegő, szablyát tartó pánczélos kar, a másodikon hármás hegy középső ormán ülő, csőrében ágat tartó galamb. A két paizson strucz tollas rostélysisak van, a mely fölött korona s papi kalap lebeg; jobbról a görög katolikusoknál használt pásztorbot, balról főpapi korona látható. A kereten ezen felirat van: *BELENYENSER PAPIER FABRIQUE*.

Világos, hogy a belényesi papirgyár vignettájával van dolgunk, a melyet hihetőleg a papircsomagok jelzésére használtak. Rá is van írva, minő papíron volt: *Concept No. 3*. Hogy a rajta levő czimer minő családöt illet, arról egy félig elmosódott irón-jegyzet tesz tanúságot: *Familiae Darabant*. Tudva azt, hogy Belényes a nagyváradi gör. kath. püspökség tulajdona, egy névkönyv segítségével biztosan megtudhatjuk, ki volt a czimer tulajdonosa. Ez pedig *Darabanth Ignác*, a ki 1789. márczius 30-án lett

¹ Lieber Regius, LXIII. k., 671. l.

² Kőszegi, Nemes családok Pest vármegyében, 361. l.

³ Siebmacher, Wappenbuch des Adels von Ungarn, 613. l. és 433 t.

nagyváradai gör. kath. püspökké s 1805 október 31-én halt meg. A jobbról álló czimer tehát az övé, míg a balról levő a püspökségé.

A Darabanth családot kézikönyveinkben hiába keressük; nevét csak a Turul V. évfolyama mellékletéül megjelent Karagyena-féle jegyzékben találjuk meg. Innen kitünik, hogy az armálist Darabanth Ignác kaptá 1797-ben; az oklevél ma is megvan a váradai káptalan hiteles helyi levéltárában, a hová 1807-ben a püspök halála után letétemény gyanánt került. Valószínű, hogy a nemeslevél csupán a püspök személyére szólt, a kinek leszármazói természetesen nem maradtak.

(54.) *Szlavniczai Sándor István*nak, a hirneves könyvésznak félig eltépett könyvjelzője. Rajta az ismert Sándor czimer színjelzés nélkül, fölötté ezen felirat: *Stephani Sándor de Szlavnicza et in Luka.*

(41.) Wesselényi Polikszéna bárónő halálára készült sírvers. Ívrétben, egy oldalra nyomtatva. Címe: **AZ TEMETŐ SIRBA HELYEZTETETT EMLÉKEZETNEK MÁRVÁNY KÖVE.** Ez alatt a Wesselényiek ismeretes szirénás czimere látható, igen durván fába metszve. Alább pedig: *M(éltóságos) L(iber) B(aro) Hadadi Vesselenyi Polyxéna asszonynak, ki született MDCCXLIII eszt. Szent Mihály havának VI. napján, férjhez ment MDCCCLX eszt. Szent György havának XXI. napján, é' világból ki-múlt Kolos'v(árott) MDCCCLXIV. eszt. pünköszt havának I. napján estvéli VIII órákor.*

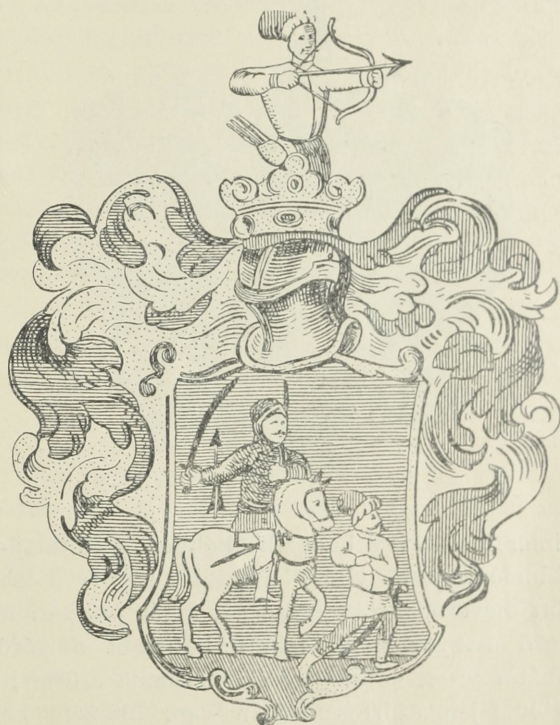
Következik négy négysoros vers, a melyet közölni fölöslegesnek látszik.

(25.) Ismeretlen kettős czimer valamely durván vésett két tenyérnyi nagyságú bélyegzöről barna festékekkel, kék hátú boríték-papírra nyomva. Egymás mellé állított ovális paizsok, az első jobb haránt vágással osztva, benne fölül szablyát tartó kar, alul talajon jobbra menő kecske, előtte fa; a másik paizsban nyílveesztőt tartó emberi kar látható. A paizsokat virágos keret foglalja be, a melyből az első fölött két szárny közt kinövő kecskebak, a második fölött kinövő szarvas emelkedik ki.

Ismertetésünk végére hagytuk a kötet legérdekesebb csoportját. Áll pedig ez négy czimerből, a melyek eredeti armálisokból vannak kivágva. Azt kell hinnünk, hogy a czimerleve-

lek megcsonkítása a gyűjtemény összeállításakor történt, mert ha csak a kivágott czimerek jutottak volna a M. N. Múzeum birtokába, úgy a czimerszerzők nevei s az oklevelek kelte nem lenne rávezetve a megfelelő lapokra. A négy czimer korrendben így következik:

(19.) *Szabó de Püspök-Ladány Familiae scutum gentilitium a principe Stephano Bocskay die 12. Decembris anno 1606 concessum.* A czimer kék pajzsban, zöld talajon balra lovagló s maga előtt foglyot hajtó vitézt ábrázol; a lovas fején sisak van, testét derékig pánczél fűdi, a

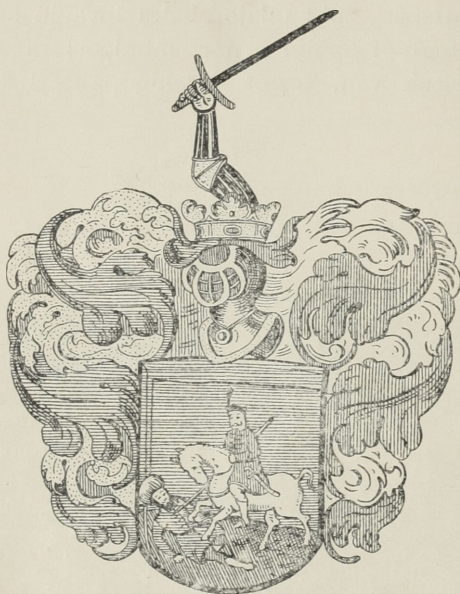

mely alul kilátszik a vörös kabát, nadrágja barna, csizmája sárga. Kinyujtott jobbában szablyát tart, karja csuklóban nyíllal át van löve; az előtte menő fogoly fején piros turbán vagy süveg van, öltözete fehér kabát, vörös nadrág és csizma, fegyvere szablya és puzdra. A paizson levő zárt sisakon diszül koronából kinőve a fogoly nyilazó alakja látható. A takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer kékkel keretelt diszes táblára van helyezve.

A czimer mint viseletkép is figyelemre méltó, mert Bocskay István fejedelem lovas-hajdúinak öltözetével ismertet meg. Kétséget sem szenved, hogy a czimer a kitüntetett vitéz egyik hadi

tettét örökíti meg, talán épen azt, a melylyel a nemességet kiérdemelte. A családról semmi-féle adatunk sincs.

(44.) Csak kevéssel újabb s hasonló hadi jelenetes czimer a következő, a melynek aláírása így hangzik: *Familiae Wyth a Mathia II. Rom. Imp. et Rege Hung. 30. Mart. 1618.* A magyar, osztrák és cseh czimeres boltozat alá helyezett

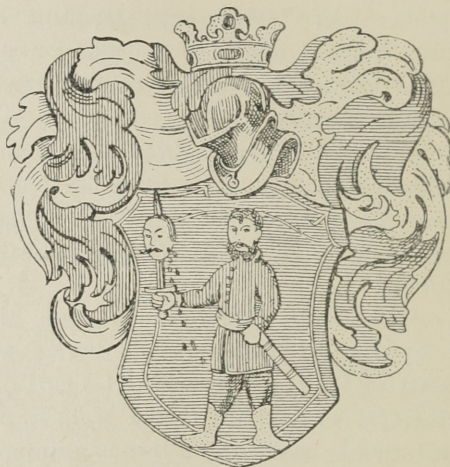

czimer leírása így hangzik: kékben, zöld talajon jobbfelé vágató vitéz lándzsáját egy lova lába előtt heverő törökbe döfi; a fehér paripán lovagló magyar tollas fekete kalpagot s vörös kabátot visel, nadrágja kék, csizmája szürke; a török fején ezüstös turbán van, öltözete kék kabát, vörös nadrág és sárga csizma. A paizon álló rostélysisak koronájából pallost tartó pán-czélos kar emelkedik ki; takaró kék-arany, vörös-ezüst.

A családról sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem emlékezik.

(46.) *Fene familiae scutum a Ferdinando III. 10-a Augusti 1642. elargitum.* Kissé megkopott czimer arany keretű kék lapon, a melyet szokás szerint a magyar, az osztrák és a cseh czimer

diszít zöld koronába foglalva. Vörössel és kékkel négyelt paizsban az első és negyedik mezőben az osztásvonalból előtörő, szablyát tartó, fekete kétfejű sas, a második és harmadikban zöld talajon álló, befelé fordult fekete hattyú; sisakdisz koronába tűzött fekete szárny pár közt jobbra fordult s szablyát tartó kettős farkú kinövő arany oroszlán; takaró kék-arany és vörös-ezüst.

(43.) *Familiae Szeöts alias Hunyadi de Nagy Almás Scutum a principe Georgio Rákóczy 15-a Decembris 1652. elargitum.* Igen kicsike czimerkép,¹ a minőket csak erdélyi czimer-leveleken találunk. (73×73 mm.) Zölddel keretelt rózsaszínű lapon van a czimer; kék paizon fődetlen fejű, szakálas és bajuszos, vörös kabátos, lila nadrágos és sárga csizmás férfi, jobbában pallost tartva, a melyre török fő van szúrva. A paizon zárt sisak van, üres koronával; takaró vörös-ezüst és kék-arany.

Ezzel kimerítettük a Kutschersfeld-féle czimerkönyv anyagát, a mely nem nagy terjedelme daczára is, bőséges heraldikai forrásnak bizonyult.

VARJÚ ELEMÉR.

¹ Ábránk a czimert eredeti nagyságban ábrázolja.

MEGJEGYZÉSEK «A MAGYAR NEMZETSÉGEK A XIII. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMŰ MUNKÁRA.

(Első közlemény.)

Dr. Karácsonyi Jánosnak nem rég megjelent nagyszabású és nagyfontosságú munkáról Varjú Elemér úr e folyóirat hasábjain már egy az általánosságoknál maradó ismertetésben beszámolt, miért is egy második, bár terjedelmesebb és esetleg behatóbb tulajdonképeni kritika e helyen már felesleges volna. Jelen sorok nem is akarnak kritika lenni; jogosultságuk egész más körben keresendő s azt hisszük, helyes úton járunk, ha e jogosultságot az úgynevezett *elemzés* jogával azonosítjuk.

Minden nagyszabású és újabb, közvetlen forrástanulmányokon alapuló mű, ha egyuttal az eddig elért eredményeket is felveszi, hivatva van «iskolát alapítani» és hosszú évek során át a kutatóknak — különösen pedig azoknak, kiknek az eredeti források közvetlen tanulmányozása bármily oknál fogva nincsen lehetővé téve — vezérfonalul szolgálni, miért is felette szükséges, hogy ilyenmü munkák, a mennyire ezt az emberi tehetség határai megengedik, a rendelkezésre álló anyagot úgy mennyiségileg mint minőségileg teljesen felhasználják; azt pedig ellenőrizni, vajjon az ily természetű munka a rendelkezésre állott anyagot teljességben kiaknázza-e, vajjon állításai minden egyes nemzedék és személyre nézve helyesek, eredményei, felfedezései mindig és mindenütt absolute megbízhatók-e nem lehet a kritika feladata; arra csak az évek hosszú sorai tudnak kellő választ adni, a mikor már a kutatók az adott alkalommal tett összehasonlítás és ellenőrzés útján szerzett tapasztalataikat és megjegyzéseiket az illető munka teljességére és megbízhatóságára nézve esetről-esetre közzétették.

A történelmi kutatásban a föltétlen igazság nem könnyen található fel; ezt csak akkor lehet megállapítani, ha az egyesült erővel minden irányba kiterjesztett kutatás és összehasonlítás eredményeit idővel egy kidomborított egész alakjában a már meglévő összes anyagba beillesztjük, azért *kívánatos, hogy minden egyes, bármily irányban és bármily téren dolgozó kutató mindazon*

fogyatkozásokat, helytelenségeket, hibákat és lehetlenségeket, melyeket kutatásai alatt egyes ősforrásokban és egyes írók műveiben talált, köztudomásra hozza, miután csak így lehet a hiányokat és hibákat véglegesen kiküszöbölni és az igazságot kideríteni.

Kutatásaim közben Karácsonyi művével behatóan foglalkozva, abban számos olyan adatot és állítást találtam, a melyek — tekintettel arra, hogy a családtörténelmi kutatás napról-napra nagyobb kiterjedést nyer és a kutatóknak tetemes része a feldolgozott anyagot kénytelen támaszpontnak venni — némi tekintetben helyreigazításra vagy felvilágosításra szorulnak. E megjegyzések szolgáljanak arra, hogy a munka némely helyeit röviden kiegészítsék, helyreigazítsák, az új adatokat és vivmányokat pedig teljes értékökben kiemeljék.

* * *

Az *Aba*-nemzetségnél, melynek szerző 71 oldalt szentel, újabb családot nem találunk; a Lapispataki és Zsegney családoknak a nemzeti törzsből való kiágazása itt sem volt kimutatható. Az *Amadé-ágnál* azonban érdekes archontologiai adatra bukkanunk, a mennyiben szerző szerint, Börény Péter, 1288-ban nádor, pozsonyi és mosonyi ispán. E Péter nádort mindeddig Csák nb. Péterrel azonosítottuk; szerző azonban arra hivatkozik, hogy Csák nb. Péter 1284-ben már nem élt, a mi, ha forrása Hazai okmtár, VII. k. 191—192. l.) megbízható, igaz is. Ez esetben az 1288-iki nádor valószínűleg Börény Péterrel azonos.

Hogy miért idézi szerző e Péternél Wenzel IX. k. 384. l., X. k. 57. l. és XI. k. 339. lapjait, holott egyiken sincs róla említés téve (az utóbbi épen 1245-ből való!) nem tudjuk.

Azt, hogy e Péter 1288-ban egyuttal Pozsony megyének a főispánja volt, nem látjuk bizonyítva, mert Pozsonymegyében 1287-től 1291-ig mindeddig csak az osztrák Tellesbrunni Eberhardot találjuk említve részint tényleges, részint

csak volt főispánnak. Arra, hogy az 1288-iki Péter nádor mily nemzetségből származott, azt hisszük, csak az országos ltárban DL. 1233. sz. a. őrizett oklevél pecsétje adhat felvilágosítást.¹ A *Galgóczy ág-nál* hiába keressük nagy Abának egyik birtokszerzését; pedig az erre vonatkozó okmány ki van adva (Pór, Csák Máté 162); ennek értelmében Danca (= Dominika) asszony, Zélei Majs comes özvegye, akkor Bábi (a nyomtatott szöveg helytelenül «Baas»-t mond) Móricz comes neje eladja *Lócz* nevű birtokát, melyet neki fia, Domonkos hagyományozott, az öregebb (= magnus) Aba comesnek, kit a pozsonyi káptalannál egyik tisztviselője, Dyri Pál comes képvisel. Az okmány keltezése kitöltetlen; Bábi István fia Móricz előfordul 1290 és 1309-ben; (Knauz II. k. 611. l. és Hazai okmtár, VII. k. 210. l., mely utóbbiból kitűnik, hogy Aba a *Lócz*czal tőzsomszédos *Zavarban* is birtokos volt, a mi Pozsonymegyében való szereplését is magyarázza). Az *Atínai-ágnál* azt állítja a szerző, hogy Jakab fia Jakab 1338-tól 1340-ig ismeretes. Az általa idézett kútfők nem ezt igazolják; ezek szerint Jakab fia nem Jakab, hanem János és ez már 1337-ben szerepel.

Ezen ágra még azt is meg akarjuk jegyezni, hogy szerzőnek azon állítása, melyszerint I. Lőrincz 1283-ban Tót-Susuk birtokosa, azért nem lehet igaz, mert e Lőrincz már 1283 előtt meghalt. Bizonyítja ezt saját fia, II. Lőrincz 1279 márczius 1-én, midőn mondja, hogy atyjának holtteste a szentmáriahegyi monostorban van eltemetve,² és a győri káptalan 1282 január 11-én, midőn II. Lőrincznek 1279. évi okmányát átírja.³

Azon további állítása, hogy a király «tőlük» 1286-ban a borsmonostori kegyuraságot elveszi, szintén nem állhat meg. A Fejérről V/III. k. 461 l., közölt okmány, a melyre Karácsonyi hivatkozik, nincs keltevezve; csak azt mondja, hogy (a vasmegyei) Szent-Vid vára alatt november 28-án lett írva; tartalma pedig az, hogy

IV. László — mivel Lőrincz comes őt az igazság elhallgatásával tévútra vezette — a «Borskees»-i monostor kegyuraságát Lőrincztől elveszi s azt Mihály nyitramegyei főispánnak és fivérének Demeternek visszaadja. Hogy ki volt 1286-ban Nyitramegye főispánja, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Mihály csak 1271 július 3-tól 1273 augusztus 24-ig, aztán 1275 április 3-tól 1276-ig szerepel mint Nyitramegye főispánja és hogy, miután 1274 szeptember 25-től 1275-ig nyitrai főispánt nem ismerünk, ő 1274 november végén is az lehetett. Tudjuk továbbá, hogy IV. László 1274 novemberében a Güssingiek ellen hadat menesztett és hogy 1274 november 31-én Szalónak nevű váruk előtt táborozott (Wenzel, XII. k. 114. l.), így tehát apodiktikus bizonyossággal mondhatjuk, hogy fentebbi okmányt nem 1286-ban, hanem a szintén Vasmegyében feküdt és a Güssingiek tulajdonát képezett Szent-Vid vára előtt három vagy négy nappal korábban, tehát 1274 november 28-ikán állították ki.

A *Csente-ágnál* azon fontos kijelentéssel találkozunk, hogy az Anjoukori okmánytár, VI. kötetében közzétett ez ágra vonatkozó okleveleknek másolója a nemzetség nevét elferdíté «Alia»-t írván Aba helyett. Az ezen oklevelekben említett Alia nemzetségnek egyéb tagjait szerző nem veszi figyelembe. — A *Lipóczi-ágnál* a szerző határozottsággal állítja, hogy II. Demeter 1248-ban varasdi főispán, — erről azonban a bizonyítékul idézett kútfők egy árva szóval sem teznek említést, a Fejér V II. k. 211. l. közölte oklevél pedig 1274-re esik és e Demeter nevét nem is említi. Szerző kétségkívül Wenzel VII. k. 253—254. lapjaira támaszkodik, a melyszerint Aba nb. Demeter comes és a zágrábi káptalannak *korábbi* bizonyáglevele értelmében bizonyos Rados családja a varasdvidéki Budavölgye nevű jóságot bírta. Varasdmegyének Demeter nevű árpádkori főispánját egyáltalában nem ismerjük és mennyire alaptalan szerzőnek állítása, mi sem bizonyítja alaposabban, mint a saját maga által idézett kútfő, mely elég világosan mondja, hogy 1248-ban Ecoy (= Éty) a varasdi főispán! És mindezekről a magyarázó szövegben, azaz a nemzetség «politikai» történetében egy szót sem találunk, ott e Demeter nevére rá sem akadunk. III. Demeter birtokainak felsorolásánál azt mondja

¹ E pecsétet magam nem láttam; ifj. Reiszig Ede úr szives közlése szerint az okmány, a melyben Péter nádor a pozsonymegyeyi Csákány határát Béla regisztruma alapján leírja, pergamentszalagon lecsüngő pecsétje elmosódott, de a czimerképből egy *sárkány* alakja kivehető. Ha ez igaz, akkor ez cimere sem az Aba, sem a Csák nemzetséget nem illeti.

² Fejér, V. k. 2., 596. l.

³ Sopronmezei okmtár, I. k. 47. l.

a szerző (61. old.), hogy Ztraak ma már ismeretlen. E néven nem ismerjük, az igaz; de miután a mellette feküdt Pellérd, Szalánta, Szilvás, Aranyos és Garé Baranyamegyének pécsi járásában még ma is léteznek, kézzelfogható, hogy «Ztraak» nem más, mint az ugyanazon járásban Szalánta mellett most is létező *Eszterág* nevű puszta. — A *Szalánczi-ágra* vonatkozólag azt kell megjegyeznünk, hogy Szinnyei Domonkos és Jánosnak idetartozandósága nincsen bebizonyítva. Szerzőnek kútfői csak azt mondják, hogy Szinnyei Domonkos és János bizonyos Petőcznek a fiai. Ha e Petőcz Aba nb. Szalánczi Petőcz volna, akkor nagyon is feltűnő, hogy az 1333-ban létrejött birtokfelosztás alkalmával Domonkos nevű fiát nem említi; szerző ezt azzal véli megmagyarázhatni, hogy Petőcz e fiát talán már azelőtt Szinnyével elégitette volna ki; de miután szerző szerint Domonkos fivére János is birtokosa Szinnyének, joggal kérdezzük: hogy ha János az 1333-iki osztozásban részt vesz, miért nincs annál jelen Domonkos is? Az ez ágbeli Miklós vajdára pedig megjegyzendő, hogy 1352-ben akadunk reá utoljára. — A *Solymosi-ágról*, melyet a nemzedékrendi táblákba minden megjegyzés nélkül felvett, azt mondja Karácsonyi a magyarázó szövegben, hogy csakis a solymosi birtok fekvése és a solymosi templomban látott töredékes czimer alapján vette föl az Aba nem ágai közé; okleveles adatunk azonban erre eddigelé nincsen. A felvételt nem kifogásolhatjuk, mert az idézett forrásban (Hazai okmtár, VI. k. 211. l.) szereplőknek túlnyomó része tényleg az Aba nemzetségből származik és így majdnem apodiktikus bizonyossággal feltehető, hogy a Solymosiak is Aba nembeliek. De ugyanazon joggal Jákó fiát *Szücsi* János comest is bevehette volna, kinek utódaira még a XIV. században is ráakadunk. Ugyanez áll részben az akkor szintén szereplő *Encsi* Péterre nézve is.

Az *Ajka* nemzetségre meg kell jegyeznünk, hogy abból egy család ágazott ki, a melyet e műben hiába keresünk; erről azonban külön dolgozatban fogunk beszámolni.

Az *Ajton* nemzetségnél szerző Szuhai Simont (1329.) I. Albert fiának veszi; holott ez az általa idézett forrásból ki nem tűnik.

Az *Ákos* nemzetségnél mindenek előtt kiemelendő, hogy az eddigi «Bebek»-nek olvasott

név, miután azt a XIV. század második feléig tulnyomólag már Bebeek, Bubeek, Bwbeek alakban irták, Böbék-nek ejtendő ki. A Böbék-Csetneki ág nemzedékrendi tábláján Fejér VI. l. k. 70. l. szerint Benedek egyik, leánya 1290-ben Kacsics (= Katisz) II. Domonkossal kelt egybe, erről azonban az idézett kútfő mit sem tud. Abban, hogy az ott szereplő Detre fia Benedek a Böbék-ág tagja, igaza van szerzőnek, de e Benedek leánya nem Domonkossal, hanem — a mint ezt az idézett kútfő világosan mondja — Miklós comes fia Miklóssal jegyeztetik el. Ugyanazon Benedeknek még Katalin nevű leánya is volt, ki Balog nb. Tomboldhoz ment nőül, de ezt nem vette fel szerző e táblán, a hol mindenesetre legalább is oly jogos helye van, mint a Balog nemzetség Tombold-ági tábláján. — I. Domonkos halála évét az Anjoukori okmtár II. k. 497. l. szerint 1330. első felére tehetjük. Fiai 1350 után is élnek. II. Domonkos és II. Miklós már 1335 márczius 12-én előfordul U. ott III. k. 139. l.). Benedek fiai Csetneki János és Péter 1357-ben még élnek; ugyanakkor találkozunk Csetneki IV. Miklós és III. Lászlóval is (U. ott VI. k. 582. és k. l.). — Csetneki János utódait hiába keressük a táblán, pedig volt egy fia, Péter és egy (meg nem nevezett) leánya. A fiu, Csetneki Péter előfordul 1340-ben (Anjoukori okmtár IV. k. 53. l.); leánya pedig 1349-ben Ratold nb. Gedei Péternek a neje (U. ott V. k. 272. l.) Hogy ki volt azon Böbék Miklós, ki 1373-ban pataki várnagy, e táblából nem tűnik ki. Az *Jernő-ágnál* kiemelendő, hogy István nádor fia Miklós 1307-ben czimzetes vajda (F. VIII. l. k. 221. l.) Az István nádorra vonatkozó, 1304 április 5-ikén kiállított oklevelet szerző hiányosnak találja, mert a czim «Nos Stephanus Palatinus de Borsod» is hiányos, «mert hisz borsodi nádor sohasem volt s itt a Palatinus szó után kimaradt a «comes» szó». Mi ezt nem tartjuk elfogadandónak; borsodi nádor ugyan sohasem volt, de borsodi főispán sem volt 1304-ben. 1303-ban veje, Ratold nb. Dezső a borsodi főispán¹ és így nem hihetjük, hogy vejét egy évvel később állásából kitérta volna. Legyen ez azonban bárhogy, annyi bizonyos, hogy a «Palatinus de Borsod» megértésére szerző magyarázata teljesen felesleges; a helyes fordítás

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 53. l.

ez: «Mi *Borsodi István* nádor», a «de Borsod» itt tehát a családi név. Az ennek bebizonyítására szolgáló igen számos példáinkból itt csak egyet akarunk kiemelni. Károly király egy 1318-ban kiállított okmányában pl. azt mondja, hogy néhai Itván bán «frater Nicolai bani de Mead» valamikor bizonyos helység nevét változtatta stb.¹ Hogy (Gutkeled nb.) István vagy fivére Miklós sohasem volt majádi bán, az is bizonyos; és mégsem jut senkinek sem eszébe azt állítani, hogy itt a comes szó hiányzik és hogy Miklós bán Majádnak comese volt; itt is csak «Majádi Miklós bán» a helyes fordítás. Végre még kiemelendő, hogy Erne mesternek egyik rokona, (cognatus) János, 1273-ban a szatmármegyei Homoród mellett birtokol (K. I. 9.). — A *Micsk-ágnál* sikerült szerzőnek Eleknek eddig ismeretlen utódait kiadatlan okiratok alapján egészen a dédunokáig kimutatni; további előnyét ennek a táblának abban leljük, hogy szerző — bár «nem érezte magát kötelezettnek a nemzedékrendeknek az 1350. éven túl való folytatására» — ez ág nemzedékeit 1350-en túl (egyét 1396-ig) levezette; de ennek következtében e tábla többrendbeli hiányai annál érezhetőbbek is. Elek először 1314-ben, nem 1344-ben tűnik fel. I. Micsk nejének neve: «Kompolthy N.» nem elég szabatos; akkor még nem létezett egy Kompolti család; helyes csak az, ha e nőt «Aba nb. Pál leányának» nevezzük és ezt esetleg azzal toldjuk meg, hogy a Kompold-ágból való. — II. István már a Prodaviczí nevet viseli, előfordul 1394-ig; ennek a nejét is ismerjük: Aba nb. Somosi Péter leánya Katalin (Zal. II. k. 230. l.), ki férjének a sárosszegyei Tihanyt hozza. III. Ákosról, kit 1388-ig ismerünk, okvetlenül ki kellett volna emelnie, hogy 1387-ben tótországi bán volt (H. O., V. k. 179. l.) I. Miklós 1342-ben szerepel. IV. László már 1394-ben «Ujvári» néven fordul elő (Fejér, X/II. k. 235. l.) I. István fiait már 1370-ben ismerjük. (F. IX. IV. k. 223. l.) A birtokviszonyok ecsetelésénél hiányzik, hogy Micsk bán fia István 1352-ben a körösmegyei Struga birtokosa (Zal. I. k. 532. l.) Az *Álmosdi-ág* tagjait szerző már 1436-ig mutatja ki. Minden ilyen többletet örömmel veszünk, de az itt közölt nemzedékrendi tábla nem megbízható. Hogy Chura (Csire) fia

Péter az Álmosdi nevet használta volna, azt az idézett források egyike sem igazolja; A. IV. k. 228. l. világosan mondja, hogy a «Pocsaji» nevet használta, míg a többiek családi nevét nem is említik. Van itt azonban ennél súlyosabb hiba, ez pedig a kronológia. Szerző szerint Csire 1261-ben él, fiának fia László pedig még 1432-ben is; már pedig azt, hogy *atya és unoka között 171 évi idő-különbség legyen* sehogy sem tudjuk elhinni; itt legalább is *egy* nemzedék hiányzik. E Lászlónak különben egy Anna nevű leánya is volt, ki 1429 és 1438 között mint Gutkeled nb. Kisvárdai Mihály neje fordul elő (Zichy okmtár IX. k. 325. l.) — A *Toroczkai-ágnál* szerző azt állítja, hogy Helembán neje II. Ehellősnek a nővére; idézett kútfőben azonban azt olvassuk, hogy Ehellős fia Ehellős egyik birtokát «filii Helemban genitis ex domina sorore, predicti Eheleus patris sui» adta oda, a miből, azt hisszük, kétségtelenül kiviláglik, hogy Helembán neje, a «sorore» és «predicti» közötti vessző daczára, nem II. Ehellősnek, hanem atyjának a nővére, mert ellenkező esetben a vessző után «filia» állna, a mit önkényesen nem szabad hozzágondolnunk. II. Ehellős leányát, Erzsébetet, ki 1336-ban Tolmácsi Miklósnak a neje (Zimmermann-Werner, I. k. 473. l.), hiába kerestük a nemzedékrendi táblán. Istvánról ki kellett volna emelni, hogy 1349-ben Szolnokmegye alispánja (Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen, II. k. 62. l.); Ákos pedig már 1321-ben előfordul. István leányát Margitot, kit 1376 és 1384-ben mint Szentiványi Péter özvegyét ismerünk (ugyanott, II. k. 448., 476., 591. l.) hiába keressük a táblán.

Hogy az «*Alay*» nemzetséget most már az élők sorából törölhetjük, csakis szerző érdeme, ki a Fejér által használt okmány eredetije alapján kimutatja, hogy abban Alay helyett mindenütt «Mayad» áll.

Az «*Atyusz*» nemzetségre nézve azonnal ki kell emelnünk, hogy szerző csak egyetlen egy okiratot ismer, melyben a «de genere Oghus bani» jelző szerepel és hogy az egész nemzetség nem is ezen Atyusz bántól, hanem legalább is ennek nagyatyjától származhatott. Elismeri tehát, hogy Atyusz (= Atyasz) csak a bán keresztneve. Már most nem értjük, hogy miért nevezi az egész nemzetséget «*Atyusz*»-nak, holott ez

¹ Sopronmegyei okmtár, I. k. 81. l.

csak egyik tagjának a keresztnéve, kinek nemzetségét nem ismeri. Pedig munkája bevezetésében azt mondja, hogy csak azon nemzetségeket veszi fel, a melyeknek nevei valóban megkülönböztető jelül és gyűjtő nevekül szolgáltak, ellenben a «de genere Johannis, Petri» stb. nevű vérségi csoportokat nem, mert ilyen helyen a «genus» szó egyszerűen csak a rokonságot jelzi s azt megkülönböztető jelül nem is használhatták. Mi pedig azt hisszük, hogy éppen az «Oghus bani»-val van csak a keresztnév kifejezve és nem a szorosabb néven veendő nemzetség. Ha szerző mindamellett bevette, akkor elengedhetlen követelmény, hogy róla «Atyasz *bán* nemzetsége» czímen tárgyaljon.

II. Atyasz szerzőnk szerint csak 1214-ben lép nyilvánosságra; ezzel pedig ellenkeznek azon okirati adatok, melyek szerint ő 1202-ben Fejérmegye, 1206-ban Zalamegye, 1207-ben Veszprém- és Pozsonymegye, 1209 és 1211-ben Sopronmegye főispánja volt (F. III/I. k. 47. l.; Sopr. l. k. 6. l.; W. VI. k. 315. l., XI. k. 85., 94., 96., 102., 113. l.); az sem áll, hogy 1219-ben a királyné udvarbírája és 1228-ban Somogy megye főispánja volt, miután szerző ezt egyetlen adattal sem bizonyítja. Birtokainak felsorolásában pedig nincs megemlítve hogy valamikor a zalamegyei Sárosd-nak is ő volt a tulajdonosa (Zal. I. k. 9. l.). Györk még 1257-ben is él (F. IX/VII. k. 664. l.)

Van azonban e táblán egy sokkal nagyobb és a munka megbízhatóságát mélyen csökkentő hiba. Találjuk ott ugyanis, hogy I. Atyasznak meg nem nevezett fivére Sal nevű fiut hagyott maga után, kit mint comest 1221-től 1227-ig ismerünk és ki 1227-ben végrendelkezvén, birtokait négy leányára hagyja. E Zsal (Sol = Sal) ispánt jól ismerjük, arról azonban, hogy Atyasz bánnak nemzetségbeli rokona, sőt még unokafivére lett légyen, mindeddig a leghalványabb fogalmunk sem volt. Felütjük szerzőnk kutforrását: F. III./I. k. 325. l. és III/II. k. 106. l., de ott egy árva betűnyi felvilágosítást sem kapunk. Miután a táblán Sal ispán rokonsági összekapcsolása kérdőjel által nincsen kétséssé téve s ennek alapján szerzőnek levezetését bebizonyítottak kell vennünk, keressük a bizonyító adatokat a magyarázó szövegben a hol ezt olvassuk: «Csaknem biztosra vehető, hogy azon

Sol comes, kinek Almádon stb. birtokai voltak, szintén e nemzetséghez tartozik», a kutfők pedig a már megnevezettek. Tehát mi a táblán a szorosabb leszármazási fok megjelölése mellett kétségbevonhatatlan tény, az a magyarázó szövegben «csaknem biztosra vehető»?

Távol legyen tőlünk, a kombinációt és a valószínűségi számítás a genealogiai kutatásból kiküszöbölni. Ha a valószínűségi számítás még az aritmetika is elfogadja, miért ne legyen helye a genealogiában is? Hány eset lett már ily uton az idők folyamában véglegesen felderítve! Használták ez utat már jóval szerző előtt, használják még napjainkban is a történelmi kutatás legkimagaslóbbjai és fogják számtalan évig használni, csak hogy a kombinációnak és a valószínűségi számításnakis megvannak a határai s kérlelhetlenül meg kell követelnünk, hogy 1. a valószínűség az indokoló adatok elérhető legnagyobb számú érveinek keretén belül mozogjon és hogy 2. a kutató a valószínűségi számítás útján elért eredményt vagy közvetlenül az eredmény lerajzolása előtt vagy pl. a táblán kérdőjelekkel valódi értékére redukálja.

Jelen esetben szerzőnek egyetlen egy támaszpontja abban állott, hogy Atyasz bánnak is, Sal ispánnak is Zala- és Veszprémmegyében voltak birtokai; mi pedig azt kérdezzük: 1. Elegendő bizonyíték-e ez arra nézve, hogy Sal ispánt nem csak Atyasz bán nemzetségbelijének, hanem még a bán unokafivérének mondja? 2. Ha Sal-t, a kire nézve mitsem tud bizonyítani, már ily szoros rokonsági kapocsba fűzi, miért nem tette ezt Csabával és II. Bánd-dal is, kik magukat határozottan Atyasz bán nemzetségből származóknak mondják? 3. Ha Sal a bán unokafivére, miért nem illesztette szerző egyuttal István zágrábi püspököt is e családi kapocsba, miután e püspök 1227-ben világosan kimondja, hogy Sol comes az ő szeretett rokona? (Fejér, III II. k. 105. l.)?! -- Az *Almádiakndl* találjuk, hogy János, az 1299. évi esztergomi kanonok, Csabának a fivére, a mit szerző a H. O. VI. k. 442. l. alapján állít; igaz ugyan, hogy az idézett helyen «Jhones frater Comitibus Chaba» áll; — de ugyanazon okmtár 440-ik lapján azt olvassuk, hogy 1299 április 24-ikén János mester esztergomi kanonok Chaba comesnek a *neposa*, a mi bizony sehol és soha az édes fivérrel nem azonosítható. — Miskát pedig, a ki H. O. VI. k. 50. l. szerint I. Bánddal

és II. Dénessel együtt mint I. Dénes fia szerepel, hiába keressük a nemzedékrendi táblán.

Az *Azan* nemzetségnél szükséges lett volna, hogy szerző egyet-mást forrása megbízhatóságáról is mondjon. F. VII/V. k. 347—348. l. nem közöl eredeti okmányt, hanem csak Bőbék Imre országbirónak (1386—1392) egy 1388-iki átiratát, melyből kitűnik, hogy IV. Béla 1268-ban tíz férfit a veszprémmegyei birtokügyek megvizsgálásával bízott meg és hogy ezek között *Azan* nb. Sükösd is helyet foglalt. De mi véleményünk legyen Fejér ezen darabjának megbízhatóságáról, ha szerinte ugyanazon 10 bíró sorában 1268-ban Bőbék Imre nyitramegyei főispánt is találjuk, a miről mindeddig egyetlen egy forrás sem tud és ha az előttünk ismeretes Bőbék Imre csak 1379-ben kerül napfényre?!

A «*Baár előbb Kalán*» nemzetségnél sietünk elismerni, hogy szerző az első, ki a Bór és Kalán nemzetség azonosságát közzétette. A nemzetség nevét azért írja Bár = Baárnak, mert — bár igaz, hogy régentén Boornak irták — mind a baranyamegyei, mind a somogy megyei Bár falvakat is «Boor»-nak irták régentén. Bizonyítékul idézi Csánki II. 471-ik lapját, hol a baranyamegyei falut kétszer Boor-, kétszer Bar-nak találjuk; a somogy megyei-re nézve azonban csak az egyetlen H. okl. 249-ikét idézi, mert ez ama bizonyos falut Boornak írja; teszi ezt különben H. O. VII. k. 203. l. az 1288-ik évben is; de miért nem idézte itt szerző Csánki II. 589-et is, hol a helységet 1261-től kezdve kivétel nélkül Bar- és Baárnak nevezik? Ez utóbbiból tehát kitűnik, hogy a somogy megyei falut már régentén is Bárnak nevezték, míg ez a baranyamegyeire nézve még nincsen bebizonyítva; azt hisszük, hogy a legrégebb időben Bórnak nevezték, mert ellenkező esetben kivétel nélkül Bar vagy Baárnak irták volna. Ha Boor azonos Bárral, miért nem nevezi szerzőnk e nemzetségnek Good nevű tagját Gád-nak (Gád még jelenleg is torontálmegyei helység), hanem (150. old.) Gót-nak? Miért nem nevezi a Barsa nb. Vook Lászlót Vák-nak (210. old.)? — Ha az e nemzetséget ábrázoló nagy nemzedékrendi táblán végig nézünk és látjuk, hogy a nemzetségnek összes fő- és mellékágai minden kérdőjel nélkül egy közös őstől vannak levezetve és az egyes ágakhoz tartozó összes tagok szintén kérdőjel nélkül min-

denütt kellőleg el vannak helyezve, kellemesen vagyunk meglepve és irigyeljük a zseniális szerzőt, ki e gyönyörű és első látszatra czáfolhatatlan táblával a nemzetség fölött lebegett genealogiai homályt eloszlotta. Csakhogy a midőn a bizonyítékokat és a magyarázó szöveget nézzük, egyszerre lelohad örömünk, mert a 141. oldalon azt kell olvasnunk, hogy «a nemzetség ágainak ismertetésében ezen kissé *hiányos, de mégis hézagpótló* nemzedékrend szerint haladunk». A következő oldalakon pedig kiviláglik, hogy az összefüggő és az egész nemzetséget magában foglaló tábla csupa kombináczió és valószínűségi számításon alapszik. Ha szerző e táblát már minden áron meg akarta menteni, akkor kötelessége volt a csak kombináczió útján felvett genealogiai kapcsolatokat kellőleg megjelölni; táblájának megbízhatósága különben többet érne, ha az egyes ágakat külön rajzolta volna s azokba csak azon tagokat illesztette volna be, a kiknek egymáshoz való tartozandósága minden kétségen kívül áll. Azért nem is bocsátkozunk részletekbe, s csak a következőket emeljük ki: 1. II. Nána nejét szerző csak Majs nádor leányának nevezi; pedig ismerjük keresztnevét és egyéb körülményeit is. — Azon apácák között, a kik 1276-ban Árpádházi Margit szenttéavattatása ügyében tanuskodnak, van néhai Majs nádor leánya *Judit* is, ki 1232-ben született és 1276. augusztus 6-ikán azt mondja, hogy már tizenegy év óta a margitszigeti zárdában tartózkodik.¹ Miután II. Nána 1266-ban végezte be életét, világos, hogy itt özvegyével van dolgunk, ki férjének halála után azonnal a zárdába költözködött. Férjének kérdőjelzett birtoka, «Chusach» pedig a baranyamegyei Csuza. — 2. Egyéb birtokaira nézve figyelembeveendő, hogy a *pécsi* káptalan 1259-ben bizonyos hozományi ügyről szóló okiratában Nána comesnek, Szabolesmegyében feküdt Attya, Bagy (Boog), György és Nagy-Iván (helytelenül Nagy István) nevű birtokairól szól (Fejér, IV/II. k. 522. l.) 2. Szeri II. Pózsa fiának, Baláznak nejét itt hiába keressük; pedig ismerjük; Omori Gál leánya, Klára, ez, ki 1343-ban szerepel (Temesm. okmtár, I. k. 73. l.) 3. Az ismert Bánk bánt szerző azért nem tartja Bór-Kalán nembelinek, mert e nemzetség birtokai leginkább Magyar-

¹ Monum. rom. episc. Veszprim. I. k. 250. l.

ország déli részén estek, a bán birtokai pedig északon találhatóak. Ez utóbbi állítás igaz; csak hogy nem szabad elfelednünk, hogy ismert birtokai között kettőt a bán vétel útján szerzett és a többiről sincsen határozottan kimondva, hogy ősi birtok. Továbbá nem igen hihető, hogy a krónikás egy az utódok emlékezetében annyira ismeretes férfiú nemzetségét eltévesztette legyen. Pályájára nézve meg kell jegyeznünk, hogy Bánk már 1199-ben Abaujvár (H. O. V. k. 4. l.), 1203-ban pedig Zalamegye főispánja volt (F. VI. II. k. 362. l.); már pedig azon körülmény, hogy többször tótországi bán, zalai-, kevei- és bodrogi főispán volt nagy valószínűséggel arra mutat, hogy az ország déli részeiben is voltak birtokai.

A **Bala** nemzetségre nézve ugyanaz áll, a mit Azannál mondtunk.

A **Balog** nemzetségről mindeddig csak azt tudtuk, hogy első kimutatható tagja bizonyos Ivánka, a kiről azonban nevén és fiain kívül mitsem tudunk. Annál többet tud róla a szerző. Ivánka, ki fivérével, Tamással együtt már 1214-ben mint kiskorú szerepel, szerző szerint Ananiásnak a fia. Ananiásnak két fivére van: Péter és Kázmér; ez utóbbinak fiai Péter és Konrád 1214-ben már nagykorúak. Hisz ez meglepő és gyönyörű, ha igaz! Utána nézünk a magyarázó szövegben és miután szerző itt e személyekről mint a Balog nemzetségnek kétségbevonhatatlan tagjairól szól, mohón kapunk a forrás után, mely mindkét helyen W. VI. k. 370—372-re utal és a csalódás érzetével konstatáljuk, hogy a forrás e személyeknek a Balog-nemzetséghez való tartozását egy árva betűvel sem említi s hogy belőle az erre vezető elfogadható valószínűséget ki nem betűzhetjük. Nézzük csak! Az okmány a következőket tartalmazza: Tobol és Péter nevű fivérek felhasználták Ananiás comes fiainak, Tamás és Ivánkának kiskorúságát, hogy utóbbiaknak hangonyi birtokában garázdálkodjanak. A kiskorúak képviselőjében ezeknek unokafivérei, Kázmér fiai Péter és Konrád, viszik a dolgot a király ítélőszéke elé, ki az ügy megvizsgálását Salomo mesterre és Marczel fivérére Péter comesre bizza, kik Zundiai Pált pristaldusnak használják. Mivel azonban alperesek a bírák megbízhatóságát kifogásolják, a király még a pécsi és a veszprémi püspököt is felhívja, hogy az előbbiekkal együtt járjanak el az ügyben. A püs-

pökök azt tanácsolják a feleknek, hogy peres ügyüket saját megyéjükben szépszerivel intézzék el, a mit ezek el is fogadtak, úgy hogy a király a Salomo mester pristaldusa, Zundiai Pál előtt létrejött egyezséget 1214-ben helyben hagyta. Szerző már most így kombinált: A Szécsiek ismert őse Balog nb. Ivánka; Hangony Gömörmegyében fekszik, mely megyében a Szécsieknek is voltak birtokai; az itt tárgyalt személyek tehát Balog nembeliek! Nem mondjuk, hogy ez absolute lehetetlen, — de mindaddig, míg ezt valamely megbízható okmány vagy egyéb elfogadható kutfő be nem bizonyítja, ki kell jelentenünk, hogy szerzőnek ezen határozottan bebizonyítottnak vett állítása csak csillogó szappanbuborék. Salomo comes 1214-ben tárnokmester és Bácsmegye főispánja, a miből kitűnik, hogy pristaldusa Zundiai Pál nem a nógrádmegyei Szandából (melynek 1331-ben Szécsi Péter a várnagyja), hanem a bácsmegyei Szonda (ma Szonta) helységből származó ember, a mit különben az is bizonyít, hogy e Pál fivére Both, ki 1232 és 1233-ban Dénes nádor pristaldusaként működik (W. VI. k. 507., 530. l.) világosan a «Szondai» névvel él. Salomo comes azonban Zala- és Veszprémmegye vidékén birtokos; hogy őt s vele a pécsi és veszprémi püspököt bízták meg az ügy megbíráásával, nem igen vall arra, hogy Hangony Gömörmegyében feküdt, hanem sokkal inkább arra mutat, hogy e birtok valahol az ország nyugati vagy déli táján feküdt (a mihez még az is járul, hogy az okmány eredetije Körmenden a Batthyáni levéltárban őriztetik). Tudjuk azt is, hogy a veszprémmegyei Balatonfő-Kajár a Hangony nevet is viselte (W. I. k. 50. l. 1135-ből) és hogy egy Hangony pl. Szerémmegyében is létezett. (Csánki, II. k. 246. l.) Hogy fentebbi Hangony Gömörmegyében feküdt és hogy a Balog nb. Szécsiek Hangonyon is birtokosok voltak, ezt csak szerző tudja (179-ik old.), bár állítását megint csak W. VI. 370—372-vel támogatja s erre nézve egyetlen egy más okmányt sem idéz. Csánki arról, hogy Hangonyban a Szécsiek is birtokosok, mitsem tud (I. k. 136., 158. l.); ha szerző fentebbi Hangonyonak gömörmegyei voltáról annyira meg volt győződve, hogy ennek alapján Ananiás fiait a Balog nb. Szécsiek őseinek vette, akkor Hangonyi Mátét (177-ik old.) és az ez után még nagy számban

ismeretes Hangonyi-családbelieket ugyanazon joggal Balog-nembelieknek nevezhette volna; de ezt sehol sem teszi! Fejér, VII/II. k. 223. l., mire szerző I. Miklósnál hivatkozik, erről mit sem tud. — II. Ivánka már 1342-ben szerepel; akkor kir. apród; 1347-től 1348-ig pedig kir. tálnokmester. III. Miklós 1387-ben halt meg; nejét is ismerjük. — A Dénes bántól származó rimaszécsi Szécsiek birtokai sorában hiába keressük a Krasznamegyei *Bagos*, *Monyoród* és *Hosszúaszó* nevű helységeket, melyek A. IV. 143 szerint már 1341-ben utódainak kezében található (Csánki I. 589). A Tombold-ágra megjegyzendő, hogy I. Tombold 1266-ban is Gömörmegye főispánja (W. VIII. k. 144. l.) — Hogy a nemzetségnek egyéb ágai Nagy Lajos idejében alig szerepelnek (178), nem egészen áll; Aty fia Miklós fia Péter, kit igen gyakran Petőnek is neveznek, 1337-ben erdélyi alvajda (H. okl. 209), mely tisztsége 1342-ig tart (A. IV. k. 241. l.); fia Miklós 1364—1372 Dobokamegye főispánja és 1377 óta a székelyek ispánja (H. okl. 283., 295., 296. ll.; Székely okmtár, I. k. 77. l.; Sieb. Urkundenbuch, II. k. 523. l.) — Végre még említendő, hogy szerző, ki e nemzetség történetét feltűnő rövidséggel tárgyalja, biztosra veszi, hogy Friedburgi Altmann egyik ivadéka testi hibájáról Balognak neveztetvén, alkalmat adott arra, hogy az egész nemzetséget így hívják; ezzel szemben kiemeljük, hogy «Balog» az Árpádkorban mint keresztnév is ismeretes.

A *Bana* nemzetségnél azon lehetőségnek ad szerző kifejezést, hogy talán Bana nemzetség nem is létezett és hogy Mihály talán csak a bánai várispánság udvarbírája lehetett. A nélkül, hogy részletekbe belebocsátkoznék, itt csak azt akarom kiemelni, hogy szerzőnek gyanuja alaptalan. Beható kutatások alapján kimutatható, hogy Bana nemzetség tényleg létezett és hogy belőle számos család ágazott ki, a mit egyik sajtókész dolgozatomban bővebben fogok indokolni.

A *Banasa* nemzetség családfáján látjuk, hogy az 1253-ban szereplő Péter I. Bekének és nem, a mint eddig tudtuk, I. Orbásznak a fia, de a magyarázó szövegben (198-ik old.) megint azt olvassuk, hogy e Péter mégis I. István testvére, tehát Orbásznak a fia volt. — A hírhedt Horváti-családnak e nemzetségből való levezetését szerző nem meri elfogadni.

A *Bruca* nemzetséget szerző, ki azt 1888-ban a Borsa nemzetséggel azonosította, jelen kötetben «Baracska»-nak nevezi.

A Borsa nevű nemzetség mellett szerző még a «*Barsa*» nevűt is ismeri, de az eddigi Borsa nemzetségnek e kettészakítása csak szerző fonetikai felfogásának szüleménye. Elismeri ugyan, hogy eddig a régi írásmód szerint Borsa nemnek ismerték, azonban már csak az erdélyi Borsa nemtől való megkülönböztetés végett is helyesebbnek találja Barsának neveznie. Igazolja szerinte ez elnevezést kiváltkép azon helynév, mely a nemzetség névadó őseinek emlékezetét ma is őrzi; ezt 1321-ben «Nog-Borsa»-nak írják ugyan, de a XV. századtól kezdve állandóan Barsa, Baarsa a neve. Szerzőnek itt adott példája nem csak helytelen, de veszélyes is. Hisz abban ugyan igaza van, hogy a régi okiratokban előforduló Borsa helyesen csak Barsa-nak olvasandó, de ha ezt a nemzetség bihar- és békésmegyei ágainál teszi, miért nem teszi ezt az erdélyi ágánál is? Azon érvelése, hogy az utóbbinak emlékét őrző kolozsmegyei (régén dobokamegyei) helységet most is Borsának nevezik, el nem fogadható, mert az, hogy a «Barsa» nemzetségnek ősi fészke Biharmegyében feküdt, ép oly kevéssé van bebizonyítva, mint az, hogy az erdélyi Borsa nemzetségé Dobokamegyében keresendő, hisz ismerünk ezeken kívül még egyéb Borsa nevű helyeket is. Nem akarjuk elhinni, hogy a régi okiratok kiállítóit, kiknek csak tudniok kellett, vajjon két egymástól megkülönböztetendő nemzetséggel van-e dolguk, ezt, ha tényleg két különállóról volt szó, eltérő írásmód által egymástól meg nem különböztették volna. Így tehát, miután Kolozsmegye ép úgy határos Biharral mint Békésmegye, a Karácsonyi által kettéhasított nemzetség Barsa vagy Borsa néven egy közös törzsnek tekintendő.

A *Kopasz-ágra* vonatkozólag megjegyezzük, hogy szerzőnek azon állítása, miszerint III. István († 1333) I. Lorántnak a fia, nem áll; a kutfő (Századok, 1888/154) világosan mondja, hogy Tamás fia Istvánnak a fia; atyja tehát I. István. A mi pedig szerzőnek azon állítását illeti, hogy Fejér VII/V. k. 502. lapján az évszám 1298-ra igazítandó ki, meg kell jegyeznünk, hogy az 1298-iki országgyűlésben a világi főurak részt nem vettek (Pauler, II. k. 584. l.) és hogy a szerzőtől idézett okmányban említett országgyűlést Pesten

a domonkosrendiek templomában 1299 nyarán tartották (v. ö. H. O. VIII. k. 445. l.)

V. János birtokviszonyaira nézve még azt kellett volna felemlíteni, hogy Károly király, midőn Kaplyon nb. Nagymihályi Gergelyt 1327 márczius 17-ikén a biharmegyei Apáti és Tarcsa nevű falvak birtokában megerősíti, világosan kimondja, hogy e két birtok azelőtt Tamás fia László fiáé, a hűtlen János-é volt, kitől azt a király elvette, miután Jánost már azelőtt arra ítélték, hogy e javait a Gergelynek okozott károk fejében átadja. Tarcsa nem képezte a nemzetség ősi birtokát, mert János ezt csak királyi adományozás útján, előbbi tulajdonosa magvaszakadtán kapta.¹

A **Bék** (= Beek) nemzetséget a melyből a Varjú család eredt, eddig nem ismertük; Csoma József közleménye szerint Hevesmegyében lakott. Csak két tagjáról van szó.

A **Béty-Gergely** (= Becse-Gergely) nemzetségnél azt találjuk, hogy a bátmonostori Töttös család őse Imre, a kit eddig e nemzetség tagjának ismertünk, a kismartoni levéltárban őrzött egyik okmány szerint nem volt e nemzetség tagja, hanem e nemzetségbelieknek *proximussa* «videlicet gener ipsorum», a mi csak sógorsági kapcsolásra utal.

A **Bél**-nemzetséget szerző az *Ug* nemzetséggel azonosnak veszi.

A «**de genere Beli bani**» való Mártonnál azt hiszi szerző, hogy itt nem a híres Belos (= Belus) bánról van szó és hogy Beli éppen úgy lehetett tősgyökeres magyar név mint Belus latin birtokese. Helyes; de ez esetben is a nemzetség neve nem Beli, hanem Bél vagy Beli *bán* nemzetsége, úgy mint ez az «Atyasz bán»-nál is van.

A **Bogát-Radván** nemzetséghez tartozó táblákból a II-at (253. old.) emeljük ki mint hézagosat. Mindenek előtt megjegyezzük, hogy az itt előforduló családtagok közül némelyek a «*Lazonyi*» nevet is használták (pl. Anj. okmt. II. k. 261. l., VI. k. 528. l.; Tört. tár, 1900. évf. 408., 409. l., 1901. évf. 41—47. l.) Miklósnak van egy Magych nevű leánya, ki 1337-ben Telchi Demeter özvegye s a szabolcsmegyei Berczelnek résztulajdonosa. II. István fia Jakab 1360-ban halt meg, fivére János

1364-ig szerepel. 1371 márczius 31-ikén már nem él. Özvegye, Kaplyon nb. Czékei László leánya akkor még él. (Tört. tár, 1901. évf. 41—47. l. II. István leánya Zsébe (= Sebe) még 1300-ban is él; első férjének, Olasz Jánosnak, halála után bizonyos Ábrám fia Péterhez ment férjhez, kinek nejeként 1360-ban szerepel.¹ Az idézetekben Bánóczi Jakabot hiába keresnők «Wenzel, XI. k. 1381. l.» alatt; itt hiányzik az illető kötet 383-ik oldalszáma.

A **Borsa** nemzetség nevérl már Borsza alatt volt a szó. E helyen csak szerzőnek II. Lászlóra vonatkozó állításait akarjuk megbeszélés tárgyává tenni. Szerző szerint e László 1288-tól 1291-ig erdélyi alvajda és éppen azért különböző azon László fia Lászlótól, a ki 1290-ben a biharmegyei Vásári helységben birtokot ajándékoz; ennek ugyanis csak az atya volt vajda, ő maga nem; II. Lászlónál pedig megfordítva csupán ő nevezetik vajdának, atya sohasem. Szerző bizonyítékaira nézve nem szabad elfelednünk, hogy az Urkundenbuch 158. és 178-ban említett László alvajdáról éppenséggel nincsen megállapítva, hogy ez a Borsa nb. Lászlóval azonos és hogy Teleki okmtár, I. k. 245. l. tanúsága szerint *egy László 1288-ban erdélyi vajda volt*. Azon okirati kuttók pedig, melyek e II. Lászlót világosan Borsa nembelinek ismerik, *kivétel nélkül* azt mondják, hogy vajda és nem alvajda volt, a mit sem hzelgés, sem vigyázatlanság kifolyásának nem szabad tekintenünk. Szívesen elismerjük, hogy azon László, ki Teleki okmtár, I. k. 245. l. szerint 1288-ban erdélyi vajda, azon Lászlóval azonos, ki Fejér, V/III. k. 434. l. tanúsága szerint akkor csak mint alvajda szerepel és hogy 1288-tól 1291-ig egyetlen egy László nevű tényleges vajda sem szerepelt, de ismételten hangsúlyozzuk, hogy az 1288-ban és 1291-ben előforduló László alvajdának a Borsa nemzetséghez való tartozandósága egyelőre csak szerzőnek mivel sem bizonyított odavetése és így csak feltevésnek veendő. Az 1288 és 1291 között szereplő László alvajda azonos lehet a későbbi hirhedt László vajdával, kinek előtörténetét úgy sem ismerjük. Ha II. Lászlót hivatalának elvesztése után «vajdá»-nak nevezik, ez csak arra mutat, hogy tényleges hivataloskodása *után* is a «vajda» czímmel éhetett.

¹ Sztárai okmtár, I. k. 55., 56. l.

¹ Tört. tár, 1900. évf. 409. l.

Hogy 1290-ben László vajda fia László mester a biharmegyei Vásári-ban birtokot ajándékoz és hogy az erre vonatkozó okmányban a vajda alatt nem a fiu, hanem az atya értendő, világos, — de az, hogy II. Lászlónak az atyját sohasem nevezik vajdának, előttünk nem oly világos, mint szerző látja. Vegyük csak a Wenzel, X. k. 83. és 84. lapján olvasható okiratokat; az egyikben tanúsítja az erdélyi káptalan, hogy «László vajda» 1292-ben bizonyos pénteki földet szerez; a másikban elismeri ugyanezen káptalan ugyanazon évben, hogy egynéhány pénteki birtokos ottani birtokát «Ladizlao filio Ladizlay de genere Borsa quondam Wayouode Transiluanie» eladja; igaz ugyan, hogy ez utóbbi okmány egy pár sorral később a vevőt szintén «László vajdá»-nak nevezi, — de ha szemügyre vesszük, hogy az egyik okmányban csak «Ladizlai Wouyude»-ről van szó, feltűnőnek kell találnunk, hogy a káptalan ugyanazon évben és az ugyanazon ügyben már szükségesnek találja ugyanezen Lászlót — mint szerző mondja — a «quondam» jelzővel megjelölni, őt határozottan *erdélyi vajdának* nevezni s így azon kérdés merül fel, hogy ha 1290-diki okmányban a Ladizlai, azaz az atya után következő «vaiuode» az atyára vonatkozik, miért vonatkozzon az 1292-ikiben az atya után következő «quondam Wayouode Transiluanie» éppen a fiura és nem az atyára? holott e szövegezés az olvasók tulnyomó részére kétségkívül azt a benyomást teszi, hogy a volt erdélyi vajda alatt itt csakis az atya értendő, miután már több mint feltűnő, hogy egy és ugyanazon okiratban valakit «quondam vajvoda» s egy pár sorral később már csak «vajvoda»-nak neveznek és arra nézve, hogy az atya után következő megjelölés csak az atyára vonatkozik, számtalan bizonyítékaink vannak. Különben sok esetet ismerünk, a hol atya és fiu minden hivatali rang nélkül szerepel és hogy esetleg még ugyanazon okmányban egyik-másiknak a hivatala egynéhány sorral később ki van írva; H. O. VII. k. 8—9. l. 1221-ből beszél pl. Tamás comesről; a záradékban pedig már mondja, hogy ugyanazon Tamás Valkómegeye főispánja; éppen így találjuk e záradékban Atyasz bánt is és nemsokára utána Atyasz fia Lőrincz kevei főispánt; pedig hogy Lőrincz atyja Atyasz a bánnal azonos, elismeri szerző is a 134-ik oldalon. Ha az ilyen fajta kieme-

léseknek vagy kihagyásoknak mindig és mindenütt döntő értéket kellene tulajdonitanunk, akkor az eddig elért és általánosan elismert vívmányaink tulnyomó részével szakítanunk kellene. A különféle László nevű erdélyi vajdákról szóló ismereteink még most sincsenek tisztázva¹ és előreláthatólag még sokáig nem is lesznek.

A **Bés**-családfán hiába keressük Benedek fiát Istvánt, bár szerzőnek kutforrása (Wenzel VII. k. 516. l.) ezt elég világosan említi. A mi pedig Leusták fiára Bogodra vonatkozó feltételét illeti, arról majd másutt fogunk szólni. Itt csak az legyen kiemelve, hogy Bogod nem hunyt el magtalanul.

A **Bikács** nemzetségre vonatkozólag csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a hozzá tartozó nemzedékrendi táblából legalább tíz családtag kimaradt és hogy a felvettekre vonatkozó kronológiai adatok több tekintetben nem megbízhatók, a mint ezt másutt megjelenendő külön értekezésben be fogjuk bizonyítani.

A **Bó**-nemzetségnél nincs megemlítve, hogy Derzs fia István 1266-ban Somogy megye alispánja (Fejér, IX/VII. k. 675. l.) és Merke melletti birtokos (H. okl. 58. l.) Hogy mit keres Derzsnek ismeretlen atyja a táblán, miután vele egyéb rokonsági összekapcsolás nincsen megjelölve, nem értjük; hisz magától érthető, hogy Derzsnek is valaki volt az atyja. Trepk fia, I. István nejét hasztalanul keressük a táblán; pedig tudjuk, hogy a somogy megyebeli *Eddei Csalka* 1339-ban mint Trepk fia István neje és 1354-ben mint ez Istvánnak özvegye szerepel (A. VI. k. 198. l.)

A **Bökény**-nemzetségre vonatkozik Fejér IV/III. k. 321. l. is; de hogy Bökény-Somlói Péter bán, kit szerzőszerint az 1340-iki csere-

¹ Felhasználom ez alkalmat, hogy egy előbbi dolgozatimba becsuszott hibát ismételtelen helyreigazítsak. Én t. i. az 1254 végéig ismeretes László nádor-bánt és fiait (László vajdát, Gyulát és Miklós érseket) Borsa nembelieknek vettem; miután azonban az Urkundenbuch, I. k. 316. old. olvasható okmányban azt találtam, hogy László néhai erdélyi vajda a megyesi szászok jogait megnyirbálta s fia László erdélyi vajda e megnyirbálást egészen 1315-ig (*usque modo*, azaz mostanig, mondja Károly király 1315-ben) folytatta, meg vagyok győződve, hogy itt csak Kán nb. László vajjáról van szó és ennek következtében most már elismerem, hogy László nádor-bán is a Kán nemzetség sarja. E nemzetségről azonban más alkalmakkal fogok szólni.

levél említ, egy legyen az 1277-ben élt Péterrel, azt nem találjuk eléggé világosan megfejtve; a mi pedig azon határozott állítását illeti (285.), hogy Bökény nb. Zakariást 1268-ban együttesen idézik a Kapolyi család őseivel, másutt fogjuk bebizonyítani, hogy az, *kit szerző a Kapolyiak ősenek tart, egész más személy és hogy a Kapolyiak őse egészen másutt keresendő!*

A **Buchk** nb. Mochk fia Lénárdot szerző csak 1284-ből ismeri. Ezzel szemben kiemeljük, hogy IV. László idejében «Leonardus Filius Mochvcv de Varaszo» néven (ez utóbbi hevesmegyei helység) a hevesmegyei Mórfoldé nevű birtok statválása alkalmával mint királyi ember működik. (H. okl. 122. 1.)

A **Csák** nemzetségnél három fontos kijelentést tesz a szerző. 1. A Fejérnél IV/I. k. 392. 1. közölt oklevelet, melyet Pauler Gyula hamisítványnak tart, szerző valódinak veszi, mert szerinte minden időrendi nehézség rögtön eltűnik, ha 1245 helyett 1265-öt veszünk; igen ám, csak-hogy az okmány másolója világosan kimondja, *hogy ez a király uralkodásának tizenkettedik évében lett kiállítva!* Tiszteljük szerző meggyőződését, de azt hisszük, hogy nincs igaza, a mit az alábbiakkal meg is indokolunk.

Fejérnek ez okmánya azt mondja, hogy Lónya és fia Györk a németujvári csatában elestek, másik fia László pedig 1245-ben a királytól egynéhány erdélyi birtokot kér, melyek valamikor Csák fia György tulajdonát képezték és melyekre ő, azaz László örökösödési jogokat támaszt; hivatkozik arra is, hogy Csák fia György, akkor *midőn Péter a magyar királyi címet bitorolta*, urának (I.) Béla királynak, Lengyelországban (a hova ez Péter miatt menekült) sok szolgálatot tett, melyeknek elismeréseül Bélának hazatérte után fentebbi erdélyi birtokokat kapta stb. De Wenzelnél VII. k. 207—208. 1. is találunk egy okiratot, a mely lényegében szakasztott mása a Fejér-félének. Györk fia Bajma (Bohma) fia Leszták, kinek fivére és *családi nevükön nevezett* számos rokonai a tatárok elleni harcokban elestek, előadja, hogy őse Bajma, mert } II. András és IV. Béla elődjeinek hűségét vallott, *Péter által, ki a magyar királyi címet erőszakkal bitorolta*, turóczi birtokától megfosztatott és rokonaival együtt az országból kiűzetett, mire a keresztes hadjáratokban és Lengyelország

fejedelmének zászlója alatt vitézkedett. Maga Leszták visszakapta azonban II. Andrástól a turóczi birtokról szóló megerősítést és kéri IV. Bélát, hogy e birtokért neki másokat adjon cserébe; meg is teszi ezt a király 1246-ban *és ezt az okiratot is Farkas kir. alkanczellár állítja ki a király uralkodásának tizenkettedik évében!* Vajjon már most a két darab összehasonlításából a Fejérféle darab valódisága derül-e ki vagy hamis volta, annak fejtegetését fölöslegesnek találjuk.

2. Szerző kimutatja, hogy egy 1224-iki másolatban fenmaradt 1295-iki oklevél az esztergommegyei Süttői családot Csák nembelinek mondja (Wenzel, XII. k. 506., 574. 1.), de az Országos Levéltár DL 30,002 sz. oklevele szerint ez nem a Csák, hanem a Száty (szerzőnél Szák) nemhez tartozott.

3. Hasonlóképp — folytatja szerző — Száty nembeli volt azon Pál, ki 1183 előtt temesi (helyesebben tötösi) birtokát az okor-mindszenti és szenttrinitási monostoroknak hagyta (v. ö. Anj. okmt. IV. k. 583. 1.) Ez utóbbi Pált mindaddig a Csák nemzetség első okiratilag ismert ősenek tartották és így szerzőnek e kijelentése fontos. El is hiszem, mert 1900 nyarán ugyanazon eredményre jutottam, a mint ezt a Turul 1900. évi folyamának 162-ik lapján megjelent dolgozatomban bővebben indokoltam; de feltűnőnek kell találnunk, hogy szerző, ki a kutfők idézésével és valószínűségi számításai menetének ecsetelésével nem fukarkodik, ily genealogiaiilag fontos kijelentést egy árva szóval sem indokol; hisz nem minden olvasó vagy kutató van azon helyzetben, hogy ilyen kijelentést kizárólag csak az író pusztá szavára valódinak fogadjon el.

A *Gug-ágnál* azt találjuk, hogy István, a szőrényi bán, azon Csák-nak a fia, ki 1237-ben Sopronmegye főispánja; meglepő felfedezés, ha igaz! Csakhogy szerző ezt egy árva érveléssel sem bizonyítja. W. XI. k. 294. 1. és H. O. III. 2. 1. az István nevet nem is említi, W. VII. k. 133. 1. és XI. k. 444. 1. pedig csak azt mondja, hogy István bán Csáknak a fia, de a legkisebb támpontot sem nyújt arra nézve, hogy e Csák Sopronmegye főispánja; ugyanez áll Wenzel, II. k. 167. 1.; Fejér VII I. k. 338. és IV III. k. 404-re nézve is!

A *Kisfaludi ágra* vonatkozólag azt mondja,

hogy I. János három fia, III. Ugron, I. Domonkos és III. János 1305-ben jószágaikon osztozkodtak; forrásul a Sopronm. okl. I. k. 62. lapját idézi. Erre az a megjegyzésünk, hogy az idézett okmánytár egyetlen egy 1305-ből való okmányt sem tartalmaz és hogy I. k. 62. l. szerint az említett osztás nem 1305-ben, hanem 1299-ben történt. Ezen okirat világosan mondja, hogy az osztozkodást közvetítő Csák nembeli rokonok között bizonyos *Konrád* comes is szerepelt, ezt azonban a nemzetség egyes tagjairól szóló tábláján (297. old.) hiába keressük. Mellékesen a kutatók figyelmét arra is felhívjuk, hogy az idézett okmányban szerkesztési, olvasási vagy sajtóhiba van a menyinyiben benne azt találjuk, hogy az osztozkodás «inter nobiles viros videlicet Dominicum, Vgrinum et Johannem filios Johannis *fratris sui* nomine» történt, a mi annyit jelent, hogy az osztozkodók egyike Domonkos, a többiek t. i. Ugron és János pedig fivérének, Jánosnak, a fiai. Miután azonban többrendbeli más okmányból tudjuk, hogy az osztozkodók tényleg Jánosnak a fiai és édes fivérek voltak, világos, hogy a «*fratris sui*» helyett csakis «*fratres suos*»-nak kell állnia.

A *Trencsényi-ágnál* szerző az 1254-ben elhalt I. Mátét az 1233 óta az országnagyok sorában felmerült Máté tálnok- és tárnokmester, Nyitra- és Pozsonymegyének főispánjával nem azonosítja; szerinte e Máté nem is viselt közhivatalt. Pedig egyebeken kívül még a birtokviszonyok is a mellett tanuskodnak, hogy I. Máté a tálnok- és tárnokmesterrel azonos. II. Máté nádor elismeri 1283-ban, hogy a Nagy-Tapolcsány közelében feküdt Prasicz, Nemeckze és Jácz nevű falvak az ő ősi birtokai, miből tehát kiviláglik, hogy ezeket legalább is atyja, I. Máté, bírta. IV. Béla pedig mondja 1260-ban, hogy Chrenócz falut (= Hernoch) valamikor (1244-ben) néhai Máté tárnokmesternek és Pozsonymegye főispánjának adományozta vala (Knausz, I. k. 458. l.); miután Chrenócz Nyitramegyének privigyei járásában fekszik, biztosra vehetjük, hogy Máté tárnokmester az ugyanazon megyének nagy-tapolcsányi járásában feküdt Prasicz, Nemeckze és Jácznak is ura volt. Tudjuk továbbá azt is, hogy Máté tárnokmester és Pozsonymegye főispánja 1244-ben a Trencsénmegyében fekvő Pruszka nevű birtokát a királynak Tunig nevű földjével elcserélte. Máté tárnokmester 1244-ben

kiállított okmányának pecsétje¹ pedig *határozottan a Csák nemzetség czimerét, az oroszánt, mutatja*. Találjuk továbbá, hogy szerző I. Máté fiai gyanánt Istvánt és Márkot is felvette, a mit részint a Blagay okmtár 32. és Kubinyi II. 33. lapjával indokol. Mindamellett azt hisszük, hogy e genealogiai kérdés még nincsen véglegesen elintézve s még mindig fenntartjuk azon állítást, hogy Máté: a két nádornak atyja és Máté: István és Márknak az atyja, két egymástól megkülönböztetendő személy. Részletekbe e helyen bele nem bocsátkozhatván, utalunk az Esztergomvidéki régészeti és történelmi évkönyvnek III. k. 83—90. oldalain előadottakra, itt csak azt emelvén ki, hogy IV. László, midőn I. Péternek a szeniczi birtokot adja, Péternek csak Máté nevű fivérééről szól, II. Máté pedig, midőn 1283-ban végrendelezik, szintén csak egyetlen egy fivérét említi, holott szerző szerint — ha I. István akkor talán már nem is élt — Márk nevű fivérének fiai István és Péter is életben voltak. III. Máténak szerző előtt ismeretlen fiáról — de nem Miklósról — és annak utódairól más alkalommal lesz szó.

A mi pedig a II.) Máté nádor által (+ 1283) a margitszigeti apáczáknak adományozott Gyürki és Nándor falvakat illeti, melyekről szerző (330. old.) azt állítja, hogy hollétük biztosan meg nem állapítható, — azt hisszük, hogy azokat könnyen meghatározhatjuk. Mind a kettő akkor és még később is Nógrádmegyében feküdt; Nándort még most is ott találjuk, Gyürki valószínűleg a pestmegyei Tót-Györk² és mindezt támogatja azon körülmény, hogy Máté az e falvokról szóló végrendelezését a pestmegyei Zsámbokban írta.

Az *Ugodi-ág* nemzedékrendi tábláján hiányzik I. Demeter leánya, a ki 1232-ben a Győr nb. Csépán nejeként említették (Wenzel, VI. k. 509. l.) — Hogy Ádám Lukának a fia, nem oly bizonyos, mint szerző mondja. Az *Ujlaki-ág* nézve több rendbeli megjegyzést kell tennünk. Hogy Pózs mester Béla ifj. királynak tárnokmestere, igaz; magam is rájöttem fentebb idézett dolgozatomban; de hogy szerző genealogiailag felette érdekes állítását sem a táblán,

¹ Orsz. lvtár DL. 276. l. Dr. ifj. Reiszig Ede úr szíves közlése.

² Csánki. I. k. 99. l.

sem a magyarázó szövegben egy pusztá betűvel sem indokolja, annál feltűnőbb, a mennyiben legkiválóbb kutatónk e Pózs tárnokmestert a Száty nb. Botos fia Pózsa mesterrel veszi azonosnak. Pózs időrendje sem helyes, mert még 1235-ben is tárnokmester és Bácsmegye főispánja (Fejér IV/I. k. 27. l.) Hogy e Pózs 1227-ben gyulafejevári főispán, nem oly bizonyos, mint szerző állítja, Wenzel XI. k. 200. l. csak comes Albensisnak nevezi, a mi nem kizárólag Gyulafejevárt jelent; hogy mellette csak Pózsa vajda szerepel és az okmány erdélyi birtokra vonatkozik, nem döntő, mert mind e két Pózsa elég gyakran szerepel Béla ifj. királynak oly okmányaiban, melyek nem vonatkoznak Erdélyre. A 338-ik oldalon azt állítja szerző, hogy Bázs (= Bás) comesnek *unokaöccse* Pózs mester; a 297-ik oldalon látható nemzedékrendi táblán pedig találjuk, hogy Bázs Pózsnek *a fivére*; de ez csak odavetett állítás, melynek bebizonyítását az idézett forrásokban hiába keressük. Az egész nemzedékrend alapjául egy 1240-iki okmány szolgál (Wenzel VII. k. 107., 108. l.), melynek veleje a következő: a vasmegyei Kenéz birtok vita tárgyát képezi a vasvári káptalan és a kenézi birtokosok között. Ez utóbbiak 1240-ben Pózs mester fiai és Bázs comes fia. Pózs fiai még kiskorúak, miért is őket Demeter Csanádmegye főispánja személyesen, Ugron kalocsai érsek pedig ügyésze által képviselte; Bázs özvegye és fia Csák személyesen jelentek meg az országbíró előtt, ki az ügyet elintézte.¹ E tényállásból legfeljebb azt lehetne következtetni, hogy Bázs és Pózs között valami rokonsági kapocs lehetett, de azt sehogy sem, hogy feltétlenül egy nemzetségbeliek, vagy hogy édes testvérek voltak.

¹ Igaz ugyan, hogy az okmány nem elég szabatos szövege «filius Magistri Pcus et Bas Comitis»-ról szól és hogy a «pro filios Pcus, et Rennoldus» nehézkes szövegezés arra enged következtetni, hogy Ugron érsek nem Pózs fiait, hanem saját érdekeit képviseli; de ha mi mindamellet Bázsnak csak az egy Csák nevű fiut tulajdonítjuk, ezt azért tesszük, mert Ugron, ki már 24 évvel ezelőtt kir. kancellár és 21 évvel ezelőtt érsek volt, alig lehetett oly fiatal embernek édes fivére, kit még anyja képviselt. Ha mindamellet mégis elfogadnók, hogy Ugron érsek Bázs fia, még mindig hátra marad azon kérdés, hogy hol maradt Bázsnak harmadik (nevezetlen) fia, kit a tábla bizonyosnak vesz és ha ez akkor már nem élt, miért nem képviselte az érsek ez elhunytanak fiát, Ugront, a későbbi spalatói érseket?

Hogy Ugron kalocsai érsek Bázsnak a fia, a mit szerző bebizonyított ténynek veszi, éppen nem bizonyos. Hogy ez azon Bázs, a ki 1274-ben a nyitrai megyei Bán egy részét bírta, ezt szerző csak a névazonosságból véli bebizonyítottának; a kutfő ezt sehogy sem támogatja; tudjuk hogy a Bázs név nem tartozott a ritkákhoz. Hogy III. Ugronnak egyik megnevezetlen fivére 1290-ben szerepel, ez valószínűleg rossz korrekturnál alapszik.

A *Miklós*-ágnál azt mondja szerző, hogy I. Miklós leánya, Málasi Demeter neje, ismeretlen. Ez nem áll, H. O. III. k. 215. l. és 7. IV. k. 176. lapján tudjuk, hogy Katalinnak nevezték. Az pedig, hogy I. Máté 1263-ban volt Bonchida birtokosa, éppen nem oly bizonyos, mint szerző (316) mondja. Az általa idézett bizonyítékok (W. VIII. k. 63., 66. l.) ezt *sehogy sem* igazolják. Az *egyres tagokra* nézve pedig kiemelendő, hogy az 1271-ben szerepelt Bágyonnak és «Gellért»-nek is voltak utódjaik, de azokról majd más alkalommal lesz szó.

A *Csanád* nemzetségb. Telegdi-ág tábláján találjuk, hogy Belenük és fivérei és a nemzetség őse I. Csanád között három ismeretlen nemzedék van; de mi bizonyítja e pontos levezetést? Új adat e kötetben, hogy az aradi káptalannak egyik 1329-iki oklevele szerint a Bézi-családbeliek is a Csanád-nemzetség tagjai.

A *Csór* nemzetségnek birtokai között hiába keressük a györmegyei Gönyő-t, holott Tamás fia János, kit szerző még ismer, már a «Gönyői» nevet viseli,² a mi arra mutat, hogy Gönyőn birtokos volt. Azon állítása pedig, hogy a nemzetség ezen ága Tamás fiaiban (kik közül III. Péter és Mihály H. O. VII. k. 409. l. szerint még 1360-ban is él) kihalt, még további vizsgálódás tárgyát képezi. Úgy tudjuk t. i. hogy *János fia: Gönyői Miklós* 1380-ban Baranyamegye közgyűlésén az iránt panaszodik, hogy Töttös László az ő laci jobbágysait magához csábitotta;² miután szerző (387. old. elismeri, hogy Csór nb. Tamás 1354-ben a bodrogi megyei Lak falu egy részét a királytól kapta, világos, hogy

¹ 1366-ban: Johannes filius Thomæ de Gwneu; 1372-ben: de Gunyw. Csánki III. k. 538. Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen, II. k. 259.

² Zichy okmtár. IV. k. 155.

tekintettel arra, miszerint e Tamás fia a Gönyői nevet használta, 1380-ban még mindig a Csór nemzetségről van szó.

A *Divék* nemzetségnél kimutatja szerző, hogy a H. O. VII. k. 212. l. szerint «Ratold nb.» Péter és Tamás és Folkmár fia Pál nem az ismert Ratold nemzetség ivadékai, hanem hogy magukat csak Divék nb. Ratoldra (1246—1260) való hivatkozással nevezték Ratold nembelieknek. Birtokviszonyaikra nézve ki kell emelnünk, hogy a pozsonymegyebeli Jányokiak 1392-ben Jarosló volt pozsonyi alispántól ennek a Pályázókörben feküdt Szunyogos-Csandal nevű birtokát megvették (Hazai Okmtár VII. k. 343. l.) Azt azonban, hogy a H. okl. 189. old. előforduló Chyzuch «Cszics»-csel volna azonos (405. old.) el nem hisszük, ily nevű helységet nem ismerünk, a miért is valóbbszínűnek tartjuk, hogy «Chyzuch» alatt Kis(z)uca lappang. (V. ö. különben Tört. Tár 1895. évf. 63. lapjaival).

A *Dorozsma* nemzetség tábláján szerző I. András fiát Miklóst nádornak és a nádori Garai-család alapítójának mondja a nélkül, hogy ezt

itt vagy a magyarázó szövegben indokolná. — Midőn Nagy Iván 1891 végén az Anjoukori okmtár VI. kötetében (443. old.) egy a Dorozsma-nemzetségre vonatkozó oklevelet tettközzé, feltűnőnek találta, hogy azon Miklóst, kit mindaddig I. István bán fiának és a nádori ág alapítójának tartottak, a genealogiai táblába be nem illeszthette, a mivel világosan elismerte, hogy a nádori ágnek a nemzetségi törzsből való szabatos és pontos leszármaztatását 1891 végén nem ismerték. Tudunkkal nem is ismerték ezt egészen 1897-ig, midőn az egyik folyóiratunkban megjelent dolgozat a kérdést nyomós érvek támogatásával véglegesen tisztázta. Miután fel nem tételezhető, hogy minden jövődöbéli kutató ismerje e dolgozatot, szükséges lett volna, hogy szerző e levezetést, ha már mástól megjelent eredményekre nem volt hajlandó hivatkozni, saját kutatása alatt felmerült érvekkel és bizonyítékokkal támogassa.

Az *Ekel*-nemzetségről állítja, hogy a Koppán-nemzetséggel azonos.

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

A Bethleni és Zbugyai család czimeres levele 1431-ből.

(Szines czimerképpel.)

Zsigmond király olaszországi tartózkodása alkalmával Milanóban, 1431. deczember 17-ikén Csapy László alkanczellár ajánlatára Várdai Miklós familiárisának *Bethleni Gergely fia Jakabnak*, s általa testvérei *Bertalan, Gergely és Antalnak*, továbbá *Bethleni Mihály fia Veres Péternek*, *Bethleni Antal fia Miklós és Mihálynak*, *Bethleni János fia Andrásnak* és *Zbugyai Simonnak* az említett Jakab rokonának s általuk utódaiknak czimert adományozott.

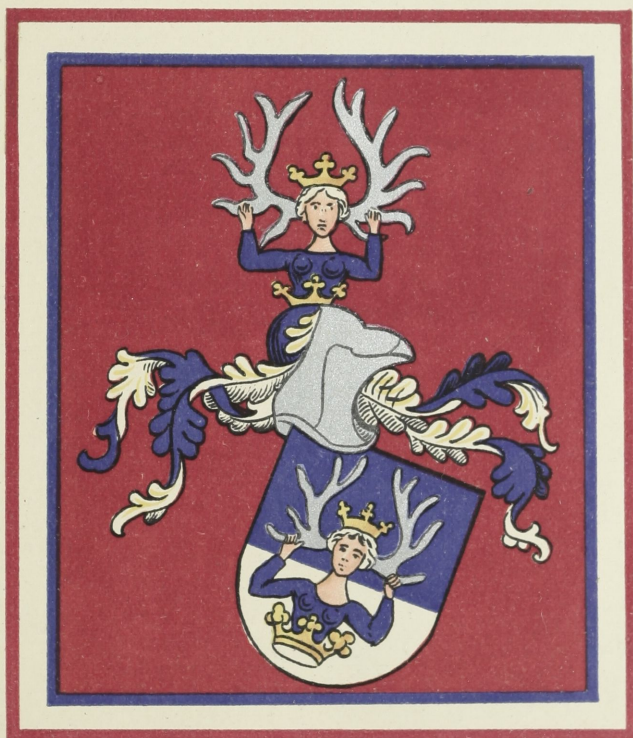
A czimeres levél¹ szövege így szól.

Relatio Ladislai de Czhap etc.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatiae etc. rex, omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis velud (igy) e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab impe-

ratoria seu regia maiestate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos attentis et consideratis fidelitibus et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri Jacobi, filii Gregorii de Bethlem, familiaris fidelis nostri Nicolai de Varda, aulici nostri regii, quibus ipse in nonnullis nostris factis et negotiis unacum eodem Nicolao, domino utputa suo, cum nostra serenitate in Alamanie et hiis Lombardie, ac aliis diversis partibus hinc inde procedendo, maiestati nostre, iuxta sue possibilitatis exigentiam studuit, eoque ferventius et diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, hac arma, seu nobilitatis insignia in principio, seu capite presentium litterarum nostrarum depicta et palpatius arte pictoria figurata ac distinctius expressata, prefato Jakobo, et per eum Bartholomeo, Gregorio et Anthonio, fatribus carnalibus, item Petro Veres, filio Michaelis de dicta Bethlem, necnon Nicolao et Michaeli, filiis Anthonii, ac Andree, filio Johannis, de eadem Bethlem, et Symoni de Zbugya, similiter fratribus proximis et consanguineis annotati Jacobi, ipsorumque heredibus et posteritibus universis, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, ymo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie

¹ Eredetije az Orsz. Levéltárban DL. 38695. sz. alatt.

A BETHLENI ÉS ZBUGYAI CSALÁD CZIMERE 1431-BŐL.

concedimus et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe pretracta arma seu nobilitatis insignia, more aliorum armis huiusmodi utentium a modo inantea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus, exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, papilionibus, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, iisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint. Quodque ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobilesque et clientes regni nostri armis huiusmodi utentes, quomodolibet de iure, vel consuetudine freti sunt et gavis, gaudeant et fruuntur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam, presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utitur impendunt communitas, memorato Jacobo et aliis prenatis duximus concedendas. Datum Mediolani, feria secunda proxima ante festum beati Thome apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo, regnum nostrorum anno Hungarie ete, quadagesimo quinto, Romanorum XX. secundo, et Bohemie duodecimo.

A czimereslevél teljesen ép állapotban maradt fenn, eltekintve egykori tulajdonosának azon barbár eljárásától, melylyel a czimert, a nélkül azonban hogy a szöveget csorbitotta volna, az armálisból kivágta, nyilván azért, hogy az armálissal együtt az Orsz. Levéltárba került, meg lehetőszen kezdetleges czimerfestményt elkészítette, nem mervén a festőnek az egész armális odaadni. Szerencse, hogy a kivágott czimer nem kallódott el; különben — miután a szöveg czimerleirást nem tartalmaz, — lehetetlen lenne az adományozott czimert megállapítani.

E czimerlevél Zsigmond királynak az 1431. évben adományozott, eddig ismert czimereslevelei közt a tizenegyedik; pár nappal később kelt, mint a Paczali Peres Andrásé.

A festett czimer az armálison elég ép állapotban van; színei ugyan helyenként letöredeztek, de kétségtelenül megállapíthatók. Méreteit tekintve, Zsigmond szokott armálisaitól teljesen elüt, a czimer feltűnően kicsi, talán a legkisebb az eddig ismertek közt. A czimer vörös-fehé-kékkel keretelt, egyszerű biborszín táblára van helyezve, a melynek magassága 9, szélessége 7·8 cm.

A czimer leírása a következő: Balra hajlott, kerekalju osztott pajzson háromágu leveles arany koronából kinövő, szemközt néző, kivágott kékruhás, aranykoronás nő, választottan leomló szőke hajjal; fülei helyén egy-egy ötös ezüst szarvasagancscsal, melynek legalsó ágait kezével fogja. A balra fordult csórsisak disze ugyanaz, azzal az eltéréssel, hogy az agancs hat-hat águ, s a női alak a második növésbe kapaszkodik. Takaró: kék-ezüst.

A czimer teljes magassága 8·2, a pajzs 3·5, a sisak a rajta levő diszszel 4·7 cm.

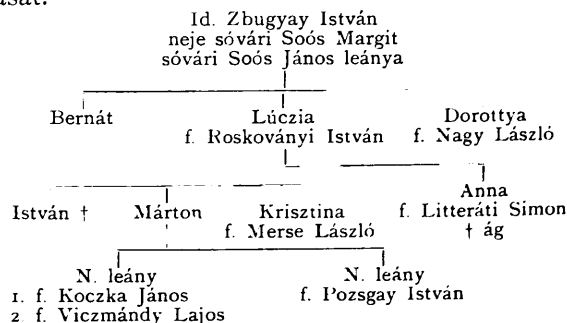
A czimer nem mondható valami művészi terméknek. Korántsem oly diszes, mint a Paczali Peres, Berényi Kakas, Krisztalóczi Tarkasis stb. czimereslevelek. Heraldikailag azonban nem lehet ellene kifogást tenni. Motivuma feltűnő hasonlóságot mutat a dobai Dobay (Zsigmond, Feldkirchen . . . . .), Roskoványi (Siebm. III. k. és bárczai Bárczay (Zsigmond, 1421. családokéival. A színek megválasztása egészen helyes, a sisaktakarók a két mező színeit mutatják, megfelelően a heraldika idevágó szabályának.

A czimert nyelő két család a zemplérmegyei Bethlen és Izbugya (Izbonya, Zbugya, Zbonya, Zubunya) helységből származik, hol már a XIV. század óta nemesi jogokat gyakoroltak, s így az oklevél tisztán czimeradománynak tekintendő.

A Zichy okmánytárban¹ olvasható Bethleni Gergelynek, Töttös Lászlóhoz Milánóból 1431. augusztus 31-ikén irt levele, melyben említi, hogy néhány lova elpusztult, és majd hogy gyalogsorban maradt; ezért kéri őt, küldjön neki egy paripát. Ez az adat is azt mutatja, hogy a Bethleniek közül többen a király szolgálatában állottak; nemkülönb az is, hogy ez a Gergely, mivel a czimeradományozás már fiát Jakabot éri, időközben meghalt.

Nagy Iván ezt a *Bethleni* családot nem ismeri; mert az általa közölt (II. k. 90. l.) Bethleni családdal ez semmiféle kapcsolatban nincs; a *Zbugyai* családból pedig csak Fülöpöt említi, aki 1430. veszprémi kanonok volt.

Akit egyébiránt e két család leszármazása közelebről érdekelne, bőséges középkori adatot talál oklevéltáraink majd mindegyikében, az Orsz. Levéltár diplomatikai osztályának gyűjteményében, valamint a jászói konvent és szepesi káptalan levéltárában, a későbbkoriaakra pedig az Országos Levéltárban őrzött N. R. A. iratok közt; ez utóbbi gyűjteményből² közlöm itt a már kihalt Zbugyai család töredékes leszármazását.

¹ VIII. köt. 458. o.

² N. R. A. fasc. 41. No. 49.

HORVÁTH SÁNDOR

Megjegyzés a «Nemzetségi kutatások»-ra.

A Turul 1901. évfolyama 3-dik füzetében megjelent fentebbi című igen érdekes értekezésnek a régibb Majádiakra vonatkozó azt az állítását, hogy a sopron vármegyei mai Sz. Margit helység egykori Majád névvel egyéb régi helységeknel többé nem találkozunk, s hogy egy 1219. évi oklevélben előforduló Majád comesnek Majád birtoka a sopron-vármegyei Majádnak felel meg, a történeti adatok megczáfolják.

Tudtommal ugyanis három Majád nevű helységünk volt, melyek közül az egyik régi névvel Középszolnok vármegyében ma is fön áll; s épen ez a helység az, melyet a tudós kutató — a mint a Turulban olvasom — Sopron vármegyében vélt föltalálni, noha az általa idézett 1219. évi forrás, azaz a Váradi Regestrum szövege szerint Majád comesnek Majád birtoka, azután Somfálva is úgy a multban, mint a mai állapot szerint Középszolnok vármegyében létezett, illetőleg létezik; továbbá ugyanabban a forrásban felsorolt Hene birtok Bogdány helység mellett Szabolcsmegyében mint pusztája ma is ismeretes lévén, semmikép se lehet elfogadni az értekezésnek azt az állítását, hogy Hene Zalamegyében feküdt; mert, hogy ez a birtok tényleg Szabolcs vármegyében van, azt a váradi káptalan 1333. évben kelt bizonyítványában¹ felsorolt határhelyek is megerősítik, sőt ebből még az is kiderül, hogy az 1219. évi oklevélben említett Urkundnak Hene birtokát utóbb annak fia Miklós is bírta.

Egyébiránt, hogy Majád comesnek birtoka csakugyan Középszolnok vármegyében fekszik, s hogy a Majády család a XVIII. század elejéig Középszolnok- és Szabolcs vármegyében virágozván, az utolsó férfitag Majády Gáspár leánya Sára 1710 körül halt meg: arra nézve hivatkozom Balássy Ferencnek a Századokban közölt «Suprutus provincia vagy megye további nyomozása» című nagy érdekű tanulmányára,² mely Majádot és vidékét behatóan és meggyőzőleg tárgyalja.

A családtörténet érdekében nagyon kívánatos volna tudni, hogy a Gúthkeled nemzetségből származó középszolnokmegyei Majádiak és a sopron-vármegyei Majádiak mikor és hogyan szakadtak ki a közös főtörzsből? A minnek tudata a két ág közti kapcsolatra nézve is tájékoztatást nyujtana. A dolog mai stadiumában bizonyára nagy figyelemre van szükség, hogy a mindkét ágnál előforduló egyenlő személynevek tévedést ne okozzanak; s ezért nincs kizárva, hogy a szóban forgó értekezésnek az 1254. évben kelt adata, mely Majádi Pál comesről szól, talán nem

is a középszolnoki, hanem inkább a sopronmegyei Majádi Pálra vonatkozik. A mi pedig az 1259. évben elesett Pordányi Lőrinczet illeti, igen valószínű, hogy itt a sopron-vármegyei Köhid-pordány (ma Vulka-Pordány) régi birtokosai a Gúthkelediek Bátorai vagy valamely másik ágának őseivel van dolgunk.

Végezetül megemlítem, hogy Somogy vármegyében is volt egykor Majád nevű helység, a mi kitűnik egy 1277. évi oklevélből,¹ melyben a somogy-vármegyei Csege, Al-éndréd és Gyógy helységek fordulván elő, ezek társaságában ott szó van «de populis monasterii de Majád». Azt hiszem, hogy e régi, ma nem létező helység is a nevezett somogyi helységek tájékán keresendő, de semmi esetre Sopron vármegyében, a mint ezt egyik jeles tudósunk tévé. Még csak azt jegyzem meg a latin passus értelmezésére nézve, hogy itt valószínűen nem a majádi monostorról, hanem inkább valamely (például a pannonhalmi) monostornak Majádon lakó népéről van szó.

STESSEL JÓZSEF.

Buda-Felhévíz mezőváros czimerlevele.

Budának az a része, a mely a mai Viziváros és Ujlak között terül el s térképeinken Országutnak neveztetik, a mohácsi vész előtt *Felhévíz* néven önálló, külön előljárósággal rendelkező mezőváros volt. A kicsiny helység központját a Szt-János vitézek rendháza és ispotálya képezte, a mely védszentje után a Szt-Háromság prépostságának neveztetett. Úgy látszik, a városka területe a prépostság birtokához tartozott s a község fölött a János-lovagok földesúri jogokat gyakoroltak. Azonban szaporodván a lakosság, növekedvén a város, mindinkább kivonni igyekezett magát a földesúri hatalom alól, egyuttal folyvást küzdött a Buda vagy Ó-Budába való beolvasztás ellen. Hogy Buda-Felhévíz a XV. század végén már municipalis jogokkal bírt, arról egy 1478-ban kiadott oklevél tanuskodik, a melyet bizonyos ügyben a Szt-Háromsági préposttal együtt a város *birája és tanácsa* állított ki. Ez időben azonban még érvényes okleveleket a prépost hozzájárulása nélkül nem adhatott ki a Felhévízi előljáróság, nem pedig első sorban azért, mert nem volt czimere és pecsétje, oklevelei hitelesítésére. Ezen a hiányon a XV. század végső tizedében a város akkori patronusa s a szt-háromsági prépostság kormányzója Laki Thúz Osvát zágrábi püspök segített, a ki is rábirta II. Ulászló királyt, ajándékozta meg Felhévíz várost czimeres pecséttel, a mely alatt a tanács, más városok szokása szerint okleveleket adhason ki.

¹ Zichy okmánytár, I. k. 415. l.

² 1882. folyam, 570. s. k. l.

¹ Árpádkori új okmánytár, IX. k. 186. l.

A czimer, illetve pecsétadományt tartalmazó oklevél eredetije a török dúlások idején nyomtalanul eltűnt. Szerencsére megmaradt az oklevél másolata, a mely úgy a főváros története szempontjából, mint czimertani tekintetből megérdemli a közrebocsátást.

A szöveg századokon át egy pesti provenienciájú formulás könyvben lappangott. Ezt a formulás könyvet a diplomatikusok jól ismerik, Kovachich *Formulae Solennesei* révén, a hol az Nyirkállói Tamásnak, egy a XV. sz. végén élt pesti közjegyzőnek neve alatt szerepel. A könyvnek Nyirkállóitól való részéhez újabb, XVI. századi kéztől eredő pótlékok járulnak, köztük van a szóban forgó oklevél is.

Kovachich a formulárénak csupán Mátyás-korabeli okleveleit adta ki, a többieknek csak címeit közölte. Regestái közt bizonyára sokának feltűnt a következő: *14. Wladislaw II. R. Annuentia Sigilli pro Civibus Suburbii Budensis Felhviz ad Instantiam Oswaldi Episcopi Zagrabien. Praepositi S.S.S. Trinitatis de Thermis Superioribus Buden. concessi.* Am a formulárét, a mely Kovachich szerint a pécsi püspöki könyvtár tulajdonát képezte, hiába keresték; a becses kötet eltűnt s mai napig sem került elő.

A véletlenség újabban kezeim közé juttatta a czimerlevélnek a formuláskönyvből még 1830-ban vett másolatát, a melynek hű és hibátlan voltáért kezeskedik a másoló neve. A másoló a fáradhatatlan Podhradzky József volt, a ki a főváros történetéhez gyűjtötte évtizedeken át az adatokat. Fájdalom, az általa összegyűjtött becses anyag, a terjedelmes és alapos monografia nem látott napvilágot. Kéziratát *1205. Fol. Lat.* jelzet alatt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára őrzi, a hová Jankovich Miklós könyvtárával jutott. Címe: *Historia diplomatica Urbis Budensis et Pesthiensis a primordiis, usque ad annum 1831.* A szerző munkájának csak egy rövid kivonatát adta ki a Tudományos Gyűjteményben, honnan különnyomatban is megjelent 1833-ban Beimelnél, Esztergomban.

Podhradzky kéziratának első kötetében, a 197—198-ik oldalon található a szóban forgó oklevél. Szövege a következő:

Wladislaus dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex, necnon Silesiae et Lucemburgensis dux, marchioque Moraviae et Lusatie, ad perpetuam rei memoriam. Cum a nobis per subditos id petitur, quod iustum est et honestum, tam vigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut eorum praecipuis benevole annuamus. Proinde nos, tum accepta supplicatione fidelis nostri reverendi in Christo patris domini Oswaldi episcopi ecclesiae Zagrabienensis, ac gubernatoris praepositurae Sanctae Trinitatis de Thermis Superioribus Budensibus, nostrae, pro parte circumspectorum iudicis et iuratorum caeterorumque civium eiusdem ecclesiae seu praepositurae suburbii huius civi-

tatis nostrae Budensis, vulgariter Felhviz appellati constitutorum et commorantium propterea porrecta maiestati, tum vero et praecipue ob honorem et reverentiam eiusdem summæ et sempiternæ trinitatis, atque pro utilitate dictae ecclesiae sed et augmento praedicti suburbii Felhviz, animo deliberato ex certa maiestatis nostrae scientia, praelatorumque et baronum nostrorum consilio ad id accedente, sigillum cum sculptura trium liliorum, eandem sanctam et individuum trinitatem signantium, ac circumstantia ad id sigillum apta, in argento vel in cupro, aut alio ad id convenienti metallo parandum et fabricandum, eisdem iudicis et iuraditis civibus suburbii praedicti duximus annuendum et concedendum; decernentes, ut ipsi a modo deinceps huiusmodi sigillo, quod in perpetuum autenticum esse volumus, ubique ad instar aliarum civitatum et oppidum, sigilla autentica habentium, omnes litteras eorum causales et alias, quascunque in pendentis et appresso signare et communire, atque his, quorum interesse videbitur edere et emanari facere et generaliter in conficiendis et emanandis litteris, sigillo ipso, eodem libertatis privilegio et praerogativa, quibus aliae civitates et oppida suis sigillis utuntur, quorumlibet de consuetudine vel de iure uti valeant atque possint. Nos autem nihilominus omnes litteras, que per praedictos iudicem et cives de Felhviz sub praedicto sigillo, quibuscunque legitime concessae fuerint, praesentibus autorisantes, tanti vigoris et momenti esse decrevimus, quanti aliarum civitatum et oppidorum, sigillis utentium, litterae habentur. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam eisdem iudicis et civibus de Felhviz concessimus praesentes litteras nostras, sigilli nostri secreti munimine roboratas. Datum Bude.

A czimerlevél szövege csonka; hiányzik belőle a keltezés. Annyit azonban elárul a szöveg, hogy az armalis 1490 és 1499 közt kelt, mert a benne említett Thúz Osvát püspök csak az előző év októberében nyerte el a felhvízi prépostságot, az 1499-ik év április 16-ikán pedig már elhunyt.

Oklevelünk nem tartozik a teljes szövegű czimerlevelek sorába, a minőkkel királyaink Nagy Lajos óta kedvelt városaikat szokták volt kitüntetni. Nem ad teljes, pajzsra helyezett czimert, hanem csak egyszerű jelvényt, a mely a pecsétre volt vésendő. Magára a jelvényre alig fektet sulyt; a leírás, a mely egyéb czimerlevelekben lehetőleg körülményes szokott lenni, itt elmarad; egyszerűen meg van említve, hogy a város, az engedélyezett pecsétre három — a Szent-Háromságot jelképező — liliomot vésethet, a nélkül, hogy a czimerképnek s alapjának színe meg lenne adva. Ellenben erősen ki van emelve az engedélyezett pecsét hiteles és jogérvényes volta; ép oly erővel bírjon, mint akármelyik más pecséttel élő város és helység sigillum a s használható legyen akár az oklevelekre függesztve, akár pedig rányomva.

Az ilyen czimeres pecsétet adományozó oklevelek, bár igen ritkák, de nem példátlanok a

mohácsi vész körüli időben. A legkorábbi ismert darab Varasd városnak azon armálisa, melyet 1464 július 12-én nyert Mátyás királytól.¹ Szövege lényegében megegyezik az itt közlöttel, hanem az oklevél azzal az előnnyel bír a szóbanforgó fölött, hogy benne olyan czimerkép adományoztatik, a melyet Varasd város «*ab antiquo, ex concessione divorum regum Hungarie*» birt s az oklevél élén a pecsét szépen festett képe is ott diszeleg, a miről a szöveg így tesz említést: «*sigillum honestum cum forma, (quae) in capite seu principio presencium literarum . . . . . arte pictoria figurata est et distinctius expressata.*» A czimerkép leírása a szövegből teljesen hiányzik.

Nem lehetetlen, hogy a felhévizek armálásán is ott volt a pecsét ábrája, hanem erről a szövegét megőrző formuláskönyvben nincs említés téve.

¹ Kiadta dr. Bojnichich Iván a Viestnik Hrv. Archeološkoga Društva új sorozatának első füzetében.

A mohácsi vészt követő korszakból hasonló czimerlevele van Szatmár városának. Az oklevél János király adománya s 1530-ban kelt eredetijét a városi levéltár őrzi.² Formulája a felhévizivel egyezik. A pecsétet ép oly szűkszavuan írja le: «*sigillum cum sculptura unius rosae*». Nevezetes, hogy ez az oklevél egyszerű patens, papirosra írva, a melyről tehát a festett kép már az oklevél természeténél fogva hiányzik.

Buda-Felhévíz önállósága a XVI. század folyamán megszűnt. A török hódítás idején lakóinak száma erősen lepadt; a megmaradtak pedig Ó-Budához csatlakoztak. A város levéltára elpusztult, czimere feledésbe ment s a három lilomot Buda későbbi czimerében hiába keressük.

VARJÚ ELEMÉR.

² A közelebbi keltezés a rongált eredetin ki nem vehető.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi február 7-ikén báró Radvánszky Béla elnöklete alatt rendkívüli ülést tartott, melyen id. Bánó József, Boncz Ödön, Csánki Dezső, id. Daniél Gábor, Dezső Lajos, Emich Gusztáv, Fejérfataky László, Illéssy János, Makay Dezső, Nagy Gyula, ifj. Reissig Ede, id. Szinyei József, Varjú Elemér ig.-vál. tagok, Schönherr Gyula titkár, Áldásy Antal jegyző, és Tóth Árpád pénztárnok vettek részt.

Az ülés egyedüli tárgya Illéssy János, és ifj. Reissig Ede ig.-vál. tagoknak a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatása tárgyában az 1901 november 28-iki ülés elé terjesztett tervezete volt, mely az ig.-választmány határozatából kinyomatva az ig.-választmányi tagoknak előzőleg megküldetett.

A titkár a tervezetet felolvastván, az ig.-választmány azt pontonként megvitatta és a következő megállapodásokra jutott:

A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második része a nemesi családok ismertetését foglalja magában, első sorban az 1848 előtti korszakban szerepelt vagy nemesített azon családokat véve figyelembe, melyeknek tagjai a közpályán szerepeltek, vagy állásuknál és vagyonuknál fogva jelenleg is tekintélyesebb szerepet töltenek be.

A családok ismertetésénél a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv I. sorozatánál követett módszer veendő alapul. Ehez képest a család neve és előneve közlése után a család leszármazására és rövid történetére vonatkozó adatok rövid foglalásban közöltnének, a család és

egyes ágai őseinek és születési, halálozási, szereplési dátumaiknak felsorolásával, az elágazások feltüntetéséhez általán szükséges genealogiai táblázatokkal, és a családi czimer pontos leírásával.

Ezt követi az élő nemzedék felsorolása, fő- és mellékágak szerint csoportosítva, a születésükre, állásukra, foglalkozásukra, lakásukra, földbirtokukra, házasságukra vonatkozó pontos adatok feltüntetésével.

Az összeállítás alapjául a történeti résznél első sorban a szakirodalom és a levéltárak anyaga, a nemzedékrendi résznél az egyes családoktól kérdőívek útján beszerzendő adatok szolgálnak.

A kérdőívek a következő rovatokat foglalják magukban:

1. A család neve, előneve és vallása. (Az előneveknél csak az 1848 előtti gyakorlat vagy újabb megerősítés alapján használtak jönnék figyelembe.)
2. A család eredete; a nemesi oklevél helye; hol van az eredeti? A család eredetére világot vető oklevelek eredetiben vagy másolatban megküldendők.
3. Ki volt a család első ismert őse, s kitől jön le a leszármazás szakadatlanul?
4. Mely birtokokra nyert a család királyi vagy nádori adományokat? (A helynév mellé az illető vármegye is kiteendő.)
5. A család nemessége mely vármegyében és mikor hirdettetett ki, és mely vármegyétől nyert a család nemesi bizonyág-levelet?
6. A család jelenlegi nemzedéke miképp ágazott

szét a közös őstől s esetleg mely szakmunkában található erre adatok?

7. A családi czimer leírása.

(A használatban levő családi czimeres pecsétnyomóról két tiszta lenyomat melléklendő.)

8. A jelenleg élő nemzedék: *a)* a családfő keresztnéve (ha több névre kereszteltetett, azok mindig felsorolandók), *b)* az elhalt atyának a neve, elhalálzásának helye és ideje, az anyja neve annak megjelölésével, hogy él-e még vagy meghalt? *c)* a családfő születésének helye és ideje, *d)* állása vagy foglalkozása, czimei és rendjelei, *e)* birtoka és állandó lakása, *f)* kivél, hol és mikor lépett házasságra? (A nő születési helye és ideje, és szüleinek neve is kiteendő.) *g)* gyermekei; Név, születés helye és ideje; (ha a gyermekek közül valamelyik már családöt alapított vagy férjhez ment s ha önálló, ezen körülmény a fenti adatok alapján megjelölendő), *h)* a családfő testvérei névszerint és azokra vonatkozó adatok (ugyan-csak a fentiek alapján megjelölve), *i)* a családfő atyjának élő testvérei névszerint és azoknak leszármazottai (a mennyiben a családfő ezen adatok birtokában nem volna, annak megjelölésével, hogy e tekintetben a szerkesztőség kihez forduljon).

A kérdőív annak összeállítója által keltezéssel és nevének aláírásával látandó el.

A kérdőívek szétküldése a szerkesztőség feladata.

Egy kötetben mintegy 400 család ismertetése foglalhat helyet; a kötet iverinek száma 45-ig terjedhet.

Az egyes kötetekben felveendő családok jegyzékét a szerkesztőség a rendelkezésére álló anyaghoz képest saját belátása szerint állapítja meg; a kézirat jóváhagyás végett az igazgató-választmány elé terjesztendő.

A kiadványban czimerrajzok is közöltetnek, és pedig első sorban azon czimerek rajzai, melyek a Siebmacher-féle czimeres könyvben nem jelentek meg; egyébként minden egyes családnak jogában áll czimerét saját költségén fekete vagy színes nyomatban közöltetni.

E megállapodások határozat alakjában kimondatván, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *id. Szinyeyi József* és *Varjú Elemér* ig.-vál. tagokat kérte fel, s ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya február 27-ikén tartotta meg ez évi első rendes ülését, melyen *id. Bánó József* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Borovszky Samu*, *id. Dániel Gábor*, *Kollányi Ferencz*, *Pauler Gyula*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinyeyi József*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Turul. 1902. I.

Elnök az ülést megnyitván, *Varjú Elemér* ig.-vál. tag felolvasta *dr. Wermer Mór* Trencsényi Csák Máté utódai című dolgozatát, mely a Turulban lát napvilágot.

Ezután a titkár bemutatta Tinódi Sebestyén czimerkerő folyamodásának és 1553 augusztus 25-ikén kelt czimerlevelének fényképeit, melyeket *ifj. Biás István* m. kir. postatiszt bocsátott a társaság rendelkezésére. A Turul előző füzetében e tárgyban megjelent közlemény kiegészítésül mindkét oklevél hasonmásban fog a folyóirat legközelebbi füzetében közzétetni.

A folyó ügyek élén a társaság tagjaivá választottak: pártoló tagul *Bronzs Viktor* földbirtokos, Susán, u. p. Rima-Szécs (aj. a titkár), évdíjas tagokká *Beházi Bartal Béla* cs. és kir. kamarás, Faddon (aj. Daróczy Zoltán), a *dévai állami főreáliskola* (aj. a titkár), *Dereszkai Huszár Dezső* főszolgabíró, Duna-Adonyban (aj. Sárközy Imre), *Baczkamadarasi Kis Balint* cs. és kir. kamarás, 1892-től 1901-ig pártolótag, Magyar-Igenben (aj. a titkár), *Rákóczy Aladár*, a m. kir. földmivelésügyi minisztérium könyvtárnoka, Budapesten (aj. Tóth Árpád), a *szamosújvári állami főgimnázium* (aj. a titkár) és *Zombory Géza* m. kir. honvéd-főhadnagy, Kassán (aj. Pettkó Béla és Varjú Elemér).

A titkár továbbá bejelentette, hogy *Kollányi Ferencz* az ig.-választmányhoz intézett levélben mondott köszönetet ig.-választmányi taggá történt megválasztásáért.

A pénztárnok kimutatása az 1901. év számadásairól a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlításával a következőkben terjesztett elő.

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredmények egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat		Eredmény		Különbözlet	
	K. f.	K. f.	K. f.	K. f.	K. f.	K. f.
1. Pénztári maradvány 1900-ról ...	590	54	590	54	—	—
2. Értékpapírok kamatai ...	976	—	996	—	+	20
3. Be nem fizetett alapítványok kamatai 5%	270	—	240	—	—	30
4. Pártoló tagok után ...	2700	—	2659	70	—	40
5. Évdíjas tagok után ...	2500	—	2359	—	+	59
6. A Czimeres Emlékek I. és II. kötetére ...	1686	65	1721	18	+	34
7. A társulati kiadványok eladásából	660	—	674	10	+	14
8. Alapítvány-befizetés ...	600	—	600	—	—	—
9. Postai megbízások költségeiből megtérülés ...	35	—	42	34	+	7
10. Rendkívüli bevétel ...	20	—	25	71	+	5
Összesen ...	10108	57	10108	57	+	70

A tényleges bevétel e szerint 70 kor. 38 fillérrel több az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirány-	Ered-	Külön-
	zat	mény	bőzet
	K. f.	K. f.	K. f.
1. Személyi járandóságok	1500	1500	—
2. Pénztárnok külön pótléka	100	100	—
3. Írói és szerkesztői tiszteletdíjak	1450	1458	+ 8
4. Négy füzet nyomása s egyéb nyomdai költségek	2850	2698 60	— 153 40
5. Szinnyomatok készítése	500	620	+ 120
6. Metszetek, rajzok, készítése	200	219 88	+ 19 88
7. Postai megbízások	80	79 55	— 45
8. Irodai átalány	120	120	—
9. Társulati szolgáló díja	120	120	—
10. Újévi ajándékok, másolatok stb.	240	258 90	+ 18 90
11. A Czimeres Emlékek I. és II. köt. kiadási költségei	2000	1721 18	— 278 82
12. A Nemzets. Zsebkönyv folytatására	200	200	—
13. Tőkésítés	600	568 94	— 31 06
14. Rendkívüli kiadás	20	10	— 10
Összesen	9980	9673 05	— 306 95

A tényleges kiadások tehát 306 kor. 65 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány ... 58 kor. 19 fill.

Tényleges maradvány ... 435 " 52 "

A többlet tehát 377 kor. 33 fill.

Vagyonállás : 1901. december 31-ikén :

1. Értékpapirokban (24,800 K. koronajáradék, 200 K. jelz. hitelbanki nyer. kölcs.-kötvény)	25,000	kor.	—	fill.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	4400	"	—	"
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	1000	"	—	"
Az alapítványok összege	30,400	kor.	—	fill.
4. A Nemzeti Zsebkönyv tartalék-alapja	400	kor.	—	fill.
5. A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdaköltségeire a takarékpénztárba elhelyezve	269	"	46	"
6. Az 1901. évi pénztári maradvány	435	"	52	"
Összes vagyon	31,504	kor.	98	fill.

A pénztári kimutatással kapcsolatosan a számvizsgáló bizottság eladója *Borovszky Samu* ig.-vál. tag felolvasta a bizottság jelentését az 1901. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által bemutatott 1902. évi költségvetési tervezetről.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő :

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901-iki pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 14-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni :

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1901. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1901. december 31-ikével 10,108 kor. 57 fill. bevétellel, 9673 kor. 05 fill. kiadással és a folyó 1902. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átvendő 435 kor. 52 fill. pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézi pénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1902. évi tételeit, kezdve a múlt évről átvitt és fentebb kimutatott 435 kor. 52 fillérnyi pénzmaradvánnyal, bezárólag február 14-ikéig, összegeztük és 1300 kor. 22 fill. bevételt, 626 kor. kiadást, vagyis 198 kor. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 300 koronát takarékpénztári könyvben, 198 koronát előlegnyugtákban, 176 kor. 22 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzsvagyon-könyvet. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer koronás (6000 kor.), 36 négyszáz koronás (14,400 kor.) és 33 kétszáz koronás (6600 kor.) alapító tagja lévén, az alapítók száma a múlt évihez képest kettővel emelkedett. A felsorolt, összesen 27,000 koronát tevő alapítványokból be van eddig fizetve 21,600 kor. és fizetetlen még 5400 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztosítva van 4400 kor., a miről közvetlenül szemlélet és számbavétel alapján meggyőződünk, ellenben 1000 kor. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3400 kor. összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyonára összesen (27,000 + 3400) 30,400 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21600 kor. befizetett alapítvány és a megtakarított 3400 kor., összesen 25000 kor. az osztrák-magyar banknál őriztetik, a bank 6 db betéti jegyének megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a fentebb említett 30,400 kor. törzsvagyonnal, továbbá a Középkori Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai költségeire félretett 269 kor. 46 fillérrel s a Nemzeti Zsebkönyv költségeire fentartott 400 koronával (mely utóbbi 669 kor. 46 fillért tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tetettek le), végre a múlt évi 435 kor. 52 fillérnyi pénztári maradvánnyal, tehát 1901. évi december 31-ikén összesen 31,504 kor. 98 fillérrel állapított meg.

A mi az 1901-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevételek az előirányzatnál kedvezőbb eredményt tüntetnek elő, a mennyiben 435 kor. 52 fillérrel több vétetett be ; a kiadások is 306 kor. 95 fillérrel tettek kevesebbet, mint a mennyi előirányoztatott. Ugy, hogy az előirányzott 58 kor. 19 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 435 kor. 52 fillér. A többlet tehát 377 kor. 33 fillér.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy

Tóth Árpád társasági penztárnok urat a mult 1901. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve ezek után a titkártól előterjesztett 1902. évi költségvetési javaslatra, annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltaknak véljük. Szerencsénk van tehát a költségvetést 9229 kor. 98 fill. bevétellel, 9100 kor. kiadással s így 129 kor. 98 fillérnyi előirányzott pénzmaradvánnyal a tekintetes igazgatóválasztmányunknak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1902 február 14-ikén.

Szinnyei Főzsef s. k. *Borovszky Samu* s. k.
számv. biz. tag. számv. biz. tag.
Éble Gábor s. k.
számv. biz. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése egész terjedelmében tudomásul vétetvén, az igazgató-választmány *Pauler Gyula* ig.-vál. tag indítványára ismételten utasította az elnökséget, hogy a kötelezvény nélküli alapítók alapítványi ügyeinek rendezésére a szükséges lépéseket megtegye és eljárásának eredményéről az igazgató-választmány elé jelentést tegyen. Egyébként a számvizsgáló-bizottságnak buzgó fáradozásaért köszönetet szavazva, *Tóth Árpád* penztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1902. évre a következőképp állapított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1902. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1901-ről ...	435 kor. 52 fill.
2. Értékpapírok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsonkötvény után 4 ^o .) ...	1000 " — "
3. 5400 kor. be nem fizetett alapítvány után 5 ^o ...	270 " — "
4. Pártoló tagok után ...	2700 " — "
5. Évdijas tagok után ...	2500 " — "
6. A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai számlájára a takarékpénztárban elhelyezve ...	269 " 46 "
7. A társulati kiadványok eladásából: a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből 1600 kor., b) egyéb kiadványokból 200 kor. ...	1800 " — "
8. Alapítvány-befizetés ...	200 " — "
9. Postai megbízások költségeiből a várható megtérülés ...	35 " — "
10. Rendkívüli bevétel ...	20 " — "
Összesen	9229 kor. 98 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., penztárnok 600 kor.) ...	1600 kor. fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 25 írói díja, ivenként 48 korona 1000 kor.; b) szerkesztés ivenként 10 k., 250 kor.) ...	1450 " " "
3. A Turul 4 füzetének nyomtatása és egyéb nyomdai költségek	3000 " — "
4. Szinnyomatok készítése ...	600 " " "
5. Metszetek, rajzok készítése ...	250 " — "
6. Postai megbízások ...	80 " — "
7. Irodai átalány ...	120 " — "
8. Társulati szolga díjazása ...	120 " — "
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	260 " — "
10. A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai számlája ...	800 " " "
11. A Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozatának előmunkálataira ...	600 " — "
12. Tőkésítés ...	200 " — "
13. Rendkívüli kiadás ...	20 " — "
Összesen	9100 kor. — fill.
Előirányzott maradvány	129 kor. 98 fill.

Az évi nagygyűlés idejének és tárgysorozatának megállapítása tárgyában a titkár utasított, hogy javaslatát az őszi ülés elé terjessze.

Végezetül bemutattatott a penztárnok jelentése a penztár állásáról, mely szerint az ülés napjáig befolyt 1360 kor. 52 fill., kiadatott 632 kor. 16 fill., maradvány 728 kor. 36 fill., vagyonállás: értékpapírokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztosított alapítványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. kötetének költségeire félretéve 269 kor. 46 fill., penztári készlet 728 kor. 36 fill., összesen 31,797 kor. 82 fill.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *id. Dániel Gábor* és *id. Szinnyei Főzsef* ig.-vál. tagokat kérte fel és ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Néhány észrevétel Varjú Elemér urnak «Czimerlevél hamisítások és hamisítók» című cikkemre tett megjegyzéseire.

Varjú Elemér ur a «Turul» 1901. évi 4. füzetében a «Nagy Iván», III. évf. 1—8. füzetéről irt ismertetése során, az általam a nevezett folyóirat 7—8.

füzetében «*Czimerlevél hamisítások és hamisítók*» czim alatt alkalomszerűen, az éppen rendelkezésemre állott anyag alapján megírt szerény cikkemről is megemlékezvén, arra néhány bíráló megjegyzést tett; ezen megjegyzéseire óhajtok most néhány sorban válaszolni.

Hogy miért nagy kár, hogy jórészt ismert, (*de ily irányban fel nem dolgozott*) s egy darab (*tulajdonképpen két darab*) kivételével mind Abaujmegye levéltárából eredő anyagot használtam, azt igazán nem tudom és nem értem?! Nem akartam az összes megyei levéltárakban található hamisításokat ismertetni és ezt a cikk folyamán sehol nem is ígértem! Mondom, *alkalomszerűen*, és az éppen rendelkezésemre állott anyag alapján irtam azt. Miért haragszik hát *Varjú ur* éppen Abaujvármegye levéltárának az anyagára? A mi pedig a Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye levéltárában őrzött «vagy egy tuczat» hamisítást illeti, nos hát azokat az idézett folyóirat 9—10. füzetében elég részletesen dolgoztam fel!

A Malontai (*nem Malonyai!*) vagy Tolnai Balogh Eliás palimpsestus armálsát illetőleg *Varjú urnak* a «Turul» idézett helyén adott ismertetéséből a következő két állítását vontam kétségbe:

1. Hogy «a hamisító a formulát Zsigmond egy czimerleveléből vette». Mert, mint említém, már magának a czimnek azon része «*necnon Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marchio*», legalább is (!) I. Mátyás király korabeli formulájára mutat. Hogy azután ezen czimbővülést II. Ulászló király is használta és hogy *esetleg* valamely II. Ulászló király-féle armálist is használhatott, vagy használhatott volna, az természetes! De hogy a hamisító a czimet Ulászló valamely eredeti okleveléről és főleg arról, a melyet aztán armálistá gyurt át, *nem vette, sőt nem is vehette*, az kétségtelen; mert Ulászló privilegialis levelein a király cziméből ennél többet, mint «*Nos Wladislaus dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc.*» nem talált volna!

2. Hogy «készítési idejét a rajta levő jegyzések és külső kinézése után a XVI. század második felére tehetjük». Ismétlem, hogy ezek alapján nem lehet azt megállapítani! Mert a *Varjú ur* említette *feljegyzéseket* (igy!) nem találok rajta és nem is fogja senki sem megtalálni, mert az armális hátán XVII. vagy XVIII. századi írással csakis ez áll: «*Pro Helia Balogh*». A mi a «külső kinézés»-t illeti, hát igen, régi színezetét éppen csakis palimpsestus volta adja meg. Ezt a körülményt pedig a hamisítás korának megállapításánál, nézetem szerint, nem lehet és nem is szabad figyelemre méltatni!

Azt pedig nem állítom sehol, hogy «*megdönthetetlen bizossággal mondható*, miszerint a XVII. század végén, vagy a következő elején készült».

Mert én csak annyit mondtam, hogy «maga a

írás, mely különben ügyetlen kezű emberre vall, *arra enged következtetni*, hogy a hamisítás a XVII. század végén, vagy tán a XVIII. század legelején készült».

Hogy pedig egy II. Ulászló király korára készült hamisításnál nem lehet XI., XII., XIII., XIV. vagy XVII., XVIII. századi írásról szó, azt hiszem, hogy fölösleges különösebben kiemelni! Mert csak természetes, hogy ha II. Ulászló korára hamisít, akkor azt XV—XVI. századi jellegben fogja tenni! Olyan hamisító, azt hiszem, még nem letezett, a ki, mondjuk, a XVI. század jellegére célzó hamisítványát a XVII. vagy XVIII. századnak megfelelő modorban készítette volna azért, hogy mégis mindenki XVI. századnak tartsa!

A czimerábra, melyet *Varjú ur* jóval erősebb tanubizonyosággal említ fel, *egyáltalán nem bizonyít semmit sem*; és pedig azért nem, mert az hamisítvány! A *Varjú ur* által e körül folytatott okoskodásból az a tétel következne, hogy: «*Minden hamisítás azon korból való, a melynek jellegét magán viseli!*» Csak-hogy ez nem áll! Mert vannak és lehetnek ugyan egykoru hamisítások, de viszont tudjuk, hogy a hamisítók mindig nagyon szerettek régiebb korra hamisítani, a mi természetes is, mert így kevésbé voltak annak a veszélynek kitéve, hogy hamisításukat valaki felismeri.

A sisakot és takarókat pedig azon egyszerű okból is elhagyhatta, hogy ne kelljen annyit fáradnia, egyszerűval, hogy könnyebben essék tul a hamisításon.

Ujból végignézttem egy csomó Zsigmond-, I. Mátyás- és II. Ulászló-féle armálist és ezek alapján most is csak azt állítom, hogy mindezek írásának jellegétől végtelen messze áll! *XVI. században készült hamisítványoknak semmiképpen sem mondható*. A különben nehezen hozzáférhető hamisítványok teljes szövege ez:

Manu propria (*igy!*) domini regis. Wladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatia, Rame Bervie (*igy!*) [Galitie, Lodomerie, Comanie, Bulgarie rex, necnon Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marchio, tibi fideli nostro, nobili Helie Balogh de Malonta, salutem, gratiamque nostram regiam, et optati favoris incrementum. A claro lumine troni regie [maiestatis] veluti e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependunt (*igy!*) ita, (ut) omne nobile et generositatis insigne a gremio [proven]iat regie dignitatis. Proinde tum ad nunulorum fidelium nostrorum (humilime) suplicationis instantiam per eos pro tui parte, nostre (propterea) maiestati porrecte, tum vero attend[endo et] considerando fidelitatem et fidelium servitiorum merita, que tu, uti didicimus, primum sacre huius regni nostri Hungarie corone, et deinde maiestati nostre cum omni fidelitatis perseverantia, ferventisque animi zelo, pro locorum et temporum diversitate exhibere studuisti, te igitur prefatum Heliam Balog, ac dominam Ursulam (*igy!*) consortem tuam, quamvis, ut asseris, ab antiquo non ignobilem te esse, et deinceps heredes

vestros, omnemque posteritatem, consideratione premissorum servitiorum, virtutumque tuarum, volentes congruo prevenire honore, et dignis decorare titulis, de regia nostra gratia et benivolentia, ac ex certa nostra scientia, deque plenitudine regalis nostre protestatis, duximus nobilitandos, ac in numerum et cetum verorum nobilium regni nostri agregandos et connumerandos, atque ut vos, vestraque posteritas universa, filiique tui Ladislaus, Barnabas et Benedictus Balog de Malonta, seu de Tholna, *filiique et nepotes illorum, in filios filiorum*, et eorum posteritas iterum universa, huiusmodi nobilitatis titulo liberius uti possitis, hec arma, seu huiusmodi vestre nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa in principio, seu capite presentium litterarum nostrarum pictoris artificio, suis appropriatis coloribus figurata sunt, et depicta, vobisque et cuilibet vestrum in solidum, ex eadem regia nostra libertate et beneficentia dantes et conferentes. Imo damus et conferimus, et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes et posteritates universe, pretacta arma, seu nobilitatis insignia, more aliorum armis utentium, amodo in posterum ubique in preliis, hastiludiis (*igy!*), torneamentis, duellis, ac aliis omnibus et singulis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, [v]elis, tentoriis, cortinis, anulis, ac papilionibus, ac generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub more (*igy!* mere h.) et sincero (*igy!* sincere h.) [nobilitatis titulo ferre, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles proceres, milites et clientes regni nostri armis utentes, quomodo libet de iure, vel consuetudine utuntur et fruuntur, uti, frui et gaudere possitis et [va]leatis, vestraque universa posteritas valeat *pari modo* (?!). De talismodi igitur singularum (*igy!*) et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis, et tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos esse conspicietis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur appensione communitas, vobis et predictae posteritati vestre duximus concedendam (*igy!*). Datum Bude, feria quarta proxima post festum pentecostes, anno (domini) millesimo quadringentesimo nonagesimo nono, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno decimo, Bohemie vero vigesimo nono.¹

Horváth Sándor.

Csoma József. A nemzeti címerek tanulmánya. Székfoglaló értekezés, olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1900. október 15-ikén tartott ülésében. Budapest, kiadja a M. T. Akadémia, 1900. 8-r. 23 old.

Magyarországon, a hol a címer- és családán művelését igen sokan csak valami tudományos színezetű műkedvelő foglalkozásnak tekintik, nem mindennapi dolog, hogy valakit a Magyar Tudományos Akadémia ép e téren kifejtett munkásságáért válaszszon tagjai közé.

¹ Horváth úr észrevételeire akkor fogunk válaszolni, ha a szóban forgó hamisítványt Abauj vármegye levéltárából használatra megkaptuk, *Szerk.*

Ez a ritka kitüntetés a Turulnak egyik régi munkatársát, Csoma Józsefet érte, a kinek érdemeit a Turul olvasói előtt méltatni fölösleges lenne, hiszen azok a becses dolgozatok a melyek számára az Akadémia elismerését megszerezték, kevés kivétellel folyóiratunkban jelentek meg.

Székfoglaló értekezését természetesen a heraldika köréből választotta. E munkájában rövidre szabott összefoglalást nyújt azokról az eredményekről, a melyekre a nemzeti címerek tanulmányozása vezetett. Először felsorolja az eddig megállapított nemzeti címereket; számuk nem nagy, mindössze huszonegy. Ezt a számot Csoma ezuttal kettővel növeli s rekonstruálja a Póki és a Katiz nemzeti ősi címerét. Az előbbie ötszirmú rózsá, az utóbbié kéken arany oroszlán. Ezután az összegyűjtött adatokból fontos és a jövő kutatásoknak irányt szabó elvet von le, a mikor kimondja, hogy a nemzetségeknek csak egy kis része viselt címeret, illetve, hogy a magyarországi családi címereknek csak igen kis százaléka vihető vissza addig a korig, a mikor a nemzeti kapocs még fennállott; a miből következik, hogy ismert nemzeti címereink száma a legmondosabb kutatások révén sem lesz valami nagyon megnövelhető. Úgy a már kiadott, mint a még remélhető nemzeti címerek kevés kivétellel jövevény nemzetségekéi, a melyeknek ősei a legtöbb esetben régi hazájukból a címeret már magukkal hozták.

Az értekezést hét ábra illusztrálja, közülök kiváló érdekléssel bir egy eddig kevesek által ismert, a mohácsi vész előtt adományozott címer kicsinyített rajza: aranyban jobbra fordult pánczélos vitéz, jobbában vágásra emelt palossal, a melynek párja derekára van övezve; a vitéz lábánál kicsike vörös paizs van, benne stilizált fehér rózsá. E címer 1509-ben II. Ulászló király adományozta Muronyi *Véer* Andrásnak, a királyi főtékefogójának. *V. E.*

Vas Miklós. A Királyi Könyvek székely oklevelei. Különlenyomat az Erdélyi Múzeum 1900. évfolyamából. Kolozsvár, Ajtai K. Albert, 1900. 8-r. Czimplap és 55 old.

E jegyzék egészen mást tartalmaz, mint a mit címerében ígér. Anyagát nem a *Királyi Könyvekből* meríti, a melyekről az Illéssy és Petkó-féle 1895-ben megjelent jegyzék úgy is kellő tájékoztatást nyújt, hanem azokból az erdélyi fejedelmi iktatókönyvekből, a melyek a gyulafejevári káptalan és a kolozsmonostori konvent levéltárával kerültek az Országos Levéltárba. Ezen iktatókönyvek, számszerint harminczegy, az erdélyi fejedelmek adományleveleit tartalmazzák, János Zsigmondtól Apaffy Mihályig. A bennök foglalt ne-

meslevelek jegyzékét a Turulban tette közzé Tagányi Károly, a mit Vas Miklós azonban szükségtelennek vél megemlíteni. Pedig munkája, annak dacára, hogy abba még az exemptiókat, birtokadományozásokat (nemesítés nélkül), sőt a községi kiváltságleveleket is felvette, mégsem pótolhatja vagy egészítheti ki a Tagányi lajstromát, miután — erről a két jegyzék összevetése rögtön meggyőz — csak szemelvényeket tartalmaz és tömegesen elhagyja a kétségtelen «székely» armálisokat.

Nagy kár, hogy a szerző egy szóval sem mondja meg, mi alapon vette fel csupán a nála levő adományokat a «székely oklevelek» közzé, holott kétséget sem szenved, hogy az erdélyi igdatókönyvek nemeslevelei legnagyobb részben székelyeknek szólnak, a kik kevés kivétellel a XVII. században lettek nemesekké. Kívánatos volna, hogy munkáját mielőbb átdolgozva és kiegészítve újból kiadja, mert mai alakjában csak a kutatók megtévesztésére szolgál. Cs.

Matunák Mihály. Korpona várkapitányai. Korpona, Ierger Ágost özvegye és fia, 1901. 8r. 89 oldal s egy tábla melléklet.

Szerző neve régóta ismeretes a történetkedvelők előtt. Tartalmas monográfiái sűrűn követik egymást s mindegyik bőséges anyagot szolgáltat a hazai genealogiához. Jelen füzetében a hajdan fontos erősségnek s kulcsos városnak Korponának kapitányait állítja össze, elmondva mindegyikről az összegyűjthető életrajzi adatokat. A várnagyok sorát Palásty Bertalan és László (1444) nyitják meg és Gyarmati Balassa Adám báró (1686—1701) zárja be. Mondanunk sem kell, hogy a kötetben egész sereg felvidéki családról találunk adatokat. Az ilyen monografiákból általán véve sokat meríthet a genealogus, ám de a bennük foglalt adatok kiböngészése rengeteg fáradtsággal jár. Matunák munkájához azonban kitűnő tárgymutató járul, a mely az összes nevekről tájékoztatja az olvasót. Kívánatos lenne, hogy példáját sokan követnék.

A Deési Daday család genealogiája. Irta III. István. Deés, Demeter és Kiss, 1901. 8-r. 127 old., 3 lev. és egy leszármazási tábla.

E munka nem a nyilvánosság számára készült s így rá a szokott irodalmi mértéket nem alkalmazhatjuk. Írója főként arra törekedett, hogy családjá hajdan szerepelt s ma élő tagjairól lehetőleg minden fontosabb adatot összegyűjtsön. Összeállítja a leszármazást is az első ismert őstől, a XVII. században élt Daday János ev. ref. esperestől kezdve. Valószínű, hogy ezen Daday János leszármazója vagy rokona volt azon Oláh másként *Dadai* Andrásnak, a ki III. Ferdinánd

királytól 1654 márczius 24-ikén czimeres nemeslevelet nyert. A János ága Szolnok-Doboka vármegyében telepedett le s itt szerepelt a XVII. század dereka óta. Tagjai megyei hivatalokat viseltek és gazdálkodtak. A szabadságharcban a családnak majdnem összes fegyverbíró tagjai részt vettek; többen közülük a fegyverletételt követő időben hosszas fogságot is szenvedtek.

A család czimere régi pecsétek után megállapítva a következő: határozatlan színű mezőben zöld talajon álló, kivont kardu pánczélos vitéz; takaró és sisakdisz ismeretlen. Ü. R.

Zimmermann Franz. Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation. Zweite Auflage. Hermanstadt, 1901. 8-r, 3 lev., 201 old.

Zimmermannnak 1887-ben a fentebbi cím alatt megjelent munkája most második kiadásban látott napvilágot. Ez újabb kiadást azonban bátran egész új munkának tekinthetjük, annyira megnőtt s megváltozott. Világos képet nyújt a kitűnő rendben tartott nagyszabeni levéltárról s megbecsülhetetlen segédességek a kutatóra nézve. Az óriási anyagot két részre osztja: oklevelekre és iratokra (Akten); ez utóbbiak minőségük szerint igen sok osztályba vannak sorolva, mindenik megfelelően Nagyszabeni város és a szász egyetem egy-egy ügyosztályának. Függlékül a levéltárban levő kéziratok, névmutatók, törvénykönyvek ismertetését és a kézikönyvtár lajstromát kapjuk. Van egy különlegessége is a könyveknek: a régi Erdély községeinek névmutatója magyar, székely és szász részekre osztályozva. Ezt a névtárt nem ártana azoknak a szász honfitársainknak tanulmányozni, a kik a közelmúltban a magyar helységnevek ellen azon az alapon folytattak elkeseredett háborút, hogy a német elnevezések jóval régebbiek, mint a --- szerintük --- csak újabb korban lábrakapott magyarok. A Zimmermann nagy szorgalommal összeállított lajstroma első pillantásra megmutatja, hogy az oláhság a legtöbbszörösebb szász helyek neveit is majdnem kivétel nélkül a magyar kifejezéstől kölcsönözte, a mi világos bizonyíték arra, hogy a magyar nevek használata megelőzte a németekét.

Megjegyezzük még, hogy a nagyszabeni levéltárban számos czimeres nemeslevél is őriztetik. Ezekből a munka megemlíti a következőket: *Raizner* János cz. nemeslevele 1649-ből (II. Rákóczy Györgytől); *Simonius* Jánosé 1668-ból (I. Apaffy Mihálytól); *Frank* Bálinté 1692-ből (I. Lipóttól); a *Zabanius* családé 1698-ból; *Reiszner* György és Mártoné 1701-ből; *Vachsmann* Andrásé 1715-ből; *Kinder* Jánosé 1720-ból; *Schuller* Györgyé 1742-ből; *Vieland* Andrásé 1742-ből; *Waldhüter* Andrásé 1742-ből. X.

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge. IX—XI. Band. Wien, 1899—1901. 4r. IV lev., 252 old.; 3 lev., 326 old., 17 tábla és 3 lev., 156 old., 12 tábla.

Az osztrák czimertani társulat évkönyveiből egyszerre hármat mutatunk be ez alkalommal, a IX., X. és XI-ediket. A két első külön ismertetni fölöslegesnek látszott, miután nagyon kevés bennük a magyar vonatkozású anyag; az utolsóban azonban a magyar családtörténet külföldi képviselője, a fáradhatatlan Wertner Mór ismét megjelent egy tartalmas dolgozattal, a mely megérdemli, hogy érlette s vele az utolsó három évben megjelent évkönyvet röviden bemutassuk.

Sorba menve a köteteken, a kilenczediket említjük először. Egy rövidebb dolgozaton kívül, a melyben *Lampl* József dr. a Kierlingek XI—XIV. századi regestáit közli, egyetlen munka foglalja el az Évkönyvet *Ausserer* Károlytól: *A nonsbergi nemesség* címmel. Nonsberg (Val di Non) Dél-Tirolnak egyik kastélyokban s nemesi udvarházakban bővelkedő vidéke, a melynek hűbérura a középkoron át a trienti püspök volt. A természeti kincsekben szegény, de festői szépségű kis tartományt nagyszámu nemesség lakta. A gazdagabb s előkelőbb családoknak a középkor végén sikerült a trienti püspökség fenhatósága alul kiszabadulni, míg a nemesség zöme testületté csoportosult s afféle nemesközséget alkotott, a minők 1848 előtt hazánkban szép számmal voltak. «Nobili rurali»-knak nevezték magukat és személy szerint is nemesi kiváltságokat élveztek. 1805-ben hivatalos összeírás szerint 420 családból állt a nonsbergi nemesség, a melynek nagy része ékkor már teljesen elparasztosodott. 1806-ban a bajorok elfoglalták Tirolt s Nonsberg is Bajorországhoz csatoltatott. Ez a foglalás végzetessé vált a nobili ruralikra; Miksa bajor király megsemmisítette kiváltságaikat és a köztük lakó parasztsággal egyenlővé tette őket. Ezt a rendelkezést Tirol visszahódítása után az osztrák kormány is érvényben hagyta, bár az egyes családoknak a nemességét — ha kellőleg igazolni tudták — elismerte.

A dolgozatot régi várak s kastélyok képei és számos szép czimerrajz illusztrálja.

A nonsbergi nemességből egy család Magyarországra is leszármazott s ez a *Migazzi* grófok nemzetsége, a mely Mihály Gáspár gróf személyében 1769-ben magyar honosságot nyert.

A tizedik kötetben *Hauptmann* a közép-rajnamenti nemességet csoportosítja czimerábrái szerint, kimutatva, hogy a közös czimerű családok egymással vérségi összeköttetésben állanak. *Handel-Mazzetti* Viktor báró Rathalminger Gergely 1428-iki czimeres sírkövét ismerteti s ezzel kapcsolatban a genealogiai

munkákban mellőzött ősi felső-ausztriai Rathalminger családot. *Schlippenbach* Albert gróf egy családi levéltárában őrzött XVI. századi bibliát mutat be, a mely a Praunfalk bárók tulajdonát képezte s tele van genealogiai feljegyzésekkel. *Haas Frigyes báró* az egykori alsó-ausztriai *Landmarschallamt* bíróságánál kihirdetett s deponált végrendeletek kivonatait közli. A végrendeletek közt néhány magyar is akad: *Batthyány* Károly grófné szül. *Strattmann* Teréz 1753. VI. 11.; *Eszterházy* Pál hercegné szül. *Tokoly* Éva 1711. VII. 1.; *Eszterházy* Pál herceg 1713.; *Eszterházy* József Antal gróf, 1721.; *Eszterházy* hercegné szül. *Dessana* Anna Margit márkínő, 1749. X. 19.; *Koháry* András József gróf. 1757. IX. 18.; *Koháry* István gróf 1757.; *Megyeri* Zsigmond, 1656. V. 25.; *Megyeri* György báró, 1704. I. 22.; *Megyeri* Izabella báróné, szül. *Verdenberg* grófnő, 1745. V. 14.; *Nadasdy* Pál gróf, 1721. VII. 30.; *Pálffy* Anna Terézia grófné, 1683. III. 20.; *Pálffy* Miklós gróf és neje *Harrach* Eleonora grófnő, 1680.; özv. *Pálffy* Miklósné *Harrach* Eleonora grófnő, 1680. X. 10.; *Pálffy* Miklós József gróf, 1707.; özv. *Pálffy* Szidónia Ágnes grófné szül. *Liechtenstein* hercegnő, 1718. I. 9.; *Pálffy* Katalin Erzsébet grófnő, (év ?); *Pálffy* Miklós gróf, 1732.; özv. *Pálffy* Antónia grófné szül. *Souches* grófnő, 1748. IX. 28.; *Serényi* János Károly gróf, 1690. XII. 31.; *Serényi* Lipót gróf. 1710. VIII. 27.; *Serényi* grófné sz. *Sternberg* Teréz grófnő, 1756. X. 1. *Zrinyi* grófné szül. *Löblin* Zsófia bárónő, 1676. VIII. 10. Végül a szerkesztő, *Pettenegg* gróf ismerteti a Reichstadti herceg cimeit és czimereit.

A tizenegyedik kötet első cikke *Wertner* Mór tollából folyt; czime: Genealogiai kutatások. Két részre oszlik; az első a Hunyadiak származásával foglalkozik s magyarul is megjelent a Hunyadmegyei Történeti és Régészeti Társulat XI. évkönyvében. Ez a dolgozat folyóiratunk olvasói előtt bizonyynyal ismeretes, már csak azon polemia révén is, a mely fölöle a mult évi folyamban olvasható. A másik rész nem annyira a genealogiához, mint inkább a köztörténethez tartozik: *A németek bevándorlása és a nagyszebeni prépostok a XIV. század végéig*. A németek bevándorlásának kérdése már sokakat foglalkoztatott s lapokat lehetne megtölteni az idevágó munkáknak csak a czimeivel is. *Wertner* mellőzi az irodalomból merithető adatokat és egyedül az oklevelekre támaszkodva bizonyítja, hogy hazánkba Németország minden részéből jöttek telepek s hogy a «Saxones» elnevezés nem csak valóságos szászokat, hanem egyáltalán német jövevényeket jelentett és csupán ezen elnevezés alapján nem szabad valamely német telep faji hovátartozandóságát eldönteni. Érdekes, a mit Nagy-Szeben alapításáról mond. Szerinte a német bevándorlók először valamely már

régebben fennálló *Szebény* (később Szeben) nevű hely mellett alapították meg *villa Hermanninak* nevezett telepüket. A két hely az idők folyamán egyesült s innen kezdve a két nevet felváltva, sőt (mint ma is) egymás mellett használták. Mert kétségtelen, hogy ha Szeben első neve Heirmannstadt vagy Hermannsdorf lett volna, úgy a magyarok s az oláhok vagy átvették, vagy lefordították volna az új telep nevét, de semmi esetre sem adnak annak egészen eltérő nevet. Viszont a szászok sem keresztelek volna el új névre egy helységet, a melybe ők csak betelepültek s a mely már akkor meggyökeresedett nevet viselt.

Fejtegetéseihez kapcsolja a szebeni prépostok lajstromát, minden egyesről összegyűjtve a megszerzhető életrajzi adatokat. Munkája sok új adatot tartalmaz s Erdély és a szászország történetirői jó forrásra lennek benne.

A második cikk *Pettenegg* gróftól való s a heraldikai diszű könyvkötésekkel foglalkozik. Műkedvelő munka, műkedvelők számára. Jóval érdekesebb ennél H. G. *Ströhlnek orosz-ázsiai czimertekercs* című dolgozata. Oroszország csak a XVIII. században állapította meg egyes részeinek, kormányzóságainak s városainak czimereit. E czimerek azonban nagyrészt éles ellentétben voltak a heraldika szabályaival, a miért is a múlt század derekán az orosz kormány egy német tudóst, *Köhne* Bernát bárót az összes területi czimerek revidálásával s kijavításával bízta meg. Az általa megszerkesztett, szigoruan szabályos czimereket három 1857-ben kiadott czári ukáz hagyta jóvá s ezek a czimerek ma is érvényben vannak.

A czimerek nagy része a német heraldikus javításai daczára is nagyon magán viseli az egzotikus jelleget. Sok bennük a «jelenet» és telve vannak olyan ábrázolásokkal, a minőket csak a legújabb kor romlott izlése honosított meg a czimerekben. Gyakoriak például a csoportosított hadi emblémák, természetesen ábrázolt házimacskák s hasonlók. Achalzych város czimerében az Ararát hegye Noé bárkájával, Goriében két kéve által kísért leomló torony, Petropawlowskéban csinos tájkép megrakott tevével s ennek vezetőjével, Barnauléban füstölgő vaskohó látható. *Ströhl* cikkét számos szöveggép és kilencz színes nyomású tábla disziti. *Mirbach-Harff* Ernő gróf folytatja a német rend mestereinek és komturjainak még a VII. évkönyvben megkezdett lajstromát. Bezárja a kötetet *Ströhl* rövid cikke az angol czimerkirályok hivatali czimereiről.

V. E.

K. E. Graf zu Leiningen-Westerburg. *Deutsche und österreichische Bibliothekzeichen, Exlibris.* Ein

Handbuch für Sammler, Bücher- und Kunstfreunde. Stuttgart, Julius Hoffmann, 1901. 8-r. 1 lev. XVIII. 610 oldal, 6 műmelléklet.

Az exlibrisek, könyvjelzők a heraldikusra nézve általában érdeklődnek, miután a legtöbb ilyen műlap czimerral van ellátva. Ez a munka azonban eltekintve attól, hogy az exlibrisokról kitérő áttekintést nyújt s mintegy kétszázötvenet hasonmásban is közöl, czimertani szempontból különösebb figyelmet érdemel. A szerző, a ki a heraldikának is szakavatott művelője, egy teljes fejezetet szentel a czimertannak, a melyben «Über deutsche und englische Heraldik» cím alatt a heraldikai izlésről nyújt igen érdekes elmefuttatást. Szembeállítja az újabb angol heraldikát a némettel; rámutat, hogy a középkor végén közös iránynak hódoló két nemzet miként távolodott el egymástól s mint romlott meg újabb időben a czimertani izlés Angliában, míg ellenben a németek szakítva czopf-idők rosz irányával, teljesen a XIV—XV. század kitűnő mintáihoz tértek vissza.

Ezt a fejezetet magyar heraldikusainknak is figyelmébe ajánljuk. Könyveinkben, épületeinkben s mindennütt, a hol czimereket alkalmazni szokás, hemzsegek az izléstelen, a heraldika gyökeres szabályait megsúfoló czimerek. Össze nem illő pajzsok és sisakok kerülnek egymás mellé; csörsisakon rangjelző korona, a korona fölött lebegő sisak, háromszögű pajzsos nyaku rostélysisak s hasonló szembántó izléstelenség nálunk is mindennapos. Ideje volna, hogy XIV—XV. századi czimereink szép, korrekt stílusához térjünk vissza, a melyeknek még az az érdemük is meg van, hogy bizonyos nemzeties vonást lehet rajtuk felismerni.

A munkában néhány magyar könyvjelző is fel van említve, természetesen az *osztrákok* között. Sajnos, hogy a nyugaton még ilyen előkelő színvonalon álló könyvekben is gyakori az e fajta hiba; az «alapos» németek ma is az ötven év előtt készült földrajzi és történelmi kézikönyvekből merítik ránk vonatkozó ismereteiket.

E.

Kérelem. Dr. Megyery István úr azon kéréssel fordul olvasóinkhoz, hogy a ki tudomással bírna arról, ki volt a neje a Buj községben 1759 körül élt Nagyváthi és Mágócsi *Porkoláb* Mártonnak, sziveskedjen azt vele a szerkesztőség útján közölni.

Magyar királyi államvasutak.

Érvényes 1900 október hó 1-től.

A vonatok indulása Budapest k. p. udvarról.

A vonatok érkezése Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt				Délután				Délelőtt				Délután							
vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	honnan
32	6 20	v.v.		Nagy-Kanizsa	944	12 00	tszsz		Kis-Kőrös	645	5 00	tszsz		Arad	311	12 25	v.v.		Hatvan
604	6 50	gy.v.		(Gyfehérv., N.-Szeben.)	22	12 25	sz.v.		Bicske, N.-Kanizsa	321	5 20	v.v.		Ruttka, Berlin	301	12 50	gy.v.		Berlin, Ruttka
10	6 50	sz.v.		Kolozsvár, M.-Sziget	310	12 35	"		Hatvan	1707	5 45	"		M.-Sziget	983	1 05	"		Konstantinápoly
402	7 10	gy.v.		Bécs, Graz	1302	1 45	gy.v.		Fehring, Graz	607	6 10	"		Brassó, Arad	1901	1 25	"		Gyékényes, Pécs
10 2	7 15	"		Zágráb, Fiume, Róma	504	1 55	"		Kolozsvár, Arad,	47	6 15	tszsz		Bicske	403	1 30	"		Lemberg, Kassa
304	7 20	v.v.		Ruttka, Berlin	4	2 20	"		Szatmár-Németi	495	6 35	sz.v.		Lemberg, Miskolc	3	1 45	"		London, Páris, Bécs
320	7 35	v.v.		Gödöllő	16	2 30	sz.v.		Bécs, Páris, London	-	6 40	"		Bécs, Sopron	503	1 50	"		Kolozsvár, Arad,
906	7 35	"		Belgrád, Brod	404	2 35	gy.v.		Bicske	907	7 05	"		Belgrád, Brod	301	2 05	"		Szatmár-Németi
1508	7 50	"		Kassa, Csorba	904	2 40	"		Kassa, Lemberg	507	7 10	"		Brassó, Kolozsvár	315	3 05	sz.v.		Graz, Fehring
1008	8 00	"		Zágráb, Fiume, Pécs	312	2 45	sz.v.		Konstantinápoly	1303	7 25	"		Graz, Fehring	315	3 05	sz.v.		Gödöllő
606	8 10	"		Arad, Brassó	510	2 55	"		Hatvan	309	7 30	"		Hatvan	21	4 50	"		Bicske, N.-Kanizsa
505	8 30	"		Kolozsvár, Brassó	1004	3 00	gy.v.		Szolnok	501	7 50	gy.v.		Bukarest, Brassó	313	5 35	"		Hatvan
6	8 50	sz.v.		Bécs, Graz	1022	3 20	v.v.		Zágráb, Fiume, Róma	1021	7 55	v.v.		Paks, AdonySzabolcs	27	6 05	"		Győr
408	8 50	sz.v.		Munkács, M.-Sziget	910	3 35	sz.v.		Adony-Szabolcs, Paks	1705	8 15	sz.v.		Kassa, Csorba	505	6 20	"		Brassó, Kolozsvár
1708	9 15	"		M.-Sziget, Stanislaw	302	3 45	gy.v.		Szabadka	1005	8 20	"		Fiume, Zágráb, Eszék	905	6 40	"		Belgrád, Eszék
306	9 35	"		Ruttka, Berlin	12	4 30	sz.v.		Ruttká, Berlin	1003	8 40	gy.v.		Róma, Fiume	305	7 00	"		Berlin, Ruttká,
					308	5 20	"		Győr	319	8 45	sz.v.		Hatvan	9	9 15	"		Szerencs
					508	5 45	"		Ruttká, Berlin	509	9 15	"		Szolnok	5	7 15	gy.v.		Bécs, Graz
					318	6 25	"		Kolozsvár, Brassó	11	9 20	"		Győr	605	7 20	sz.v.		Brassó, Arad
					1706	7 05	"		Hatvan	909	10 00	"		Szabadka	1007	8 00	"		Fiume, Zágráb, Pécs
					24	7 55	"		M.-Sziget, Stanislaw	307	10 05	"		Ruttká, Fülel	1705	8 10	"		Stanislaw, M.-Sziget
					1506	8 00	"		N.-Kanizsa, Triest	23	10 15	"		N.-Kanizsa, Triest	407	8 30	"		Munkács, M.-Sziget
					1006	8 30	"		Kassa, Csorba						1001	8 35	gy.v.		Róma, Fiume, Zágráb
					406	8 55	"		Zágráb, Fiume, Eszék						941	8 45	tszsz		Kis-Kőrös
					48	9 00	tszsz		Miskolc, Lemberg						1507	8 50	sz.v.		Csorba, Kassa
					502	9 15	gy.v.		Bicske						9	9 15	"		Bécs, Graz
					1904	9 35	sz.v.		Kolozsvár, Bukarest						303	9 20	gy.v.		Berlin, Ruttká
					1304	9 55	"		Gyékényes, Brod						603	9 40	"		(N.-Szeben, Gyfehérv.)
					608	10 00	"		Fehring, Graz						2	9 50	sz.v.		Kolozsvár, M.-Sziget
					908	10 20	"		Arad, Brassó						401	10 00	gy.v.		Triest, N.-Kanizsa
					8	10 45	"		Belgrád, Eszék, Brod										Munkács, Kassa
					322	11 10	v.v.		Bécs, Sopron										
					-	-	-		Ruttká, Miskolc										

1) Közlekedik bez. október 31-ig.

A vonatok indulása Budapest ny. p. udvarról.

A vonatok érkezése Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt				Délután				Délelőtt				Délután							
vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat-néme	honnan
102	1 00	kel.ost.		(Bécs, Berlin, Páris)	6104	12 05	sz.v.		Czegléd, Szolnok	701	1 25	kel.ost.		Konstantinápoly,	171	12 55	sz.v.		Palota-Ujpest
		expr.v.		(Ostende, London)	172	12 15	"		Palota-Ujpest			expr.v.		Bukarest	703	1 25	gy.v.		Bukarest
166	5 55	sz.v.		Palota-Ujpest	136	12 25	"		Nagy-Maros	163	5 40	sz.v.		Palota-Ujpest	103	1 50	"		Páris, Bécs
6102	6 35	"		Czegléd, Szolnok	4106	12 50	"		Dorog	151	6 20	"		Váz	173	1 58	sz.v.		Palota-Ujpest
1102	6 45	"		Esztergom	174	1 15	"		Palota-Ujpest	6101	6 30	"		Szolnok, Czegléd	175	3 05	"		Palota-Ujpest
168	6 55	"		Palota-Ujpest	104	1 45	gy.v.		Bécs, Páris	165	6 40	"		Palota-Ujpest	601	3 15	"		Lajosmizse
6012	7 05	v.v.		Lajosmizse	4108	2 05	sz.v.		Pilis-Csaba	117	6 50	"		Bécs	135	4 00	"		Nagy-Maros
1402	7 30	gy.v.		Zsolna, Berlin	144	2 20	"		Érsekújvár	709	7 15	"		Bukarest, Vereorova	103	4 20	"		Szolnok, Czegléd
106	8 00	"		Bécs	176	2 25	"		Palota-Ujpest	4107	7 25	"		Dorog	4103	4 35	"		Esztergom
708	8 15	"		Temesvár, Orsova	704	2 30	gy.v.		Bukarest	167	7 35	"		Palota-Ujpest	177	5 45	"		Palota-Ujpest
712	8 30	sz.v.		Temesvár	4104	2 40	sz.v.		Esztergom	217	7 45	tszsz		Berlin, Zsolna	115	6 05	"		Bécs, Berlin
170	9 15	"		Palota-Ujpest	720	2 45	"		Czegléd	6011	7 50	v.v.		Lajosmizse	179	6 50	"		Palota-Ujpest
116	9 25	"		Bécs, Berlin	6002	2 55	"		Lajosmizse	127	8 15	sz.v.		Párkány-Nána	711	7 00	"		Temesvár
					716	4 25	"		Szeged	173	8 25	"		K.-K.-Félegyháza	707	7 40	gy.v.		Orsova, Temesvár
					178	4 30	"		Palota-Ujpest	4101	8 35	"		Esztergom	4105	8 15	sz.v.		Pilis-Csaba
					138	4 50	"		Nagy-Maros	169	10 10	"		Palota-Ujpest	181	8 25	"		Palota-Ujpest
					180	6 00	"		Palota-Ujpest	715	10 55	"		Szeged	125	8 45	"		Nagy-Maros
					140	6 20	"		Párkány Nána	105	9 00	gy.-v.		Bécs	4109	9 10	sz.v.		Esztergom
					4110	6 40	"		Esztergom	1401	9 25	gy.-v.		Berlin, Zsolna	1401	9 25	gy.-v.		Berlin, Zsolna
					710	7 00	"		Verciorova, Bukarest	719	9 58	sz.v.		Szolnok, Czegléd	101	11 00	kel.ost.		(London, Ostende,
					6014	7 20	v.v.		Lajosmizse										expr.v.)
					182	7 40	sz.v.		Palota-Ujpest										Páris, Berlin, Bécs
					218	9 05	tszsz		Zsolna, Berlin										Lajosmizse
					118	9 35	sz.v.		Bécs										(Konstantinápoly,
					706	10 05	gy.v.		(Szeged, Verciorova,										Belgrád
					152	10 40	sz.v.		Bukarest										
					902	11 20	keleti		Belgrád,										
							expr.v.		Konstantinápoly										
					702	11 30	kel.ost.		Bukarest,										
							expr.v.		Konstantinápoly										

1) Közlekedik ünnep és vasárnap bez. november 25-ig.

2) " " minden kedd, csütört. és vasárnapon.

3) " " minden szerdán és szombaton.

1) Érkezik minden hétfőn és csütört.

2) Közlekedik ünnep és vasárnap bez. november 25-ig.

3) Érkezik minden kedd, csütörtök és szombaton.

Budapest keleti p. u. - Hatvan.

Állomások	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	V.-v.
	402 I-II	304 I-II	320 I-III	*1508 I-III	408 I-III	306 I-III	310 I-III	404 I-II	312 I-III	302 I-III	303 I-III	318 I-III	324 I-III	1506 I-III	406 I-III	322 I-III
Budapest keleti p. u. .... ind.	7 10	7 30	7 35	7 50	8 50	9 35	12 35	2 35	2 45	3 45	5 20	6 25	6 50	8 00	8 55	11 10
Érczel..... ind.			8 15	8 31	9 30	10 19	1 21		3 28		6 24	7 09	7 38	8 45	9 40	12 00
Gödöllő..... {érk.			8 38	8 54	9 54	10 45	1 47		3 53	4 27	6 30	7 36	7 36	9 11	10 06	12 28
Sződ..... {ind.	7 53	8 13		8 55	9 55	10 46	1 49	3 18	3 54	4 28	6 31	7 38	7 38	9 12	10 07	12 29
Érczel..... {érk.	8 13	8 29		8 19	10 17	11 12	2 16	3 38	4 22	4 46	6 52	8 05	8 05	9 38	10 35	1 01
Hatvan..... ér.	8 30	8 45		9 44	10 38	11 36	2 45	3 55	4 50	5 03	7 25	8 33	8 33	10 05	11 03	1 28

Hatvan - Budapest keleti p. u.

Állomások	V.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.
	321 I-III	323 II-III	405 I-III	309 I-III	1505 I-III	319 I-III	307 I-III	311 I-III	301 I-II	403 I-II	315 I-III	313 I-III	305 I-III	407 I-III	1507 I-III	303 I-II
Hatvan..... ind.	2 27	3 00	4 25	5 25	6 00	6 52	8 08	10 20	11 37	12 05	3 32	4 54	6 33	6 52	8 03	8 33
Sződ..... {érk.	3 06	3 48	4 52	5 53	6 29	7 17	8 33	10 50	12 23	12 23	3 59	5 21	6 58	7 19	8 52	8 52
Gödöllő..... {ind.	3 48	4 30	5 22	6 25	7 04	7 46	9 02	11 21	12 44	12 44	4 30	5 52	7 25	7 45	8 37	9 14
Érczel..... {érk.	4 24	5 06	5 22	6 27	7 06	7 48	9 03	11 22		2 00	4 32	5 54	7 26	7 47		
Budapest keleti p. u. .... ér.	5 20	6 00	6 35	7 30	8 15	8 45	10 05	12 25	12 50	1 30	3 05	5 35	7 00	8 30	9 20	10 00

* Budapest k. p. u.—Gödöllő között az utasok leszállása ki van zárva. — ° Bezárólag október hó 31-ig közlekedik.

Budapest keleti p. u. - Bicske.

Állomások	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	T. sz. sz.	Sz.-v.	Sz.-v.
	10 I-III	6 I-II	22 I-III	1302 I-II	4 I-II	16 I-III	12 I-III	48 I-III	*1304 I-III	*8 I-III
Budapest keleti p. u. .... ind.	6 50	8 50	12 25	1 45	2 20	2 30	4 30	9 00	9 55	10 45
Budapest-Ferencváros..... {érk.	7 07		12 36			2 41	4 41	9 34	10 28	10 59
Budapest-Kelenföld..... {ind.	7 16	9 06	12 45	2 01	2 36	2 51	4 51	9 45	10 18	11 10
Budapest-Kelenföld..... {érk.	7 21	9 07	12 46	2 02	2 37	2 52	4 53	9 50	10 21	11 13
Bicske..... ér.	8 27	9 45	1 50	2 40	3 15	3 56	5 57	11 00	11 31	12 18

Bicske - Budapest keleti p. u.

Állomások	T. sz. sz.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.
	47 I-III	*7 I-III	1303 I-III	11 I-III	3 I-II	1301 I-II	21 I-III	27 I-III	5 I-II	9 I-III
Bicske..... ind.	4 35	5 05	5 46	7 46	12 50	1 11	3 17	4 31	6 19	7 42
Budapest-Kelenföld..... {érk.	5 44	6 12	6 51	8 49	1 28	1 48	4 18	5 36	6 58	8 46
Budapest-Kelenföld..... {ind.	5 47	6 16	6 59	8 59	1 29	1 49	4 28	5 40	6 59	8 48
Budapest-Ferencváros..... {érk.	6 02	6 27	7 12	9 09			4 38	5 53	7 15	9 03
Budapest keleti p. u. .... ér.	6 15	6 40	7 25	9 20	1 45	2 05	4 50	6 05	7 15	9 15

* A 7., 8. és 1304. sz. személyvonatoknál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva.

Budapest ny. p. u. - Párkány-Nána.

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.		
	166 I-III	168 I-III	1402 I-II	106 I-II	170 I-III	116 I-III	172 I-III	136 I-III	174 I-III	104 I-II	144 I-III	176 I-III	178 I-III	138 I-III	180 I-III	140 I-III	133 I-III
Budapest ny. p. u. .... ind.	5 55	6 55	7 30	8 00	9 15	9 25	12 15	12 25	1 15	1 45	2 20	2 25	4 30	4 50	6 00	6 20	7 40
Dóta-Ujpest..... {érk.	6 10	7 10			9 30	9 39	12 30	12 41	1 30		2 35	2 40	4 45	5 04	6 15	6 32	7 55
Ujpest..... {érk.			8 03				1 24	1 24		2 18	3 18	3 18	5 18	5 43	6 58	7 08	8 30
Ujpest-Maros..... {érk.			8 21				1 57	1 57		2 35	3 55	3 55	5 55	6 15	7 30	7 41	9 05
Párkány-Nána..... ér.			8 48	9 09			11 30	11 30		2 58	4 45	4 45		6 45	8 00	8 20	

Állomások	Tvszsz.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Tvszsz.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gv.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	218 I-III	118* I-III	152 I-III													
Budapest ny. p. u. .... ind.	9 05	9 35	10 40													
Dóta-Ujpest..... {érk.	9 20	9 51	10 56													
Ujpest..... {érk.	10 06	10 35	11 40													
Ujpest-Maros..... {érk.	10 42	11 08														
Párkány-Nána..... ér.	11 28	11 49														

Párkány-Nána - Budapest ny. p. u.

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Tvszsz.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gv.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	163 I-III	151 I-III	165 I-III	117* I-III	167 I-III	217 I-III	127 I-III	169 I-III	143 I-III	171 I-III	103 I-III	173 I-III	175 I-III	135 I-III	177 I-III	115 I-III
Párkány-Nána..... ind.				4 48			5 29	6 00		8 40		12 37				3 53
Ujpest-Maros..... {érk.				5 30			6 15	6 50		9 31				2 30		4 42
Ujpest..... {érk.		5 20		6 00			6 51	7 24		10 04		1 18		3 05		5 15
Ujpest-Maros..... {érk.		6 04	6 25	6 37	7 20	7 32	8 02	9 55	10 52	12 40		1 45	2 50	3 47	5 30	6 52
Budapest ny. p. u. .... ér.	5 40	6 20	6 40	6 50	7 35	7 45	8 15	10 10	11 05	12 55	1 50	1 58	3 05	4 00	5 45	6 55

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	181 I-III	125 I-III	105 I-II	1401 I-II											
Párkány-Nána..... ind.			7 49	8 05											
Ujpest-Maros..... {érk.		7 13		8 33											
Ujpest..... {érk.		7 50		8 52											
Ujpest-Maros..... {érk.	8 10	18 32													
Budapest ny. p. u. .... ér.	8 25	8 45	9 00	9 25											

* Ezen vonatonál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva.

A BAKSA NEMZETSÉG CZIMERE.

(Négy czimer- és pecséttrajzzal.)

A kutatások utvesztőjében haladva sok esztendeje fáradozom azon, hogy a Baksa nemzetség ősi jelvényét megállapítsam.

A legelső lépés a kitűzött cél felé az volt, hogy közzétettem a Turulban a Sóvári Soós család levéltárában megtalált azon érdekes armálist, a melylyel Zsigmond király 1417-ben Konstanczban a Soósoknak czimert adományozott, illetve a melyben megerősítette a nevezetteknek ősi jelvényét. A czimerben arany koronából növekvő női mellkép látható, fejére tűzött arany kosszarvakkal.

Ugyanakkor kiadta a szerkesztőség hű hasonmásban azt a czimert is, melyet ugyancsak Zsigmond király 13 nappal később adott a Baksa nembeli Chapi Andrásnak s névszerint felsorolt vérrokonainak.

E két czimer teljesen különböző volta annál inkább feltűnő volt, mert a két oklevél adományosai mindannyian egy közös törzsnek, a *Baksa nemzetségnek* a hajtásai voltak.

Hogy ennek a nemzetségnek az ősi jelvénye nem a második czimeradomány nyilvesszős oroszlánja, hanem az előbbeni armális kosszarvas hölgye volt, a felől már eleve nem volt kétségem. Mert míg az átlótt szemű oroszlán az okirat szerint egy a czimeradományozás előtt csak rövid idővel történt eseményt, Chapy Andrásnak Osztro vára alatt hősi viadalban való megsebesülését szimbolizálja, addig a kosszarvas női alakról maga az armális megmondja, hogy az *ősi idők óta viselt jelvénye a kitüntetett családnak.*²

Hiányzottak azonban mindeddig a kézzelfogható bizonyítékaik ezen feltevésemnek.

A bizonyítékot egy a czimernél régibb pecsét alakjában, az ezredéves országos kiállítás juttatta kezembe. Az ezredéves kiállításon bemutatott nagyszámu kitűnő pecsétlenyomatok közt egész sorozat volt azon rendkívül érdekes oklevél pecsétjeiből, melyet a magyar rendek 1402-iki pozsonyi gyűlésük alkalmával Albert osztrák hercegnek adtak, elismervén benne a herceg jogát a magyar koronára, de csak, ha Zsigmond király — «quod Deus avertat» — fiutód nélkül halna el.

Régtől fogva ismertük ennek az okiratnak a szövegét; kiadta azt, állítólag az eredeti után 1841-ben Fejér György, Codex diplomaticusának X. része IV. kötetében. Innen tudtuk, hogy a határozathoz két királyi városon kívül 112 egyházi és világi úr járult hozzá, kiknek neveit Fejér sorszámmal ellátva az oklevél után közli. Ez a névsor pedig úgy került egybe, hogy az oklevélen lógó 114 pecsét mindegyikének hártyalapjára az oklevelet kiállító iródeák a pecsét tulajdonosának nevét is reávezette.

A Fejérnél elősoroltak közül különösen hét név ragadta meg figyelmemet.

1. A 28-dik számú: *Nicolaus filius condam palatini de Zech.* Zechi, Zechei előnévvel ez időtájt a Baksa nemzetség több tagja élt.

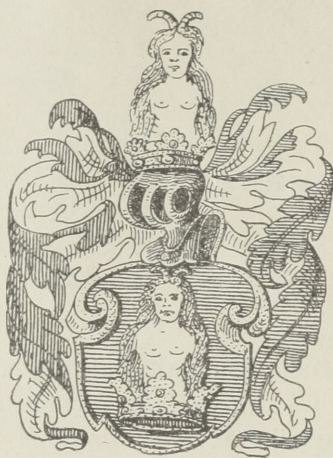
2. A 33-dik számú: *Filiorum Donch Comitis de Liptou et Zolyom* (t. i. sigillum); a Baksa nemzetségbeli Eszenyiek hajtásán van egy Donch, a ki 1281-ben Liptóra adományt nyert.¹

¹ Turul III. évf. 116, 119. l., II. évf. 42. l.
Turul. 1902. II

² Soós cs. levéltára a M. N. Múzeumban.

3. A 36-dik számú: melynek felirata *Symon Soos de Soowár*.

4. A 37-dik számú: *Gallus de Zeech, comes*

Zoliensis; érdekelt ugyanazon okból, mint a legelől említett.

5. A 88-dik számú: *Georgius Batchka*. A Bocskaiak tudvalevőleg a Baksa nemzetségből erednek.

6. A 95-dik számú: *Andreas de Chap*, végül:

7. A 98-dik számú: *Jacobi filii Stephani de Chalaf*, a mely talán téves olvasáson alapszik «Chap» helyett.

Fájdalom a kiállításon rossz világítás mellett, terjedelmes, zárt üvegszekrényben nem lehetett a keresett pecséteket felismerni.

Ily körülmények közt tehát egyenesen a bécsi cs. és kir. állami levéltár igazgatójához, Károlyi Árpád osztálytanácsos úrhoz fordultam, a ki szives jó indulattal és páratlan készséggel nemcsak a keresett pecsétlenyomatokat bocsátotta rendelkezésemre, hanem közölte velem az illető pecsétek feliratainak kifogástalan olvasását is.

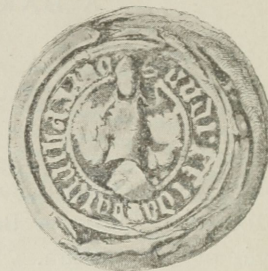
E szerint:

1. A 28-dik szám alatti hártyszalagon ez áll: «*Nicolaus filius quondam palatini de Zech*» A pecsét körirata: *Sigillum Nicolai de Ze*.... A pecsét kétfejű sas, tehát biztos, hogy a Balogh nembeli Széchiek pecsétje, s így ránk nem tartozik.

2. A 33-dik szám alatti pecsétzalagon ez áll: «*Filiorum Danch comitum de Liptow et de Zolyom*». A pecsét kerek mezején alul jobbra dőlt háromszögű paizs van, balcsucsán csöbör sisak, tekercs-

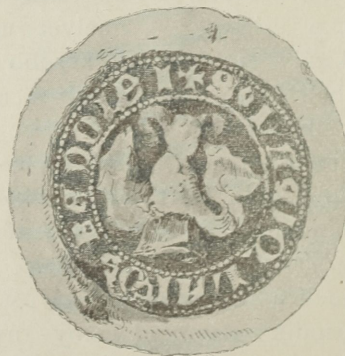
alaku foszladékból kiemelkedő fejforma alakkal díszítve, melynek a köriratba belenyúló részén két piczi szarv látszik. Az egész nagyon emlékeztet a II. Mátyás kir. által Soós Istvánnak 1596. évi október 26-ikán adományozott czimerre.¹

A körirat a fejtől balra kezdődik: **s andre fi da... ch** ..... **ch ap**.... = *Sigillum Andree filii Danch dicti (?) Chap*... (?)

Ez tehát Chapi Andrásnak a Danch fiának pecsétje.

3. A 36-dik számú szalagon ez áll: «*Simon Soos de Soowár*». A pecsét kerek mezején csöbör sisak, ennek tetején pedig foszladékban végződő, félprofilban balra fordult női mellkép van, melynek fejen két kifelé hajló részben letöredezett szarv látszik.

A körirat csak részben olvasható: **S * LADI SLAI SOS** a következő hét betű meghatározhatatlan. Lenne tehát *Sigillum Ladislai Sos*....

A felirat kétségtelenné teszi hogy a pecsétnyomó nem volt a Soós Simoné, csak kölcsön vette.

Hogy ki volt a köriraton említett Sós László

¹ Eredetije a Soós cs. levéltárában, a M. N. Múzeumban.

biztosan nem tudjuk; azonban nem lehetetlen, hogy azon Sós László egy ismeretlen ivadéka, a ki Nagy-Lajos királyt olaszországi hadjáratán mint a királyné étékfogó mestere követte s a ki 1353-ban Budán hunyt el.

4. A 37-dik számú pecsétzalagon ez áll: «*Echellus de Zeech*» és nem Gallus mint Fejér mondja. A pecséten nincsen czimer, mezején úgynevezett boszorkányláb látható melynek ágai közt egy-egy betű van, a betűk közül az O és I jól kivehetők.

5. A 88-dik számú szalagon ez áll: *Georgius Bathchka*. A körirat + *S. Stephani filii Petri*. A pajzsban három balról jobbra menő ék van. Összevetve a köriratot a czimerképpel, azonnal felismerhetjük a Gutkeled nemzetség jelvényét. A szalagon álló név valószínűleg tévesen van *de Bathchkanak* írva *de Butthka* helyett.

6. 95-dik számú hártyszalagon «*Andreas de Chap*» áll. A körirat nélküli pecsét azonban aligha az övé. Benne jól kivehető egy husvétii bárány. Nem lehetetlen, hogy az országgyűlésen jelen volt valamely egyházi személyé.

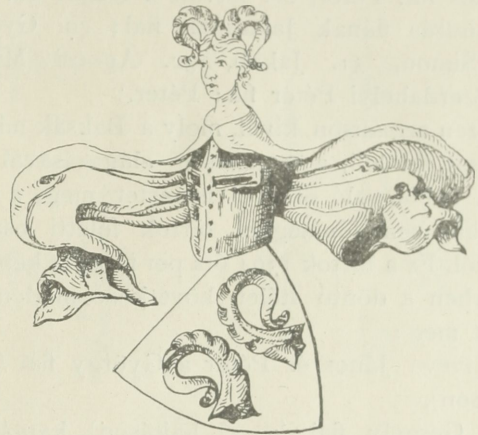
7. A 98-dik számún olvassuk: «*Jacobus filius Stephani de Halap*», tehát nem mint Fejér mondja *Chalap*. A pecsét fölírása ugyanaz mint a szalagé. A pecsét kerek mezején gömb látszik, melyből ágak nyúlnak ki, két oldalán jobbról s balról egy-egy emberfej van. Ez a czimer a Bogát-Radván nembeli Halápiaké.

Kétségtelen tehát, hogy az 1402-iki végzés pecsétjei közt két Baksa nembeli nemes czimerével találkozunk: közülök egyik a Chapi Andrásé, a másik a Soós Simoné, illetve Soós Lászlóé. Miután mind a két pecsét ugyanazt a czimerképet mutatja, belőlük a Baksa genus czimerét megállapíthatjuk annál is inkább, mert a rajtuk levő czimerkép ugyanaz, a mi az 1418-iki armálisé.

Megállapíthatjuk, hogy a Baksa nemzetségbeliek már a XV. század legelején, a mikorról a szóban forgó pecsét való, kosszarvakkal ellátott női szobor alakot viseltek czimerül, ugyanazt, a melyet Zsigmond király 1418. évi márczius 9-ikén Constanzban ezen szavakkal adományoz a Soós családnak: «*insignia, quibus progenitores eorum et per consequens a dudum indesinenter freti fuissent et gavisi.*»

Hogy a XIV. század elején s az előző században is ebben a formában hordták-e a jel-

vényt, ez idő szerint biztosan meg nem határozható. Ám de fel lehet tenni, a mint azt már Csonka József igen tisztelt tagtársunk is megírta a Turul hasábjain, hogy a női mellkép csak segédalakja a czimereknek, maga az ősi jelvény *a két kosszarv*.

A női szoboralak akkor kerülhetett hozzá, a mikor a XIII. század végén a czimeres sisakok s a bennük való tornázás divatba jött. A vitéz urak nem találták elég ékesnek a pusztaszarvakat. Valamely tornaünnepély ötletéből szerkesztették meg segédállal a női alakot s ennek fejére alkalmazták az ősi jelvényt; utóbb ez az eleinte csak sisakon hordott dísz belekerült a pajzsba, s háttérbe szorította a valódi czimerábrát, maga vált czimerképpé.

Most pedig lássuk, kik voltak azok, a kik az ősi czimernél maradtak, és a kik az új orszálos czimer adományozásában részesültek.

1418. márczius 19-ikén adományozza Zsigmond király Chapi Andrásnak és véreinek az új czimert.¹ Az adományosok teljes névsora a következő.

Főadományosok Csapi Miklós fiai: 2. András, 3. Pál, 4. László, 5. Péter prépost, 6. Miklós.

Használhatják továbbá Csapi Imre fiai: 7. Péter, 8. István, 9. László, 10. János, 11. Ágoston, 12. Péter zempléni esperes.

Széchi Gál zólyomi comes fiai: 13. György, 14. Jakab.

15. Széchi Mihály plébános, 16. Agocsi Miklós, 17. Agocsi Péter, 18. Agocsi Elek örsi pré-

¹ András a Miklós fia és Tamás unokája.

post, 19. Szerdahelyi Ferencz, 20. Domokos a Péter fia.

Sztruthei (Szürthei) László fiai: 21. István, 22. Jakab, 23. Tamás.

Sóvári Soós László fiai: 24. Bacskói János, 25. Bacskói Miklós, 26. Soós János fia: Simon, 27. Sós fia: Péter, 28. István a Dénes fia.

András fiának Jakabnak fiai: 29. György, 30. Simon, 31. Jakab, 32. Agocsi Miklós, 33. Szerdahelyi Péter fia: Péter.¹

Ezen armálison kívül, mely a Baksák minden hajtását felöleli, a nemzetség elágazásával egy 1370. évből való oklevél ismertet meg, a mely a Tehna zemplénmegyei birtok feletti osztályról szól. Ez a birtok 1364 óta per tárgyát képezte; a perben a döntő ítélet következő módon hoztatott meg:

Kivéve János és Péter a György fiai (az 5. hajtáson),

1. Gergely fiai (a 3. hajtáson) kapták az első részt.

2. Péter és Miklós: Francsik fiai; Francsik: Miklós fia (a 2. hajtáson) kapták a 2. részt.

3. Mihály és László: László fiai, Tamás unokái; László a Tamás fia és ennek a Lászlónak fiai (az 1. hajtáson ez utóbbiak nincsenek megnevezve, valószínűleg kiskorúak lehettek) a harmadik részt.

4. Simon, László, Imre: a Simon fia Tamásnak fiai (a 6. hajtáson) kapták a 4. részt; és tartoztak saját birtokukból annyit adni a Gallus: István fiának (a 4. hajtáson), a mennyit és a milyent az említett Tehna birtok része kitesz.

5. A Tehna birtok $\frac{1}{5}$ részének hiányát és eltulajdonítását (a miért a per folyt) egyedül Gallus tartozik eltérni.

Vége pedig Miklós a Tamás fia (mint felperes az 1. hajtáson) a Tehna nevű birtok és összes tartozékaiba ellentmondás nélkül 1370 márczius 14-ikén beiktattatott.²

¹ Az eredeti armális a báró Vécseiek sárközi levéltárában.

² Soós cs. levéltára Ellenchus XIV. 69. sz., 156. l. Az okmány Visegrádon kelt 1370 márczius 24-ikén. Az eredeti levél nagyon rongált állapotban a M. N. Múzeumban van. Miklós Zeechi Tamás (Donch) fia 1364-ben Szt. Mihály arkangyal előtti hétfőn Patak mellett tartott közgyűlésen személyesen előadta hogy: Gallus Detrik fiának Istvánnak fia, és György ugyanazon Zeechi

A perben előforduló neveket táblázatosan mutatom be és 1370. évszámmal jelöltem meg. A Csapi András czimerlevelében előforduló neveket ugyanezen táblázaton jobbra dőlt pajzsos jeleztem azon sorszámmal, a hogy ott megnevezetnek. A Soós Miklós czimerlevelében elősorolt nevek balra dőlt pajzsos jelezvék, szinte oly sorrendben lettek felvéve, mint a hogy az oklevél szövegében előfordulnak.

Hátra volna még annak magyarázata: ki volt Sós fia Péter és Soós János fia Simon?

Ezen kérdésre véleményem szerint megvan adva a válasz azon 1415. évi felszólamlásban, melyet sóvári Soós Simon, Soós Péter és Miklós, valamint Ferencz és László a Miklós fiai, János ugyanannak fia, a Szerdahelyiek és Tárkányiak ellen tesznek azért, mert a csernői birtokhoz tartozó erdőt vágatták és szomatori jobbágyaikat bántalmazták.¹

Szembeötlő itt az a körülmény, hogy Ferencz László és János testvérek, valamint hogy Sóvári Soós Simon és Soós Péterrel a 6. és Miklóssal a Soósok családjának 7. ágán találkozunk. Négy Miklós nevűt mutat fel ez a családfa; ezek közül melyiket fogadjam el a nevezett testvérek apának, következőkban vélem megfejteni.

II. Miklós gyermekei az 1428. évi Mocsármány birtok eladásánál fordulnak elő² ezek: Anna, Kornis Jánosné, Potenciana, Csirke Istvánné és Margit. Ha ennek a Miklósnak fiai lettek volna, okvetlen ők is fel lettek volna említve, de ez nem történik s tehát ennek fiai nem voltak. II. Miklóst mint a Soósok czimer-szerzőjét ismerjük; apja László.³ IV. Miklós, a Péter fia még ekkor számításba nem jöhetett, tehát csak a már 1361-ben néhainak nevezett I. Miklós az, a kitől a Csapi-czimerlevelben fel-

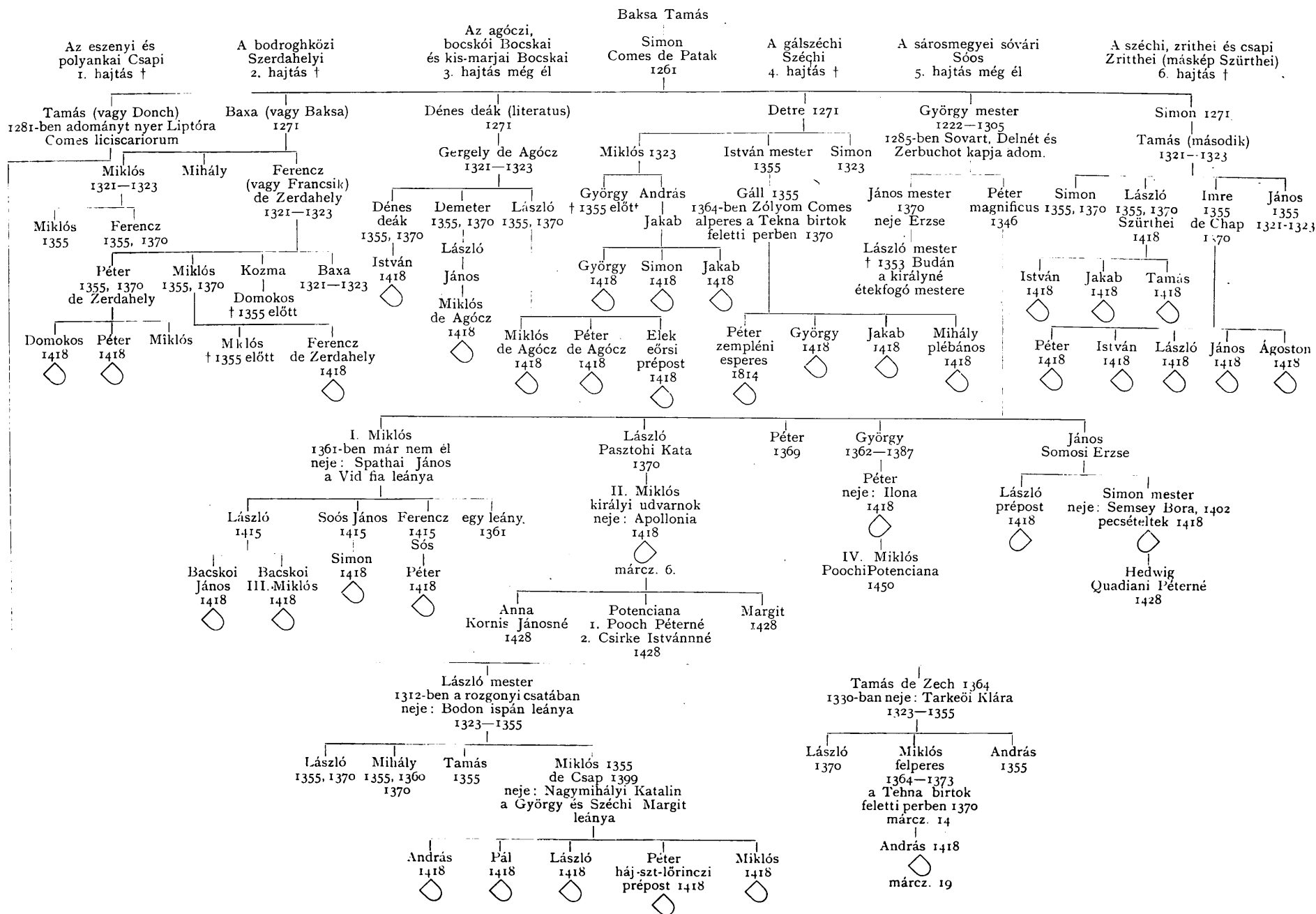
Detre fiának Miklósnak fia Tehna nevű zemplénmegyei birtokát már 9 esztendeje maguknál tartják, az ő sérelmével használják, minden jövedelmét és hasznát bitorolják, minek bizonyítására két 1323-ban kelt oklevelet mutatott be. Az egyik Fülöp nádorispán albirájának Tamás főispánnak, a másik az egri káptalannak a levele.

¹ A Soós cs. levéltára Leleszen, Act. Nr. 6. Anno 1415. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött genealogiai táblákon az itt idézett Ferencz, László és János a Miklós fiai nem fordulnak elő.

² Soós cs. levéltára.

³ Soós cs. levéltára, az eredeti hártya a M. N. Múzeumban.

A Baksa nemzetség elágazása.

sorolt négy unoka származott, a kik a konstanzi gyűlésen is jelen voltak, hogy Csapi Andrással együtt szerzett érdemeik jutalmát elvegyék.

Soós János fia Simon csakis ez ágon az I. Miklós hajtásán lehet, miután a már felhozott Simon, szinte János fia, a Soósok armálisában van felemlítve.

Végül pedig ezt a fonalat megtartva úgy találjuk, hogy Sós fia Péter valószínűleg a Ferencz fia.

Az a körülmény különösen megerősít feltevésemben, hogy 1415-ben Miklós fiai a zemplényi birtokok végett szólaltak fel, valószínűleg

ott is laktak, és így László két fiának «bacskai» jelzője jogos.

Bizonyára Csapy Andrással részt vettek a morva Ostro és Holstein várak vivásában, habár ez a körülmény külön nem, de általánosságban mégis felemlítették.

Megfejtését találok ebben azon kérdésnek is, miért nem használták a Soósok a Csapy András által szerzett czimert? Egyszerűen azért, mert mind ezen felsoroltak, habár egy törzsből, de más testből eredt feledésbe ment mellékágból származtak, mely elpusztult mielőtt még virágzásnak indult volna. SOÓS ELEMÉR.

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉTJE.

(Első közlemény, egy pecsétrajzzal.)

Érdekes esetről számol be Pál országbírónak 1336 február 23-ikán Visegrádon kelt oklevele,¹ mely sok jellemző adatot szolgáltat úgy a magyar pecséttan történetéhez, mint a magyar királyi kancelláriai gyakorlat ismeretéhez. Az oklevélben el van mondva, hogy Hench fia János mosonyi ispán és budai várnagy fia Miklós mester, ugyancsak budai várnagy, panaszt emelt I. Károly király ítélőszéke előtt, hogy boldogult atyja összes birtokainak felét Merklin fia András királyi adomány és atyja intézkedése alapján magának követeli. Az ügy tisztázása végett a király Merklin fia Andrást Benchench fia Balázs által 1336 január 8-ikára Miklós mester budai várnagygyal együtt törvényszéke elé idézteti, majd a felek kölcsönös megegyezésével január 26-ikára halasztja el a vizsgálatot. Az utóbb említett napon Merklin fia András meg is jelenik az országbíró előtt s követelésének bizonyítására a budai káptalan átiratában bemutatja I. Károly királynak 1331-ben kelt s gyűrűpecsétjével megerősített oklevelét. Ez oklevél tartalma szerint Hench fia János mester a király előtt kijelentette, hogy Merklin fia Andrást fiává fogadja, összes birtokaikat egyesítik, továbbá, hogy a fia feleségének testvérét, Preudur Péternek fiatalabb leányát, Merklin fia

András királyi engedélyvel feleségül szándékozik venni; ennek következtében azon kegyelmet kérte és eszközölte ki a nádor és a főurak közbenjárására a királynál, hogy egymás birtokaira kölcsönös örökösödési joggal birjanak.

Miklós mester jelenlevő ügyvédje László mester nem elégszik meg a budai káptalan átiratában bemutatott oklevéllel, hanem az eredeti királyi oklevelet követeli,¹ melyet Merklin fia András az országbíró rendeletére fel is mutat. Az ügyvéd erre a bemutatott és gyűrűpecséttel megerősített oklevelet hamisítottnak jelenti ki, Merklin fia András ellenben az oklevél eredetiségét vitatja s annak a király és a főurak által eszközözendő megvizsgálását követeli. Az országbíró eleget tesz a Merklin fia András követelésének és a kérdéses oklevelet a király elé viszi. A király Tamás erdélyi vajda, Péter bácsi prépost s királyi titkos kancellár, István mester királyi jegyző és Ugali Pál országbírói ítélőmester jelenlétében megvizsgálja a kérdéses oklevelet és kijelenti, hogy az tudta és beleegyezése nélkül készült, az abban említett egyezés és rendelkezés nem az ő jelenlétében

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 251. l.

¹ A magyar perjog szerint az átirat oklevél a perben nem birt teljes hitelességgel s az ellenfél mindig követelhetette az eredeti felmutatását. Hajnik, Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. (Értekezések a társadalomtudományok köréből, VIII. k.)

történt, s egyszersmind meghagyja, hogy a bemutatott oklevélre nyomott pecsétet hasonlítsák össze eredeti gyűrűpecsétjével.¹ Az összehasonlítás eredménye kedvezőtlen volt Merklin fia Andrásra nézve, mert a pecsét közepébe vésett K betűt határoló körirat az eredeti pecséten egész világosan meglátszott, az oklevél pecsétjén ellenben körirat helyett csak bizonytalan jelek mutatkoztak; az oklevélre nyomott pecsét ezenkívül kisebb is volt az eredetinél, s így annak hamis volta kétségtelenné vált.²

E vizsgálat után a király kijelenti, hogy mivel az eredeti pecsétgyűrűt mindig az ujján viseli, az ő tudta és beleegyezése nélkül ezzel megerősített oklevelet senki sem eszközölhet ki a maga számára. Megkérdezi jegyzőjétől Istvántól, ő írta-e a kérdéses oklevelet? István azt válaszolja, hogy sem ő, sem pedig az ő jegyzője nem írták. Péter bácsi prépost s királyi titkos kancellártól és Ugali Pál ítélőmestertől is megkérdezi a király, tudnak-e valamit a szóban forgó oklevélről? Mindketten kijelentik, hogy a királyi udvar összes jegyzőinek és a királyi udvarban tartózkodó főurak jegyzőinek írását ismerik, a bemutatott oklevél azonban nincs a királyi kancellária stílusában kiállítva és azt sem a királyi udvarból való, sem az ott tartózkodó főurak valamelyikének jegyzője nem írta.³

¹ «Sigillum ipsis literis impressum cum suo annulari sigillo tam in literis circumferencialibus et sculptura, quam in rotunditate et quantitate fecit examinari atque mensurari». Anjoukori okmánytár, III. 253. l.

² «Quod quidem sigillum predictis literis impressum tam in ipsis circumferencialibus literis, quam in quantitate a predicto vero sigillo regio variari videbatur, quia literales descripciones, que literam K in medio ipsius veri sigilli sculptam circumcingunt, quibuslibet intuentibus manifeste universaliter apparebant, litere vero in sigillo predictis literis impresso non cernebantur, sed loco earundem quedam cifre existebant, et eciam in quantitate propter suam parvitatem sua expressa falsitas manifestabat» stb. U. ott.

³ «Ipsa regalis benignitas premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere et literas suas sub ipso sigillo absque suo scitu et mandato nullum hominem habere posse asserens, utrum eodem litere per ipsum magistrum Stephanum specialem notarium suum scripte sint vel ne, ab eodem magistro Stephano requisivit, idemque magister Stephanus notarius suus specialis eadem nec per manus suas, nec per manus notarii sui scriptas esse acclamabat, immo et pretacti Petrus

A király erre kimondja, hogy a pecsétvizsgálat és a felhozott tények eléggé bebizonyították az oklevél hamis voltát, mivel azonban annak szövege szerint a kérdéses egyezség és rendelkezés a főurak jelenlétében és azok közbenjárására történt, meghagyja az országbirónak, terjeszsze az ügyet a főurak elé. Az országbiró megmutatja az oklevelet Demeter királyi tárnokmesternek, Tamás erdélyi vajdának, Pál királynői tárnokmesternek, Thatamér fejevári prépost s királyi alkancellárnak, János veszprémi prépost s királynői alkancellárnak, István fia Miklós mester zalai ispánnak, Lachk mester fia Imre királyi főlovászmester és nyitrai ispánnak, Szerémi Tamás királyi főajtónállónak, Magyar Pál gimesi várnagynak, István pilisi ispán és visegrádi várnagynak, végül Boymuchi Gyula fiainak Miklósnak és Jánosnak, a kik mindannyian jól ismerték a király gyűrűpecsétjét; a válasz mindannyiok részéről ugyanaz: a kérdéses egyezségről és rendelkezésről mit sem tudnak, az oklevelet nem az ő jegyzőik írták és a rányomott pecsét különbözik a király eredeti gyűrűpecsétjétől.

Az ügy végleg 1336 február 14-ikén dőlt el oly módon, hogy az országbiró Merklin fia András oklevélhamisítás bűnében elmarasztalta s büntetésképen összes birtokaitól megfosztotta. Az erről szóló ítélettel 10 nappal később, azaz 1336 február 23-ikán kelt.

Az első érdekes mozzanat, mely az elmondott esemény vizsgálatában közben figyelmünket magára vonja, a pecsétvizsgálat. Az oklevél hitelességének megállapításánál a király emlékezetén kívül semmi más segédeszközre nem hivatkozik, mint a pecsétek azonosságának megállapítására. A pecsétvizsgálat négy dolog megfigyelésére terjedt ki, u. m. a pecsét köriratára (in literis circumferencialibus), a pecsétvésés módjára (in sculptura), a pecsét kerületének alakjára (in rotunditate) és a pecsét nagy-

prepositus, comes capelle regie et magister Paulus de Ugal prothonotarius noster per ipsam regiam excellentiam requisiti asserebant, quod ipsi omnes literas per notarios curie regie et quorumlibet baronum in curia regia commorantium scriptas cognoscerent, sed predictae litere nec per formam curie regie, nec per notarios eiusdem curie domini regis vel alicuius baronum scripte extitissent». Anjoukori okmánytár, III. k. 254. l.

ságára (in quantitate). A mint ezekből láthatjuk, a vizsgálat nagyon alapos volt és a pecsét minden megfigyelhető sajátosságát számba vette.

A köriratok azonosságának megállapítása nagyobb pecsétéknél igen egyszerű dolog volt, mert a betűk elhelyezését és a rövidítések alkalmazását könnyen össze lehetett vetni. Nem mondhatjuk ugyanezt a kisebb gyűrűpecsétéről, a hol, mint a jelen esetben is, a körirat oly apró betűkből állott, hogy ezek lenyomás közben könnyen elmosódtak. E mellett bizonyít azon tény, hogy úgy I. Károly király, mint I. Lajos király kisebb gyűrűpecségeinek több elég jól megőrzött lenyomatát ismerjük okleveleken, a hol nem csak a köriratot nem fogjuk elolvashatni, de a pecsét közepén levő kép is egészen elmosódott. Lehetetlen tehát, hogy e kritérium maga elegendő alapul szolgálhatott volna a pecsét eredetiségének vagy hamisságának megállapítására. A pecsétvésés módjának megállapítása még nehezebb feladat volt, mert itt a pecsét közepén levő kép legapróbb sajátosságait meg kellett figyelni, hogy biztosan megállapíthassák, vajjon az eredeti pecsét lenyomata van-e előttük, vagy utánzott munkával van dolguk? Ehhez valósággal műértőnek kellett lennie a bírálónak s tüzetesen ismernie kellett a királyi pecsétet. E munkát természeténél fogva csak a királyi kancellária tisztviselői végezheték, kik, úgy szólván, minden nap maguk előtt látták a királyi pecsétet. Ez volt a legnehezebb, de egyszersmind legbiztosabb módja a hamisítás megállapításának, mert a hamisítók nem juthattak egy könnyen a királyi pecsét lenyomatához, a honnan azt szép szerével lemásolhatták volna. Mindenki féltve őrizte okleveleit, mint birtokjogainak legfőbb biztosítékát. A jelen esetben erre nem is nagyon terjedt ki a vizsgálat, mert I. Károly gyűrűpecsétjében a K betűn kívül más pecsétkép nincsen s ennek alakját bármely műértő könnyen utánozhatta.

Talán éppen egyszerű voltánál fogva vállalkozott a hamisító ennek a pecsétnek az utánzására.¹ A köriratot már nem tudta elolvasni és

¹ Ugyancsak e gyűrűpecsét meghamisításának esetével foglalkozik Tamás országbíró 1351. évi oklevele. Fejér, Codex dipl. IX. 3. 648 s. kk. II. Itt I. Károly

annak helyére megfelelő bizonytalan jeleket alkalmazott. A hamisítás tehát meglehetősen tökéletlen volt, de célját elérte, mert, a mint a tárgyalt esetből láthatjuk, az ország legelső hiteles helye, a budai káptalan, habozás nélkül átírta és ezzel eredeti királyi oklevélnek ismerte el a kérdéses pecséttel megerősített oklevelet.¹ Behatóbb vizsgálat tárgyává csak azért tették az ügyet, mert az érdekelt fél ellenmondott és kellő befolyással birt a királyi udvarban arra, hogy ellenmondását érvényre emelje. Kevésbé befolyásos embert bizonyára elhallgattatott volna a hamisító, de a budai várnagygyal szemben ezt nem tehetette. Mindez bizonyítja, hogy az oklevélhamisítás a középkorban nem volt nehéz mesterség; egy kevés befolyással és hatalommal meg lehetett védelmezni a koholmányokat,² melyek alapján aztán egész családokat lehetett

király 1333. évi oklevelének hamis voltát állapítják meg, a főszólyt azonban nem a pecsétre, de egyéb ismertető jelekre helyezik: *stilo et cursu regni consuetudini contrarium, imo penitus modo extraneo et abusivo scriptam — vitio rasuræ offuscata esse — ac annum emanationis eiusdem litteræ non per eiusdem scriptoris manus — sigillarisque impressio non in loco debito et consueto stb.*

¹ Bojnicic Iván több esetet közöl, midőn káptalanok és konventek hamis királyi okleveleket hitelesek gyanánt irtak át. (Az oklevélhamisítás a középkorban, 4. l.) Számos példánk van a káptalanok és konventek által elkövetett visszaélésekről is. Csak az általánosabbakat fogom megemlíteni. 1373 előtt a pozsonyi káptalan hamis oklevelek kiadása miatt egy ideig megfosztatott pecsétjétől. (Hajnik, Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban 12. és 24. l.) A XIV. század végén István deák, a kolozsmonostori konvent jegyzője, hamis oklevelek készítéséért megégettetett. (Hajnik, Id. m. 27. l.) Az egri káptalan 1467-ben hamis oklevelek készítéséért hiteles pecsétjét veszítette el. (Bojnicic, Az oklevélhamisítás a középkorban 11. l.) A székesfehérvári keresztesekek II. Ulászló király 1506-ban bünteti meg hamis oklevelek kiadásáért. (Perger, Bevezetés II. r. 46. l.) Egyes hamisítási eseteket nagy számmal találhatunk okmánytárainkban. V. ö. Schwartzner, Introductio 23. s. kk. I. és Perger Bevezetés I. r. 51. s. kk. I. Annyira gyakori dolog volt ez, hogy az 1486. évi 11. törvénycikk egyenesen vádat emel ellenük e miatt. (Item quia propter incuriam et negligentiam Abbatum et Præpositorum regularium in emanationibus litterarum et in executionibus faciendis plurimas enormitates et falsitates committere solent...).

² Zömléni Gábor, a XV. századi ismert oklevélhamisító, főleg magasrangú személyek számára hamisított okleveleket. Bojnicic, Id. m. 11. l.

birtokaikból kiforgatni. Hiába alkalmaztak a hamisítók ellen szigorú büntetéseket s tartottak e tárgyban vizsgálatokat,¹ még a királyi pecsét tekintélye sem maradt sértetlenül. Maga I. Károly király olyan formán kénytelen megszüntetni a pecséthamisításokból támadt visszaéléseket, hogy pecsétjét összetöreti, új pecsétet véset² s azzal újból megerősíteti előbbi pecsétje alatt kiadott okleveleit. E körülmény tette szükségessé ugyancsak az ő idejében a királyi könyvek intézményét.³

¹ Miklós nádor 1351-ben Tolnamegyében vizsgálatot tart «pro falsariis seu falsorum sigillorum fabricatoribus seu conservatoribus, nec non quibuslibet querulantibus justitia impendenda. (Pray, Syntagma de sigillis 10. l.) Ugyanazon év május 16-ikán Veszprémmegyében tart ugyanezen ügyben vizsgálatot, a hol a pecséthamisítók a tolvajokkal, rablókcal s egyéb gonosztevőkkel együtt vannak felsorolva (pro extirpandis furibus, latronibus, falsariis seu falsorum sigillorum conservatoribus et quibuslibet malefactoribus) és ugyanazon büntetéssel sújtanak. Névszerint is fel van néhány sorolva, így: Johannem sacerdotem sclavonicum in Fayz commorantem falsarum litterarum emanatorem et falsorum sigillorum conservatorem, Nicolaum sacerdotem de Monuzlou similiter falsarum litterarum emanatorem et falsorum sigillorum conservatorem. Ezek mindketten fej- és jószágvesztéssel büntetettek. (Véghely gyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban.) Hasonló vizsgálatot tart a nádor 1357-ben Zalamegyében, a hol számos pénzhamisítón kívül a következő pecséthamisítókkal találkozunk: Johannem filium Dionisii de Zenthelesebeth falsorum sigillorum sculptorem, Matheum sacerdotem falsorum sigillorum conservatorem et falsarum litterarum emanatorem (Zalai okt., I. k. 573. s kk. l.) E vizsgálatnak az egész országra ki kellett terjednie, mert a nádor «ad faciendas comprovinciales congregaciones ad quorumlibet comitatus regni» küldetett ki.

² I. Lajos királynak 1364-től kezdve használt oklevél-megerősítő záradékában: «condam domini Karoli regis patris nostri sub priori sigillo eiusdem tempore sue coronacionis sculpto et demum per eundem, eo quod sub ipso plurime infidelitates perpetrare extiterunt reperte, permactato» (I. Lajos király oklevél-megerősítő záradéka. Turul, XIX. 30. l.)

³ Legrégibb nyoma I. Károly királynak 1340-ben Vezzeus mester varasdi ispán számára adott patens levele, mely «in registro dicti genitoris (I. Lajos király atyja) sui in conservatorio suo more consueto pro evidenciori cautela» őriztetett. (Zichy okmánytár, III. k. 110. l.) Hogy I. Károly korát megelőzőleg nem voltak királyi könyvek, annak bizonyítékai a következők. I. Lajos király 1344-ben IV. László király okleveléről a következőket mondja: «seriem et formam predicti privilegii ipsius domini Ladislai regis in dicto registro nostro requi-

A pecsétvizsgálat harmadik része a pecsét kerületének alakjával foglalkozott, t. i. hogy kör-alaku-e a pecsétlenyomat, vagy ovalis alaku stb. és megegyezik-e e tekintetben az eredeti pecséttel? Ebben aligha tévedett a hamisító, mert ennek megfigyelése nagyon könnyű dolog volt. Annál nehezebb volt pecséthamisításoknál a pecsét nagyságának kellő eltalálása, mert ezt szem-mérték után nagyon nehéz elérni, eredeti pecséttek pedig a legritkábban állottak a hamisítók rendelkezésére. De még ha fel is vesszük az esetet, hogy a hamisító eredeti pecsétlenyomat után dolgozott, még akkor sem volt könnyű az eredeti pecsét méreteit mindenben utánozni, még akkor is előfordultak a pecséttek között kisebb-nagyobb eltérések. Az ilyen eltéréseket aztán a gyakorlott szem hamar észrevette és a hamisítás nyilvánvalóvá vált. Így a jelen esetben is a hamisított pecsét kisebb az eredetinél, a mi megdönthetlen ténynyé emeli a hamisítást.

Az összes kritériumok semmitmondókká válhattak abban az esetben, ha a pecséthamisítók nem vésővel, hanem lenyomatokkal dolgoztak volna.¹ Az öntés mestersége azonban korántsem volt még e korban annyira kifejlődve, hogy azt ilyen célokra felhasználhatták volna. A hamisítók nem öntötték, hanem nagy munkával vésték (azért említik őket az oklevelek falsorum sigillorum sculptores néven) a pecsétüket. Ten-
niök kellett ezt már azért is, mert a pecsétkör-

siti et reinventi» stb. 1368-ban ismét IV. Béla király okleveléről így nyilatkozik: «juxta seriem et tenorem registri condam incltyi principis domini Karuli regis parentis nostri dilectissimi privilegium Bele regis supradictum debuisset in specie exhibere.» Az Árpád-házi királyok alatt tehát nem vezették még a királyi könyveket, hanem I. Károly uralkodása alatt honosodott meg e szokás. Majláth, Adalék a kir. könyvek történetéhez. (Századok, 1879. 781. l.) V. ö. Hajnik, A királyi könyvek stb. (Értekezések a tört. tudományok köréből, 1879.).

¹ Van ugyan ilyenekről tudomásunk külföldi hamisítóknál, hozzánk azonban aligha jutott el ennek ismerete. Egy olaszországi apát p. o. valami cinericium nevű ismeretlen összetételű anyagot használt e célra. Egy XIV. századi híres pecséthamisító, Schellendorf János, kénpaszta segítségével készítette a hamis pecsétüket, s midőn e miatt 1364-ben a törvényszék elé került, 27 hamis pecsétet találtak nála. Az ilyen hamisításokat azonban a lenyomatok tompasága következtében a legtöbb esetben meg lehetett ismerni. (Breslau, Urkundenlehre 978. l.)

iratok betűi oly élesen domborodtak ki minden pecséten, hogy azokat csak vésővel tudták utánozni, s éppen a köriratokra a pecsétvizsgálóknál nagy súlyt helyeztek.¹

A második érdekes dolog, mi a kérdéses per részleteiből figyelmünket magára vonja, az oklevél stílusának és a benne előforduló kézírásnak, mint az oklevél hitelességére befolyással bíró kritériumoknak számbavétele. A királyi kancellária hivatott tisztviselői, a titkos kancellár és az országbíró ítélőmestere, ezekre fektetik a főszólyt és ezek alapján mondják ki az oklevél hamis voltát. Régóta tartózkodtak mindketten a királyi udvarban s így mindketten jól ismerték a királyi kancellária keveset változó hagyományos irályát. Ez a stílus nem csupán általában az egyes gondolatok megszokott kifejezésére, hanem az oklevelekben használt nagyobb részekre, az intulációra, arengára stb. vonatkozott, melyek mind a legszigorúbb szabályok szerint, következetesen használtattak.²

³ «Dummodo circumferentiae sigillorum et scripturae bene appareant et agnoscantur». (Hajnik, Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban 24. l. 4. jegyzet.) Pál országbíró 1326 július 24-ikén kélt oklevelében: «pro eo etiam, quia in ipsarum patencium literarum tenore, sigillo et literis non modica falsitatis suspicio cuilibet apparebat. (Knauz, Mikép ismerték fel őseink az álokiratokat. Új M. Múzeum, 1858. évf. I. k. 400. l.)

¹ Stylus est ordo selectorum verborum solennium in structura expositionis voluntatis, facti et juris, instrumento exprimendorum observandus. (Kovachich, Formulæ solennes styli, XI. l.) Hogy mily fontos tényező volt az oklevél vizsgálatnál az irály, arra több példát hoz fel Knauz («Mikép ismerték fel őseink az álokiratokat» című művében.) (Új Magyar Múzeum, 1857., 1858. és 1859. évf.) A Maróthi János macsói bán előtt 1399-ben a Pychere László által bemutatott 1264. évi IV. Béla-féle adománylevélről így állapítják meg annak hamis voltát: in stilo — incongrua et confusa, in scriptura mala et puerili, penitus nequiciosa et in quibusdam verbis cancellata, in anno autem veritate discrepans, in pergamento novo, serico novo, cera sigilli maliciose denigrata, sigillum autem cum alio vero sigillo dicti domini Bele regis per nos mensuratum minus et distortum, ac pessimum esse adinveniebatur. Érdekes, hogy ez esethen is a vizsgálatot hivatott személyek teljesítik: per magistros peritos, notarios curie domini nostri regis et nostros; aliosque literarie sciencie viros, ecclesiasticos videlicet et seculares. (Új M. Múzeum, 1857. évf. I. k. 273. s. kk. l.) Hasonló esettel találkozunk 1357-ben Miklós országbíró levelében, melyben IV. Béla okleveléről így nyilatkoznak: «sed cum ipsum instrumentum

A királyi udvar emberei e formuláktól nem tértek el, ismerték azokat, sőt bizonyára össze is voltak azok gyűjtve a kancellária használatára,¹ egy a királyi udvaron kívül álló ember azonban nem ismerte, meg sem figyelte azokat. Innen van, hogy a jelen esetben is a hamisító nem használta fel a szükséges formulákat, hanem rosszakat alkalmazott helyettük. A kézírás is egyik előkelő kritériuma az oklevél igazának, a mint ezt a kérdéses oklevélvizsgálatból látjuk. E kritériumot csak a királyi udvar régi, kipróbált tisztviselői használhatták s ezek is csak abban az esetben, ha a királyi okleveleket író jegyzők száma nem volt nagy, a mit a tárgyalta eset nyomán fel kell tennünk. E körülményből tudjuk meg azt is, hogy a királyi okleveleket a királyi udvar jegyzőin kívül a királyi udvarban tartózkodó főurak jegyzői is írhatták. E főurak ismét nem lehetnek számosan és nem változhattak gyakran, mert különben annyi jegyző fordult volna meg a királyi udvarban, hogy azok írását senki fel nem ismerte volna.

Az adományleveleken sűrűn előforduló «de consilio et consensu prelatorum et baronum» jelentésére is kellő utmutatásokat nyújt ez eset. Nem jelent ez a kifejezés valami különös jogi intézményt, nem jelenti az ország főurainak a királyi tanácsba gyülekezését és a király intézkedéseire gyakorolt alkotmányos befolyását, a mint ezt legujabban magyarázták,² hanem egy-

idem comes Alexander inspexisset et perlegi fecisset, omnino contra veritatem et consuetum modum curie et regni approbatam consuetudinem — false artis calliditate, tam in sigillo quam in literis seu scriptis suis et modo dictandi emanatum — ipsum falsum instrumentum, imo penitus falsarium — confregisset et damnasset. (Soproni okmt. I. k. 267 s. kk. l.) stb. Kiterjedt azonban a vizsgálat az oklevél egyéb részeire is: in carta, stylo, littera et modo, quam in sigillo, filo, annotatione dominicæ incarnationis, simulque regnantis anno et mense. (Wenzel, Árpádkori okt. XII. k. 134. l. Hajnik, Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban.)

¹ Patet inde saltem, penes cancellariam regiam peculiarem librum conservatum fuisse, in quo diversarum ibidem usitatarum expeditionum formulæ inscriptæ habebantur, ad quas deinde occurrentes expeditiones, mutatis personis, objectis et expositione adoptabantur, quive stylus vocabatur stb. (Kovachich, id. m. XVI. l.)

² «Az adománylevelek oly roppant számában fordul elő a tágabb királyi tanács szereplését jelentő «de con-

szerűen azt jelenti, hogy a Visegrádon tartózkodó főurak éppen akkor a király környezetében voltak s az ő jelenlétükben történt a kérés és a megfelelő intézkedés. A legszebben megvilágítják e kérdést a kérdéses oklevélben előforduló analog kifejezések. Midőn az országbiró a hamisnak nyilvánított oklevelet a király elé viszi megvizsgálás végett, akkor a titkos kanczellárt, az erdélyi vajdát, a király jegyzőjét és a saját ítélőmesterét találja a király környezetében (in conspectu regio presencialiter adherentibus). E négy udvari emberről senki sem fogja gondolni, hogy ezek valamelyes tanácsot alkottak a király körül. A midőn ismét a hamis oklevél kiadatott, ugyanannak szövege szerint az összes főurak a király környezetében voltak (universos barones in sua regia presencia tempore emanacionis earundem fuisse), a mi az előbbihez hasonlóan semmiféle jogi intézményre nem utal, hanem egyszerűen azt jelenti, hogy a Visegrádon tartózkodó főurak közül akkor többen voltak a király mellett és az ő jelenlétükben intézkedett a király. Az ilyen összejöveteleknek annyiféle céljuk lehetett, hogy merész gondolat ebből mindjárt jogi intézményre következtetni. Vendégek, követek ünnepélyes fogadása, vadászatok s egyéb udvari ünnepélyek kellő diszére természetesen a király köré cso-

silio prelatorum et baronum» féle kitétel, hogy szinte hajlandók lehetnének azt egyszerű szóvirágnak, igazi értelmét vesztett stílusnak tekinteni, ha nem maradt volna reánk hasonlóan tekintélyes számmal egyéb adománylevelek, melyekben e kitétel nem fordul elő, bizonyosságul arra, hogy e szavak, a mikor alkalmaztattak, csakugyan azt jelentik, a mit jelenteni látszanak: «a tanács részvételét». Schiller, Az örökös főrendiség eredete Magyarországon, 110. l. Ez ellen szól az a körülmény, hogy a mondottak szerint a királyi tanácsból kiadott oklevél a jelen esetben a király gyűrűpecsétjével erősített volt, a mi alig hihető, mert az ilyen alkalommal kiadott okleveleket mindenestre a királyi nagy pecséttel erősítették meg és el nem képzelhetjük azt, hogy ilyen ünnepélyes összejövetelről, a hol annyi fontos ügyet intéztek el, éppen a királyi nagy pecsétet őrző alkanczellár maradt volna el, s ezért kellett az oklevelet a király gyűrűpecsétjével megerősíteni. Ha tehát a fennebbi kifejezés tényleg közjogi intézményt jelentene, akkor az utóbb említett dolgot a kérdéses vizsgálatnál észre kellett volna venni; de egy szóval sem emlékeznek meg róla, s így bizonyos, hogy e kifejezésnek I. Károly király idejében semmi különös jelentősége sem volt.

portosultak a főemberek s ez volt a legjobb alkalom különféle kérések előadására. A királyi környezet ilyenkor mindenesetre hozzászólott a dologhoz s innen eredt a kérdéses kifejezés, a mely azonban nagyon sokszor csak megszokott formulaképen került az adománylevelbe. A mi esetünkben is csupán petíciót említ az oklevél s nem alkotmányos befolyást, s még ennek sem tulajdonít a király valami különös jelentőséget, hanem pusztán arra utal, hogy a jelenvolt főurak valamelyike emlékébe idézheti a kérdéses eseményt (in memoriam poterit revocare).

A szóban forgó oklevél legérdekesebb része a királyi gyűrűpecsét, melynek alakját a kérdéses esetből egészen jól meghatározhatjuk. Líz a gyűrűpecsét, a mint a vizsgálatról szóló jelentésből tudjuk, köralaku, közepére egy K betű volt vésvé, melyet a pecsét körirata vett körül (literales descripciones, que literam K in medio ipsius veri sigilli sculptam circumcingunt). Ugyanazon gyűrűpecsét a szóban forgó vizsgálat tanúsága szerint 1331-től 1336-ig folyton használatban volt; mert 1331-ben kelt a hamisított oklevél és 1336-ban történt a pecsétvizsgálat.

Ha azon szerzők munkáit végiglapozzuk, kik I. Károly király gyűrűpecsétjéről megemlékeztek, azt kell tapasztalunk, hogy a kérdéses gyűrűpecsétről nem voltak kellő ismereteik. Schwartzner² csak annyiban érinti a dolgot, hogy a pecsételésnél használt viasz színéről szólva megemlíti, hogy a vörös viaszt kezdetben csupán a görög császárok használták, Németországon I. Frigyes császár élt vele először, Magyarországon pedig I. Károly király ideje óta látjuk a kisebb királyi pecsétken. E kisebb királyi pecsét alatt I. Károly idejében csupán a gyűrűpecsétet érthette, közelebről azonban nem határozta meg.

Pray a pecsét alakjáról beszélve megemlíti, hogy a királyi pecsét mind köralakuak voltak; kivételt csupán a királyi gyűrűpecsét képeztek, melyeknél nagy változatosságot találunk. Van közöttük p. o. ovalis alaku, mint I. Károly király gyűrűpecsétje (láttni fogjuk, hogy nem ovalis, hanem köralaku), melyben egy K betű van.² Ez érdekes pecsétnek a

¹ Introductio in rem dipl., II. r. 155. l.

² Pray, Syntagma de sigillis 29. l.

rajzát is közli Pray I. Károlynak 1342 május 26-ikán Damason kelt okleveléről,¹ a mely rajz azonban nem felel meg a pecsét fennebb elsorolt ismertető jeleinek. A K betű ugyan jól látszik benne, körirat helyett azonban a tárgyalt hamis oklevél pecsétjéhez hasonlóan, csupán bizonytalan jelek mutatkoznak. Kétséget nem szenved, hogy vagy a pecsétlenyomat volt elmosódva, vagy nem figyelte meg eléggé a másoló a pecsétet. Ugyanezen kapcsolatban beszél e tárgyról Perger² s a könyve végén a Pray munkájából kölcsönzött pecsétrajzok között is (IV. tábla 7. ábra) közli a hibás rajzot.

Az I. Károly király uralkodása idejéből ránk maradt okleveles emlékek között 1326-tól 1342 ig számos királyi gyűrűpecséttel megerősített darab van. A pecsétek legnagyobb része el van ugyan mosódva, vagy, mint a záró pecsétek rendszerint, le van töredezve; de a pecsétle-

¹ «Sigillum annulare Caroli regis in festo Sancte Trinitatis in Damas loco venationis regiae 1342», Id. m. IV. tábla, 4. ábra.

² Bevezetés a Diplomatikába, II. r., 84. l.

nyomat alakja és nagysága mindenütt ugyanaz lévén, arra kell következtetnünk, hogy egy és ugyanazon pecséttel van dolgunk. Ép pecsétet csupán két oklevélen láttam; az egyik 1329 december 13-ikán kelt,¹ s ebben I. Károly király az ország összes bíróságainak megparancsolja, hogy Zalazugi Pál mestert az ő érdekében elkövetett törvénytelen cselekedeteiért felelősségre vonni ne merjék. — A másikban ismét, mely 1327 szeptember 30-ikán kelt,² I. Károly tudatja Szabolcs vármegyével, hogy a királyi sereg táborba szállását november 11-ikére rendelte, addigra tehát peres ügyeit mindenki intézze el. Kétségkívül sokkal több oklevél kelt a fennmaradtakon kívül királyi gyűrűpecsét alatt, ezek azonban csekélyebb értéküknél fogva mind elkallódtak.

GRÜNN ALBERT.

¹ Thaly levéltár a Magyar Nemzeti Múzeumban és Hazai okmánytár, II. k. 62. l.

² Kállay levéltár u. ott., és Anjoukori okmánytár, III. k. 422. l.

MEGJEGYZÉSEK A «MAGYAR NEMZETSEGEK A XIV. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMŰ MUNKÁRA.

(Második közlemény.)

Gárdony. E nemzetségből származik szerző szerint a kőrösmegyei Gerebeni család, a menyenyiben a család első okiratilag biztosan kimutatható ősei, az 1260-ban szereplő Gárdony és Vlkoszló, azon Gárdonynak fiai, ki 1232-ben Zalamegyében szerepel és kinek fiai Béla, Kisemberd és Vlkoszló 1257-ben a zalamegyei Kanizsa táján birtokosok. Mi e levezetést elhibázottnak tartjuk. Ha a zalamegyei Gárdony fia Gárdony 1260-ban már felnőtt ember volt, miért nem említik őt három évvel azelőtt Béla és Kisemberd mellett? Miért nem találjuk a Gerebeni családot később is a zalamegyei birtokosok sorában?

Véleményünk szerint azon Gárdony, ki 1232-ben Zalamegyében tanuskodik, azzal a Gárdonnyal azonos, ki 1226-ban a zalamegyei Bagota és Gelzse határán szőlőbirtokos volt.¹ A Gere-

¹ Wenzel, VI. k. 433. l.

beniek őse más személyben keresendő. Midőn II. András 1209-ben a varasdi vendégnépnek bizonyos szabadalmakat ad és bizonyos dráva-vidéki területeket határoltat, az egyik pristaldusa *Gurdon de Castro Grebin*.¹ *Hogy az utóbbiban a Gerebeni család elvitázhatlan őseit kell felismer-nünk, kétségtelen és így már most nagyon kérdéses, hogy a zalamegyei Gárdony ezzel azonos-e és hogy a Gerebeniek egyáltalában a Gárdony nevű nemzetségből származnak-e?*

Gatal. Szerző megállapítja, hogy azon Jakab pap, ki Fejér, VIII. III. k. 345. l. szerint a császári egyház tagja, nem «Bathal», hanem Gatal nb. ember. Ez helyes; ellenben egy másik adata kétséges.

Hogy Gatal országnagy fivére Farkas 1156 körül Sopron- és Vasme gyében királyi pristaldus

¹ Fejér, III. I. k. 89. l.

volt, az igaz; de hogy az 1183—1185. években szereplő Farkas nevű nádorral azonos, a mint ezt szerző apodiktikus határozottsággal állítja, el nem hisszük, mert ezt szerző egyetlen egy érveléssel sem igazolja. Mindenekelőtt legyen kiemelve, hogy Farkas már 1178-ban nádor és valószínűleg Bodrogszeg főispánja,¹ de nádorsága csak 1183-ig mutatható ki. Birtokviszonyairól pedig csak annyi ismeretes, hogy 1181-ben a baranyamegyei Kővágó-Szóllóst megvette.² Egyetlen egy adat sincs tehát arra, hogy őt a Gatal nemzetség tagjának vegyük.

Geregye. Szerző kimutatja, hogy az ismert Éty fia Pál országbíró e nemzetség tagja, a mit mindeddig azért nem lehetett megállapítani, mert az erre vonatkozó okmányok egy része Pál atyjának nevét «Sech»-nek írta; azonban szerző az eredetét megtekintve, azt találta, hogy a «Sech» név egyedül a közlő hibája «Eech» helyett; szép felfedezését elismeréssel vesszük. Hozzájárul, hogy szerző Wenzel VII. k. 282. l. rosszul másolt egyik kifejezését, mely már sok félreértésre adott okot, kiigazítja, a mennyiben a «de genere servien-cium» helyett «ex genere suo verum etiam»-ot olvas, a mi kétségkívül jobban megfelel az értelemnek. Wenzel XI. k. 413. l.-ra való hivatkozása azonban helytelen, mert az illető helyen Pál országbíróról egy betűvel sincs említés téve.

Pál fiai sorában hiába keressük Vænadát, ki atyjával és fivéreivel együttesen valamikor a biharmegyei Székelyhidát elfoglalta.³ Miklósról megjegyzi szerző, hogy őt nem tartja azon Miklós vajdának, ki 1265-ben Isaszegnél harcolt; mi ezt bizonyosnak vesszük, mert Miklós 1263-ban V. István zászlaja alatt Bulgáriában harcolt és azon Miklós vajda, kire István 1266-ban egy Erdélyben történendő beiktatást bizott, csakis ő lehet.⁴ — Istvánról csak azt veszi bizonyosnak, hogy 1260-ban vas megyei ispán volt; valószínűnek tartja azonban, hogy ő azon István, ki 1267 és 1270 között királynéi udvarbíró és Pozsonymegye főispánja. Mi ezt nem tartjuk és ebben

az Istvánban a Csák nb. Csák fia István bánra ismerünk. — Azon II. Écset (= Éty), kit 1302 előtt éppen úgy lefejeztek, mint Pál országbíró fiát II. Geregyét, szerző Barnabás fiának tartja. Azt hisszük, hogy leszármazását más helyen kell keresnünk. Tudjuk, hogy 1201-ben bizonyos Éty Abauj vármegye főispánja¹ s hogy ez valószínűleg Pál országbíró atyjával azonos. 1248-ban — tehát Pál fénykorában — Éty fia Éty bán Varasd megye főispánja, ki Osl nb. Tamással bizonyos hozományi ügyben pöröl,² 1248 után pedig már fel nem található. Ha már most nem ő maga az, ki II. Geregyével együtt lefejeztetett, akkor a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy fia (III. Éty) vett részt unokafivéreinek lázadásában.

Güg. Karácsonyi szerint e nemzetség egyik tagja 1248-ban bíról szerepelt. Erre megjegyzendő, hogy az erről szóló okiratnak³ nincsen keltezése s hogy kiadója ezt az okmány rubricájában csak megközelítőleg helyezte 1248 körül-re. Másutt fogjuk bebizonyítani, hogy a keltezés az 1225 és 1244 közötti időtartamra teendő.

Gutkeled. Az *egyedmonostori ág* rokonsági viszonyait szerző akként véli megvilágítani, hogy I. Kozma és Adony édes fivérek, Sém és I. Dorog pedig külön atyáktól nemzett unokafivéreik. Erre megjegyezzük, hogy Kis Kozma 1317-ben rokonnait mint «nepotes sui»-t említi.⁴ Sém fia Lukács már 1270-ben királyi ember a Káta nb. Ábrahámnak Szatmármegyében történt beiktatása alkalmával.⁵ Hogy Adony unokája Jakcs a kusalyi Jakcs család őse, arról szerző egy betűvel sem tesz említést, de azt sem mondja, hogy e család egyáltalában a Gutkeled nemzetségtől származik.

A *Tiba ágra* többrendbeli megjegyzésünk van. Tiba fia Miklós volt gerzencei főispán, ki az ugyanazon megyében feküdt Peklent vagy Petlennát királyi adományozás útján kapta s azt 1273-ban eladta,⁶ azért tartjuk I. Miklóssal azonosnak, mert utóbbi 1270-ben V. Istvántól szintén adományt nyert. — Szerző elbeszéli, hogy e

¹ Az illető forrás (Tört. Tár 1898/339) azt mondja ugyan, hogy Bodrogszegének curialis comese, de ez nyilván csak későbbi olvasási hiba.

² Fejér, II. k. 199.

³ Wenzel, IX. k. 196. l.

⁴ Hazai okmánytár, VIII. k. 117. l. A keltezésre nézve v. ö. Erdélyi Múzeum, 1901. évf.

¹ Fejér, II. k. 388. l.; Hazai okmánytár, V. k. 5. l.

² Wenzel, VII. k. 254., 266., 275. l.

³ Wenzel, VII. k. 278. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, I. k. 435. l.

⁵ Fejér, VI. k. 101. l., hol tévesen Seem helyett Caam áll.

⁶ Wenzel, IX. k. 32. l.

Miklós «1288-ban Sándor volt bánnak és királyi főpohárnoknak várát fölégette, néhány szolgáját megölte; e miatt IV. László király őt hűtlennek nyilvánította és jószágainak elkoboztatását elrendelte (H. O., VIII. k. 273. l.)»; mi e határozott állítást több tekintetben nem látjuk bebizonyítva. Mindenek előtt kiemelendő, hogy az idézett okirat nincsen keltezve, honnan tudja tehát szerző, hogy 1288-ban lett kiállítva? Ha akkor állították ki, kelte október 3-ikára esik, mi pedig úgy tudjuk, hogy IV. László 1288 szeptember 27. és október 8. között nem Asszonyvásáron, hanem Egres-en tartózkodott.¹ Hogy Miklós «*Sándor volt bán és királyi főpohárnok*»-nak várát felégette, arról az okirat mitsem tud, mert a közzétett darabban csak azt olvassuk, hogy Miklós «... *bano magistro dapiferorum*» kárt okozott, a mennyiben ennek várát felégette s egynehány emberének, köztük Gurhesi² A...-nak és Pongrácz fia Simonnak nagy kárt okozott. A bán nincsen megnevezve s «*magister dapiferorum*» nem jelenti, hogy a bán főpohárnok volt; azt pedig, hogy a károsított akkor csak «volt» bán, az okiratból nem tudjuk kiolvasni; mindezekhez járul, hogy 1288-ból sem királyi pohárnokot, sem tálnokmestert nem ismerünk. Mi csak egyetlen egy személyt ismerünk, kire ez esetben gondolhatunk: Rajnaldot, a Rozgonyiak őseit, ki 1275 nyarán szörényi bán és királyi tálnokmester volt³ és ki az ország északkeleti vidékén is birtokos volt. — III. Tiba utódaira nézve pedig kiemeljük, hogy Gellyénesen 1313 szeptember 28-ikán Kopasz nádor előtt *Tyba fia Mihály* mester, *Tyba fia Péter*, *utóbbi fivérei: László, Tamás, János* nevében is, meg akarván osztolni Olasz, Poucha és Cusmuta birtokaikon, úgy határozzák, hogy előbb meg fognak esküdni azok eddigi osztatlan voltára;⁴ ez tehát a közölt leszármazást megváltoztatja; a filiáció különben is hézagos, a mennyiben a szerző a 87. oldalon elismeri, hogy Péternek 1352-ben János nevű testvére van, holott ezt a 85-ik old. olvasható nemzedékrendi táblán Péter fivérei sorában hiába

keressük. Tiba fia Péter előfordul már 1323-ban¹ és nagyon valószínűnek tartjuk, hogy Tiba fia Tamás, ki 1325-ben Zemplénmegyén szerepel² III. Tibának hasonló nevű fiával azonos.

A *Lothárd-ágnál* nem látjuk bebizonyítva, hogy két Lothárd bán létezett és hogy nevezetesen I. Lothárd bánnak egy Lothárd nevű fia lett volna. Az ebből következtethető leszármaztatás sokkal terjedelmesebb, mintsem hogy e helyen közölhetnők, miért is utalunk a Turul 1901. évf. 104—107. oldalain mondottakra. A birtokviszonyokra nézve azonban ki kell emelnünk, hogy Lothárd bán fia Pál a szabolcsmegyei *Hene* nevű birtok tulajdonosa volt, melyet a király később a Kállaiaknak adott.³ — II. Mihály még 1328-ban is vitányi várnagy volt és hogy e minőségben azon magyar főurak sorában szerepel, kik az osztrák hercegekkel kötött békeszerződést aláírták.

Fekete Amadé utódaira nézve szerző állítása, hogy II. Amadé 1278-ban még élt volna, sehogy sincs bebizonyítva; ezt szerző különben maga sem indokolja. — II. Jánosról azt mondja (40. old.), hogy 1357-ben elhunyt, a 33. old. olvasható nemzedékrendi táblán pedig az áll, hogy még 1359-ben is él.

Apaj bán-ra vonatkozólag arra hívjuk fel a figyelmet, hogy egyik forrásunk szerint⁴ Kálmán herceg nagyjai között 1229-ben «Novi» comes Simegiensis is szerepel. Miután az 1225-ben előforduló Mihály somogyi főispánnak közvetlen utódját nem ismerjük, bizonyosra vesszük, hogy a fentebbi, hibásan másolt okmányban «Novi» helyett «Opoi» olvasandó.

A «*Miklós al-ág*» őseről, I. Miklósról azt mondja szerző, hogy 1240-ben tótországi bán és Kálmán orosz király tárnokmestere volt, forrása

¹ Fejér, VIII II. k. 423. l.

² U. ott, 423. l.

³ Anjoukori okmánytár, IV. k. 106—107. l. — E helyen szükségesnek találom kiemelni, hogy azon *Hene*, mely Fejér, VII/I. k. 199. l. szerint Pál ősének, Majád comesnek már 1219-ben kezében volt, nem Zalamegyében — a mint ez a «Turul» 1901. évf. 3. füzetében állítottam — hanem, mint ezt Stessel József úr (Turul 1902. évf. 38. old.) kimutatja, a szabolcsmegyében feküdt. Zichy okmánytár, I. kötete 415. szerint Lothárd bán atya: Miklós fia *Pál* IV. László alatt még ott birtokos volt. V. ö. még Wenzel, VIII. k. 199. l.

⁴ Tört. Tár. 1898. évf. 340. l.

¹ Wenzel, IX. k. 524. l.; (é. n.), XII. k. 469. l.

² «Gurhes» úgy látszik nem más, mint Bihármegyében a Fekete-Kőrös mentén létezett *Győrös* ferditése.

³ Hazai okmánytár, VIII. k. 174. l.; Wenzel, IX. k. 115., 119., 121. l.; Zalai okmánytár, I. k. 78. l.

⁴ Tört. Tár, 1900. évf. 391. l.

pedig egyedül Wenzel XI. k. 315. l., csak azon pusztá adatot találjuk, hogy Kálmán nagyjai közül 1240-ben bizonyos Miklós bán mint tárnokmester is szerepel; ebből tehát még egyáltalában nem következik, hogy e Miklós a Gutkeled nemzetség tagja legyen. Hogy mivel támogatja szerző e határozott állítását, az könyvéből ki nem puhatolható. Miklós báznak 1240-ből eredő pecsétje annyira meg van rongálva, hogy rajta a Gutkeled nemzetség czimerét felismerni merő lehetetlenség; szemügyre kell továbbá vennünk, hogy, ha Kálmán tárnokmesterét nem a Haraszt nb. Miklós bánnal azonosítanók, még egy más Miklóst is ismerünk, kire az 1240. évi báni és tárnokmesteri méltóság illene, ez pedig azon Miklós bán, kinek fia: Hetyesomlai Dénes (vasmegyei birtokos) 1270-ben anyósának, Ják nb. Kopasz özvegyének hozományi ügyében szerepel.¹ Mindezekkel csak azt akarjuk igazolni, hogy a kérdéses Miklós bánt nem lehet olyan biztossággal a Gutkeled nemzetség tagjának venni, mint szerző teszi. E Miklósról különben is többet tudunk. 1229-ben fellép mint Kálmánnak zalamegyei főispánja, mely minőségben 1234-ig található;² 1237-ben Kálmánnak tárnokmestere;³ 1240-ben pedig tótországi bán.⁴

A *Dragon-ághoz* tartozó I. Miklós 1291-ben mint czimzetes bán egyuttal Valkómegye főispánja is.⁵

II. Istvánról azt hisszük, hogy 1272 végén boszniai bán volt. A mi pedig az 1278 június 19-ikén neki adományozott birtokokat illeti, azokról tartjuk, hogy míg Borsonuch Horvátországban feküdt,⁶ «Haczok», «Myhad» és «Hotwon» Somogy megyéhez tartoztak, mert egyik kutatónk szerint⁷ Hatvan 1421-ben Somogy megyei nemesi előnév, miből arra következtetünk, hogy «Myhad» a még most is létező Mihálddal azonos.⁸ «Haczok» pedig nem más mint a szintén még létező Hárságy (Hassád) ferdítése. — I. Pálról

¹ Fejér, VII/III. k. 139. l.

² Fejér, III/II. k. 238., 287., 413. l. Tört. Tár. 1898. évf. 340. l.

³ Wenzel, VII k. 39. l.

⁴ V. ö. Hazai okmánytár, VIII. k. 37. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 510., 669. l.

⁶ Blagaj okmánytár, 83., 85. l.

⁷ Csánki, II. k. 611. l.

⁸ 1333 és 1335 között «Mihad»-nak nevezik (Mon. Rom. episc. Vespr. II. k. 68. l.)

Karácsonyi azt tartja, hogy hivatalt nem viselt, azért mert IV. László korában csak egyetlen, 1281-iki levél, «az is tán csak tévedésből» írja báznak. Erre mindenek előtt megjegyzendő, hogy ez oklevél kelte nem helyezendő, oly bizonyossággal 1281-re mint azt szerző teszi; a II. O. VIII. k. 191—192. l., a melyre hivatkozik, 1278-t mond, de azt is mondja, hogy IV. László uralkodásának 11-ik évében lett kiállítva, a mi 1283-nak felelne meg. Fejér, V/III. k. 179. l. (és nem 191) ugyanazon alapon szintén 1283 mellett foglal állást, szerző pedig egy szóval sem indokolja az 1281-et. A mi pedig Pál hivataloskodását illeti, azt hisszük, hogy ő azon Pállal azonos, ki 1273 és 1275 között mint szörényi bán és Valkómegye főispánja szerepel. — Leányának második férje pedig nem Ananiásnak, hanem Azariásnak a fia.¹ — Vid fia Loránd még 1363-ban is él; Vidnek pedig Klára nevű leánya is van, ki mint Kaplyon nb. Nagymihályi Lászlóné 1356-tól 1373-ig ismeretes.² Atyai Mátyás 1343-ban még él.³ Balkányi János leánya Ilon(cs) 1353-ban még életben van.⁴

Az egyes tagokra nézve a következőket jegyezzük meg:

a) András fia György-ről azt mondja a szerző, hogy 1300 táján a szatmármegyei Szekerest és Zsarolyánt egy darabig birta, forrásul pedig Fejér, VIII/I. k. 253. old. idézi (89. old.). A kötet 28-ik oldalán pedig mondja, hogy a Bátori ághoz tartozó Kopasz András fia I. György a Szatmármegyei Zsarolyán és Szekeres helységek egy részét megvette, de 1308 előtt el is cserélte, forrásul pedig megint csak Fejér, VIII I. k. 253. old. idézi. Miután szerző «egyes tagok» között azokat érti, kiket a már letárgyalt nemzedékrendi táblákba beillesztett tagokkal nem lehet összefűzni és miután az egyes tagokat ennek alapján mindig és mindenütt a nemzetség csak egyszer előforduló tagjainak szabad vennünk, kérdezzük most, vajjon mi itten a helyes? A Bátori-nemzedékrendi táblához tartozik-e ezen András fia György vagy egyes tag-e? Szerző szerint úgy az egyik mint a másik eset illik reá.

b) Hasonlótermészetű következetlenséget ta-

¹ Fejér, VII/II. k. 240. l.

² Sztárai okmánytár, I. k. 252., 325., 409. l.

³ Károlyi okmánytár, I. k. 155. l.

⁴ Zichy okmánytár, II. k. 502., 519. l.

lálunk Sándor bán családi viszonyainak ecsetelésénél. A 68. lapon olvassuk t. i., hogy István bán fia I. Pál egyik atyafia után bizonyos birtokrészeket örökölt és hogy ezen atyafinak *határozott* neve: Sándor bán fia György. Ugyanazon határozottsággal ismétli ezt a 46-ik oldalon is. Mindamellet azonban a 90-ik oldalon tagadja, hogy Sándor bánnak fia lett volna, s azt mondja: «úgy kell tehát lenni, hogy a jegyző hibásan irt «Alexander banus et Georgius filius suus»-t «Georgius et Alexander banus filius suus» helyett. — Hogy hol itt az igazság? erre csak beható és terjedelmes kutatás útján lehet válaszolni. Helyszüke miatt ezt itt nem tehetvén, a helyreigazítást másutt adjuk; e helyen csak az legyen kiemelve, hogy kutatásom szerint Sándor bánnak más az atyja és hogy tényleg György nevű fia is maradt.

c) «Ütöm» (vagy szerző szerint «talán Üjteny») Miklós fiai közül szerző szerint csak Lászlót emlegetik az oklevelek és Bolyinak írják. Másutt megjelenendő cikkemben ki lesz mutatva, hogy e Miklósnak több fiáról is van tudomásunk.

c) Tatár Istvánnak a ki Tiba fia Péterrel együtt már 1323-ban szerepel¹ 1357-ben egy Simon nevű fia van, a mit szerző Z. I. k. 408. l.-ra való hivatkozással állít, csak hogy az idézett helyen erről szó sincs. Mi úgy tudjuk, hogy Z. II. k. 620. és 623. l. szerint Tatárházi Tak István fiai Miklós és Simon már 1355-ben szerepelnek és hogy Z. III. k. 57. l. tanusága szerint Tatár Istvánnak 1357-ben Miklós, Simon és Jakab nevű fiai voltak és hogy ugyanazon forrás (59.) szerint még egy negyedik fiu, Pál, is szerepel 1357-ben.²

d) Lóka fia Istvánra, Rozsály urára, pedig megjegyezzük, hogy IV. László 1290 körül, ennek magvaszakadtán a rozsályi és ajaki birtokot a semjénieknek akarta adni.³

Gyovad. Hogy az 1264-ben mint zalamegyei birtokos említett Tivadar a bánnak atyja volt, nincsen bebizonyítva; lehet a későbbi bánnal azonos is; mi valószínűbbnek tartjuk, hogy I. Tivadar, a bán atyja, azon Balduin fia Tivadar

comessel azonos, ki 1207-ben a tihanyi apátságának *vámosi* birtokügyében szerepelt.¹ — Azt pedig, hogy II. Tivadar Csák nb. Ugronnak macsói albánja volt, a mint ezt szerző határozottan állítja, a nélkül, hogy indokolná, nem találjuk bebizonyítottnak.

Mikó bánra a következőket kell megjegyeznünk: Mindeddig csak azt tudtuk, hogy legelőször 1294-ben merül fel, midőn a bagolyai birtokot megveszi. Behatóbb kutatások azonban korábbi nyomaira is rávezetnek. Benedek, veszprémi püspök és királynéi kancellár tanusítja 1290 május 14-ikén, hogy Erzsébet, IV. László király neje valamikor a Zalamegyében fekvő Szentvidkál és Csicsónevegy nevű királynéi birtokokat lovászmesterének, Mikó fia Mikónak adományozta. Később kiderítették azonban, hogy ezeket a birtokokat a veszprémi püspökség már a korábbi királyok és királynék adományozása útján kapta, mire Erzsébet a két jószágot a püspökségnek visszaadta, helyettük Mikót a zalamegyei Lovással és a veszprémmegyei Várossal kárpótolta.² Miután tudjuk, hogy a Gyovad nemzetség Zala és Somogy megyében birtokolt, fennebbi adat alapján bizonyosnak vesszük, hogy az 1294-ben szereplő Mikó bán az 1290-ben említett királynéi lovászmesterrel azonos; ezen adatból még azt is következtetjük, hogy Balduin fia Tivadarnak a Gyovad nemzetséghez való tartozása (l. f.) azon körülmény által van támogatva, hogy Mikó Vámoson kap birtokot. — 1291-ben Mikó már III. Andrásnak a lovászmestere³ és miután 1293 július 11-ikén már Hontpázmán nb. Tamás a lovászmester, világos, hogy Mikó (mert Tamás 1293 február 1-én még országbíró) 1293-ban lett bán. Kiemeljük, hogy 1307-ben Somogy megyében Falkos (ma Fakós), Móríchely és Keszeny táján «*villa Myko bani*» is létezett.⁴ — Fiának, Benedeknek, három leánya volt: 1. Margit, ki 1333-ban Bakonoki Petőnek neje. 2. Erzsébet, ugyanakkor Gyimóti (Veszprémmegyében) Beket neje. 3. Klára, ugyanakkor Szentgyörgyi Máté neje.⁵ Azon Benedek fia János fia Bagolyai Péter pedig, ki 1375-ben Aracsai Bekó leányát, Ilonát,

¹ Fejér, VIII/II. k. 423. l.

² V. ö. Zichy okmánytár, III. k. 35., 45., 57., 59., 73., 88. 130. l.

³ Wenzel, IX. k. 559. l.

¹ Wenzel, VI. k. 320. l.

² Hazai oklevéltár 122. l.

³ Wenzel, V. k. 25. l., XII. k. 510. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, I. k. 140. l.

⁵ Zalai okmánytár, I. k. 272. l.

feleségül birja,¹ minden valószínűség szerint. Mikó bán utódja.

Kerekes Miklósnak van egy «Aczél» János nevű fivére, ki vele együtt 1341-ben szerepel; de hogy Sándornak «Aczél» Miklós nevű fia is lett volna, azt az idézett forrásban (Z., I. k. 600.) nem találjuk.

Hogy az 1280 táján Temesmegyében élt Tivadar bánt nem szabad Gyovad nb. Tivadar bánal összetéveszteni, abban szerzőnek talán igaza van, csak hogy az erre vonatkozó anyagot teljességben fel nem használta; abból pedig a következő tűnik ki:

a) Azon magyar főurak közül, kik 1304-ben Rudolf osztrák herceggel szövetkeztek, Tivadar bán is előfordul.² Ezt mi a temesmegyeivel azonosítjuk.

b) Károly király 1324-ben elbeszéli, hogy Tivadar bán fia János hűtlenségbe esvén, valamikor a király kezében volt mehádiai várat (castrum Myhald) erőszakkal elfoglalta;³ ezt a Jánost a Temesmegyei Tivadar bán fiának tartjuk.

c) A somogyi konvent tanúsítja 1314-ben, hogy Tivadar bán fia Mihály Nagy-Jád, Kis-Jád és Oberth negyedik részét Bertold fia Domonkos mesternek elzálogosította.⁴ Miután fentebb láttuk, hogy Mikó bán Somogy megyében is birtokolt, azt hisszük, hogy e Mihálynak atyja alatt Gyovad nb. Tivadar bán értendő.

Feltűnő azonban, hogy Temesmegyében is 1478-ban egy Magyar- és Tót-Gyovad nevű helységet ismerünk, a mely Csákova és Obád vidékén feküdt⁵ és hogy Tivadar bán birtokai éppen ennek közelében feküdtek.

Károly király, 1322 augusztus 28-ikán tanúsítja t. i. hogy *Vojteki Tivadar* mester és fiai *Miklós* és *János* Miklós fiának Gálnak, ki e Tivadar leányát nőül vette, ősi birtokaikat átengedték; ezek pedig a következők: Csanádmegyében: Szentlászló és Szentmargita, Krassó megyében: Dench, Temesmegyében: Ujudvar, Győr, Gyöngyödegyháza, Régekörtvély, Megyes, Donát, Csud és Bánsárszava.⁶ Ezek kivétel nél-

kül Csákova vidékén feküdtek, melynek szomszédságában Vojtek (= Weyteh) most is van. Mi tehát e Tivadart a bánnal azonosnak vesszük és ez által támogatva találjuk azon állításunkat, hogy az 1324-ben említett János az ő fia. Vajjon a Temesmegyei Gyovad helység a Zala megyeivel állt-e történelmi összeköttetésben vagy nem, arra egyelőre határozottan nem válaszolhatunk. Fentebbi Gál 1341-ben már az *Omor* nevet viseli. Omor pedig Temes megye dettai járásában van, mely járásban az 1322. évi Dench, a mostani Denta fekszik.

Miután a Gyovad-nemzetségnek valamikor Biharmegyében is volt birtoka s egy Gyovad nevű helység Temesmegyében is feküdt, nem éppen valószínűtlen, hogy a Gyovad-nemzetség már a XIII. század kezdetén talán két főágra oszlott, melynek egyike az ország nyugati, másika pedig az ország déli vidékén feküdt birtokokat kapta s hogy az utóbbi ágnek egyik sarja a Temesmegyei Tivadar bán lehetett.

Annak, hogy Vojteki Tivadar azonos a bánal, csalhatatlan bizonyítékát abban találjuk, hogy a Vojtek mellett fekvő Zsebely (valamikor Zephel) helységben még 1424-ben egy kuria létezett, melyben valamikor Tivadar bán székelt.¹

Győr. A II. Istvánról mondtak úgy egészítendőik ki, hogy nevezett 1230-ban az akkor a somogyi várhoz tartozott Szakadát nevű birtoknak tulajdonosa.²

II. Mór, úgy látszik, azon Mour-ral azonos, ki 1249-ben a baranyamegyei Harsány mellett birtokos.³

II. Csépán neje pedig Csák nb. Demeter leánya, mert a mosonmegyei Csun, melyet Csépán apósa, Demeter, 1232-ben a Györnembeliectől kapott, 1290 körül Csák nb. Demeter tálnokmester utódainak kezében van.⁴

A *Szenterzsébeti* ághoz tartozó II. Péterre vonatkozólag szerző ezt mondja: «Ő-e azon Endes fia Péter, a ki 1220-tól 1222-ig a györmegyei Kóny és Markota falvakban birtokos volt, biztosan meg nem állapítható»; mi az ellenkezőt hisszük; igenis megállapítható. Miután László és Szehén 1302-ben bebizonyították, hogy Basal-

¹ Hazai okmánytár, III. k. 195., 196. l.

² Fejér, VIII/I. k. 160. l.

³ Anjoukori okmánytár, II. k. 151. l.

⁴ Fejér, VIII/VII. k. 509. l.

⁵ Csánki, II. k. 39. l.

⁶ Temesmegyei okmánytár, I. k. 31. l.

¹ Zichy okmánytár, VIII. k. 152. l.

² Wenzel, VI. k. 492. l.

³ Fejér, IV/II. k. 52. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 494. l.

pusztát elődjük, Endes fia Péter vette (106. old.), világos, hogy László és Szehen e Péternek lezármazottai; azon Endes (Endre) fia Péter pedig, ki a györmegyei Kóny birtokosa volt, már 1228 előtt egyenes örökösök hátrahagyása nélkül mult ki, mire Kóny a koronára szállt.¹

A *Kéméndi ághoz* tartozó I. Miklósnak van még egy harmadik fia László, ki 1355 november 9-ikén szerepel.²

Hahót. Az a Buzád, a ki 1193-ban a zalamegyei Ujudvar táján birtokos,³ kétségkívül I. Buzáddal azonos. — II. Buzád szerző szerint 1226 és 1229 szeptember 8-ika közt volt tótországi bán, ez az oklevelekből tűnik ki; a forrás Wenzel, XI. k. 182—184. l.; csak hogy ez korántsem oly bizonyos, mint szerző állítja. Az idézett okmányból csak az derül ki, hogy Buzád 1252-ben Vas megye főispánja volt. A mi pedig a tótországi bánokat illeti, tudjuk, hogy 1226-ban Vanlegény, 1228-tól 1235-ig, tehát 1229-ben is Kán nb. Gyula a bán.⁴ Mi még azonkívül tudjuk, hogy Buzád 1232-ben Sopron megye főispánja,⁵ megjegyvezvén, hogy az okmány keltezése kissé gyanús és hogy Buzád alatt esetleg a bán fia értendő.

II. Buzád bánágára nézve azonkívül egy eddig — úgy látszik — figyelembe nem vett adatra kell a figyelmet felhívunk. Midőn II. András 1217-ben a zágrábi káptalan birtokait megerősíti, kiemeli, hogy különösen azokba, melyet Baran zágrábi dékán (él még 1214-ben, † 1217 előtt) a káptalannak adományozott (Sopnica, Resnik, Brestje, Zitnyak stb.) *kedves híve Buzád comes* a káptalant mint királyi ügyész bevezette.⁶ Megjegyzendő azonban, hogy ugyanakkor Bánk a szlavoniai bán, miből következtethető, hogy Buzád csak albán volt.

Hogy Buzád bán fia Csák 1260-ban erdélyi vajda lett volna, el nem hihetjük; szerző ezt egyetlen egy betűvel sem bizonyítja, mi pedig a rendelkezésünkre álló okirati anyagban az erdélyi vajdák sorában 1252-től kb. 1260-ig csak héza-

got találunk, Csák nevű vajdát pedig egyáltalában sem ismerünk. Birtokviszonyaira nézve megjegyzendő, hogy a somogymegyei Vörst 1261-ben nyerte,¹ hogy II. Csák Stájerországban feküdt «Horyg» vára a még most is Cilly táján létező *Hoheneck*-nek felel meg, Miltenberg pedig, melyet szintén 1259-ben kapott, most már nem létezik.² — I. Mihály családi viszonyait szerző helytelenül vázolja. A 131. oldalon azt mondja t. i., hogy e Mihály «1232-ben elbocsátotta első nejét, a kivel már *Hencse, Lörincz és Virunt nevű gyermekeket nemzett*», de e három fiát nemzedékrendi tábláján hiába keressük; kilencz sorral lejjebb (131. old.) pedig világosan mondja, hogy «*I. Mihálynak egy fia volt: II. Mihály*»; mi már most a helyes tényállás?

Az eredeti forrás (Fejér, III/II. k. 330. l.) szerint «*nobilis vir*» Mihály valamikor «*contraxisset matrimonium*) *cum quadam Domina Matre Henche, Laurentii et Virunth: filiorum Comitis Michaelis*», ebből pedig elég világosan kitűnik, hogy az említett asszonynak, midőn Mihályhoz ment férjhez, már Henche, Lörincz és Virunt nevű fiai voltak, kiket bizonyos Mihály nevű *comessel* nemzett. Ennek még erősebb bizonyítékát azonban abban a tényben találjuk, hogy Hench és Virunt a Héder nb. Henrik fia Henrikkel együtt 1227 és 1237 között a Vas megyében feküdt kapornoki egyház kegyurai voltak,³ a miből kiviláglik, *hogy atyjuk, Mihály comes, azon Héder nb. Mihálylyal azonos, kit 1212-ből okiratilag ismerünk.*

A Hahót nemzetségre vonatkozik kétségkívül a következő okirati adat is: Rudolf osztrák herceg 1303 február 27-ikén kelt levelében elmondja, hogy «den Erber vrowe Elzbeth Graven Perchtrams van Mertestorf, dem Gott genad, Wittwe den Vierden tail an dem Haus ze Rorawe und allez, daz dar zu gehört, Lant oder Guet, da umb sei unser getrewer Ulreich van Walse van sein selbs wegen, *ir Swester Suen wegen Graven Puzat und Niclosen brudern van Ungern* het an gesprochen var unser in dem Landtaiding ze Neunburch, den vorgeanntem ulreichen *und den Graven ir Swester Suen* an behabt hat in der

¹ Wenzel, I. k. 250. l.

² Anjoukori okmánytár, VI. k. 387. l.

³ Knauz, I. k. 143. l.

⁴ Fejér, III/II. k. 92., 108. ll.; Wenzel, I. k. 270. l.; Hazai okmánytár, VIII. k. 25. l.

⁵ Wenzel, I. k. 203. l.

⁶ Fejér, III/I. k. 222. l.

¹ Hazai okmánytár, VIII. k. 83. l.

² V. ö. Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft «Adler», IV. k. 448.

³ Zalamegyei okmánytár, I. k. 11. l.

schranne und in enbrosten ist recht und redleich mit vrag und mit urtail. . .»¹ Az itt említett Waldsee Ulrik családjának harmadik tagja, ki e nevet viseli és 1294-től 1331-ig ismeretes. Roraw a jelenleg Alsóausztriában fekvő Rohrau nevű mezővárossal azonos. A mennyiben Buzád és Miklós alatt Csák bán fiai értendők, figyelemztetnünk kell arra, hogy Miklós 1303-ban már nem él és hogy Buzád akkor talán csak mint Miklós esetleges nőtudójainak képviselője szerepelt. Erzsébet alatt Nagymartoni Bertrand özvegye értendő.

Haraszt. E nemzetséget szerző az 1240-ben említett «generatio Sebastiani»-val azért veszi azonosnak, mert akkor Miklós fia Miklós a generatio Sebastianival azonos érdekeket vall és mert a H. O., IV. k. 36. l. szerint Haraszt nb. Miklós bán fiai között 1266-ban Miklós és Sebestyén is szerepel. Mi ezt a filiatiót nem találjuk oly bizonyosnak; ha Miklós fia Miklós azon Sebestyénnek édes fivére lett volna, kinek neve után a nemzetséget 1240-ben jelölték, akkor az illető okirat el nem mulasztotta volna kiemelni, hogy Sebestyén is Miklósnak a fia; feltűnő továbbá, hogy Miklós atyját 1240-ben nem nevezték bánnak. Sokkal valószínűbb az, hogy az 1240. évi Miklós a későbbi bánnal azonos és hogy Sebestyén alatt egyik őse értendő. — A mi a H. O., IV. k. 36. old. (és Wenzel, VII. k. 438. l.) olvasható okmány évszámát illeti, azt találjuk, hogy a közlés szerint 1256 december 31-ikére esik, szerző pedig, a nélkül, hogy csak egy szóval indokolná, állítja, hogy helyes kelte 1266; de ez sincsen bebizonyítva. — Igaz ugyan, hogy az okmány kiállítójának, Lörincznek, 1256. évi országbiróságát és zalamegyei főispánságát csakis a H. O., IV. k. 36. l. ismeri, a mi némileg gyanús; de ennek alapján még nem vagyunk jogosítva, határozottsággal kimondani, hogy az okmány 1266-ra teendő, mert 1265-től 1268-ig félbeszakítás nélkül Buzád-Hahót nb. Csák Zalamegye főispánja.² Kemény fia Lörincz mint országbíró és Zalamegye főispánja biztosan csak 1262-től 1263-ig mutatható ki s így azt hisszük, hogy a fentebbi okmányt is ez időtájtban

állította ki. — A mi a Miklós bán fiai között felosztott birtokokat illeti, bizonyosra vehetjük, hogy «Neuprit», miután a vele együtt említett első birtokok kivétel nélkül Baranyamegyében feküdtek, csak olvasási hiba s hogy az 1293 és 1297 között előforduló *Neugraddal*¹ vagyis Nógráddal azonos.

A *Tárnoki-ágra* vonatkozólag megemlítjük, hogy 1255-ben a bodrogmegyei Tárnok szomszédságában Balar fia Balar comes is birtokol, ki — mert ez ágba a Bolyár név szerepel, — minden valószínűség szerint a Haraszt nemzetség tagja volt.

Héder. Wolfer 1158 körül az országnagyok sorában szerepel,³ miből teljes joggal következtethető, hogy azon Wolfh comes, ki II. Gyécsa király és Eberhard salzburgi érsek között magyar követség élén a békés viszonyt helyreállította, de 1161-ben már nem élt,⁴ a mi Wolferünkkel (= Wolfgang) azonos. Szerző szerint Hencz (de nem Aenz!) comes 1196-ban szerepel; honnan veszi ez évszámot? Az idézett Wenzel, VI. k. 354. l. csak azt mondja, hogy III. Béla Hencznek a kapornaki monostor kegyuraságát adományozta, a nélkül, hogy az oklevél keltét megállapítaná. Már fentebb kimutattuk, hogy Mihály, kit szerző 1212-ben szerepeltet, 1233-ban már nem él, hogy özvegye Buzád-Hahót nb. Mihálylyal második házasságra lépett és hogy Héder nb. Mihálynak három fia volt: Hencz, Lörincz és Virunt, kiket szerző nem ismer és Buzád-Hahót nb. Mihály fiainak vesz. Ezekről különben csak annyit tudunk, hogy Hencz és Virunt (ez megfelel talán a Wernhart névnek) 1237-ben még élnek és hogy unokafivérükkel II. Henrikkel, együtt a kapornaki monostor kegyurai voltak.

I. Miklóstra megjegyzendő, hogy őt már 1279 márczius 1-én «*Lékai*»-nak nevezik.⁵ Hogy ennek fia II. Miklós 1332-ben tett végrendeletében nejét Katalinnak nevezte volna, nem áll; szerzőnek forrása (Fejér, VIII III. k. 663. l.) világosan mondja: «magistro Joanne majori filio meo et domina Consorte mea, *nostra Catharina*

¹ Wenzel, VIII. k. 333. l.

² Hazai okmánytár, VIII. k. 63. l.

³ Knauz, I. k. 116. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 103. l.

⁵ Fejér, V/II. k. 597. l. (helytelenül «Nicolaus banus et Leuka» «de» helyett).

¹ Urkundenbuch des Landes ob der Enns 1867, Band IV. pag. 432.

² 1266-ra lásd Wenzel, VIII. k. 160. l.

filia» etc., hozzá még az is járul, hogy *szertő rögtön azután, hogy Miklós nejének Katalint veszi, elbádjá, hogy Miklós özvegye Erzsébet* 1336-ban az osztrák herczegnek hűséget fogad. Az erről szóló okiratból minden kétséget kizáró módon kitűnik, hogy II. Miklósnak első ismeretlen nevű nejétől János fia született és hogy a második, Erzsébet nevű nejétől született fiai László és Henrik 1332-ben még kiskorúak voltak. Ezen Erzsébet címere arra enged következtetni, hogy ő is a Héder nemzetség sarja.

I. János vagyis Ivánnak Horneck krónikája szerint¹ Domonkos nevű veje volt, ki 1298-ban a Nassaui Adolf ellen menesztett magyar segélyhadban működött. — Iván fiáról Gergelyről pedig teljes határozottsággal állítjuk, hogy azon Gergelylyel azonos, ki 1291 október 9-ikén Zalamegye főispánja,² mert III. András nagyjai közül 1291 novemberében János mester fia Gergely is szerepel.³ — Ivánnak második fiáról, II. Jánosról szerző (155. old.) a következőt mondja: «Úgy látszik lőle ered az osztrák Pernstein család. Ha az való stb.», forrásul pedig a Századok 1895. évf. 143-ik oldalát idézi. — Ha a nevezett forrás adatai őt arról meg nem győzték, hogy az osztrák Pernstein család tényleg e Jánostól ered, akkor miért nem czáfolja ezen állítást vagy miért nem indokolja azt, hogy ő ezen levezetést csak «úgy látszik»-nak veszi? Részünkről fennebbi állítást még azzal pótoljuk, hogy II. János utódai, még mint osztrák főurak is czimerükben vörössel és fehérrel czölöpalakban négyszor osztott pajzst használtak,⁴ a czölöp pedig a Héder nemzetség ősi czimeralakja.

III. Henrik leányának férjét csak «Turchus»-nak nevezi; pedig Bonzanoi Péter 1300 szeptember 18-ikán Morosini Mihály zárai comeshez intézett levelében világosan írja: «et *filius vester Turchus* accipit filiam Henrici Bani in uxorem».⁵ Hogy III. Henrik fiától III. Jánostól a szekcsői Herczeg —, II. Pétertől pedig a Tamássai család származna (146. old.), arról sejtelmünk sincs; *mi éppen az ellenkezőt tudjuk.*

¹ 70.668-ik vers.

² Wenzel, XII. k. 510. l.

³ Knauz, II. k. 302. l.

⁴ Jahrbuch der heraldischen Gesellschaft «Adler», V. k. 75. l.

⁵ Wenzel, V. k. 261. l.

A *Hédervári ág*ból származó nő, ki Bór-Kalán nb. Pózsa özvegyeként 1255-ben szerepel, az illető forrás szerint *Bozna* nevű helységből bizonyos értékű tárgyakat küldött mostoha fiának, Nánának;¹ e Bozna tehát minden valószínűség szerint a Héder nemzetség kezén volt, a mit különben csak azért említünk, hogy ezen eddig ismeretlen helységnek meghatározását megkíséreljük. Tekintettel arra, hogy a Hédervári ág Vas megyében is birtokos volt, azt hisszük, hogy Bozna azon Varsány és Karakó vidékén fekvő «Bazna»-nak felel meg, melyről 1257-ben történelmi említés.²

Az I. Jakab által 1278-ban szerzett Bokod *Vas megyében* feküdt; ennek bizonyítékát abban találjuk, hogy Boldafölde, melyet fiának, Henriknek, kezén találunk, Bokod szomszédságában feküdt.³ Ugyanazon Jakabnak van egy névleg ismeretlen leánya is, ki 1278-ban még kiskorú.⁴ Fia Henrik 1297-ben is szerepel; nevezett évben meghagyja a pápa az esztergomi érseknek, hogy több magyar urat a pannonhalmi apátság megkárosításától tartóztasson vissza; ezek között vannak Güssingi Henrik bán fiai és *rokonuk Erricus*.⁵ — I. Lőrincz illetőleg megjegyzendő, hogy 1262-ben Heydrugh fia Körmendi Lőrincz mint vas megyei birtokos szerepel,⁶ a mi tekintettel arra, hogy Güssingi Iván körmendi birtokos, arra enged következtetni, hogy I. Lőrincz azonos. E Lőrincz fiát, *Hédert*, hiába keressük a nemzedékrendi táblán, pedig 1309 október 23-ikán jelen van, midőn nővére Margit, Darói Salamon özvegye, dezsédai birtokát elzalogosítja;⁷ Margitról pedig azt is tudjuk, hogy 1298-ban már Darói Salamonnak a neje s hogy Anna nevű leánya akkor megy férjhez.⁸ — Hermandról megjegyzendő, hogy 1279—80 előtt a vas megyei (Német-Sáros-) Lak tulajdonosa.⁹ Hermand fiáról pedig még azt is tudjuk, hogy 1283-ban a vas megyei Boroszd (állítólag a későbbi

¹ Wenzel, VII. k. 411. l.

² Wenzel, II. k. 296. l.

³ Fejér, VIII/III. k. 501. l.

⁴ Hazai okmánytár, VI. k. 234. l.

⁵ Wenzel, X. k. 273. l.

⁶ Wenzel, VIII. k. 35. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, I. k. 183. l.

⁸ Wenzel, X. k. 324. l.

⁹ Wenzel, XII. k. 674. l.

Bokros) szomszédjai.¹ — III. Héder neje megkapja 1252-ben a Selv nevű földet,² melyben a pozsonymegyei Csallóközben Hédervár mellett még most is létező *Zselyi*-re ismerünk. III. Hédert 1265-ben is említik, midőn a Győre nemzetség tagjai a Buzád-Hahót nb. Hahóttal perlekednek.³ — IV. Hédernek Miklóson kívül még Jakab és János nevű fiai is voltak, kiknek elseje 1378-tól 1410-ig, másika 1378-tól 1395-ig ösmeretes. Jakab neje: Katalin; IV. Miklós neje: Debreczeni Pál leánya.⁴ A család ezen ágát csak Miklós folytatta.

A *Köcski-ágot* szerző csakis II. Sándor címerének alapján sorozza a Héder nemzetség tagjai közé, nemzedékrendi tábláján azonban nagy hibát követett el, a mennyiben szerinte II. Sándor ismeretlen nevű nővére bizonyos Dénes fia Mihálynak a neje (162.); ez nem áll. Forrása (A. VI. k. 468. l.) másként adja elő a tényállást. Az igaz, hogy a 468-ik oldalon Köcski György az említett asszonyt, *kinek Cecilia a neve* «soror»jának nevezi, de ez nem elég; több helyen (466., 467., 472.) világosan az van mondva, hogy e nő atyjának a neve: Köcski Dénes fia Mihály, férje pedig: Hetyesomlói Mikócz fia Miklós fia Demeter; *szó sincs tehát róla, hogy atyja a Héder nb. I. Sándor volna; az pedig, a kit szerző férjének nevez, nem más mint a nő atyja!*

Hermann. Antal fia István a ki 1294-ben a «Liszkai» nevet használja ezen évben a zemplénmegyei *Zsadány* nevű birtok egy részének tulajdonosa.⁵ — I. Laczk a szerző szerint legelőször 1323-ban fordul elő, midőn Károly királyunk Frigyes német császárral és a többi ausztriai hercegekkel békét kötött. Ez nem felel meg a valóságnak, mert e békét nem 1323-ban, hanem 1328-ban kötötték. — Második neje még 1357 április 6-ikán is él.⁶ — I. István már 1342 október 28-ikán tárnokmester.⁷ Birtokviszonyait illetőleg a következő felette érdekes (bár nem a magyarországi birtokait illető) adatot szerző mű-

vében hiába keressük. Lajos király egyik 1353-ban kelt oklevelében el van mondva, hogy János cseh király valamikor Laczkfi István néhai tótországi bánnak Csehországban bizonyos birtokokat adományozott a melyeket János fia s utódja Károly Istvántól újból elvett. Lajos király erre azzal válaszolt, hogy Wisko nevű cseh embertől, kinek ő valamikor a Nyitra megyében feküdt Földvár és Ültő nevű jószágokat adta, ezeket elvette és Kont Miklósnak adományozta. Most kijelenti, hogy a mennyiben Károly király Laczkfi István fiainak hajlandó lesz a cseh birtokokat visszaadni vagy őket pénzzel kártalanítani, ő is kész lesz a cseh Wiskót vagy a Laczkfiakat hasonlóértékű jószágokkal vagy pénzzel kielégíteni.¹ — I. Andrásra meg kell jegyeznünk, hogy Lajos királynak a szerbek, «tatárok» és oroszok elleni hadjárataiban 1349 előtt részt vett.² — Pálról azt mondja szerző, hogy «nagyon sajtáságos, hogy egy 1373-iki, de különben is furcsa szerkezetű oklevél az élők sorában említi.» Mi ebben semmi sajtáságost nem találunk, *mert még 1378 december 1-én mint Beregmegye főispánja a megyei közgyűlésen elnököl*³ — Hogy II. Dénes 1360 december 28-ikán székely ispán és országbiró volt, nem állhat meg, mert 1360 márczius 11-től 1368-ig Ákos nb. Böbék István félbeszakítás nélkül országbiró, — II. Imre 1368-ban dalmát-horvát bán;⁴ hogy 1375-ben meghalt, bizonyítja Wenzel, XI. k. 428. l. — II. István 1379 június 15-ikén Sopronmegye főispánja.⁵ — Gyögyről a Századok 1900. évf. 607. oldalán találunk érdekes adatot; első nyomára mi azonban már 1365 január 17-ikén akadunk.⁶ — III. Imre egyidejűleg azelőbbivel merül fel 1365-ben. — III. István 1376-ban Pozsonymegye főispánja.⁷

A Hermann nemzetséghez tartoznak még: Mátyás fia László és Péter fia András, kik 1330-ban hunyadmegyei birtokosok.⁸

Lambert országbiró — mondja szerző czimeré-

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 298. l.

² Hazai okmánytár, VI. k. 75. l.

³ Wenzel, VIII. k. 130. l.

⁴ Fejér, X/IV. k. 138. l.; Soproni okmánytár, I. k. 449., 477., 516., 632. l., II. k. 214. l.; Turul 1891. évf. 77. l.

⁵ Hazai okmánytár, VIII. k. 345. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, VI. k. 554. l.

⁷ Soproni okmánytár, I. k. 171. l.

¹ Anjoukori okmánytár, VI. k. 137. l.

² Fejér, XI. k. 550., 551. l.

³ Zichy okmánytár, IV. k. 83. l.

⁴ Fejér, IX/IV. k. 118., 123. l.

⁵ Soproni okmánytár, I. k. 452. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, VI. k. 268. l.

⁷ Fejér, IX/V. k. 84. l.

⁸ A hunyadmegyei régészeti és történeti társulat évkönyve, XI. k. 172. l.

nek tanúsága szerint a Hermann nemzetség tagja volt. Ezzel szemben arra hivatkozunk, hogy a Hermann nemzetséghez tartozó Laczkfiak czimerükben sárkányképet használtak, Lambert országbíró pecsétjén pedig madarat találunk.

Hontpázmán. A 195-ik old. olvassuk, hogy Bényi Amadénak I. Pongrácz a fivére. Ez azonban, bár a kettejük közötti közel rokonság el nem tagadható, mégsem oly bizonyos, mint szerző állítja. — Miután Pázmán fia Lambert 1287-ben az esztergami káptalantól Rajecen birtokot kap, több mint valószínű, hogy azon Olivér fia: Rajeci Kázmér, ki 1236-ban apjai (Apaj Pozsonymegyében) és itói (Tardoskedd mellett) birtokait a nyitrai káptalannak rajeci jószágával felcseréli,¹ szintén a Hontpázmán nemzetség ezen ágához tartozik. — Csalomjai Miklós fia Farkas, ki 1265-ben a hontmegyei Palajta mellett birtokos,² kétség kívül szintén e nemzetség tagja. — Azon Amadé fia István pedig, ki Wenzel VIII. 272. szerint IV. Béla idejében (1254 és 1270 között) Nyitra megyében Vág-Ujhely, Vág-Szerdahely, Patvaróc és Lubó táján volt birtokos, nézetünk szerint a Hontpázmán nemzetség bényi ágából való.

A *födemesi ág*hoz tartozó II. Jákó már 1251-ben szerepel, a mennyiben Sebestyén leányától, Erzsébettől azon szuhai birtokrészt, melyet annakelőtte neki hozományi illeteke fejében adott, most tőle 8 ezüst márkáért megveszi.³ — 1260-ban meg van bizva a hontmegyei Kelenye feljárásával; az erről szóló oklevélből kitűnik, hogy Mog fiai Chol és Miklós Kelenye melletti birtokosok.⁴ Alig csalódunk, ha e Mog alatt a velezdi Kövér család őseit, Mókát ismerjük fel, kinek e szerint *két* fia volt.

A *Forgách-ág*ban szereplő Milván és Tamásról azt hiszszük, hogy ezek I. András édes fivérei voltak; az erre vonatkozó okirat ide vágó pontja (Fejér, IV/II. k. 365. l. és nem VI.) így hangzik: «quam quidem Michel *filius* Miluan, et Jordan *filius* Thomæ *filii*, *fratres eiusdem Andree etc.*» első látszatra már zavarosnak tűnik fel, úgy a helyes szövegezés csak az lehet: «*filii fratrum*

eiusdem Andree». Tamás özvegye 1244-ben Berencsi Lőrincz neje.¹ — A birtokviszonyok vázolásánál hézagokat találunk, melyeket a következőkben pótolunk: 1. Azon meg nem határozott Yztevecz, melyet I. András 1263-ban szerzett, nem más mint az esztergammegyei Köbölkut mellett feküdt, most már nem létező *Osztvér*, minek bizonyítéka abban lelhető, hogy II. Ivánka 1299-ben köbölkuti földesur és hogy 1347-ben Ivánka mesternek wztuerfalvai tisztviselője Köbölkuton garázdálkodott.² 2. 1292-ben az egri káptalan előtt Ivánka fia András fiai: Guymeri András és Miklós Bars megyében fekvő Bese nevű ősi és Nyitra megyében fekvő Belád nevű vásárolt birtokukat a maróti kúnoknak cserébe adják, kiktől a bars megyei *Hizér*, *Buzech*, *Podbántelek*, *Sylk*, *Kolbász*, *Vezekény* és *Rohozsnica* nevű birtokokat kapják.³ Hogy az okmányban «*Guymer*» nem más mint «*Gymes*» nek *ferditése*, világos. II. András azonban még 1292 augusztus 30-ikán a rohosnicai birtokrészt a garan-szentbenedeki apátságnak adományozta.⁴ II. Ivánkának — szerző szerint ismeretlen hollétü — borolchi birtokszerzésére meg kell jegyeznünk, hogy szerző ezt csak Fejérnek egy regestájából (VI/I. k. 157. l.) ismeri. Az erre vonatkozó okmány teljes szövegét azonban a Hazai okmánytár, VIII. k. 296. old. találjuk és biztosra vesszük, hogy Borolch nem más mint a Trencsén megyében még most is létező *Birócz*. II. András és I. Miklós már 1291-ben szerepel, és akkor András Árvamegye főispánja.⁵ — A Szegi-ágra megjegyzendő, hogy Szegi Benedeknek még egy ismeretlen leánya is volt, ki 1274-ben mint Száty nb. Konstantin özvegye sógorától hitbéri illeményeit kikapja.⁶ — 1326-ban találjuk, hogy Szegi Bökény fia Jakab és ennek fia János, hogy Bökény fia István özvegyét kielégítsék, többek között a nyitra megyei Szomolya mellett fekvő és *Dedács-erdeje* nevű földjüket Szegi Péter fia Jánosnak eladják.⁷ Miután Mihály fia *Dedalch*

¹ Fejér, IV/I. k. 358. l.

² Anjoukori okmánytár, V. k. 103. l.; Hazai okmánytár, VIII. 391. l.

³ Wenzel, XII. k. 534. l.

⁴ Knauz, II. k. 334. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 516. l.

⁶ Kubinyi, Hontmegyei okmánytár, 15. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, II. k. 248. l.

¹ Knauz, I. k. 318. l.

² Fejér, IV/III. k. 280. l.

³ Fejér, IV/II. k. 122. l.

⁴ Wenzel, XI. k. 483. l.

1267-ben a Hontpázmán nb. Szegi család sarja, bizonyosnak veendő, hogy az 1326-ban szereplő Szegiek az ő ivadécai. — *Betyend bán*-ra megjegyezzük, hogy 1257 előtt az esztergammegyei Muzslán 18 ekealját akart vásárolni, a dologból azonban semmi sem lett.¹ Ugyanezen Betyend 1264 október 24-én a veszprémmegyei Péty-en a királyné tárnokvölgyi népeinek birtokügyében bíraskodik.² — Unokájáról, Pogány Istvánról azt is tudjuk, hogy 1353 előtt a dobokamegyei Papatelke-t és Csornok-ot valamint a kolozsmegyei Balogjánosteleket megszerezte.³ — Hogy a *Czibák-ághoz* tartozó Mike a «Szakállas» melléknevet viselte, a mint ezt szerző Kár., I. k. 5. l. és H. O., VI. k. 139. l. hivatkozva állítja, nem áll; egyetlen egy forrás sem mondja. — A mi pedig az 1341. évi birtokosztást illeti, ki kell emelnünk, hogy az erről szóló okirat hátára későbbi kéz e szavakat írta: «Az *Tholdiak* között való *divisio*».⁴

A *Besztereczi ágra* nézve itt csak azt akarjuk felemlíteni, hogy szerzőnek azon állításával (234. old.), hogy Tamás bánt és I. Kozma fiait nem tarthatjuk egy személyeknek a Szentgyörgyi ágon látható ugyanazon nevű tagokkal, egyet nem értünk. Ennek indokolása azonban oly terjedelmes, hogy azt csak külön értekezésben, más alkalommal közölhetjük; e helyen csak azt az egyet akarjuk kiemelni, hogy szerzőnek egyik érve: «ámde Szentgyörgyi ágbeli II. Kozma fiai 1295 előtt meghaltak» nem felel meg a valóságnak, mert *Bazini II. Kozma fiai Pál és Kozma bizony még 1295 február 20-ikán a nagyszombati polgárokkal egyezkednek*.⁵

A *Petri alágról* mondja, hogy Lörincz fiai 1280-ban Pócsot felosztották. Honnan tudja ezt oly biztosan? Forrása (H. O., VII. k. 389. l., nem 384!) nincsen keltezve, állítását pedig nem indokolja.

Egyes tagok. a) Hont fia Gergelyről tudjuk, hogy beregmegyei *Badaló*-i birtokát 1280-ban a Semjén-nembelieknek cserébe adta; mi azonban a következők alapján még egyéb nyomait is találjuk:

Mindenek előtt kiemeljük, hogy Gutkeled nb.

¹ Knauz, I. k. 445. l.

² Zichy okmánytár, I. k. 18. l. (kelet nélkül).

³ Anjoukori okmánytár, VI. k. 38. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, IV. k. 80. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 571. l.

István szlavóniai bán 1254-ben Hont fia Gergelytől ennek Zemplénmegyében, a Tisza-Bodrogközön Helmeccz mellett feküdt Gerebse, Bodoló és Géres nevű birtokait megvásárolta;¹ tekintettel arra, hogy az 1280-ban szereplő Hontpázmán nb. Hont fia Gergely szintén egy — bár Beregmegyében fekvő — Bodoló nevű helységnek ura, nem tévedünk, ha őt az 1254-ben említett azonosítjuk. De e Gergely 1254-ben előadja, hogy a nevezett zemplénmegyei birtokokat bizonyos rokonainak magvaszakadtán örökölte és e rokonok a következők: 1. *Gacha fia Dániel*, 2. *Endre*, az ő patruelisza 3. *Gordomér fia Márton*; ebből pedig következik, hogy a nevezettek nemzetségbeli rokonai és a *Hontpázmán nemzetség tagjai*. Az eddigiek alapján még tovább is mehetünk. 1214-ben a leleszi prépostság Boleszló váci püspöktől egy a Zemplénmegyei Géres és Helmecczel határos földet kap, a melyet azelőtt Hunt comestől vásárolt,² ebben tehát teljes bizonyossággal Gergely atyjára ismerünk rá. Teljesség okáért akarjuk ezeken kívül a kutatók figyelmét még a következőkre irányítani: 1. II. András 1213 után Hontpázmán nb. Tamásnak (a Szentgyörgyiek ősének) a szatmári várhoz tartozott fentősi erdőt adományozta, mely birtokba őt *Felicián fia Ábrahám de villa Mathei* iktatta be. 2. Ugyanazon király megerősíti fentebbi Tamás fiait 1231-ben a kékesi és fentősi erdő birtokában, mely alkalommal *Albert fia Hont* comes a király pristaldusa,³ 3. Fejér III/1. k. 177 old. olvassuk II. Andrásnak egyik 1216. évi okiratában, hogy Tamás comest *Hont* testvére *Abraham de Mathey* vezette be a fentősi birtokba. A helyrajzi viszonyok és a keresztnévek (Hont, Felicián, Albert, Ábrahám) alapján már most több mint valószínű, hogy az itt említett személyek szintén a Hontpázmán nemzetségnek az ország északkeleti részén székeltek tagjai voltak. 4. A nagyváradai káptalan előtt 1303 június 27-ikén *Felicián fia Mátéi Hont* comes, mivel egyenes fiörököse nincs, birtokairól következőképen rendelkezik: a) Neje: Imre (Emöcz) leánya Erzsébet és két leánya a fiörökösök. Öregebb leánya Amfolys⁴ Szilveszter fia Tamásnak;

¹ Hazai okmánytár, VII. k. 44. l.

² Fejér, III. I. k. 157. l.

³ Wenzel, XI. k. 231. l.

⁴ Megfelel valószínűleg a görög *Omphale* névnek.

az ifjabbik Bung pedig Mikolai Pongrácz fia Imrének a felesége. Ezek kapják a következő ősi birtokait: a két *Mátét*, *Eyegét* (kétségtől a biharmegyei Egyed), *Gurhót* és *Kapost*, továbbá a vétel útján szerzett *Besenyőt*. Máté falunak egy részét (melyben Mihály arkangyal tiszteletére van templom építve) nővérének fiai: Miklós fiai Mihály és László kapják.

Ezen okiratot¹ 1372-ben vejenek Imrének következő utódai iratják át: 1. Imre fia Egyed fia László, 2. Imre fia János fia István, kik akkor mindketten a «Mátéi» nevet használják.

5. Károly király 1320 február 7-ikén felhívja a nagyváradi káptalant, hogy 1. *Hont* vejét *Imrét*, 2. «*Besenyő*» *Albertet* és *fivérét Lászlót* 3. Károlyi András, 4. Reszegei Sándort, 5. Gutkeled nb. Pál bán fiait Bátori Bereck ügyében idézzék meg. A káptalannak erre márczius 20-ikán küldött válaszából kiderül, hogy Imre, Albert és László *Máté* nevű lakhelyükön tartózkodtak.² Miután Károly és Reszege Biharmegyében fekdtek és az ügy elintézésével a nagyváradi káptalan van megbizva, világos, hogy Máté is Biharmegyében fekdtt. Így tudjuk már most, *hogy a fentebbi villa Mathey az 1320-ban Biharmegyében fekdtt Mátéval azonos* és hogy az 1320-ban említett személyek a XIII. században említetteknek utódai, a mi mellett első sorban a Hont és Albert keresztnév szól. Hont veje Imre pedig

¹ Hazai oklevéltár, 178., 179. l.

² Temesmegyei okmánytár, I. k. 19. l.

az 1303-ban szereplő Mikolai Pongrácz fia Imrével azonos.

b) Mártonnak még más ivadékai is voltak, kikről másutt lesz szó.

c) Garabus fia Jánosra megjegyezzük, hogy «Garabus» csak a Garáb = Gráb név latinizálása. Magát Jánost már Wenzel, XII. 454 old. keletnélküli okiratában találjuk, hol az van mondva, hogy többiek között Izsépi «Granch» fiai ellen valami pöre van. Vejenek neve alighanem Thanalt, és nem Tamás, mint szerző mondja, mert eltekintve attól, hogy őt Fejér VIII/L., k. 151 Thanalchnak nevezi, más helyen azt olvassuk, hogy Nagy Lajos 1353 és 1356-ban *Thanalt* nevű urnőnek a kérésére — a ki Lasztóczi Péternek, a *Pósa* fiának volt nemes származású özvegye — Halám község határvonalainak kitűzése céljából határjárást rendelt el.¹ Ebből kitűnik, hogy nem Tamás, hanem Tanaltól van szó és hogy Hontpázmán nb. János veje a zemplénmegyei *Lasztóczi* család tagja. Különben még kiemeljük, *hogy mi e Garabus őseit és a tőle származott családokat is ismerjük*, a miről azonban másutt fogunk bővebben írni.

Végezetül még fel kell említenünk, hogy szerző az ipolysági monostor alapítóját, Hontpázmán nb. Márton bánt e nemzetség kötelékébe nem vette fel, a nélkül hogy eljárását indokolná.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Adalékok Zemplén vármegye történetéhez 1899. évf. 185. l.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Második közlemény, nyolcz ábrával.)

II.

Podhradczky József városi czimerkönyvei.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára Podhradczky Józsefnek három kiadatlan kéziratát őrzí. A három mű ugyanazon tárgygyal foglalkozik: a szabad királyi városok czimereivel s czimeres és pecsétadományozó leveleivel. Tartalmuk részben kiegészíti egymást; némely oklevél, a mely az egyikből hiányzik, megtalálható a másikban.

Szabad királyi városaink czimerei (egy-kettő kivételével) Tagányi Károly munkájában, a *Magyarország Czimertára*-ban láttak napvilágot. Ez a munka azonban befejezetlenül maradt s különben is inkább a városok újabb, mint régi czimereire van figyelemmel; az armálisokat és a vörös pecsétviasz használatára jogositó kiváltásleveleket pedig teljesen mellőzi. Kimerítő gyűjteményünk e tárgyról még nincs s azért úgy hiszem, nem végeztem haszontalan munkát, ha Podhradczky műveit, a melyek az összes

idevágó okleveleket magukban foglalják, bővebben megismertetem.

Podhradczky a legjobb forrásokból merített, magukat az eredetieket használta. Részben saját kezüleg másolta az okleveleket, részben pedig az illető városok hites jegyzői által iratta le. Megbízhatóságához tehát semmi kétség sem fér. Teljesnek is mondható, a mennyiben a maga koráig mindent, a mi csak a levéltárakban fel-lehető volt, összegyűjt.

A kéziratok közül egyik (2230. Fol. Lat.) két hatalmas ivrétű kötetből áll. Czime így hangzik:

Collectio Diplomatum, quibus Privilegia ac Fura omnium Liberarum Regiarumque civitatum ac Districtuum Inclyti Regni Hungariae, Partiumque Eidem adnexarum continentur. Ordine alphabetico facta per Josephum Podhradczky, Exc. Camerae Regiae Hungar. Aulic. Officialem ex Rationario. Accessere earundem Liberarum Regiarum Civitatum Sigilla delineata.

Ez a két kötet, a mint czime is elárulja, nem csak czimer- és pecsétani vonatkozású, hanem más természetű okleveleket is tartalmaz; azonban az utóbbiakat, mint a melyek nem tartoznak tárgyunkra, leírásunknál mellőzni fogjuk. Az oklevelekhez minden városnál egy-két gyarló pecsétábra járul, a melyek a közlést nem érdemlik meg.

A másik kézirat vastag negyedréti kötet (száma 188. Quart Lat.) s elejétől végig a szerző kézírása. Tulajdonkép kivonata az előbbeninek; az ott egész terjedelmükben adott oklevelek itt kivonatosan vannak közölve; a nem heraldikai érdekűek pedig teljesen mellőzve vannak. Azonban helyenként pótlások is találhatók; Podhradczky az előbbi gyűjtemény elkészülte után szerzett oklevél másolatokat ide ígtatta be. Ez a kötet is el van látva tollal rajzolt pecsétábrákkal; az ábrák erősen nagyítva vannak és sokkal jobbak a másik kéziratban levőknél. A munka czime:

Notitia Sigillorum Hungariae Liberarum et Regiarum Urbium Originalibus potissimum Monumentis et Testimoniis, ac Iconibus e Prototypis delineatis illustrata, nec non Earundem Cerae Rubrae Usus Historico Diplomatice demonstratus per Josephum Podhradczky Hungarum Udvardino Comaromiensem, Exc. Camerae R. H. A. Officii Rationarii Ingrossistam.

Megemlítendő, hogy a kéziratot egy rövid és kevés érdekeset tartalmazó bevezetés nyitja meg, *de liberarum ac regiarum Hungariae urbium sigillis*; a melyben hét fejezeten át jórészt Prayból és a Cerographiából összeszedett adatokat találunk a pecsétek régiségéről, anyagáról, színéről, a városi pecsétek fajairól, felírásairól, ábrázolásairól, s hasonlókról.

Nem lehetetlen, hogy a kézirat sajtó alá volt szánva; azonban nem sokkal elkészülte után Jankowich Miklós megvásárolta, a ki ezeket írta a tábla belsejére: *Originale et autographum Mss. ab ipso Auctore 32 florenis Argenteis redemptum per N. J. 1825.*

A harmadik kézirat (189. Quart Lat.) ezen czimet viseli: *Sciagraphia Sigillorum Omnium Liberarum et Regiarum Civitatum ac XVI. Oppidorum Scepusiensium Inclyti Regni Hungariae a Josepho Podhradczky.* Vékony negyedréti kötet; kiszinezett pecsétábrákat és városi czimereket tartalmaz rövid magyarázó szöveg kíséretében.

A három kéziratot egyenként ismertetni fölösleges lenne. A bennük foglalt heraldikai és szfragisztikai anyagot a városok nevei szerint betürendbe szedve közöljük, oly módon, hogy alapul a *Collectio Diplomatum* szolgál; a másik két kéziratot csak annyiban érintjük, a mennyiben olyat tartalmaznak, a mi ebből hiányzik.

Arad város első czimerét Lipót király adományozta 1702-ben. Podhradczky a czimerlevélnek csupán a czimerleírást tartalmazó részét közli *Notitia Sigillorum* című kéziratában. Hangzik pedig ez a következőképen:

«Scutum . . . erectum, coloris coerulei, in quo propugnaculum e solidis lapidibus quadratis stratum, duabus fenestris ad jaculandum et vigilandum aptis provisum, ac tribus turriculis, media inter binas demissiores altiore ornatum esse, per medium vero muri pinnati porta suspensis de mure cataractis in urbem patere cernuntur; scutum contegit corona vulgaris aurea, huic autem insistit uniceps aquilla, alis expansis, armis protensis, rostroque aperto effigiata, ad dextram scuti oram conversa. Lemnisci seu lacinae scuti extremitates hinc rubri et candidi, inde flavi et coerulei ambiunt.»

Podhradczky megjegyzi, hogy véleménye szerint az egyfejű sas talán egy II. Ulászló király által a városnak adott czimerből veszi eredetét.

Arad várost Ferencz király egy 1826 január 2-dikán kelt rendeletével vette fel a sz. kir. vá-

rosok sorába. Újabb czimerlevelét (bővítés) 1834 április 12-ikén nyerte.¹

Bakabánya czimerlevelét Podhradczky nem ismeri, e helyett két rendbeli pecsétjét mutatja be rajzban. Az első betűinek jellegénél fogva középkorinak látszik; mezején Sz Miklós balra fordult püspöki öltözetű alakja látható, előtte egy sziklából követ törő bányász, mögötte szőlőtőke (vagy fa?). Körirata:

✠ S · CIVIVM · DE CIVITATE · HÖTIS ·
PVCĀS.

A második pecsét jóval újabb s hihetőleg ugyanazon oklevélben adományoztatott a városnak, a melylyel Bakabányát I. Lipót király 1686-ban szabad királyi várossá tette. Ezen kihalogatott szélű osztott paizsban, a felső mezőn Sz. Miklósnak az osztás vonalból kinövő alakja, az alsón pedig szikla látható, a melyből két egymással szemben térdelő bányász töri a követ. A pecsét körirata: ✠ SIGILL · LIB. REG. MONT. CIVIT. BAKABANIENSIS ✠ 1686.

A város, mint Podhradczky írja, 1560-ban I. Ferdinánd királytól vörös pecsétviasz használatára nyert engedelmet.

Bártfa város 1453-ból való érdekes czimerlevele régóta ismeretes.² Podhradczky gyűjteményében két másolatát találjuk; az egyikhez, melyet az eredetiről 1829-ben ő maga készített érdekes heraldikai jegyzetek járulnak.

Bazin 1647 június 14-ikén III. Ferdinándtól nyerte azon nagy kiváltságlevelét, a melylyel a szab. királyi városok sorába lépett. Ugyanebben megkapta a vörös pecsétviasz használati jogát s maig használt czimerét, a mely a csecsemőt tartó Szent-Annát, a város patronáját ábrázolja. Az oklevél ide vágó szavai ezek:

« . . . peculiari privilegio dicto oppido nostro Bazin usum ceræ rubræ in sigillando et quavis sigilli eorum impressione benigne concedimus et sigillum, effigiem Sanctæ Annæ in ulnis Infantem gestantis repræsentans in legitimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus . . . »

Podhradczky az egész oklevél másolatát beigtatta gyűjteményébe.

Bélabánya czimerlevelét Podhradczky nem

ismeri;¹ e helyett bemutatja 1737 évszámmal ellátott pecsétjét. Ennek mezején a következő czimer látható: többszörösen kikanyargatott paizson talajra állítva keresztbe tett s szalaggal összekötött kapa és csákány, fölötte keresztbe tett két kalapácscsal, a melyeknek szárai közt egy-egy (összesen négy) gömböcske van; a paizs fölött takarós rostélysisak áll, koronáján nagy D betűvel. Körirat: SIGILLVM · LIB. REG. MONT. CIVITATIS BELABANYENSIS. (a pecsétmezőn): 1737. Kétségtelen, hogy a czimer D betűje a város német nevére «Dilln» mutat.

II. József 1788 január 17-ikén kelt rendeletével Bélabányát Selmeczczel egyesítette. Az egyesülés után czimere is felvételét Selmeczzébe.

Beszterczebánya (Novisolium) czimere már középkori pecsétéről ismeretes: *vörösben négy ezüst pólya*; a város czimerlevele azonban elveszett. Podhradczky a város által czimertartókul használt sólymokról vagy sasokról azt következteti, hogy a czimer adományozója II. Ulászló király volt. E vélekedésnek alig ha van alapja; sokkal valószínűbb, hogy e czimert (valójában az országét) Beszterczebánya más városok példájára jóval korábban vésette pecsétjére, a nélkül, hogy valaha hozzá királyi megerősítést szerzett volna.

1516-ban II. Lajos király a vörös viasz használatát engedélyezte a városnak; az erről szóló oklevél másolata Podhradczky nagyobb gyűjteményében található.

Breznóbánya kétszer részesült czimeradományban. Először 1627 július 11-ikén II. Ferdinánd királytól, a ki a városnak régi czimerét megbővíteti és megerősíti. Az oklevél ide vágó szavai így hangzanak:

« Antiqua . . . et usitata . . . civitatis . . . Bresnobania insignia, quibus ipsa inde ab antiquo usa est et in praesentiarum quoque utitur, sequenti modo duximus locupletanda et denuo danda et conferenda: scutum nimirum militare erectum, linea a summa intermedia superiori scuti parte ad inferiorem perpendiculariter ducta, hinc in coeruleum, illinc vero in rubrum duos aequales campos divisum, in qua quidem dextra coerulea scuti area quatuor fluvii, nimirum principaliora Pannoniae flumina: Danubium ut

¹ Liber Reg. LXVI. k., 126. l.

² Turul, X. évf. 125. és köv. lap.

¹ Tagányi (Magyarország Czimertára 52. l.) szerint a város Rudolf királytól 1572-ben kapta itt is leirt czimerét.

pote, Savum, Dravum et Tybiscum designantes decurrere et praeterlabi, in rubro autem sinistra scuti parte in terna serie sex alba lilia ordine locata effloruisse et excrevisse visuntur; scuto incumbit galea militaris craticulata, sive aperta, cui regium diadema, est appositum, ex quo vir militaris totus cataphractus, ac nigro mystace et barba conspicuus, capite quoque galea, cristis strutionum rubris ornata tecto, manuum sinistra lumbis injecta, dextra vero nudum gladium vibrare ac pubetenus eminere cernitur; a summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illine autem candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus . . . . conspicuntur.»

Másodszor 1650 február 12-ikén III. Ferdinándtól kapott a város czimert, ki is a régebbi újból a városnak adományozza. A czimerleírás a második oklevélben majdnem szóról-szóra azonos az előzővel.

Úgy ezeket az okleveleket, mint a vörös pecsétviasz használatáról szóló 1568-ban kelt kiváltságot Podhradczy nagyobb gyűjteménye Babits János breznóbányai jegyző 1822-ből való másolatában őrizte meg.

Buda város és részeinek pecséiteit tartalmazó értekezés keretében mutatja be szerzőnk. Ismerteti a régebbi pecséteket a birtokában volt lenyomatok után ábrákban is és közli a város három czimerlevelének szövegét. Budának 1533-adi, János királytól kapott czimerlevele, úgyszintén az, a melyet a város visszafoglalása és jogainak visszaszerzése után 1703 október 3-ikán I. Lipótól nyert eléggé ismeretesek. A harmadik czimerlevél csak Budának egyik részét, az egykor külön községet képezett Buda-Felhévizet illeti, a melynek azt II. Ulászló király adta, ismeretlen évben. Az oklevél eredetije elveszett; szövegét Podhradczy Nyirkállai Tamásnak azóta szinte eltűnt formuláskönyvéből másolta le.

Miután mindezen oklevelek ki vannak adva, bővebb ismertetésüket elhagyjuk.¹

Debreczen városnak czimerét már a XVI. század elejéről ismerjük; a czimer igen egyszerű s több hazai városéval közös: a husvétii bárány felemelt első jobb lábával a szokott zászlót tartva. Ennek használata hihetőleg nem alapult királyi adományon. Az egyszerű czimert Rudolf király bővítette meg 1600 márczius 16-ikán kelt

¹ Buda két czimerlevelére s pecsétjeire vonatkozólag lásd Toldy László munkáját: Budapest régebbi és újabb czimerei. Budapest, 1896. Budafelhévíz armálisa megjelent a Turul ez évi első füzetének 38—40. lapján.

nagy privilegialis levelével, a melyben a város régi kiváltságleveli is meg vannak erősítve. Az oklevél a czimerről így emlékezik meg:

« . . . . quia . . . . cives . . . . oppidi Debreczen ab antiquo hucusque pro ipsius oppidi insigniis, scuto erecto coelestini coloris, in cuius fundo super viridem campum in formam trijugis collis exelevatum agnus paschalis albo incrispato vellere, et radiante sanctorum circulo in capite conspicuus, dispositis pedibus in dextrum scuti latus progredienti similis, tota corporis mole tribus insistens pedibus erectus stare et dextro anteriori pede elevato et incurvato, tamquam super humeros baculum crucis aurei coloris cum dependente et expanso rubro vexillo, alba cruce insignito tenere et retroverso capite vexillum intueri visus est, usus fuisse benigne intelleximus, nos ex uberriori nostra gratia tali modo illa augere et ornare volumus, nimirum, ut agnus ipse duobus apertis libris, super collem positus insistere debeat; supra scutum vero galea clatrata sive aperta, regia corona ornata emineat, atque in corona avis phoenix naturalis expansis alis et capite elevato rostroque aperto ac viridi laureo sermo in pectore ornata, ex odoriferis lignis ignem sibi alis exitans, se ipsam comburere conspiciatur; a summitate vero seu cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc rubri et albi, illine vero aurei et coelestini colorum in scuti oram defluentibus, illudque apprimè adornantibus . . . . dedimus, . . . »

Ugyanekkor megengedi az uralkodó, hogy a város vörös pecsétviaszt használjon,

Rudolf kiváltságlevelét 1689 október 14-ikén I. Lipót átírta és megerősítette. Az átíró oklevél a czimert még külön is megerősíti, újból leírva s lefestve azt úgy, a mint Rudolf király oklevelében volt. Lipót oklevelét 1829 június 25-ikén maga Podhradczy másolta le a város levéltárában őrzött eredetiről. Lipót király öt évvel első adománylevele kelte után újból megörvendezettette Debreczent egy fényes kiváltsággal: 1693 április 11-ikén kelt levelével szabad királyi várossá tette. Az oklevél újabb czimerbővítést is foglal magában; az eddigi czimerhez zöldelő pálmafa s ragyogó nap járult s lett az új czimer:

scutum . . . . militare erectum, coelestini coloris, fundum illius trijugi viridi monticulo interoccupante e cuius medietate procera palmae arbor naturali patularum frondium virore adumbrata, subter quam agnus paschalis albo incrispato vellere, et radiante sanctorum circulo, verticetenus conspicuus, geminis apertis, ac in plana praetacti monticuli superficie collocatis libris insistere gradientique similis dextro anteriori pede paulisper elevato ac incurvato, baculum crucis aurei coloris cum dependente et expanso rubro vexillo, alba cruce insignito tenere, totaque corporis mole in dextram scuti oram conversa, capite nihilominus retorto, vexillum intueri visitur; scuto

demum incumbentem galeam militarem clathratam sive apertam, regio diademate alitem phoenicem naturaliter effigiatum, expansis alis et capite elevato, rostroque adaperto, ac viridi laures serpto pectoretenus praecinctum, ex lignis odoriferis, ad solis ab alto radiantis aestum, ignem sibi alis excitantem, ac crepitantibus flammis se ipsum exurentem proferente ornatam, a summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis hinc rubri et albi illinc autem aurei et coelestini coloris in scuti extremitates se se placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Az oklevelet Podhradzky Zaffiry László királyi harminczados által 1751 július 14-ikén

Debreczenben kiállított s megpecsélélt másolatban őrizte meg.¹

Eperjes egyike azon csekély számu városainknak, a melyek középkori czimerlevéllel dicsekedhetnek. Az armális, a melyet 1453 január 4-ikén V. László királytól kapott *Wagner Károly Diplomatarium Comitatus Sarosiensis* cz. 1780-ban megjelent munkájában (243. lap) közölte, a honnan szerzőnk is beigtatta gyűjteményébe. Szövegéből kétségtelen, hogy csak egyszerű kiállítású, festett czimerábra nélkül

¹ Ezen oklevél a Királyi Könyvekben is meg van: XXII. köt., 263. lap. Ugyanott a LXVII. kötet 126. lapján található Debreczen 1841-diki czimerlevele.

való patens levél, a milyen volt p. o. Kassa városának legelső, Nagy Lajostól kapott czimerlevele. Ugyancsak Wagnernél jelentek meg a város 1548 május 8. és 1558 augusztus 17-ikén I. Ferdinándtól nyert czimerbővítő levelei, valamint a vörös viaszpecsét használatát engedélyező kiváltságlevél, a melyet 1508-ban II. Ulászló király adott a városnak.

A czimerek kitűnően festett ábráit Podhradzkynek az eperjesi tanács küldte meg. Itt közöljük a két Ferdinánd-félét hű hasonmásban,

megjegyezvén, hogy az első (1548-diki) leírása az oklevélben így hangzik:

«scutum cujus area . . . a parte dextra in quinque ductus aequales, nimirum tres albos et duos intercedentes rubros divisa est transversum, quorum, qui summus est albus utrumque scuti latus complectens, tres rosas rubras similes natis continet, alii vero quatuor medium tantum reliquae areae spatium versus dextram implent, quibus in altera alba restantis areae parte incognita est aquila nigra collo et capite leniter inflexo, ore hiante, lingua extra in sinistram prospectans, reliquo corpore a pectore in caudam, seu dimidiato apparente, ala extensa, pedem exerens, cujus ungvibus prehensum tenet herbae fragrantiae colliculum seu ramum distinctum fragris (unde civitati huic . . . Eperies Hungarorum . . . lingua nomen est) quinque, maturis quidem et rubentibus tribus et aliis duobus immaturis.»

A második, megbővített czimert az adománylevél így írja le:

«*Scutum . . . . erectum, in quatuor aequales partes divisum, cujus duae obliquae et sibi in contrarium oppositae partes coloris fulvi vetus . . . . insigne figuram, scilicet aquilae dimidia, pede ramusculum fragorum . . . . tenentis; aliae vero duae coloris coerulei, sibi similiter invicem oppositae, quaelibet figuram leonis, anterioribus pedibus columnae regio diademata insignitae innitentis continet. Supra scutum apposita est galea cancellata cum corona regia, ex qua gryphus, qui alis expansis altero pede strictum ensem, cui infixata est corona, altero vero ramum rosarum tenere conspicitur, prominet . . . . Ad utrumque suti latus defluunt a galea lemnisci, sive lacinae, hinc nigro et fulvo, illinc fulvo et caeruleo coloribus variegatae.*»

Eszék azon oklevéllel nyerte czimerét, a melylyel I. Ferencz király a szabad királyi városok közé emelte, 1809 márczius 24-ikén. Az oklevelet Podhradczy a város levéltárában levő eredetiről vett másolatban közli; ¹ mi belőle a czimer leírását vesszük ki:

«*Scutum sigillare rotundum, sub coeruleum exhibens pontem e candido quadrato lapide ter arcuatum flumini decurrenti supraedificatum, de cuius medio assurgit turris quadrangula, tribus fenestris apertis situ * * * instructa, ac totidem pinnis coronata. In apice habet aliud minus scutum aureum, hinc et inde volantibus angelis cyano vestitis, tubasque aversis, a scuto facibus inflantibus stipatum, corona regni nostri Ungariae tectum, ac brachio humano rubra manica induto, evaginatumque frameam in vola stringente insignitum; latera denique pontis, et quidem partis eius posticae singula utrinque uniceps aquila aurea, obtutu ad centrum fixo, alis et cauda expansis, pedibus vero et armis protensis basi supremo pontis margini superstructae insistens exornare, ac circumferutiam ipsius sigilli sequens epigraphe: SIGILLUM LIBERÆ REGIÆQUE CIVITATIS ESSEKIENSIS 1809. aureis litteris scripta circumdare conspicitur.*»

Esztergom régi, még a XIII. századból való kettős pecsétjét olvasóink leírásból és képekből igen jól ismerik. Kevesen tudják azonban, hogy az érdekes kettős pecsétnyomónak, a melyet a Magyar Nemzeti Múzeum régiség-tára őriz, minő kalandos története van. Podhradczy eredeti okmányok alapján elbeszéli, hogy a pecsétnyomó még igen régi időkben elveszett s hogy, hogy nem, csak a XVIII. század elején került elő, még pedig Esztergomtól jó messze, Gyöngyös vidékén. A becses leletet az esztergomi tanács szerezte meg s bemutatta III. Ká-

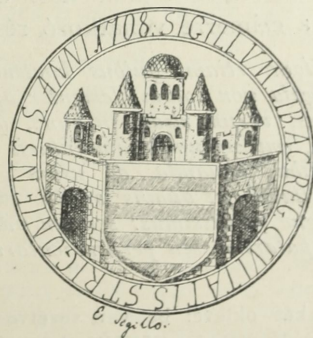
¹ Meg van a Liber Regiusban LXII. kötet, 664. lap.

roly királynak, a ki is annak tulajdonában a várost megerősítette s használatát megengedte. A tanács még ez évben mielőtt a pecsétnyomót használatba vette volna, a pannonhalmi konvent előtt ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a visszaéléseket elkerülendő, mindazon okleveleket, a melyek ennek előtte ezen pecsét alatt keltek semmiseknek, érvényteleneknek nyilvánítja.

Használta-e ezek után Esztergom városa a szép kettős pecsétet oklevelei megerősítésére, nem ismeretes; hihetőleg azonban nem, mert a pecsétnyomót 1814 január havában mint csupán régészeti értékkel bíró darabot oda ajándékozták a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

A város czimerét még az ősi pecsétnyomó megszerzése előtt, 1708-ban megerősítette I. József király. Az oklevél február 18-án kelt s Podhradczyknál egész terjedelmében olvasható. Belőle itt csupán a czimer leírását közöljük, a mely így hangzik:

«*Scutum . . . . erectum, quatuor praecipuos . . . . regni . . . . Hungariae fluvios, vera et genuina eiusdem regni insignia denotantes in se continens, utrumque illius latus singulo propugnaculo e solidis et quadratis lapidibus firmam et constantem, ipsorum civium in regem et patriam fidem inuentibus, extracto, ac utroque sua speciale turri rubris tegulis tecta ambiente. Cuius quidem scuti summa pars alias ternas turres primis duabus nonnihil altiores, ac similiter rubris tegulis tectas, omnes omnino suo debito ordine dispositas, et fenestras patulas repellendo, ab ingresso inimico accomodas habentes sustinere, per medium autem earum porta in ipsam civitatem pendulis de eadem pro more cataractis aperta patere visuntur.*»

A mint látható, e czimer a régi kettős pecsét két oldalának összetételéből keletkezett. Könnyebb érthetőség kedvéért közöljük hozzá a Podhradczyknál levő ábrát, a melyet szerzőnk pecsétlenyomatról rajzolt.

József kiváltságlevelét III. Károly 1725 február 20-ikán kelt levelében átirta és megerősí-

tette. Ugyanebben foglaltatik az időközben fel-
talált régi pecsét használatát illető helybenha-
gyás is, a mely így hangzik:

« . . . . in signum uberioris nostrae . . . . gratiae
etiam reinventi antiqui dupplicis majorisque sigilli sui,
ex uno latere in fundo coeruleo, super monte viridi
castrum antiqui operis turritum lapidibus cementicium
operis, ductibus interstinctis, fenestris portisque obse-
ratis, ac ad defensionem compositis, tegulisque lateri-
tis rubeis tectum, hac circumscripta inscriptione:
SIGILLVM · LATINORVM · CIVITATIS · STRI-
GONIENSIS · ex altero vero latere in fundo pariter
caeruleo insigne vetus Hungariae in forma triangulari
cum inscriptione: SECRETVM · LATINORVM ·
CIVITATIS · STRIGONIENSIS, quemadmodum in
principio presentium literarum nostrarum uberius vi-
deri esset, in se continentis usum eisdem benigne
concessimus.»¹

Felső-Bányának egész sereg kiváltságlevelét
közli Podhradczky; czimerlevelet azonban hiába
keresünk köztük. E helyett mind a három kéz-
iratban a városnak egy, valószínűleg nem közép-
kori pecsétjét találjuk, a melyet a szerző a vá-
rosi tanács által neki beküldött pecsétlenyomat-
ról rajzolt le. A pecsétmezőn középen szikla
áll, a melyet két oldalról egy-egy bányász csá-
kányokkal kopácsol. A pecsét körirata: SIGIL-
(lum) · LIB(erae) · AC · REGII · OPP(idi)
MON(tanae) · FELSŐ-BÁNYA · 1464.²

Győr város legrégebbi ismert czimerét Mária
Terézia adta azzal az oklevelével, a melylyel
Győrt szabad királyi várossá tette. Az adomány-
levelél régebbi czimerre hivatkozik; melyik ural-
kodótól nyerte ezt Győr városa nem ismeretes.

Az 1743 márczius 6-ikán kelt okleveléből³
ide igtatjuk a czimerre vonatkozó részt:

« . . . . antiqua etiam, quibus hactenus usi sunt
armorum insignia non solum clementer approbavimus
et ratificavimus, verum etiam in hunc, qui sequitur
modum auctas, imposterum etiam futuris ac perpetuis
semper temporibus usuanda, ac usum quoque cerae
rubrae in sigillando, et quavis sigilli eorundem im-
pressionem benigne concessimus: scutum videlicet mili-
tare erectum, palariter seu perpendiculariter biparti-

¹ Mind a két oklevél be van vezetve a Liber Re-
giusba és pedig az előbbi a XXVII. köt. 379-ik, a má-
sodik a XXXV. kötet 35-ik lapján.

² Tagányi szerint (Magyarország czimertára, 56. lap)
«a város czimerét Corvin Mátyásnak köszönheti, mint az
a pecsétjén előforduló 1464. évszámából következtethető.»
A város középkori pecsétje ki van adva a Turul VII. fo-
lyama 139. lapján.

³ Meg van a Liber Regiusban is: XXXIX. kötet,
394. lap.

tum, ac priore quidem sui parte coeruleum represen-
tans sigillum vetus, videlicet fasciolam auream, im-
posita cruce eiusdem metalli, superinducto urbis patrono
Sancto Stephano prothomartyre, more hactenus cons-
veto; posteriore autem parte porro horizontaliter bi-
partitum, superiori parte coeruleum, exhibens urbis
portam, cui clathra ferrea, muro cuspidatim pinnato
et turri pariter sed plane pinnata, utraque argentea;
inferiore autem parte rubeum, exhibens tres fluvios,
Danubium quippe, Arabonam et Rabczam, ibidem
confluentes, suis respective differentibus coloribus va-
riegatos.»¹

Kaproncza, bár Lajos király már 1356-ban a
szabad királyi városok közé emelte, egyetlen
czimeradományozó levelet sem bir felmutatni.
Podhradczkyt 1827-ben Rizman Ferencz, a vá-
ros jegyzője értesítette, miszerint minden e
czélra irányzott kutatása hiába való volt, a vá-
rosnak semmiféle czimerlevelét nem tudta fel-
fedezni. A czimer Podhradczky egy szemmel
láthatólag a XVIII. század második felében ké-
szült pecsétnyomó lenyomata után közli; e sze-
rint az: *köríves paizson várfal előtt álló, alúl
kiszélesedő oromzatos kaputorony, két oldalán egy-
egy lilium által kísérve.*

Károlyváros czimerét II. József császár ado-
mányozta azon 1781 október 8-ikán kelt okle-
velében, a melylyel a kis terjedelmű, de erős
várú helységet szabad királyi várossá tette. Az
oklevél Podhradczkynál Milchich Márkus károly-
városi jegyző másolatában van meg; belőle kö-
zöljük a czimerleirást:

«Scutum videlicet sigillare (igy) in figura sphae-
raica seu rotunda erectum, horizontaliter sectum ac
superiore quidem parte planiter bipartitum; pars
prima exhibet tesselas . . . . regni . . . . Croatiae . . . .
argento et minio stratos; pars secunda refert in area
cocco tincta binas ancoras argenteas decussim inscrip-
tas; pars demum scuti inferior cyanea fulgentibus in
regione cephalica hinc sole aureo plenam faciem hu-
manam referente, illinc crescente luna argentea de-
signat urbem et propugnaculum Carolostadiense, suis
cum munimentis, aedibusque tum sacris, quam profa-
nais alluentibus illud fluviis Collapi et Corana. In
centro maioris huius scuti continentur aliud minus
pectorale dictum, scutum aureum, de peculiari cle-
mentissimo annuto nostro initialibus augusti nominis
nostri J. II. atris scriptum litteris Romanis conspi-
cium; scuto porro maiori incumbit corona vulgaris
aurea, tellamonum vices obeuntibus duabus Syrenibus,
quae caudis innexis, et hac quidem dextra, illa vero
sinistra manuum crines aureos servantibus scutum
respiciunt; circumferentia denique ipsius scuti exterior

¹ A város utólsó, 1844. július 4-ikén kelt czimerle-
vele a Liber Regiusban található: LXVII. köt., 473. lap.

hac epigraphe seu superinscriptione: SIGILL. LIB. ET. REG. CIVITATIS CAROLOSTADIENSIS circumducta conspicitur.»¹

Kassa város czimerlevelei régóta ki vannak adva, így ismertetésüktől eltekinthetünk. Podhradczkynál mind a négy meg van; az 1369-, 1423- és 1453-iki az eredetiekről vett másolatokban, az 1502-ben II. Ulászlótól kapott pedig Schwartner kiadása után. Mind a három kéziratban a czimerek ábrái is mellékelve vannak, legszebben a *Sciagraphiában*, a hol egy nagy lapon a három utóbbi czimer irónnal művészien rajzolt képe található. E rajzokat aláírás szerint Bellaagh József tanár és építész 1826-ban az eredetiekről készítette.

Kézmárk I. Mátyás királytól 1463 január 17-ikén kapott czimerlevelét már Wagner Károly közölte (Analecta Scepusii, Pars I. 66. l.). Podhradczky nem az eredetit, hanem ennek 1655 január 31-ikén kelt átiratát használta, a melylyet III. Ferdinánd király a czimert minden kibővítés nélkül újból adományozza. Érdekes, hogy a megerősítés, a szokástól eltérően, a czimert nem írja le, csak utal a Mátyás által adottra.

Kis-Marton 1648 október 26-ikán III. Ferdinánd királytól nyert szabad királyi városi diplomája czimermegerősítést és bővítést is tartalmaz. Az oklevélnek, a melyet Podhradczky számára Duzár János városi jegyző 1828-ban másolt le, a czimerre vonatkozó szavai a következők:

«... peculiari privilegio dictae civitati nostrae *Kis-Marton* usum ceræ rubeae in sigillando, et quavis sigilli eorum impressione clementer concedimus, insigniaque eidem antiqua, sub forma sequenti denuo danda, confirmanda, et locupletanda duximus: scutum nimirum rubri coloris, in cuius inferiore parte turris, per eamque ampla porta cum craticulata pensili clausura patere, ipsi vero turri nigra aquilla expansis alis, rostroque sive ore patulo et lingua exerta effigiata, utriusque pedibus insistere, atque in pectore initialem litteram nominis nostri F. cum numero ternario III. gestare et ostentare visuntur.»

Kis-Szeben czimerlevele nem ismeretes. Podhradczky tárgyunkat illetőleg egyéb privilegialis levelek mellett csupán Ferdinánd királynak 1533-ban kelt azon kiváltságlevelét közli,

¹ Károlyváros kevéssel utóbb, 1799. márczius 1-jén czimerújító teveget kapott (Liber Regius I.X. k., 64. l.); erről azonban Podhradczky mit sem tud.

a melylyel a város vörös pecsétviasz használatára nyert engedelmet. Legrégibb ismert pecsétje 1602-ből való; ezen — mint Podhradczky írja — angyal által tartott paizson Ker.-Szt.-János levágott s tálra helyezett feje látható. A körirat így hangzik: SIGILLVM CIVITATIS CIBINIENSIS RENOVATVM · A. 1602.

Komárom Mária Teréziától kapott szabad királyi városi jogokat s ezzel együtt czimermegerősítést. Az erről szóló oklevél 1745 márczius 16-án kelt s a czimer leírását a következőkben adja:

«In scuto rubeo, ad formam sigilli redacto extructum graminosae basi viridi castellum seu castrum argenteum, tribus constans turribus eiusdem metalli affabre tectis, pinnatis muris et fenestris apertis, ac porta clausis et pro validiore defensione adiecto crate ferreo spiculato divulsorio ac revulsorio; ad tectum mediae turris, quae maior et eminentior est, inscriptis utrinque duabus stellis aureis sexangulis, ipsam civitatem Comaromiensem intra confluentiam duorum, Danubii scilicet et Vagi fluminum positam repraesentant. Ipsam scuti peripheriam ambit inscriptio: SIGILLVM REGIAE LIBERAEQVE CIVITATIS COMAROMIENSIS.»¹

Korpona város legrégebb ismert czimerlevelül II. Mátyás király 1609 december 12-ikén kelt azon nagy szabadságlevelét kell tekintenünk, a melylyel az uralkodó a város összes régi szabadságait megerősíti. Mátyás ebben nem ad új czimert, csak a régít bővíti meg; a czimer leírása így hangzik:

«scutum nimirum erectum, linea per medium transversum ducta divisum, in cuius superiori rubra scuti area supra trijugem viridis coloris collem sive monticulum, in medio scuti et iugo eminentiori albus agniculus tribus insistendo pedibus, ac in sinistrum scuti latus conversus erecte stare, dextro vero anteriori pede elevato vexillum album rubea cruce signatum et aurea cruci instar lanceae applicatum, ceu humeris incumbens tenere, subtus vero agnum in colle viridi calix aureus positus esse conspicitur. Haecque vetera existunt dictae civitatis nostrae *Korpona* insignia. In scuti vero inferiori, coelestini coloris parte, in fundo eius murus albus, ex quadrato lapide constructus esse, in cuius medio miles cataphractus armis indutus et caput galea, rubris et albis cristis ornatus, dextra manu elevata protensa frameam nudam vibrare, sinistra vero diadema aureum tenere, pubentusque prominere cernitur. Scuto incumbit corona regia, quod bini angeli splendidissimi, alis expansis, stolisque bissinis, huic nivei, illine aurei colorum in-

¹ Ezen czimerlevél a Liber Regiusban is feltalálható, XL. kötet, 63. lap; ugyanott a LXVI. kötet 734. lapján van a város 1838-iki czimermegerősítő oklevele.

duti, quilibet una manu scutum ipsum complectere, altera vero irridem palmae ramum tenere conspiciuntur.»

Az oklevél szövegét Podhradczky két másolatban is besorozta gyűjteményébe. Meg van nála a városnak 1510-ben II. Ulászlótól nyert, s a vörös pecsétviasz használatát engedélyező oklevele is.

Körmöczbánya pecségeit egészen a XV. századig visszamenőleg ismerjük; czimerleveleiről azonban nincs tudomásunk. Podhradczkyt a városi előljáróság 1827 április 17-ikén kelt átiratával arról értesítette, hogy az armális az idők mostohasága miatt veszendőbe ment s a város levéltárában fel nem található. Meg van azonban — s a *Collectio*-ban a város jegyzője által hitelesített másolatban olvasható — a vörös pecsétviaszt engedélyező okirat, melyet *Körmöczbánya* 1456-ban V. László királytól nyert.

Körös sz. k. város régi czimerét egy érdekes per révén ismerjük meg, a melynek a lefolyásáról szóló oklevél Lipót király 1660-iki hiteles átiratáról vett másolatban van meg Podhradczky gyűjteményében. A pert *Régi-* vagy *Alsó-Körös* városa 1616-ban a tárnoki törvényszék előtt indította *Uj-* vagy *Felső-Körös* tanácsa ellen, azzal vádolván a testvér várost, hogy jog és igazság ellenére éppen olyan pecsétet vésetett Herrard János aranyműves által, a minővel *Alsó-Körös* szokta a maga okleveleit megpecsételni. Sőt — s ez a része a panasznak elárulja a panasztevők naivságát — még a pecsét zöld színével s a függő pecsétek zsinórjának fekete voltával is utánozták *Alsó-Körös* a szomszédok. Az alperesek a váddal szemben azt vitatták, hogy a két város czimere a régi időktől fogva ugyanaz s ők nemcsak újonnan vésetett, hanem régi pecsétjükön is azt a czimert használták, a melyet ellenfeleik kizárólag maguknak követelnek. Érvelésüket azonban nem tudták kellő bizonyítékokkal támogatni, a miért is Erdődy Tamás tárnokmester 1617 június 15-ikén kelt ítéletlevelével kimondotta, hogy mindkét város tartozik megmaradni régi pecsétjénél, a melynek jelvénye *Alsó-Körös* részéről két, *Felső-Körös*éről pedig egy kereszt; a pecsétviasz színe pedig mindkét városnál zöld legyen. Hihetőleg téves az ítélet fogalmazása ott, a hol egy és két kereszttről szól; e helyett egyes és

kettős keresztnek kellene állani, legalább erre mutat a két város későbbi egyesített czimere, a melynek főalakja egy *hármás* kereszt.

A két *Körös*t I. Lipót király 1661-ben egyesítette, Mária Terézia pedig 1752 április 24-ikén kelt okiratával új czimerrel ajándékozta meg, a melynek leírása — Podhradczkynak az eredetiről vett másolata után — így hangzik:

«Scutum videlicet militare erectum, coelestini coloris, cruce patriarchali argentea triplici trabe, quarum media reliquas longitudine superat, distincta, per duplex brachium humanum, hoc cataphractum, illud vero flava manica vestitum sustentata decoratum, lucente in regione cephalica hinc et hinc stella sexangula aurea; ipsum autem scutum tegit corona regia gemmis et unionibus pretiosa; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigraphe seu superius-scriptione: SIGILLUM LIBERAE REGIAEQVE CIVITATIS CRISIENSIS UNITAE. 1752. circumducta conspicitur.»

Ugyanezen oklevéllel megengedi a királynő a vörös pecsétviasz használatát is.¹

Kőszeg is középkori czimerlevelés városaink sorába tartozik, csak hogy a város nem magyar uralkodótól nyerte armálisát, hanem III. Frigyes római királytól. Az armális Bécsben, 1446 január 22-ikén kelt. Kicsinyített hasonmása megjelent a Magyarország Vármegyéi és Városai című vállalatnak Vas megyével foglalkozó kötetében; szövegét innen a Turul közölte a XVII. folyam 94. lapján.

A III. Frigyes-től kapott czimert III. Ferdinánd erősítette meg 1648 november 6-ikán kelt kiváltságlevelében, a mely a kőszegiei jogainak és kiváltságainak általános megerősítését tartalmazza. Ez oklevélben a czimerre vonatkozó rész így hangzik:

«... peculiari privilegio dictae civitati nostrae Kőszegh usum cerae rubrae in sigillando et quavis sigilli eorum impressione clementer concedimus, et sigillum, unam turrin, in cuius summitate angelus expansis alis effigiatus stare visitur et utrinque duas portas apertas in earumque lateribus itidem duos utrinque angelos superioribus similes representans, in legitimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus.»

Az oklevél Podhradczkynál 1752-ben kelt hiteles másolatban van meg.²

¹ Ezen oklevél a Liber Regius XLII. kötete 495. lapján olvasható.

² Kőszeg 1841. november 25-ikén nyert újabb bővített czimerlevelet; ennek szövege a Liber Regiusban található; LXVII. kötet, 278. lap.

Libetbánya czimerlevele nem ismeretes. A városi tanács 1825 szeptember 1-én kelt átíratával értesítette Podhradczkyt, hogy ilyen tárgyú oklevelet levéltárunkban nem találtak. Ellenben megtalálták Rudolfnak 1583 augusztus 9-ikén kelt azon kiváltságlevelét, a melylyel megengedi, hogy a város vörös pecsétviaszt használhasson.

A város czimere a XVI. században vésett pecsétnyomója szerint a következő: A pecsétmezőn Mária-Magdolna térdel, előtte a jó illatu olajjal telt korsó; jobbjá felől lebegően csúcsives paizs, két keresztbe tett kalapáccsal, baljánál hasonló, de osztott paizson jobbról az Anjou-liliomok, balról hétszeres piros-fehér vágás.

Podhradczky gyanítása szerint e pecsét valamely Nagy Lajos korabeli czimeradomány emlékét őrzi.

Lőcse város régisége s korábbi tekintélye kezeskedik róla, hogy középkori királyaink számos adománylevellel, köztük bizonyosan armálissal is megajándékozták. Hogy ma mégis az a legrégebbi czimerlevele, a melyet 1550 augusztus 12-ikén I. Ferdinándtól kapott, annak oka abban keresendő, hogy az ezen év tavaszán a várost elpusztító óriási tűzvész a levéltárat is elhamvasztotta.

I. Ferdinánd sietett a város privilegiumait megerősíteni, helyreállítván a város czimerét is. Oklevele Wagner Analectáinak I. részében a 92. és következő lapokon látott napvilágot; megjegyzendő, hogy ugyanezt Podhradczky az eredetiről vett másolatban, sokkal pontosabban és hibátlanabban közli.¹

A város — olvassuk forrásunkban — a Ferdinánd által adott bővített czimert nagy pecsétjén használja; középső pecsétjén a czimer sisak és foszladék nélkül, csupán koronával fedve látható, míg a kis pecséten a czimer fölött nincs korona, hanem a pajzsot nyakába vetett szalagon kiterjesztett szárnyu angyal tartja.

Modor város régi czimerét 1607 augusztus

¹ A czimert — miután a város pecsétnyomói a tűzvész alkalmával megolvadtak — 1551-ben vésette új pecsétjére a város: *Eodem anno hat Meister Hans Rüche ein Stadt Kind und Goldtschmidt zu Neüsohl zum ewigen Gedächtniss das grosse Pettschaft gemacht und der Stadt verehrt* írja a szepesi krónika. (Wagner i. m. II. rész, 17. lap).

13-ikán Rudolf király a szabad királyi városi privilegiumokat adományozó oklevelében erősítette meg, miután ugyan ő már előbb, 1577 november 20-ikán megengedte a városnak, hogy levelein vörös pecsétet használhasson. A czimer leírása itt következik:

«*scutum . . . erectum, linea a summo deorsum per medium ducta, hinc quidem in aureum, illinc vero in rubrum campos divisum; in cuius dextra scuti parte ex trijugi viridi monticulo oblique assurgente vitis viridis ad scuti summitatem cum dependentibus ex illa tribus botris excrevisse; in sinistra vero rubri coloris scuti parte tres albae luminac instar fluviorum transversum ductae conspiciuntur.*»¹

Nagy-Bánya kiváltságleveleiből szerzőnk egész sorozatot gyűjtött egybe, hanem ezek közt tárgyunkra vonatkozó csak egy van, Rudolf királynak 1601 február 24-ikén kelt azon levele, a melylyel a városnak a vörös pecsétviasz használatát engedélyezi.

A hagyomány úgy tartja, hogy a város Mátyás királytól 1483-ban kapott czimert; azonban az erről szóló adománylevelnek semmi nyoma. Ha szabad a czimer alakjából következtetni, úgy hihetőbbnek tartjuk, hogy az önkényesen felvett jelvény, a melyet nem az uralkodó, hanem a szokás szentesített; a pecsétnyomóra vésett 1483 pedig valamely fontosabb kiváltságlevelél évszáma.²

Nagy-Becskerek nem tartozik ugyan a szabad királyi városok közé, hanem azért kiváltságlevelét szerzőnk felvette gyűjteményébe, talán különleges volta miatt, miután *németül* van kiállítva.

Az oklevelet Mária Terézia adta ki 1769 június 6-ikán; benne Nagy-Becskerek faluból várossá tételük. Magától értetődik, hogy az ujdonsült város czimert és pecsétet is kap, a melyet az oklevél így ír le:

«Wird der Markt-Gemeinde die Führung eines eigenen Siegels, mit der Bildnisz Mariä Himmel Fahrt und mit der Umschrift: SIGILLUM LIBERI OPPIDI BETSKERER, um solches Siegels zu ihrer Markts fertigung brauchen zu können, bewilligt.»

Nagyszombat város régi, a XIV. század óta használt czimere szerzőnk szerint Ker. Szent-

¹ Ezen oklevél a Liber Regiusba is be van vezetve: V. kötet, 826. lap.

² Nagy-Bánya pecsétjeinek leírását a Turul IV. évfolyama 97. lapján találjuk.

Jánosnak tálra tett feje. Podhradczky munkája összeállításakor ismételen tudakozódott a városi tanácsnál, van e erről vagy más czimerről valami adománylevél a levéltárban; a válasz mindkét esetben tagadó volt; sem czimerlevél, sem a vörös viasz használatát (a melylyel pedig Nagy-Szombat régóta élt) engedélyező diploma nem volt a város levelei között található.

A czimer ábráját illetőleg Podhradczky meg-tévedt; hihetőleg a rendelkezésére állott rossz pecsétnyomatok vezették félre. Nagyszombat város régi pecsétjén ugyanis nem Ker. Szent-János, hanem az Üdvözítő feje látható, ezen körirattal:

✠ S · M · DIVIVM · DE ZVMBOTHEL · CVM ·
ROTT · FORTVRO ✠ ET · DEVS IN ROTL.

Ábránk az érdekes pecsétet felényire kisebbítve mutatja be.

Pécs régi pecsétjén a híres bazilika képe volt látható. Mostani czimerét a város szabad királyi diplomájával Mária Teréziától nyerte 1780 január 21-ikén. E szerint az a következő:

«Scutum . . . sigillare, coelestini coloris ex prasina assurgentes in cacumen tres montes petrosos, ab invicem sejunctos exhibens, medius, qui regiae hujus et liberae civitati . . . adjacet, designat montem Metsek dictum, aurea corona vulgari coronatum, ad cuius radicem per allusionem nominis, exhibetur eadem haec libera et regia civitas, muro circumdata, ad quatuor angulos totidem portis patentibus cuspidatis, turriculis rubeis tectis conspicua, ac quinta turri aurea basilica, cathedrali inter maedia aedificia, fenestris suis justo ordine locatis inducta, ornata; a latere dextro Monstureus appellatus, a sinistro alter mons Tetye cernitur, e cuius radice luna argentea rutilantibus; super-imposito capite scutario, nobiliori metallo tincto, quod de peculiari clementia nostra initiales augustissimi imperatoris, filii nostri charissimi, ac nostri nominum litteras I. II. M. T. ostentat; totum scutum tegit corona vulgaris aurea, telamonum vices obeunt hinc quidem Fidelitas, thorace aurei, toga

coerulei et sirmate a tergo volante coccinei coloris induta, prostrato ad pedes cane albo subfuscus punctis variegato, ligamine rubro collum circumducto; inde Industria, veste oblonga candida, alia desuper brevior, minio tincta et sirmate sub viridi ad sinistrum humerum proiecto amicta, sinistra lignonem tenens, locato ad pedes alveari aureo, volutantibus superne quatuor numero apibus, obversa sibi facie scutum utrinque sustentantes. Ipsius sigilli exteriorem peripheriam haec epigraphe seu inscriptio: SIGILLUM · LIBERAE · REGIAEQUE · CIVITATIS · QUIN · QUEECCLESIENSIS circumdare conspicitur.»¹

Pest város 1703-ban kapta legelső czimerlevelét I. Lipóttól. Az október 23-ikán kelt s a város összes szabadalmait felújító oklevél a város megerősített czimerét így írja le:

«Scutum . . . erectum coelestini coloris, duabus cornucopiis, ex iisque diversis floribus eminentibus circumcinctum, in cuius meditullio turris rubris tegulis, sive lateribus tecta, ex quadratis lapidibus solido muro et propugnaculis constans, portaque in bifariam aperta et patente, cataractaque de more intra ipsius portae introitum suspensis et pendulis, locata esse cernuntur.»

Pozsega város régi czimerét 1765 szeptember 1-én Mária Terézia királynő szabad királyi városi előjogokat adományozó oklevelében erősítette meg. Az oklevél idevágó pontja itt következik:

«Cum autem ad quarumvis expeditionum facultatem et solennitatem authenticum sigillum praerequiratur, et in eo praefatae civitati caesareo-regium clementiam nostram commonstrare cupientes, sigillum, quo hactenus usa est civitas, scutum videlicet coeruleum, in quo substratis solidioribus coementicii operis ductibus interstinctis muris exhibetur castrum argenteum, tribus constans turribus pinnatis eiusdem metalli, fenestris apertis et porta castris acclusa: supra mediam turrim, quae major et eminentior est, volat aquilla nativi coloris, in sinistram scuti partem conversa, supra laterales porro demissiores turres (rutilante in capite scutario sole aureo) locatae visuntur, hinc sex cornuis aurea stella, inde vero crescens luna argentea: scuto incumbit corona vulgaris; ipsam demum scuti peripheriam ambit epigraphe: SIGILLUM · LIBERÆ · REGIAEQUE · CIVITATIS · POSEGANÆ · ANNO · 1765 · clementer confirmantes, idem quoque in posterum ac perpetuis semper temporibus usuandum, cum inscriptione ad modernum liberae regiaeque civitatis statum apte posita, concedimus.»²

Podhradczky csupán kora nézeteinek ad kifejezést, midőn e czimer eredetét a rajta levő csillag és félhold miatt IV. László vagy III. An-

¹ Az oklevél a Királyi Könyvek LI. kötetében a 162. lapon van bevezetve.

² Az oklevél másolata a Liber Regius XLI. kötete 59. lapján található.

drás idejében keresi, mert e királyaink pecsétjein e két ábra is rajta van.

Pozsony város 1436-ban kapott Zsigmond királytól a régi czimert megerősítő armálist. Csak nem régen derült ki az a különös körülmény, hogy ezt az oklevelet két, egymástól csupán aprólékosságokban eltérő példányban állították ki, melyek közül az egyik július 8-ikán, a másik ugyanezen hó 9-ikén kelt.¹ Szerzőnk csak a korábbi példányt ismerte; ennek az eredetiről vett másolata kétszer is megvan nála. Közli továbbá a vörös pecsétviasz használatát engedélyező 1459 február 2-ikán kelt okiratot.

Rusztot I. Lipót király 1686 december 3-ikán emelte a szabad királyi városok közé s ugyanekkor czimerét ráhelyezett arany koronával bővítette meg. Az új czimer leírása az oklevél szerint:

«*Scutum . . . militare erectum, . . . regio diadematē, pretiosissimis lapidibus ornato redimitum, in duas aequales partes oblique distinctum, in cuius infima, seu fundo scuti locus fluctuans Ferteo nuncupatus spatiosē diffundi in ejusque extimo margine seu ripa paretum, naturali suo virore pervenuste adumbratum, in medio viridis itidem coloris ejusdem scuti partibus situari, e meditullioque hujus ternae typhae aquaticae enatae, mutantibusve similes, nodosis suis verticibus supremam coelestini coloris partem occupare visuntur, ab utroque vero praelibati regii diadematis limbo, laciniis aureis, in fundum scuti se-se placide diffundentibus, illudque circumambiendo decenter ac venuste exornantibus.*»²

Selmecz czimere pecséteken és festményeken már a XVI. század elején előfordul: zöld talajon álló ormós várfal, közepén felhuzott rostélyu kerek kapubástyával, a melyet két oldalról fölül egy-egy bányász-csákány, alul egy-egy kalapács kísér; a czimert körben két sárkány övezi. Valószínű, hogy e czimer használata mohácsi vész előtti királyi adományon alapszik; azonban az erről szóló oklevél eddigelé ismeretlen. Ellenben megvan s Podhradczkynál olvasható a vörös viasz használatáról szóló kiváltságlevél, a melyet 1496-ban II. Ulászló adott a városnak.

II. József császár 1788-ban Selmeczet Béla-bányával egyesítette, ez alkalommal egybeolvasztván a két város czimerét is. Az új czimer leírását Podhradczky az oklevélből kivonva közli:

¹ Turul, XIX. évfolyam, 133. és köv. lap.

² Az oklevél a Liber Regiusba is be van vezetve: XVII. kötet, 148. lap.

«*In fundo scuti coerulei solide stratum murum sex ad vigilandum aptatis fenestris instructum, e cuius medio alta turris rotunda, inscriptis hinc ligone, illinc autem malleo nobiliore metallo tinctis, cum porta patente assurgere, in apice vero eadem turris pinnata nonnihil arctior duas fenestras apertas habere et moenium latera . . . lacertae pedibus sustentare; in capite demum scutario Fejér-, seu Béla-Banyensium dignata, scutum nempe erectum militare coelestini coloris, duos malleos aureos decussatim positos respondentibus e quatuor angulis totidem globulis aureis insertos, ad satus demum scuti hinc et inde uncas ejusdem metalli prominente habens, posita esse conspicuiuntur; exteriorem denique sigilli circumferentiam haec inscriptio SIGILLVM · L · R · M · CIVITATIS · SCHEMNITZ · ET · BÉLA · BANYI · UNITAE · 1788 · ambit.*»

Sopron város levéltárában máig megvan s Podhradczkynál pontos másolatban olvasható az a nevezetes oklevél, a melylyel Károly Róbert király megengedi a városnak, hogy elveszett pecsétje helyett újat véssessen. Az 1340 április 21-ikén kelt oklevelet azonban nem számíthatjuk czimerleveleink közé, mert benne a pecsét ábrájáról nem történik említés. Az ezen alkalommal vésett pecsétnyomó a város egyik legérdekesebb ereklyéje. Bronzból van, alakja csucsives pajzsot utánoz, hátlapján fogóval van ellátva, előlapján kettős ponkörbe foglalt feliratot s ezen belül három tornyos, öt ablakkal ellátott várfalat mutat; a pecsétnyomó két felső sarkában egy-egy szent dicskörös feje, az alsóban lombos ág látható; a körirat így hangzik: ✠ S ✠ CIVITATIS ✠ SVPRONENSIS.¹

Ezen egyszerű czimmerrel a város egész a XVII. század elejéig élt. 1622-ben, a mikor a Bethlen Gábortól visszaszerzett koronával II. Ferdinánd király nejét, Gonzaga Eleonorát Sopronban megkoronáztatta, a város új, bővített czimer nyert, a melybe a nagy esemény emlékére sisakdiszül a császári kétfejű sast is felvették. Az új czimert a fényes czimerlevél így írja le:

«*Scutum nimirum rubri coloris, cuius inferiorem partem murus candidus, ex quadratis lapidibus constructus et tribus turribus (inter media eminentiori) conspicuus occupare, perque murum a scuti fundo ampla porta cum craticulata pendili clausura patere visitur; in utriusque autem superioribus scuti lateribus singulis aureis stellis, supra binas depressiores turres rutilantibus; scuto incumbit galea militaris*

¹ A pecsétnek az eredetinel valamivel nagyobbra rajzolt ábráját a Turul III. évfolyama a 135. lapon 1381-iki lenyomat után közli.

clathrata sive aperta, cui regium diadema est appositum, a cuius fimbriis, seu marginibus integra biceps nigra aquilla expansis, alis, rostris seu oribus patulis et linguis exertis effigiata, utrisque pedibus insistere et supra bicipitia diadema imperiale gestare, atque in pectore initiales litteras nostri et praefatae serenissimae augustae nostrae nomenclum, F. nimirum et E. gestare et ostentare conspicitur. Quod equidem non tantum specialis nostrae gratiae evidens argumentum esse debet, sed et arcana significatione virtus ac fides integra praefatae civitatis nostrae Soproniensis tot modis nobis declarata, ac ad posterorum velut incitamentum derivanda elucescit tanto clarius, quanto imperialis volucris majestas majorem et imperii, et gloriae complectitur amplitudinem, singularis specialis nostrae gratiae evidens argumentum. A summitate autem sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc flavis seu aureis et nigris, illinc vero argenteis sive candidis et rubris in scuti extremitatibus se se diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus . . . . conspicuntur.»

Sopron város ugyanezen kétféjű sasos czimert 1840 december 10-ikén magyar pecsét-köirattal ellátva magyar nyelvű oklevélben kapta.¹

Szabadka (Maria-Theresiopolis) még a XVIII. század elején kis határör-helység volt. Czimere — mint Podhradczky írja — ezidőben: *kívont szablyát tartó oroszlán.* A folyvást nagyobbodó falut Mária Terézia királynő 1743 május 7-ikén kelt diplomájával kamarai város rangjára emelte és ugyanekkor a régi czimerét is megővítette. Az új czimer leírása így hangzik:

„ . . . civibus et incolis . . . pro insigni et sigillo scutum sphaericum sive rotundum, horizontaliter sectum, ac superiore sui parte coeruleum, exhibens Sanctam Thesiam, pro patrona assumptam, quasi a Spiritu Sancto ibidem apparente inspiratam crucifixum in tabula, coccineo strata panno et libro retro apposito alloquentem; inferiore autem parte rubeum, leonem continens nativi coloris, cauda super tergum projecta et districta minitantem framea, ad dextram scuti partem conversum, cum hac inscriptione circumferenciali: SIGILLVM · PRIVILEGIATI · OPPI · REGIO · CAMERALIS · SZENT · MARIA . . . concedimus et annuimus.»²

Kevéssel utóbb, 1779 január 22-ikén a királynő újabb kiváltságlevelet adott Szabadkának, a melylyel azt a szabad királyi városok közé sorozza, nevét örök emlékezetül Maria-

Theresiopolisra változtatja, czimerét pedig megővít. Az új czimert az oklevél így írja le:

„ . . . Insignia non modo benigne confirmavimus, verum etiam certa in parte adauximus et illustravimus, et in hunc, uti sequitur, formam, futuris et perpetuis temporibus usuanda, ac usum quoque ceræ rubrae in sigillando benigne concessimus: scutum videlicet in figura sphaerica seu rotunda, horizontaliter sectum, superiore sui parte coeruleum, Beatissimam Virginem Mariam continens, tunica coccinea, velamine aut syrmate ornata amictam, cum JESULO veste carente, qui divam Thesiam, praerepetitae hujus regiae et liberae civitatis nostrae Maria-Theresiopolis patronam electam e sinistra scuti parte dextrorsum respicientem, amictu sanctimonialium instituti religiosorum Carmelitarum indutam, cingulo aureo (sanctitatis tessera) caput redimitam et sinistra pectori admota, dextram versus Deiparam Virginem, huiusque filium divinum extendentem, expansis brachiis quasi amplexurus visitur, e nubibus coelestibus apparentem; inferior scuti pars ostentat leonem aureum, cauda bifurcata super tergum projecta et districta minitantem framea dextrorsum conversum eidem; huic scuto incumbit corona vulgaris; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigrapha ac superinscriptione: SIGILLUM · LIBERÆ ET REGIÆ CIVITATIS MARIA THERESIOPOLIS circumdata conspicitur.»

Szakolcza város czimere az országból van véve: vörösben, zöld hármás halomba szurt ezüst kettős kereszt. A város czimerlevelét Podhradczky nem ismeri, miután a legkorábbi csak 1844 október 10-ikén kelt.¹ E helyett, több más, tárgyunkra nem tartozó kiváltságlevél között bemutatja a vörös pecsétviasz használatát biztosító, 1524-ben II. Lajos király által adott kiváltságlevelet, a mely a város levéltárában ma is megvan.

Szatmár-Németi egészen a XVIII. századig két külön községet alkotott, a melyek egymástól eltérő czimert viseltek. Németi pecsétjét már az Árpád-korból ismerjük, rajta három tornyu templom látható; Szatmárét 1530-ban János király adta. Az 1530-iki czimerlevelével egy szerű patens, hátára nyomott királyi pecséttel, a mely hihetőleg soha sem iratott át privilegiális alakba.² Benne a czimer adományozása a szokott terjengős formulák mellőzésével történik:

„ . . . accepta supplicatione . . . civium et inhabitatorum . . . civitatis . . . pro utilitate et augmento

¹ A Liber Regiusban az előbbi oklevél a VII. kötet 238., ez pedig a LXVI. kötet 999. lapján található.

² Az oklevél, valamint az ismertetendő 1779-iki, továbbá a Podhradczkynál hiányzó 1811- és 1845-iki czimerlevelek a Liber Regiusban megvannak.

¹ Liber Regius LXVII. kötet, 482. lap.

² Eredetije Szatmár-Németi város gazdag levéltárában van.

dictae civitatis nostrae Zathmariensis animo deliberato et ex certa nostra scientia praelatorum etiam et baronum . . . ad id consilio accedente, sigillum, cum sculptura unius rosae ad id sigillum apta in argento parandum et fabricandum . . . duximus annuendum et concedendum.»

E czimerral, illetve pecséttel Szatmár nem sokáig élt. A midőn I. Lipót 1662 szeptember 6-ikán kelt levelében, a melyben megengedi a vörös viasz használatát, a régi czimert megerősíti, azt merőben eltérően írja le. Az oklevél szavai ezek:

« . . . universorum civium, populorumque et inhabitatorum dictae civitatis Szathmariensis . . . usum ceræ rubræ . . . in sigillando, et quavis sigilli eorum antiqui, nempe murum e quadratis lapidibus structum, ac in medio ejusdem fortissimam turrim erectam, superne regio quasi diademate et ab utroque muri latere, huic quidem novella quercu, illinc autem quaternis rosis purpureis, in summitatem ejusdem turris assurgentibus ornatam repraesentantis impressione clementer concessimus . . . »¹

A két szomszéd várost III. Károly egyesítette 1721 január 2-ikán kelt oklevelével. Az oklevél az új városnak a szabad királyi jelleget megadta s egyuttal a következő czimert adományozta:

«Scutum . . . militare rotundum, coelestini coloris, fundum illius viridi monticulo interoccupante, e cuius medietate fortissima turris ab utrinque muro e quadratis lapidibus extracto circumdata, superne duabus aliis turriculis ornata in altum assurgere et in apice regio quasi diademate insignita esse, ac in porta ejusdem integer fulvus leo naturaliter effigiatus, cauda bifurcata ad tergum elevata, ore hiante, linguaque rubicunda exerta sedere, et ad dextram scuti partem conversus esse, sub utroque autem muri latere . . . duae viventes palmae, iuxta praenotatam turrim positae, ad summitatem ejusdem emuere, ac in extremitatibus muri duo viri militares cataphractura induti cassidibusque tecti, mutuo obtutu ad se invicem conversi, manuum, dextris quidem nudas frameas tenere, sinistris vero latera sua prehendere et vigiles stare, tandem vero supratactus fluvius (t. i. a Szamos) murum undiquaque cingere et circumambire cernuntur.»²

Szeged első czimeradományát III. Károlynak 1719 május 21-ikén kelt nagy kiváltságlevelében kapta, a melylyel az uralkodó a városnak már négy évvel előbb elnyert szabad királyi városi kiváltságait véglegesen megerősítette. Ismeretes, hogy a város úgy a kiváltságokhoz, mint ezen czimeréhez nem igaz uton jutott. Egy

állítólag a Tiszában, halászok által talált töredezett pecsétnyomó, a melyen a város maig használt czimere és a következő felírás: SIGILLUM · REGIÆ · CIVITATIS · SZEGEDIENSIS · A · 1200 · volt kivésve, szolgált a város kérésének alapul, a mikor 1704-ben az uralkodótól a szabad királyi városi jogokat s az új czimert kérte. Az 1200-as évszámmal ellátott pecsétnyomó a legügyetlenebb hamisítvány, hanem azért a kir. kancellária elfogadta s alapján a kérelem teljesítését javasolta. A szegediek elérték czéljukat, városuk a kiváltságosok közé jutott, az új czimer pedig a régi középkori sasos czimer helyére lépett.

A pecsétnyomó meséjét szerzőnk is elhitte, azonban benne a czimer szokatlan formája gyanút keltett. A czimer — szerinte — árpádházi királyainktól nem származhatik, mert azoknak czimereiben a szegedi czimer sasát és bárányát hiába keressük. Ellenben valószínű, hogy a fél sást — úgy, mint Kassának — Szegednek is II. Ulászló ajándékozta, saját királyi czimeréből. Ennek megfelelően az évszám nem 1200, hanem 1500, a melyben csak a középkori vésnök ügyetlensége folytán hibásan alakított ötös vezette félre az utódokat.

A Károly király által 1704-ben adományozott armális bővebb ismertetését, bár azt a Podhradczky-gyűjtemény közel egykoru másolatban őrzi, fölöslegesnek véljük, miután az, Szeged összes régibb pecsétjeivel együtt már a Turul II. évf. 172. és VII. évf. 186-ik lapján be volt mutatva.

Székesfejérvár. A város a legkorábbi czimeradományt I. Lipóttól nyerte. Ez Lipótnak 1703 október 23-ikán kelt, a város régi kiváltságait megújító s a város régi czimerét is megerősítő szabadalomlevelében van. A czimer leírása így hangzik:

«Scutum . . . militare erectum coelestini coloris, aurea corona in signum multorum in eadem civitate Alba-Regalensi coronatorum divorum Hungariae Regum redimitum, fundum illius viridi campo interoccupante, super quo porta ex quadrato lapide aedificata pendulis de eadem ferreis cataractis et una altiore turri inter binas demissiores eminente adumbrata patulaque sui aperta esse conspicitur; laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc vero candidis et rubris in ejusdem scuti extremitates se se placide diffundentibus, seu utrumque latus ambitibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Podhradczky az egész oklevél szövegét adja,

¹ Liber Regius X. kötet, 905. lap.

² Liber Regius XXXIII. kötet, 111. lap.

a város levéltárában levő eredetiről másolva. Megvan a hiteles másolat a Liber Regiusban is, XXVII. köt. 7. lap.¹

Szent-Györgynek Podhradczkynál található egészen 1209-ig visszamenő kiváltságlevelei közül csupán a szabad királyi városi diploma érdekel bennünket, miután ebben III. Ferdinánd király a város régi czimerét is megerősíti. Az 1647 június 14-ikén kelt oklevél a czimerről így emlékezik meg:

«*Peculiari privilegio dicto oppido nostro Sancti Georgii usum ceræ rubræ in sigillando et quavis sigilli eorum impressione benigne concedimus; et sigillum effigiem Sancti Georgii militis et martyris, equo insidentis et obivium sibi draconem hasta transfigentis repræsentans, in legitimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus; quo imposterum futuris ac perpetuis semper temporibus ipsi cives ac eorum posterius universi nomine dicti oppidi Sancti Georgii uti valeant.*»²

Temesvárnak csak azon bővített czimerét ismeri Podhradczky, a melyet annak 1781 december 21-ikén József császár adományozott a szabad királyi városi kiváltságokról szóló oklevelében. E czimer egyike a legtarkábbaknak hazánkban; leírása így hangzik:

«*Scutum sigillare figuræ sphericæ erectum, horizontaliter sectum et superiore sui parte palatiter bipartitum; pars prima exhibet in campo superioribus sæculis sanguine innumerorum heroum inundato, quatuor sinosas fascias argenteas, horizontaliter æquali ab se intervallo distantes et præcipuos quatuor memorati regni nostri Hungariæ, cui insigni pientissimæ memoriæ matris nostræ augustæ Mariæ Theresiæ gratia regio Temesiensis cum hac civitate reincorporata est, fluvios designantes; pars altera in scuto aureo ostentat turrim coemeticii operis solo viridi insistentem, ductibus interstinctis ac dupplici pinnarum serie conspicuam, porta patula, intra quam nigra rota media sui parte videtur, rotundis duabus fenestris et cuspidato tecto rubeo, pone quod hinc et inde vexillum coccinneum, superinducta cruce argentea ornatum, pendulumque et expansum visitur, instructam, alluense ipsam canali Bega dicto, ex quo de singulari ac prorsus materna providentia immortalis memoriæ genitricis nostræ, aqua in turris hujus summitatem peculiari artificio propellitur, ac inde per siphones defluens, subter terram in interiorem urbem perenni cursu fertur ac fontibus recepta, incolis aquæ potabilis beneficium abunde subministrat; pars demum*

¹ 1845 márczius 6-ikán Székesfejérvár új czimermegerősítő oklevelet nyert, a melynek szövege szintén megvan a Liber Regiusban LXVII. kötet, 545. lap.

² Az oklevél a Liber Regius X. kötete 54. lapján található; ugyanott a LXVII. kötet 561. lapján van a város 1845 márczius 27-ikén kelt magyar armálisa.

scuti inferior cyanea, fulgentibus in regione cephalica hinc sole aureo, plenam humanam faciem referente et urbi imminente, illinc luna decrescente argentea, admodum obnubilata (symbolum videlicet depulsæ armis Christianis lunæ Ottomanicæ) refert urbem et propugnaculum ad omnem defensionem compositum, suis cum munimentis, aedibusque tum sacris, tum profanis, præterfluente a dextro latere canali Bega, e fluvio Temessio derivato. Centro scuti huius insitum est aliud minus, pectorale dictum scutum aureum, continens de peculiari clementia nostra caesareo regia bicipitem aquillam nigram imperialem coronatam, falcibus pedum hinc sceptrum aureum cum ense argenteo, illinc pomum aureum cum cruce fastigiatum tenentem, inscriptis pectori initialibus augusti nominis nostri J. II. litteris Romanis, metallo nobiliore tinctis, ad allusionem nempe ter felicitis illius temporis momenti, quo regio hæc Temessiensis cum urbe et arce Temes-Variensi, depulso summa vi Christiani nominis hoste, armis caesareo-regiis singulari divini numinis benignitate prosperrimo cum successu revindicari potuit. Scuto toti incumbit corona vulgaris aurea; telamonum vices obeuntibus binis equis albis, linguis exertis, arrectis auribus, volantibus júbis et erectis caudis anterioribus pedibus et capitibus a scuto aversis, scutum illud sustentantibus, posteriorum vero pedum ultro eidem insistentibus. Circumferentia denique ipsius scuti exterior hac epigraphæ seu superinscriptione SIGILL · LIBERAE · ET · REGIÆ · CIVITATIS TEMESVARIEN: litteris majusculis fureis circumdata conspicitur.»¹

Az itt leirt czimereken kívül a *Sciagraphiá*-ban még két régibb temesvári pecsét képet találjuk. Az első kéttorony kapubástya, előtte folyó vízzel és ez előtt zöld mezővel látható; a vizen át a kapuhoz hid vezet. Körirata: SIGILLVM · · · REGIÆ · · · CIVITA · · · TEMESVARIENSIS · · · Ez tehát Temesvár czi-

mere a József-féle oklevelet megelőzőt időből. A másik pecséten sárkányt ölő Szent-György alakja van, ezen körirattal: SIGILLUM · MAGISTRATUS · RASCIANICI · TEMESVARIEN · A pecsétmezőn alul az évszám: * 1719 *

Trencsén czimerlevele nem, ellenben czimere

¹ Liber Regius, LII. kötet, 111. lap.

ősi idők óta ismeretes: kékben hátra tekintő s fehér keresztes piros zászlót tartó fehér husvétibárány, a melynek feje fölött a szájából kikanyarodó szalagra erősített arany csillag látható.

Podhradczky a czimert négy képen mutatja be, a melyek a város birtokában levő pecsétnyomók lenyomatait ábrázolják. A pecsétnyomók közül a két régebbi gót felirású ezüsből, a két újabb érczből való. E rossz ábrák helyett itt a legrégebbi trencsényi pecsétnek eredeti lenyomatáról vett képét közöljük.

Uj-Bánya (Regiomontum, Königsberg) czimerlevelét nem ismerjük. Okiratai közt tárgyunkra vonatkozó csak egy van, a vörös pecsétviaszt engedélyező kiváltságlevél, Rudolf király 1582 márczius 21-iki adománya. Van azonban a városnak rendkívül érdekes régi pecsétje, a melyet Podhradczky rajzban közöl. A pecsét alakjára nézve hazánkban egyetlen és pedig hatszögletű, mezején a Szent-Szűz trónon ülő s a kisdéd Jézust tartó alakja előtt Nagy Lajos király látható, a mint térden állva koronáját Máriának felajánlja. A király alakja mellett szalagon *LVDOWIC*, a pecsét körül pedig ezen felírás olvasható:

✠ SIGILLVM · CIVITATIS · DE · MONTIS · REGIS.

A pecsét korát az ábrázolás is meghatározza.

Az érdekes czimer (ha ugyan szabad ezt a képet czimernek neveznünk) idő folytán némi változást szenvedett. — A város XVII. vagy XVIII. századi pecsétjén Mária felhőkön ül, előtte koronás király térdel, a ki a kezében

tartott ládácskát nyújtja Jézus felé. Az alakok feje fölött madár lebeg, a mely egyik leírás szerint a Szentlélek szimbolusát, a galambot, mások szerint pedig a csőrében gyűrűt tartó hollót, a Hunyadiak czimerképét ábrázolja. Az újabb pecsét körirata már német nyelvű: ✠ SIGILL DER KÖNIGLICHEN FREYEN BERGSTADT KÖNIGSBERG.

Uj-Vidék (Neo-Planta) egyike legfiatalabb városainknak. Eredetileg Pétervárad alvárosa volt, a melybe a XVIII. század elején határöröket telepítettek le. A kis helység gyorsan fejlődött; a bőven osztogatott kiváltságok folyvást szaporították a lakosságot, úgy, hogy 1748-ban Mária Terézia szükségesnek látta teljesen függetleníteni s a szabad királyi városok közé felvenni. Ez évi február 1-én kelt kiváltságlevele czimeradományt is tartalmaz; a benne foglalt czimerleírás így hangzik:

«*In scuto coeruleo tres turres argenteas rotundas, ad medium et apicem pinnatas, ex fundamentis divaricatas et lapidibus coementicii operis, dentibus intra distinctis, portis clausis, fenestrisque ad jaculandum aptatis et apertis, juxta ripam Danubii per pratum viride fluentis et fluctuantis in ordine serviatim positas, quarum mediör modice est amplior et altior, supra quam volitat columba Noëmi dicta. Ipsum scuti peripheriam ambit inscriptio: SIGILLUM · LIBERÆ · REGLÆQUE · CIVITATIS · NEO—PLANTENSIS.*»¹

Varasd város régi czimerét Mátyás király 1464 július 12-ikén erősítette meg díszesen kiállított oklevéllel, melynek élén a czimerkép lefestve látható. Az oklevélben a czimer nincs leírva; a szöveg a képre hivatkozik. Az oklevelet Podhradczky Ébner László varasdi főjegyző másolata után közli.²

Versecz czimerét 1804 január 27-ikén kelt szabad királyi városi diplomájában Ferencz királytól nyerte. A czimer leírása az oklevél szerint így hangzik:

«*scutum . . . sphaericum sive rotundum coelestini coloris, exhibens montem viridem vineis consitum, fuscisque hinc, inde prominentibus saxis conspicuum, in tria cacumina assurgentem, cuius medium supremum verticem antiqua turris speculatoria innixio pinnis eiusdem brachio humano rubra manica induto ac frameam cum infixo capite Turcico vibrante, sinistrum*

¹ Az armális a Liber Regius XL. kötete 48. lapján található.

² Az eredetiből Bojnichich Iván adta ki, Vjestnik Horv. Archeoloskoga Drustva, Nova ser. I.

*autem jugum capella cum anachorætae casa a dextris locata; radicem tandem oppidum album tribus ecclesiis decoratum, fossaque undique cinctum, cum subiectis fulvis agris occupare; circumferentiam denique ipsius sigilli hæc epigraphe, seu superinscriptio: SIGILLVM PRIVILEGIATÆ COMMVNITAS VER-SCHETZ 1804 visitur.*¹

Zágráb város czimerlevelet vagy a vörös viasz használatára engedélyt soha sem kapott; a mint Bedekovich János városi főjegyző 1825-ben Podhradczkyaknak írta, még ez időben is csak zöld viaszt használt oklevelei megpecsételésére. Van azonban egy czimerlevélnél becsebb emléke: aranyból való középkori (XIV. vagy XV. századi) tipáriuma, a melyen a következő ábrázolás látható: vaspántos kapuju ormós várfallal kerített sziklán három fallal összekötött kaputorony áll, jobbról két stilizált rózsza közé helyezett csillag, balról három * * * és két * * * rózsza közé tett félhold által kísérve. Körirat:

SIGILLVM COMMVNITATIS DE MONTE
GRECII · 1242.

Zólyom-Lip̄se (Vetero-Zolium) régi czimere az országének részét képezi: hármás halmon álló kettős kereszt. A város a czimert, a mint azt Podhradczkyknak Alitisz Dániel városi jegyző 1824 augusztus 24-ikén írta, a tatárjárás óta viselte pecsétjén. A szerzőnknek beküldött s nála rajzban szemléltethető pecsét azonban jóval újabb a tatárjárásnál; ezen czimert két angyal tartja, a felirat pedig a következő:

SIGILLVM MAIVS CIVITATIS VETERO
SOLIENSIS · 1583.

Czimerlevélnek a levéltárban semmi nyoma, ellenben megvan s a *Collectio*-ban egész terjedelmében olvasható a vörös viasz használatára jogosító királyi oklevél, a melyet a városnak

¹ Liber Regius, LXI. kötet, 190. lap.

I. Ferdinánd király 1563 november 16-ikán adott.¹

Zombor 1749-ben nyerte czimerét, akkor, a mikor Mária Terézia királynő szabad királyi várossá tette. Az erről szóló oklevél 1749 február 17-ikén kelt; benne a czimerről a következő leírást olvassuk:

«*Scutum videlicet militare erectum rubeum, in quo e solo prasino seu viridi castrum assurgit argenteum, triturritum, pinnatis muris et fenestris ad defensionem compositis et apertis, quarum media altius assurgens, e fenestris superioribus ostentat hinc brachium rubicundum, districta framea extensum, versus stellam auream octangulam, in angulo dextro scuti, inde vero vexillum coeruleum in aëre fluitans, in quo inter colligatos binos lauri ramos cernitur numerus ternarius auro tinctus; ad portam apertam clathra cuspidata ferrea, sursum elevata adstant seu invigilant bini excubiores viri militares, hic a dextris, amictu per totum coeruleo bombardam dextra tenens, pileo Hajdonico, ocreis nigris, ille vero a sinistris amictu pariter coeruleo caligis rubris et ocreis auris, pileo Hungarico rubeo, a capite deorsum pendente, strictam tenens frameam; scuto incumbit galea tornearia coronata, clathrataque, unde assurgit apex leo nativi coloris, cauda a tergo projecta, lingua rubicunda exerta, falcibus tenens vexillum et frameam scutariam; lacinae utrinque argenteae et rubrae; ipsam autem scuti peripheriam ambit inscriptio: SIGILLVM REGIAE LIBERAE QVECIVITATIS ZOMBORIENSIS 1749.*»²

Podhradczky munkájához függelékül a szepesi és a hajdu városok czimereinek s részben kiváltságleveleinek ismertetése járul.

A szepesi városoknak már a XIV. század óta volt közös pecsétjük, ez azonban nem alapult királyi adományon. E pecsét ismertetését szerzőnk *Bárdosy Supplementum Analectorum terræ Scepusiensis* (Leutschoviae, 1802.) című munkája után (392., 397—398. l.) közli; így tehát bemutatását mellőzhetjük. 1774-ben, a midőn Mária Terézia királynő az elzalogosított szepesi városokat Magyarországhoz visszacsatolta s a XVI. városnak új kiváltságlevelet adományozott, a városok közös czimert kaptak. Az 1774-iki oklevelet Podhradczky ugyan megemlíti, de másolata a gyűjteményből hiányzik;³ megvan ellenben ennek 1778 június 5-ikén kelt megerősítése, a melyben a czimer így iratik le:

¹ Zólyom-Lip̄se kiváltságleveleiből Podhradczky igen sokat összegyűjtött. Ezek a *Collectio Diplomatum*ban találhatók.

² Liber Regius, XLI. kötet, 252. lap.

³ Az oklevél másolata megvan a Liber Regiusban: L. kötet, 124. lap.

«*Scutum videlicet in figura sphaerica seu rotunda coronatum, horizontaliter sectum, superiore sui parte coeruleum, in quo ad allusionem jugorum Carpathicorum terram Scepusiensem occupantium exhibentur terni candidi scopuli excelsi, seu rupes lapideae, quarum media eminentius cernitur producta comitantibus, in capite scutario hinc sole, illinc stella sexangula, hac et illo aureis; pars scuti inferior cocco tincta ornatur binis baltheis undulatis, fluvios Hernad et Poprad praerepesita oppida Scepusiensia perluentes repraesentantibus. Scuto demique insitum est aliud minus pectorale dictum, aureum, nomina suae majestatis Romanorum imperatoris Josephi II., filii et coregentis nostri charissimi et nostrum Mariae Theresiae, literis majusculis I. II. et M. T. atro colore utpote caesareo tinctis; telamonum vices obeunt duo gryphi aurei. Sigillum demum ipsum ambit circularis peripheria cum epigraphe seu superinscriptione: SIGILLUM XVI. OPPIDORUM SCEPUSIENSIVM. 1774.*»¹

A tizenhat szepesi város mindenkének külön czimeres pecsétje is volt. Podhradczky ezeknek a rövid leírását és ábráját is közli, a következőkkel:

Béla pecsétjén Szent-Antal alakja látható, jobbában kettős kereszttel, baljában csengővel; körirata: SIGILLVM · OPPIDI · BELA · 1601.

Durandén Szent-Mátyás paizsra tett mellképe van; a körirat: SIGILLVM · OPPIDI · DVRANDI · S · MATH.

Felka pecsétjét Ker. Szent-János kelyhet tartó alakja disziti; mellette évszám: 1785; körötte a felírás: S · IOANNIS · EV · SIGILL · DER · K · C · XVI · STADT · FELKA.

Igló pecsétjén a királynői diszbe öltöztetett Szűz-Mária által tartott paizson bányász kalapács és csákány által körbezett diszedény, beletűzött három rózsaszállal látható; körirat: SIGILLVM · R · ET · PRIV · MONT · CIVITATIS · IGLOVIEN. A pecsét, alakja után ítélve, XVII. századi lehet

Gnezno czimeralakja a saját lenyuzott bőrét tartó Szent-Bertalan. Pecsétjének körirata: SIGILLVM * CIVITATIS * KNIESEN.

Leibicz pecsétje régibb, a XVI. századból való készítménynek látszik; rajta a Szent Szűz képe a gyermekkel trónon ülve ábrázoltatik; felírása: SIGILLVM · LEVBICENSIS · CIVIT:

Lublón a város védőszentje, Szent-Miklós áll, teljes főpapi diszben. Körötte a pecsétmezőn: SANCTVS NICOLAVS; szélén: SIGILLVM · CIVITATIS LVBLOVIENSIS.

Mateóc pecsétjére Szent-István pánczélos, palástos alakja és ezen körirat: SIGILLVM · OPPIDI · MATIVTZ van vésve.

Strázsa, másként Mihályváros (Michaelis-Villa) pecsétjén Ker. Szent-János táltra tett feje látható, fölötte a magyar szent korona, mellette két keresztbe tett babér ág; körirata: SIGILLVM · REG · CORON · PRIV · XVI · OPPIDI · SC · SZTRAZSA. A XVIII. század végén készülhetett.

Ménhárd pecsétjén Szent-Szervác püspök áll, baljában pásztorbottal, jobbában a kulcsal. A körirat: SIGIL · VII · MENHAR. Hihetőleg még középkori.

Szepes-Szombat (Mons Sancti Georgii) pecsétjén kardot emelő pánczélos lovag sárkányon gázolva látható; fölötte a szent korona, mellette 1826 évszám. Körirat: SIGILL · REG · COR · PRIV · XVI · OPPIDI · MONTIS · ST · GEORGII.

Olaszi czimere koronával fedett osztott paizs, a melyen felül az osztásvonalba tűzött kettős kereszt, alul Ker. Szent-János táltra tett feje van. A czimert két oldalt babér ág környezi; a pecsét kerületén ezen felírás van alkalmazva: SIGILLVM · OPPIDI · OLASZIENSIS · 1780.

Podolin pecsétje még a XIV. századból való. Mezején a gyermeket tartó Szent Szűz képe látható; körirata: ✠ S · DIVIVI · DE PVDLII.

Poprád szintén régi, a XVI. század elején (?) készült pecsétjén a püspöki ornátusba öltözött Szent-Egyed áll; a körirat: S · EGIDIVS · PA · (t. i. Patronus) IN · POPRAD.

Ruskinóc 1800-as évszámmal ellátott pecsétjén Szent-Ágnes alakja van kivésve; a körirat: SIGILLVM · VILLÆ · RVSQVINOCZ.

Szepesváralja pecsétjén kéttornyú templomot tartó emberi kart látunk; a pecsét körirata: SIGIL * OPPIDI * WARALIAE * 1631.

A hajduvárosoknak Podhradczkynál található két czimerlevelét Bocskay István fejedelem adományozta; az első 1605 december 12-ikén, a második 1606 szeptember 2-ikén kelt s az összes hajdukat (számszerint 9254-et) megnemesíti. Mindkét armális többször ki van adva, így ismertetésüket mellőzzük.

Bár nem tartozik a városok közé, Podhradczky felvette munkájába a *tiszáninnen-i koronai kerü-*

¹ Liber Regius, II. kötet, 52. lap.

let azon nagy kiváltságlevelét, a melyet ez a tiszai katonai határőr-helységekből (Martonos, Ó Kanizsa, Zenta, Ada, Mohol, Petrovoszello, Ó-Becse, Szent-Tamás, Túrje és Földvár) még Mária Terézia által alakított kerület Ferencz királytól 1799 márczius 14-ikén kapott. A kerület külön czimeres pecsétet is nyert, a melyet az oklevél így ír le:

«*Scutum videlicet sigillare in figura sphaerica seu rotunda horizontaliter sectum, superinducta ipsi partitio in fascia argentea undulata, fluvium Tibisci repraesentante, cujus superior pars coreo tincta de peculiari benigna concessione nostra initiali augustissimi nominis nostri littera F. II. auro inscripta, duobus angelis in regione cephalica sacrae regni Hungariae coronam super*

hac deferentibus ornatur; inferior autem scuti pars coelestini coloris basim illius viridi campo late interoccupante, super quo Divus Georgius martyr salientis insidens equo candido supinum in terram draconem longa hasta sternere visitur; comitatur stellis rutulantibus, hinc tribus majoribus ad formam trianguli 2, 1; illinc vero septem minoribus, a supra quidem quatuor, ab intra vero tribus horizontaliter duplicato ordine recte dispositis. Eidem hinc scuto incumbit corona vulgaris; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigraphe seu superinscriptione: SIGILLUM PRIVILEGIATI ET R: CORONALIS DŪSTUS CIS—TIBISCANI 1800. circumducta conspicitur.»¹

VARJÚ ELEMÉR.

¹ Liber Regius, LX. kötet, 141. lap.

VEGYES.

Az Érky család czimeres nemeslevele 1514-ből.

(Szines czimerképpel.)

Középkori ismeretlen czimeresleveleink számát ismét egygyel szaporíthatjuk, az Érky-családnak II. Ulászlótól nyert armálisával. Az oklevél a szirmabessenyői Szirmay család levéltárában van, a mely jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik örök letéteményképen.

A családról magáról bővebb adatokkal nem rendelkezünk. A Szirmay levéltár középkori anyagában az Érky-családra vonatkozó okmányokat hiába keresünk. Hogy mikép került az okmány a családi levéltárba, melynek anyagával, mint látszik, semmi összefüggésben nincsen, nem tudjuk.

Az oklevél eléggé jól konzervált állapotban maradt reánk. Mindössze az egyik hajtásnál szakadt ki szövegéből egy kis darab, s egy-két helyen elmosódottak a szavak. Épp így a czimerkép is jó állapotban van, csupán a takarók és a pajzs színe szenvedett egy keveset a nedveség által. Függő pecsétje elveszett, az oklevél alján csak a pecsételés nyoma, a két bevágás maradt meg.

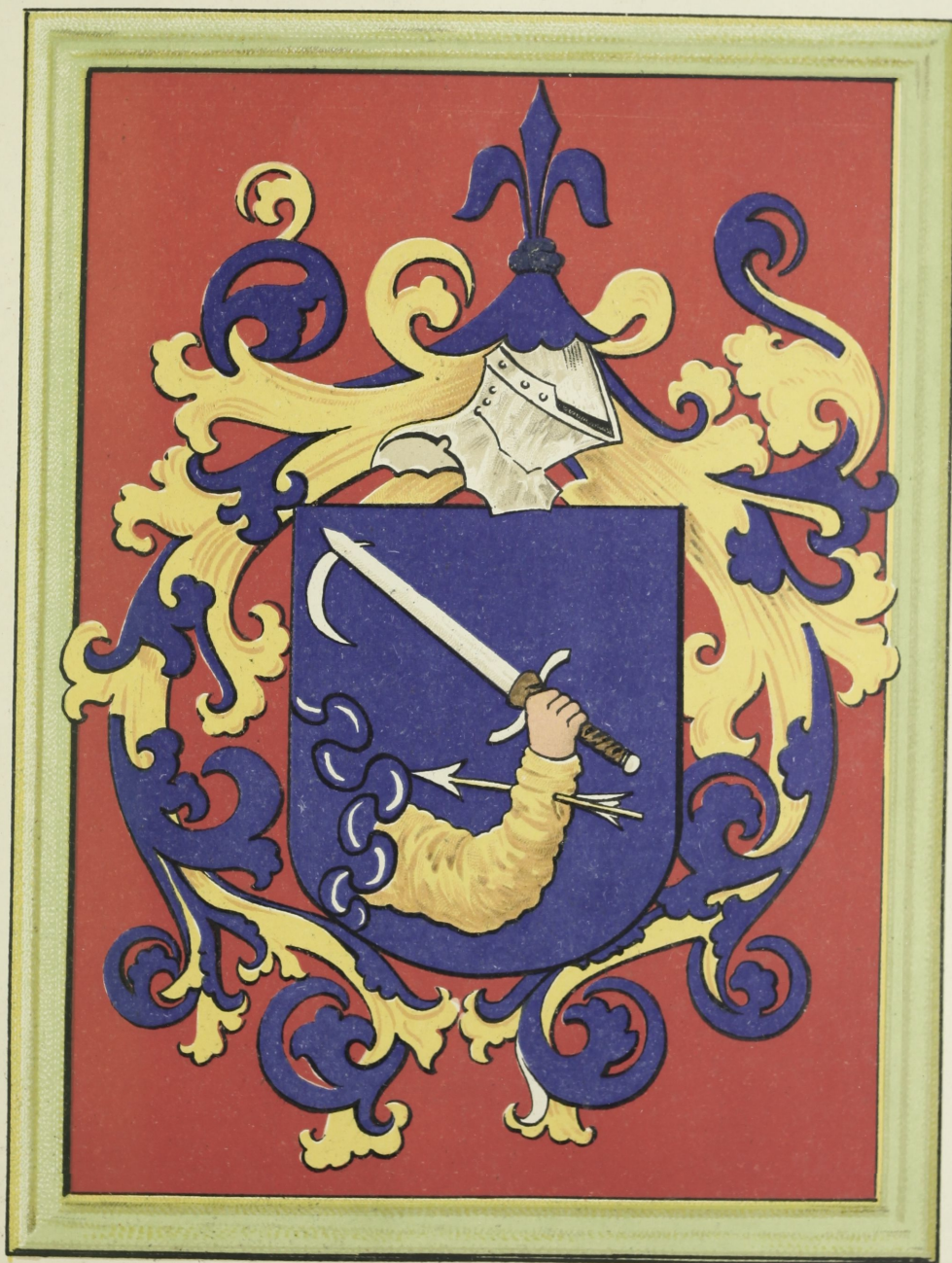
Az armális az egyszerűbb kiállításuk közül való. A király nevét tartalmazó első sor egyszerű fekete tintával íródott és a czimerkép festése is, habár eléggé szabályosnak mondható, egyszerű, úgy mint a czimer szerkezete is.

Hogy mik voltak azok az érdemek, melyek fejében Érky Balázs nemességet és czimert nyert, ezt az oklevél nem mondja meg, csak általánosságban szól róluk. Czimerszerző kilétéről sem kapunk az oklevélből felvilágosítást. Az oklevél csak annyit árul el, hogy Balázs jobbágyi sorból

emelkedett az ország nemesei sorába. Azt azonban az oklevél szövegéből konstatalhatjuk, hogy Balázs úr eléggé hiú ember volt, a ki azon volt, hogy családjának nemességét régebnek tüntesse föl, mint a minő valóban volt. Az armális elején ugyanis kétségtelenül erre czélzó egykoru hamisítás van, mely az eredeti szövegben e kifejezés állhatott: «... tibi fideli nostro Blasio de Erk...» A hamisító ide betoldta a nobili szót és lett belőle «... tibi fideli nostro nobili Blasio de Erk...» Hogy pedig a hamisítás kevésbé feltűnő legyen, a hamisító az első három szót kivakarta s a «tibi» szót az első sorba, mindjárt a király nevét és czimét tartalmazó sor végére írta, a többi szavakat pedig a második sor elején szorította össze. A hamisítás rendkívül ügyes, vakarás alig észlelhető, az írás pedig teljesen egykoru. Az oklevél szövegéből persze a nemtelen állapotot feltűntető szavakat nem tudta, vagy elfelejtette a hamisító eltávolítani, s így az oklevél szövegéből e családság egyszeriben kideríthető.

Az oklevél szövege a következő:

Wladislaus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. tibi fideli nostro nobili Blasio de Erk salutem gratieque et favoris nostri regii incrementum. Cum principum rerumque moderandarum fastigium tenencium status ex eo maxime ampliari elucescere que vel ipsa experientia testante consueuerit idque ad famam et gloriam eorum illustrandam plurimum accedere videatur ut subditorum suorum obsequiis ac meritis que digna quadam trutinacione pensatis quemquam eorum non solum condignis ac debitis verum plerumque maioribus honorum accessionibus regia liberalitate concederent atque remunerent ac in eos sese quamgraciosos et perbenignos prebeant ut ex hoc eciam subditorum

AZ ÉRKÝ CSALÁD CZÍMÉRE 1514-BŐL.

ipsorum animi ad promerenda ea quibus sese cohonestatos a regia celsitudine conspiciunt studiosius acriusque inflammantur. Sane igitur nos considerantes tuam fidelitatem et servitiam fideliam, que nobis et sacre regni nostri Hungarie corone iuxta tue possibilitatis exigentiam uti didicimus, et fideliter et constanter exhibuisti, accedente etiam nichilominus supplicatione nonnullorum fidelium nostrorum per eos nostre maiestati pro tui parte oblata, unde volentes sub nostro hoc felici regimine te hoc honoris inicio honestare, te tuique gracia honestam dominam Vrsulam consortem tuam vestrosque heredes et posteritates utriusque sexus universas a statu ignobilitatis et rusticitatis eximentes, in veros nobiles huius regni nostri proficiendos et creandos, cetuique et numero ceterorum nobilium huius regni ascribendos et annumerandos duximus, immo eximimus ac proficimus et creamus ascribimusque et annumeramus presencium per vigorem, decernimus ut a modo imposterum veri nobiles huius regni habeantur et reputentur omnibusque illis libertatibus et prerogativis quibus ceteri nobiles utuntur, vos quoque uti, frui et gaudere possitis et valeatis. Cuius quidem nostre in te gratie et munificentie volentes te insigniis quoque nobilitatibus exornare, hec arma prout in capite presentium litterarum nostrarum pictoris artificiosa manu distinctius sunt expressata et figurata animo deliberato et ex certa nostra sciencia tibi et per te utriusque sexus tuis posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus presentibusque elargimur, ut a modo imposterum prescripta arma [more aliorum [arma utentium?] ubique in [preliis], hastiludiis, torneamentis, duellis quibuslibet omnibus militaribus exercitiis, necnon sigillis, velis, cortinis, papilionibus et generaliter . . . . . ferre gestare possitis atque eisdem uti, frui valeatis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras pendentes et autentici secreti sigilli nostri . . . . . roboratas eisdem duximus concedendas. Datum Bude feria quinta proxima post festum Beati Ambrosii episcopi et confessoris, anno domini millesimo quingentesimo decimoquarto, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto, Bohemie vero quadragesimo quarto.

Relatio reverendissimi domini Michaelis episcopi.
Boznensis secretarii regii.

Az adományozott czimer az oklevélben leírva nincsen. A hártya élére festett kép szerint a czimer a következő: Kék mezőben a pajzs jobb oldalából előtörő felhőkből kinyuló sárga ruházatú könyöklő jobbkar, csuklója alatt nyíllal átlőtt vérző sebbel, markában barna markolatu görbe keresztvassal ellátott egyenes kardot tartva a pajzs jobb felső sarkában (ezüst) félhold által kísérve. A pajzs fölött zárt sisak van, rajta a sisakdisz kék lilium; a takarók színe mindkét oldalon sárga-kék.

A czimer méretei a következők: pajzs 7,5 cm. sisak és sisakdisz 7 cm. A czimer vörös alapra van helyezve, melyet zöld és vékony sárga vonalokból alkotott keret vesz körül.

A czimerkép, ha mindjárt nincs is fényes művészi kivittel megfestve, a II. Ulászló kora-

beli czimereken észlelhető némely sajátságokat magán viseli. Így a sisakdiszül szolgáló lilium tulajdonképeni sisakdiszül nem volna tekinthető. Hasonló liliumszerű diszt Ulászló király többi czimereslevelein gyakran találunk, ámde mindez esetekben inkább csak a takarók végeinek összefoglalásaként, diszítéskép tűnik elő, s azért külön, blazonálandó sisakdisznek nem tekinthető. Az Érky-czimeren ellenben határozottan mint sisakdisz szerepel, heraldikailag teljesen kiképezve.

ÁLDÁSY ANTAL.

Tinódi Sebestyén czimeres nemeslevele.

(Egy melléklettel s a szöveg között egy hasonmással.)

A Turul mult évi IV. füzetében egyik tagtársunk az Erdélyi Múzeum közleménye révén röviden megemlékezett arról az érdekes felfedezésről, melyet Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár tett, a Gálósi Donáth család marosvásárhelyi oklevelei között megtalálva és az említett folyóiratban részletesen ismertette Tinódi Sebestyén czimerkerő folyamodását és czimerlevelét.

Szádeczky a czimer ábráját nem közölte ismertetésében és a Turul-beli ismertetőnek is meg kellett elégednie azokkal az adatokkal, melyeket az ő közleményéből merített a híres magyar lantos nemesség- és czimerszerzése felől.

A szerkesztőségnek az oklevelek tulajdonosánál, a Gidófalvi Csiszér családnál tett lépései, hogy a czimerkerő folyamodás és a czimeres levél eredeti példányaihoz juthassunk, nem vezettek eredményre. Annál kellemesebb volt meglepetésünk, midőn ifj. Biás István úr m. kir. postatiszt Marosvásárhelyről minden felszólítás nélkül, tisztán a Turul közleménye által tétetvén óhajtatásunkra figyelmessé, beküldte a két oklevél fényképét, ezzel kívánva viszonzni azt az előzékenységet, melyben a posták története tárgyában végzett kutatásai alkalmával a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában részesült.

E fényképek segítségével hű hasonmásban mutatva be a két nevezett heraldikai emléket, konstatalom, hogy Szádeczky Lajos említett közleménye az Erdélyi Múzeumban mindkét oklevél teljes szövegét pontos másolatban tartalmazza, a mi a szöveg közlését e helyütt feleslegessé teszi. Némi eltérést találunk azonban a czimernek Szádeczky által közölt leírása és a czimerkerő folyamodás alján látható rajza között. Az idézett közlemény szerint a czimer «hosszában hasított pajzsot ábrázol, melynek jobboldali vörös mezejében kardot a markolat felett tartó kar, baloldalt pedig kék mezőben lantot tartó kéz látható.» Mint a hasonmásból látjuk, a második czimermotívum, a lant, vilá-

Sacratissima Regia Maiestas ac Domine
Domine mihi clementissime

Supplico S. Maiestati^{vra} humillime dignetur maiestas v^{ra} s: hac
armurarum insignia vna cum nobilitate mihi et vniuersis haeredibus
meis, mihi caetera sua beneficia clementer conferre. quod
vniuersa fidelitate Maiestati v^{rae} semper ad finem vsq; vite
meae, pro parte mea vniuersis studiu. Gratioum
responsum expecto a Sacratissima Maiestate v^{ra}

V S M: humilis subditus

Sebastianus Lratius
de Thynoch

gosabban koboz¹ (lutina seu testudo a szöveg szerint) nincs kézben, hanem mintegy lebegő helyzetben ábrázoltatik. A különbség egyébként nem lényeges; a népies felfogás tényleg megfélelőbbnek tartja azt, hogy az emberi használatra szolgáló tárgyak a czimerekben is kézben tartva szerepeljenek, s ezért a czimernek az 1554-iki krónikából ismert alakja csakugyan kéz által tartott kobozt ábrázol.

Midőn a két oklevél fényképei beküldőjének e helyütt is köszönettel adózok, a historikum teljessége kedvéért felemlitem, hogy a fényképeken látható feljegyzés szerint mindkét becses oklevelet Gidófalvi Csiszér Albert joghallgató hozta 1901 július 20-ikán családi levelesládája levelei közül napvilágra. SCH. GY.

Felvilágosításul Wertner Mór megjegyzéseire.

Ha oly gazdag ember volnék, hogy magam adhattam volna ki «A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig» cz. művem, semmit sem szólnék Wertner Mór urnak a Turul XX. k. 23—36. lapjain megjelent megjegyzéseire. De mivel a Magyar Tudományos Akadémia adta ki s művem értéke vagy értéktelensége a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának tagjait is érinti, kénytelen vagyok lehető röviden, egész tárgyilagossággal ezen fölvilágosítást adni.

Wertner Mórnak megjegyzései három osztályba sorozhatók.

I. Olyanok, a melyeket 1350 után kelt vagy művem nyomtatása után közölt oklevelekből merített. (Ilyeneket sorol föl a Turul XX. k. 26., 31., 32., 35. lapjain). Ezek kiegészítések, a melyeknek művem értékéhez semmi közük, mert az 1350 után kelt vagy ezután megjelenendő okleveleket feldolgozni, mint művemnek czime is mutatja, nem voltam köteles. Tehát az olyan megrovásokat: «III. Ákosról, a kit 1388-ig ismerünk, okvetetlenül ki kellett volna emelnie, hogy 1387-ben tótországi bán volt» (Turul i. h. 26. l.) visszautasítom.

II. A második osztályt Wertner Mór azon megjegyzései teszik, a melyek a művemben előforduló s tőlem ki nem javított sajtó- vagy tollhibákat tüntetik föl. Ilyenek, hogy W. X. köt. 57-t irtam W. IX. k. 579. helyett (művem 3. l.). W. IX. k. 384-t W. IX. k. 385. (!) helyett, W. XI. k. 339-t W. XII. 339. helyett (23. l.), hogy Alyinay Jakab fiát szintén Jakabnak neveztem János helyett (művem 5. l.); hogy Bebek (vagy, a mi mindegy Bőbek) Benedek leányának je-

gyesét Kacsics Domokos-nak irtam (95. l.) Kacsics Miklós helyett; hogy F. VII. 2. 223. lap került művembe F. VII. 4. 223. l. helyett 170.); hogy Bancsa Pétert a táblán sajtóhibából I. Beke fiának tüntettem föl (197. l., holott mint művem 198. lapján mondottakból untig látható) I. Orbán fia volt; hogy Bansa III. István I. Lőránt fiai közé került (204.) pedig I. István fia vala; hogy Ákos Elek neve alá 1344-t szedtek (97. l.), pedig (mint művem 117. lapja mutatja) 1314-nek kellene ott állnia; hogy a 294-ik lapon Gúg unokája István neve mellett³ szám áll⁴ helyett; hogy a Kisfaludyak egyik osztozkodását 1305-re teszem (314. l.), pedig (mint művem 304. és 342. lapjain is látható) 1299-ben történt az.

Én magam is eléggé sajnálom, hogy művemben ennyi sajtó- és tollhiba esett. Csak az az egy vigasztal, hogy a Történelmi Bizottság tagjai másban is nehezen találhattak volna sajtó- és tollhiba nélkül leledző férfit. Mert ime, Wertner Mór az ő megjegyzéseinek írásakor, bármint tagadja, fölcsapott elemző kritikuskak, s mégis értekezése 27. lapján F. IX. 7. 664. lap sajtó- vagy tollhiba F. IX. 7. 667. helyett; 35. lapján 7. IV. sajtóhiba Z. IV. helyett, 36-ik lapján pedig «1392-ben» sajtóhiba «1302-ben» helyett. Sőt ha odatekintünk értekezése 26-ik lapjára, ott azt olvassuk: «Aba nembeli Somosy Péter leánya Katalin (Zal. II. 230.) férjének a sárosmegyei Tihanyt hozza». Nézzük meg már most a kútforrást s ott azt látjuk: «castrum suum Tykon vocatum *in insula Balatin existens.*» Már most én az ilyet keresztény türelemmel tollhibának tartom, az *elemző kritikus* pedig kirohan és oktatást tart arról, hogy a Balaton nem Sáros-, hanem Zalamegye partjait mossa.

III. A harmadik osztályba Wertner Mórnak azon megjegyzései tartoznak, a melyekben teljességgel nincs igazsága. Ilyenek: «Az sem áll, hogy (II. Atyusz) 1219-ben a királyné udvarbirája.» Kérem, tessék megtekinteni bárkinek Knauz. Monum. Strig. I. k. 223. lapját, ott megtalálhatja. «(Atyusz nembeli) Györk még 1257-ben is él.» Tessék elővenni mind az idézett F. IX. 7. 664. helyesen 667., mind a F. IV. 2. 120. l. közölt levelet s megláthatja bárki, hogy ez oklevél szövegében világosan az 1251-ik év áll és csak Fejér rubrikái mutatják a hibás 1257-iki számot. Wertner Mór már megjárta azzal a kapkodásával, hogy az oklevélközlők rubrikái után indult, de, úgy látszik, nem okul. Rettenetesen felzudul, mint valami jogtalan és alaptalan dolgon, azon, hogy Sal ispánt II. Atyusz bán unokaöccsének vettem, pedig én ezt nemcsak az Almad faluban való birtoklásból következtettem, hanem abból is (a mit leírni elfelejtettem), hogy Sal leánya egyik fiát Atyusznak,

¹ Mert lant alatt ma a lyrát értjük.

a másikat Salnak keresztelteté. Nem igaz, hogy «Zundiai Pál nem a nógrádmegyei Szandából, hanem a bácsmegyei Szonda (ma Szonta) helységből származó ember», mert a bácsmegyei Szontának neve a középkorban állandóan «Zund», «Zond» volt (Csánki: Magyarország. T. Földrajza II. k. 138—39. l.). Már pedig, a mint épelméjű ember nem állíthatja Bors és Borsa, Dob és Doba, Rád és Ráda nevek ugyanegy falut jelentenek, épp úgy Szond és Szonda vagy Szanda azonosságát sem vitathatja. — Nem igaz, hogy föl kellett volna említenem a biharmegyei Tyúkszer-Apáti 1312-iki birtokosát, László fia Jánost (Tamás unokáját) és egynek kellett volna azt vennem a Barsa nem Kopasz-ágán látható V. Jánossal, mert Tyúkszer-Apáti 1312-iki birtokosa a rozgonyi csatában I. Károly ellen harczolt (Sztáray oklv. I. 55.), ellenben a Barsa nem akkor I. Károlynak legerősebb támasza vala, sőt V. János, atyja, László éppen a rozgonyi csatában esett el I. Károly zászlaja alatt. (Hist. Hung. Fontes Dom. III. 118.) — Csák Konrádot azért nem kellett az egyes tagok között felsorolnom, mert a Dudari-ághoz tartozott és ott szólok róla (304. l.). — Helytelen uton jár Wertner, midőn kétségbe vonja Csór Tamás fiainak magvaszakadtát, mert azon Miklós, a ki 1380-ban panaszt emel baranya- (s nem bodrog-) megyei, laki jobbágyainak elköltöztetése ellen, nem Gönyön (Gunew, Gunyw), hanem «Gynnye»

nek irt faluban lakott. Már pedig Gunew és Gynnye nem mindegy. — Ezen mondatában: «Hogy ez azon Bás, a ki 1274-ben a nyitra-megyei Bán egy részét bírta, azt a szerző csak a név azonosságából véli bebizonyítotttnak» a következő hibákat követi el Wertner: én művem megrótt sorában nem Básról, hanem Bás fiáról Csákról beszélek, továbbá az ő birtokának nem Bánt (ilyen nincs is Nyitra megyében), hanem Bán-Keszit mondom (művem 337. l.). Tehát nem egy, hanem két személynév találkozásától és a Csák nem birtokviszonyaiból itélek. — Azon állítását is: «Azt azonban, hogy a H. Okl. 189. old. előforduló Chyzuch «Csizics»-csel volna azonos, el nem hiszszük, mert ily nevű helységet nem ismerünk», jó lett volna csak egyes számban kimondani, mert Lipszky Repertoriuma szerint 1802-ben a nyitra-megyei (Bossánynyal csaknem határos) Szádokot másként Csizics-nek hívták, sőt herczeg Odescalchi Artúr úr szives tudósítása szerint ma is úgy hívják.

A többi kifogások, kiválsalmak fejtegetése ezek után fölösleges. Ha van Wertner megjegyzéseiben olyan, a mi a tőlem felsorolt három osztályba nem tartozik, s a mi az én figyelmeztetést kikerülte, azt bőven megmagyarázza e két magyar közmondás: a) «Mindig okosabb az ember, mikor a tanácsból kijön, mint mikor be-megy». b) «A vak tyúk is talál szemet.»

Sapientia sat. Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi április 24-ikén *Fejérpataky László* dr. elnöklele alatt ülést tartott, melyen *Barabás Samu*, *id. Daniél Gábor*, *Pettkő Béla*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, bemutatta a Magyar Czimeres Emlékek most megjelent II. füzetét, részletesen ismertette annak tartalmát. Az igazgató-választmány örömmel vette tudomásul a füzet megjelenését és dr. *Fejérpataky László* másodelnöknek annak szerkesztése körül kifejtett buzgalmaért elismerésének adott kifejezést.

Ezután dr. *Aldásy Antal* felolvasta a «Czimeres nemeslevelek a Magyar Nemzeti Múzeumban» című dolgozatát és ismertette annak kapcsán a múzeumi levéltár gyűjteményéből az Imbsen-családnak nemes-sége és rangemelései összes okiratait magában foglaló törzskönyvét, mely a birodalmi kancellária 1722-iki hitelesítésével van ellátva, továbbá, mint kuriózumot, bemutatta Wurmenstein János Antalnak IX. János Antaltól, a konstantinápolyi Flaviusok utódjától 1738 január 3-ikán nyert bizalmas bárói oklevelét. A dolgozat a Magyar Nemzeti Múzeum százéves jubileuma alkalmából kiadandó emlékkönyvben fog megjelenni.

A folyó ügyek előtt az elnök megemlékezett arról a súlyos csapásról, mely a társulat elnökét, *báró Rad-vánszky Bélát* apósa, Tisza Kálmán, Magyarország egykori miniszterelnöke elhunytával érte. Az igazgató-választmány a gyászeset felett mély részvételnek adott kifejezést és annak az elnökhöz intézendő részvétliratban való tolmácsolását határozta el.

A társaság évdíjas tagjai közé választottak: *Hannus István* cs. és kir. kamarás, cs. és kir. huszárfőhadnagy, Sopronban (aj. Kecskés Dezső); *Kenessey László* kir. törvényszéki aljegyző, Székes-Fehérvárott (aj. Sárközy Imre); *Sarlay Sámuel* t. szolgabíró, Ajnácskőn (aj. a jegyző); a *soproni kaszinó-egyesület* (aj. Kecskés Dezső) és *Vendé Aladár* szerkesztő, Budapesten (aj. ifj. Reissig Ede).

Ezután a titkár jelentette, hogy a Magyar Czimeres Emlékek II. füzeté 490 példányban kinyomatván, a köteles példányok, a Magyar Tud. Akadémiának, a társaság ig.-választmányi, alapító és pártoló tagoknak és a szerkesztőnek járó példányok és a hirdapok tiszteletpéldányai szétküldettek, s a fenmaradó készletből 230 példány a már korábban megállapított feltételek mellett Ranschburg Gusztáv könyvkereskedőnek bizonnyba adatott.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig be-folyt 3377 kor. 65 f., kiadatott 1560 kor. 56 f., ma-

radvány 1817 kor. 09 f.; vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztosított alapítványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Nemzetiségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. füzetének költségeire felretéve 269 kor. 46 f., pénztári készlet 1817 kor. 09 f., összesen 32,886 kor. 55 f.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Soós Elemér* és *id. Szinyei Főzsef* ig.-vál. tagokat kérte fel, s ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi június hó 17-ikén *Fejérváry László* elnöklele alatt rendkívüli ülést tartott, melyen *Barabás Samu*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *iffj. Reissig Ede*, *id. Szinyei Főzsef*, *Varjú Elemér*, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Az ülés egyedüli tárgyát a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv II. sorozatának megindításához szükséges végleges intézkedések megállapítása képezte.

A titkár tájékoztatván az ig.-választmányt az ügy eddigi állapotáról, bejelenti, hogy a szerkesztésre felkért *Illéssy János* és *iffj. Reissig Ede* ig.-vál. tagok az elnökséghez intézett megkeresésben, majd az ennek alapján megtartott bizalmas értekezleten előszóval is azon óhajtásuknak adtak kifejezést, hogy a szerkesztés előmunkálatainak megindítása előtt a kiadás és a szerkesztés feltételei az igazgató-választmány részéről határozott alakban megállapíttassanak. Ez ügyben benyújtott beadványuk tárgyalás alá vétele előtt azonban kötelességszerűleg felhívta az igazgató-választmány figyelmét arra, hogy a szerkesztésre megnyert ig.-vál. tagok a szerkesztői tisztre az alapszabályok 25. §-ában előírt formák megtartásával, tehát titkos szavazás útján lesznek megválasztandók.

Illéssy János felszólalása után, melyben bokros teendőire való tekintettel a szerkesztői megbízatást magától elhárítani igyekezett, az elnök elrendelte a titkos szavazást, melynek eredményeképp dr. *Illéssy János* és *iffj. Reissig Ede*, a beadott 12 szavazatból 10 szavazattal a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv II. sorozatának szerkesztőivé megválasztattak.

Ezután a titkár felolvasta *iffj. Reissig Ede*nek szerkesztő társa nevében is beadott előterjesztését, melyben a szerkesztők:

1. tájékoztatást kérnek a felől, hogy a zsebkönyv nyomdai előállításával melyik nyomda bízott meg s annak kiadása ki által fog eszközöltetni?

2. a tiszteletdíjat ívenként 80 korona, egymás közt egyenlően megosztandó összegben kérik megállapítani;

3. a nyomdával való közvetlen érintkezést kérik maguk részére biztosítani;

4. a felhívás és kérdőívek szétküldési költségére s az irodai költségekre megfelelő fedezetről kérik gondoskodást.

Az igazgató-választmány a kérelmeket egyenként megvitatván, annak kijelentésével, hogy a nyomdai előállítás és a kiadás kérdésében ez idő szerint még nem kíván határozni, — a mi azonban az előmunkálatok megindítására nem képezhet akadályt, — a szerkesztők tiszteletdíját ívenként 80 koronában állapította meg, mely közöttük egyenlő részben fog osztogatni; továbbá a szerkesztőket felhatalmazta arra, hogy a

nyomdai munkálatok eszközzése tárgyában az illető nyomdával közvetlenül érintkezzenek;

végül utasítván a titkárt hivatali, hogy az előmunkálatokhoz szükséges felhívásokat, kérdőíveket, irodai nyomtatványokat kellő mennyiségben bocsássa a szerkesztőség rendelkezésére, felkérte a szerkesztőket arra, hogy az előmunkálatokat mielőbb megindítsák s felhatalmazta őket, hogy az e körül felmerülő költségek fedezésére a költségvetésben e célra megszavazott összeget elszámolás mellett felhasználhassák.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Illéssy János* és *Makay Dezső* ig.-vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Az Eszterházy család oldalágainak leírása. Az Eszterházy család és oldalágainak leírásához tartozó oklevéltár. Összeállította *Gr. Eszterházy János*. Kézirat gyanánt kiadja *Herczeg Eszterházy Miklós*. Két kötet. — Budapest. Az Athenæum r. társulat könyvnyomdája. 1901.

E munkának előkelő és főrangú írója a történeti irodalom nagy kárára korán hunyt el pedig méltán töle várhatta történetírásunk, hogy az Eszterházyak levéltárainak történeti, irodalmi és nyelvtörténeti nagybecsű ereklyéi közkinccsé váljanak. A munka két részből áll, az oklevéltárból, a mely 125 a családot, annak oldalágait vagy más családokat, mint Wathayakat, Besenyeieket, Baloghokat, Révayakat, Feketéket érdeklő eredeti oklevelet foglal magában s történeti részből. Az előbbiben a szerkesztő helyes érzéssel néhány már megjelent okiratot is közöl, javarészt azonban még ismeretleneket nyújt. Az első oklevél 1186-ból, az utolsó 1722-ből való, ezek közt Árpád kori oklevél van 9, a vegyesház korából 91, a Habsburgház korából 27.

A kutatókra és történetírókra nézve annyira fontos oklevéltárnál még érdekesebb munka a család és oldalágainak történeti leírása. A szerző itt is nagy tudással, buzgalommal és lelkiismeretességgel dolgozott. Valódi történetírói érzéssel fogott a család kezdetének nyomozásához, szeretettel kíséri annak fejlődését és sokféle ágazását. A ki ismeri az Árpád-házi királyaink korából fennmaradt okleveleket, méltányolni tudja a grófnak fáradhatatlan és eredményes, egészen a kicsinyességig menő kutatásait. Tudjuk, hogy sok oklevél veszett el a XIII. században elhamvadott pozsonyi káptalanban és a XVI. században a Csallóközbe betörő ellenség mily pusztításokat vitt végbe a levéltárakban, pedig jobbára innen kellett az irónak adatait összeállítani, miért is a család kezdetének leírásánál tapasztalható hiányokat csakis ezeknek az elemi csapásoknak róvhatjuk föl, mert a szerző minden nyomtatott és írott forrást, melyhez lelkiismeretes tudásával hozzájuthatott fölhasználta és kiaknázta.

Érdekes tanúsága e könyv egy család fejlődésének, erősödésének és küzdelmeinek. Látjuk belőle miként indulnak ki tagjai a Salamon nemzetiségből, mint nobiles honestissimi, mint olvadnak bele nemzetünk törzsköcs családjába, miként válnak ki egyes hatalmas egyéniségek, mint nemzetkormányzók, dinasztia mentők, hatalmas birtokszerzők vagy szabad-

sághősök a családból. Ezek a „personalitás marquantésok a nemzedék kivirágzásának élénk tanúi. Családfájukba olvadt az Illésházyak, a Kondék, a Wathaiak, Ocskaiak, Balassiak, Ujfaluzyak, Kubinytak, Batthyániak, Nádasdyak, Thökölyek, Révayak és mások egészséges és erős hajtása, s bizonynyal, e vérkeveredés nagy hatással volt az erős, kiváló faj megalakulására.

A *Függelékben* kiegészítő újabb adatokat kapunk; itt a szerző (263) egybeállítja a család 1901. május 31-ikén levő állását. 11 genealogiai táblán az egész családja össze van foglalva. Ehhez járul néhány genealógiai töredék, melyek más családok törzsére fölvilágosításul szolgálnak. Ilyenek: Wathai Lodomér ága (35), a Földesy-Illésházy nemzedékrend (84), a rábadoroszlói Rummy ág (179), Ocskay Magdolna ága (183), Balassa Emerenczia töredéke (187), a telekesi Törököké (189), a Darabos családé (193), Hölgyieké (195), Cziráky-Révayaké (203), Berényieké (205), Gyulaffy és Gyerőffyeké (215), gr. Bánffy Ágnesé (218), gr. Haller Czecziliáé (227), gr. Mikó Johannáé (228), gr. Bethlen Paulináé (229), Károlyi Zsuzsánnaé (246).

Az első kötetet két hasonmás, a másodikat néhány színes czimerkép díszíti; az Eszterházy czimer a XIV. század első negyedének modorában, Eszterházy Ferencz alispánnak 1597. június 10-ikén Fedémesről kelt levelére nyomott gyűrű pecsétjén szemléltethető szárnyas griff, egy másik eszményi czimer a XV. század első felének modorában, az első herczeg Eszterházi czimer, a pompás újabb herczegi czimer és Imre esztergomi érsek czimere.

A nemes gróf szebb emléket alig állíthatott magának és családjának ennél a munkánál, melynél az érdeklődők, vajjon a faji szeretet vagy a tudomány kutatató szomj, a lelkiismeretes munka és a kritikai érzék volt-e nagyobb és csodáljuk, mily kiváló tapintattal tudta mindezeket könyvében egyesíteni.

Morvay Győző.

Fahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“. Neue Folge. Zwölfter Band. Wien, 1902. kis 2-r., 3 lev., 186 oldal és 6 színes tábla.

Az idei *Fahrbuch*-nak közel felét az ismert genealogusnak, Doerr Ágostonnak nagy kütföldi beccsel bíró dolgozata foglalja el: *kirovat a bécsi cs. kir. udvari és vár-plebánia anyakönyveiből*.

A bejegyzések 1619-el kezdődnek, azonban a régiebb időkre nézve meglehetősen hézagosak. Egy része az eredeti matrikuláknak elveszett s csak pontatlan másolatban van meg. Minő foku ez a pontatlanság, jellemzi egy a szerző által kiemelt példa, Mária Terézia királynő halálának bejegyzése, a melynél a bevezetést végező udvari káplán elvettette a hónapot, október 29-ikét írva november 29. helyett.

A szerző fölöslegesnek vélte közleményébe az uralkodóház tagjaira vonatkozó adatokat fölvenni, csupán a nemességre terjeszkedik ki, adva a bejegyzéseket ugyanazon rendben, a mint az eredeti matrikulákban találhatók.

Az összeállításához kimerítő névlajstrom járul, melynek segítségével hamarosan konstálhatjuk, hogy a bécsi udvari plebánia anyakönyveiben számos magyar család neve is szerepel. A mennyire a sokszor erősen eltorzított nevek magyar volta megállapítható volt, közöljük a bennünket érdeklőket. Ezek pedig a követ-

kezők: *Apponyi, Aron de Bisztra, Balassa, Bánffy, Batthyány* (több bejegyzés; a legkorábbi: 1632 február 3-ikén esküdtött Batthyány (*Budiani*) Adám gróf Formentini Aurora-Katalinnal), *Csáky* (írva Czaky von Keresztszek Francziska grófnő házassága Illésházy József gróffal, 1723 április 25.) *Draskovich, Drugeth* (1695 január 7-ikén kereszteltetett Pálffy Miklós és Drugeth Juliánna grófnő fia, József-Károly-Ignác-Alajos), *Erdödy* (Erdöd alatt is számos bejegyzés. A legkorábbi: 1638 augusztus 2-ikén kereszteltetett Erdödy Gábor gróf és neje Mária leánykája, Mária), *Eszterházy* (tizenhárom bejegyzés; a legkorábbi: 1694 május 24-ikén Eszterházy Mihály gróf házassága Desana Anna-Margareta grófnővel, Desana Károly-József Rhodusi örgróf és neje Parella Eleonora grófnő leányával), *Farkas, Fekete* (Galánthai gróf Fekete Ferencz-József-Ferdinánd keresztelője 1767 november 7-ikén), *Forgách* (a legkorábbi bejegyzés: 1648 november 22-ikén Forgách Adám gróf esküvője Hochen-Rechperg Mária-Katalin grófnővel), *Gerliczy, Hertelendy, Illésházy, Inkey, Jankovich, Keglevich, Keszthelyi Lósy* (a legkorábbi bejegyzés: 1632 február 12. Lósy János-Antal esküvője Jobb Mária-Magdolnával), *Majthényi, Mednyánszky, Nádasdy, Nagy, Pálffy* (huszonnégy bejegyzés; a legkorábbi: 1685 márczius 12-ikén Pálffy János-Antal gróf házassága Mollart Mária-Eleonora-Katalinnal), *Pallavicini, Reviczky, Serényi* (Serényi gróf házassága Waldstein Mária-Francziska grófnővel 1694 április 19-ikén), *Simonyi, Székely* (Kilyéni), *Sztáray, Teleky, Terstyánszky, Toroczky* (Torotzki néven), *Török, Ürményi, Zerdahelyi, Zichy*.

Rendkívül érdekes *Ströhl* cikke: *Adalékok a badge történetéhez, angol heraldikusok műveiből*. Megmagyarázza, mi a badge, a melyet normann nyelven *cognoissance*-nak, ismertető jelnek neveznek s rengeteg, nagyobbára kitűnő ábrákkal illusztrált példában mutatja be ezen czimerszerű jelvények fejlődését a XIII. századtól a legújabb időkig. Fáradhatatlan *Wertnerünk* folytatja az előbbi évkönyvben megkezdett genealogiai kutatásait. Terjedelmes dolgozata öt cikkből áll; közülük a két első már nem ismeretlen olvasóink előtt. A *Trencsényi Máté utódai* címűt társulatunk február 27-iki ülésén olvasták fel; a dolgozat folyóiratunkban még ebben az évben meg fog jelenni; a *Győrnevelői Öváriak és rokonaik* című már a Turul 1899-edik évi folyama 120—135. lapján napvilágot látott. A harmadik cikk az 1255-ödiki magyar-osztrák békeegyezségnél szereplők genealogiai hovatartozandóságának megállapításával foglalkozik; a negyedik a Károly-Róbert korában Csehországból beköltözött Ugodi Csenik utódait állítja össze, végre az utolsó a Herman-nemzetség hunyadmegyei ágát állapítja meg. Ez utóbbiban szerző bebizonyítja, hogy a ma is élő Felpestesi és Vizszenygyörgyi Makray-család a Herman-nemzetség hajtása.

A kötet utolsó darabja: *Európai orosz czimertekercs*, ismét *Ströhl* tollából folyt s az előző évkönyvben megjelent *ázsiai orosz czimertekercs* cz. dolgozat folytatása. Ez a közlemény Oroszország európai felének kormányzósági czimereit mutatja be szóban és képen. Konstáltnunk kell, hogy ezek a czimerek sokkal csinosabbak, a heraldikai szabályoknak és izlésnek minden tekintetben inkább megfelelők, mint azázsiai-oroszországiak voltak.

Varjú.

A m. kir. államvasutak nyári menetrendje, érvényes 1901 május 1-től.

A vonatok indulása Budapest k. p. udvarról.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
32	6 20	v. v.	Triest, Nagy-Kanizsa	944	12 00	tszsz	Kis-Körös
316 ¹⁾	6 25	sz. v.	Hatvan	514 ¹⁾	12 10	sz. v.	Nagy-Káta
604	6 50	gy. v.	Gyfehérv., N.-Szeben, Kolozsvár, Stanislaw	22	12 25	«	Bicske
10	6 50	sz. v.	Bécs, Graz	310	12 35	«	Hatvan
402	7 10	gy. v.	Kassa, Munkács	320	1 30	«	Gödöllő
1002	7 15	«	Zágráb, Fiume, Róma	504	2 00	gy. v.	Kolozsvár, Debreczen
304	7 30	«	Ruttka, Berlin	602	2 15	«	Arad, Bukarest*
1302	7 30	«	Fehring, Graz	4	2 15	«	Bécs, Páris, London
318	7 35	sz. v.	Gödöllő	510	2 20	sz. v.	Szolnok
906	7 40	«	Belgrád, Brod	16	2 25	«	Komárom
1508	7 50	«	Kassa, Csorba	404	2 35	gy. v.	Kassa, Lemberg
1008	8 00	«	Zágráb, Fiume, Pécs	904	2 40	«	Belgrád, Konstantinápoly
606	8 10	«	Arad, Brassó	312	2 40	sz. v.	Hatvan
506	8 30	«	Kolozsvár, Brassó	322 ¹⁾	2 45	«	Gödöllő
6	8 50	gy. v.	Bécs, Graz	1004	3 00	gy. v.	Zágráb, Fiume, Róma
408	8 50	sz. v.	Munkács, M.-Sziget	1022	3 20	v. v.	Adony-Szabolcs, Paks
20 ¹⁾	9 00	«	Bicske	910	3 35	sz. v.	Szabadka
1708	9 15	«	M.-Sziget, Stanislaw	302	3 45	gy. v.	Ruttka, Berlin
306	9 35	«	Ruttka, Berlin	12	4 30	sz. v.	Győr
				308	5 20	«	Ruttka, Berlin
				508	5 45	«	Kolozsvár, Brassó
				314	6 25	«	Hatvan
				1706	7 05	«	M.-Sziget, Stanislaw
				18 ²⁾	7 20	«	Bicske
				24	7 35	«	N.-Kanizsa, Triest
				1506	8 00	«	Kassa, Csorba
				1006	8 30	«	Zágráb, Fiume, Eszék
				406	8 55	«	Miskolcz, Lemberg
				48	9 00	tszsz	Bicske
				502	9 15	gy. v.	Kolozsvár, Bukarest
				1904	9 40	sz. v.	Pécs, Brod
				420 ³⁾	9 45	gy. v.	Kassa, Csorba
				1304	10 00	sz. v.	Fehring, Graz
				608	10 00	«	Arad, Brassó
				908	10 20	«	Belgrád, Eszék, Brod
				8	10 45	«	Bécs, Sopron
				328	11 10	v. v.	Ruttka, Miskolcz

¹⁾ Közlekedik ünnep- és vasárnapokon máj. 15-től bezár. szept. 15-ig
²⁾ Közlekedik június 1-től bezárólag szept. 15-ig,
³⁾ Közlekedik június 15-től bezárólag szept. 15-ig.

* Bukarestől csak június 1-től.

A vonatok indulása Budapest ny. p. udvarról.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
102 ¹⁾	1 00	kel.ost.	Bécs, Berlin*, Páris	146 ²⁾	12 00	sz. v.	Nagy-Maros
146 ²⁾	5 55	expr. v.	Ostende, London	104	12 45	«	Cegléd, Szolnok
124	6 15	«	Palota-Ujpest	172	12 15	«	Palota-Ujpest
102	6 35	«	Ersekújvár	136	12 25	«	Nagy-Maros
102	6 45	«	Cegléd, Szolnok	4108	12 50	«	Dorog
168	6 55	«	Esztergom	174	1 15	«	Palota-Ujpest
012	7 05	v. v.	Palota-Ujpest	104	1 45	gy. v.	Bécs, Páris
1406	7 30	gy. v.	Lajosmizse	410 ³⁾	2 05	sz. v.	Pilis-Csaba
06	8 00	«	Zsolna, Berlin	126	2 15	«	P.-Nána, Léva
708	8 15	«	Bécs	176	2 20	«	Palota-Ujpest
712	8 30	sz. v.	Temesvár, Orsova	704	2 30	gy. v.	Bukarest, Verciorova
142 ⁴⁾	8 45	«	Temesvár	144	2 35	sz. v.	Ersekújvár
170	9 15	«	Nagy-Maros	4104	2 40	«	Esztergom
116	9 25	«	Palota-Ujpest	720	2 45	«	Cegléd
			Bécs, Berlin	6002	2 55	«	Lajosmizse
				186 ⁵⁾	3 20	«	Palota-Ujpest
				178	4 15	«	Palota-Ujpest
				138	4 25	«	Nagy-Maros
				716	4 30	«	Szeged
				108	5 15	gy. v.	Bécs
				148 ⁶⁾	5 30	sz. v.	Vác
				180	6 00	«	Palota-Ujpest
				1404	6 15	gy. v.	Zsolna, Berlin
				140	6 20	sz. v.	Parkány-Nána
				4106	6 40	«	Esztergom
				710	7 00	«	Verciorova, Bukarest
				6014	7 15	v. v.	Lajosmizse
				182	7 40	sz. v.	Palota-Ujpest
				128 ⁷⁾	7 50	«	Nagy-Maros
				154 ⁸⁾	8 00	«	Vác
				714	9 05	«	Cegléd
				184	9 25	«	Palota-Ujpest
				218	9 40	tv.szsz	Zsolna, Berlin
				118	10 00	sz. v.	Bécs
				706	10 10	gy. v.	Szeged, Verciorova
				188 ⁹⁾	10 25	sz. v.	Palota-Ujpest
				1408	10 40	«	Vác
				902 ¹⁰⁾	11 20	keleti	Belgrád,
						«	Konstantinápoly
				702 ¹¹⁾	11 30	kel.ost.	Bukarest,
						«	Konstantinápoly

¹⁾ Berlinbe csak minden szerdán és vasárnap
²⁾ Közlekedik ünnep és vasárnap május 15-től
³⁾ « ünnep- és vasárnap máj. 15-től bezár. szept. 15-ig
⁴⁾ « június 1-től
⁵⁾ « minden kedd, csütört. és vasárnapon.
⁶⁾ « minden szerdán és szombaton.

A vonatok érkezése Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
645	5 00	tszsz.	Arad	317	12 25	sz. v.	Gödöllő
327	5 20	v. v.	Berlin, Ruttka	301	12 50	gy. v.	Berlin, Ruttka
1707	5 45	sz. v.	Máramaros-Sziget	903	1 05	«	Konstantinápoly, Belgr.
607	6 10	«	Brassó, Arad	601	1 10	«	Bukarest*, Arad
47	6 15	tszsz.	Bicske, Sárbogárd	1901	1 25	«	Gyékyes, Pécs
405	6 35	sz. v.	Lemberg, Miskolcz	403	1 30	«	Lemberg, Kassa
7	6 40	«	Bécs, Sopron	3	1 50	«	London, Páris, Bécs
419 ¹⁾	6 55	gy. v.	Csorba, Kassa	503	1 50	«	Kolozsvár, Debreczen
907	7 05	sz. v.	Belgrád, Brod	313	3 10	sz. v.	Hatvan
507	7 10	«	Brassó, Kolozsvár	21	4 25	«	Bicske
1303	7 25	«	Graz, Fehring	319	5 35	«	Gödöllő
309	7 30	«	Hatvan	27	6 45	«	Győr
501	7 50	gy. v.	Bukarest, Brassó	505	6 20	«	Brassó, Kolozsvár
1021	7 55	v. v.	Paks, Adony-Szabolcs	905	6 40	«	Belgrád, Eszék
1505	8 15	sz. v.	Kassa, Csorba	305	7 00	«	Berlin, Ruttka, Szerencs
1005	8 20	«	Fiume, Zágráb, Eszék	5	7 15	gy. v.	Bécs, Graz
1003	8 40	gy. v.	Róma, Fiume	905	7 20	sz. v.	Brassó, Arad
311	8 45	sz. v.	Hatvan	321 ²⁾	7 50	«	Gödöllő
509	9 15	«	Szolnok	1007	8 00	«	Fiume, Zágráb, Pécs
11	9 20	«	Győr	1705	8 10	«	Stanislaw, M.-Sziget
909	10 05	«	Szabadka	15 ³⁾	8 20	«	Bicske
307	10 05	«	Ruttka	407	8 30	«	Munkács, M.-Sziget
23	10 20	«	N.-Kanizsa, Triest	1001	8 35	gy. v.	Róma, Fiume, Zágráb
				941	8 45	tszsz	Kis-Körös
				1507	8 50	sz. v.	Kassa, Csorba
				19 ⁴⁾	9 00	«	Bicske
				9	9 15	«	Bécs, Graz
				303	9 20	gy. v.	Berlin, Ruttka
				603	9 40	«	(N.-Szeben, Gyfehérv
				1301	9 45	«	Kolozsvár, Stanislaw
				401	10 00	«	Graz, Fehring
				513 ⁵⁾	10 30	sz. v.	Munkács, Kassa
				315 ⁶⁾	10 40	«	Nagy-Káta
				17	10 50	«	Hatvan
							Komárom

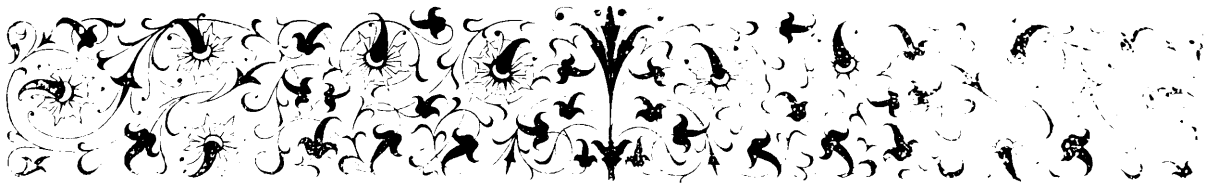
¹⁾ Közlekedik június 15-től bezárólag szept. 15-ig.
²⁾ Közlekedik június 1-től bezárólag szeptember 15-ig.
³⁾ Közlekedik ünnep és vasárnap május 15-től bezár. szept. 15-ig.

* Bukarestől csak június 1-től.

A vonatok érkezése Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
701 ¹⁾	12 50	kel.ost.	Konstantinápoly, Bukarest	171	12 55	sz. v.	Palota-Ujpest
161	4 40	sz. v.	Palota-Ujpest	141 ²⁾	1 15	«	Nagy-Maros
163	5 40	«	Palota-Ujpest	703	1 25	gy. v.	Bukarest, Verciorova
101	6 15	«	Szolnok, Cegléd	103	1 50	«	Páris, Bécs
407	6 30	«	Vác	173	1 58	sz. v.	Palota-Ujpest
165	6 40	«	Palota-Ujpest	175	3 05	«	Palota-Ujpest
217	7 05	tv.szsz.	Berlin, Zsolna	6001	3 15	«	Lajosmizse
709	7 15	sz. v.	Bukarest, Verciorova	135	3 35	«	Nagy-Maros
1107	7 25	«	Dorog	185 ³⁾	4 05	«	Palota-Ujpest
167	7 35	«	Palota-Ujpest	6103	4 15	«	Szolnok, Cegléd
117	7 45	«	Bécs	4103	4 35	«	Esztergom
011	7 50	v. v.	Lajosmizse	177	5 40	«	Palota-Ujpest
139 ⁴⁾	8 10	sz. v.	Nagy-Maros	145 ⁴⁾	5 45	«	Nagy-Maros
713	8 25	«	K.-K.-Félegyháza	115	5 55	«	Bécs, Berlin
121	8 35	«	Esztergom	179	6 50	«	Palota-Ujpest
403	8 45	«	Parkány-Nána	107	7 00	gy. v.	Bécs
169	9 15	gy. v.	Berlin, Zsolna	711	7 10	sz. v.	Temesvár
715	10 55	«	Palota-Ujpest	707	7 40	gy. v.	Orsova, Temesvár
143	11 05	«	Szeged	181	8 20	sz. v.	Palota-Ujpest
			Ersekújvár	147 ⁵⁾	8 30	«	Vác
				125	8 45	«	Parkány-Nána
				105	9 00	gy. v.	Bécs
				4109 ⁶⁾	9 10	sz. v.	Pilis-Csaba
				1405	9 25	gy. v.	Berlin, Zsolna
				4105	9 50	sz. v.	Esztergom
				719	9 58	«	Szolnok, Cegléd
				183	10 05	«	Palota-Ujpest
				137	10 15	«	Nagy-Maros
				153 ⁷⁾	10 30	«	Vác
				123	10 45	«	Ersekújvár
				101 ⁸⁾	11 00	kel.ost.	London, Ostende,
						«	Páris, Berlin, Bécs
				6013	11 10	v. v.	Lajosmizse
				901 ⁹⁾	11 20	keleti	

HERALDIKAI NYOMOK AZ ILIASBAN.

A heraldika ős idejéből fogok bemutatni vázlatos képet. Vázlatosat, mert olyan távolban a nyomok megkevesednek, a források el-elfogynak. A czimer meg-megjelenik az emberi művelődés ez őskorában, részint még igen fejletlenül, részint hasonlóan a mai értelemben vett czimerhez. A kort, a melyről szólok, Homeros Iliasa adja meg, az emberi szellem e csodás ősemléke, mely nemcsak a költemények közt első, de megbecsülhetetlen és kimeríthetetlen forrása a történelemnek, irodalomtörténetnek, archæológiának s még mindig tud olyan mezőt mutatni a kutatónak, a melyet még nem jártak be. Ezen gazdag kincsesházból szedtem ki az ősczimer föltalálható emlékeit.

Bár a heraldika sajátosan a középkor tudomány, nyomai föltalálhatók az ó-korban is. Curtius rövid de klasszikus értekezése (Ueber Wappengebrauch und Wappenstil im griech. Alterthum. Abhandlungen der kön. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1874.) vonta meg a görög heraldika alapvonalait és Bernd alapos terjedelmes könyvben (Das Wappenwesen der Griechen und Römer. Bonn. 1841.) foglalta össze mindazt, a mi ide tartozik. Jelen alkalommal még meszebb megyünk vissza az eredethez, a történelem előtti korba, a Homeros hőskölteményeihez.

A czimerrel is úgy vagyunk, mint a legtöbb dologgal, sokkal meszebb találhatjuk az eredetét, mint gondolnánk. Mikor az emberi nem elkezd nemzetbe tömörülni, hadat vezetni, az egyén kiválik, érvényesül s nagy tetteket visz végbe. Az emberi kevélység természetes következménye, hogy kiválóságának mindenkép, külső jelben is kifejezést óhajt adni. Nem más a czi-

mer sem, mint a külső megkülönböztetés egyik jele. Jelvényévé lesz úgy a törzsnek, a nemzetnek, mint az egyéneknek. Ezt a jelvényt emelik zászlónak hadaik élén, e jelvényeket rakják fegyvereikre, hogy messze ellássék s töltsse el övéik szivét büszke örömmel, elleneiket sápasztó félelemmel.

Később a középkorban mind nagyobb szerep jut a czimernek. Nem az illető kiváló férfi önkényesen fölvelt jelvénye többé, hanem fontos, jogi érvénnyel bíró megkülönböztetés. Pecsétes levél ad jogot a viselésére; többé nem az egyéné csupán, hanem a családé: fiu viseli apja után s ugyanígy hagyja fiára. A czimer most már a nemességet jelenti, a megkülönböztetett, kiváltságos faját a nemzetnek. A míg a modern kor ledönti a korlátokat s lesz a czimer egyre jobban csak emlék.

A régi heraldikusok a maguk tudákos tudatlanságában is emlegették a czimerek régi voltát. Ferante Meria (Nobiliario. Cap. 27.) szerint a czimer olyan régi, mint a világ. Már Szent Mihálynak és angyalainak is van czimerük: vörös kereszt fehér mezőben, Ádám czimere az élet fája a kigyóval, míg a Megváltóé arany kehely vérvörös mezőben. Ezek s más hasonlók ma már csak mosolyra inditnak, noha majdnem ilyen messze keressük a czimerek első nyomait, valamivel más alapon.

Bernd kissé messze megy. Ő a kezdetleges czimer megnyilatkozásának vesz minden jelvényt, a mit úgy az ó-kori, mint a vad népeknél lehet találni. Így a vadak tetovirozását, a germánok szarvait, a régi hősök kaczagányait. Pedig a vadak azért festik be testüket ríktó színekre, a

régiek azért emeltek fejükre bivalyszarvakat, ördögi álarczokat, hogy iszonyúbbak legyenek s azzal is rémitsék elleneiket, míg az állatbőrök nem egyebek, mint a ruházat kiegészítő részei.

Ám másfelül mégis ilyenül vehetjük némi részben a tetovirozást és a test befestését is. A tetovirozást viselik állandóan s a király, az uralkodó másképen vagdalja be magát, mint a többi. Az állatképek minden vad népnél előfordulnak, ezek a kezdetleges művészet legelső tárgyai. Harczban a vad ember másképen festi be magát, mint békében. A libyai æthiopok harczban magukat félig fehérre, félig vörösre festették.¹

A történelem első népei, a Kelet népei már többé-kevésbé használnak czimereket. Izrael tizenkét nemzetségének cimere, a mit a középkori heraldikai könyvek mind közölnek, ugyan a Szent Mihály és a Sátán czimereihez utasíthatók, de a Szentírás említi a törzsek jelvényeit, a miket zászlóul vittek a pusztában.² Az egyiptomi emlékek számtalan megkülönböztető jelvényét festik a pharaónak, a papoknak, a vezéreknek, a népeknek. Isten tudja, a chinai sárkány milyen régi lehet.

A történelem örök folytonosságánál fogva természetes, hogy a keleti népektől tömérdeket vettek át a görögök. Az első benyomások innen valók, átszűrve az ő lelkükön. A mi keleten bizarr, óriás, szertelen, pompás és ragyogó, azt a görög megkisebbitve, kicsinosítva, emberibben adta vissza.³ Derült, enyhe kék egük nem ismerte az ottani állat- és növényvilág csudáit. Így történt ez a jelvényekkel, a czimerformák legelső jelenségeivel is. Érdekes e finom szálakat fölfedezni, melyek elszakadoznak már a messzeség birodalmában.

Röviden ki kell fejtenem, mennyiben tekintem és tekinthetem Homeroszt történelmi kútforrásnak. Mellőzöm az eposok keletkezéséről szóló meddő vitákat. Trója létezése rég ismert dolog, de a mi valóság lehet a trójai háboruban, az belekeveredett a mesékbe és a költészetbe. Ez bizonyos. De eltekintve mindettől, az is bizonyos, hogy az a korbéli naiv költő a maga

teljes közvetlenségével festette meg a kornak a képét. A művelődéstörténeti kép való és igaz, ha a költészet arany fényében mutatkozik is.

Sokan lenézőleg nyilatkoznak a heraldikáról, mint amolyan melléktudományról. De hiszen tömérdek tudomány csak mellékes része a nagy tudománynak, a művelődéstörténetnek. Ám a művelődéstörténet érdekes fejezete a heraldika, a legkülönböztető jelvények története. Érdekes, hogyan fejlődik a jelvény középkori czimerré. Mindent történelmi felfogással kell néznünk s mivel a középkornak fontos volt a czimertan, fontosságát nem lehet tagadni. Külön részt alkot az oklevéltanban a czimeres levél, külön művészete keletkezik, külön szabályai. Mint ilyent, kell beleállítani az emberi művelődés történetébe s vizsgálni különböző fejezeteit. És ilyen szempontból akarok írni belé egy új fejezetet.

* * *

A görög czimer első megjelenése a Homeros Iliasában történik. Ha ez első megjelenéstől kezdve végigtekintünk az egész történetén, nagyon kevés fejlődést találunk.

A czimer először mint a harcos, a vitéz megkülönböztető jelvénye jelenik meg. Az első dolog, a mi a barbár embert kitünteti, a vitézség. Ott lépnek föl először a czimerek, a hol a középkori lovag-élet valamelyes — bármilyen kezdetleges — képére akadunk. Az Iliasban föltárul a görög lovagi élet. A későbbi hadviselésben sokkal kevésbé, mint itt. És ez természetes is. A lovas népeknél sokkal nagyobb szerepet játszik az egyéni bátorság, mint ott, hol gyalog harcolnak. A görögök harcolnak vizen és szárazon, szárazföldi hadaik zömét a gyalogság alkotta, a lovasság mellékes volt. A hopliták lándzsái, később a thebai és makedon módra szervezett phalanxok döntik el a csatát. A lándzsakerdő harcol és nem az egyes paripás vitézek. Még az Iliasban másként van a dolog. Nem lovon nyargalnak ugyan, de a kocsiharcz a fő. Nagy tömegek nem szerepelnek. Hogy a lovas népeknél mennyire kifejlődik a lovagi élet, a czimerhordás, elég a perzsákra gondolnunk. A kora középkorban a nélkül, hogy a nyugat hatásának tulajdoníthatnánk valamit, nálunk teljesen szabályozott lovagi élet van, a hol minden

¹ Herodotos VII. 69.

² Mózes IV.

³ Curtius. i. m.

kiváló hősnek megvan a saját czimere. Csak lapozzunk egy kissé Firdúzában.

Ez az oka, hogy a görög czimer fejlődést nem mutat. Később ugyan föllépnek a városok czimerei, jelvényei, a miket pénzekre, pecsétekre vernek, továbbá sok kisebb megkülönböztetés, jelvény, mi egy más, mi a művelődéssel szükség-szerűleg együtt jár. De az egyes hősök czimerei nem szerepelnek, egy történetíró sem említi a hadvezérek czimereit. Csak az irodalomban (a hol mythologiai tárgyakat dolgoznak föl az írók) fejlődik tovább a heraldika p. o. az Aischylos «Hét vezérében», a hol harsány hangon nevezi meg a herold (szándékosan fordítom itt annak az ἄγγελος-t) a fölvonuló hősök messzire villogó czimerképeit.

Az rég ismert dolog, hogy a czimernek a legfeltünőbb helyen kell lennie. Ez pedig a pajzs; a többi fegyveren jóval kevesebbszer szerepel a czimer. Előfordul a mellvértén s a sisakon, mint a hol ismét meszsze ellátszik. Lássuk elsőben is rövid képét az Ilias fegyvereinek.

Positiv adatunk alig van rá valami. Az ásatások e korbéli eredményei alig nyujtanak némi eredményt. Magából a költeményből kell fölfedezni a fegyverek formáit. Nem terjeszkedem ki a legujabban megjelent két fontos munka: a Reichel¹ s a Robert² eredményei közti eltérésekre. Töméredek szorgalommal s ugyanannyi aprólékossággal védik a maguk igazát. Nem tartozik a tárgyhoz, nekünk csak nagyjából van szükségünk az eredményeikre.

A pajzsak (ἀπίς, σάκος) különböző formája használatos. Leggyakoribb jelzői: ἀμφιβρότη, μέγα τε σιβαρόν (embervédő, nagy és hatalmas) bizonyossá teszik, hogy nagynak kellett lennie. A vitézek egészen elbujnak mögéje. Hogy szögletes-e vagy kerekded, arról sok szó esett. Valószínű, hogy úgy a szögletes mykenaei, mint a kerek argosi pajzsot használták, hiszen Trója alatt összekeveredik mindenféle nép s fegyverzetük sem egyforma. Állandóan előforduló jelző az ὀμφαλόεσσα (köldökös). A középen való púpot jelenti ez. Gyakori a kisebb, kerek tárcsa is: παντός εἶσι (egészen kerek). Kisebbségnek kellett lennie, másképen nem lehetett volna vele har-

colni. Anyaga különböző, rendszeren kicszerzett állatbőr, érclemezzel borítva egyszer vagy többszörösen. De az érclemez el is maradhat róla, viszont előfordul a tiszta ércpajzs vagy az arannyal bevont vagy egészen arany, de mivel az ilyen csak isteni fegyver, föltehető, hogy nem is volt a valóságban.

Az egyes törzsek különböző fegyvereire itt nem vetek ügyet. Nagyjában egyforma harci készségekkel élnek, a trójaiak csak úgy, mint a görögök. Itt-ott föl van említve, hogy ez s emez értékes fegyverdarab hová való készítmény és hogy az s amaz nép hijjával van a fegyverzet némely nemének, de ez végre is nem ide tartozik.

A pajzsok kivül a sisak és a vért hordozza még a czimert. A középkorban a sisaknak fontos heraldikai szerep jut, de az ó-korban még kevés. Homerosnál éppen alig valami. Több fajtáját ismeri: jórészt sima, hatalmas ingó taréjjal, mely lószőr-bokrétával ékes; a sisak maga elfedi az egész fejet s részben az arcot is. De előfordul a taréjtalan suta¹ sisak is. Anyaga érc vagy bőr. A mi megkülönböztető jel itt-ott előfordul: a hatalmasabb taraj, a biboros bokréta, az aranyozott lószőr, az mind olyan csekélység és esetleges, hogy tülönénk a czélon, ha czimertani szempontból foglalkoznánk vele.

A vért még inkább jön tekintetbe. A test főrészt fedezi s alkalmas az ékítésre s nevesebb hősöknél diszített is, czimerforma ábrákkal. Anyagja szintén érc és bőr, ékítését különböző fémek képezik. Előfordul két helyen a lenpáncél is.

A többi fegyvert már nem vonhatjuk be vizsgálódásunk körébe, sem a sodronyból készült kötöt, sem az övet, sem a támadó, vágó és szűrő fegyvereket. Az öv ugyan előfordul biborosnak is, aranyosnak is, a kardhüvely csillagokkal van kirakva, egyéb holmik is ékesítették, de ezeknek igazán semmi köze a czimerhez épen úgy, mint a Nestor galambokkal ékes ivópoharának (XIV. é.) Bernd² ilyesmikre is kiterjeszti figyelmét, de helyesebb a kört szűkebbre vonni.

A czimer görög neve σῆμα. Tulajdonképeni

¹ Wolfgang Reichel: Homerische Waffen (Wien, 1901.)

² Carl Robert: Studien zur Ilias (Berlin, 1901.)

¹ A szó a Baksay Sándoré. Jobb hijjában ha-
ználom.

² I. m.

jelentésében: jel, jelvény. Homerosnál csakis ezen értelemben fordul elő, jelentvén égi jelet, titkos írásjelet és emlékjelet egyaránt.

A homerosi czimernek jogi jellege nincs. Önkényesen veszi föl, a ki akarja és olyant, a milyent akar. Sokszor nem is az illető hős. Agamemnon ajándékba kapta sárkányokkal czifrázott vértjét. A Sarpedon vértjét a kovács veri ki aranyos szögekkel. Így kapják a megkülönböztető jelet.

A nagy hősök mindegyikének megvannak a saját fegyverei, hogy úgy mondjam: saját színei. Mindenki ismeri. Achilles azt mondja:

Nem látják sisakom tündöklő taróját.

XVI. 70.

Vagy mikor Patroklos elkéri Achilles fegyvereit, nagy a rémület az ellenség soraiban, a mint messziről meglátják:

Meglátva a trosok Menoitios fiát
Társival közelgni csillogó pánczéiban

— — — — —
— azt gondolták, hogy gyorslábú Peleion
Letett a haragról s ujra, mint barát jön.

XVI. 278—282.

Messzire kiismerszik az Aias pajzsa:

Telamoni Aias dúl-fúl, jól ismérém
Nagy torony pajzsáról.

XI. 526—527.

A trójai király két sarjú fiának is az a veszte, hogy Agamemnon fölismeri rajtuk a királyi pánczél. Le is teriti őket és

Ékes fegyverzetük' nagy-hamar szedé le,
Rájuk ismert.

XI. 110—111.

Érdekes, hogy mennyi apró rokonvonást felezhetni föl távoli korok közt. Utalok az Ilias két helyére. Az egyikben Hektor rivall a lovaira:

Nosza nyargaljatok, hahogy letéphessük
Nestor pajzsát, melynek eget ver a hire,
Egy izig aranyból, fogója is arany,
Aztán lófékező Diomedes vértjét
Tépjük válláról le, mit Hephaistos szerzett.

VII. 191—195.

A másikban a thrák király fegyvereit rabolják el, a mikről így emlékeznek:

Csudamódon sajog szinarany fegyvere,
Óriási; nem is halandóra illő,
Hanem méltó volna örök istenekhez.

XI. 439—441.

Ugyanezen mozzanatok élednek föl a középkor hős mondáiban is. Elhiresednek a leventék fegyverei, a mikért törik magukat ellenséges vitézek. Mint a hires Mambrin sisakjáért. A ki ilyen hőst ejt el, elszedi a fegyvereit s hordja a magáé helyett. Ez lesz a czimere. Így kevélykedik Hektor is az Achilles fegyvereiben, a mit Patroklos testéről szedett le.

Ez a harcias módja a czimerszerzésnek. Nézzük a békés utját. Merő próbálkozás ezekből törvényformákat állapítani meg, de érdekes, mert bennük rejlik csirája a későbbi korok intézményeinek. Kétféle a mód itt is, akár a középkorban: az öröklés és az adományozás.

Az első a legtermészetesebb. A mikor a hős öreg lesz, fiára hagyja pajzsát, pánczélját, fegyvereit. Az Iliasban a leghiresebbek a Peleus fegyverei, a mik Achillesre maradnak: hatalmas sisak, pajzs, csillagokkal kirakott mellvért és lándzsa, a mit senki sem tud megforgatni, csak ők. Zeus isten pajzsa az aigis, a mi többször le van írva: cifra, százbojtos csudatevő jószág. Az a főistené, de odadja gyermekeinek is, legtöbbször Athenének, néha Apollonnak is.

Az adomány különböző. Néha a fejedelem a magáéból fegyverzi föl alattvalóját, mint Idomeneus Merionest vagy Lykurgos Ereuthalont. Másthelyt a görög vendégbarátság szép emléke. Így kapja Agamemnon Kynereától a vértjét, Phyleus Euphetestől. Legjellemzőbb, mikor a harc hevében Diomedes és Glaukos összecsapván, rájönnek, hogy nagyapáik vendégbaráti viszonyban voltak egymással. A két ellenség megcseréli fegyverét:

Cseréljünk fegyvert, hogy azok is meglássák,
Ősi barátságunk' büszkén emlegetjük!

VI. 230—231.

Versenydíj is lehet valamely fegyver. Achilles, mikor versenyjátékot tart, a megölt ellenség fegyvereit tüzi ki díjnak. Minden egyes darabnál megemlíti, hogy melyik kié volt. Ismerős, hires darabok.

A középkori lovagok királyoktól, császároktól kapnak czimert. A költemény hősei kevélyebbek lehetnek: istenektől is kapnak fegyvereket. Peleus nászajándékba kapja fegyverzetét, Lykaonnak Apollon adja az ijját, Diomedesnek Hephaistos a pánczél. Ugyancsak Diomedest Athene ékesíti föl:

Sisakja és pajzsa körül tüzet gyújtja.

V. 4.

De legnagyobb tisztesség az epos hőseit, Achillest éri, a kinek Hephaistos ver fegyverzetet. Hosszasan le van írva a pajzs, különös gonddal az ábrákra.

Előfordul végre az is, hogy kölcsönzött fegyverrel harcolnak. Így hordja Thrasymedes az apja pajzsát, Paris a bátyját, Odysseus a Meriones suta sisakját.

Ha végigfutunk az összes czimerábrázolásokon, azt az érdekes dolgot vesszük észre, hogy a legegyszerűbb ábrázolástól a legösszetettebbig mindegyikre van egy-két példa. A legegyszerűbb, mikor még semmiféle kép nem fordul elő, csak a forma, nagyság, szín különböztet. Ilyen az Aias pajzsa. Rengeteg, irdatlan jószág, hét bikabőr van ráfeszítve, nyolczadiknak ércz lemez. Hasonlóképen jellemzi Menestheust és Antiphost feltűnően csillogó, fényes vértje (αιολοθώρας), a lokrisi Aiaszt a lenpánczélja, Deiphobost a fehér pajzsa. Némely helyen nincs is megmondva az ismertető jel, csak annyi, hogy ismerős a fegyver. Így mondja Lyhaon Aineiának:

Tydeidest látom én mindenkép' e hősből,
Sisakja szemét és paizsát ha nézem.

V. 181—182.

Másodsorban föllépnek a legegyszerűbb ábrák: a kör, a csik, a háromszög, négyszög. Ilyenekre is akadnak példák. A Sarpedon pajzsára körben aranyszögeket vernek. Az Asteropaiosén ön csik fut végig. A legközönségesebb díszítés a púp, lehet csak egy a pajzs közepén, de lehet akárhány. Az Agamemnon pajzsa egyesíti mindezeket egyszerű ábrákat: van azon kör, csik és púp.

Az alakok közt először föllépnek az égi testek: nap, hold, csillagok. A csillag a Homeros költeményeiben a legkedveltebb czimerkép. Akárhány mellvért csillagokkal van díszítve, csillagos a hősök kardhüvelyé, csillagos nem egynek a pajzsa. A nap és hold együtt a csillagokkal előfordul az Achilles pajzsán, különösen nem a szokásos félhold, hanem a tele hold.

Legvégül jönnek a különböző alakok. Itt már nagyon kevés az adat. Az Agamemnon fegyverzete igen érdekes;

Tíz csik tarkállott rajt' fekete aczélból,
Tizenkettő arany, húsz meg szürke ólom;
Éjszinü sárkányok nyujtózkodtak rajta.
Hatan a nyak táján, mint annyi szivárvány,
Mit Zeus ragyogtat ember csudájára.

— — — — —
Embervédő fényes pajzsát emelé,
Remek volt, tíz ércz kör futott rajta végig,
Húsz fehér ön köldök duzzasztá rajt' púpját.
Középujt csak egy volt fekete aczélból.
Gyilkosszemü Gorgo meredett le róla
Iszonyún, mellette Félelem, Rettegés.
Pajzsszíja ezüsből, éjfékete sárkány
Tekergődzött rája, körülforgolódván
Három feje szisszent, noha nyaka egy volt.

XI. 24—40.

Itt a sárkány fordul elő: a vérten hatszor, a pajzsszíjon három fejjel. Ez a szörnyeteg a leggyakoribb czimerképek közé tartozik. Ezt festik az első normann hódítók pajzsára is. A heraldika általában kedveli a csudálatos lényeket. A többi is félig isten, félig csudaszörny: a Gorgó-fő kigyós hajfonataival s a személyesített félelem és rettegés, a mikről nem tudjuk, hogy milyen alakban képzeltek őket. Valószínű, hogy emberforma alakban.

A Zeus aigisa képei hasonlóak az Agamemnon fegyverein találhatóéhoz:

Bojtos-rojtos pajzsát vállára emelte,
Borzasztó volt, teli mindennemü rémmel,
Rajt' a Viszály, Erő, rajt' a bész Rivalgás,
Rajta a Gorgo-fő rémletes csudája.

V. 738—741.

A Gorgó-fő itt is szerepel, az istenségek helyett más istenségek vannak itt, azonkívül jellemzik a pajzsot a libegő arany bojtok, mint egy másik helyből (II. 448.) megtudjuk, éppen százan.

Látnivaló, hogy a heraldika szokásos alakjai közül csak a sárkány szerepel itt. Az állatképek nem jönnek elő, még az oroszán, a legkedveltebb sem.

Mindezek közt azonban legfontosabb az Achilles pajzsa. Ez már teljes művészettel van megalkotva. Hephaistos isten készíti:

Készíte először órjas nehéz pajzsot
Mesteri ábrákkal, körül nagy párkánnyal.
Hármassal, fényessel s rá ezüst pajzsszíjját.
Ötmezőjü pajzs volt; mindegyik mezőben
Csodaszép képeket vert ki bölcs eszével.

XVIII. 478—482.

A tudósok megpróbálták mindenféle alakban visszaadni ezt a pajzsot. A mezőket kör alakban képzeljük egymás körül. A középkorban teljesen ismeretlen forma, tehát sajátosan görög.

Az első mezőben az égi jelek ábrázolvák: nap, hold, csillagok. A második két várost mutat: egyikben a békés élet (lakodalom, bírászkodás), a másikban a csata képeivel. A harmadik a legtágasabb: van benne szántás, aratás, szüret, pásztóélet. A negyedik tánczkart ábrázol. Legkeskenyebb az ötödik mező, itt az Óceán vízét verte ki a mester. (A mezők beosztásában nem minden magyarázó egyezik meg. Én Ameist¹ követem. Legvilágosabban ő érvel, mert arra hivatkozik, hogy a költő mindig fölvaltja a készítés szavát, valahányszor új mező keletkezik.) Itt aztán valósággal az összes alakok előfordulnak: égi jelek, állatok: oroszlán, ló, bika, bárány, mindenféle emberek, istenek, házak, mezők, kertek egész tájképek, egész csoportok: a kerek ég, a kerek föld, az egész mindenség.

Ki tudna arra választ adni, milyenek lehetnek ezek az alakok? Az Achilles pajzsának aligha volt mintája. Ha csak azok után az alakok után nem indulunk, a melyek a legrégebbi korokból kerültek elő, mint p. o. a mykenaei oroszlánkapu durva, nehézkes, erősen stilizált állatai. A költő maga is jelzi a stilizálást az Agamemnon sárkányainál, mikor a szívárványhoz hasonlítja őket, míg az Achilles pajzsánál határozottan természetes ábrázolást képzel, említvén, hogy aranyból van ugyan a föld, de úgy feketélik, mintha föl volna szántva s minden mozog és cselekszik, akárcsak az eleven. Ám további következtetéseknél elvesztenénk lábunk alól a talajt.

A heraldika szempontjából véve a dolgot, ez a remek darab korcsalkotás volna, olyanféle czimer, mint a milyenek az újkorban lépnek föl. Nálunk Magyarországon kivált az erdélyi fejedelmek adta czimereknél, a hol egész jeleketek: csataképek, vadászat, mi egymás ábrázolvák. A heraldika virágkorában lehetetlen czimerek ezek.

A középkori czimerekben gyakorta van valami symbolikus. A görögökéiben ez a symbo-

lismus nem nyert tért, bár egyik-másik czimerbe lehet valami ilyesformát belemagyarázni.¹

A mi a czimerszíneket illeti, azok igen kezdetleges fejlődési fokon vannak. A fegyvereket főleg a különböző érczek színezik: az arany, az ezüst, a vörös bronz, a sárga réz, a szürke vas, a kékesfekete aczél; mindezekhez hozzájárul a bőrok sötétebb vagy világosabb színe. És itt-ott az elefántcsont. A fegyverzetnek egyik állandó jelzője a ποικίλος (tarka), a mi magától értetődő, ha elképzeljük e sok fém színének egybekeveredését. A különböző fémszínek több helyen előfordulnak, így az arany számtalanszor, az ezüst is gyakorta, kivált a szegeknél és csillagoknál. Az Agamemnon pálcélja csakúgy tarkállik: az aczél feketés fénye az ólom szürkésege, az ón fehérsége keveredvén az ércz, az arany s az ezüst csillámlásával. Nemkülönböztet az Achilles pajzsa, a hol ugyan tulnyomó az arany, de jut rész a többi felsorolt fémeknek is.

A mi most már a nem fém színeket illeti, nagyon kevés az adat. Jellemző és érdekes, hogy Homerosnak milyen kevés szava van a színekre. Pompás, ragyogó nyelvében még a szívárvány hét színének sem jut külön, határozott jelentésű szó, nemhogy az árnyalatoknak, melyekre a mai nyelvek is fölmondják a szolgálatot. Ott vannak azok a határozatlan szavak: κόρανος, ez feketét és kéket jelent egyszerre, nemkülönböztet így nevezi a költő a messze távol kékbe és szürkébe vesző alakjait. A πορφύρεος voltaképen a biborszint tenné, de jelent egyszerüen sötétet is; az αἶθων vörös, rőt, beleértve a szín barnás és sárgás változatait, az οἶνοψ voltaképen biborszínü, tehát érthetjük alatta a sárga, vörös és zöld színek változatait egész a feketéig. Végül mindhárom szín jelent egyaránt csillogót, tündöklőt, fényeset. Látnivaló, hogy ezen jelzőkből csak körülbelül lehet meghatározni a fegyverek színét.

Három szín fordul elő határozottan a fémszínek mellett: a fehér, a vörös és a bibor. Ezek a legelső színek: a fehér és a vörös. Ezeket használják a vad népek is, ezek a legmeszebbre látszó színek.

Deiphobos pajzsa fehér. Az a vélemény róla, hogy nem fehérre festett pajzsról van itt szó,

¹ Homer, Ilias. Für den Schulgebrauch erklärt von K. F. Ameis. Bearbeitet von Prof. Dr. Hentze (Leipzig).

¹ Bernd, i. m.

hanem világosszinű bőrrrel volt bevonva.¹ Ez valószínűnek is látszik, bár a festés sincs kizárva. Végre is az Iliásból egész határozottan megállapítható, hogy két festéket használtak: a bibort és a miniumot. A bibor a keletről jött használatba. A legszebb szín s ősidőktől fogva királyok, fejedelmek színe. Homeros egy hasonlatban elmondja, hogy festi a phoeniciai nő az elefántcsontot biborra, hogy a király lova szerzőjét ékesítse. Mint ilyen királyi megkülönböztető szín jelenik meg tehát Homerosnál is: királyok palástja bibor meg a legdrágább szőnyegek és takarók, miket isteneknek ajánlanak föl áldozatul. Egy helyen viseli egyszerű dalia is: Dolops, a ki sisaktaraját ékesíti vele. A minium az Odysseus színe, de nem fegyverein hordja, hanem összes gályáit festeti vérvörösré (*μυροπαρήρης*). Minden más hajó a fa természetes sötét színét viseli, csak az övéi vöröslenek nagymesszire.

Más megkülönböztető jelvények is vannak a fegyvereken kívül, bár csekély számmal. Nem akarok itt kiterjeszkedni a legapróbb részletekre, hiszen a Nestor galambokkal díszített kelyhét éppen úgy nem lehet czimerszámba venni, mint a Hektor aranykarikás lándzsáját. De ide számíthatjuk az imént említett vörös hajókat. A hajók orra ugyan ki van faragva, de még látható nyoma nincs a később használatba jött különböző czimbálműveknek.² Az előkelők szekereiket is ékesítik arannyal, ezüsttel, érczczel. Van rá példa, hogy a lószerszámot is. Fontos jelvény a pálcza, a bot, az ember legelső háziszere, mint fegyver és mint támaszték.³ Viselik a királyok, a bírák s a követek, tehát fontos és méltóságos jelvény.

Még egy adat van, a miben rejlik némi nyoma a czimernek, bár világos, hogy a mai értelemben vett czimerről itt legalább nem lehet szó. A sorshuzást értem, mikor a sisakba mindenki beledob egy cserepet, melyre saját jegyét vési (*σημαίνει*). A kié aztán először kiugrik, az viszi végbe a kijelölt dolgot. Mi lehetett most már ezen jel? Írásjel semmi esetre sem. Azonban fegyverzetük jellemző ábráit sem írhatták rá, mert mikor az Aiasé röpül ki a sisakból:

Sorra megszemlélték, nem ismerte senki;
Ámde mikor végig járt az egész soron,
Jó Aias, a ki a sisakba vetette,
Kinyujtotta kezét, a jelt bele dobták,
Fölsimerte tüstént rovását. VII. 185—189.

Még annyit se mernénk állítani, hogy egy másik sorsvetésnél újra ugyanazt a jelet karcolta volna föl.

Ezen kevés számból kell összefüznünk a czimerek és jelvények használatát, Hogy voltak, az kétségtelen, nemkülönben az is, hogy több esetben valóságos czimerekről van szó. Még egy futó pillantást vetünk az egész Iliásbeli lovagi életre, hogy azt is lássuk, mikor és mennyiben szerepelnek ezek a czimerformák.

Egyaránt érvényesül a barbár ember kevély-sége az ő holmija értékes, fényes voltára s a lovag büszkesége diadalmas fegyvereire. Bárhol jelennek meg, a külsőségek leírása fontos, minden részlet egyaránt: fegyverzet, köntös, szekér, paripa. Kiismerszik minden egyes darab, a mi-nek hire van.

Harcban az ellenfél fegyverzete fő hadi számány. Ősrégi vonás. De míg a teljesen barbár ember ezt pusztá kapzsiságból teszi, itt már némi lovagi motívumul járul hozzá a híres fegyver iránti szeretet. A selejtesebbjét a hős sátrába hordatja és csakis szükségből nyul hozzá, ha a sajátjában kár esett; de a jelesebb fegyverrel kicseréli a magáét, mint főtebb említettük.

Érdekes fejezete a lovagi életnek a torna. A középkorban a vitézek rendszerint saját színeikkel szerepelnek, de néha jel nélkül is, zárt sisakban. Homerosnál ez utóbbi nem fordul elő. Különben érdekes, hogy a czimereknek éppen ez alkalommal nem jut semmi szerep.

Még egy említésre érdemes körülmény ötlük szemünkbe. Mikor a hősök meghalnak, fegyverzetük egy részét is elégetik velük. Ez még teljesen a barbár ember gondolkozása, a ki úgy vélekedik, hogy a halottnak szüksége lesz az életben birtokolt jószágaira. De a hiresebb fegyverdarabok nem jutnak erre a sorsra. Azok maradnak a fiára vagy más kedves emberre.

Feltűnik már a Fözépkori lovagélet egyik fontos személye is: a herold. A Homeros hirnőkeinek nagyon tág a szerepe, akárcsak a középkorban Nemcsak hirmondók, hanem követek,

¹ Robert, i. m.

² Vergilius: Aeneis V.

³ Bernd, i. m.

személyük szent és sérthetetlen, a mellett segédkeznek minden dologban: áldozásnál, bajvívásnál, tanácskozásnál. Akár mint a középkor hűbérurainak, a Homeros királyainak szinte megvan a maguk hirnöke. Jelvényük a királyi pálcza. És a mint a középkor heroldjai tarka-barka köntöseiken uruk czimerét viselik, Homeros fejedelmei is saját pálczájukat nyújtják át hirnökeiknek. Egész testület ez, fejük is van, akár mint a római fecialisoknak a pater patrus vagy mint a heroldoknak a czimerkirály (Wappenkönig): a görög táborban Talhybios, a trójaiban Idaios.

Ezekben meghuztuk körülbelül alapvonásait a tervbe vett képnek. Sok olyan része van, a mi nem fejlődött később, hanem elveszett, mihelyt a körülmények megváltoztak s sok körülmény más irányba terelte ezt a naiv, fejlődő lovag-világot. Azért ha kutató szemmel nézzük az eseményeket, csodálva látjuk évszázadok multával ugyanazon dolgokat kifejlődni, a mik évszázadokkal ezelőtt csirájukban elvesztek.

* * *

Záradékol közlöm a czimeres hősök fegyverzetit összeállítva.

Görög részről:

Agamemnon: Kerek pajzs, Gorgó-fővel s a Félelem és Rettetés isteneinek képével, tiz érczkörrel, husz ón- s egy aczél köldökkel; ezüst pajzsszizj; háromfejű tekergődző sárkánnyal; mellvértjén hat fekete sárkány, tiz aczél-, tizenkét arany- s husz ólom csik; oroslán kaczagány.

Achilles: Kerek arany pajzs, öt körre felosztva, középső mezőjében az égi testekkel, legszélsőben a tengerrel, a többiben különböző jelenetekkel; ezüst pajzsszizj, arany bokrétás sisak; ezüst szegekkel kivert kard; csillagokkal meghintett vért; rengeteg dárda.

Aias: Hosszukás rengeteg pajzs, hét bőrrel, nyolczadikul ércz lemez; bibor öv.

Menelaos: Párducz kaczagány.

Diomedes: Isteni eredetű vért; messze ki-látszó pajzs és sisak.

Nestor: Tiszta arany pajzs.

Odysseus: Csillagokkal meghintett pajzs; vérvörös hajók.

Lokrisi Aias: Lenpánczél.

Thrasymedes: Bőr suta sisak.

Meriones: Bőr sisak szizjakkal, kiálló vadkan fogakkal ékesítve.

Antiphos, Menestheus: Tündöklő vért.

Trójai részen:

Hektor: Köldökös pajzs, hosszan lógó karama prémmel; aranykarikás dárda.

Paris: Párducz kaczagány.

Deiphobos: Fehér pajzs.

Sarpedon: Érczlemezes bőr pajzs, körben arany szegekkel.

Glaukos: Arany pánczél.

Asteropaios: Ón csikkal ékesített vért.

Dolon: Menyétbőr sisak; farkas kaczagány.

Dolops: Bibor sisak-bokréta.

Látnivaló, hogy a trójaiakat mostoháiban ruházta föl a költő.

VÉRTESY JENŐ.

TRENCSENI MÁTÉ UTÓDAI.

Kammerer Ernő úrnak ajánlva.

A Csák-nemzetség egyik ágából bizonyos *Máté* származik, ki 1233 november 27-ikén Béla társkirály báróinak sorában szerepel, a nélkül, hogy akkori tisztségét ismernők. IV. Béla trónraléptével megkapja a tálnokmesteri hivatalt és Temesmegye főispánságát, mely két tisztséget 1235-től 1238 január 29-ig visel; 1240 márczius 21-től 1241 szeptember 23-ig tálnokmester és Nyitramegye főispánja; 1242 márczius 14-től tálnokmester, ugyanazon évi november 16-ikán a

mellett soproni főispán; 1243 január 29-től 1245 december 12-ig tálnokmester és Pozsonymegye főispánja. Innen kezdve elvész ugyan a nyoma, de tudjuk, hogy csak 1254-ben halt meg.

Birtokviszonyaiból csak annyi ismeretes, hogy mint Pozsonymegye főispánja (1244-ben) IV. Bélától a nyitramegyei Hernoch (ma Chrenócz) nevű birtokot kapta¹ és hogy ugyanazon minőségben

¹ Knauz, I. k. 458. l.

a trencsénmegyei Pruszka nevű birtokot a király Tunig nevezetű földjeért elcserél és 1244-ben a pozsonyi apácáknak egy kaszálót a Vödricz folyó mellett és Cohuha faluban egy malmot a király nevében adományoz. Az utóbbira vonatkozó okmányon a pergament-szalagon lecsüngő sárga viaszpecsét igen jó karban van, de köriratából már csak egyes betűk olvashatók; czimere a Csák nemzetség ősi czimerképe, az oroslán.¹

Neje, *Margit*, 1225-ben született. Férje halála utáni sorsát 1263-ig nem ismerjük; 1263-ban apa lett a nyulakszigeti zárdában, s itt tartózkodott még 1276 augusztus 6-ikán is.²

I. Máténak két fia volt, II. Máté és Péter.³

II. Máté, ki 1264-ben IV. Béla hiveinek sorában szerepel, 1270-től 1272-ig erdélyi vajda; 1272-től 1273-ig Szlavonia bánja; 1274, 1275 és 1276-ban újra erdélyi vajda, azután többször nádor, mely minőségben 1283 április 15-ikén a pestmegyei Zsámbokon végrendelkezik. Miután ősi birtokait fivérének, három szerzett nyitrai megyei ingatlanát nejének, egy komárommegyeit az esztergami egyháznak, a nógrádmegyei Györkét és Nándort pedig a margitszigeti apácáknak hagyományozta, világos, hogy

¹ Orsz. levéltár, Dl. 276, honnan azt velem ifj. Reiszig Ede dr. úr közölte (Fejér, IV. I. k. 348. l.) A mi az okmányban előforduló Cohuha falut illeti, azt hiszem, hogy ez csak rossz írás és hogy alatta a Pozsonymegye hegyentúli járásában fekvő Konyha (= Kuchel = Kuchina) értendő.

² V. ö. Turul, 1900. évf. 170—171. ll.

³ Vannak írók, kik azon Mátét, kinek fiai István (Pozsonymegye főispánja) és Márk hontmegyei birtokosok, fentebbi I. Mátéval azonosítják. Hogy miért nem veszem én azonosnak, annak okait a Turul 1900. évf. 170-ik oldalán megmondtam. E helyen csak még a következő érvet akarom kiemelni.

Azt, vajjon volt-e I. Máténak Margit előtt már egy más felesége? nem tudjuk és így kénytelenek vagyunk egyelőre kimondani, hogy Máté fiainak anyja, akárhányan is voltak, csak Margitban ismerhető fel. Vegyük már most a legkedvezőbb esetet, hogy István e házaspárnak első szülöttje és hogy Margit e fiut 17 éves korában, tehát 1242-ben szülte volna, akkor azt találjuk, hogy István 1260-ban 18 éves ifju volt. Okiratilag van azonban bizonyítva, hogy ugyan ezen István akkor már Béla királynak udvari tisztje és hogy már 1243 és 1254 között, tehát egy és tizenkét éves korában Tata helységet jogtalanul magához ragadta..., a mi éppenséggel lehetetlen.

Turul. 1902. III.

nem hagyott fiut maga után. Ismeretlen nevé neje 1283 április 15-ikén tehát még élt.¹

Fivére és örököse *Péter* 1270-től 1272-ig tálnokmester és Gačka főispánja, 1275-ben Somogy- és Sopronmegye főispánja, 1275-től 1276-ig nádor, 1277—1278 másodszer az; 1279-től 1280-ig tálnokmester, Pozsony- és Mosonmegye főispánja; 1281 április 15-ikén harmadszor nádor. Halála éve nem éppen bizonyos. Van egy kutfőnk, mely szerint Péter nádor, pozsonyi és mosonyi főispán 1288-ban a pozsonymegyei Csákány határait Béla király regestruma alapján leírja. A pergament-szalagon lecsüngő pecsét elmosódott, de a czimerképből egy sárkány alakja vehető ki.² E pecsét nem nyújt tehát arra nézve támpontot, hogy e Péter nádor nemzetségét meghatározzuk, pedig itt csak a Csák vagy az Aba nemzetségről lehet szó, mely előbbinek az oroslán, utóbbinak a sas a czimere.

Egy másik okmány pedig arról szól, hogy a somogymegyebeli Várdai Iván fiai a *néhai Péter nádor fiait* a Somogymegyében fekvő Köttse nevű birtok ügyében 1284 augusztus 20-ikára a bíró elé idézik.³ Ha e keltezés helyes, akkor világos, hogy Csák nb. Péter nádor 1284 második felében már nem élt.

Két fia volt: III. Máté és Csák, azután volt egy névleg ismeretlen leánya, de ez utóbbi állításom következő igazolásra szorul: Midőn Károly király 1324-ben az osztrák származású Harsendorfer Wolfingnak bizonyos birtokokat adományoz, többiek között kiemeli, hogy Wolfing a korlátkői várat a királynak megmentette és «Stephanus Bohemus»-t, Trencsényi Máté consobrinusát, ki e várat Trencsényi Máté számára vissza akarta foglalni, sikeresen visszaverte. 1331-ben említi Károly, hogy Bajnok fia Márton a hűtlen «Stephanus Boemus» felkelésében részt vett; egyszer pedig «Stephanus dictus Cheh» néven fordul elő.⁴ «Consobrinus» a régieknél a két

¹ II. Máté tálnokmester, Pozsony- és Bányamegye főispánja, 1276-ban bizonyos Háb mestert, a zágrábi püspök követét, kedves rokonának (cognatus noster) nevezi. Ugy látszik, hogy e Hab, ki később egri és pozsonyi prépost, utóbb pedig váci püspök, Máté nejének a fivére.

² Orsz. levéltár Dl. 1233, ifj. Reiszig Ede úr szives közlése.

³ Hazai okmtár, VII. k. 192. l.

⁴ Anjoukori okmtár, II. k. 116., 545. ll. Botka, Barsmegyei okmtár, 32. l.

nővértől született gyermekek közötti rokonsági fok megjelölésére szolgált, tehát annyit jelentett, mint a női ágon való francia cousin vagy a német Vetter. Ha ez értelmezést elfogadnók, nem lehetne e Cseh Istvánt Péter nádor leánya fiának tartanunk; de nem is kell.

Vannak számos hazai okmányaink, melyek, ha a «consobrinus» jelentőségét közelebbről akarják megjelölni, azt «a nővér fia»-val azonosítják. Így találjuk pl. 1323. «Fredlyni *consobrini seu filii sororis* Corradi etc.» 1336-ban pedig «pro Johanne filio Kemy, *consobrino suo, filio scilicet sororis suae uterinae*.¹

Ezeknek alapján tehát helyesnek tartjuk, ha Cseh Istvánt Péter nádor leánya fiának vesszük. Ki lett légyen ő? nem tudjuk. A «Bohemus» és «dictus Cseh» alatt nem szabad holmi csehországi embert értenünk; a «Bohemus» és «Cseh» csak keresztnévhez fűzött melléknév, őt magát pedig joggal nyitrai megyei birtokosnak vehetjük, miután már eddig is láttuk, hogy a tárgyalt személyek birtokainak legnagyobb része Nyitrai megyében feküdt. Miután pedig tudjuk, hogy a Csehországból eredő Ludány nemzetségnek ősi fészke Ludány a nyitrai megyei Tapolcsány mellett fekszik és e nemzetség egyik tagja, Lőrincz a «Bohemus» melléknevet viseli;² több mint valószínű, hogy Cseh István is e nemzetség tagja.

Péter nádor fiáról, *Csák*-ról, csak azt tudjuk, hogy 1293 október 28-ikán a királyi kardhordók főnöke; fivérének oldalán véghezvitt garázdálkodásai nem tartozván e sorok keretébe, csak azt akarjuk kiemelni, hogy 1300 után nyoma vész és hogy esetleges fiutódait nem ismerjük.

III. *Máténak* a híres oligarchának, kiről már egy egész irodalom szól, politikai történetét e helyen tehát teljesen mellőzzük. 1293 október 26-tól 1297 augusztus 6-ig Pozsonymegye főispánja és a mellett (1293—1296) lovászmester és (1296—1297) nádor; de már a 90-es évek végén a «*Trencsényi*» névvel él³ minek alapján őt a legnagyobb jogosultsággal «*Trencsényi Máténak*» nevezhetjük. Meghalt 1321 márczius 18-ikán.

Családi viszonyait mindeddig homály borítja. Nejének nevét nem ismerjük.¹ Gyermekeiről pedig csak azon egy adat szól, mely szerint *vejét, Dezsőt*, garázdálkodásainak részesét, 1318-ban excommunicálják;² továbbá, hogy 1318 előtt az osztrák herceggel házassági frigyét akart kötni,³ ez utóbbiról azonban egyéb felvilágosító adatunk nincsen.

Dezső családi viszonyait nem ismerjük ugyan, de a következő adat talán némi fényt derít rájuk. Midőn Trencsényi Máté 1297-ben az ugróczy várat megvásárolta, az ügy lebonyolításával Ludány nb. Szobjeszló fia Péter comest bízta meg.⁴ E Péter 1291-ben már az «*Emőkei*» nevet viseli,⁵ Emőke pedig nyitrai megyei helység. E Péternek többi között Dezső nevű fia is volt, kit 1326 óta Emőkei Dezső néven ismerünk. Nem valószínűtlen tehát, hogy Trencsényi Máténak Dezső nevű veje vele azonos.

Az összes hazai és külföldi irodalom abban mindeddig egyetért, hogy Trencsényi Máté nem hagyott fiut maga után és hogy, vele nemzetsége kihalt, miután fivére Csák is fiu hátrahagyása nélkül halt meg.

Ez általánosságban elfogadott állításnak volt is jogos alapja, a mennyiben mindeddig oly hiteles okmányt vagy egyéb bizonyítékot nem ismertünk, melynek alapján Trencsényi Máté egyenes fiutódainak létezését lehetett volna kimutatni.

Gentilis biboros emliti ugyan 1311 július 6-ikán, hogy Mátéval együtt 1308 november 10-ikén a veszprémi egyházmegyében feküdt Kékesen fia is esküdött, de ezt meg nem nevezi és azt sem mondja, vajjon 1311-ben élt-e még e fiu.⁶

¹ Az *Aba* nb. *Aba comes*-ről, ki mint Trencsényi Máté embere és Galgócz ura a rozgonyi csatában 1312-ben életét vesztette, azt mondja Károly királynak egyik oklevele (Anjoukori okmtár, V. k. 340. l.), hogy Máté ez *Abának* a «*proximus*»-a és hogy Mátét «*ratione proximitatis et consanguineitatis*» támogatásban részesítette. Miután ezen *Aba* 1251-ben már önálló birtokos, nagyon valószínűnek tartjuk, hogy az ő leánya Trencsényi Máténak a neje, a mi azonban azt sem zárja ki, hogy *Abának* a nővére lehetett.

² Fejér, VIII/IV. k., 4., 180. l.

³ U. ott, 173. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 572., 640. ll.

⁵ Fejér, VI/I. k. 174. l.

⁶ Acta legat. Card. Gentilis 386, mely helyre engem Pór Antal figyelmeztetett.

¹ Fejér, VIII IV. k., 163. l.

² Hazai okmtár, VII. k. 174. l.

³ Wenzel, V. k. 242. l.

A következőkben azonban be fogom e fiutódok létezését bizonyítani.

Az esztérgomi keresztesek konventje 1309 augusztus 19-ikén, arról tanuskodik, hogy néhai Péter nádor fia Máté, kit a szöveg folytatásában nádornak is nevez, és **ugyan ezen Máté nádor fia Máté mester** *előtte személyesen megjelenvén* előadták, hogy a Csallóközi Bodó fia Mihály által képviselt Majnald fia Vörös Ábrahám comessel birtokot cseréltek. Odaadják Ábrahámnak a Vág melletti Pechent (ma Pöstyén), mely valamikor a csejtei várhoz tartozott, Daraagost (ma Drahócz, Nyitramegyében), mely azelőtt bizonyos Miklós-é volt és a nagyszombati oldalon szintén a Vág mentén fekszik, továbbá a nyitramegyei Lakács-ot, mely valamikor (Hontpázmán nb.) Szegi Ernő birtokához tartozott; ezekért pedig megkapják Ábrahámtól a nyitramegyei Berencs várát.¹

Ezzel már mostan minden kétséget kizáró módon világosnál világosabban be van bizonyítva, hogy Trencsényi Máténak egy Máté nevű fia volt, ki 1309 augusztus 19-ikén, mert a konvent őt «mester»-nek nevezi és ő személyesen az elcserélt birtokokért szavatol, már felnőtt fiatal ember volt.

Ha azonban azt kérdezzük, hogy találjuk-e hazai forrásainkban további nyomait is és ismerjük-e családi viszonyait? azzal kell válaszolnunk, hogy az említetten kívül egyetlen-egy hazai okmány róla sem tesz említést és *hogy a reá vonatkozó adatokat egészen másutt kell keresnünk.*

II. Bolko, Fürstenberg, Münsterberg és Glatz hercege 1338 április 29-ikén Münsterbergben a kamentzi monostornak bizonyos okmányt állít ki, melynek tanui között «*dominus Matheus de Trenczhs*» is szerepel; ² 1340-ben a Sziléziában fekvő Frankenstein vámját a Frankensteininak adja el; az erre vonatkozó okmányban előforduló tanuk sorában «*Mathias de Trentsch*» is szerepel, kit a herceg «*fiának*» nevez. Midőn

ugyan ezen Bolko 1340 november 13-ikán a berroldau egyháznak egynehány ott fekvő földet adományoz, a tanuk sorában a herceg «*Stieff-Brudere*»: der wohlgeborene Herr *Jakob von Trentsch* is fel van említve.¹ E Jakab azonban, mint látni fogjuk, nem a «*Stiefbruder*»-e, hanem «*Stiefsohn*»-ja azaz mostoha fia Bolkónak és a «*Stiefbruder*» valószínűleg Henel hibás fordítása vagy írása.

1341 második felében egy Bolko által Tatschkauban kiállított okmányban tanui között «*Mathias comes de Trentz*» is van.²

II. Bolko fia és utódja, kis Miklós, Münsterberg hercege monostort egy Striegau helység felének birtokában 1346 december 21-én megerősít; az erre vonatkozó okmányban előforduló tanuk egyike «*Mathias de Treusch*», kit a herceg — egyetértésben atyjával, ki őt fiának mondja kedves *fiérének* nevez.³ Azon okmányban, melynek erejével Miklós herceg Frankensteint 1351 november 9-ikén IV. Károly császárnak eladja «*spectabilem Dominum Mathiam Comitem de Trentsch, fratrem nostrum dilectum*»-ot mint tanut említi, holott a vele egy és ugyanazon nemzetségből származó többi sziléziai hercegeket «*illustres et magnificos principes ac Dominos ... patruos et consanguineos nostros*»-nak nevezi. Az okmány Boroszlón lett kiállítva.⁴

Miklós unokafivére, II. Bolko, Schweidnitz hercege kijelenti Schönberg-en 1351 augusztus 7-ikén, hogy előtte «*nobilis ac strenuus vir Dominus Mathias Comes dictus de Trentz una cum Domina Kunegunda sua conthorali legitima*» megjelent és a következőket vallotta: a zobleni vámjogot és a Kaldenborn, Tampadel, Seifridau, Qualkau, Stregemon, Strebehau és Garniczar nevű falvakra terjedő főnökséget (=Landvogtei), mely azelőtt néhai (II.) Bolko münsterbergi herceg és Gutha nevű neje ⁴ 1342., ezek után pedig az ő birtokában volt és melyet ő (t. i. Mátyás) nevezett nejének hitbérként átadott: most a jelenlévő neje beleegyezésé-

¹ Kammerer Ernő úr volt oly szives, a gróf Apponyi Sándor úr költségén kiadott és általa szerkesztett «*Apponyi okmánytár*» első öt ivének kefelevonatát 1900 április 15-ikén kezemhez juttatni. Ennek 43-ik oldalán találtam a fontos oklevél-szövegét. Fogadják mindketten e helyen is őszinte hálám kifejezését.

² Codex diplomaticus Silesiæ X., k. 132. l.

¹ Hennenfeldi Henel Miklós (szül. 1582-ben † 1656-ban) Chronicon ducatus Munsterbergensis ap. Sommersberg, Scriptorum rerum Silesiacarum I. k. 159. l.

² Codex dipl. Silesiæ X. k. 140. l.

³ Sommerberg, I. k. 409. l.

⁴ U. ott, 853. l.

vel Konrád boroszlói apátnak és konventjének 185 mk. prágai garasért eladja. Ez összegből megfizetik hitelezőiket, 160 márkát pedig arra használnak fel, hogy a Csehországban lévő Froburgk nevű vár vételárát kifizessék.¹

Végre azt találjuk, hogy Miklós a Münsterbergben 1356 január 17-ikén kiállított okiratában «*nobili Matheo comite de Trencz fratre nostro dilecto*»-ról szól.²

* * *

Az eddigiekből tehát kitűnik, hogy egy «Mathias vagy Matheus de Trencz» vagyis «de Trentsch» Sziléziában a XIV. század közepén mint a münsterbergi Piastok rokona szerepel, a mennyiben őt II. Bolko fiának, ennek fia, Miklós pedig fivérének nevezi. Miután azonban csak a comes címmel él, a Piastok közte és fejedelmi rokonaik között különbséget tesznek és II. Bolko schweidnitz-i herceg őt csak «*nobilis et strenuus vir*»-nek nevezi, világos, hogy nem az uralkodó Piast-ház tagja s hogy e rokonsági fokot másutt kell keresnünk; előbb azonban szükséges, hogy nevével tisztába jöjjünk.

A «comes Mathias de Trencz» és a «Mathias comes dictus de Trencz» világosan mutatja, hogy alatta nem Trencz vagy Trentsch comesét (= főispánját) kell értenünk, hanem azt, hogy családi neve «de Trencz» és hogy ez magyarul «Trenczi vagyis Trentsch Mátás vagy Máté comes»-sel fordítandó. A mi pedig Trencz vagy Trentsch helységet illeti, meg kell jegyeznünk, hogy sem Sziléziában, sem az egész Németországban ily nevű helység nem létezik, nem is létezett és hogy tekintettel arra, hogy Károly király egyik 1323. évi okmányában *magistri Mathei de Trench infidelis nostri*»-ről szól,³ hogy 1388-ban «Trencz, Stadt in Gespan Trencs»⁴ említették és a német Trentsch magyarosan Trencs-csel azonos, e Trencz vagyis Trencs nem más mint a Sziléziával tőszomszédos Trencsény! Tudta ezt már Sommersberg 1729-ben, tudta ezt Grotefend is 1889-ben, midőn a sziléziai fejedelmek nemzedékrendi tábláit kiadta és tudja ezt most is az összes német irodalom, csak

hogy Trencsi Máté genealogiai hovatartozandóságával nincsenek tisztában és e miatt az eddigi ismereteinkkel összeütközésbe jönnek.

II. Bolko, münsterbergi herceg Mátét — mint láttuk — fiának, fia Miklós pedig fivérének mondja; miután pedig sem Piasta, sem uralkodó, hanem csak spectabilis, nobilis et strenuus vir, világos, hogy Bolkónak nem lehetett édes fia, Miklósnak nem édes fivére; az egész arra vezetendő vissza, hogy e Máté Gutha hercegnének, II. Bolko nejének első házasságából származó fia, minek következtében Bolko őt — bár csak mint mostoha atyja — fiának, Miklós pedig teljes joggal — lévén mindketten egy anyának szülöttjei — fivérének mondja; bizonyítja ezt különben Bolko maga is, midőn Máté fivérét, Trencsi Jakabot mostoha fiának nevezi, mert azt, hogy nem volt mostoha fivére, mint Henel egyik helyén olvassuk, azzal bizonyítjuk be, hogy II. Bolko anyja, Brandenburgi Beatrix, férjének (I. Bolko, + 1301) halála után Ulászló, koseli herceghez ment férjhez.

Már most az a kérdés, hogy ki volt Guthának az első férje, Máténak pedig az atyja?

Miután nem valószínű, hogy uralkodó herceg neje holmi közönséges emberrel kötött volna házasságot és e nőnek első férjétől származott fia Trencsényi Máté volt, magától értetődik, hogy a régibb kutatók e Mátében nem valami mindennapi és jelentéktelen trencsényvidéki nemeset láthattak, hanem őt a Sziléziával határos Trencsényen törzsökös és Magyarország egész északán majdnem uralkodó módjára parancsoló hatalmas oligarchával, Trencsényi Mátéval kapcsolatba hozták; így történt, hogy Sommersberg ösztönszerűleg azon véleménynek adott kifejezést, hogy Gutha az oligarchának özvegye és hogy Trencsi Máté és Jakab Trencsényi Máténak Guthától született fiai. Elfogadta ezt Grotefend is, elfogadja ezt a jelenkori sziléziai irodalom is.

Az oligarchával való összekapcsolás helyes, de az izenkénti levezetés, t. i. hogy Gutha az oligarcha özvegye, Mátás és Jakab a fiai, *teljesen hibás*.

Hogy Trencsényi Máté, ki királyával sok évig daczolt és a tőle elfoglalt területeken önálló király szerepét viselte, még deres fővel és mint özvegy ember is előkelő családból származó

¹ Sommerberg, I. k. 934—935. l.

² Cod. dipl. Siles., X. k. 190. l.

³ Zichy-okmtár, I. k. 233 l.

⁴ Fejer, X/VIII. k. 249. l.

fiatal nőt kaphatott volna feleségül, ki férje halála után még uralkodó családból származó férfihez mehetett feleségül, nem akarjuk kétségbe vonni; azt azonban, hogy e nő Gutha hercegnével azonos volna, lehetetlennek mondjuk.

Lehetetlen pedig a következőknél fogva:

Trencsényi Máté felkeléséről és garázdálkodásairól annyi, különféle időben, különböző helyen és különböző személyektől kiállított okirati anyag áll rendelkezésünkre, hogy tevékenységének és működésének majdnem összes főbb részeseit és czinkostársait ismerjük. Ha ezek sorában fia is helyet foglalt volna, lehetetlenség volna elhinni, hogy e nagy okirati anyag arról nem tenne említést. Fivére Csák, unokaöccse Cseh István, veje Dezső, rokona Aba nb. Aba mindig és mindenütt oldalán vannak, fia és örököse lett volna az egyedüli, ki atyja politikájában és tetteiben nem lett volna részes?! Még az 1318. évi kiátkozási okmány, mely az oligarchának akkor életben volt összes társait felsorolja, sem ismeri a fiut mint büntársat.

Mindezekre az Apponyi-okmánytárban talált okmány kellő felvilágosítást nyújt. Tudjuk ennek alapján, hogy Trencsényi Máténak tényleg egy Máté nevű fia volt, ki 1309 augusztus 19-ikén mint «mester», tehát mint legalább is felnőtt ifju az esztergami konvent előtt bizonyos birtokügyben személyesen rendelkezik. A németek szerint Máté fia: Trencsi Máté még 1356-ban is él, a mit pedig a fentebb kiemelték alapján lehetetlen elhinnünk. A magyar okiratoknak mély hallgatása, különösen pedig az 1318. évi kiátkozási okmány megczáfolhatatlanul bizonyítja, hogy

1. az oligarcha fia, ifj. vagyis IV. Máté az 1309 augusztus 19-ike után és 1318 első fele előtt eső időben halt meg.

2. hogy a régebb hazai irodalomnak egészben 1872-ig általánosságban elfogadott azon állítása, hogy az oligarcha 1318-ban halt meg, valószínűleg ez ifjabb Mátéra vonatkozik.

3. hogy Trencsényi Máté és Jakab, kik a XIV. század közepén Sziléziában szerepelnek, **nem** mint a német kutatók vélik — **az oligarchának, hanem fiának, IV. Máténak a fiai,**

4. mely utóbbi adat már most mint egy várásütésre a helyzetet megvilágítja.

Látjuk t. i. belőle, hogy Gutha nem — mint Grotelfend véli — az oligarchának, hanem fiának, IV. Máténak a neje, ki ipájának halála után, mint fiatal özvegy és két zsengekori fiúnak anyja Sziléziába visszatért, hol Münsterbergi Bolkóval második házasságot kötött.

Trencsényi Jakabról az 1340. évi adaton kívül mit sem tudunk. Fivére, ki Magyarorszában kétségkívül a Máté nevet kapta, melyet a sziléziai okiratok Matheus mellett némelykor Mathias-sal fejeznek ki, 1356-ban még él. A róla szóló rendelkezésemre álló okirati anyag családi és birtokviszonyaira nézve csak annyit árul el, hogy anyjától és mostoha atyjától sziléziai birtokokat kapott, hogy a csehországi Frohburgot vette és hogy felesége, Kunigunda, 1351-ben még él.

Maradt-e a két fivér után fiu, vagy kihalt-e velök a Trencsényiek családja? nem tudjuk. Reméljük, hogy a még napfényre kerülő újabb okirati anyag erre nézve felvilágosítást fog adni.

Mikor nősült IV. Máté? nem tudjuk. Úgy látszik, hogy az 1318. évi, már többször említett okmánynak azon adata, hogy Trencsényi Máté az osztrák herceggel házassági összeköttetést akart kötni, ifjabb Mátéra vonatkozik. Most tudjuk, hogy az utóbbinak neje bizonyos Gutha, vagyis — a mint ezt okiratilag is tudjuk bizonyítani: Jutta azaz Judit; családi viszonyait és származását azonban nem ismerjük. A boroszlói állami levéltárban Kloster Kamenz Nr. 106 alatt őrzött okmányon függő pecsétek egyike Jutta hercegnéé. A már meglehetősen elmosódott pecséten a hercegné genealogiai meghatározására vonatkozó támpontokat nem találhatunk; az okmány szövege erre nézve csak mondja: «eundem ducem Bolkonem ac dominam Gutham coniugem ipsius ... sigillorum inclitorum principum ... nec non ingenue domine Guthe ducisse coniugis prefati domini ducis Bolconis ... appensione muniri.»¹ Jutta pecsétjének jobb oldalán a sziléziai sassisakot, bal oldalán pedig *pávatollakkal megrakott nyéllel díszített sisakot* látunk.² Hasonlót találunk az Ákos nb. István nádornak

¹ A boroszlói kir. állami levélár igazgatóságának szives közlése, J. No. 385/01.

² Grotelfend, 44. l.

1311-ből származó pecsétjén, melynek czimerében a kakas- vagy strucz tollak a főtypus és miután Jutta hercegné egyik menyének Ágnes, Miklós herceg nejének pecsétje jobbról *ponty-tyal megrakott pávalegyezővel diszitett sisakot* mutat¹ és a szintén Ákos nb. Bőbék család 1361 és 1397-ből származó sisakpecsétjein koronás női mellképet találunk, melynek feje felett karok helyett körbe hajló halak vannak, első látszatra arra gondolhatnánk, hogy Jutta is e magyar nemzetség sarja, a mi még az által volna megerősítve, hogy Ákos nb. István fiait tényleg Trencsényi Máté oldalán találjuk. Csakhogy akkor, ha Guthát magyar születésű nőnek vesszük, nem igen valószínűnek tarthatnók azon körülményt, hogy férjének és ipájának halála után sziléziai herceggel kötött volna házasságot; sokkal valóbbszínű, hogy özvegyiségét is Magyarországon töltötte volna. De ha német, illetőleg sziléziai származású nő volt, akkor majdnem apodictikus bizonyossággal állíthatjuk, hogy ipájának halála után, kinek birtokai, mint lázadó és hűtlen ember jószágai, el lettek kobozva, hazájába, Sziléziába visszatért és ott mint még elég fiatal özvegy, Bolko herceggel új házasságot kötött. Azt pedig, hogy Trencsényi Máté fia számára uralkodó vagy legalább is előkelő főúri családból származó hitvestárust keresett és ezt a vele tözsomszédságban feküdt Sziléziában meg is kapta, nagyon természetesnek találjuk.²

Jutta második férjhezmenetelének idejét nem ismerjük. Második férje, II. Bolko 1321 november 22-ikén érte el nagykorúságát és akkor kiházásitási összegét is említik, Grotefendnek tehát alighanem igaza van, midőn azt hiszi, hogy

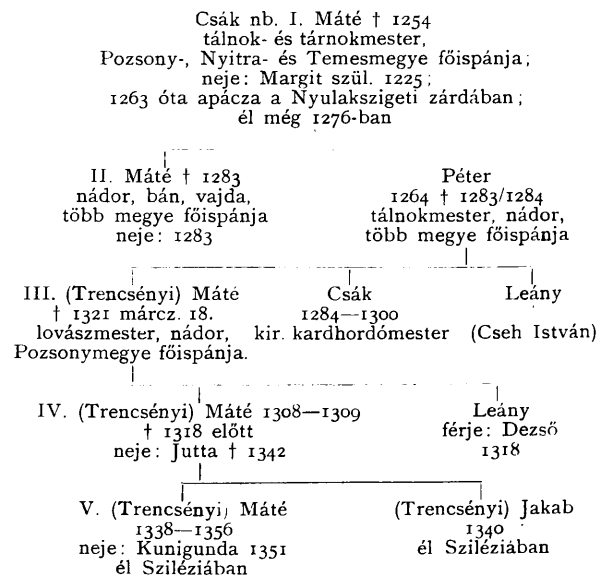
¹ Grotefend, 45. l.

² Hogy már I. Bolko herceg (II. Bolko atyja) Magyarországgal állott összeköttetésben, mutatja az 1296 december 9-én Liegnitz-ben kiállított okmánya, melynek erejével Reichensteini Eberhardnak bizonyos Grosena nevű faluban azon Kileur telket adományozza «quos prius Conradus et frater suus hereditarius, dicti de Vngaria, sitos juxta Reichenstain possedissee noscuntur» (Cod. dipl. Siles. X. 50). Reichenstein még most is létezik; Grosena (kétségtelenül valamely Grossen nevű helység) azonban e néven ott már nem található, fentebbi Konrádot meg nem határozhatjuk. Őse azon «Conradus dictus de Ungaria» advocatus in Brega (= Brieg), ki valamelyik februárius 16-án meghalt és kinek unokája Seyfried Kamentzi szerzetes volt, nem tudjuk.

Bolko akkor megnősült,¹ részünkről még csak arra akarunk hivatkozni, hogy Trencsényi Máté 1321 márczius 18-ikán halt meg és hogy Jutta ilyenformán ugyanazon évi november 22-ikén már nyolcz hónap óta tartózkodhatott Sziléziában. 1342 márczius 2-ikán halt meg, miután második férjének három gyermeket szült. Ezek közül kis Miklós atyjának utódja, Erzsébet († 1381) Mazóviai III. Ziemovit herceg neje és Margit († 1368) a strehleri klarisszák zárdájában apáca.

Miklós hercegről mondják, hogy a szentföldről visszatérve, Magyarországon meghalt és hogy hulláját 1369-ben Magyarországból Sziléziába szállították.² Miután be van bizonyítva, hogy halála 1358 április 23-ikán bekövetkezett, el nem hihetjük, hogy hulláját csak tizenegy évvel később szállították volna el; ha az elszállítás egyáltalában igaz, akkor nem 1369, hanem 1359-ben történt.

Az eddigiek alapján megkapjuk már most a Csák nemzetség trencsényi ágának következő nemzedékrendi tábláját:

Fentebb említettük, hogy Miklós herceg nejének czimerében a ponty-tyal megrakott pávalegyezőt találjuk, mely az Ákos nb. Bőbék család czimerében előforduló halakra emlékeztet. Miután Jutta czimerében a pávatollakat szintén

¹ Grotefend, 44. l.

² Sommersberg, I. k. 410. l.

találjuk és azt is tudjuk, hogy Ákos nb. István nádor fia István 1303-ban «Bavarin» bajor herceg leányát feleségül vette, könnyen hihetnők, hogy, miután ifj. István és fivérei Trencsényi Máté oldalán Károly király ellen fellázkodtak és legyőzetésük után földönfutók lettek, ezen Ágnes is az Ákos nemzetség tagja, esetleg Ákos nb. ifj. Borsodi Istvánnak a leánya lehetett. Juttára nézve már kijelentettük, hogy őt nem tartjuk magyar származásúnak, — Ágnesre vonatkozólag pedig a következőket emeljük ki:

Mindenek előtt hangsúlyozzuk, hogy azon «Bavarinus» bajor herceg, kinek leánya 1303-ban Ákos nb. Borsodi István nádor fiával, Istvánnal, egybekelt, még most is ugyanazon genealogiai talány, mint évekkel ezelőtt volt és hogy személyének megállapítására most sincsenek támaszpontjaink. Az 1303 február 26-ikán kelt okirat¹ eredetijét nem ismerjük; szövegét csak az egri káptalannak 1352. évi átírata adja s így nem lehetetlen, hogy az eredetinek egyik vagy másik szava helytelenül van másolva. A kezünkben lévő szöveg azt mondja, hogy István menyasszonya a cseh és lengyel király véreből való és hogy atyja «dominus Bavarinus dux Bauarie»; az alsó-bajor hercegek nemzedékrendi tábláján sem Bavarin nevűt, sem mást nem találunk, kire e házassági összeköttetés ráillene. A «Bavarin» név a Wittelsbach család stemmáiban egyáltalában nem fordul elő és különben sem ismeretes, azt pedig, hogy alatta valami jelzőt vagy melléknevet, mint pl. «Ludwig der Baier» (Ludovicus Bavarus, bajor Lajos) értsünk, el nem fogadhatjuk; világosnak veszem tehát, hogy az eredetiben nem is Bavarinus, hanem más név állt, melyet a másoló rossz olvasás következtében elferdített.

II. Béla királyunknak egyik leánya III. Miczisló lengyel fejedelemhez ment férjhez; fia Otto († 1194) Odonicz Ulászló nevű fiut hagyott, ki mint Nagy-Lengyelország fejedelme 1239-ben halt meg. Ennek leánya Salomea I. Konrád Glogaui herceghez ment férjhez. E házaspárnak leánya Anna († 1271 június 26-ikán) Wittelsbachi II. Lajos bajor hercegnek († 1294 február 2-ikán) a neje s ezeknek fia Lajos szül. 1267 szeptember 13-ikán.

¹ Anjoukori okmánytár I. k. 53. l.

E Lajos meghalt 1290 november 23-ikán, miután 1287-ben III. Frigyes lotharingiai hercegnek leányát, Erzsébetet vagy Izabellát, nőül vette. Volt-e már most e korán elhunyt Lajosnak leánya, vagy nem? nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Ákos nb. Istvánnak egy bajor herceg leányával történt egybekelése, tekintettel a menyasszonynak magyar, cseh és lengyel őseire, csakis e Lajos esetleges leányára alkalmazandó.

Ákos nb. ifj. István esetleges utódait nem ismerjük ugyan, de Miklós münsterbergi herceg nejére, Ágnesre, ki már 1343 október 23-ika előtt a herceg neje és 1370 július 16-ikán meghalt,¹ ki kell mondanunk, hogy a czimerhasonlatosság mellett még sem az Ákos nemzetség; hanem a Leuchtenburgi Kruschina család tagja, miért is a czimer kedvéért szükségesnek találjuk e családról egyet-mást elmondani.

A Lichtenburgok (Leuchtenburg, Lichtemburk, Lichtenberk, Leuchtenberg, Luchtenburg) ősrégi cseh család, melynek egyik tagja: (Zittauai Henrik fia) I. Smil 1243-tól 1250-ig mint «Zittauai», 1251 óta pedig mint Lichtenburgi (de Lvochtenburc) fordul elő. E Smil 1247-ben egy Regensburgba menesztett cseh követség tagja s valamely tornajáték alkalmával a vörös pontyval díszített pajzst használja. 1249 1251 prágai várnagy; meghalt 1269 végén. Midőn II.éder nb. Güssingi Henrik nádor 1270-ben a cseh II. Ottokárhoz átpártolt, akkor csehországi tartózkodása alatt *e Smilnak leányát vette második nőül*. Smil fiai közül Henrik és Ulrik folytatják a családot. Henrik fia Henrik 1278-ban a «Krušina» melléknevet használja; ennek fiai Jesko és Henrik.

Az 1327-ben «Kruschin de Leuchtenburch»-nak nevezett Ulriktól származik Hinko vagyis Jan, ki schweidnitzer kapitány és a glatzi grófság zálogbirtokosa létére mint a hussziták fővezérei-nek egyike a sziléziaiakkal gyakran összeütközött; egy 1405. évi okiratában «wir Jan von

¹ A heinrichai halotti könyv feljegyzése (Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens IV. k. 292. l.). Mellékesen legyen felemlítve, hogy a kamentzi halotti könyvben (U. ott, 316. l.) következő feljegyzés olvasható: Egy meg nem nevezett évi február 16-ikán «Ob (i i t) Conradus avus fratris Sifridi, advocatus in Brega, dictus de Ungaria».

Leuchtenburg Cruschina genannt»-nak nevezi magát, fia Vilmos 1454-ben «Wilhelm Kruschina von Lichtenburg Sasse auf Kumberg.»²

A család utolsó tagja János Bernát, ki a XVI. század végén halt meg. Hinkónak a boroszlói kir. állami levéltárban őrzött czimerpecsétjei pontytyal megrakott pávalegyezővel díszített sisakot mutatnak; tekintettel már most

² Sommersberg, I. k. 937., 1024. ll.

az e család és a sziléziai családok között fennállt érintkezésre és arra, hogy Ágnes, Miklós herceg nejének pecsétje világosan a pontytyal megrakott pávalegyezőt mutatja¹ minden kétséget kizáró módon megállapítottnak kell tartanunk, hogy Ágnes is a Leuchtenburgi Krušina család sarja.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ pl. Strehlen városi 26. és 27. sz. okmányok a boroszlói levéltárban (a boroszlói állami levéltár igazgatóságának szives közlése).

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉTJE.

(Második közlemény, két pecséttrajzzal.)

I. Károly király gyűrűpecsétje kör alakú, átmérője 8 mm. Közepébe pecsétkép helyett a király nevének kezdőbetűje van vésvé, köriratában pedig a kezdetet jelző kereszt helyett egy szépen stilizált liliom s utána S(igillum) Secretum olvasható. Sem Pray, sem az őt mindenben hűen követő Perger nem vették számba e köriratot,¹ így történt aztán, hogy ez érdekes pecsétről mindeddig csupán hiányos ismereteink voltak.

Érdekes e pecsét már azért is, mert közepén pecsétkép helyett a király nevének kezdőbetűje foglal helyet a mi királyi pecséteink között olyan sphragistikai unikum,² a milyennel más esetben nem találkozunk. De más szempontból is megérdemli ez érdekes emlék, hogy komolyabb figyelemre méltassuk. Olyan kicsiny ugyanis az egész pecsét, hogy köriratos királyi pecséteink között hozzá hasonlót nem találunk, mégis oly gonddal van vésvé minden része, hogy diszere válnék egy modern mesternek is. A közepébe vésett nagy K betű igen csinos, a körirat betűi pedig minden kicsinységük dacára tiszták, élesek és szimmetrikusan veszik körül a közepén kidomborodó főbetűt.

A pecsétvésvő mesterien végezte munkáját,

¹ Syntagma 29., Bevezetés a diplomatikába II. r. 84. l.

² Németországon ugyane korból való Ottó magdeburgi érsek (1325-1361.) kis pecsétje, melynek közepébe O betű volt vésvé, körirata pedig: Signum secretum. E pecsét azonban egyszer akkora, mint a Károly királyé, mert átmérője 20 mm. Seyler, Geschichte der Siegel 115. l.

a mi annál nehezebb volt, mert mindenesetre egyenesen a gyűrűbe kellett vésvé a pecsétet s nem mintázhatta azt előbb agyagba, legfeljebb vázlatosan megrajzolta a tervet.³

Érdekes gyűrűpecsétjei voltak I. Lajos királynak is, melyek között kiválik a Pór Antal által ismertetett² hercegi pecsét, de ilyen gondal vésett egy sincs közöttük.

I. Károly király szóban forgó pecsétje még valósággal *sigillum annullare*, azaz gyűrűbe foglalt pecsét volt, a melyet a király állandóan az ujján viselt. Bizonyítja ezt az 1336. évi pecsétvizsgálat, hol a király e tényre hivatkozik s ennek alapján nem habozik kijelenteni, hogy az ő tudtán kívül e pecséttel senki sem erősíthet meg oklevelet.³ I. Lajos király alatt már némi változással találkozunk e téren. Van ugyan neki is olyan gyűrűpecsétje, melyet állandóan az ujján visel. Bizonyítja ezt 1366. augusztus 26-ikán

¹ A fémpecsét rendesen úgy készült, hogy előbb pozitív képet csináltak viaszból, erről gipszszel negatívot készítettek, a melyet ismét agyagba nyomtak s erre öntötték végül a fémot, a melyet aztán vésővel gondosan kidolgoztak. Seyler, Id. m. 100. l. A gyűrűnél természetesen nem lehetett ilyen eljárást alkalmazni, a mely különben is számos ellenérvre talál a ránk maradt emlékekben, hanem egyszerűen laposra verték e gyűrű egyik részét s egyenesen abba vésték bele a negatív pecsétképet. Seyler, Id. m. 49. l.

² Turul, XI. k. 178. l.

³ Ipsa regalis benignitas premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere et literas suas sub ipso sigillo absque suo scitu et mandato nullum hominem habere posse. Anjoukori okmánytár, III. k. 254. l.

Szécsi Miklós bán számára adott adománylevele,¹ melyet a királyi kancellária két példányban állított ki. Az egyik példány letöredezett pecsétjének helyén a következő kancelláriai feljegyzést olvassuk: Ad litteratorium preceptum domini regis sub sigillo, quod in manu sue gestat; a másik példányon ismét: Ad litteratorium mandatum domini regis sub sigillo sua secreto annuleo. Minthogy itt nyilvánvalóan egy és ugyanazon pecsétről van szó, világos, hogy I. Lajos király is ujján viselte a secretum annuleumot. Másfelől ismét tudomásunk van arról, hogy volt olyan királyi gyűrűpecsét is, I. Lajos idejében a mely külön udvari tisztviselő gondjaira volt bízva. E tisztviselő Demeter mester, kiről Szécsi Miklós országbíró 1357. évi oklevelében ezeket olvassuk: Magister Demetrius conservator sigilli annularis dicti domini nostri regis (t. i. Lodovici).² E Demeter mesterről a király 1359. évi okleveléből tudjuk, hogy királyi kincstartó is volt, mert ez oklevél «fidei suo magistro Demetrio litterato thesaurario suo» van intézve.³ Valószínűnek tartom, hogy a kincstartói méltósággal függött össze a királyi gyűrűpecsét őrzete is.

Egy másik udvari tisztviselő, kiről az oklevelek mint I. Lajos király kisebb pecsétjének őréből megemlékeznek, Miklós mester, kit I. Lajos 1373 november 8-ikán kelt oklevelében így nevez meg: «Conservator sigilli nostri secreti et rotundi»⁴ E tisztviselők egyikének állandóan a király kíséretében kellett lennie s ez pecsételte meg a királyi székhelyen működő kancelláriához küldött rendeleteket. Bizonyossága ennek I. Lajos 1362 február 26-ikán kelt ok-

levele, melynek letöredezett pecsétje helyén a következő kancelláriai feljegyzést olvassuk: «Commissio domini regis per literas suas cum suo sigillo, quod circa se gestat, consignatas, quas nobis misit de Vertes et in eodem sigillo unus clipeus est sculptus.»¹

A pecsét anyagáról azt hinnők, hogy drágakő volt, melyet aranygyűrűbe foglaltak. I. Károly király ugyanis, a mint az elmondottakból tudjuk, állandóan az ujján viselte; nyugaton pedig a drágaköves gyűrűk viselete általános szokás volt s főleg ezeket használták az uralkodók pecsételésre.² Hozzájárul még, hogy a körirat betűi feltűnően aprók, s dacára a hosszas használatnak, mégis tiszták és határozottak maradtak. Ebből arra következtethetnénk, hogy a pecsét anyaga kemény és tartós volt, a mit a használt fémekről alig mondhatunk. Az ellenkezőről győz meg azonban a pecsétlenyomatok behatóbb vizsgálata. Ha ugyanis kőbe vésik a pecsétet s aztán foglalják gyűrűbe, a kőnek vagy ki kell emelkednie a fémkeretből, vagy meg kell látszani a pecsétlenyomatokon a pecsét és a keret közötti határvonalnak. A lenyomatok azonban arra mutatnak, hogy sem a pecsét nem emelkedett ki a gyűrűből, sem a kérdéses határvonal nincs meg, vagyis a pecsét anyaga azonos a gyűrű anyagával. Tényleg úgy áll a dolog, hogy I. Károly pecsétgyűrűje egy darabból állott, egy he-

¹ Zalamegyei okmánytár, II. k. 10. l. Megesik ugyan, hogy e pecsét sincs a királynál. Így p. o. 1367. június 10-ikén ez okból egy a pécsi káptalanhoz intézett vizsgálati parancsot anyjának gyűrűpecsétjével kénytelen megérősíteni. (Presentes autem propter absenciam sigilli nostri proprii, sigillo reginali fecimus consignari.) Tallián levéltár.

² Wenzel, Árpádkori új okmánytár, XII. k. 662. l.

³ Hazai okmánytár, II. k. 106. l.

⁴ Hazai okmánytár, II. k. 123. l. A rotundi jelző azért került ide, mert ekkor a Schönherr Gyula úr által ismertett négyszögletes gyűrűpecsét (Turul, VI. k. 91. l.) is használatban volt, a mint ezt a következő oklevelek bizonyítják: 1371—82 között május 8-ikán Debreczen (Múzeumi levéltár), 1375 augusztus 28-ikán Temesvár (Véghely gyűjt.), 1376 április 24-ikén Regecz várában (Múzeumi levéltár) és 1379. július 31-ikén Zólyom (Véghely gyűjt.).

Turul, 1902. III.

¹ Hazai okmánytár, II. k. 108. l. Valószínűen azért fűzték e feljegyzéshez a pecsétleirást, mert ez a királyi pecsét nem igen volt használatos. I. Lajos király ismert kisebb pecsétjei között három is van, melyek közepébe pajzs van vésvé. Az első, melyet Pray (Syntagma de sigillis) IV. táblája 8. ábráján közöl s a mely azonos a X. tábla 4. ábrájával, azért nem lehet, mert ebben a pajzs fölött sisak is van s a kérdéses leírás ezt nem említi. Négyszögletes gyűrűpecsétjét ismét nem jelölték volna pusztán ezzel, mert annak legjellemzőbb sajátossága éppen feltűnő alakjában rejlik, erre helyezték volna tehát a fősúlyt. Minden valószínűség a mellett szól, hogy a Pray IV. táblájának 7. ábráját kell alatta értenünk, melyet a secretummal ellentétben a szoros értelemben vett gyűrűpecsétnek közé számítanak (Turul, VI. k. 91. l.).

² VI. Henrik hagyatékában: Unum sigillum secreti de uno safirii posita in auro. Breslau. Urkundenlehre 650 l. IX. Lajos pecsétjéről: Celui de Louis IX était, comme les anciens signa l'empreinte d'une matrice fixée à un anneau; cet anneau d'or, longtemps conservé dans le trésor de Saint-Denis, avait pour chaton un saphir sur lequel était gravée l'effigie royale avec les deux lettres S. L. Giry A., Manuel de diplomatique 65. l.

lyen szélesebbre és laposabbra volt formálva, s e helyre véste be a mester a K betűt. E betűt gyöngyalaku kördiszítéssel látta el, a mely fölé a pecsét körirata került. E köriratot végül egy második gyöngyalaku határvonal zárja be. A pecsétgyűrű ezután arányosan folyton keskenyebbé lesz, a mi a lenyomatokon is nagyon jól meg látszik, mert a tulajdonképeni pecséten kívül a gyűrű egy része is bekerült természetesen a lenyomatba, s így történt, hogy a szabályos kör alakú pecsét Pray előtt is ovalisnak látszott.

Nem érdektelen itt azon magyarországi okleveles beszédmódról is megemlékezni, melyet Pray s utána mások is¹ felhoznak, t. i. hogy a középkorban a sigillum secretum elnevezést, mely I. Károly pecsétjének is köriratát képezi, a királyi pecsétek különböző nemeiről használták. Nem akarom a sigillum secretum jelentőségét és jogi hatályát az egész középkoron át figyelemmel kísérni, csupán történetének első szakaszát fogom röviden megvilágítani. Bizonyos, hogy a sigillum secretum elnevezés első sorban a gyűrűpecsétekre van vonatkozással, azokat jelölték kezdetben e névvel és abból fejlődött később a tulajdonképeni értelemben vett királyi titkos pecsét.² Legelőször IV. Béla király 1266. évi okleveléről olvassuk Miklós nádor 1416-ban kiadott oklevelében, hogy a király titkos gyűrűpecsétjével volt megerősítve.³ Ez adat azonban nem képezhet kiindulópontot, mert nem egykoru, hanem a későbbi Zsigmond-kori kancelláriai gyakorlat terméke. Legrégibb emlékünk tehát I. Károly király gyűrűpecsétje, mely valószínű sigillum secretum, a mint ezt a körirat mutatja. Ez pedig az előrebocsátott pecsét-

vizsgálatban állandóan sigillum annularének nevezetik és tényleg az is, mert a király, saját vallomása szerint, állandóan az ujján viseli. I. Károly király alatt kerül tehát a magyar kancelláriai gyakorlatba a sigillum secretum, a mely azonban egyelőre nem különbözik a sigillum annularétól. Változással találkozunk e téren I. Lajos király alatt. I. Károly király ugyanis egy gyűrűpecsétet használ folyton oklevelein, neki pedig négy gyűrűpecsétjét ismerjük már eddig.⁴ E gyűrűpecsétek okleveleiben különböző néven fordulnak elő, t. i. majd secretum minus, majd secretum sigillum, sigillum secretum et rotundum, sigillum secretum annuleum, annulus secretus² stb. névvel vannak megjelölve. Ez elnevezések arra készíthetnének, hogy I. Lajos király alatt sigillum secretum és sigillum annuleum között különbséget tegyünk, nincs azonban erre kellő pozitív támpontunk.³ Csupán azon kancelláriai gyakorlat vehető itt komoly számba, hogy a király titkos pecsétjével nem csupán rendeleteit erősíti meg, hanem már kiváltságot és adományt tartalmazó oklevelek is keltek e pecsét alatt.⁴ E gyakorlat megfigyelése közben eddig azon eredményre jutottam, hogy I. Lajos király éppen azon pecsétjét használja e célra, a melynek köriratában megtaláljuk a sigillum secretum elnevezést. A körirat egyedül nem képezhetne kellő kriteriumot, mert hiszen I. Károly

¹ Schönherr Gyula, I. Lajos király ismeretlen gyűrűpecsétje. (Turul, VI. k. 91. l.) III. Frigyesnek is több volt. Breslau, Id. m. 950. l.

² 1352 december 12-ikén kelt oklevelében: «Datum Waradini sub secreto nostro minori» Temesmegyei okmánytár, 84. l. 1363 február 11-ikén kelt oklevelének leterezett pecsétje helyén: «Commissio domini regis cum secreto sigillo, quas direxit de Crisio in Wysegrad» Kállay levéltár. 1366 augusztus 26-ikén kelt már említett adománylevelének pecsétje alatt: «Ad litteratorium mandatum domini regis sub sigillo suo secreto annuleo.» Zalamegyei okmánytár, II. k. 10. l. 1366 december 6-ikén Cornario velencei dogének irt levele záradékában: «Datum in Werthus loco nostre venationis sub annulo nostro secreto» Tört. tár, IX. k. 31. l. stb.

³ Perger, Bevezetés II. r. 135. l. Schönherr Gy., I. Lajos ismeretlen gyűrűpecsétje (Turul, VI. k. 91. l.) és Pór A., Nagy Lajos hercegi pecsétje (Turul, XI. k. 178. l.).

⁴ Perger, Id. m. II. r. 132. l. Az itt idézett «1409-iki 73. törvény-cikkely» nyomára azonban nem tudtam eljutni.

¹ Syntagma de sigillis 80. l. Perger, Bevezetés II. r. 131. l. Knauz N., Az 1397-iki országgyűlés (Történelmi tár, III. k. 208. l.).

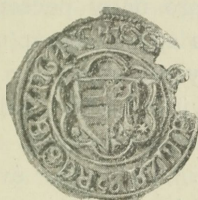
² Ugyanily értelemben Perger, Id. m. 131. l. és Knauz, Id. h. 208. l. Sőt sokkal később is használják a secretum elnevezést a gyűrűpecsétről. Igy Steck Konrád körmöczi városi irtok egy kis zöld színű viaszba nyomott gemmával megerősített 1441. évi okleveléről ezeket mondja: «der gegeben ist an sant Gallen tage — mit meiner eygin hant und mit meinen Secret.» Vég hely gyűjtemény a Nemzeti Múzeumban.

³ «Secunda namque ipsarum secreto suo sigillo anulari pendentium cum cera rubea consignata hanc verbalem servabat continenciam: Nos B» Ivánka-család levéltára a Nemzeti Múzeumban.

király pecsétjének köriratában is meg van ez elnevezés, mégis tudjuk, hogy egyszerű gyü-

pecsét gyanánt az ujján viselte; I. Károly felesége Erzsébet pedig egyik oklevelében kiemeli,

hogy csupán azért használja titkos pecsétjét, mert nincs kéznél a gyűrűpecsétje,¹ mégis ez utóbbinak körirata is sigillum secretum. E kancelláriai gyakorlat képezheti tehát egyedül komoly kritériumát a királyi titkos pecsét megkülönböztetésének, más alapot erre nem találhatunk. Ez a gyakorlat azonban nem hozza magával szükségképpen azt, hogy I. Lajos király titkos pecsétje egyébként is különbözött három gyűrűpecsétjétől. Sőt ellenkezőleg, azt hiszem, hogy ez éppen úgy gyűrűbe volt foglalva,² mint a többi. Azzal a különbséggel, hogy ezt nem ujjon viselték, hanem valószínűleg lánczra fűzve. Nincs ugyan semmi benső okunk, mely e feltevésre kényszerítsen, mert az egyedüli ok, t. i. hogy nagysága miatt alkalmatlan lett volna az ujjon viselésre, nem állhat meg, lévén annak átmérője csupán 20 mm. E föltevésre készlet azonban bennünket az, hogy e királyi pecsét a már említett Miklós mester őrizetére volt bízva (Conservator sigilli nostri secreti et rotundi), a

ki már a király iránti tiszteletből sem viselhette azt az ujján. Ugyanezt hiszem különben azon királyi gyűrűs pecsétről is, a mely, mint már megemlítettem, Demeter mester kezében volt (Conservator sigilli annularis dicti domini nostri regis t. i. Lodovici).¹ Egyáltalán, azt hiszem, I. Lajos király egyetlen gyűrűpecsétjét viselte csupán állandóan az ujján. E pecsét az, melynek mását Pray IV. táblájának 7. ábráján láthatjuk, s melyről a Zalai okmánytárban olvassuk: «quod in manu sua gestat.» (II. k. 10. l.) Ez valószínű gyűrűpecsét volt. Erre vall már külső alakja is, mert jóval kisebb a király másik két gyűrűpecsétjénél (Pray, IV. t. 7. ábra és Turul, VI. k. 91. l.), ebben az egyben találjuk meg továbbá csupán az Anjouk családi czimerét, a patkót tartó strucczmadarat.

Csaknem egyidejűleg lép fel Német- és Franciaországban is a királyi titkos pecsét. A német kancelláriai gyakorlatban Habsburgi Rudolf óta találkozunk vele a királyi nagy pecsét mellett s pecsétképe csupán a birodalmi sast foglalja magában. Ez a használat azonban kezdetben rendkívüli s rendszeressé csupán Bajor Lajos, majd végleg IV. Károly alatt lesz.² Franciaországban az uralkodók a királyi nagy pecsét és a bírói pecsét mellett a XIII. század óta kezdi használni a sigillum secretum, mely részben lilomot, részben Franciaország czimerét ábrázolja. Különös jelentőségre azonban itt nem emelkednek.³

A királyi gyűrűpecsétek használata a középkori kancelláriai gyakorlatban a legrégebb időkiig vezethető vissza. Annulus signatorius használtak már a rómaiak, ezzel éltek a longobardok, a frankoknál a merovingok, majd később a karolingok is.⁴ Egy időre eltűnnek aztán a gyakorlatból, nagyobb pecséteket kezdenek hasz-

¹ 1377 december 14-ikén kelt rendeletének záradékában: «Presentes autem propter carenciam sigilli nostri annularis sigillo nostro secreto jussimus consignari» (Múzeumi levéltár).

² A merovingok oklevelein olyan pecsétlenyomatokat is találunk, melyek átmérője 33 mm. Ezek pecsétnyomói is gyűrűbe voltak ugyan még foglalva, nem viselhették azonban azokat többé ujjakon. Breslau, Urkundenlehre 924. l. Kisebb pecséteknél a középkorban általában a gyűrűformát használták. Breslau, Id. m. 927. l.

¹ A németországi kancelláriai gyakorlatban olyan esetekkel is találkozunk, midőn a fejedelem egyeseknek megbízást ad, hogy nevére szóló pecsétnyomót vésethessenek és ezzel a neve alatt okleveleket állíthassanak ki. Breslau, Urkundenlehre 979. l.

² Breslau, Urkundenlehre és Seyler, Geschichte der Siegel 209. l.

³ Giry A., Manuel de diplomatique 652. l. és Lecoy de la Marche, Les sceaux 281. l.

⁴ Gatterer, Abriss der Diplomatiek 156. l. Breslau, Urkundenlehre 923. l. Giry, Manuel 631. l.

nálni; de már a XII. századtól kezdve újból feltűnnek s az utóbb említett pecsétekkel ellentétben sajátos elnevezéseket nyernek.¹ A magyarországi kancelláriai gyakorlatban is korán találkozunk a királyi gyűrűpecsét használatával. Ha I. István királynak a veszprémi egyház számára adott 1109. évi oklevele hiteles, akkor annak használata nálunk a legrégebb időig vezethető vissza.² Sajnos azonban, ez oklevél eredetije nem maradt ránk, csak századokkal későbbi átírásai. I. István király ugyan intézményeit nyugateurópai mintára alkotta meg s a gyűrűpecsét használata ott, főleg a frank uralkodók kancelláriájában, általánosan el volt terjedve; bizonyos azonban ezzel szemben, hogy éppen ez időtájban már nem használták a gyűrűpecsétet s a magyar királyoknál is IV. Béla királyig ilyen alakban semmi nyomát sem találjuk. Nagyon féltő, hogy az oklevél egy olyan oklevél mintájára készült, mely akkor adatott ki, midőn az annulus már általában a pecsétet jelentette,³ s akkor a nyugateurópai intézmény utánzása nem az oklevél hitelessége mellett, hanem ellene lesz.⁴ Ez a bizonyítási mód általában figyelmen kívül hagyja azt, hogy csupán az élő kancelláriai gyakorlatból lehet érvelnünk ilyen alapon az oklevelek hitelessége mellett, a melyet sokszor nagyon nehéz megkülönböztetni a holttól.

I. István király, midőn nyugateurópai mintára rendezte be kancelláriáját, nem hozatott oklevélmásolatokat, formulás könyveket vagy kancelláriai rendszabályokat, a melyek akkor még nem is igen voltak; hanem igenis hozatott olyan férfiakat, a kik külföldi kancelláriákban megfordultak, ismerték az ottani gyakorlatot s ezt az ő kis igényü kancelláriájában érvényesítették. Nem ajánlhatunk e kritérium felhasználásánál soha elegendő óvatosságot.

¹ Sigilla minora, sigilla secreta vagy sigilla secreti. Gatterer, Id. m. 156. Mikor aztán a titkos pecsétek is divatba jönnek, találunk secretum majus és secretum minus elnevezést. Perger, Id. m. II. r. 135. l.

² «Paginam hanc manu propria corroborantes, annuli nostri impressione subter consignari curavimus». Fejér, I. k. 291. l.

³ Breslau, Urkundenlehre 924. l.

⁴ E körülmény az oklevél hitelességének megállapításánál számba sem jött. Karácsonyi J., Szent István király oklevelei 12. l.

A királyi gyűrűpecsétnek sajátos használati módjáról van a IV. Béla király előtti korszakból biztos tudomásunk. III. István király idejétől kezdve ugyanis Imre király idejéig akképen ellenőrizték a királyok okleveleik hitelességét, hogy a királyi nagy pecsétbe pecsétgyűrűiket is belenyomták. Így III. Béla 1195. évi oklevelének függő pecsétjébe a királynak lovasalakat ábrázoló körirat nélküli gyűrűpecsétje is be van nyomva.¹ IV. Béla király pedig ifjabb király korában úgy erősítette meg atyja okleveleit, hogy ezekről függő nagy pecsétjének képébe a saját köriratos és egy gemmát magában foglaló gyűrűpecsétjét nyomta be.²

A királyi gyűrűpecsét önálló használatára IV. Béla uralkodásának végén találunk először pozitív adatokat. Az 1266. évben ugyanis a turóczi vármegyei birtokviszonyokat szabályozván, erre vonatkozó okleveleit gyűrűpecsétjével erősítette meg. Eddig három ilyen oklevelet találtam: kettőt Miklós nádornak az Ivánka-család levéltárában levő 1416. évi oklevelében, egyet a turóczi regestrumban.³ Magam azonban csupán két oklevélen láttam IV. Béla gyűrűpecsétjének a nyomát. Egyik 1267 körül Lipcsén, a másik ugyanaz időtájban Biligén kelt,⁴ sajnos azonban, mindkettő annyira letöredezett, hogy semmi közelebbi adatot sem tudtam róluk meghatározni. IV. László király gyűrűpecsétjével két oklevelén találkoztam. Egyik 1277 december 20-ikán kelt

¹ Regali sigillo et annuli . . . impressione. III. Béla király csak két helyen, Imre már négy helyen nyomta nagyobb pecsétjébe pecsétgyűrűjét. Fejérpatak L., III. Béla király oklevelei 5. l.

² Pray, Syntagma 24. l. és II. t. 2. á. Perger, Bevezetés II. r. 59. l. és Fejérpatak, A kir. kancellária 70. l.

³ Az 1416. évi oklevél erre vonatkozó részei a következők: «Secunda namque ipsarum secreto suo sigillo annulari pendentium cum cera rubea consignata», majd ismét: «Secunda namque ipsarum eiusdem domini Bele regis dicto suo sigillo annulari cum cera rubea consignata» (Ivánka levéltár a Nemzeti Múzeumban). V. ö. Perger, Bevezetés II. r. 70. l., ki az oklevelet a Fejérváry-féle gyűjteményből ismerte. — A turóczi regestrumban ismét a következőket olvassuk: «Unam de domino Bela rege loquentem, sub quodam fracto et corrupto sigillo annulari rubeæ ceræ impresso consignatam». Engel, Monumenta Ungrica 63. l.

⁴ Mindkettő a múzeumi levéltárban. A Lipcsén kelt oklevél patens s perbeli határnapot rendel, a biligei zárt és királyi rendeletet tartalmaz Ebed fia számára.

patens s Duruzló számára egy várföldet biztosít.¹ A másik 1278-ban kelt, de ennek záradékában világosan meg van említve, hogy csak azért erősített meg a király gyűrűpecsétjével, mert a másik a távollevő alkancellárnál volt.² Az Árpád-korszak végén Venczel király uralkodása alatt újból feltűnik a gyűrűpecsét használata, de csak rövid időre és kivételképen, a míg t. i. nagy pecsétje elkészült.³ A gyűrűpecsét használata az Árpád-korban, a mint az eddigiekből láthattuk, nem vált rendszeressé, hanem csak kivételesen használtatott. Rendszeresen I. Károly uralkodása alatt kezdik használni a gyűrűpecsétet s az ő korából már számos így megerősített oklevél maradt ránk.

Az okleveles emlékek tanúsága szerint I. Károly király gyűrűpecsétjét állandóan veres viaszba nyomva használta. A francia és német kancelláriákban a veres viasz használatát illetőleg eltérő gyakorlatokkal találkozunk. Németországon a XII. század közepétől kezdve találunk veres viaszba nyomott pecséteket és e színnek használata a középkor vége felé kiváltsággá lesz, melyet még választófejedelmek is a császár különös kegyelmeképen kapnak meg.⁴ Franciaországban nem a vörös, hanem a barna volt a kiváltságos viaszszín, melyet csupán kiváltságképen adományoztak az uralkodók. Veresszínű pecséteket használt azonban a kancellária a XIV. század óta a Dauphinét illető ügyekben s kevéssel később az olaszországiakban is.⁵ Jellemző azonban, hogy a köriratnélküli kis pecsétek számára rendszeren a veres viaszt használták.⁶ Nálunk I. Károly király volt az első, a ki gyűrűpecsétjét állandóan veres viaszban használta, de a veres viasz előjogképen elismert használata csupán a XV. század folyamán fejlődött ki. Azt hiszem, nem csalódom, ha a veres viasz hasz-

nálatát franciaországi eredetűnek hiszem, az előjogot azonban Németországból származtatom. Van ugyan nyoma annak is, hogy királyaink veres viasz pecsétet használtak már I. Károly király előtt is. Ilyen IV. Bélának már említett három 1266. évi oklevele¹ és Fejérpataky László egyetemi tanár ur pecsétteni előadásában is megemlékezett ilyen oklevelekről. Ez oklevelek száma azonban elenyészően csekély lehet s valószínűen valami különös körülménnyel függ össze, mert fennebb már megemlékeztünk IV. Béla király fehér viaszba nyomott gyűrűpecsétjeiről s IV. László hasonló színű pecsétjéről.² Ez a használat tehát gyakorlatot meg nem állapító rendkívüli, a rendes gyakorlat I. Károly király uralkodásával kezdődik.

Ha már most azt akarnók megállapítani, milyen természetűek azon oklevelek, melyek I. Károly király tárgyalt gyűrűpecsétjével erősítették meg, okleveles emlékeink alapján érdekes eredményekre jutunk. Németországban a királyi gyűrűpecsét ebben a korban még nem volt hiteles pecsét, melylyel okleveleket erősítették meg, hanem egyszerűen levelezéseknél zárópecsétül használták.³ E mellett azonban használtak az uralkodók egy másik kisebb pecsétet is, a secretumot, a melyet ellenőrzésképen a nagy pecsét hátlapjába nyomtak. E secretumokat a XIII. századtól kezdve önállóan is kezdték használni oklevelek megerősítésére, a fontosabb ügyeket tárgyaló oklevelekben azonban mindig a záradékba vették használatuk indoklását.⁴ Franciaországban sigillum secretivel pecsételték nemcsak a zárt okleveleket és missiliseket, hanem mindazon rendeleteket is, melyek részleges jelleggel bírtak vagy személyes vonatkozásúak voltak.⁵ I. Károly gyűrűpecsétjét nemcsak zárt, hanem patens leveleken is megtaláljuk; jellemző azonban mindannyiokra, hogy mindig királyi rendeletet foglalnak magukban.⁶

¹ Múzeumi levéltár.

² Fejér V. 2. 443. l. Fejérpataky L., A kir. kancellária 77. l.

³ 1301 szeptember 25-ikén kelt oklevelében: «Secretum annulum eisdem apprimentes per manum prefati episcopi Bosnensis» Székely okt., I. k. 31. Ugyanez van 1301 szeptember 26-ikán kelt oklevelében is. Fejér, VIII. 1., 8. sz. Schmauck Supplementumában ez oklevelet tévesen I. Károly neve alatt közli. (II. r. 21. l.)

⁴ Breslau, Urkundenlehre 933. l.

⁵ Giry A., Manuel 643. l.

⁶ Giry A., Id. m. 653. l.

¹ Ivánka levéltár és Engel, Monumenta 63. l. V. ö. Perger, Bevezetés II. r. 70. l.

² Múzeumi levéltári oklevelek.

³ Seyler, Geschichte der Siegel 117. l.

⁴ Seyler, Id. m. 129. l.

⁵ Giry, Manuel de diplomatique 652. l.

⁶ Záró pecsétül használták a következő okleveleken: 1331 január 25-ikén az esztergomi káptalanhoz (Orsz. levéltár, 2642), 1332 márczius 13-ikán a pécsváradai konventhez (Mednyánszky levéltár), 1334 augusztus 28-ikán

Számbavéve az okleveles emlékeket, kitűnik, hogy I. Károly király mindenben a francia kancelláriai gyakorlatot követte. Rendeletei mind részleges vagy személyes jellegűek, gyűrűpecséttel megerősített általános rendeletét még eddig nem láttam. Van több olyan rendelete (1329 december 13-ikán, 1335 július 27-ikén, 1335 augusztus 10-ikén, 1339 augusztus 10-ikén, 1340 január 9-ikén és 1341 július 3-ikán), melyek az összes hazai bíróságokhoz vannak intézve (palatino, comitibus parochialibus, castellanis, nobilibus officialibus et aliis quibuslibet iusticiariis regni sui et eorum vices gerentibus), ezek azonban teljesen személyes jellegűek: bíraskodási kiváltságokat tartalmaznak egyes személyek vagy birtokok számára. 1326 április 30-ikán az ország összes lakóihoz intézett rendelete is teljesen személyes jellegű: Székely Péter összes birtokainak kiszolgáltatására vonatkozik.¹ 1337 szeptember 30-ikán kelt általános rendelete, mely a királyi sereg hadbaszállása miatt a peres ügyek elintézését sürgeti, részleges jellegű, mert csupán Szabolcs vármegyéhez van intézve.² Van ugyan annak is nyoma okleveles emlékeinkben, hogy I. Károly király gyűrűpecsétje adománylevél megerősítésére használtatott. 1331 április 7-ikén kelt adománylevelében ugyanis megemlíti, hogy adományát előbb gyűrűpecsétjével erősítette meg.³ Ez adománylevelének eredetije azonban nem

az országbiróhoz (Véghely gyűjt.), 1339 november 30-ikán a székesfehérvári káptalanhoz (Véghely gyűjt.), 1342 január 25-ikén a leleszi konventhez (Kállay levéltár) és 1342 márczius 27-ikén ugyanahhoz (U. ott); patensül használták a következőkön: 1326 április 30-ikán az ország összes lakóihoz (Kállay levéltár), 1327 szeptember 12-ikén vármegyei ispánoknak (Orsz. levéltár, 30, 617), 1329 december 13-ikán az összes hazai bíróságokhoz (Thaly levéltár), 1333 márczius 19-ikén Gömör megye hatóságának (Orsz. levéltár, 2776), 1334 május 26-ikán a soproni ispánnak (Orsz. levéltár, 2831), 1335 márczius 17-ikén a budafelhévi hajósokhoz (Orsz. levéltár), 1335 július 27-ikén az összes hazai bíróságokhoz (Orsz. levéltár, 2942), 1335 augusztus 10-ikén ugyanazokhoz (Soós levéltár), 1337 szeptember 30-ikán Szabolcs vármegyéhez (Kállay levéltár), 1339 augusztus 10-ikén az összes hazai bíróságokhoz (Soós levéltár), 1340 január 9-ikén ugyanazokhoz (Hazai oklevéltár 220. l.) és 1341 július 3-ikán ugyanazokhoz (Orsz. levéltár, 3395) stb.

¹ Kállay levéltár.

² Kállay levéltár.

³ «Prius litteris nostris mediantibus cum sigillo nostro annullari consignatis.» Forgács-levéltár.

maradt ránk, ezért joggal feltételezhetjük, hogy a gyűrűpecsét rendkívüli használata a záradékban indokolva volt. Ilyen rendkívüli használati mód a németországi kancelláriai gyakorlatban is előfordult, de ennek indokolása ott is fel van véve az oklevél záradékában.¹ Valószínű, hogy e záradék hiánya idézte fel az előrebocsátott pecsétvizsgálat alkalmával is annak kijelentését, hogy az adománylevél nincs per formam curie regie kiállítva. I. Lajos király sigillum secretuma, a mint erről megemlékeztünk, már többször szolgálta adománylevelek megerősítésére, de még ez esetekben is felcsillan annak rendkívüli jellege.² Lényeges ujtás azonban alatta az, hogy a sigillum secretum már függő pecsét gyanánt is használtatik.³

Az eddigi felfogás szerint a királyi gyűrűpecsét őrizete és az ezzel megerősítendő oklevelek kiállításának gondja az Árpádok korában a királyi jegyzők külön csoportjára volt bízva, kik notarius specialis, notarius secretarius vagy apocrisiarius nevet viseltek.⁴ A királyi gyűrűpecsét őrizete I. Károly király idejében, a mint az 1336. évi pecsétvizsgálatból kitűnik, nem tartozott már a notarius specialis feladatai közé, hanem a király azt állandóan az ujján viselte. (Premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere. I. Lajos király gyűrűpecsétjéről is ugyanezt állapítottuk meg fennebb (Ad litteratorium preceptum domini regis sub sigillo, quod in manu sua gestat), ámbár neki több gyűrűpecsétje lévén egy időben, udvari tisztviselői is részesültek e kitüntetésben.⁵ Azt hi-

¹ Albert osztrák herceg oklevelében: «Under unser Pertschaft wan wir unser Insigl nuezemaal bei uns nicht hetten.» Seyler, Id. m. 117. l.

² 1358. évi adománylevele záradékában: «Presentes autem dum nobis fuerint reportate sub maiori sigillo nostro nunc absentiter privilegialiter faciemus emanari.» Véghely-gyűjtemény.

³ «Munita sigillo ipsius domini regis parvo in quadam cera rubea, que est intus ceram croceam, et in quo sigillo est sculptus scutum ad arma dicti domini regis cum quadam cimera desuper et in ipsius sigilli circumferencia scripte sunt hec littere seu verba signata: S. Secretum Ludovici Regis» Anjoukori dipl. emlékek, II. k. 433. l.

⁴ Fejérpataky, A kir. kancellária az Árpádok korában 59. és 77. ll.

⁵ Téved azonban Pór A., midőn a titkos pecsét őrizetét a titkos kancellárnak tulajdonítja, hiszen maga is

szem, nem tévedek, ha a királyi gyűrűpecsét viselésének említett módját az Árpádok korára is visszavezetem és valószínűtlennek tartom azt a nézetet, mely a gyűrűpecsét őrizetét a notarius specialisnak tulajdonítja. E nézet megállapítására az birt rá, hogy mind IV. László királynak, mind Izabella királynénak bizonyítékul felhozott 1284. évi oklevelei csak arra mutatnak, hogy az ott említett Tamás váci püspök notarius specialis korában a gyűrűpecséttel megerősítendő okleveleket írta. A gyűrűpecsét őrizetéről szó sincs bennük.¹

Az azonban minden kétségen felül áll s az 1336. évi pecsétvizsgálat is azt bizonyítja, hogy a gyűrűpecsét alatt kiadott okleveleket a notarius specialis írta. A király ugyanis első sorban hozzá fordul felvilágosításért, s ő úgy maga, mint jegyzője nevében tagadólag válaszol a feltett kérdésre. (Idemque magister Stephanus notarius suus specialis eadem nec per manus suas, nec per manus notarii sui scriptas esse acclamabat.)

Jellemző a specialis notarius e kijelentése még azért is, mert kiviláglik belőle, hogy a gyűrűpecsét alatt kiadott királyi oklevelek számának gyarapodása egy második jegyzőt is tett szükségessé. E második jegyzőnek nevét is ismerjük az esztergomi káptalan 1338 március 20-iki kiadványából,² melyben Palásthy Mihály

konstatálja, hogy ennek külön pecsétje volt, t. i. a királyi középpecsét. Turul, XI. k. 178. l.

¹ «Ipse namque, velut nobilis origo novæ vetustatis enarrat, temporibus avi nostri domini Bele regis serenissimi claræ memoriæ, primum notariæ fungens officio, sic per quælibet alluvione gratiæ crevit et emicuit incrementa, ut apocrisarii seu specialis notarii ad annulum regium sibi meruit officium commendandum» Fejér, V. 3. 180. l. és «Ipse enim tempore serenissimi domini Bele regis inclitæ recordationis, sicut relatio publica manifestat, in aula regia apocrisarii et specialis notarii meruit officium exercere sigillo et ministerio annulari» Fejér, V. 3. 210. l. E helyekből egyedül azon érvvel lehet ki magyarázni a pecsét őrizetét, hogy az apocrisarius jelentését a glossariumok következetesen így magyarázzák. Ámde az őrzés nem vonatkozik csupán a gyűrűpecsétre, hanem a királyi nagy pecsétre is, és éppen a bizonyító első oklevélben az apocrisariusi tiszttség az alkanczellársággal van összekötve. (Apocrisarii primitus consequenter et quasi conjunctim vice-cancellariæ officio ac honorabilis Albensis ecclesiæ præposituræ regimine meruit insigniri.)

² Kubinyi, Monumenta II. k. 120. l. és Palásthy okmánytár 67. l.

fiai I. Károlylyal birtokot cserélnek és a király személyét a káptalan előtt «magister Stephanus subnotarius annularis sigilli domini Caroli regis» képviseli.

Az első notarius specialis, kivel I. Károly király uralkodása alatt találkozunk, magister Johannes, ki 1314 január 24-ikén királyi emberül van kiküldve a jászói konventhez.¹ 1319-ben és 1320-ban Chanad mester váradi prépost és comes capellæ viseli a notarius secretarius czimét,² ez azonban akkor már a notarius specialis tisztétől különálló udvari hivatal volt, mert ugyanazon év július 2-ikán XXII. János pápa már secretarius cancellariusnak nevezi Chanad mestert.³ A következő notarius specialis Gallus mester, kinek nevével I. Károly király 1322 augusztus 29-ikén kelt privilegialisában⁴ találkozunk, hol Weytechi Tódor mester és fiai a javára több családi birtokukról lemondanak, s a király e lemondáshoz beleegyezését adja. E Gallus mester-ről biztosan megállapíthatjuk, hogy nem volt pap-ember, mert Weytechi Tódor mester leányát birta feleségül és utódairól is megemlékeznek az oklevelek.⁵ Gallus mester kora gyermek-ségétől kezdve a király szolgálatában állott (ab exordio sue puericie cum omni fervore fidelitatis nostro jugiter lateri adherendo et ad beneplacita nostre maiestatis se exponendo) s még 1329-ben is viselte a notarius specialis tisztét, a midőn egyszersmind Wgrogh várnagya is volt.⁶ Hogy szépen jövedelmezett a tisztsége, annak bizonyítására elég felhoznunk, hogy a Bubek-féle oklevél bizonyossága szerint 1000 márkán vásárolt birtokokat, melyek még unokái életében is megvoltak.

Hosszu időn át viselte e tisztet István mester is, kinek neve először I. Károly király 1331 május 10-iki ítéletlevelében⁷ fordul elő, de a ki már

¹ Fejér, VIII. 1. 542. l.

² Temesmegyei okmánytár 16. l. és Monumenta Strigon. II. k. 880. sz.

³ Monumenta Strigon. II. k. 891. sz.

⁴ Fejér, VIII. 2. 339. l. és Temesmegyei okmánytár 31. l. a Csáky levéltárból.

⁵ A csanádi káptalan 1343. évi oklevelében: Wumuri Gallus mester fia László és ennek testvére Klára. Csáky levéltár.

⁶ Bubek Imre országbíró 1388 november 2-ikán kelt oklevelének tanúsága szerint. Csáky levéltár.

⁷ Anjoukori okmánytár, II. k. 529. l. Ugyane tárgyra

előbb is a király szolgálatában volt, mert 1334 szeptember 11-ikén a havasalföldi hadjáratban végzett hü szolgálataiért a királytól adományt nyer.¹ 1334 május 22-ikén a saághi konvent két birtokot zálogosít el neki.² Valószínűleg ugyan-

vonatkozik 1332 márczius 28-iki oklevele is. U. ott, II. k. 58; 1.

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 102. l. Ennek megerősítése 1335 augusztus 17-ikén. U. ott, III. k. 193. l.

² U. ott, III. k. 77. l.

ezen István mester az, a ki I. Lajos király alatt is még sokáig viseli a notarius specialis tisztét.¹

GRÜNN ALBERT.

¹ I. Lajos 1343 július 10-iki adománylevelében: «Magister Stephanus filius Dominici specialis notarius aule nostre sigilli nostri annularis, qui a tempore sue adolencencie primo . . . Karolo . . . quondam . . . regi» stb. U. ott, IV. 356. l. Lásd U. ott, IV. 551. l., 575. l. és 589. l.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Harmadik közlemény, egy czimerrajzzal.)

A Magyar nemzeti Múzeum könyvtára czimerekönyvei közt kiváló érdekléssel bírnak az egyházi társulatok albumai.

Ez albumok már részben fel vannak dolgozva. Néhányról folyóiratunk hozott ismertetést; többnek czimereit a Siebmacher czimerekönyv magyar részének szerkesztői közölték. Azonban a gyűjteménynek egy darabja sincs kimerítően leírva s még valamennyiben találhat a heraldikus vagy a genealogus feljegyzésre méltó adatokat.

A nemzeti múzeumi könyvtár idevágó darabjainak ismertetése kapcsán nem mulaszthatjuk el genealogusaink figyelmét felhívni az ilyen társulati albumokban, emlékkönyvekben rejlő gazdag családtörténeti anyagra. Az eddigi ismertetőik csaknem kizárólag a festett czimerek bemutatására szorítkoztak, holott a heraldikai szempontból újat ritkán nyújtó albumok főfontossága nem ebben, hanem abban keresendő, hogy nemes tagjaiknak neveit, felvételük idejét, néha haláluk dátumát, temetésük helyét megőrizték számunkra. Hogy mekkora értéke van az ilyen teljes hitelű feljegyzéseknek, különösen nálunk, a hol a régibb anyakönyvek a legkritikább esetben kerültek ki a pusztulást, mindazok jól tudják, a kik az utolsó két században mozgó genealogiai kutatásokat végeztek.

Terünk nem engedi, hogy a felsorolandó albumokban előjövő összes bejegyzéseket közöljük; meg kell elégednünk néhány fontosabb közlésével. A kutatókra nézve, ha innen hiányzó neveket keresnek, irányadóul szolgálhat az, hogy

1. a társulatok tagjai (a mint az magától értetődik) csak római katolikusok lehettek, 2. a tagok között csak elvétve akad messzi vidékről való; a legtöbb azon város és környékének lakója, a melyben az illető társulat székel.

Korrendben haladva, először egy XVII. századi társulati album eddig ismeretlenül maradt töredékét mutatjuk be s ez

A haldokló Boldogságos Szűzről nevezett szepesváraljai egyházi társulat emlékkönyve.

A «Congregatio Beatae Virginis Moriendae, Matris Mortuorum» emlékét ma csupán a szepesi püspökség székesegyházának egy hasonló mellékoltára és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának 3774. *Fol. Lat.* számú kézírata őrzi. Az oltárt 1660-ban Mráz Mihály kanonok emeltette¹ a csak kevéssel előbb keletkezett társulat számára, a melynek albumában a legelső bejegyzés 1651-ből származik. Az album maga megsemmisült, belőle a múzeumi könyvtárba csupán kilencz levél jutott. Szerencsére az egyiken rajta van a kongregáció czime; különben lehetetlen volna megállapítani a levelek származását.

Ezen albumlapok ivrétüek, erős papirosból valóak s első oldalukon egy-egy festett czimerral s aláírásokkal vannak ellátva; ezen felül kettőnek a hátán is van néhány név, de czimerek

¹ Rupp, Magyarország helyrajzi története, II. köt., 1872., 162. l.

nélkül. A lapok korrendben így következnek egymás után:

1. Czimer: kékben zöld talajra helyezett arany korona, a melybe fél kerék van tűzve, rajta felemelt jobb lábában pallost és pálmaágot tartó holló vagy sas áll; a pajzson kék-arany takaró sisak van, a melyre sisakdisz helyett infula van helyezve, beletüzött pásztorbottal. Alatta a czimer tulajdonosának sajátkezű aláírása: *Joannes Palfalvaj E(lectus) E(piscopus) Transylvanus. Anno 1655 die 6. Januarii.*

A Pálfalvay család czimerét a Siebmacher-czimerkönyv is közli Ung. Adel 474. lap, 347. táb.) ugyanezen Pálfalvay Jánosnak valamivel régiebb czimere után, a mely az ismert Zichy-albumban látható. Ez azonban az itt leírtól erősen eltér; hiányzik belőle a talaj a koronával, a madár pedig benne fehér galamb. Ott a takaró kék-arany s vörös-ezüst és sisakdisz is van, még pedig a pajzsbeli galamb.

Pálfalvay János czimere úgy került az albumba, hogy 1654-től a szepesi prépostságot is viselte s így pártfogója volt az egyesületnek.

2. Az előbbivel azonos kéz festette czimer: kékben félholddal és három csillaggal diszitett barna golyón jobbfelé ágaskodó, első lábai közt zöld pálmaágot tartó, nyállal átlőtt nyaku, természetes színű nyúl; a pajzson kék-arany takaróju sisak, ezen infula, a melybe pásztorbot van tűzve. A czimer alatt aláírás: *Matthias Tarnoczy Ep(iscopus) Csanadien(sis) m. p.* Alább idegen kézzel: 28. Augusti. 7 hora mat, defunctus in monasterio Velehrad(iensi) Moraviae. 1655.¹

Tarnóczy Mátyás neve és czimere is mint szepesi préposté foglal az albumban helyet. A czimer apróságokban a Siebmacherben (Ung. Adel 565—566. lap, 457. táb.) közölt összes változatoktól eltér.

3. Czimer: vörösben jobbra fordult, derékgig arany, azon alul ezüst grif; a sisakon infula és pásztorbot; takaró mindkét oldalon vörös-sárga-fehér. A czimer alatt a tulajdonos sajátkezű aláírása: *Joachimus Luzensky Ele(ctus) Ep(iscopus) Varad(iensis) Praepositus Scepus(iensis) Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius, nec*

non Rector Congregationis Beatae I(rginis) Matris Mortuorum) et Morien(dorum).

Luzénszky Joákim azon évben, a mikor a szepesváraljai egyházi társulat albumába czimerét befestette s nevét beírta, lett szepesi préposttá s egyben váradi püspökké.¹ Czimere szinezésében eltér a Nagy Iván munkájában és a Siebmacherben közlöttől; a grif mindkét helyen *ezüstnek* és zöld talajon állónak van mondva, úgy a mint azt a Luzénszky család 1727 május 20-ikán kelt bárói diplomája² blasonálja. Az itt közlött czimer a báróság elnyerése előtt használt alakot mutatja s eltekintve a takaró valószínűtlen színeitől, hitelesnek fogadható el.

4. Czimer: fekete szárnypárral s közé helyezett arany kereszttel megrakott sárga pajzsfő alatt sárgával s vörössel négyelt mező első és negyedik osztályában egyfejű fekete sas, a második és harmadikban pedig ezüst egyszarvu; a pajzson vörös-sárga-fehér takarós sisak, fölötte infula és pásztorbot. A czimer alatt mondatszállagon aláírás: *Joannes Sigray Ele(ctus) Episcopus Temnensis, Praepositus Scepusiensis 24. Junii 1699.* Utána idegen kézzel: *Mortuus 1718, 14. X-bris in Venerabile, Capitulum.*³

Sigray János prépost czimere családjának összes eddig ismert czimerváltozataitól különbözik. A Siebmacher-féle czimerkönyv 579. l., 412. t.) 1655. és 1663. évi pecsétek után a következő Sigray-czimert közli: vörössel és kékkel négyelt paizs első és negyedik mezején fehér egyszarvu, a második és harmadikban kétfarku arany oroslán; sisakdisz: nyitott fekete szárnypár közt álló pallos, hegyére tűzött arany koronával. Az itt leírt czimerben is megvan a vörös mezőben ezüst egyszarvu, ellenben a kék mezőbe helyezett arany oroslán helyét arany mezőben levő fekete sas foglalja el. Világos, hogy a prépost czimerében levő pajzsfő a czimerfestő alkotása, a ki az emlékkönyvben talált mintákat akarva követni, a megfestendő czimerre infulát alkalmazott sisakdisz gyanánt, a czimer sisakdiszét pedig behelyezte a pajzsba. Rekonstruálva már most a czimert a Sigrayak nemesi czimere a következő lesz: *aranynyal s vörössel*

¹ Kollányi (Esztergomi kanonokok, 253. l.) szerint Velehrad Horvátországban van.

Turul. 1902. III.

¹ Wagner, Analecta Scepusii, III. k. 119. l.

² Liber Regius XXXV., 631.

³ Halála napját Wagner nem ismeri.

négylet pajsban az első és negyedik mezőn fekete sas, a második és harmadikon ezüst egyszarvu; sisakdisz: fekete szárny pár közé helyezett arany kereszt. Nincs módunkban eldönteni, ez érdemelő nagyobb hitelt, vagy a pecsétek után megszerkesztett változat; az utóbbinál könnyen el lehetett véteni a czimeralakok megállapítását, míg festményünk minden kétséget kizár.

5. A *Majthényi* bárók czimere: behajlott szélű felfelé menő ékvágással háromfelé osztott pajzson jobbról vörösben kettős-farku arany oroslán, balról aranyban fekete sas, alul kékben, arany félhold és csillag által kísérve, zöld talajon zöld fa előtt álló természetes színű medve; két sisak, az elsőnek arany koronáján a pajzsbeli sas áll, a másodikban az oroslán nő ki; mindkét sisak takarója (külön-külön) kék-arany és vörös-ezüst.

A czimer tulajdonosának aláírása egy mondatzalagra van írva: *Adamus Majthényi* (iber Baro) *de Kesselőkő, Canonicus Scepusiensis posuit die 23 Septembris Anno 1723.*

Ez a czimerváltozat, a mely egyébként a *Majthényi* család 1678 január 17-én kelt második bárói diplomájával adományoztatott, hiányzik a magyar Siebmacherből. Meg kell jegyeznünk, hogy az itt ismertetett album összes meglevő czimerei között ez van legszebben s heraldikai szempontból leghibátlanabbul megfestve.

A lap hátán a következő aláírás olvasható: *Comes Stephanus de Csák m. p. 1651.* Ez alatt más irással: *Mortuus in arce Scepus Anno 1662 die 10. Novembris post horam nonam vespertinam. Ab eodem Statua Beatae Virginis Dolorosae argentea.*

Ezen Csáky István gróf ugyanaz, a ki mint Brandenburgi Katalin kegyencze Erdélyben szomorú hírnévre jutott, azután Ferdinándhoz pártolván, szepesi főispán és kir. főtárnokmester lett.

6. A *Pongrácz* családnak a Siebmacherben közlöttől némileg eltérő czimere: kékben fekete kétfejű sas előtt zöld talajon álló, behajtott szélű keskeny vörös ék, ezen arany koronából kinövő arany tülköt tartó pánczélos kar, fölötté arany csillaggal. A czimer fölött ötágú korona, infula és pásztorbot, mellette palmaágak vannak. Aláírás: *Illustrius ac Reverendissimus Dominus Emericus Josephus Pongrácz Liber Baro*

de Szent Miklós et Ovár, Electus Episcopus Pharensis, Praepositus Terrae Scepusiensis, necnon Eminentissimi ac Sacratissimi Cardinalis Ducis de Saxoniam, Principis Archi Episcopi Strigoniensis (Titulus) per antelatum Terram Scepusiensem in spiritualibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius. Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri IESU Christi 1723. Ennek idegen kézzel utánavetve: *Obiit Scepusii, 1724. 22. Decembris.*

7. Czimer: Lilaszín (ezüst helyett?) pajzson keresztben fekvő vörös rák; sisakdisz: koronából kinövő szablyát tartó vörösrühás, prémes kalpagu férfi. Alatta mondatzalagon: *Joannes Feja Canonicus et Custos Capitulii Scepusiensis, die 8. Xbris 1749.* Ennek valaki elébe írta: *R(everendi)simus D(ominus), utána pedig: donavit pro capella 5 krucigeros 12 florenos Rh(enenses).*

A Nagy-Rákói Feja család már a XVII. század elején szerepelt.¹ Czimerét a Siebmacher pecsétek után kétféle változatban közli; egyik szerint a pajzsbeli rák állása megfelel az itt leírt czimerének, a másik szerint a rák koronára van (farkánál fogva) állítva. A sisakdisz ott szablyát tartó kar.

Ugyanezen lap alján a következő bejegyzést olvassuk: *Reverendissimus D(ominus) Jacobus Répássy Canonicus Scepusiensis. Die 19 Julii 1726.* A lap tulsó felén pedig:

Reverendissimus D(ominus) Georgius Augustini Canonicus Scepusiensis. 2 Julii 1726.

Nec cito, nec tarde. Comes Franciscus de Csák mp. Mellette idegen irással: Mortuus Cassoviae, 17. Novembris.

Ezen Csáky Ferencz gróf nem lehet más, mint az előbb említett István fia, a ki mint a Wesselényi összeesküvésben részes megnótázott s 1670-ben hunyt el.

8. A *Máriássy* család törzsczimere a rendestől eltérő színezéssel: kékben zöld hármashalmon, a melybe két oldalt 3—3 ezüst virágszál (nem liliom) van tűzve álló aranykorona, a melyből jobbával buzogányt ütésre emelő, baljával ezüst kettős keresztet tartó pánczélos alak nő ki. A czimerpajzs barok táblára van helyezve, a

¹ Nagy Iván, Magyarország Családai, IV. k. 135. l.

melynek tetején (sisak nélkül) a pajzsalak és kétoldalt infula s pásztorbot foglal helyet. Aláírás: *Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Alexander Máriassi de Márkusfalva, Episcopus Tinniniensis, Praepositus Insignis collegiatae Ecclesiae S Martini de Scepusio, Archi-Episcopus Strigoniensis, per Districtum nominis ejusdem in Spiritualibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis. Anno MDCCLI. 19. Aprilis. Rector solenni saeculari Anno Congregationis electus die 7 Maji 1752.*

9. Czimer: kékben magas fehér (!) hegyorom előtt két egymásnak rohanó ezüst egyszarvu, köztük kék öltözetű, piros süveges, mentés és csizmás férfi felemelt szablyával; sisakdisz aranykoronán álló, csőrében zöldágot tartó ezüstgalamb; takaró arany-ezüst. A czimer fölött szalagon: *A(dmodum) R(everen)dus D(ominus) Joannes Peltz V(enerabilis) C(apituli) S(cepusiensis) Ca(nonicus) et Plebanus*, hozzáírva: *ac deinde Praepositus*. A szalag fölött és a czimer alatt bibliai mondások.

A czimert már a Siebmacher (490. l. 358. t.) közölte egy másik, állítólag az eredeti armálisról vett másolat után; leírása megegyezik az itt adottal, csupán a takaró színére nézve tér el, a mely ott (s ez hihetőbb) kék-arany, vörös-ezüst.

A czimeroklevelet Peltz György kapta III. Károly királytól, kelte 1712. július 1.¹

A pozsonyi trinitáriusok egyházi társulatának emlékkönyve.

Vörös bársonnyal borított, egykor díszes veretekkel ellátott kötésben pompázó, testes, ívrétű kötet, a melyet az Országos Levéltárból (a hová a szerzetes rendek felosztásakor jutott) 1895-ben helyeztek át a Magyar Nemzeti Múzeumba. Jelzete: 3650. fol. I. at. III.

Rövid ismertetése, a czimerek leírása nélkül, de az összes festett lapok felirataival megjelent a Turul III. évfolyama 133—34. lapján Némethy Lajos ur tollából; a czimereket részben a Siebmacher-féle czimerkönyv magyar része közölte. Itt csak azokat írjuk le, a melyek onnan hiányoznak.

Az albumnak czimlapja nincs, helyét vízfes-

tésű kép foglalja el, a melyen a sz. Háromság szokott ábrázolásban, fehér ruhás, két rabszolgát megáldó angyal és két szent alakja látható. Ezt tizennégy czimeres emléklap követi, ilyen renddel:

III. Károly király albumlapja. Rajta lebegő császári kétfejű sas, feje fölött lebegő koronával; a lap felső sarkaiban Magyarország és Ausztria czimere, alján a sas által tartott kendőn az uralkodó aláírása: *17 + 12 Constantia et fortitudine Carolus m. p.*

Eszterházy Pál herceg nádor (a társulat rektorának) emléklapja czimerrel és sk. aláírással. A czimer némiképp elüt a Siebmacherben közlöttől: négyelt pajzs fekete szivpajzszsal, a melyben **L** betű van; az első és negyedik kék mezőben arany koronán álló egyik első lábában szablyát, a másodikban három leveles piros virágú rózsaszálát tartó grif, a második és harmadikban pedig három (··) piros rózsával megrakott ezüst pajzslábból kinövő, három piros virágú rózsaszálát tartó, kettős farku arany oroszlán. A czimer fölött hercegi korona, körötte pedig az aranygyapjas-rend láncza van.

E czimert — mint ismeretes — Eszterházy Pál gróf 1687-ben a hercegi ranggal együtt I. Lipóttól kapta. Hiteles ábrázolásának az itt ismertetett sem tekinthetjük; hogy az ismertetésé vált sokféle változatból melyik felel meg a Lipót-féle diplomának, csak az eredeti után dönthető el.

Pálffy Miklós gróf nádor emléklapja 1715-ből. Az aranygyapjas-rend jelvényével körített czimer: kékben zöld talajba tűzött törött *barna* kerékből kinövő term. sz. szarvas.

Pálffy Miklós gróf emléklapja 1722-ből sk. aláírással és az előbbihez hasonló czimerrel.

Erdődy György gróf aláírással albumlapja 1725-ből a következő czimerrel: négyelt pajzs szivpajzszsal, a mely kékben, lebegő barna fél kerékből kinövő term. színű szarvast mutat; az első mezőn vörösben jobbra néző egyfejű fekete sas (korona nélkül!), a második és harmadikon ezüstben két kék pólya, az előbbinél alsó, az utóbbinál a felső két-két hatágu arany csillaggal megrakva, a negyediken vörösben szürke kapubástya, mögüle kiemelkedő ormós toronnyal; a czimeren kilenczágú korona nyugszik.

E czimer sokban elüt azoktól, a melyeket a

¹ Liber Regius, XXIX. k., 297. l.

Siebmacher az Erdődy-család 1565-iki és 1580-iki címerei gyanánt közölt.

Erdődy grófné szül. *Eszterházy* Anna-Terézia grófnő emléklapja 1726-ból. A címer annyiban tér el *Eszterházy* Miklós nádor fentebb leírt címerétől, hogy benne a második és harmadik osztás pajzslába nem fehér, hanem *fekete, három (*** arany rózsával megrakva* s az ebből kinövő oroszlán egyik karmában szablyát, a másikban egy szál rózsát tart.

Maholányi Tamás báró emléklapja, első oldalán címerrel, a másodikon koszoruba foglalt ezen felirással: *Perillustris ac Magnificus D(ominus) D. Thomas Maholaný L(iber) Baron* (igy!) *de Pochroncz Szelepcsényi* (igy!) *D(ominus) ab Eberhardt*. A csinosan festett címer leírása a Siebmacher-czímerkönyv 388. lapján, rajza ugyanott a 291. táblán található.

Nyáry grófné szül. *Feszenszky* Mária Terézia bárónő emléklapja. Barokkizlésű keretben hét tojásdad címertábla, ugyanennyi a neveknek szánt mondatszalaggal. Csak az első van kitöltve a következő címerrel: hasított pajzsban jobbról a Zichy grófok ismeretes címere, a kékben lebegő arany korona beletüzött arany agancspárral, a mely között arany kereszt lebeg; a baloldal négyelve van, vörös szív pajzsral, a melyben lebegő arany koronán hegyével fölfelé álló pallos és rajta keresztbe tett két zöld palmaág van átszurva, a főpajzs első mezején aranyban teljesen vörös (német) öltözetű férfi, a második és harmadikon ezüsttel és kékkel hasított alapon ellentett színű stilizált liliom, a negyedik aranyban ágaskodó természetes színű szarvas. A címer alatti mondatszalag üres, *Nyáry* grófné névaláírása a legalsó kitöltetlen címertábla alatt van.

Orsetti István gróf vértesszemes albumlapja 1715-ből. Érdekes felírását közli *Némethy*; címerének leírása így hangzik: vörössel és kékkel osztott pajzsban felül koronás fekete sas, alul zöld halomból kinőtt három arany buzakalász két arany csillag által kísérve.

Mindkét oldalon a *Hartleben* bárók címerét viselő hártyalap, elsőn oldalán ezen felirással: *Perillustrissimus ac G(enerosissimus) D(ominus) D. Philippus Franciscus Ferdinandus L(iber) B(aro) de Hartleben ab Angelshausen Cels(issimi) Princip(is) de Hohenzollern Cataphractorum*

Capitanei locumtenens. A tulsó oldal címere alatt pedig ez olvasható: *Perillustrissimus ac G(enerosissimus) D(ominus) D. Philippus Michael L(iber) B(aro) de Hartleben ab Angelshausen Sac.(ratissimæ) Ces(areæ) Ma(jes)tatis Generalis Vigiliarum Praefectus et cataphractorum colonellus*. Mindkét felírás szalagján az évszám 1715. A címer leírása a következő: vörösben felül egy, alul két ezüst csillag által kísért széles jobb haránt fekete pólya, a melyen jobbjában szablyát, baljában levágott török főt tartó koronás, kettős farku arany oroszlán látható. A címert kilencz águ korona fedi.

Vranovics Márton Ignác pozsonyi kanonok albumlapja a következő címerrel: kékben zöld halomra helyezett koronán álló, felemelt jobb lábában szablyát tartó fekete galamb (? a magyar Siebmacher szerkesztője szerint sas!). A pajzs sisak van, a melynek koronájára infula van helyezve rajta átszurt pásztorbottal. Világos, hogy ez nem sisakdisz, valamint a pajzsot környező piros alapu arany czifraság sem tekinthető takarónak. E címert a Siebmacher (693. l., 476. t.) *Uranovics* név alatt közli.

Eszterházy Imre gróf esztergomi érsek, Magyarország primásának sajátkezü aláírásával ellátott emléklapja, egy, az *Eszterházyak* és az esztergomi főegyház címeréből szerkesztett *személyi címerrel*. Ennek leírása így hangzik: vörössel és kékkel négyelt pajzs szív pajzsral, a melyen vörösben lebegő császári korona alatt két *C* betűből képezett monogram közbe zárt VI. számmal (VI., illetve III. Károly); az első és negyedik mezőn Sz.-Adalbertnek felhőből kinövő alakja, a második és harmadikban pedig szablyát emelő arany grif. A pajzs körül címerköpeny, felette hercegi korona, infula, pásztorbot és 10—10 bojtú főpapi kalap látható.

Csáky Miklós esztergomi érsek, Magyarország primása emléklapja a család ismert címerével és sk. aláírással.

Barkóczy Ferencz gróf primás albumlapja 1763-ból. A címer megegyezik a Siebmachernél (40. l. 32. t.) kiadottal, csupán abban tér el attól, hogy itt az oroszlán által tartott lándzsa lobogója *fehér, arany országalmával*.

Batthyány József gróf primás címeres és aláírással albumlapja. A címer a család II. Ulászlótól kapott törzscímerének felel meg.

Illésházy József gróf emléklapja 1762-ből, a család ismeretes czimerével és a gróf aláírásával. Ugyanez ismétlődik a következő levélen, de itt aláírás nélkül.

Ez a kötetben az utolsó czimeres lap, a melyet a tagok neveinek bejegyzése követ 1709-től—1783-ig. Közöttük számos ismertebb névre bukkanunk, bár a nagy többséget pozsonyi polgárok s nejeik alkotják. Az érdekesebbekből ime néhány:

- 1724. Andrassy Péter báró.
- 1755. Apponyi Antal gróf.
- 1710. Berényi Erzsébet és Éva-Mária.
- 1712. Berényi Imre báró.
- 1716. Csáky Ferencz és Antal grófok.
- 1716. Erdődy Johanna-Beatrix grófnő.
- 1716. Erdődy Mária-Erzsébet grófnő.
- 1717. Erdődy László és Lajos gróf.
- 1780. Grassalkovich Antal herczeg.
- 1730. Illésházy Miklós-József gróf és családjának több tagja.
- 1710. Mórocz Mária-Borbála.
- 1711. Mednyánszky Mária-Ilona bárónő.
- 1716. Nádasdy Francziska.
- 1730. Pethő bárónő sz. Csáky Rozália grófnő.
- 1713. Zichy (irva Szicsy) Zsigmond gróf.
- 1722. Seemühl bárónő (Semýlin) szül. Barkóczy Klára és Seemühl báróné szül. Barkóczy Krisztina.
- 1713. Thury Apolonia-Magdolna.
- 1733. Tillyné sz. Butler Erzsébet grófnő.

A nagyszombati «Szent Scapulare» társulat albuma.

Vörös bársony kötésű, nagy ivrétű kötet, a melynek egykori pompáját a díszes vereteknek a bársonyba bepréselődött nyomai sejtetik. Fekete és arany betűs czimlapja nyomtatva van, hangzik pedig a következőképen:

Liber Con-Fratrium Archi-Confraternitatis Tyrnaviensis Sanctissimi Scapularii, sub glorioso titulo SSS. Trinitatis de redemptione captivorum Christianorum comparatus, opera et auxilio quorundam benefactorum, commemororum, hoc libro notatorum, Sub P. F. Leopoldo à S. Johanne Baptista ejusdem Archi-Confraternitatis p. t. Directore. Anno Partae Salutis M. DCC. XXXIII.

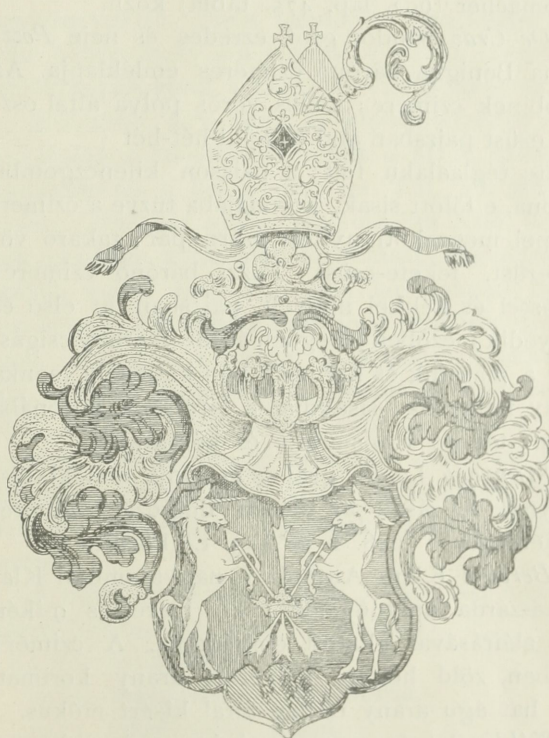
Előbb az Országos Levéltárban őriztetett, a

honnan 1895-ben a M. N. Múzeum könyvtárába tétetett át. Száma: 3650 fol. Lat. V.

Ezen albumot már részben leírta Némethy Lajos ur folyóiratunk III. kötete 132—133. lapján. Ismertetésére hivatkozva, itt csak némi pótlásokat közlünk, megadva különösen a nála hiányzó czimerleírásokat.

A kötetben 13 czimeres lap van s ezek a következők:

Mednyánszky Ferencz-László báró czimzetes püspök esztergomi nagyprépost emléklapja. Feliratait közli Némethy, a czimert a Siebmacher,¹ de hibásan. Leírás helyett mi itt a czimer ábráját adjuk, megjegyezvén, hogy a paizs vörössel és

kékkel hasított, az orszarvuak fehérek, a hármas hegy szürke, a korona arany s a nyilak ezüstszinűek. Takaró: kék-arany, vörös-ezüst.

Okolicsányi János novii választott püspök, esztergomi prépost, lekéri apát czimeres lapja. Felirása Némethynél, a czimer a Siebmacherben.²

Berényi Zsigmond gróf poroszlói apát emléklapja. Feliratait lásd az idézett helyen. Czimer: kékkel és rózsaszinnel keretelt lapon sárga mező-

¹ 411. l. és 305. tábla.

² 462. l. és 339. tábla.

ben *arany* koronán ülő, jobbról *arany* csillag által kísért természetes színű mókus; a czimer fölött *ötágú* korona, infula és pásztorbot.

A Szent-Györgyi *Kerekess* család emléklapja. Rajta Kerekess László és neje Tolvay Francziska bárónő czimere. Mindkettő ki van adva a Siebmacherben (302. lap és 237. tábla; 673. l. és 465. t.). Ezen kívül mondatszalogokba foglalva még a következő nevek olvashatók a lapon: *Perillustris Dominus Michael Kerekess, Francisca Kerekess domicella* és *Illustrissima Anna Maria Kerekess domicella*.

*Ujvendég*hy János esztergomi kanonok emléklapja. Feliratait Némethy Lajos, a czimert a Siebmacher (692. lap, 475. tábla) közli.

De Craz Sándor gróf ezredes és neje *Pozzi* Anna Benigna bárónő czimeres emléklapja. Az előbbinek czimere: széles vörös pólya által osztott ezüst pajzsban alul és felül hét-hét (— — — —) fekete téglalaku folt; a paizson kilenczgombu korona, e fölött sisak, koronájába tűzve a czimerképpel megrakott nyitott szárnypár; takaró vörös-ezüst, fekete-ezüst. *Pozzi* bárónő czimere: vörössel és kékkel négyelt paizsban az első és negyedik mezőben lebegően ábrázolt arany csigáskut, a második és harmadikban kétlevelű csonka arany fatörzsök; sisakdisz a fatörzsök koronába tűzve; takaró vörös-arany és kék-arany.

Szunyogh László gróf és családja emléklapja, melynek felírásait az idézett dolgozat czimerét a Siebmacher (648. l. és 453. t.) közölte.

Berényi Klára Antónia a nagyszombati Klarrissa-zárda apátnőjének 1751. márczius 9-ikén kelt aláírásával ellátott emléklapja. A czimer: kékben, zöld hegyre helyezett arany koronán ülő, hat águ arany csillag által kísért mókus.

Fáklín István esztergomi kanonok czimeres emléklapja. Feliratai Némethynél, a czimer a Siebmacherben (264. l., 201. t.) látott napvilágot.

A *Hardwig* és a *Bencsik* család albumlapja. Négy czimerrel, melyek közül az első, *Hardwig* Józsefé, a következő: kék mezejű paizs három arany csillaggal megrakott vörös pólya s függőleges vonal által négy részre osztva, első és negyedik mezejében ezüstszin dorongot tartó pánczélos karral, a második és harmadikban ezüst horgonyt tartó kettős farku arany oroszlánnal; sisakdisz: koronába tűzött fekete szárnypár között kinövő ezüst egyszarvu; takaró: kék-arany,

vörös ezüst. A második czimer *Hardwigné*, született *Balog* Magdolnáé: kékben jobbra lépőkettős farku arany oroszlán, jobbában szablyával, baljában arany koronával; sisakdisz a pajzsalak koronából kinöve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A következő czimer *Hardwigné* született *Semsey* Borbáláé: kékben jobbra ágaskodó, ezüst pajzsot tartó, fején kettős arany keresztel arany szarvas; sisakdisz a pajzsalak kinövőleg; takaró mint az előbbeni czimer-nél. Negyediknek *Bencsikné* született *Hardwig* Terézia czimere áll: kékben arany koronából kinövő, jobbában szablyát, baljában vörös lobogós lándzsát tartó kettős farku arany oroszlán; sisakdisz a paizsalak nyitott fekete szárnypár között; takaró mint az előbbeni czimereknél. E czimer hihetőleg a Györgyei és Füzesmegyeri *Bencsik* családé, a melynek pecsétlenyomatokról vett czimerét Nagy Iván s utána a Siebmacher-féle czimerkönyv (52. l., 41. t.) így írja le: kékben vízszintesen lebegő szablya fokán kettős farku arany oroszlán áll, jobbában szablyát, baljában vörös-fehér lobogós lándzsát tartva; sisakdisz arany koronába tűzött két zöld babérág között a pajzsbeli oroszlán; takaró kék-ezüst.

Az utolsó czimer felirata alatt még egy mondatszalog van *Bencsik* József (a czimer tulajdonosnőjének fia) nevével.

Borcholdt Ferencz báró esztergomi kanonok virágos keretbe foglalt hártya emléklapja. Feliratait közli Némethy; a czimer eltér a Siebmacherben blazonálttól, leírása így hangzik: négyelt paizs első és negyedik arany mezején egyfejű fekete sas, a második és harmadikon vörösben arany szarufa alatt álló, pallost tartó, kettős farku, koronás ezüst oroszlán; a koronával fődött sisakon nincs czimer, ellenben a jobbról kék-arany és balról vörös-ezüst takaróra állitva a pajzsbeli sas és az oroszlán látható.

Horeczky János báró és neje *Jezerniczky* Anna-Mária albumlapja. A hártyalapon levő felirást lásd Némethy id. dolgozatában; a czimereket közli a Siebmacher-czimerkönyv (242. l., 187. t. és 272. l. 207. t.), de a *Jezerniczky* Anna-Máriáéét igen hibásan. Ez utóbbinak leírása így hangzik: három arany rózsával megrakott vörös pajzsfős s ugyanilyen pajzslábas kék mezőben zöld talajon jobbra futó, arany nyilvesszővel átlőtt nyaku, természetes színű nyul.

Berényi Gábor gróf 1777 január 22-ikéről keltezett emléklapja. Rajta a czimer: kékben zöld halomra helyezett arany koronán álló jobbról arany csillag, balról arany félhold által kísért természetes színű mókus, az első lábai közt tartott *piros rózsát szagolva*. E különös czimerváltozat bizonyosan csak a mintáját rosszul másoló festőnek köszöni létrejöttét.

A czimeres emléklapok után a Sz.-Scapulárétársulat tagjainak névsora következik. A bejegyzések az 1717—1782 közötti éveket ölelik fel (az 1734 előttiék valamely régi jegyzőkönyvből vannak átírva) s a polgári nevek nagy tömege mellett számos az ország északnyugati részéből való nemes család tagjainak neveit őrzik. Muta-
toba a nevezetesebbeket közöljük:

1740. *Andrássy* György báró és neje *Berényi* Mária Anna grófnő.

Andrássy Nep. János.

1718. *Borsányi* Imre.

Borsányi András.

1735. *Berchtold* grófné szül. *Eyersperg* (Auersperg?) *Zsófia-Erzsébet*.

Berchtold Antal-Pál-János-Kajetán gróf.

1742. *Berényi* grófné szül. *Hochperg* Mária-Anna.

Berényi Anna-Mária és Judit.

Baksay család több tagja.

1743. *Brunczwik* Mária-Francziska, *Anna-Terézia* és *Mária-Petronella*.

Borsányi Miklós.

Boronkay Lőrincz és neje *Mária*.

Benyovszky Márta.

1724. *Cosztolányi* (így!) *Teréz*.

1738. *Eszterházy* *Polixena*.

1776. *Feketéné* szül. *Pongrácz* *Anna* bárónő.

1742. *Gillany* *Erzsébet* bárónő.

1730. *Hunyady* *Judith* bárónő.

1744. *Horeczky* *Angelika* bárónő.

1742. *Jeszenszky* *Antal* báró. (A **G** betűben!)

1732. *Kubinyi* *Terézia*.

1774. *Kubinyi* *Ignác*.

1746. *Körmendiné* szül. *Cserkits* *Francziska* bárónő.

1760. *Lehoczky* *Juliánna*, *Révay* *László* báróné.

1732. *Mednyánszky* *Borbála*.

1758. *Majthényi* *József*.

1718. *Niczky* *Zsigmond*.

1743. *Ocskay* *Juliánna*.

1772. *Pestvármegyei* *Borbála*, *Horeczky* báróné.

1734. *Révay* *Elek* báró.

1745. *Rodthal* *Ferencz* *Antal* gróf.

1717. *Szluha* *Judith*.

1761. *Wiczay* grófné, szül. *Schloss* *Anna-Mária* bárónő.

A pozsonyi «Mária Szive» társulat albuma.

Az 1709-ben alakult *Confraternitas Sanctissimi Cordis Mariae* a pozsonyi Klarissza-apácák vezetése alatt állott. Albuma az alapításnál jóval újabb keletű, 1761-ben készült. Semmiben sem különbözik az egykoru, hasonló célt szolgáló névkönyvektől; vörös bársonyba van kötve (veretei hiányoznak) s a legfőbb jótevők czimeres emléklapjain kívül a tagok névsorát tartalmazza.

Kötetünk úgy, mint az előbb ismertetettek az Országos Levéltárból került a M. N. Múzeum könyvtárába, a hol a 3650 fol. Iat. VI. számot viseli. Czimplapja nincs: első oldalán XIII. *Benedek* pápának a társulat felállítását engedélyező bullája nyitja meg. Czimeres lap csupán kettő van benne: *Eszterházy* *Imre* gróf primásé, ugyanazon czimerrel, a melyet a pozsonyi trinitáriusok egyházi társulatának albumából már ismerünk, és *Berényi* *Zsigmond* gróf cz. püspök esztergomi suffraganeusé: aranyban arany koronán ülő arany csillag által kísért természetes színű mókus; sisakdisz a pajzsalak, takaró fekete-arany.

A tagok nevei között, sok jóhangzásu magyar névre bukkanunk. Ilyenek például:

1761. *Szentiványi* *Anna*.

1774. *Madocsányi* *Anna-Mária*.

1775. *Okolicsányi* *Antal*.

1762. *Hertelendy* *György*.

1777. *Medveczky* *Mátyás*, neje *Mária* és fiuk *György*.

1778. *Gyürky* *Lipót*.

1781. *Bittó* *Tádé*, stb.

A budai *Jézus Szent Szivéről* elnevezett egyházi társulat emlékkönyve.

A vörös bársonnyal bevont táblájú, nagy ivrétű kötet rózsáágakkal keretelt czimplapján arany sugarak által környezve, töviskoszoruzott égő sziv látható, fölötte lángoló kereszttel és

I H S (*Jesus*) betűkkel. A kép alatt következnek az album rossz németséggel írott czime:

Bruderschaft Buch einer unter dem Titul und Schuz des allerheiligsten göttlichen Herzens JESU aufgerichteten löblichen Bruderschaft, welche durch eine absonderliche Bullen (így!), bekräftiget, und mit Ablassen begnadet worden von Ihro Pábstlicher Heiligkeit Benedictus dem XIV. So dan mit Ihro Hochfürstlichen Gnaden Erzbischoffens Emerico Eszterhazi von Galantha, des Heyligen Stuehls legato nato, des löblichen Königreichs Hungarn Primaten (Tit.) unsers allergnädigsten Herrens gnädiger Bewilligung zu Ofen in dem königl. Stifft der Kirchen der Unbeflechten Empfängnus MARIAE, deren Wohl-Ehrwürdigen geistlichen Jungfrauen Ordens der Heyligen Mutter Clara unnter glükglücher Regierung Ihro Hochwürden undt Gnaden Matris Brigitta Orahoczy dermahligen würdigsten Abbtisstin aufgerichtet worden, den 21. December Ihm Jahr Anno 1742.

A második levélen néhány pártfogó halála napja, a harmadikon pedig a budai Klarisszaszűzek akkori apátnőjének rózsakoszoruba foglalt czimere látható: ¹ *kékben zöld talajon két szemben álló kettős farku koronás arany oroszlán által tartott, arany koronával fedett fehér kőoszlop.*

¹ Ezen album rövid ismertetését (a czimer leírása nélkül) a Turul III. évfolyamában Némethy Lajos ur közölte. A czimer leírása és ábrája megjelent a Siebmacherben, Adel von Ungarn 465. lap és 341. tábla.

A czimerpajzs felett ötágu arany korona, alatta ezen aranybetűs felírás: *J. A. K. O. Hochwürden und Gnaden Brigitta Orahoczy 3^{tio} wohlwürdigste Mater Abbatissa und 2to Professa ist einverleibt worden Anno 1742. den 21-ten X^{bris}.*

Több czimer a kötetben nincs; de van benne igen sok névjegyzés. Nagy részük budai és pesti polgárcsaládok tagjaié, de vannak köztük ismeretebb nemesek nevei is. Az érdekesebbek ezek: *Ludányi* Cecilia, a Klarissza-szűzek főnöknője.

Barkóczy Margit grófnő, klarissza.

Andrássy Juliánna, klarissza.

Beniczky Xaveria, klarissza.

Desöffy Zsuzsánna, klarissza.

A 26. lappal kezdődik (betürendben) a társulati tagok névlajstroma; mindenik mellé oda van jegyezve a belépés napja. Ezek közül megemlítjük a következőket:

Cziráky László és György grófok. (1744. III. 19.)

Horányi Anna. (1763. V. 16.)

Horányi Francziska. (1763. V. 16.)

Nádasdi Francziska, Juliánna és Mária-Anna grófnők. (1742. XII. 21.)

Sándor Terézia bárónő. (1769. VI. 10.)

A kötet a társulat feloszlátása után az Országos Levéltárba került, honnan 1895-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába tétetett át. Mostani jelzete 3650. fol. Lat.

VARJÚ ELEMÉR.

MEGJEGYZÉSEK A «MAGYAR NEMZETSÉGEK A XIV. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMÜ MUNKÁRA.

(Harmadik közlemény.)

Igmánd. *Bazil fia Gergely* már 1232 előtt a fejemegyei Balinka (Boyanca) nevű helységben kapott a királytól egynehány birtokrészt; ¹ nevét még 1239-ben is említik.²

Oltus előfordul azon győr- és komárommegyei birtokosok sorában is, kik 1225 és 1244 között a pannonhalmi apátság és a templomsok közt fogott birákként működnek.³

¹ Wenzel, VI. k. 503. l.

² Fejér, IX/VII. k. 656. l.

³ Wenzel, VII. k. 278. l.

Azon állítás, hogy W. V. (nem: II.) 271 keltezetlen oklevelét *csakis* 1262-ben irhatták, mert Lőrincz *csak* ez évben országbíró és zalai foispán, az esztergomi prépost pedig Gergely, nem áll. Lőrincz 1263-ban is országbíró és Zalamegye főispánja,¹ Gergely pedig ugyanakkor esztergomi prépost.²

I. Lőrinczről azt mondja a szerző, hogy a «Csete» ragadványnevet viselte, erdélyi vajda

¹ Soproni okmánytár, I. k. 26. l.; Wenzel, VIII. k. 55. l.

² Knauz, I. k. 498. l.

volt, 1299-ben Zemplénmegyei gercselyi birtokát a Veszprémmegyei Horhi faluval felcserélte, 1304- és 1306-ban mint főúr szerepel, 1308 előtt bizonyos Pucur nevű földjét egyik hű emberének adta, 1308-ban már halott, Lászlónak a királyfogó vajdának rokona, hihetőleg sógora volt, hogy egyik fiát, II. Lőrinczet, az atyjától való megkülönböztetés végett kortársai Lőkösnek hívták, hogy ez már 1299-ben Horhinak megszerzése alkalmával szerepel és 1308 előtt már meghalt.

Mi mindezeknek csak egy részt tartunk valódinak, míg a másik részről azt állítjuk, hogy az illető adatok nem Igmánd nb. Lőrinczre, hanem egy más nemzetséghez tartozó Lőrinczre vonatkoznak.

Igaz hogy Igmánd nb. Lőrincz 1299-ben címzetes vajda, hogy 1304-ben előkelő főúr, hogy 1306-ban a Bór nemzetség mellett tanuskodik és hogy két fiát ismerjük. Hogy azonban a «Csete» ragadvány név őt illetné, nincsen bizonyítva.

Két okmányt ismerek, melyben egy «Chete» Lőrincz szerepel. Az egyik a Hazai okmánytár VIII. 222--223. old. olvasható s abban Chete Lőrincz mester a király tárnokmestere, csak hogy ezen okmány hitelessége nagyon kétes. IV. László uralkodásának harmadik évében 1282-ben kelt; ez pedig ellenmondás; László 1282-ben már 10 év óta uralkodott, harmadik éve 1275-re esne. Tamás székesfejérvári prépost, ki mint all. ancellár ez okmányt kiállítja, e minőségben csak 1277 és 1278-ban ismeretes; Ládómer csak 1279 óta esztergami érsek; Csák nb. Péter 1282-ben nem nádor és Pok nb. Miklós csak 1277-ben erdélyi vajda. Az okmány megbizhatatlansága azonban ki nem zárja, hogy 1277--1279 táján egy «Csete» Lőrincz lett volna kir. tárnokmester, mert Lőrincz nevű tárnokmester 1279 és 1284 között tényleg szerepel.

Másodszor találkozunk Chete Lőrinczczel és fiával Lőrinczczel, midőn 1300-ban Zemplénmegyében fekvő Kersen (szerző Gercselynek veszi) nevű ősi birtokát Terebesi Andornoknak Veszprémmegyében fekvő Horhi nevű birtokáért cserébe adja.¹ Hogy már most a tárnokmester a horhii földesurral azonos, elhíhetjük, de hogy e Chete Lőrincz Igmánd nb. Lőrincz vajdával egy

és ugyanazon személy legyen, ezt sehogy sem találjuk bebizonyítva; az 1300. évi okirat őt kétségkívül «Lőrincz vajdá»-nak nevezte volna. Hogy a vajda Veszprémmegyében volt birtokos és hogy a veszprémmegyei Horhi-nak megszerzése az azonosság mellett szólhatna, nincs kizárva, csak hogy azon birtokok között, melyeket a vajda fia Miklós 1300 után felsorol, Horhi-t nem találjuk. Az 1304. évi pecsét körirata pedig: «Laurencii vaivade filii comitis de Vigma». Ismételjük tehát, hogy Csete Lőrincznek Igmánd nb. Lőrincz vajdával való azonossága nincsen bizonyítva, a mivel azonban nem akarjuk apodictikus határozottsággal kimondani, hogy ez lehetetlen, a földolog t. i. az, hogy Lőkös nem a vajda fia.

Igmánd nb. Lőrincz vajda fiaira vonatkozólag a következő *biztos* adatokat ismerjük: a) a vajda fia Miklós 1309-ben birtokait a Lörente nembelieknek adja; b) 1340-ben a vajda fia Miklós «Pankotai» néven fordul elő s akkor «hütlenségbe esett»-nek mondják; c) 1345-ben még él; d) 1327-ben a Lörente fia Tamás mester kapja Eseg várt megörzés végett rokonaitól, *Vajda fiaitól Miklóstól és Lőrincztől*, kik a király kegyét elvesztették.¹ Ez utóbbi okmány kétségtelemné teszi, hogy Fejér VIII l. k. 364—367. old. olvasható oklevél, melyre a szerző is többször hivatkozik, *helytelenül van keltezve*. Ezen okmányban kijelenti t. i. Igmánd nb. Lőrincz vajdának fia Miklós mester, hogy *édés fivérei* és rokonai már mind meghaltak, úgy hogy ő most már családjának egyedüli tagja, minek következtében Esegvárt (= Szeg) és tartozékait Lörente nb. Lörente comesnek és fiainak Miklós, Tamás, János és Beke-nek átengedi. Miután azonban láttuk, hogy Miklós fivére Lőrincz még 1327-ben is élt, világos, hogy Fejér okmánya nem 1309-ből, hanem 1327 utáni időből való. — Miklósnak egy leánya is volt,² ki, hacsak minden jel nem csal, Lörente nb. Tamáshoz ment férjhez; következtetjük ezt abból, hogy Miklós saját vallomása szerint birtokait azért adta Tamásnak és fivéreinek, mert azoknak negyedrésze *amúgy is* saját leányának jutna.

¹ Csánki, III. k. 207. l., ki az erre vonatkozó eredeti okmányt a körmendi levéltárban Fam. Misc. N. 2. alatt találta.

² Fejér, VIII/I. k. 366. l.

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 455. l.

Turul. 1902. III.

Azon állítás, hogy az okmányainkban előforduló Lőrincz fia Lőkös a vajda fia Lőrincz-czel azonos, el nem fogadható. Szerzőnek érvelése, hogy II. Lőrincz, az atyjától való megkülönböztetés végett kortársai Lőkösnek hívták, oly tarthatatlan és egyáltalában be nem bizonyított, hogy kár volna rá a szót vesztegetni; hisz azon esetek, melyekben atya és fiu egyidejűleg egy és ugyanazon nevet viseltek a nélkül, hogy a kortársak szükségesnek találták, megkülönböztetés végett a fiunak egész más nevet adni, legiószámba mennek. De van itt ennél hatalmasabb ellenbizonyíték: a) szerző szerint II. Lőrincz = Lőkös 1308 előtt halt meg; mi pedig fentebbi forrás után úgy találjuk, hogy a vajda fia *Lőrincz* (tehát nem Lőkös) *1327-ben még él*; b) szerző említi, hogy Lőrincz vajda 1304-ben mint előkelő I. Károly-párti főúr az osztrák hercegekkel kötött szövetség levelére ráfüggesztette pecsétjét, forrásul Fejér VIII. 1, 160 old. ismerjük. E forrásban szerző megtalálhatta volna, *hogy ugyanazt a szerződést a magister Leukus filius magistri Laurentii is aláírta* és pedig a mi a sorrendet illeti, Lőrincz vajda előtt. Ha ő a vajda fia, akkor minden valószínűség szerint a szerződést előbb az atya, és a fiu csak utána írta volna alá; fontosabb azonban azon körülmény, hogy Leukus atya itt csak «magister» Laurentius, holott egy sorral később, Lőrincz *vajda* szerepel; ha Leukus a vajda fia, kétségtelen, hogy atyját itt is vajdának nevezték volna.

Hogy ki lett légyen Lőrincz fia Lőkös? ezt a következőkben akarjuk kideríteni.

Bizonyos Lőrincz 1236-tól 1238-ig Bihar-megye főispánja; vajjon az 1239-ben szereplő Lőrincz szabolcsmegyei főispánnal azonos-e? nem tudjuk, de azonosnak tartjuk Lőrinc kir. főpohárnokmesterrel, kit 1240-ből ismerünk. Azonosnak vesszük továbbá azon Lőrincz vajdával, ki a tatárjárás után a vajdaságot kapta és mint vajda 1248-tól 1252-ig Valkó megye főispánja is volt. Hogy mily hivatalt viselt 1252-től 1262-ig? nem tudjuk, annyi bizonyos, hogy a IV. Béla és V. István közt kitört viszályok alkalmával már kezdetől fogva István pártján állott, kinek nagyjai között 1262-ben, mint szörényi bánt találjuk. 1263-ban a szörényi bánság mellett még István udvarán a tárnokmesteri ál-

lást is elfoglalta, 1265-ben pedig István tárnokmestere. Miután 1266-ban már Monoszló nb. Egyed az ifjabb király tárnokmestere és Lőrinczről ez után már nincs szó, feltehetjük, hogy 1265 és 1266 között halt meg. Birtokviszonyaira nézve kiemelendő, hogy a bács-megyei Futak táján a dunai vontató hajók ügyében e Lőrincznek a bács-megyei Iregi-ekkel IV. Béla király előtt pöre volt, melyet halála után Lőrinc nevű fia folytatott és a melyet István ifjabb király 1270 kezdetén az Iregiek javára döntött el.¹ Az ifjabb Lőrincz 1272 november 26-tól 1274 január 12-ig kir. pohárnokmester, Keve- és Krassó megye főispánja; 1277-ben megkapja László királytól a krassó megyei Vaja és Körösszeg nevű birtokokat,² az utóbbi Illadia mellett feküdt. 1279-ben szörényi bán, mely minőségben László királytól arra kap engedélyt, hogy a Dobokamegyében feküdt Kentelek nevű birtokot, melyet még atya kapott IV. Bélától, Rodnai Hencz, budai várnagynak eladhassa.³ 1279-től 1291-ig szörényi bánt nem ismerünk és ennek alapján feltételezhető, hogy ezen idő alatt a báni hivatalt félbeszakítás nélkül viselte. Bizonyos csak az, hogy e Lőrincz 1291 október 9-ikén szörényi bán, Keve- és Krassó megye főispánja.⁴ 1291 után elvész a nyoma. A legközelebbi ismert szörényi bán, Balog nb. Dénes csak a 14-ik század első harmadának kezdetén merül fel.

Már fentebb elmondtuk, hogy az 1304. évi szövetségi szerződést bizonyos Lőrincz fia Lőkös is aláírta. E Lőkös mindeddig teljesen ismeretlen személy; annyi azonban bizonyos, hogy — miután az ország legelőkelőbb főurai társaságában fontos állami okiratot ír alá — igen előkelő családból származott és hogy, miután saját személyének érdemeit és jelentékenységét nem ismerjük, kiváló állását közvetlen ősei érdemeinek köszönhette. Ennek felderítésére szolgál már most a hirhedt «királyfogó» László erdélyi vajdának 1308 június 17-ikén kiállított oklevele, mely a következőt tartalmazza: Bizonyos Szemlék mester már 1308 előtt valamely Pucur nevű birtok miatt Bálint fia János és Albert fia Péter ellen

¹ Wenzel VIII. k. 294. l.

² Hazai okmánytár, VIII. k. 189. l.

³ Fejér V. II. k. 492., 547. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 510. l.

pörösködött. László vajdának elnöklete alatt tartott egyik megyei közgyűlésen (1308-ban) bemutatta okmányait, melyekből kitűnt, hogy a vajda rokona (proximus), néhai Lőrincz mester egyik ítéletével Szemléknek a vitás birtokot odaitélte, *hogy Pucur azelőtt királyi adományozás útján e Lőrincz mesternek lett adományozva*, hogy Lőrincz azt Szemléknek adta s hogy Lőrincz halála után ennek fia Lökös ez adományozást megerősítette; Lökös, kit a vajda fraterének nevez, 1308 június 17-ikén már nem él.¹

Szemlék 1330-ban a «Szemléki» nevet használja és akkor a csanádmegyei, a Maros mentén lévő Szemlék helység birtokosa, mely az egresdi apátság tulajdonjogát képező Pobur helység közvetlen szomszédságában feküdt.² 1326-ban e Szemlék fiai Sorokszói Péter, Lökös, János és Mihály a Csanádmegyében fekvő Szemlékháza nevű örökölt birtokukat Bátmonostori Töttösnek adják el.³ Lőrincz vajda 1248-ban Yliad-on tartózkodik,⁴ a melyről másutt kimutattam, hogy a jelenleg Krassó megyében fekvő Illadia-nak felel meg, és miután fia Lőrincz 1277-ben az Illadia melletti Körösszeget kapja,⁵ világos hogy Illadia a vajda birtoka volt.

Szemlék, mely a 14-ik században Csanádmegyéhez tartozott, megfelel a jelenleg Csanádmegyében fekvő Szemlaknak, Pokor vagy Pobor, mely Szemlak mellett feküdt, ma már ki nem mutatható. Miután most már tudjuk, hogy Lőrincz vajdának birtokai az ország déli részében (Bács-, Csanád-, Krassó megyében) feküdtek, biztosra vehetjük, hogy azon Lőrincz mester, ki a királytól a csanádmegyei Pokort vagy Pobort kapta és később az e miatt támadt pörben mint bíró ítéletet hozott, Lőrincz vajda fiával, kinek a király Krassó megyében birtokot adott, azonos, hogy 1304-ben már nem élt, *hogy azon Lökös, ki 1304-ben a többször idézett szövetséglevelet aláírta és atyja halála után a Pokor-ról szóló adományozást Szemlék számára megerősíti, e Lőrincz vajda fia Lőrincz szörényi bán, kevei és krassó megyei főispánnak 1308-ban már nem élő fia.*

¹ Zichy okmánytár I. k. 118. l.

² Ugyanott 275., 361., 362—363., 365., 375. l.

³ Ugyanott II. k., 226. l.

⁴ Fejér VII/I. k. 294., 295. l.

⁵ Csánki II. k. 103. l.

Be nem végezhetjük e sorokat a nélkül, hogy még a következőket meg ne említsük:

IV. László 1280-ban *András fia Miklós comes fia Lőrincz mester* udvari apródnak a Poudharasta mellett fekvő Och és Terdemech nevű birtokokat kéri s megbizza a budai káptalant, hogy Cychoi Péter kir. emberrel együtt Lőrinczet statuálja, mi ugyanazon évi augusztus 27-ikén meg is történt.¹

Miután az erre vonatkozó okmány Komárom megye levéltárában őriztetett és Nagy-Igmánd vidékén is egy Csicsó feküdt,² fentebbi királyi embert, Csicsói Pétert, komárommegyei birtokosnak, Lőrincz apródot pedig Igmánd nb. András fia Miklós comes fiának tartjuk.

Miután világosan ki van emelve, hogy a két birtok Poudharast mellett feküdt és a statuálást a budai káptalan eszközölte, világos, hogy itt csak a még most is Pest megyében létező Pótharaszttal van dolgunk és hogy Och nem más mint az ennek vidékén még létező Ocsa; Tördemecz az azonban már nem találjuk jelenleg e vidéken.

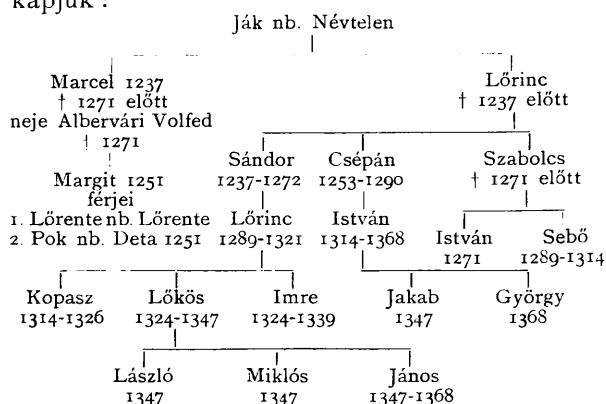
Ják. I. Mikérol Karácsonyi oly határozottsággal állítja, hogy 1199-ben Biharmegye főispánja, 1200. és 1202-ben nádor volt, mintha ez minden kétséget kizáró módon be volna bizonyítva. Az idézett forrásokban (melyek között W. IX. k. 73. l. ide sem tartozik, mert 1274-ből való) csak azt találjuk, hogy egy Míka tényleg viselte e hivatalokat, arról azonban, hogy a Ják nemzetség tagja lett volna, egy árva betű sem; szerző egyetlen egy szóval sem indokolja állítását. Fia Csépán 1207-ben W. VI. k. 315. l. (nem 311.) szerint Zagória főispánja, a mit, tekintettel arra, hogy Zagória Somogygyal határos, helyesnek tartunk.

A *Sitkei ág* hézagosan van letárgyalva. Szerző csak 1251-ben találja első nyomát, Marczelt pedig Lőrincz legidősebb fiának tartja, mert leánya 1251-ben már második férjénél van. Mi már korábban találjuk a következő adatokat: Gergely győri püspök tanúsítja 1237-ben, hogy a vas megyei Boroszdón lakó udvarnokok Lőrincz fia Sándort azzal vádolják, hogy tokorcsi birtokuk egy részét elfoglalva tartja; Sándor

¹ Fejér VII/III. k. 86., 87. l.

² Csánki III. k. 407. l.

azzal védekeznek, hogy ez az ő ősi birtoka. Miután hat tanu Sándor mellett vallott, pörét meg is nyerte. A tanuk között e Lőrinc fivére Marczel, tehát *Sándor nagybátyja* is ott volt.¹ Hogy itt tényleg Sitkei Lőrincz fiával van dolgunk, bizonyítja Wenzel, VIII. k. 400. l., melynek értelmében Ják nb. Lőrincz fia Sándor és fivére Csépán 1272-ben tokorchi birtokukra való jogait azzal támogatják, hogy Gergely győri püspöknek fennebbi okmányára hivatkoznak. Csépánt és Sándort említi Fejér, VII/III. k. 34. l. is 1253-ban. Hazai okmánytár, VI. k. 298. l. pedig arról szól, hogy Lőrincz fiai Csépán és Lőrincz 1283-ban Boroszd szomszédai. Mi tehát ezeknek és az alább még következendő adatok alapján a következő nemzedékrendi táblát kapjuk:

ebből azután könnyen érthető, hogy Marcelnek már 1251-ben oly lednya lehetett, ki akkor másodszor ment férjhez.

Az itt tárgyalt személyek birtokviszonyainak ecsetelésében szerzőnél nagy hézagot találunk, melyet a következővel akarunk kitölteni: Pál országbíró tanusítja 1341 május 8-ikán, hogy a Temes megyében feküdt *Magykereki, Mandola, Kalácsa és Fele (?)* nevű vitás birtokok ügyében a következő felek jelentek meg előtte: 1. Magykereki Rajnald fiai László és Benedek. 2. Magykereki Kázmér fia Péter, 3. Sándor fia Bereck, Beke fia Pál, Pál fia János, mandolai nemesek, 4. András fia Bencze, Ambrus fia László, kalácsai nemesek, 5. Felei Kelemen fia Pál egyrésztől, másrésztől pedig 1. Omori Gál királyi jegyző, 2. *Sitkei Csépán fia István*, 3. *Sitkei Lőrincz fia Lőkös*. A dolognak az lett a vége,

¹ Wenzel, II. k. 73. l., V. ö. Hazai oklevéltár 5. l.

hogy Omori Gál és a Sitkeiek a *károlyi*, mandolai, felei, kalácsai és magykereki vitás birtokrészeket az ellenfeleknek átengedték.¹ Ebből tehát kiviláglik, hogy a Sitkeiek Temes- és Krassó megyében birtokosok voltak és hogy Omori Gállal valószínűleg rokonságban álltak. Nemzetségbeli volt-e e rokonság? nem tudjuk.

II. István még 1368-ban is él; akkor van egy *György* nevű fia is. Ezekkel együttesen szerepel akkor Lőkös fia János is.²

Márton atyjáról, Artunáról mi még a következő adatot ismerjük: Pál országbíró és Zalamegye főispánja tanusítja 1248 szeptember 15-ikén, hogy Csói Pál,³ Gyeli Bána, Oladi György, Belkes fia Simon, J. y... a hírnökök főnöke, Tiván⁴ fia Lőrinc várnagy, mindnyájan vas megyei nemes várjobbágyok *Sándor fídt Artunát* egy a Rábcza vizén lévő malom miatt az alországbíró előtt bepörölték, állítván, hogy e malom a várhoz tartozik. Artuna erre azzal védekezik, hogy a malom az ő ősi birtoka, melyet ő még Heym váci püspök és Güssingi Henrik vas megyei főispán idejében (tehát 1245 és 1247 között, itéletileg kapott, mire az országbíró a malmot Artunának ítélte.⁵ Hogy ezen Artuna a Ják nemzetség tagja s Mártonnak atyja, bizonyítja a következő: Midón Roland nádor a vas megyei várbirtokok viszonyait megvizsgálta, egynehány vas megyei nemes várjobbágy, ú. m. Csói . . . . , Gyeli Bána, Tiván fia Lőrincz, Belkes fia Simon, Oladi György, Csói Mátyás, Vata fia György azzal vádolták Artuna fia Mártont, hogy egy rábczai malmot jogellenesen tart elfoglalva. Ezzel szemben Márton azt vitatta, hogy a malom ősi birtoka, a mit is Heym váci püspök és Henrik Vas megye főispánjának itéletlevelével bizonyított, minek alapján pörét nyerte,⁶ miből tehát világosan kitűnik, hogy fennebbi Artuna e Mártonnak az atyja s hogy Márton nem 1257-ben mint szerző állítja — hanem már 1255 elején szerepel.

¹ Temes megyei okmánytár, I. k. 65—69. l.

² Sopron megyei okmánytár, I. k. 375. l.

³ Előfordul már 1238-ban Fejér, IV/I. k. 141. l.

⁴ Atyja Tiván 1238-ban a vasvári őrség parancsnoka. (Ugyanott.)

⁵ Wenzel, VII. k. 270. l. V. ö. Fejér, VII I. k. 268. l. (Helytelenül 1240-re téve.)

⁶ Hazai okmánytár, V. k. 24—25. l.

Jákó. Iván már 1350- és 1351-ben Szabolcs-megyében királyi ember.¹

Kat(y)isz (szerzőnél Kacsics). E nemzetségre vonatkozó többrendbeli megjegyzéseinket a Turul 1901. évfolyama 113—116. oldalain tettük közzé, minek következtében az ez iránt érdeklődőket az illető helyre utaljuk; itt csak néhány pontra akarunk röviden reflektálni.

Széchényi Kónya még 1354 után is kimutatható, a mennyiben őt 1359-ig mint Gömörmegye főispánját ismerjük;² 1360. április 28-tól 1362. augusztus 28-ig Pozsonymegye főispánja,³ 1360-tól 1367. december 2-ig pedig dalmát-horvát bán.⁴ Miután 1368-ban más a bán és 1374-ben már csak Kónya fiait említik, valószínű, hogy 1370 táján halt meg. Nevére s családi viszonyaira egy osztrák oklevél érdekes világosságot vet: 1355. január 21-én ugyanis Puchheimi Albert alsó-eggendorfi birtokát Pergauai Ulriknak alzálogba adja Bécsben *Miklós gróf, a «guniameister»-nek*⁵ és másik már elhunyt nejével, Erzsébettel, néhai ör. Harsendorfer leányával kötött házasságból született fia helyett mindaddig, míg nem Miklós «guniameister» a vestenburgi házra formált igényeiről le nem mond, a mikor azután Alsó-Eggendorf ismét felszabadul a zálog alul.⁶

A *harinnai Farkas-család* őseire megjegyzendő, hogy István és Farkas 1360-ban Lajos királytól szészarmai birtokukban vásártartási jogot nyertek.⁷

Hogy *Mihály fia Simon* 1290-ben Aba nb. Amadé testvérét jegyezte el — mint szerző állítja — nem áll; az illető forrás (F., VI/I. k. 69. l.) világosan mondja: «sororem consortis Omodei palatini», tehát nem a nádor nővérét,

¹ Zichy okmánytár, II. k. 434., 470. l.

² Anjoukori okmánytár, VI. k. 193., 231., 312., 491., 593. l. Fejér, IX/VI. k. 74., 105. l.

³ Fejér, IX/III. k. 223., 500. l. Soproni okmánytár, 324. l. Zichy okmánytár, III. k. 210. l. Zalai okmánytár, I. k. 630. l. Siebenb. Urkundenbuch, II. k. 199. l.

⁴ Fejér, IX/III. k. 639. l., IX/IV. k. 38. l. Történelmi Tár, 1898. évf. 364. l. Siebenb. Urkundenbuch, II. k. 271., 279., 286., 288., 306. l.

⁵ «Guniameister» nem más mint «Kónya mester» és miután a tolnamegyei Máré vár birtokosainak egyik őse Gunya nevet viselte, feltételezhető, hogy «Kónya» «Gunya»-val azonos név.

⁶ Urkundenbuch von Ober-Oesterreich, VII. k. 398. l.

⁷ Fejér, IX/VI. k. 109. V. ö. IX/VII. k., 499. l.

hanem a nádor nejének a nővérét jegyezte el magának.

Simon bán utódjaira nézve kiemelendő, hogy a bán leánya Egizia 1241-ben mint veszprémi apáczta több más apáczával Nonába menekült.¹

Hogy Simon bánnak fia János 1299-ig szerepel és hogy akkor vele együtt fia István is említettik, azt mi az idézett forrásban W. X. k. 345., 346. l.) nem találjuk. Ott elég világosan áll: «item *Johannes filius Symonis filii Symonis Bani pro se et pro Stephano filio suo*», István tehát Simon bánnak dédunokája. A bánnak János nevű fiát 1255 után már nem találjuk; különben is figyelembe veendő, hogy IV. Béla midőn 1255-ben előadja, hogy ő a buchki birtokot valamikor Simon bán fia Jánosnak visszaadta, oly dologról tesz említést, *mely már 1255 előtt történt*; ebből pedig még nem lehet biztosan kibetüzni, hogy János 1255-ben még élt.

Ezzel szemben szerző azt állítja, hogy Simon bán fia II. Simon Miklós nevű fia által, ki szerepel 1290-tól 1308-ig szerepel, a Salgai család őse lett. E Miklósnak van két nővére, kik Gömöri Batiz és Gömöri Miklós nevű fivérekhez mentek férjhez. Van neki egy Illés nevű fia is, kit mint Salgó-Tarján urát említenek és végre elismeri szerző, hogy ezen Illés fivére a Pásztótól északra eső Szöllős ura. A Salgaiaknak ezen, Simon bántól való, leszármaztatása *teljesen el van hibázva*, a mint ezt a következő adatok bizonyítják.

Mindenek előtt ki akarjuk emelni, hogy szerző egy Illés-ágot is ismer, melyen I. Simon fiai Miklós és Simon mint 1280-ban még ifju korban lévő tagok szerepelnek, a nélkül, hogy további sorsukról valamit mondana. — Hogy Salgó-Tarjánnak első ismert ura 1246-ban ezen Illés fia Péter, szerző maga ismeri el (273. old., elismeri azt is, hogy I. Simon fiai Miklós és II. Simon Salgó-Tarjánban laktak ugyanott, mi azonban ennél többet is találunk.

1. IV. László 1283-ban Illés unokáit, Simon fiait Miklós és Simont Tarjániaknak nevezi, ugyanezt teszi az esztergomi káptalan is.²

2. III. András király előtt 1291. július 27-ikén Márk fia öregebb *Batiz* és *Simon fiai Miklós*

¹ Fejér, IV/I. k. 232. l.

² Fejér, V/III. k. 171., 174. l.

és *Simon* a következő csereszerződést kötötték: Simon fiai odaadják Batisznak *Gömör* nevű birtokukat, melyet nekik V. István atyjuknak, Simon comesnek haláláért adományozott, minek fejében Batisz nekik *szőlősi* várát átengedi, mire az egri káptalan Batiszt még 1291-ben Gömörbe statuálja.¹

A nélkül, hogy már most a két fivér további nyomait keresnők,² határozottan mondhatjuk, hogy — mert Katisz nb. Simon leányai Gömöri Batisz és ennek fivérének nejei — azon Miklós, ki szerző szerint Simon bán unokája és a Gömöriek sógora *nem más, mint Illés unokája Miklós, ki 1291-ben Gömört Batisznak odaadja s helyébe a szőlősi várát kapja*. Hogy egyik fiát Illésnek nevezte, arra vezetendő vissza, hogy nagyatyja is e nevet viselte. *A Salgaiak tehát nem Simon bánnak, hanem Illésnek sarjai*.

A Leusták ágat szerző csak 1299-ig ismeri és az esetleg belőle kiágazott családokról mit sem szól. Mi csak azt akarjuk itt hangsúlyozni, hogy Anjoukori okmánytár, IV. k. 217. l. szerint Pető Miklósnak, Tamás pedig Vetylónak a fia. Mindkettőnek 1342-ben fiaik is vannak. Petőé akkor János. Ez ágból származnak a Szalatnyai, Zagyvafői és zagyvafői Pető családok.³

1301-ben találjuk, hogy Folcus fia Farkas, Detre fia Mikó, Keplen, és János fia Márk a Katisz nemzetség tagjainak neveztetnek. (A. I. 11.). Szerző szerint Detre fia Mikó ugyanaz, ki másutt mint Katisz nb. Mihálynak női ágon való rokona szerepel, és abból ő azt a *kétségtelen* tanúságot olvassa ki, hogy a «de generatione eiusdem Comitibus Michaelis» kifejezés csak az utóljára említett János fia Márkra vonatkozik. Ezen érvelés már azért sem fogadható el, mert az első helyen említett Folcus fia Farkas minden kétséget kizáró módon a Katisz nemzetséghez tartozik. — Azon kérdésre pedig, hogy a Katisz nembeliekkel együtt 1290-ben szereplő Ferencz kicsoda, micsoda? szerző *egy* szóval sem ad felvilágosítást; nem is említi e Ferenczet.

Végezetül még megemlítjük, hogy néhai Simon fia Fulcus 1240-ben a gömörmegyei Gortvával határos Bagolykő táján birtokos;⁴ miután tud-

juk, hogy az Illés-ághoz tartozó Péter fiai a nógrádmegyei Baglyoskő vár urai voltak, bizonyosnak vehetjük, hogy az 1240. évi Fulkó is a Katisz nemzetség tagja.

Kán. E nemzetségről más alkalommal terjedelmes értekezést akarván közzé tenni, e helyen az erre való megjegyzéseinket mellőzzük. Kiemelendő szerzőnek azon állítása, hogy «annak, hogy a királyfogó László vajda e nemzetség tagja lett volna, eddigelé semmi elfogadható alapja nincs». Hogy egy, a legrégebb családtörténelmi ismereteinkbe annyira beható kérdést minden indokolás nélkül két sor irással lehessen a lomtárba dobni, nem helyes; hogy ezzel nem lehet ily röviden végezni arról jelzett értekezésben tesztek bizonyoságot.

Kaplyon. Azon Andornokra nézve, kit szerző az 1300-ban szereplő Terebesi *Andornak* azonosnak vesz, megjegyezzük, hogy egy Terebesi Andornok 1296-ban mint Köke Jakab bizalmi embere a beregmegyei Kölcsin helység ügyében szerepel;¹ 1298-ban pedig Terebesen a Jánosi, Kazsuki és Derzsi családok ügyében működik.²

A Tákosi-ághoz tartozó Gergely 1358-ban kir. ember a Gutkeled nb. Darócziak perében,³ atyja Sándor pedig 1329-ben is szerepel.⁴

A Károlyi-ágra vonatkozó következő fontos adatot szerzőnél hiába keressük: István ifjabb király 1265-ben tanúsítja, hogy György fia Kristóf comes valamikor *Vetés* nevű birtokát a nagyváradi káptalannak adományozta, de hogy ő (István) ezt most András fia Simon comesnek adja és hogy a káptalant annak idején kártalani-tani fogja.⁵ Ezen okmány nem csak Vetés történetére vet világító fényt, hanem egyuttal nagy genealogiai érdekekkel is bir. Következtethetjük t. i. belőle, hogy Kristóf comes András fia Simonnak nemzetségbeli rokona volt. Tudjuk, hogy Vetés Szatmármegyében feküdt és hogy Kaplyon nb. Kristóf 1203 táján az ugyanazon megyében feküdt Kékesi erdőbe Hontpázmán nb. Tamást beiktatta. Mi tehát György fiát Kristóft, Vetés urát, az 1203 táján szereplő Kris-

¹ Wenzel, X. k. 17., 52. l.

² Lásd ezekről fent idézett dolgozatomat.

³ Ugyanott.

⁴ Hazai okmánytár, VIII. k. 36. l.

¹ Wenzel, X. k. 218., 219. l.

² Wenzel, XII. k. 631. l.

³ Zichy okmánytár, III. k. 128. l. V. ö. 60. és 65. l.

⁴ Zichy okmánytár, I. k. 327. l.

⁵ Fejér, IV/III. k. 297. l.

tóffal azonosítjuk és azt hisszük, hogy András fia Simonnak legközelebb oldalose volt.

II. Zonga Péter fia Pál fia László 1353-ban Kont Miklós erdélyi vajda szolgálatában urával együttesen egy királyi hadjáratban vesz részt.¹

A *Lelei ág*-ról mondja szerző, hogy János fiával Tamással együtt 1337-ben bizonyos jószágát eladta, a mi ellen a Károlyi-ág 1334-ben is — tehát három évvel azelőtt! — tiltakozott; melyik itt a helyes évszám?

A *nagyimihályi ág*-ból való I. Andrásnak fia Lőrincz, unokájának: György fia Péter nagybányai plébánosnak bizonyítványa szerint I. Károly királynak tárnokmestere volt.²

Imregi András 1327 szeptember 14-ikén még él: fia II. Dénes pedig már 1347-ben szerepel mint «Cékei», 1371-ben is él.³

Károny. Szerző szerint e nemzetségről csak egyetlen-egy oklevél emlékezik; mi még egyet ismerünk: 1283 július 13-ikán tanusítja a nyitrai káptalan, hogy Ürményi Pál fia Benedek és Szőlősi Botor fia Rátó Ürményben lévő azon birtokuk harmadát, melyet valamikor *Karun nb. András fia Sándortól* és *Miklós fia Andrástól* vásároltak, rokonuknak, Vásárdi Gálnak átengedik.⁴

Káta. Azon *Demeter* comest, kit szerző csak kérdőjel kíséretében vesz e nemzetség tagjának, határozottan a Csák nemzetség Ugod-ága sarjának tartjuk; indokolását a Turul 1900. évi folyamának 103. skk. oldalain adtuk. — A *Csáholyi-ágon* lévő Ábrahám nejének atyja: *Ladányi* Gotthard. Hogy azon Klára, ki 1350-től 1394-ig mint Kis-Czudar Péter neje szerepel, I. Péternek leánya legyen, a mint szerző állítja, azért nem fogadható el, mert ez esetben atya és leány szereplése között több mint száz év különbség volna, a mi nem lehetetlen ugyan, de nem is valószínű. Azért helyes uton járunk, ha Klára atyját II. Péterben keressük. A *Lázári-ágra* vonatkozólag a kutatók figyelmét a következő adatra akarjuk felhívni:

Tamás comes fia Ráfáel valamikor a nagyváradi előhegyi prépostságtól a Biharmegyében fekvő *Tamási* birtok hasznélvezetét kapta.

E Ráfáel később Both comessel szemben oly nagy bünt követett el, hogy egyéb birtokai közül Tamási is II. András király kezéhez jutott. András a tamási birtokot Kán nb. László országbíró és Bácsmegye főispánjának mint ilyen 1228 és 1230 között ismeretes adta. Fülöp prépost a káptalan nevében már most azzal lépett elő, hogy a kezében lévő okmányok bizonyossága szerint Tamási a prépostság tulajdonát képezi, melyet Ráfáel csak hasznélvezetre kapott, a melytől tehát a prépostságot megfosztani nem szabad. A király úgy döntötte el a dolgot, hogy László országbíró 100 mk. kártalanítás mellett a birtokot a káptalannak visszaadta.¹ Miután tudjuk, hogy a várad-hegyfoki prépostság Tamási és Ősi nevű biharmegyei helységekben birtokos volt,² de azt is, hogy Káta nb. I. Ráfáel fia Tamás fia II. Ráfáel 1261-ben az örökölt és Biharmegyében fekvő Ősi birtokot megkapja,³ biztosak vagyunk benne, hogy a *fentebbi Tamás comes fia Ráfáel a Lázári-ág őseivel, I. Ráfáellel azonos*. Nincs is kizárva, hogy ő talán azon Ráfáellel is azonos, kit 1217- és 1218-ban mint erdélyi vajdát ismerünk.

Koles. Demeter, II. Imre és IV. János 1357-ben is szerepelnek.⁴ 1370-ben előfordulnak Hosszúmezei Fekete Imre, ennek neje Fenna s fiai Tamás, János és Gergely;⁵ azt hisszük, hogy ez II. Imrével azonos. A nemzetségre vonatkozó adatok a Zichy-okmánytárban II. k. 127., 128., 145., 146. és 204. oldalon találhatóak.

Koppán nb. Paulin fia Sándor 1268-ban az esztergommegyei Agár mellett birtokos.⁶

Lőrente. E nemzetségnél szószerint következőket mondja a szerző (352. old.): «Vajjon Dedalus egy személy-e azon Dedalussal, a ki 1273—76-ban zalai ispán vala? bizonytalan» és «Az, hogy Benedek az 1274—76. években választott esztergomi érsek és testvérei Beke, István, e Dedalus testvérei lennének, hamisítványon alapszik,» forrása pedig W., IX. k. 158. l. Művének egyik más helyén (I. k. 136. l.) azonban a következőt mondja: »Szentmiklós várát az I. Atyusz-

¹ Zichy okmánytár, II. k. 518. l.

² Sztáray okmánytár, II. k. 117. l.

³ Anjoukori okmánytár, II. k. 324. l. Zichy okmánytár, II. k. 278. l. III. k. 431. l.

⁴ Fejér, VII V. k. 461., 462. l.

¹ Fejér, VII/I. k. 201. l.

² Csánki, I. k. 642. l.

³ Zichy okmánytár, I. k. 11. l.

⁴ Sztáray okmánytár, I. k. 262. l.

⁵ Károlyi okmánytár, I. k. 319. l.

⁶ Hazai okmánytár, VII. k. 108. l.

ág kihaltával a rokonok . . . kezükre kerítették, de IV. László azt *Benedek választott esztergomi érseknek és testvéreinek*: Dedalus zalamegyei főispánnak, Bekének és Istvánnak ajándékozván, e hatalmas urakkal nem mertek ujjat huzni . . .», forrása pedig itt is csak megint W., IX. k. 158. l.

Az egyes tagok közül előfordulnak Vécs, Péter, Jakab és I. Pál nevű fivérek, kiknek atyját szerző nem nevezi meg. A magyarázó szövegben azonban (355. l.) azt mondja, hogy Vécs fiának legközelebbi atyafiai: *Lőrincz fiai* Péter, Jakab és I. Pál. Ezeknek atyját tehát ismerjük és így a nemzedékrendi tábla szerint Vécs is Lőrincz fia?

Ludány. *A Családi-dghoz tartozó* II. (nem III.) Miklóst egy 1355. évi okmány¹ világosan «Családi»-nak nevezi. Akkor már csak özvegye, Magyar nb. Olgyai Péter leánya Margit él; leánya Klára akkor a Koppán nb. Posár György fia Szakállasi Jánosnak a neje. — *I. Vitk* kétségkívül azon Vitku comessel azonos, kit IV. Béla király azzal biz meg, hogy a nyitrai püspököt a bánai adók tizedének birtokába iktassa be. Az erre vonatkozó okmány² nincs ugyan kelteve, de miután a benne említett Míka alországbirót 1248-ban ismerjük, feltehetjük, hogy e Vitk is 1248-ban szerepelt.

A Cabaji-dghoz tartozó I. Endrej (ezt tartjuk mi az «Indryh» név helyes kiejtésének), 1261 és 1272 között Bars megyében mint bizalmi ember fordul elő. Ugyanezen minőségben szerepel mellette Ludán nb. Kozma is.³ I. Endrejről még azt is tudjuk, hogy 1259-ben a nyitrai várhoz tartozó, Csakaj nevű birtokot, melyet azelőtt zálogban tartott, örök áron megszerezte;⁴ azt hisszük, hogy a Cabaj táján még most is létező Csekej-jel (Csakajovcevel) azonos. — *Tamás* 1294 körül Gutkeled nb. Bertalan szolgálatában van.⁵ — *Emőkei* Péter 1278-ban királyi ember a Család nevű birtok statválása alkalmával.⁶ Fiai: *Emőkei Dezső* és *András* 1326 június 11-ikén Vecse

birtok elcseréltetése alkalmából tanu minőségben szerepelnek.¹

Az 362-ik oldalon azt kérdezi szerző, vajjon azon Ludányi Gotthard, ki 1275-ben a Berettyó vizén épített malom tulajdonosa, egy személy-e Csaba testvérel, a ferenczrendű szerzetessel? mert ezt bizonytalannak tartja. Mi erre határozottan mondjuk, hogy a berettyói malombirtokos nem Ludányi, hanem a szabolcsmegyei Ór-Ladányi Gotthard, kinek leánya a Káta nb. Ábrahám (a Csáholiak őse) neje volt. — Hogy *Szoboszló fia Bagamér*, a székelyek vezére és trencsényi főispán, szintén a Ludán nemzetség tagja, már másutt igazoltuk.²

Mena. E nemzetségről szerző az egyetlen 1288-ból származó adatot közli. Ismerünk róla pedig többet: *a)* Péter fia János 1300-ban Parabut³ fia Istvánnak a veje, kitől a krassómegyei Buke, a kevegye Walter és Belan, a temesmegyei Réti és Papd (Bobda) birtokok egy részét kapja. *b)* 1311-ben pedig találjuk, hogy a Péter fia Jánosnak nőrokona (soror), Mihály bán leánya, a Csanád nb. Bézi Mihály neje s hogy Bézi Mihály a Sáp, Kalanda és Morócz nevű birtokokat, melyek azelőtt Mihály bán birtokában voltak, e Jánosnak eladja. Ebből mi azt következtetjük, hogy *Mihály bán is a Mena nemzetség tagja.* *c)* 1317-ben elmondja Károly király, hogy Péter fia Bobdai Jánosnak *Németi* nevű birtokában az ott egy ideig beszállásolt királyi hadsereg oly nagy kárt okozott, hogy kárpótlásul neki a temesmegyei *Pél* nevű birtokot adományozza. *d)* 1349 szeptember 19-ikén János már nem él és akkor fiai: Bobdai *Tamás* és *Mihály* Temesmegye közgyűlésén azzal állnak elő, hogy néhai Lambert országbíró (+1324) Temes megyében fekvő kalandai birtokukat elfoglalva tartotta, mely állításukat a jelen voltak egyhangúlag elismerték. Ebből kiviláglik, hogy szerzőnek azon állítása (I. k. 359. l.), hogy Sáp, Kalanda és Morócz Heves megyében feküdtek, nem áll! — Bobdai András fia János 1412-ben kir. ember Torontálmegyében. 1423-ban Bobdai Endre fiai János és István Nagykikinda melletti birtoko

¹ Anjoukori okmánytár, VI. k. 392. l.

² Hazai okmánytár, VII. k. 125. l.

³ Botka, Bars megyei okmánytár, 1. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 515. l.

⁵ Hazai okmánytár, VIII. k. 353. l.

⁶ U. ott, 194. l.

¹ Eredeti okmány az Apponyi-család levéltárában.

² Lásd ezekre Turul 1901. évf. 175. old.

³ Nevét a most Bács megyében fekvő Parabut helység őrzi.

sok. Maga Mena vagy Mene pedig Torontál-megyében feküdt.¹

Meyz. Az ismeretlen Rurcos a később is Baranyamegyében felmerült Rékas-sal azonos.

Miskócz. A *Gergelyföldi-ágra* vonatkozólag a kutatók figyelmét a következő adatokra akarjuk felhívni: 1. Mengech fia Mengech comes 1288-ban mint az eгри püspök tisztviselője a borsodmegyei Igriczii nevű helység eladásánál szerepel.² 2. Mongoch fia Jakab, Simon fia Sándor és fivérei, Péter fia Miklós 1280-ban a Semjén nembeliekkel egyezkednek.³ Tekintettel arra, hogy a Munguch név egyike a legkritikábnak s hogy vele — legalább tudtommal — más nemzetségnél nem találkozunk, azt hisszük, hogy a két fentebbi személy a Miskolcz nemzetség «gergelyföldi» ágához tartozik. — A «nyéki» ág őseről még többet tudunk mint azt, hogy csak Nagy Imre unokái kezdenek szerepelni. István ifjabb király 1270-ben tanusítja, hogy Imre comes fia Jakab neki már ifjúkora óta sok szolgálatot tett, a IV. Bélával vitt háborúk alatt eltántoríthatlan híve maradt, a feketehalmi tusában részt vett és Isaszeg előtt súlyosan megsebesült. Ezen érdemek elismerésül neki adományozza a saját révvámat, nevezetesen azon vidéken, hol a Hernád folyó a Sajóba ömlik; e révvám amúgy is azelőtt ősi birtokaihoz tartozott, de valahogy elidegenítették tőle.⁴ — Péter és Pál utódai mint «Ónodi»-ak szerepeltek, a mint ezt másutt kimutattuk.⁵

Fábián fia István kétségkívül 1343 kezdetén borsodmegyei szolgabíró.⁶

Monoszló nb. II. Istvánról szerző azt tartja, hogy kortársaitól a Csupor ragadványnevet kapta s hogy ő lőn a monoszlói Csupor-család névadója. Bár ez állítását nem igazolja vagy indokolja, mégis hisszük, hogy igaza van, mert az 1328- és 1338-ban a Csupor-család kezében volt, az Odra mentén lévő birtokok, továbbá a

csanádmegyei Csika és baranyamegyei Szilvás tényleg 1231-ben Monoszló nb. Tamás bán kezén voltak. — Vajjon már II. István kapta-e a Csupor ragadványnevet? nem tudjuk; mi csak azt találjuk, hogy István fia «Nicolaus dictus Chupor de Monozlo» 1321 augusztus 21-ikén mint báni ember a zágrábi káptalanat statuálja.¹ III. István leányáról, Kláráról tudjuk, hogy a pozsegai káptalan bizonyossága szerint 1361-ben még élt.²

Pápa. Roland nádor tanusítja 1252-ben, hogy a dömölki apátság *Pápa fia Márton* azzal vádolja, hogy az apátság birtokát képező, Veszprémmegyében fekvő *Kámond* helységben bizonyos részeket bitorol; Márton azzal védekezik, hogy a kámondi jószág ősi birtokát képezi; a dolognak az lett a vége, hogy az apátság Mártont pénzzel kielégítette.³ Miután a Pápa nemzetség 1286-ban Kámond mellett birtokolt, azt hisszük, hogy e Pápa fia Márton szintén a Pápa nemzetséghez tartozott. — Kustán fia Demeter fia Lászlóról meg tudjuk, hogy hűtlenségbe esett, minek következtében a király őt Tolnamegyében fekvő szaki birtokától megfosztotta s azt Száty nb. Jánosnak adományozta.⁴

Pécz. Hogy a Marczaliak őse *Gergely bán* 1288-ban országbíró lett volna, mint ezt szerző határozottan állítja, nincs bizonyítva, mert az illető okiratnak keltezése nincsen, szerző pedig állítását egyetlen érveléssel sem támogatja. *Joachim*nak még egy fia volt, kit szerző nemzedékrendi tábláján hiába keresünk. Marczali Joachim fia Éty mester t. i. 1374-ben a Somogy-megyében fekvő Berjég határában birtokos.⁵

Az *Apponyi-ágra* vonatkozólag itt csak a következőket akarjuk felsorolni: a) László *nem drégelyi várnagy*; ez csak Fejér olvasási hibájának szüleménye, ki az illető várat «Dragun»-nak vette. Az Apponyi család levéltárában lévő eredeti okiratban pedig úgy találjuk, hogy László 1308-ban *Preuge* azaz *Privigye* várnagyja volt. Vörös Tamásnak fivére: Orros Miklós; Péternek van két fia: István és Mihály; János 1325-

¹ Az ezekre vonatkozó kútfők a Temesmegyei okmánytár I. kötetében olvashatók.

² Hazai okmánytár, VII. k. 205. l. V. ö. Wenzel, XII. k. 473. l.

³ Wenzel, IX. k. 291. l.

⁴ Wenzel, VIII. k. 292. l. (Feltételezzük, hogy az okmány nem hamisítvány.)

⁵ Turul, 1901. évf. 176—177. old.

⁶ Anjoukori okmánytár, IV. k. 301. l.

Turul. 1902. III.

¹ Tkalčic, Mon. civ. Zagr., I. k. 99. l.

² Fejér, IX/III. k. 275. l.

³ Wenzel, II. k. 228. l.

⁴ Zichy okmánytár, I. k. 115.

⁵ Fejér, IX/VI. k. 182—184. l.

ben is él stb.¹ b) Hogy az Apponyi-ág birtokaiból csak Göröcsön, Széplak és Báb volnának ismeretesek, nem találjuk indokolva, hiszen Ivánka utódai megkapják 1295-ben a mosonyi várjobbágyoknak *Budey* nevű Győr-megyében fekvő földjét.² Szerző, úgy látszik, ezt a Győr-megyében Szemere mellett levő «Bodó»-val azonosítja. Mi azt hisszük, hogy *Budey* «Bodaj»-nak kiejtendő, mert *Boday* nevű nemes család Komárom-megyében volt, *Bodó* nevű helység azonban jelenleg sehol sem található. c) Vörös Tamás 1344-ben mint a magyar küldöttség tagja a pápától kéri 1. hogy neposának: *Lukács fia Istvánnak* egri egyházmegyebeli clericusnak 2. neposának *Miklós fia Gergely* győri egyházmegyeyi clericusnak javadalmat adjon.³ Tekintettel arra, hogy az előbbi az egri egyházmegyéhez tartozott és hogy az Ibrányi-ágban a Lukács és Gergely név divatos, biztosra vehetjük, hogy Tamás neposa István, Ibrányi Lukácsnak a fia. A győr-megyeyi Gergely Tamásnak talán csak anyai ágon rokona, míg István valószínűleg oly Pécz nb. ágból származik, mely az Apponyihoz legközelebben állhatott.

Hogy II. Miklósnak fia volt azon Csúz János, ki a horvát bánágot kormányozta — a mint ezt a 432-ik old. olvassuk — arról szó sem lehet. Egészen eltekintve attól, hogy az ifjabb Ludbregieknek a Pécz nemzetséghez való hozzátartozandósága nincsen bebizonyítva, figyelembe kell vennünk, hogy Lajos király 1358-ban a *magvaszakadt Ludbregi Miklós* zalamegyeyi birtokait: *Magyarádot* és *Esvándot* Debrentei Benedeknek adományozta.⁴ Ebből kiviláglik, hogy a Ludbregi ágnak Zalamegyében még több birtoka volt, mint a mennyit a szerző felsorol. Miután 1214-ben Magyarád mellett bizonyos Márk birtokos,⁵ alig szenvedhet kétséget, hogy benne I. Márkra, vagy a nemzetségnek valamely más ágához tartozó tagjára kell ráismernünk.

A *nevnai ág* őse: Servusdei kétségkívül azon Servusdeivel azonos, ki 1264-ben a Kerka mentén birtokos.⁶

¹ Az Apponyi-család l.-tárában lévő okmányok szerint.

² Wenzel, V. k. 122—123. l.

³ Supplic. ad Clementem VI. papam.

⁴ Csánki, III. k. 153. l.

⁵ Wenzel, VI. k. 368. l.

⁶ Wenzel, VIII. k. 116. l.

Lukács fia Benedek 1278 és 1280 között a zalamegyeyi Ukk helységre támaszt igényeket.¹

Mátyás fiaira megjegyzendő, hogy még 1295-ben is Alsó-Gyertyánágon birtokosok.²

Devecseri Márton alországbirót, kit czimerének alapján a Pécz nemzetség tagjának tartunk, szerző nem is említi, ezzel pedig következtetésbe esik. A Héder nemzetség Köcski-ágát a következő sorokkal vezeti be (162. old.): «Egyedül legjelesebb tagjának, II. Sándornak czimeréből következtetjük, hogy ez ág is a Héder nemhez tartozott.» 181. oldalon pedig mondja, hogy Lambert országbiró czimerének tanúsága szerint a Hermann-nemzetség tagja volt. Ha ezen esetekben a címer volt mérvadó, akkor Devecseri Márton alországbirónál is mérvadó lett volna, mert ő ugyanazon pólyát használta czimerében, mint a Pécz nb. Marczaliak.

Pok. I. (vagy *II.*) *Móriczra* már 1221-ben is ráakadunk, midőn, mint Száty nb. Miklós nádornak albirája, egy a győr-megyeyi Ujfalu határában volt és vita tárgyát képezett szőlő birtokában ítélezett.³ Miután ez Ujfalut később a Pok nb. Móriczhidaiak birtokában találjuk, világos, hogy itt a Pok nb. Móriczczal van dolgunk. II. Miklós 1315-ben Kolozsmegyey főispánja.⁴ — *Simon* 1374 és 1375 között halt meg; Katalin nevű özvegyét 1377—78-ban említik; ⁵ egy személy-e ő Simonnak azon nejével, ki 1353-ban, családjával együtt a veszprém-megyeyi Jákófalván tartózkodott,⁶ nem bizonyos, de igen valószínű. — Simon 1364-ben a «Megyesi» nevet viseli s előadja, hogy a szabolcs-megyeyi, *Őszödöt* a királytól kapta, de hogy azt most a Gutkeled nb. Várdaiaknak visszaadja.⁷ Végre még kiemelendő, hogy az ezen ághoz tartozó *Miklós vajda* és fiai 1319 február 9-ikén a krasznamegyeyi *Szécs* nevű birtokukat rokonaiknak, Lukács fiainak: Gergely, László és Péternek adományozták.⁸

Deta (=Gyéta) fivére *János* 1267-ben kétség-

¹ Zalamegyeyi okmánytár, I. k. 90. l.

² Wenzel, X. k. 209. l.

³ Wenzel, I. k. 182. l.

⁴ Teleki okmánytár, I. k. 34. l.

⁵ V. ö. Theiner, Mon. slav. merid., I. k. 328. l.

⁶ Anjoukori okmánytár. VI. k. 107. l.

⁷ Zichy okmánytár, III. k. 240. l.

⁸ Anjoukori okmánytár, I. k. 505. l.

A PETRI DERS CSALÁD CZIMERE 1417-BŐL.

kivül Béla hercegnek tárnokmestere és Varasd-megye főispánja.¹

A *Mérgesi-ágról* a következő, bár későbbre eső érdekes adatot ismerjük: 1480 és 1530 között bizonyos Balthasar Wilczek z Dobrzemi i Hulčina nevű cseh ember a Ratibor melletti Hultschin talajdonosa. Ennek neje: *Katalin* a «z Poku i Mareysse» nevet viselte és első házasságban azon Hans Trnka de Ratiborzan neje, ki császári hadvezér és troppai tartományi főnök volt. E nőnek atyja: Peter z Poku i Mareysse, a nőnek fivére pedig: Ferencz. Mindezekből, különösen pedig abból, hogy a külföldi forrás az utóbbi családtagot magyar hangzásu nevében Ferencz-nek mondja, kiviláglik, hogy itt

¹ Wenzel, VIII. k. 172. l.

a «Poki és Mérgesi» névnek elrontott alakjával van dolgunk. Péter és fia Ferencz tényleg elő is fordul 1436 és 1475 között.¹ — Mily nehezen sikerül a külföldi családokba beházasodott és külföldön élt személyek eredetét és nevét helyesen megállapítani, mutatja legjobban az, hogy azon porosz-sziléziai kutató, ki 1891-ben tölem a fentebbi Katalin hovátartozandóságára nézve felvilágosítást kért, a «z Poku i Mareysse»² megjelölést egyszerűen, de határozottan, «von Bock und Sanct Marien»-nek vette.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Sopronmegye okmánytára, II. k. 250—488. l.

² Erről a «Mareysse»-ről különben azt hisszük, hogy az eredeti német vagy szláv okmányban «Meryese»-nek van írva.

VEGYES.

A Petri Ders család czimereslevele 1417-ből.

(Színes czimerképpel.)

A Hont-Pázmán nemzetségből származó Petri Ders család 1417-ben ősi nemzetségi czimerét, megtoldva azt újabb jelvényekkel, Zsigmond királytól adományban nyerte.

Ez időben a családból főleg *Benedek* tünt ki vitézségével és a trón s haza javára tett sikeres szolgálataival. Különösen Bosnyákországban küzdött vitézül s önfeláldozón a kereszténység elnyomására törekvő török csapatokkal; de a hatalmas király érdekében, kinek tartományai Európa legnagyobb részében elterjedtek, Német-, Francia- és Angolországban is szorgoskodott. Ezen sokoldalú buzgó szolgálatait a király azzal jutalmazá meg, hogy kérelmére, Konstancz városában 1417. évi Érzsébet napján (november 19.) kelt királyi oklevél szerint, neki s általa atyjának Lászlónak továbbá s fivéreinek Péter, Gergely, Ágoston és Pálnak s ezek utódainak nemességük kitüntetéséül s díszéül czimert adományozott.

E czimer, mint a mellékelt hasonmás mutatja, ferdén álló pajzs kék mezéjén ezüst félholdat és felette hatküllős csillagot ábrázol, melyeket két zöldszinű papagály csőrében és karmaiban tart; a pajzs felett zárt ezüst sisak áll, melynek koronájára helyezve a pajzsalak ismétlődik. A takarók színe mindkét oldalról kék és vörös.

A czimer főmotivuma, mint látjuk, a Hont-Pázmán nemzetség ősi czimerével azonos. A két

papagály csak arra szolgál, hogy a nemzetségből már egészen kivált Ders családot már czimerében is megkülömböztesse valami jel a nemzetség többi ágaitól.

A czimerlevél szövege a következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo jure procedunt, et omnium nobilitatum insignia aregia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Benedictus filius Ladislai Ders de Petri, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque complacitiis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse vobis et Sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus, in nostris agendis prosperis et adversis persone et rebus suis non porcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentiorum litterarum nostrarum capite depicta majestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et ex consequenti eidem Ladislao patri, item Petro, Gregorio, Augustino et Paulo fratribus suis carnalibus ex nostra liberalitate regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Benedicti grati affectibus, intuentes obsequiorum laudabilia merita et actus strennuos, quibus ipse in plerisque nostris et

sacre ipsius regni nostri Hungarie corone agendis a longinquis temporibus sub diversitate locorum et temporum, et presertim in exercitibus nostris expeditionibus in regno nostro Bozne quamplures, adversus nostros et regnorum nostrum emulos, utputa Turcos crucis Christi blasphemos instauratis; nec non in Francie et Anglie regnorum, ac presentibus Allemanie partibus, quas nos pro sacrosanctæ universalis ecclesie, que iam superni luminis gratia illustrante ad verum et unicum ejus sponsum pervenit et sacri imperii status reformationem duce Christo, qui lux vera est hominum, feliciter perlustravimus, non parcendo rebus suis et persone, sed variis periculis imminentibus se ipsum exponendo celsitudini nostre intentissimis animi desideris studuit se ipsum gratum reddere et acceptum, volentes itaque eum premissorum suorum laudabilium meritorum intuitu, regalis munificentie antidoto prosequi, speciali animo deliberato, et ex certa scientia eidem Benedicto et per eum memoratis patri et fratribus suis, cunctis quoque ipsorum fratribus et consanguineis ac heredibus et successoribus universis, ad prefati Benedicti supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis gratie nostre ad majorem eiusdem Benedicti et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam motu proprio concedimus ac presentibus elargimur. ut idem Benedictus et alii supradicti eorumque heredes et quilibet ipsorum et posteritas universa nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat a modo inantea, in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali gestare valeant, pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et de tanto munere singularis gratie antefatus Benedictus et alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regum eorumdem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad præmissorum memoriam perpetuam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utitur appensione, pro prefatis Benedicto et aliis supradictis jussimus communiri perpetuo et in eum valituras. Datum Constantie, in festo Beate Elisabeth vidue, anno domini millesimo, quadringentesimo decimo septimo; regnorum nostrorum anno Hungarie tricesimo primo romanorum vero octavo.

Az oklevélről a függő pecsét elveszett, csupán a vörös-zöld selyem zsinór lóg le róla. Eredetije a leleszi konvent országos levéltárában őriztetik.

LEHOCZKY TIVADAR.

Bánfi Lukács nemzetsége.

A XIII. század előtti genealogiai viszonyok, nemzedékrendek pontos megállapítása az okmányok gyér volta mellett alig lehetséges. Példárá *Lukács érsek* származásának kérdése, a melylyel máig sincsenek tisztában genealogusaink. Az alábbiakban e kérdés tisztázásához akarunk néhány érvel járulni.

Lukács érsek származásáról hiteles adattal nem rendelkezünk. Csak egy bizonyos: hogy egy testvére volt, kinek előkelő embernek kellett lenni. Neve *Albanus*, a mit Pauler¹ *Apa banus*-a magyaráz.

Ezen bizonyos ténynyel szemben egy csomó találgatást állithatunk szembe. Lehoczky szerint² a *Buzád-Hahót* nemzetségből származott; ezen állítást elfogadja Nagy Iván is.³ A mit azonban jegyzetében indokolásul elmond, az nagyon zavaros. Összekeveri az *alsólendvai Bánffi* családot, a mely csakugyan *Buzád* nembeli, a *felsőlendvai, Gútkeled nemzetségből származó Bánffi* családdal, mely az *Amadé* családdal együtt csakugyan közös törzsből fakadt. Knaunál⁴ is e tévedéssel találkozunk; nála mint *Lucas Bénédictus de Alsó Lindva de genere Guthkeled* szerepel; a mire Pauler⁵ találónan jegyzi meg: «oly korban, mikor még vezetékevekről egyáltalában véve nem lehetett szó.» Marczali⁶ és Thallóczy⁷ *Bánffy*-nak nevezik.

Kisérleljük meg ezen mesés burokból a (valószínű) történelmi magvat kihámozni s az ellentmondó állításokat összeegyeztetni. Szerintem az kétségtelen, hogy *bánfi* volt; az az egy (N. N.) bán fia (filius bani). Innen eredt — mert csak valami alapjának kell lenni — az alsó- és felsőlendvai Bánffi-féle származtatás.

Ha *Albanus* alatt csakugyan *Apa banus* lapang, akkor *Lukács* testvére Ung- és Zemplén-megyékben volt birtokos,⁸ tehát oly vidéken, mely a *Gútkeled* nemzetség (északi) sárvármonostori ágazatát (a Kisvárdaiakat, Atyaiakat, Gúthiakat, Balkányiakat, rozszályi Kúnokat, Gacsályiakat, Darócziakat, Anarcsiakat [Berencsieket, Kenézieket], Bacskaiakat, Ráskaiakat, Buthkaiakat, Csatáriakat, Málczaiakat, Márkiakat, Wiczmányakat) uralta.

Ezen topografiai érvel tekintetbe véve és szem előtt tartva a kronologiai adatokat, atyjának azon *Elek bánt* tartom, ki valószínűleg *Gútkeled* nb. s ki a Dráva körül, Varasdban, Zalában volt birtokos.⁹

Hogy ezen *Elek* valószínűleg a *Gútkeled* nemzetségből ered, Pauler mutatta ki.¹⁰

Egy bizonyos *Márton comes* alapította a *csatári* monostort, melynek későbbi patrónusai épen a *Gútkeled* nemzetség sárvármonostori ágából származtak.¹¹ Ezen *Márton* 1136 körül kelt okle-

¹ Magyarország története, I. k. 495. l. 491. jegyz.

² Stemmographia, II. k. 40. l.

³ Magyarország Családjai, I. k. 162. l.

⁴ Monumenta Ecclesie Strigoniensis, I. k. 114. l.

⁵ U. ott.

⁶ Történelmi Tár, 1878. évf. 170. l.

⁷ III. Béla és a magyar birodalom, 19. l.

⁸ Pauler, id. h. 290. l.

⁹ Id. h. 229. l.

¹⁰ Id. h., 472. l. 422. jegyz.

¹¹ Fejér, codex diplomaticus IV. r. III. k. 179. l.

velében¹ említi, hogy Csatárt közösen birta testvérével, *Elekkel*. Elek részét annak életében kapta.² Elek, úgy látszik, azonos a bánnal, s így Márton testvére volna.

Hármas érv szól tehát a mellett, hogy Lukács Gútkeled nb. Elek bán fia:

1. Hogy Lukácsot bán-finak nevezik régebbi íróink.

2. Hogy Lukács testvére Apa bán oly vidéken volt birtokos, hol később a Gútkeled nemzetség sárvármonostori ágát találjuk.

3. Hogy Elek bán testvére Márton alapította a csatári monostort, melynek későbbi patrónusai a Gútkeled nemzetség sárvármonostori ágából származtak.

S ezen feltevésnek a kronológia sem mond ellent.

Elek már II. Béla ideje előtt vagy idejében adta elhalt fia lelki üdvéért a zágrábi püspökségnek *Toplicza* (Toplissa) földet, melyet II. Béla idejében Belee varasdi ispán erőszakosan elfoglalt.³

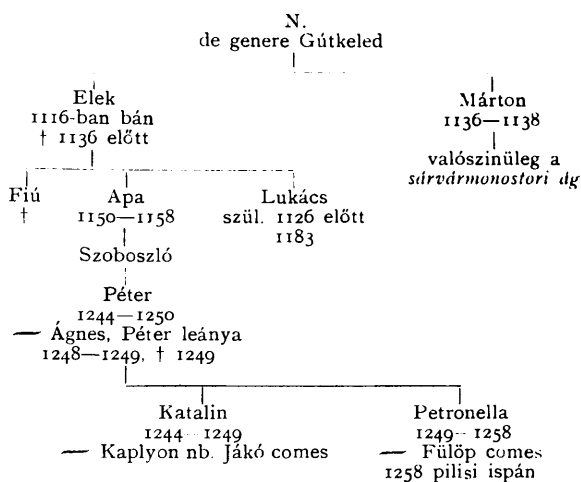
Az 1115. év őszén Zárát Falier Ordelafo doge elhódítván Magyarországtól, 1116-ban *Elek bán* vezet sereget felmentésére. De a doge V. Henrik német királytól segélycsapatokat kapván, azokkal a magyar sereget Zára mellett június 20-ikán megverte és sok magyar főurat elfogott.⁴ Közöttük volt-e Elek, nem tudjuk; így azt sem mondhatjuk meg, vajon a következő év (1117) támadó seregét megint Elek vezette-e? 1116 után eltűnik szemünk elől. 1136 előtt meghalt.

Márton, ki mint láttuk 1136 körül a csatári monostort alapította, 1138-ban, midőn II. Béla, atyja «kedves dömösi monostorát», melyet ugyan felépített, de «sok viszontagsága miatt, úgy a mint akarta volna, be nem rendezhetett» «Ilona kegyes királynéval», «kivülről, belülről», «kellő megfontolással» rendbe szedte, az ispánok között mint zalai szerepel.⁵

Eleknek három fia volt. Az egyiket névleg nem ismerjük; ez korán elhalt. A másik kettő közül *Ápa* lehetett az idősebb. Már 1150-ben mint országnagy és II. Géza kedves embere szerepel (Appa comes eo tempore apud Regem graciosissimus).⁶ 1152-ben ismét országnagy,⁷ 1156-ban bodrogi főispán,⁸ 1157-ben (egyszer kelet nélküli,⁹ egyszer márcziusi oklevélben¹⁰ or-

szágnagy, 1158 elején országbíró;¹ 1158 derekán Belos helyébe lép mint bán. Ehez képest a Wenzelnél (VI. k. 91. l.) közölt oklevelet is 1158 körülre kell datálnunk, s nem 1150 körülre.

Lukácsra nem vesztegetek szót. Ő bővebb életrajzra volna érdemes. Hanem közlöm hypothetikus!) nemzedékrendjét.

Még egy körülmény szól ezen nemzedékrend mellett, habár döntő érvnek nem tekinthetjük. Ezen ág Varasdban, Zalában is birtokos lévén, a társadalmi állása és vagyona révén úgy szólván hivatva volt a báni méltóságra. Elek, Apa bánok voltak; Márton (valószínű) utódai között pedig István (1251.), «Pektári» Ioákim, István, Málczai Pál, Miklós (1275. voltak bánok.

További genealogiai kutatások szempontjából és érdekében nem tartom hiábavalónak ezen ág- és birtokait — már a mennyire ösmerem — összeállítani:

Csatár, név szerint nem ismert birtokok a Dráva körül, Nagy-Mihály (Zemplénben), Revisce (Röcse) (Ungban), Tarna (u. ott), Toplicza (Zágrábmegyében), Topolyán (Zemplénben), ismeretlen nevű birtok Varasdmegyében, Vinna (Ungban), Zavadka (u. ott) s név szerint ismeretlen birtokok Zalamegyében.

Am nem hallgathatom el, hogy egy bizonyos körülmény ellene szól feltevésnek. A nagy-mihályi ág czimere egészen eltér a Kaplyon nembeliek czimerétől. Valószínűnek látszik, hogy ezt a czimert női ágon, talán épen Szoboszló fia Péter leányától örökölték. S ez a czimer nem Gútkeled czimer. De ez az ellentmondás is csak azon a feltevésen alapszik, hogy a Nagy-Mihályiak czimerüket Szoboszló fia Péter leányától örökölték.

Ifj. KÁLLAY UBUL.

¹ Knauz, i. m. I. k. 112. l.

¹ Fejér, II. r. III. k. 88. l.

² Magyar Könyvszemle, I. évf. 15. l.

³ Ikalcsics Monumenta, I. k. 4. l.; Wenzel, Árpád-kori új okmánytár, XI. k. 45. l.

⁴ Pauler id. h., 229. l.

⁵ Id. h. 248. l.; Knauz, i. m. I. k. 97. l.

⁶ Wenzel, Árpád-kori új okmánytár, I. k. 60. l.

⁷ U. ott, 62. l.

⁸ Knauz, i. m. I. k. 108. l.

⁹ Wenzel, i. m. VI. k. 92. l.

¹⁰ Knauz, i. m. I. k. 111. l.

A Gútkeled nb. régibb Majádyak.

(Adalék a váradi regestrum értelmezéséhez).

Minden magyar genealógusnak őszinte örömet okozhatott, hogy Wertner Mór megkezdte nemzetségi kutatásainak folytatását. Azonban kiváló tudósunk meg fogja engedni, ha egy kisebb, de a genealógiai lényegét nem érintő tévedését helyreigazítom. Szerinte «bizonyos Majád comes sopronmegyei birtokos és unokája Miklós 1219-ben a Tomaj nb. Dénes fia Örkönd pappal és ennek fivéreivel bizonyos birtokügyet rendeznek, a melyben őket Majád udvarbírája, Fiod képviseli. Arról volt szó, hogy a két fél a *Zalamegyében* feküdt *Hene* birtokot felosztotta». ¹ A tudós szerző Fejér, VII. r. l. k. 199. l.-ot idézi forrásul. Ez a másodrendű forrás téveszthette meg Wertner-t. Mert jelen esetben *Hene, szabolcsmegyei* birtokról van szó a *váradi regestrum* egy sokat vitatott, egész irodalommal bíró okmányában. ²

Mivel az egész okmányra ki akarok terjeszkedni, szükségesnek tartom az egészet közölni:

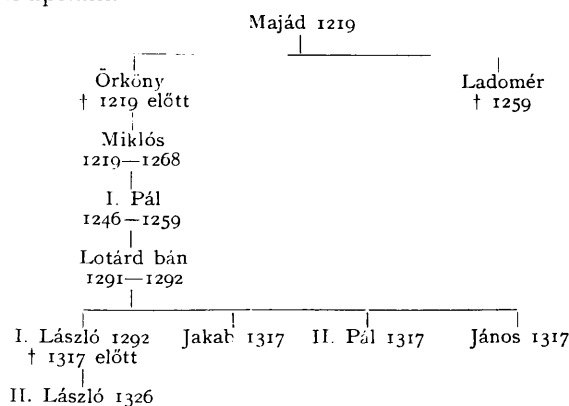
Anno dominice incarnationis M^o CC^o XIX° pristaldus regis nomine Martinus de uilla Shama in prouincia Suprutus veniens cum curiali comite Moyad comitis nomine Fiod et clerico Urcundo filio Dionisii contestatus est nobis divisionem Hene ipso mediante factam inter Moyad comitem et Nicolaum nepotem eius ex una parte et Vrenetus filium Dionisii cum fratribus suis hoc modo quia cum locus uille Hene in diuisione Mayad comiti audisset, Vrcultus volens satisfacere, terram in Thoufő mensurando Mayad comiti pro eo dedisset, sed Mayad comes eundem locum uille Vrcundino et fratribus suis gratis concessissent. Ipsa uero terra Hene soli ordine metarum diuisa inter predictas partes perhibetur, prima itaque meta egreditur de terra Bogdan et uadit ad Thoufeu et inde transit ad Veyzlo et inde versus domum Vrcultus (a többi hiányzik).

A topografiai adatok meghatározására a következők szolgálnak:

Hene «északi Szabolcsban puszta, a Besztereczre vivő ut jobb oldalán Kéki mellett». ³ «Terra Nicolai filii Vrcund «Hene» nominata». ⁴ Régeente a mai Nyir-Bogdány szomszédja, most pedig alkotó része.

E Hene valamikor Gútkeled nb. Lothárd bán birtoka volt. ⁵ Ennek a Lothárdnak apja

Pál volt (1246—59), nagyapja Miklós. ¹ A «terra Nicolai filii Vrcund Hene» kitétel pedig alkalmat ad nekünk az egész nemzedékrendet megállapítani.

A Dénes és Örköny név alapján régebben én is e tagokat Tomaj nb.-eknek tartottam. De épen Wertner czikke és *a birtok felosztás ténye* arra indit engem, hogy Dénes fia Örkönyben is Gútkeled nembeliet lássak. Ezen, határozottan Tomaj nb. nevek használatát alighanem valamely anyai ősüktől örökölték.

S most már bocsátkozzunk az oklevél további elemezésébe.

Onomastikai szempontból a következő adatai érdekesek:

Fiod. Férfi-név. Kiejtésére nézve irányadó Fiad puszta, Tét mellett, Szabolcs-ban. Tehát nem Fiád, mint Kandra véli.

Mayad, Moyad. Férfi-név = Majád.

Vrcultus, = Vrcundinus, = Urcundus. Se nem Örkönd, mint Wertner, se nem Örköny, mint Kandra véli, hanem Örköny vagy Örkény. ²

A *geografiai* adatokból Henét, Bogdányt már megmagyaráztuk. Tófő valamelyik tó mellett fekvő helység lehetett, akár Gégény is, mint Kandra állítja.

Veyzlo = veszlo = halfogó hely. Kandra szerint «a vészlés-sel való halászat folyó vizeknél levén gyakorolható, betű szerinti értelmezésének itt sem helye, sem oka nincsen s talán Beszterecz lappang alatta.» A váradi regestrum nagytudományu értelmezőjét azonban itten heve, egyes helyneveket stb. palæografiai uton megmagyarázni, elragadta, mert veyzlo itt csakugyan nem más mint «halfogó»; Mező-Csáth *álló* vizeiben még ma is «vejszével» fogják a halat.

S most egy sokat vitatott helynévhez jutunk. «Uilla Shama in prouincia Suprutus.» Suprutus vármegye, mennyi tiuta folyt el éretted!

¹ Turul, 1901. évf. 104—105. ll.

² A váradi regestrum. Értelmezi Kandra Kabos. Budapest, 1898. évf. 100—102. lapokon. Egy genealogiailag rendkívül fontos forrásmunka — kellő kritika mellett!

³ Kandra, i. h.

⁴ Wenzel, VIII. k. 199. l.; Zichy okmánytár, I. k. 61., 415. ll.

⁵ Anjoukori okmánytár, IV. k. 106. l.

¹ Turul, id. h. 106. l.

² Pauler. A magyar nemzet története Szent Istvánig, 170. i. 122. jegyz. 270. l.

Nem akarok a régebbi irodalomra hosszasan kiterjeszkedni, ezért csakis Kandra nézetét elevenitem fel. «Suprutus vármegyét ki itt, ki amott keresi. Hőke Lajos az Ormányságban, Balássy Ferencz néhai tudósunk, Kővár vidékén». (L. Századok 1882. 570. . . .) Nekem úgy tetszik, hogy itt messze menő kombinációkat tenni nem lehet. Az ügyeset szintere Szabolcs azon része, mely a Regestrum idejében és azontúl is sokáig borsvai terület volt. Idevalónak kellett tehát lennie a pristaldusnak is. Vagy mivel ezen poroszló «pristaldus regis» volt, lehetett a szomszéd vármegyébe való is illetőség tekintetében. A fő az, hogy itt előbb a falut kell megállapítani, nem a vármegyét. Különben lehetetlen a kibontakozás.

A Shema névalak mindjárt első tekintetre elárulja, hogy hamis, azt különben sem lehet *Soma* vagy *Somfalva* névalak egykoru kiírásának venni. De lehetetlen egyuttal róla egyéb módon, mint hozzátéveleg szólani. *Sh* állhat *Ch* helyett, ekkor Chamát kapunk. Csomaköz van Szatmárban. *Sh* az eredetiben lehetett egy betű, p. *V* vagy *W* és ekkor eredeti alakjában *Vosián* vagy *Wosiá*-nak vehetjük, melynek a mai *Varsány*-olvasás és helynév felelne meg.

Oklevelek szolgáltak pedig alapul, hogy Varsányt számításba vegyük. Ugyanis az itt szereplő «Márton nevezetű királyi pristaldust» azonos személynek nézzük azon Simon fia, Varsányi Mártonnal, kit királyi poroszlóként 1231-ik tá-

ján szerepeltetnek az okiratok Fejér, III. r. 2. k. 262. l.; Wenzel, VI. k. 500. l.).

Varsány (Vossen, Wasen, Wassen szatmármegyei hely, számittatik Szebrushoz is, mit a *Suprutus*-ból bajos kiolvasni.¹

Bár a kiindulási pontokat mindenben elfogadom, a végeredményt illetőleg Kandrával még sem érthetek egyet. Borsvai területen történik a birtokfelosztás; ily kis jelentőségű ügyben alig küldött a király más megyéből poroszlót. — Már mint Kandra is megjegyzi, Shama lehet Chama is; *Csoma* falu pedig van Beregben, tehát a régi Borsva határai között. *Shama szerintem tehát Csoma*; Suprutus provincia pedig csak *geografiai jelző*: Csoma in provincia *Supra Thass*. Thass t. i. már Anonymus korában egyik legjelentékenyebb helysége ezen vidéknek, tehát semmi különös, ha egyes vidékrészt róla neveztek el. Minő kiterjedése lehetett ezen *Thass feletti vidéknek*, mit értettek alatta, azt ma már bajos megmondani.

Most már csak azon óhajtással fejezem be soraimat, hogy miután Kandra Kabos a Váradi Regestrumot hozzáférhetővé tette, bár akadna valaki, a ki a nagybecsű forrásnak helyrajzi és genealogiai adatait is feldolgozná.

A ki erre vállalkozna, új kincses bányát nyitna meg a magyar családtörténet számára.

Ifj. KÁLLAY URUL.

¹ Id. h. 100—101. l.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi szeptember 25-ikén ülést tartott, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklése alatt *Barabás Samu*, *Csánki Dezső*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *Pettkő Béla*, ifj. *Reissig Ede*, id. *Szinnyei József*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *Áldásy Antal* jegyző felolvasta *Kubinyi Ferencz* évd. tagnak A Záh és Zák nemzetségek című dolgozatát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén a titkár bejelentette *Berzeviczy Edmund* és *Hajnik Imre* ig.-vál. tagok elhunytát. Az igazgató-választmány két érdemes tagjának elvesztése felett jegyzőkönyvileg adott kifejezést és elrendelte, hogy a hátramaradtakhoz részvétirat intéztessék s az elhunytak emléke a Turul hasábjain közölteendő nekrológban nyerjen megerősítést.

Új tagokul megválasztottak *Füssy Tamás* perjel,

Zala-Apátiban (aj. a titkár), *Kiss István* tanárjelölt, *Sajó-Kazán* (aj. a titkár), *vajai és ibrányi Ibrányi Mihály* nyug. m. kir. honvéd százados, *Galgagyörkön* (aj. Petrovay György) és dr. *Szentpétery Imre* tanárjelölt, *Budapesten* (aj. a titkár).

A Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. részéhez készült felhívás és bejelentési iven kinyomott példányait a titkár azzal a jelentéssel mutatta be az igazgató-választmánynak, hogy azok megfelelő példányszámban a szerkesztők rendelkezésére bocsát. attak és szétküldésük október hó folyamán meg fog történni.

A titkár jelentését, hogy a társaság *Mátyás király kolozsvári szobrának* leleplezésére *Kolozsvár sz. kir. város törvényhatóságától* meghivatván, a nagy nemzeti ünnepen való képviselésre az elnökség útján *Kőváry László* ig.-vál. és *Posta Béla* évd. tagokat kérte fel, helyeslőleg vette tudomásul s elrendelte, hogy a szobor leleplezése napján a törvényhatósághoz üdvözlő távirat intéztessék.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság vagyón

állapota az ülés napjáig a következő volt: Bevétel 4527 kor. 05 f., kiadás 3733 kor. 36 f., maradvány 793 kor. 69 f. Vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Magyar Nemzeti Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. füzetének költségeire félretéve 269 kor. 46 f., pénztári készlet 793 kor. 69 f., összesen 31,863 kor. 15 f.

Az igazgató-választmány e jelentést tudomásul véve, utasította az elnökséget, hogy a kötelezvény nélküli alapítványok kötelezvénynyel való biztosítására a szükséges lépéseket újból megtegye s azok eredményéről annak idején jelentést terjeszzen eléje.

A nagygyűlés napjának és tárgysorozatának megállapítására a februári ülés határozatából kifolyólag ez ülés feladatát képezvén, az igazgató-választmány a nagygyűlést december 15—20. napjai közti időben határozta megtartandónak, a legközelebbi ülésnek tartva fent az időpont és a napirend végleges megállapítását.

Végül a titkár jelentette, hogy az igazgató-választmány kebelében három hely van üresedésben és felkérte az igazgató-választmány tagjait, hogy e helyek betöltésére, valamint esetleg levelező-tagok választására vonatkozó ajánlataikat a legközelebbi ülést megelőző napig zárt levélben küldjék be a titkári hivatalhoz.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök Kollányi Ferencz és id. Szinnyi József ig.-vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülés véget ért.

Hajnik Imre.

1840—1902.

A magyar tudományosságot 1902-ben igen sok veszteség érte; egymás után dőltek ki a sorból legkiválóbb képviselői, legerősebb oszlopai, köztük akárhány olyan, a kinek elhunytá betölthetetlen ürt hagyott maga után.

Ezek közé tartozott a magyar jogtörténet legjelesebb művelője, Hajnik Imre. Benne a magyar tudósvilág nagy tehetségű, csodás szorgalmu munkást, társadalmunk mindenki által tisztelt tagot, nagyszámu tanítványai szeretett tanítót, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság pedig egyik legrégebb igazgató-választmányi tagját veszttette el, egyikét azoknak az érdemes alapítóknak, a kik társulatunkat husz évvel ezelőtt életre keltették.

A megboldogult olyan családból származott, a melyben a jogtudomány művelése apáról fiura szállott. Száz év óta családjának majd minden tagja ügyvéd és szakiró; nagyatyja az egyetemen a statisztika és bánya-

jog tanára, szerzője egy terjedelmes és a maga idejében nagy tetszéssel fogadott magyar jogtörténetnek. Ő maga is ügyvédnek készült, de kevesebb érzéssel bírván a jogászai működés gyakorlati oldala iránt, inkább elméleti tanulmányoknak szentelte magát. Pályáját mint tanársegéd kezdte meg a pozsonyi akadémián, a hol egyuttal a könyvtárt is kezelte. Néhány év múlva a váradi s kassai jogakadémián találkozunk vele, majd 1867-ben a győrin, a melynek az alig huszonhét éves, de már mint szakbeli író feltűnést keltett ifju igazgatója lett. Őt évvel utóbb a budapesti egyetemen elnyerte az egyetemes és hazai jogtörténet tan-székét, a melyen majdnem haláláig működött.

Hajnik Imre azok közül a szerencsés emberek közül való volt, a kik hajlamból választott pályájuk iránt végig megőrzik szeretetüket. Tanár volt, a szó legne-mesebb értelmében, a kinek előadásaira tódultak a tanulni vágyó hallgatók, mert érezték, hogy ajkáról sohasem szól egyéb, mint meggyőződés szülte igazság. Előadása rendkívül élvezetes volt; módszere világos, okoskodása meggyőző erejű s lelkesedése magával ragadta tanítványait, a kik előtt emléke felejthetetlen leszen.

Bár az előadás művészetében mester volt, tisztában volt vele, hogy a tanár kötelessége koránt sincsen kimerítve azzal, hogy tudományát előszóval közli a tanulókkal; tudta, hogy könyvet kell a hallgatók kezébe adni, a mely alapul szolgáljon az előadásokhoz. Így jelent meg már 1867-ben első önálló műveként a hazai jogtörténet vázlata: *Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiség megállapításáig*, a melyet 1872-ben a *Magyar alkotmány és jogtörténet* első kötete követ, három év múlva pedig az *Egyetemes európai jogtörténet*. Ez utóbbinak megjelenése korszakot alkot jogi oktatásunk történetében, a mely Hajnik előtt nem volt képes a német irodalom és jogtörténeti oktatás hatása alól kibontakozni.

Munkás életének második felét majdnem teljesen a magyar jogtörténetnek szentelte. Tanári kötelességtől fenmaradó idejének nagy részét levéltárak anyagának átkutatására fordította; oklevelek ezreit olvasta át, hogy rekonstruálhassa az ősi jogelveket, a melyeken a magyar állam felépült, s a magyar társadalom fennállott. Szorgalma csodálatraméltó volt, buzgósága sohasem lankadó. Munkásságának gyümölcsei egy se-reg monografiában vannak letéve; a királyi könyvekről, a perdöntő esküről, a régi magyar perjog okirati bizonyításáról, az örökös főispánságról a hasonló tárgyakról írott művei, kisebb-nagyobb értekezései mind a magyar történelem s a magyar jog egy-egy homályos pontjára deritenek világosságot. Mindezek azonban csak előmunkálatai voltak egy nagyszabásu, a magyar jogfejlődés egész történetét felölelő nagy műnek, a

melynek első része 1899-ben jelent meg: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Arpád- és vegyes-házi királyok alatt* címmel.

Ez a könyv mindenkor a magyar tudományos irodalom legszebb alkotásai közé fog tartozni; egy emlék lesz, *aere perennius*, a mely írójának nevét hosszú századokon át örizni fogja a feledéstől; kétszeresen becses alkotás, mert irodalmunknak olyan korából való, a mely vajmi kevés örökbecsűt termelt nemzetünk hasznára.

Fájdalom, a munkás életet hirtelen megszakította a halál. Hajnikot utolérte a szorgalmas, a lelkükből dolgozó tudósok sorsa. A szellem s a test nem bírta meg a szakadatlan, a pihenés nélkül való munkát. S a kik tanultunk tőle, a kik tisztelettel, szeretettel tekintettünk rá, megilletődve láttuk elmúlni akkor, a mikor még sokat s nagyot remélt tőle nemzete. Sic fata tulere. A mester eltávozott körünkől, de emlékezete műveiben élni fog, példás, munkás élete fátkyaként fog előtűnik világitani.

I.

Berzeviczy Edmund.

1836—1902.

A Berzeviczy család nem csupán hazafias és lelkiismeretes köztisztviselőket adott a hazának, hanem a magyar tudományosságának is számos művelője került ki belőle. Ez utóbbiak közé tartozott Berzeviczy Edmund is, ki a közpályán csak rövid ideig szerepelt s élete nagyobb részét csendes munkálkodásnak szentelte.

Sárosmegye szülötte volt. Középközlőit Kis-Szebenben, Eperjesen és Lőcsén végezte. 1854-től 1858-ig a budapesti egyetemen jogot hallgatott, e mellett azonban esztetikai, bölcséleti, történelmi és irodalomtörténeti tanulmányokkal is foglalkozott. 1864-ben Sáros vármegye első aljegyzőjévé, majd 1865-ben főjegyzőjévé lett. Főjegyzői állásától valószínűleg már 1867-ben megvált ugyan, a megyei ügyek intézésében azonban tovább is tevékeny részt vett, s az 1871 végén megejtett általános tisztújítás alkalmával egyhangulag alispánná választatott. 1875 végén lemondott alispáni állásáról is s ezzel egyszer s mindenkorra megvált a közpályától.

Kezdetől fogva nagy előszeretettel foglalkozott történelmi tanulmányokkal s az osztrák történelem tanára Wolf már egyetemi hallgató korában dicsérrel említ ebbeli buzgalmát. Első munkája *Mignet* Stuart Máriájának magyar fordítása volt (Pest, 1863) melyet ismertetője Szász Károly is gondos és nagyon élvezhető munkának tartott. Családja gazdag levéltárában sokat és kedvvel kutatott, s az ott felhalmozott régi

oklevelek kincseit ismertetni törekedett. E kutatások első eredményeképpen közölt 1864-ben a Vasárnapi Ujságban egy rövid cikket a Tarczay családról, a melyből később tartalmas és terjedelmes tanulmány fejlődött, a Tarkóéék hatalmi törekvései Sárosban a XIV., XV. és XVI. század folyamán cím alatt. (Századok, 1894.) Kiválóan érdekes Berzeviczy István életéről írott nagyobb értekezése, melyet a Magyar Történelmi Társulat 1881 augusztus 22-iki értekezési nagygyűlésén olvasott fel. Okleveles emlékek alapján, nagy gondnal és részrehajlatlan kritikával készült e munka, mely nem csupán családtörténeti szempontból nevezetes, hanem a XVII. századi magyar történelemnek is érdekes képét mutatja be.

Családtörténeti tanulmányokat írt a csatári és szedi-kerti Hoffman családról (Századok, 1892) és a báró Brudern családról (Turul, 1897), foglalkozott továbbá a magyarországi sárkányrend történetével is. (Turul, 1897).

Tevékeny és nemes lelek volt, ki elhalt atyjának emlékül megtartott hajfűrtjét éppen olyan kegyelettel őrizte, a milyen lelkesedéssel kutatta az ősök emlékeit. Veszteség érte halálával a magyar történettudományt, melynek serény munkása volt; veszteségét érzi társulatunk is, melylyel szemben mindig meleg érdeklődéssel viseltetett.

SZAKIRODALOM.

Háromszék vármegye családjai. Szerkesztette Pál-may József. Kiadja a Jókai-nyomda-részvénytársulat Sepső-Szent-Györgyön. 1902. (Negyedrétt, 494. lap.)

Még csupán két éve mult, hogy Pál-may József Udvarhely vármegye nemes családainak történetét megírta,¹ s már újból egy székely vármegye nemességét mutatja be, kilátásba helyezvén, hogy Marosszék és Csíkszék nemes családainak történetét is fel fogja dolgozni, s ezzel a székely nemesség teljes rajzát fogja adni.

A cél, melyet szerzőnk maga elé tűzött, mindenestre nagy jelentőségű, mert nemzeti multunk és a magyar nemesség története, úgyszólván, azonos fogalmak, s ki a magyar nemesség történetét kellő világításba helyezi, az hazai történelmünk felderítése körül feledhetetlen érdemeket szerez magának. A magyar nemesi élet központjai századokon keresztül a vármegyék voltak, melyek gyűlései nem egy esetben gyakoroltak döntő befolyást a nemzet sorsára. Ha tehát

¹ Udvarhely vármegye nemes családjai. Szerkesztette Pál-may József. Kiadja Betegh Pál könyvnyomdai műintézet Székely-Udvarhelyt. 1900. (Negyedrétt, 264. lap.) Ismertetését lásd Századok XXXV. évf. 67. és 68. l., Turul XIX. k. 47. és 48. l.

a nemességet vármegyénként csoportosítjuk, nem végzünk erőszakos munkát, hanem természetes határok között hű és teljes képét adhatjuk életének.

Nem szabad azonban felednünk, hogy a magyar nemesség a legújabb időben már inkább a mult tiszteltreméltó emlékéét képviseli, története nem alkotja többé a nemzeti élet legfőbb megnyilvánulását; ezért nem is szabad abba a tulásba esnünk, hogy figyelmünket első sorban a jelen időszakra irányítsuk. Pálmay József jelen munkájának pedig, első művéhez hasonlóan, ez a főhibája. Elhagyta a családörténeti irodalom tudományosan megállapított utját, részletes életrajzokat adott a közelmultban elhunyt vagy most is élő személyekről; hozzá ez életrajzi adatokat nem elfogulatlan kritikával s tudományos módszerben dolgozta fel, hanem a személyes érdemeknek nagy hangon hódolva s az egyéni kiválóságot tulzott lelkesedéssel rajzolva. Példákat is említek. Az alsócsernátoni Cseh család XVII–XVIII. századi történetéből a genealogián kívül semmit sem tud, annál többet közöl azonban Cseh Imre 48-as honvédszázadosról és Csernátoni (a Cseh nevet nem használta) Lajos országgyűlési képviselőről. Éppen így van a szentkatolnai Cseh család XVI–XVII. századi történetével, Cseh Ervin miniszterről azonban még azt is tudja, hogy: «Élénk érdeklődéssel viseltek származási helye és a szentkatolnai Csehek iránt mint az a Bakk Endre vizaknai plébános, főespereshez, jeles genealogusunkhoz intézett kérdezősködéséből is kitűnik; s méltán megérdemli ezen család, mert hisz a vele közeli vérségi összeköttetésbe levő alsócsernátoni Cseh családdal együtt, melylyel szintén ezen művemben bővebben foglalkozom: annyi jeles hazafit szolgáltatott, hogy kevés család tekinthet jeleseinek olyan gazdag sorozatára vissza.» (E magasztalásból számos családnak kijut!) Röviden végez a Gidófalvi család XV. stb. századi történetével is, hanem Gidófalvi István min. osztálytanácsosnak már többet szentel. Az osdolai gróf Kuún családról, az 1536-ban elhunyt Kuún Kocsárd hadvezéren kívül, csupán a néhány évvel előbb elhunyt Kuún Kocsárdról és Kuún Géza grófról tud közelebbi adatokat. A XVI. századból származtatott Pap családból csak a 48-as szabadságharczban szereplő Mihálylyal és fiaival foglalkozik részletesen. A Porsolt családból természetesen legtöbbet tud Porsolt Kálmánról, kinek még munkáit is részletes pontossággal sorolja fel. Potsa József főispán életrajzát ezzel vezet be: «Mint midőn a vándor fáradt utaiban egy emlékoszlopra talál s az abba vésett sorokat olvasva tiszteletteljesen emeli meg fővegét, úgy méltó arra Potsa József is, hogy Háromszék vármegye határain belül hálával, azontul pedig tisztelettel emlegessék nevét» Ilyen bevezetés után, elképzelhetjük, milyen lehet maga a tárgyalás.

A báró Révay családról azt mondja, hogy «Ha történetüknek minden nevezetesebb momentumát felölelném, egy külön vaskos kötetet kellene sajtó alá rendeznem s még akkor is maradna mindég elég pótolni való.» Elmondja, hány csillagkeresztes és palotahölgy került ki a családból, s nem által felsorolni mintegy 40 előkelő családot, melyekkel női ágon rokonságba jutott. Pedig a báró Révay családnak vajmi kevés köze van Háromszék vármegyéhez, mert egyes tagjai csupán a XVIII. században költöztek Erdélybe!

A Szász családot természetesen «jóleső érzéssel és büszkeséggel számíthatjuk a Háromszékről származó nemes családok közé, mert a közéletben, különösen az egyházi élet terén kimagaslottak s életüknek fénypontját mindenkor a lángoló honszeretet képezte, melylyel a haza és egyházuk ügyeit egyaránt szolgálták.» S ilyen hangon folytatja, a míg eljut Szász Károly és Domokos ev. ref. püspökökhöz.

De még ez nem elég, egyes életrajzokat p. o. a Barabás Miklós és Gyárfás Jenő festőművészek életrajzát szóról-szóra a Pallas Lexikonból veszi át, s nem átálja azt forrásmunka gyanánt idézni. Hozzá az utóbbi ott genre-festőnek lévén megjelölve, el nem mulasztja a genre szóról megjegyezni, hogy francia szó.

A Gyárfás családnál természetesen felemlíti, hogy «Művem szűkerete meg nem engedi, hogy kiválóbb tagjait s azok érdemeit egyen-egyen felsorolhassam; igen sok tért foglalna el azok száma, kiket ezen szép multu és előkelő család a haza javára s társadalmunk előnyére adott; de az érdeklődő ha táblázaton végig néz, hű képet alkothat magának azon korszoruról, melynek minden aranylevele egy-egy hőst, tudóst vagy művészt jelképez.» (Gyárfás Jenő és Győző készítették a művet illusztráló szörnyű rajzokat!)

Hosszú szakaszt szentel a Mikes családnak, melyet a zabolai Mikes-kastély (!) következő mondásával vezet be:

Boldogulva hon! hadd lássam
Népemet virányidon. (Sic!)

Az egész hosszú szakaszt természetesen a nélkül irta meg, hogy a Mikes család levéltárát, melyben maga is érdekes adatokat sejt, átkutatta volna. De a legfontosabb, a leszármazási tábla, az megvan. Hogy honnan vette az adatait, azt, mint közönségesen, itt is elmulasztja megjegyezni. Pedig a zabolai kastélyról még azt is tudja, hogy 1805 szeptember 4-ikén ebben született gróf Mikó Imre volt közlekedésügyi miniszter!

«Mintha Mars csókolta volna homlokán az őz Mikest, hogy ivadékaik mint a nemzet martirjai, hősei és vezérei aranyfonálként vonuljanak végig a székelyek dicsfényes történelmén» stb. Ez természete-

sen Mikes Kelemenre vonatkozik, kinek életét és munkáit a legapróbb részletekig idézi a Pallas Lexikonból! Csodálom, hogy e forrás másolása mellett nem ragadta meg figyelmét jobban a Mikes költői lelke s nem idézett valahonnan egy néhány sor verset. Ez éppen családtörténeti munkába való! Így Kuún Kocsárd életrajzát is Petőfi versével csinálta meg:

Mibe mártsam tollam,
Hogy dicső képedet,
Nagy érdemeidet
Hiven lerajzoljam.

Ennyi az egész. Rövid és tartalmas életrajz! Több verset nem is idézek, pedig még van.

Mindezek után szabadjon idéznem a szerző előszavából ezeket: «Munkám nem nyereszkedésre alapított vállalat, melyben mindazoknak térdet fejet hajtok, kikben egy-egy megrendelőt vélek látni, hanem önzetlen hazafias vállalat — mely szerényebb igények mellett az élet fentartását is biztosítja a nélkül, hogy erkölcsi tőkén kívül egyebet szereznem sikerülne.»

Nem akarom a szerző szavainak őszinteségét kétségbe vonni, de nagy lelkesedéssel kell tárgyán függőnk, hogy a horacziusi költészet céljait ne juttassa eszünkbe.

A mű tárgyi értékét forrásai képezik. Ezeket három csoportba osztom: hagyomány, levéltári adatok és nyomtatott munkák.

Alig van tudományszak, melyben oly nagy szerepet játszanék a hagyomány, mint a székely családok történetében. A régenmult megalkotta, az utókor lelkes rajongással megerősítette s most a tudomány józan és rideg fegyvereivel hasztalan küzd ellene. S talán éppen ez a hagyomány az, melyre a székely minden egyéb történeti emlékénel büszkébb. Itt mutathatta volna ki leginkább Pálmay, hogy elfogulatlan író. S lássuk az eredményeket. Első mindjárt az Apor család, melynek «legendaszerűségekkel körülvett» eredetét a X. századig viszi vissza. «Nem lehet ezt olybá tekinteni, mint a mesebeli 7, 9 és 13 fejű sárkány történetét, mely akaratos és rossz gyermekek rémitgetésére szolgál.» Ezért megrója a Pallas Lexikont, hogy ebben kétkedni mer. «Hát szabad egy nép életében fontos szerepet játszó családnak elődéről a vitézség symbolumait úgy letépedni, mint kővénybokor a buvónak ruházatát?» S ezután elmondja a bálványosvári regét az óriásról és a tündérről s a székely krónikát «drágakőnek, ékszernek» nyilvánítja, melynek «zománczát a mindent megemésztő idő nem hogy leőrölné, hanem századok telésében mind jobban-jobban bezománczozza.» E regés előjáték után az Apor család természetesen rögtön az Anjou-korba jut. A Beder családnál nem tudja, vajon a szájhagyomány szerint a gothoktól, vagy pedig a

hunnoktól származtassá? (Sic!) Természetesen csak a XVI. századtól tud egyet s mást róluk. A Berde család hunn eredetű «ámbar Hunfalvy Pál kétségbe vonja az efféle származást, de mérlegbe téve a székelyek hunn eredete ellen vetett bizonyítékait, mivel azok nemcsak le nem huzzák azt javára, hanem még meg sem billentik, éppen ezért magam is e hagyományt szentebbnek tartom, mint Hunfalvynak az egyoldalulag üzött következtetésen nyugvó ítéletét».

Az Ugronok persze Zandirhám rhabonbántól származnak le, s ennek megdönthetetlen bizonyítéka a csiki székely krónika. Siebmacher adatait teljesen egyrangú forrásként említi P. Szathmáry Károly «Az utolsó székely juhász» című történeti regényével; végre azonban az Ugronok X. századi szereplését illetőleg, nem tudni mi okból, mégis csak kétségbe vonja a csiki székely krónika adatait, s okmányok bizonyosságára hivatkozik; az Árpádokkal való rokonságukat azonban nem engedi el. Azt hiszem, nem szükséges bővebben kifejtenem, hogy ez a hagyomány ma már tudományosan meghaladott álláspont s csupán költői elmének szolgálhat tárgyul. Pálmay József urnak is így kellett volna ezt tárgyalnia s szigoruan megkülönböztetni a történeti értékű anyagtól.

Levéltári anyagát a következő helyekről merítette: az udvarhely és háromszék-vármegyei levéltárakból, az országos levéltárból, az 1614., 1635. és 1680. évi nemesi összeírásokból és a szeptsi-szent-györgyi székely nemzeti múzeum levéltárból. Nem akarom azt kiemelni, hogy az anyaggyűjtés e téren nem volt elég lelkiismeretes, a mint ezt a munka egyik ismertetője az országos levéltár anyagáról már megjegyezte;¹ mert a szerző maga is kijelenti műve zárszavában (492. l.), hogy annyi adatot még remél, hogy egy pótkötetet is összeállthasson belőlük. De igenis megrovom a szerzőt e helyen azért, hogy 980 családdal foglalkozik könyvében, nagy részüknek terjedelmes genealogiáját is közli s a genealogiai adatokat nem átalotta minden forrás megjelölése nélkül kinyomatni. A mai történettudomány tul van azon az állásponton, hogy krónikák módjára hallomásból merítse adatait, minden állítást hiteles érveléssel kell támogatni, ez a komoly tudomány rendszere. E nélkül mesét írhatunk, de nem történelmet. Nem elég az, ha a czimerszerzés, kihirdetés s néhány kisebb jelentőségű személyes adat forrásait megjelöljük, források megjelölésével kell megszerkeszteni a genealogiai táblákat is. Egyik másik mult századi genealogiát felhasználhatja a tudós arra, hogy ennek nyomán kutassa az okleveles adatokat, de be nem érheti vele. Ilyen módszer mellett, nem csodálkozom, ha összezavarja a különböző helyen élt azo-

¹ Századok XXXVI. évf. 660. s. k. l.

nos nevű családokat, a mint ezt a Századok ismertetője nem egy helyen találóan bebizonyította.

A nyomtatott forrásműveket előszavában öt sorban mondja el. Ezek között idevágó szakmunkákat csupán a Nagy Iván, Magyarország családjai s Szádeczky Lajos és Szabó Károly székely okmánytárai képviselhetnek, valamint Kövály László Erdély nevezetesebb családjai. Illésy és Pettkő Királyi könyvek cz. műve, valamint Tagányi Károly jegyzéke csupán névsort tartalmaznak. Kiss Bálint, Az Árpádok királyi vére Magyarország családjaiban és Kállay, Székely nemzet cz. munkái tudományos szempontból meghaladott álláspontot képviselnek. Orbán Balázs, Székelyföld leírása egyáltalán nem ide tartozó munka. Ennyi nyomtatott forrásmunkát használt, a mi bizony szegényes sorozat egy 494 lapra terjedő történelmi munkánál, a mely 980 család történetét öleli fel. Legbővebb forrását, a Pallas Lexikont, nem is említi, pedig ebből sokat merített. Mondanom sem kell, hogy a magyar családtörténeti irodalom nem olyan szegény, a milyennek azt szerzőnk forrásmunkái után gondolhatnók. Nem is tulajdoníthat munkájának a szerző olyan ellenálló erőt, hogy azt, nem ugyan «a pénz és protectio kedves házasságából születtek henczegő serege», hanem az alapos és komoly tudomány, kellő értékére le ne szállítsa.

A további vizsgálódás van hivatva arra, hogy egyenként bírálat alá vegye Pálmay József adatainak halmazát, külön válaszsza a mesét a valótól; s azt hiszem, ha az adatokat ilyen módszerrel megrostáljuk s elhagyjuk a komoly történeti munkába nem illő czifra sallangokat, sokkal kisebb terjedelmű, de mindenesetre értékesebb munkát fogunk kapni. Ezért tehát kár volt a szerzőnek e «netaláni kritika zsilipjeit» előre elzárni, mert ez a Pálmay József munkájának tudományos értékéből semmit sem von le; s a mit kifogásol rajta, azt nem a szerző személyének ellenében, hanem a tudomány érdekében teszi. A késő utókor feledni fogja azokat a lendületes áradozásokat, melyekkel a szerző egyes személyet ellátott; hanem csupán azt fogja méltányolni, a mit tudományos értékű adatokkal támogatott.

A munkát száznál több czimerrajz disziti, a műben foglalt családok használatos czimerképét tüntetve fel. E czimerrajzok még a szövegnél is kevésbé sikerültek.

Védelmükre felhossa Pálmay, hogy alkotásuknál teljesen önállóan járt el: az «ujabban keletkezett heraldikai szabályokat» nem vette számba, s nem alkotta meg azokat «a heraldikai divatjournal» (*a Turul?*) czifra képei szerint; hanem vagy a czimeres nemes levél ábrázolását követte, vagy a *családban használatos* kép mintájára alkotta meg azt. Pálmay úrnak teljesen igaza van abban, hogy a czimerképet a leghűebben kell visszaadnunk, s ez elvet ma kivétel nélkül minden számba-

vehető munka követi is, úgy hogy Pálmay úrnak e kitérése fölösleges s alaptalan.

Ha eredeti czimeres nemeslevélről van szó, ez nem is okoz semmi nehézséget; de igenis okoz akkor, ha nincs eredeti czimerképünk, hanem csupán a czimerleírás, vagy valami rosszul vésett pecsét után kell az egészet megalkotnunk. Ilyenkor bizony elő kell vennünk azokat az «ujabban keletkezett heraldikai szabályokat», a mint azt a «heraldikai divatjournal» is teszi, s nem szabad olyanféle torzképeket adnunk, a milyen a Pálmay munkájában lépten-nyomon akad. A heraldikai szabályok nem újak, azok kezdetől fogva megvoltak, s még az erdélyi fejedelmi kancelláriában is volt egy-más szabály, melyet következetesen megtartottak. A czimerrajz forrását természetesen nem jelöli meg Pálmay, s így rendesen a rajzból kell kitalálnunk, vajjon eredetiről van-e véve, vagy a szerző alkotása. Nehány példát fogok felsorolni. Az Ábrahám család czimerében levő párduczok torzalakok s az eredetinek éppen nem megfelelő módon vannak feltüntetve; ¹ a pajzson nyugvó sisak a koronával együtt lehetetlen alaku. S ezt a czimerképet ugyanazon módon közli az Ágoston, Czako, Séra, Szász és Zajzon családoknál, melyek közös czimere volt. Milyen csodálatos pajzsan tünteti fel a Bibó és a Czirjék családok czimerét? Milyen természetellenes alaku sisakokat látunk a Henter, Imreh, Intze stb. családok czimerében? Vagy tekintsük meg a Baka család czimerében levő hollót, a Bányayak ülő orosz-lánját, a Bányayak golyáját, a Gidófalvy család czimerében levő sást, a Kozma család galambját, mindegyikük a Pálmay József által hangoztatott történeti hűség ellen egy-egy erős bizonyíték. S mindezek betetőzése a Szonda család érthetetlen czimere, melyet heraldikai rejtély gyanánt adott Pálmay úr kezünkbe.

Summa summarum Pálmay úr nagy lelkesedéssel írta meg munkáját s sokat kutatott adatok után; tudományos értéke azonban olyan kevés munkájának, hogy bátran hozzáfoghatna komoly és alapos átdolgozásához. Az egésznek szelleme azt árulja el, hogy írója műkedvelő, a ki nem is akar a tudomány színvonalára emelkedni.

Az egyéni hűség kielégítésére van szánva könyve, a mi tekintetét teljesen megtévesztette s a minek hatása alatt hocsátotta közzé naiv közleményeit. — A munka tudományos értékével nem is törődik, mert ha ez csak valamennyire is szíven feküdnék, nem zárkoznék el előre a kritika számbavétele előtt.

Pálmay úr e tette teljesen jogtalan. A tudománynak vannak követelményei, s a ki ezek ellen vét, felelősséggel tartozik. Azokat pedig, kiknek neveit Pálmay

¹ V. ö. Siebmacher's Wappenbuch, IV. k. 12. r. 50. t.

úr munkájába fölvette s kik munkájának minden esetre lelkes pártfogói lesznek, a magyar tudomány tekintélyének megőrzése végett kérem, ne dicsekedjenek e munkával s igyekezzenek gátat vetni hasonló tákolmányok megjelenésének.

Grünn Albert.

A Felső-Kubinyi Kubinyi család története és leszármazása. Szerkesztik és kiadják Kubinyi Ferencz és Kubinyi Miklós. Első kötet. A Kubinyi család története. Irta Kubinyi Ferencz. Budapest, 1901. (Franklin-társulat nyomása.) 8-r. 460 oldal és öt műmelléklet.

Közel száz éve, hogy az ősrégi Kubinyi család története legelőször nyomtatásban napvilágot látott. Kubinyi Péter, a bőkezű mecénás és nagy műveltségű férfi írta meg s adta ki egy kis terjedelmű füzetben először 1814-ben, majd az érdeklődők nagy száma által sarkalva, másodszer 1824-ben, s harmadszor és utoljára 1831-ben. Az ilyen család-történeti munka még akkor ritkaság számba ment nálunk. A családok féltve őrizték a birtoklás egyedüli alapját képező okleveleket, a melyeknek foglalatát elárulni nem volt szabad. Így a családtani irodalomnak majdnem egyedüli hajtásai a tekintélyesebb nemes urak és hölgyek temetésein elmondott gyászbeszédék voltak, a melyekből ritkán hiányzott egy-egy, rendszerint kevés hitelt érdemlő, de lehetőleg sok előkelő őst elszámláló genealogia. Ezen alkalmi munkák fölött magasan áll a Kubinyié; okleveleken épül fel s nem a családi hiuságot legyezgeti, hanem a történeti igazságot kutatja.

A munka utolsó kiadása óta hosszú idő mult el, s azóta nagyot változott a világ. Az akkor féltve rejtgetett oklevelek, a magyar nemesség erősei szörnyű módon devalválódtak. A felszázaddal ezelőtt vagyont, tekintélyt, hatalmat jelentő hátyalevelek pusztá erekké váltak; a királyi név, az örök érvényességnek fejedelmi ígérettel, hiteles pecséttel való biztosítása nem bírta megőrizni erejüket. Ma mindez a történelem.

A pecsétetes leveleket többé nem rejtik el a kutatók elől; nincs miért titkolni tartalmukat; becsértéküket ma már nem a bennük foglalt adományok s jogok nagysága, hanem a belőlük kiböngészhető történelmi adat érdekes, nevezetes volta szabja meg.

A nemzet egy egész, s bizony nem a legrosszabb osztályának kellett megdőlni, hogy a historia diadalt arathasson. De most már látjuk, mekkora anyag, mekkora adathalmaz szabadult fel rejtekeiből. A ki ma írja meg családjá történetét, nincs az otthon, s a közvetlen rokonságnál található levelesládára szorítva; rendelkezésére áll az óriási országos levéltár, hiteles helyek, intézetek, családok levéltárai s az oklevélkiadványok hosszú sorozata. Így aztán természetes, hogy a Kubinyi család történetének száz év előtti néhány

leveles füzete ma terjedelmes kötetekre nőtt, a melyeknek elsője imént hagyta el a sajtót.

Ez a kötet a család történetét élvezetes alakba feldolgozva tartalmazza; egy más-odik van szánva az ebbe nem illeszthető adatoknak, a harmadik pedig a bizonyító okleveleknek. Szerzője a család érdemes tagja, Kubinyi Ferencz, sokkal régebbi munkása történeti és regészeti irodalmunknak, mintsem hogy olvasóinknak be kellene mutatnunk. Nevét különösen két kötet mintaszerű pontossággal kiadott oklevéltár (Monumenta Hungariæ Historica. I. k. 1867, II. k. 1888.) tette ismertté; egyedül ez a kiadványa is elegendő biztosítékot nyújt arra nézve, hogy szóban forgó művének összes adatai a kritikus történész és oklevélismerő biztos ítéletével vannak megválogatva.

A Kubinyi család legkorábbi történetét hosszú időközön át homály fedte. Történetiróink s genealogusaink első őseül bizonyos Hudkontot emlegetnek, a kit Horvát István, nem tudni, minő alapon, a Hunt-Pázmán nemzetségből származtatott. A zepesi káptalan levéltára őrizte meg az oklevelet, a melynek segítségével Kubinyi Ferencz kétségtelen biztossággal megállapította családjá első biztos őseit a XIII. század derekán élt *Itét* (helyesebben *Johé-t*) és Györkét, a kik először a tûróczi konvent 1288-iki oklevelében említetnek. Ez az oklevél elmondja, hogy Ite és Györke testvérek a mondott évben 40 ezüst márkáért örök joggal megvásárolták Hudkont unokáinak, Lászlónak és Domokosnak Gatály falu mellett a Revucze patak partjain fekvő birtokát. Kinek az ivadéka volt a két testvér, honnan eredtek, hol laktak előbb, nem ismeretes; csak azt tudjuk, hogy mindkettő egy-egy kiváló családnak vált ősapjává; Györke utódai a *Meskó* családban élnek, Ite leszármazói pedig a *Kubinyiak*.

A revuczei birtok nem sokáig maradt az új tulajdonosok ivadéka kezén, már Ite és Györke fiai tulajadtak rajta; 1325-ben elcserélték Doncs zólyomi főispán *felső-kubinyi* birtokáért. Ez a birtok aztán a nemzetség fészkevé vált; erről nevezték magukat hosszú időközön át az utódok, innen nyerte nevét a Kubinyi s s előnevét a *Meskó* család.

A család történetének első ismert száz évét a felső-kubinyi birtok tulajdonáért idegenekkel s részben a család tagjainak egymással való háborúságai és pörös-kódése töltik ki. A mikor hatalmas ellenfelekkel kellett szembeszállni, akkor a család erősen összetartott; különben pedig — a mint az e kornak átkos szokása — testvér testvér ellen harcolt. E küzdelmek fokát jellemzi az a tragikus esemény, melyről az 1391-iki oklevél beszél, a mely szerint Kubinyi Literatus Salamon testvére Márk haláláért vérdíjúl egész felső-kubinyi részlet átengedi Márk fiainak.

A XV. századból kevés adatunk van a Kubinyiak-

ról. A század végén a család legkiválóbb alakja *László*, a kit *Literatus* melléknévvel emlitenek az oklevelek; ez 1492-ben nagybányai kamaragróf, 1496-ban alkincstartó. Mint ilyen 1497 július 9-ikén II. Ulászló királytól czimert kap, érdemei jutalmazásául. A czimer a hanyatló heraldikai izlés terméke. Pajzsában valóságos tájkép van; a lefelé világosodó kék alapszín az eget utánozza, alján zöld mező látszik, a háttérben a bal pajzsszél mögül előbukkanó sziklakkal, a melyekből sudár zöld fa nyulik ki; az előtérben természetesen ábrázolt, két szarva közt arany csillagot viselő zerge nyugszik. A pajzsbelihez hasonló fekvő zerge van diszül a sisakon is, csak hogy nem, mint szokás, koronára, hanem fehér tekerécsre helyezve; a takaró a szívárvány minden színében pompázik. Az egész aranynyal keretelt és hasonló karikákkal damaszkolt vörös alapon nyugszik.

Kubinyi László a czimerlevél elnyerése után mind magasabbra emelkedett; 1498-ban királyi familiáris, majd a budai vár gondviselője (provisor) lett. A királynak folyvást kegyeiteken volt, a miről számos birtokadomány tesz tanulságot; általa jutottak a család kezébe többek között a deményfalvi, gedei, zagyvafői, madacsáni, mácsai birtokok.

Azonban úgy volt megírva a sors könyvében, hogy a László ur által összeszerzett nagy gazdagságból kevés maradjon meg az utódoknak. A családra Lászlónak 1513 körül történt halálával rossz napok következtek; a birtokperек tuczatszám zudultak nyakába a megboldogult testvéreinek. Ehhez járult, hogy 1526-ban a mohácsi csatában a nemesség több tagja, köztük Dániel, a lipői nemesség kapitánya, elesett. A szerencsétlen ütközetet követő zavaros időszakban pedig erőszakos szomszédok a birtokok legértékesebbjeit foglalták el, így Feledy Eusták a gedei várat, a melyet aztán hetven év múlva mint minden ingóságaiból kifosztott omladékat kapott vissza a Kubinyi család.

Nem lehet célunk a család történetét egész a legújabb időkig vázolni; a rövidre vont kivonat úgysem adhatna képet a munkáról, a melynek adathalmazában a történetirő és a művelődéstörténet buvára kimeríthetetlen bányára talál. Elég legyen megemlítenünk, hogy a Kubinyi család a századok folyamán kivette részét a nemzet nagy küzdelmeiből. Többen harcolnak a török ellen, a XVI. század végén Rafael hét és fél évig sinylett a pogány rabságában, ifjabb Kubinyi István 1605-ben Bocskay zászlaja alá áll, 1661-ben Márkot a fellázadt német zsoldosok kaszabolják le, 1670-ben László a felkelő nemességhez csatlakozik, a miért meg is ülte a börtönt, a honnan királyi kegyelem szabadította ki; ám a nyugtalan vérű embert nem törte meg a fogság, alig hogy elbocsátották, Tökölyhez állott. Úgy tartja a hagyomány, hogy a felkelés leveretése

után megmaradt katonáival a klenóczi (kis-honti) erdőségben vonta meg magát s végső lehelletéig harczolva esett el. Egy időben ezekkel az eseményekkel részt vett a haza felszabadítását célzó mozgalmakban Kubinyi György kishonti szolgabíró, Kubinyi (III.) Mihály pedig a vértanuságot szenvedett: a császári katonaság Gregorovecz János parancsnoksága alatt nyílt uton megtámadta s puskalövésekkel halálra sebesítette. Rákóczy Ferencz dicső szabadságharczában különösen sok Kubinyi küzdött a hazáért, biztos adatok azonban csak egyik-másik családtag szerepléséről vannak. VII. András végig harczolta a háborút, melynek végén alattomos feljelentés révén majdnem vagyonát veszítette; VII. Pál unokatestvérenek, Révay Imrének hadosztályában küzdött; 1706-ban a bródi sánczok ostrománál sulyosan sebesülve hónapokig feküdt. A *kurucz László* fiai közül (XIII.) János és (V.) Pál vettek el a hadjáratban; a deményfalvi ágból pedig III. Péter mint vezénylő tiszt szerepel Komárom 1705-iki ostrománál. Azoknak, a kik hazafias magatartásukért a szabadságharcz leveretése után üldözést, fogságot, vagyonelkobzást szenvedtek, se szeri, se száma; alig akadt az ekkor már igen népes nemzetségben, a ki meg ne érezte volna e gonosz visszatörést gyakorló ellenség sujtását.

A XVIII. század békésebb folyása a család minden irányban való előmenetelét hozta magával. Nemcsak számbelileg, hanem vagyonban is gyarapodik a felvidéknek ekkor már majdnem összes előkelőbb családjával rokonságot tartó Kubinyi nemzetség, a melynek belső békéjét hosszú időközön át csak az egyes tagoknak vallásfelekezeti különbségeiből eredő viszályok háborították meg.

A mikor aztán a végsőkig elkeseredett nemzet 1848-ban újból fegyverre kelt elnyomói ellen, a hagyományaikhoz hű Kubinyiak egyértelemmel ajánlották magukat a haza szolgálatára. Őrnagytól a közemberig minden fokozatban találunk közülök vitéz katonákat a magyar seregben, a kik vérüket ontották a szabadságért, és Világos után üldözést, börtönt nyertek jutalmul.

Ismertetésünk szűk kereteit tullepnők, ha tovább időznénk a Kubinyi család multjának vázolásánál. Nem emlékezhetünk itt meg azokról, a kik e derék nemzetségből mint az irodalom s a tudomány művelői nagy pártfogói tűntek ki, sem azon nem kevésbé érdmes tagokról, kik mint a gazdászat, vagy az ipar fejlesztői a nemzeti jólét emelése által szereztek érdemeket. A kit érdekel a magyarság multja, a ki szeret foglalkozni a nemzetünket ezer éven át fentartó nemesség történetével, az úgy sem mulasztja el kézbevenni ezt a munkát.

Ma, a mikor a nemesség történeti szerepe jóformán

bevégződött, a mikor minden nap hullatja leveleit az az erős törzs, a mely mint a magyar nemzetet éltető eleme, oly sok század viharai közt szilárdan állott, egy nagy feladat várakozik a még élő s virágzó ősi családokra: össze kell gyűjteniök emlékeit, meg kell írniok történetét dicsőséges multjuknak. A nemzetet alkotó családok története összeségében véve azonos a magyarságéval; a mig azokat nem ismerjük, igaz képét az elmúlt időknek nem fogjuk adhatni.

A Kubinyi család példát mutatott rá, miként kell minden helytelen hiúságtól menten megfelelni ennek a feladatnak. Adja Isten, hogy e példa minél több követőre találjon.

I.

Illéssy János, A Mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 8-r. 156 lap.

Borsodmegye nyugati határán, hol a Mátra és a Bükk hegység erdős bércei emelkednek, fekszik Mikófalva, a Bekény család ősi fészke. A Bekények a Béli nemzetségből származtak, melynek legelső okleveles emlékekben előforduló tagja, Károly fia János, 1246-ban szerepel. A családi név Béli Benedektől származott, a kit közönségesen Bukennek vagy Bekennek neveztek.

E Béli Benedek három fiától származtatja magát le a XIV. század elejétől a mai napig virágzó család. A XV. század első felében élt Bekény Simon az első, a ki rendesen *Mikófalvi* előnévvel él, megkülönböztetésül testvéreitől, a kik Sajónémetiről neveztetik magukat. Az Alaghy családdal Kürthy Katalin révén jutottak rokonságba a Bekények, kinek az anyja Alaghy leány volt s kit Bekény Dénes vett el feleségül 1470 körül, midőn az Alaghy család már kihalófélben volt. Az igazi Alaghy család elzüllött; az ősi Alaghy javakban Bekény Dénes lett az úr, a ki előnevét s családi nevét is fölcserélte az Alaghy névvel. A XVI. század tolyamán összeköttetésbe lépnek az akkor nagy szerepet játszott Serédy Gáspár főkapitány családjával. A Bekény család egyik kiváló tagja volt a XVI. században élő Alaghi Beken János, a ki I. Ferdinánd királytól 1553 december 12-ikén czimeres nemeslevelet nyert a maga, anyai testvérei Alaghy György és Menyhért, valamint atyjafia Mikófalvi Beken Ferencz fia Farkas számára. Czimerük osztott pajzs, felső vörös mezejében az osztásvonalból kinövő nyitvessző tartó farkas, alsó kék mezejében két lilium; sisakdísz a farkas kinövőleg, takaró kék-ezüst és vörös ezüst. Az Alaghy család Bekény ágának hamar magva szakadt, egy másik ága azonban Bekényi Alaghy Ferencz személyében Rudolf királytól 1607 május 3-ikán báróságot kapott. Ugyancsak báróságot nyert 1613 május 12-ikén Alaghy Menyhért is, kit a király 1618 július

2-ikán királvi főajtónálló mesterré is kinevezett. Később zempléni főispán s 1625 szeptember 8-ikán országbiró lett. 1631 január 15-ikén halt meg s benne megszakadt az Alaghy család. A ma is élő Mikófalvi Bekény család Beken Ferencz fia Farkastól származott le. A család elágazásáról a könyv végéhez csatolt terjedelmes családfa ad felvilágosítást; az egyes tagokról pedig az elvezetesen írt szöveg.

A könyvet, több kisebb leszármazási táblán kívül, az 1553. évi czimeres nemeslevél színes czimerképe díszíti; az országos levéltár birtokában levő oklevélnek szövege a függelékben van közölve.

A munkát a család megbízásából dr. Illéssy János állította össze, a család egyik buzgó tagja, Bekény Nándor által összehordott adatok alapján. A gyűjtés munkája mindenestre lelkes és tevékeny kutatásra vall, azonban az, hogy a száraz levéltári adatok élvezetes olvasmánnyá alakultak, a feldolgozó érdeme.

Az adatok halmazából az értékesnek kiválasztása, annak a korviszonyokból merített megvilágítása s az egésznek rendszeres alakba öntése, a családtörténelem utvesztőiben járatos főre s nemzeti multunk alapos ismerőjére vall. Elfogulatlan kritika s hazafias lelkesedés világlik ki minden lapjából. Bár minél több nemesi család történetét ismernők meg ilyen alakban.

G. A.

Irinyi István, Az Irinyi Irinyi család levéltára. Szatmár, 1902. 8-r. 65 lap.

Egy ősrégi nemesi család leveles ládájának tartalomjegyzékét állította össze a család egyik ügybuzgó tagja. Könyve a XVIII. csomóban 927 szám alatt elhelyezett iratok rövid tartalmát a levéltári sorrendben tünteti fel. A közölt oklevelek legrégebbjei 1264 és 1270-ből valók s István ifjabb király adományait tartalmazzák. A korábbiak között kiváló érdekű Kun László király 1279. évi oklevele, a melyben szó van Ottokár cseh király megöléséről s fia Marcellinus elfogásáról, a melyet Iriny Vid fiai hajtottak végre. Innen származtatja a család mindenestre később a hagyomány alapján összeállított czimerképét, melyen kékben, zöld talajon magyar vitéz kivont karddal lánczon vezet egy királyi öltözetű alakot. A család már a XIII. században birta a szatmármegyei Irinyt s azóta annak folyton birtokában van, a mint ezt a családi levéltár eredeti oklevelei kétségtelenné teszik. Az 1760-as években László és Istvánnal két ágra szakadt az Irinyi család. László, mint az idősebb ág képviselője Irinyben maradt; István, illetve gyermekei pedig Szabolcs vármegyébe származtak, hol szintén mint tekintélyes megyei nemesek szerepeltek.

Irinyi István munkája érdekes kísérlet a családi le-

váltarak regestáinak közlésére. Kívánatos lenne, hogy a jó példát minél többen kövessék; a napfényre kerülő új adatok nemcsak a családtörténetre volnának fontosak, hanem a köztörténetnek is nem egy homályos pontjára derítenének fényt. *G. A.*

Numizmatikai Közöny. A magyar numizmatikai társulat megbízásából szerkeszti Gohl Ödön. I. évfolyam. Budapest, 1902. 4-r. 64 lap.

1902 június 15-ikén tartotta első közgyűlését az 1901-ben megalakult magyar érmészeti társulat, czéljával tűzve ki a magyar numizmatika művelését és a hazai éremgyűjtés fejlesztését. Rokontársulatot üdvözlünk benne, mely a magyar heraldikai és genealogiai társulattal részben egyező célokat szolgál: illő tehát, hogy működésének első megnyilvánulását figyelemre méltassuk.

Az első numizmatikai társulat, az Academie des Medaillistes, Párisban a XVII. század közepe táján a híres Séguin Péter köré csoportosult, s ma már alig van európai ország, melynek e czélt szolgáló egyesülete nem volna. A magyar numizmatika ez ideig az országos magyar embertani és régészeti társulat fogadott gyermeke volt s annak közlönyében, az Archaeologiai Értesítőben jelentek meg termékei. Most e tudományág kivált belőle s a Numizmatikai Közönyben külön folyóiratot teremtett magának. Volt ugyan már a múlt század harminczas éveiben numizmatikai folyóiratunk a budai Münz-Journal, ez azonban rövid idő múltán megszűnt. Most ujult erővel indult meg e tudományszak művelése s reméljük, az eredmények megfognak felelni a buzgóságnak. A társulat Gohl Ödön magyar nemzeti múzeumi őrt bizta meg a Numizmatikai Közöny szerkesztésével. A folyóirat negyedévenként jelenik meg s évi terjedelme 10-12 iv. Az első évfolyamot a későn kapott megbízás miatt a most megjelent 8 ivre terjedő füzet képviseli, melynek tartalma az ujonan megalakult társulat czéljainak hű tükré.

A tudományos értekezések sorát *Fraknoi Vilmos* cikke nyitja meg, mely az 1790-92. évi országgyűlés áltai Ferdinánd napoly király pozsonyi időzésének emlékére veretett érmekkel foglalkozik. *Gohl Ödön* «A budapesti eraviszkus éremlelet» czim alatt érdekes tanulmányt közöl az eraviszkus nép pénzveréséről. Szerző a budai Lágymányoson talált 1901. évi éremlelet kapcsán megczátolja ama régi téves nézetet, mely az eraviszkus nép pénzeinek egy részét a quadoknak tulajdonította. Külön rovatot szentel a folyóirat a hazai leleteknek, s a szerkesztő beköszöntőjében ki is emeli ennek fontosságát, a folyóirat olvasóit saját vidékük leleteinek és gyűjteményeinek ismertetésére buzdítva. A hazai múzeumok és gyűjtemények állapotáról s figyelemre méltó ujságairól külön szakasz-

ban számol be; a magyar s a külföldi irodalomnak termékeit figyelmesen számba veszi s értékes újdonságait gondosan kiemeli. Az eladásra kerülő érmekre is felhívja az olvasók figyelmét, és a megjelent éremlajstromokat s folyamatban levő árveréseket is megemlíti. A társulati ügyek lebonyolítása után a folyóirat tartalmának jól megszerkesztett német kivonata következik, mely a külföldi érdeklődők számára van hivatva feltárni a magyar numizmatika legújabb vívmányait.

A tartalom felsorolása után, az hiszem, nem kell külön is megemlítenem, hogy a füzet szerkesztője derék munkát végzett, s ha tovább is ez irányban halad, úgy Gohl Ödön, mint a társulat ki fogják érdemelni a magyar tudományos világ háláját és elismerését. *G. A.*

Irodalmi pályázat.

Kívántatik az egri érsekség százéves (1804-1904) történetének megírása hiteles adatok s önálló tanulmány alapján.

A korszak általános és különösen is a hazai, egyházi s közviszonyok hű feltüntetése és jellemzése mellett, azok keretébe illesztve: az egyes érsekek alakjai külön-külön tüzetes élet- és jellemrajzokban domboríttassanak ki; működésük a nemzeti közélet terén s az egyházmegye kormányzatában, hatásuk s alkotásaik ismertetésével behatóan előadassék; és hű képe nyujtassék annak, hogy egyházi, kulturális, emberbaráti téren mily intézményekkel fejtett és haladt az első évszázad alatt az érseki megye.

Pályadíj dr. Párty Sándor és Szmrecsányi Lajos egri kanonokok adományából 200 cs. arany.

Pályázhatik mindenki, egyházi és világi.

A mű, melynek terjedelme a pályázó tetszésére bízatik, idegen kézzel leírva, bekötve, a szerző nevét rejtő zárt jelígyes levéllel ellátva, 1904. évi május 31-ig az egri egyházmegyei irodalmi egyesület elnökségéhez Egerbe küldendő.

A pályanyertes munka kiadási joga ugyanezen egyesületet illeti.

Eger, 1902. szept. 30.

Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület.

A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv érdekében.

Társaságunk tagjai e füzethez mellékelve veszik a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatása ügyében Magyarország nemes családjaihoz intézett felhívásunkat. Vállalatunkat, melynek folytatásához a társaság annyi anyagi és erkölcsi érdeke fűződik, e helyütt is ajánljuk tagtársaink meleg támogatásába.

Budapest keleti p. u. — Hatvan.

Állomások	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	V.-v.	Sz.-v.	
	402 I-III	304 I-III	318 I-III	1508 I-III	408 I-III	306 I-III	310 I-III	320 I-III	404 I-II	312 I-III	302 I-II	308 I-III	314 I-III	1506 I-III	328 I-III	406 I-III	
Budapest keleti p. u.	ind.	7 10	7 30	7 35	7 50	8 50	9 35	12 35	1 30	2 35	2 40	3 45	5 20	6 25	8 00	11 10	8 55
Péczel	"			8 15	8 31	9 30	10 19	1 19	2 14	3 18	3 18	4 27	6 04	7 09	8 45	12 00	9 40
Gödöllő	{			8 38	8 54	9 54	10 45	1 43	2 38	3 39	3 39	4 27	6 30	7 35	9 11	12 28	10 06
Aszód	{	7 53	8 13		8 55	9 55	10 46	1 45		3 18	3 40		6 31	7 35	9 12	12 29	10 07
Hatvan	érk.	8 30	8 45		9 44	10 38	11 36	2 37		3 55	4 27		6 59	8 01	9 38	1 01	10 32

Hatvan Budapest keleti p. u.

Állomások	V.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.		
	327 I-III	405 I-III	309 I-III	1505 I-III	311 I-III	307 I-III	317 I-III	301 I-II	403 I-II	313 I-III	305 I-III	407 I-III	1507 I-III	303 I-III	401 I-II	
Hatvan	ind.	2 27	4 25	5 30	6 05	6 56	8 08		11 37	12 05	1 10	4 54	6 33	6 32	8 03	8 33
Aszód	"	3 06	4 52	5 57	6 31	7 20	8 33		12 23	1 37	5 21	6 58	7 19	7 19	8 52	8 52
Gödöllő	{	3 28	5 22	6 26	7 04	7 46	9 02		12 11	12 44	2 06	5 52	7 25	7 25	8 37	9 14
Péczel	{	3 50	5 24	6 28	7 06	7 48	9 03	11 20		2 08	5 54	7 26	7 27			
Budapest keleti p. u.	érk.	4 24	5 49	6 50	7 31	8 10	9 26	11 42		2 30	6 17	7 49	8 10			

Budapest keleti p. u. — Bicske.

Állomások	V.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	
	32 I-III	10 I-III	6 I-II	22 I-III	1302 I-II	4 I-III	16 I-III	12 I-III	18 I-III	1304 I-III	8 I-III	
Budapest keleti p. u.	ind.	6 20	6 50	8 50	12 25	7 30	2 15	2 25	4 30	7 20	9 50	10 45
Budapest-Ferencváros	"	6 36	7 07		12 36			2 36	4 41	7 31	10 22	10 52
Budapest-Kelenföld	{	6 49	7 15	9 06	12 45	7 46	2 31	2 44	4 51	7 40	10 11	11 10
Bicske	érk.		8 19	9 45	1 45	8 26	3 10	3 45	5 57	8 43	11 15	12 18

Bicske Budapest keleti p. u.

Állomások	I.szsz.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	
	47 I-III	7 I-III	1303 I-III	11 I-III	3 I-II	21 I-III	27 I-III	5 I-III	9 I-III	1301 I-II	
Bicske	ind.	4 35	5 05	5 46	7 46	12 55	3 05	4 31	6 19	7 42	8 48
Budapest-Kelenföld	{	5 44	6 12	6 51	8 49	1 33	4 03	5 36	6 58	8 46	9 25
Budapest-Ferencváros	{	5 47	6 16	6 59	8 59	1 34	4 04	5 40	6 59	8 48	9 28
Budapest keleti p. u.	érk.	6 15	6 40	7 25	9 20	1 50	4 25	6 05	7 15	9 15	9 45

* A 7. és 8. sz. vonatonál a szomszédos forg. jegyek használata ki van zárva. — † Közlekedik vasár- és ünnepnap előtti köznapon.

Budapest ny. p. u. — Párkány-Nána.

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	
	166 I-III	168 I-III	1406 I-II	106 I-II	170 I-III	116 I-III	172 I-III	136 I-III	174 I-III	104 I-II	144 I-III	176 I-III	178 I-III	138 I-III	180 I-III	1404 I-II	140 I-III
Budapest ny. p. u.	ind.	5 50	6 55	7 30	8 00	9 05	9 25	12 15	12 25	1 15	1 45	2 20	2 25	4 15	4 25	6 00	6 15
Palota-Ujpest	"	6 08	7 11			9 23	9 39	12 31	12 41	1 33		2 35	2 41	4 31	4 38	6 10	6 32
Vác	érk.			8 03		9 08	10 18	érk.	12 4	érk.	2 18	3 18	érk.	4 16	5 16	6 08	6 32
Nagy-Maros	"			8 19		9 19	10 50		1 57		2 33	3 55		5 45		7 02	7 24
Párkány-Nána	érk.			8 48	9 09		11 30		érk.		2 58	4 45		6 08		7 26	8 35

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	182 I-III	154† I-III	181 I-III	118* I-III	1408 I-III
Budapest ny. p. u.	ind.	7 42	8 00	9 25	10 00
Palota-Ujpest	"	7 59	8 15	9 41	10 16
Vác	érk.		9 00	10 00	11 32
Nagy-Maros	"		érk.	11 33	12 04
Párkány-Nána	érk.			12 14	12 43

Párkány-Nána — Budapest ny. p. u.

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	163 I-III	1407 I-III	165 I-III	167 I-III	117* I-III	127 I-III	1403 I-III	169 I-III	143 I-III	171 I-III	103 I-II	173 I-III	175 I-III	135 I-III	177 I-III	115 I-III
Párkány-Nána	ind.		4 19			5 29	6 00	8 27		8 40		12 37				3 44
Nagy-Maros	"		5 04			6 16	6 50	8 53		9 31				9 26		4 33
Vác	"		6 25			6 51	7 24			10 04		1 18		3 00		5 06
Palota-Ujpest	"	5 17	6 14	6 19	7 19	7 31	8 02		9 52	10 52	12 39		1 45	2 49	3 42	5 22
Budapest ny. p. u.	érk.	5 35	6 25	6 35	7 35	7 45	8 15	9 40	10 10	11 05	12 55	1 50	2 00	3 05	3 55	5 40

Állomások	Sz.-v.	Sz.-v.	Gy.-v.	Gy.-v.	Sz.-v.	Sz.-v.
	181 I-III	125 I-III	105 I-II	1405 I-III	183 I-III	137† I-III
Párkány-Nána	ind.		7 42	8 05		
Nagy-Maros	"		7 13	8 34		
Vác	"		7 50	8 32		9 22
Palota-Ujpest	"	8 04	8 32		9 42	10 02
Budapest ny. p. u.	érk.	8 20	8 45	9 00	9 25	10 05

* Ezen vonatonál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva. — † Csak október és április hónapokban közlekedik.

A m. kir. államvasutak téli menetrendje, érvényes 1901 október 1-től.

A vonatok indulása Budapest k. p. udvarról.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
32	6:20		v.v.	944	12:00		tszsz.
604	6:50		gy.v.	22	12:25		sz.v.
10	6:50		sz.v.	310	12:35		«
402	7:10		gy.v.	320	1:30		«
1002	7:15		«	504	2:00		gy.v.
304	7:30		«	4	2:15		«
1302	7:30		«	510	2:20		sz.v.
318	7:35		sz.v.	16	2:25		«
906	7:40		«	404	2:35		gy.v.
1508	7:50		«	904	2:40		«
1008	8:00		«	312	2:40		sz.v.
606	8:10		«	1004	3:00		gy.v.
506	8:30		«	1022	3:20		v.v.
6	8:50		gy.v.	910	3:35		sz.v.
4	8:50		sz.v.	302	3:40		gy.v.
1708	9:15		«	12	4:30		sz.v.
306	9:35		«	308	5:20		«
				508	5:45		«
				314	6:25		«
				1706	7:05		«
				18 ¹⁾	7:20		«
				24	7:35		«
				1506	8:00		«
				1006	8:30		«
				406	8:55		«
				502	9:15		gy.v.
				1904	9:20		sz.v.
				1304	9:50		«
				608	10:00		«
				908	10:20		«
				8	10:45		«
				328	11:10		v.v.

1) Közlekedik vasár- és ünnepnap előtti köznapokon.

A vonatok érkezése Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
701 ¹⁾	12:50		kel.ost.	171	12:55		sz.v.
163	5:35		sz.v.	703	1:25		gy.v.
6101	6:15		«	103	1:50		«
1407	6:25		«	173	2:00		sz.v.
165	6:35		«	175	2:05		«
709	7:15		«	6001	3:15		«
4107	7:25		«	135	3:55		«
167	7:35		«	6103	4:15		«
117	7:45		«	4103	4:35		«
6011	7:50		v.v.	177	5:40		«
127	8:15		sz.v.	115	5:55		«
713	8:25		«	179	6:50		«
4101	8:35		«	107	7:00		gy.v.
1403	9:40		gy.v.	711	7:10		sz.v.
169	10:10		sz.v.	707	7:40		gy.v.
715	10:55		«	181	8:20		sz.v.
143	11:05		«	125	8:45		«
				105	9:00		gy.v.
				4109 ²⁾	9:10		sz.v.
				1405	9:25		gy.v.
				4105	9:50		sz.v.
				719	9:58		«
				183	10:05		«
				137 ³⁾	10:15		«
				101 ⁴⁾	11:00		kel.ost.
				6013	11:10		v.v.
				901 ⁵⁾	11:20		keleti

1) Érkezik minden hétfőn és csütörtökön.
 2) Közlekedik ünnep- és vasárnap bez. november 25-ig.
 3) Csak október és április hónapokban közlekedik.
 4) Berlinből csak minden kedden és csütörtökön.
 5) Érkezik minden kedd, csütörtök és szombaton.

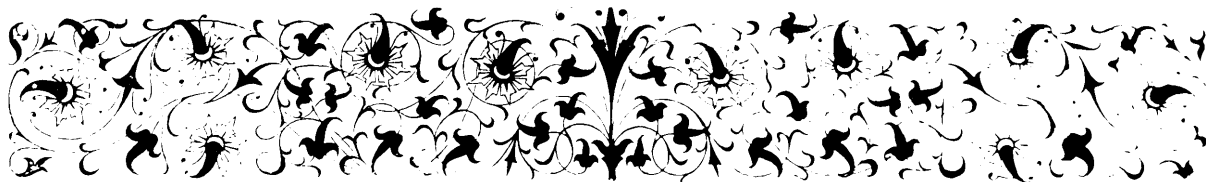
A vonatok érkezése Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
645	5:00		tszsz.	317	12:25		sz.v.
327	5:20		v.v.	301	12:50		gy.v.
1707	5:45		sz.v.	903	1:05		«
607	6:10		«	1901	1:25		«
47	6:15		tszsz.	403	1:30		«
405	6:35		sz.v.	3	1:50		«
7	6:40		«	503	1:50		«
907	7:05		«	313	3:10		sz.v.
507	7:10		«	21	4:25		«
1303	7:25		«	319	5:35		«
309	7:30		«	27	6:05		«
501	7:50		gy.v.	505	6:20		«
1021	7:55		v.v.	905	6:40		«
1505	8:15		sz.v.	305	7:00		«
1005	8:20		«	5	7:15		gy.v.
1003	8:40		gy.v.	605	7:20		sz.v.
311	8:45		sz.v.	1007	8:00		«
509	9:15		«	1705	8:10		«
11	9:20		«	407	8:30		«
909	10:05		«	1001	8:35		gy.v.
307	10:05		«	941	8:45		tszsz.
23	10:20		«	1507	8:50		sz.v.
				9	9:15		«
				303	9:20		gy.v.
				603	9:40		«
				1301	9:45		«
				401	10:00		«

A vonatok indulása Budapest ny. p. udvarról.

Délelőtt				Délután			
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme
102 ¹⁾	1:00		kel.ost.	6104	12:05		sz.v.
166	5:50		sz.v.	172	12:15		«
6102	6:35		«	136	12:25		«
4102	6:45		«	4108	12:50		«
168	6:55		«	174	1:15		«
6012	7:05		v.v.	104	1:45		gy.v.
1406	7:50		gy.v.	4110 ²⁾	2:05		sz.v.
106	8:00		«	144	2:20		«
708	8:15		«	176	2:25		«
712	8:30		sz.v.	704	2:30		gy.v.
170	9:05		«	4104	2:40		sz.v.
116	9:25		«	720	2:45		«
				6002	2:55		«
				178	4:15		«
				138	4:25		«
				716	4:30		«
				108	5:15		gy.v.
				180	6:00		sz.v.
				1404	6:15		gy.v.
				140	6:20		sz.v.
				4106	6:40		«
				710	6:50		«
				6014	7:25		v.v.
				182	7:40		sz.v.
				154 ³⁾	8:00		«
				184	9:25		«
				118	10:00		«
				706	10:10		gy.v.
				714	10:20		sz.v.
				1408	10:40		«
				902 ⁴⁾	11:20		keleti
				702 ⁵⁾	11:30		kel.ost.

1) Berlinbe csak minden szerdán és vasárnap.
 2) Közlekedik ünnep- és vasárnap bez. november 25-ig.
 3) Csak október és április hónapokban.
 4) Közlekedik minden kedd, csütörtök és vasárnapon.
 5) Közlekedik minden szerdán és szombaton.

HÉDERVÁRI IMRE 1447-IKI FELMENTŐ LEVELE.

(Egy melléklettel és a szöveg között hat pecsétrajzzal.)

Az országos rendek 1447 szeptember havában tartott gyűlésének a nádorválasztás mellett legfontosabb tárgya Buda várának Hédervári Imrétől való átvétele s a kormányzó gondjaira bizása volt. Már az 1446-iki kormányzó-választó országgyűlés kimondotta,¹ hogy a kormányzó tetszése szerint bármikor tartózkodhatik az összes királyi és királynői várakban és városokban; ugyanezt a határozatot megújítja az 1446. országgyűlés végzéseit egész teljességükben átíró 1447. első országgyűlés is.² Ezzel ugyan még nem volt kimondva, hogy bármelyik vár vagy város is a nádornak vagy kapitányoknak, vagy a kinek gondjai alatt állott, kezéből kivéssék s a kormányzó személyes gondjaira bizassék, — hiszen a «libera inrandi et pausandi facultas» ezt nem követeli meg szükségkép, — de hogy a rendek a határozatnak ilyesféle értelmet is tulajdonítottak, mutatja az a körülmény, hogy akkor, midőn az 1447. második országgyűlésen elhatározzák, hogy Buda vára a kormányzónak adassék át, erre a végzésre hivatkoznak.³

Buda vára az 1446-iki végzés hozatalakor Hédervári Lőrincz nádor kezén volt, s az ő kezén maradt az 1446-iki végzés után is egészen

¹ Art. VII. Kovachich, Vest. Com. 257. l.

² Kovachich, Suppl. a. Vest. Com. II. k. 60. l. Kovachich küiönösnek találja, (Suppl. II. k. 104. l.) hogy a rendek Buda átadásánál nem az ugyanazon évben tartott országgyűlésre, hanem az előző 1446. évre hivatkoznak. Pedig ez természetes, minthogy az 1447. országgyűlés is egyenesen kimondja, hogy most az előző évi végzéseket írja át. U. ott 53. l.

³ L. az alább közlendő oklevelet: «huiusmodi decreto seu institutioni satisfacere volentes».

a nádornak 1447 júliusában bekövetkezett haláláig.¹

Tág tere nyílik a találgatásnak, hogy mik voltak az okok, a melyek a rendeket arra birták, hogy Buda várát ne adják át az új nádornak, Gara Lászlónak, vagy hogy miért nem szereztek

¹ Fraknóinak a Czech kézírataiból összeállított nádori sorozata szerint (A nádori és orsz. birói hiv. 162. l.) Hédervári Lőrincz 1437. márczius 7. — 1447 augusztus végéig volt nádor. Hédervári Lőrincznek nádori kinevezése, melyet Zsigmond mint császár állit ki, csakugyan 1437 márczius 7-ikén kelt (A gr. Khuen-Héderváry család hédervári levéltárában, Héderváry-rész, fasc. I. 3. sz.) Halála azonban nem augusztus végére, hanem valószínűleg júliusra esik, mi a gr. Khuen-Héderváry levéltár két okleveléből állapitható meg. Az egyik oklevél 1447 június 23. kelt. (Héderváry-rész, fasc. I. 4. sz.) Ezt Hunyady János kormányzó állitja ki és a mosonyi ispánságot ruházza benne Hédervári Lőrincz nádorra, «qui eciam alias ipsum honorem tenuisse assert» (i. g.). A másik oklevélben (u. ott 315. sz.) Hédervári Imre 1447 augusztus 7-ikén Ladislaus de Kemne-nek írja, hogy a kormányzó a mosonyi ispánságot ismét («iterum et de novo») ő reá, Hédervári Imrére, ruházzván, ő Kemne Lászlót óhajtja továbbra is alispánjául. («Volumus ut et adhuc nostra in persona vicecomes noster vos sitis.») E két oklevelet egyéb adatok híján nem tudjuk másként értelmezni, mint úgy, hogy a kormányzó a nádornak a mosonyi ispánságra vonatkozó jogait vagy praetensióit nem ismerve, vagy figyelmen kívül hagyva először Hédervári Imrét nevezte ki mosonyi ispánná, utóbb azonban a nádor tiltakozására ezen rendelkezését visszavonva a nádort igtatta be az ispánságba. Hédervári Imrének másodszor való kinevezése minden valószínűség szerint nem következhetett be a nádor halála előtt, s így a nádor halálának augusztus 7-ike előtt kellett bekövetkeznie. Megerősíti ezt a Magyar Nemzeti Múzeum törzslévél-tárában levő, 1447 augusztus 21-ikén kelt oklevél is, melyben Hédervári Imre Sztrem és Szecsőd nevű jószágairól rendelkezvén, atyjáról mint néhairól beszél.

érvényt az országgyűlési végzésnek az előbbi nádor életében, ha már határozatuknak csakugyan ezt az értelmet tulajdonították. Hédervári Lőrincznek, vagy Gara Lászlónak személyében, vagy egyebütt rejlenek-e az okok, melyek ezen kérdésekre a feleletet megadják, azt bajos eldönteni. Tény, hogy Buda egészen haláláig Hédervári nádor kezén maradt. A nádor halála után fia, Imre vette át a várat, s ekkor a rendek legközelebbi gyűlésükön első gondjuknak tartották, hogy Hédervári Imrét maguk elé idézzék, tőle Buda várát átvegyék és «pro tutiori conservatione eiusdem castris» «tuncque aliis respectibus» a kormányzónak adják át. Erről 1447 szeptember 20-ikán Hédervári Imre számára kiállítják az összes rendek nevében szóló és általuk megpecsételt felmentő levelet.

Az oklevél szövege Bél Mátyás Notitia Hungariæ-jának megjelenése óta ismeretes. Ő közölte először a Notitia III. k. 207. l. abból a másolatból, melyet saját szavai szerint a Vecsey (tévesen Viczay helyett) család birtokában levő Héderváry-levéltárból kapott.¹ Utána közölte Pray (Annal. III. k. 61. l.) Batthyányi (Leg. eccl. I. k. 491. l.) Kovachich (Vestigia Com. 265. l.) Katona (XIII. k. 545. l.) Teleki (csak a kiállító névsorát, Hunyadiak kora II. k. 54. l.) és Fejér (szintén rövidítve, Gen. Joan. de Hunyad, 106. l.) Ezek közül azonban egyik sem látta az oklevél eredetijét; mindnyájan a Bél által használt másolat után indultak. Ez a másolat pedig nagyon hibás.

Az oklevél eredetije a gróf Khuen-Héderváry levéltárában van.² Innen közöljük a diplomatikai és sphragistikai szempontból rendkívül becses és tanulságos oklevelet, mely egyszersmind alkalmat nyújt arra is, hogy hazánknak 1445—1452. közötti kormányzatára vonatkozó ismereteinket bővítsük.

Az oklevél.

A 45 × 33,5 cm. nagyságu, 5 cm. széles behajtással bíró, erős hártýára írott oklevelet Hunyadi János kormányzó és az országos rendek, illetőleg a főpapok, főurak és a megyei követek, kik az 1447. évi második országgyűlésen meg-

jelentek, adják ki. A kormányzón kívül 10 főpap, 35 főur s birtokos nemes és Magyarország 35 megyéjének 117, Szlavoniának pedig, — de regno Slavoniæ, mint az oklevél mondja, — 6 követe van az oklevélben név szerint felsorolva.

Oklevelünket már ez a felsorolás is igen becsessé teszi. Megismerkedünk belőle az 1447. évi második országgyűlés összes tagjaival,¹ s következtetést vonhatunk a követküldés praxisára is. A felsorolás értékét növeli az a körülmény, hogy az országgyűlések végzései nem szokták az országgyűlés tagjait név szerint előszámolni. Ritkaság számba megy az is, ha a végzésekben csak részben vannak is felsorolva az országgyűlésen résztvevő főurak és nemesek. Ilyet találunk az 1444-iki országgyűlés decretumában;² de hogy az itt található felsorolás nem teljes, azt nemcsak a résztvevőknek aránylag csekély száma, hanem a felsorolás végére tett szavak is bizonyítják: «ceterique proceres et regni nobiles in præsentis congregatione constituti.»³ Annál becsesebb oklevelünk felsorolása, mert ez megyénként számlálja elő a követeket. Érdekes különben a két névsort abból a szempontból összehasonlítani, hogy kik szerepelnek az országgyűlés tagjaiként 1447-ben is az 1444. országgyűlésen résztvevők közül. Aránylag csekély számban vannak ilyenek.

Oklevelünk tanúsága szerint az 1447-iki országgyűlés eléggé látogatott volt. Az egyháznagyok közül 2 érsek, 5 püspök, 1 prépost és 2 apát jelent meg, s a főurak és főnemesek is tekintélyes számban voltak jelen. A megyék közül az erdélyi megyéken kívül különösen az ország északi és keleti megyéinek gyér száma tűnik fel.⁴ A megyéknek Zsigmond alatti 1435-iki összeállításához képest⁵ hiányzik az ott felsorolt 56 magyar megye közül 22, de viszont Bars az 1435-iki összeállításban nincs meg.⁶

¹ Nem lévén az oklevélben erre vonatkozólag semmi megjegyzés, a felsorolást az országgyűlésen jelenvoltak teljes névsorának kell tekintenünk.

² Kovachich I. N. Sylloge decret., I. k. 90. l.

³ U. ott, 93. l.

⁴ Katona (Hist. Crit. XIII. k. 552. l.) 16 hiányzó megyét sorol fel. Nem említi a hiányzó közt Szepest, Temest stb., ellenben hiányzónak veszi Gömört. Ugyanigy Pesty is. (Eltűnt régi vármegyék, I. k. 23. l.)

⁵ L. Pesty, Eltűnt vármegyék, I. k. 20. l.

⁶ Teleki véleménye szerint (Hunyadiak kora, II. k.

¹ Not. Hung. III. k. 207. l. jegyzet.

² Héderváry-rész, fasc. I. 5. sz.

A 35 megye közül a legtöbb, 24, négy-négy követtel szerepel, két megye 3—3, hat 2—2, három pedig csak 1—1 követet küldött.

Mióta Mária királyné 1385. első ízben elrendelte, hogy a nemesség megyénként négy-négy követ által képviseltesse magát az országgyűlésen,¹ azóta a megyénként való követküldés szokása az egész XV. század folyamán megmaradt. Valami nagy következetességgel azonban sem e tekintetben, sem a követek számát illetőleg nem találkozunk. A megyék hol négy, hol két követ által képviseltették magukat.² Az a körülmény, hogy oklevelünk a legtöbb megyénél négy követet említ, arra mutatna, hogy a század közepe táján négy követ küldése volt szokásos.³ És ez annyival inkább jellemző, mert épen az 1447. évi első országgyűlés rendelte el, hogy az évenként tartandó országgyűlésen a főurak s a husznál több jobbágygyal bíró nemesek mindnyájan — omnes — kötelesek megjelenni.⁴ Igaz, hogy ez a rendelkezés csak az évenként egyszer, pünkösdkor tartandó országgyűlésre vonatkozik és a törvény nem szól a nemességnek a különös alkalmakkor tartandó országgyűléseken való, amúgy is eléggé terhes fejenkénti megjelenéséről. Már pedig 1447-ben a szeptemberi nádorválasztó országgyűlés előtt már volt országgyűlés és így még érthető, hogy a nemesség a második országgyűlésen követek által képviseltette magát. A tapasztalat azonban általában azt bizonyítja, hogy sem a fejenkénti megjelenés kötelezettségét nem tartották meg, sem a követek számára vonatkozólag nem volt megállapodott gyakorlat.⁵

A mi magát a tényt, a Buda várának őrizete fölött való rendelkezést illeti, ez oly nagy fontossága, hogy egész természetes, hogy a rendek országgyűlésen foglalkoztak vele. Hiszen hogy Buda őrizőjének állása mily fontos és adandó

alkalommal az ország sorsának alakítására is mennyire befolyhat, az csak kevéssel előbb is kitént, midőn Hédervári Lőrincz az által, hogy Ulászló pártjára állott, s előtte Buda várát megnyitotta, lényegesen hozzájárult Ulászló helyzetének megszilárdításához.⁶ Az pedig, hogy miért állítják ki Hédervári Imre számára a felmentő levelet az országos rendek, már a rendeknek az 1445—1452. évek alatti szerepéhez tartozik, miről alább, az országos rendek pecsétjénél fogunk szólni.

Az oklevél teljes szövege a következő:

Nos Johannes de Hwnyad regni Hungariæ gubernator, Dyonisius cardinalis Strigoniensis et Johannes Bachiensis et Coloczensis ecclesiarum archiepiscopi, Andreas Quinqueecclesiensis et Petrus Waciensis ecclesiarum episcopi, Ladislaus Agriensis, Nicolaus Nytriensis et Raphael Herczeg Boznensis ecclesiarum electi, Nicolaus Bodo præpositus ecclesiæ Albergalis, Petrus Pechwaradiensis et Sigismundus Saxardiensis ecclesiarum abbates, Ladislaus de Gara prædicti regni Hungariæ palatinus, comes Ladislaus de Palocz iudex curiæ regiæ, Nicolaus de Wylak et Emericus de Pelsewcz wayvodæ Transsilvani, Johannes de Peren thavarnicorum et Emericus filius wayvodæ de Marczaly ianitorum, nec non Symon de Palocz agazonum magistri; Georgius de Rozgon comes Posoniensis, Sigismundus Groff Segniæ Weglæ et Modrussæ comes, Gregorius de Korbawya, Johannes et Thomas de Zech, Ladislaus Thythews de Bathmonstra, Johannes filius Desewbani de Gara prædicta, Johannes de Korogh, Johannes et Oswaldus de dicta Rozgon, Ladislaus de dicta Pelseucz, Stephanus Bytzkele de Zelnawar, Ladislaus de Nazpal, Paulus de Peren, Akacius Chupor, Ladislaus Farkas de Labathlan, Emericus de Debre, Nicolaus de Emeke, Oswaldus de Buchan, Johannes de Zob, Barnabas Chyre, Georgius et Stephanus Soos, Paulus et Ladislaus de Dombo, Georgius Zerechen de Mezthegnyew, Ladislaus de Scepes et Benedictus de Thurocz, item Petrus de Naghtharkan, Stephanus de Bochka, Nicolaus de Ztanch et Petrus Porkalab de Zemle-niensi; Petrus Zopa, Nicolaus de Fayz, Emericus Vgron et Cozmas de Thwr de Symigiensi; Johannes de Kallo, Briccius de Pazon, Mathias de Kercz et Michael de Chemenye de Zabolch; Ladislaus Hernad, Georgius de Baxa, Michael de Doboka et Nicolaus Nyakathlan de Baranya; Stephanus Perdne, Michael Barotz, Andreas de Athya et Dominicus de Byl de Wesprimiensi; Andreas Bodo, Johannes de Solyag, Nicolaus de eadem et Georgius de Keer de Tholnensi; Nicolaus Zep, Michael Zaaz, Valentinus literatus et Petrus Magnus de Bege de Castriferrei; Dominicus Harazthos, Barnabas de Ewlveth, Thomas de eadem et alter Thomas Janka de Bekees; Thomas de Kerezthwr, Georgius de Bala, Ladislaus Barius et Johannes Tybolth de Borsodiensi; Petrus de Almas, Matheus de Barachka, Michael de Tetethlen et Ladislaus de dicta Almas de Albensi; Johannes Wag-

53. l.) a hiányzó megyék «Giskra, Fridrik vagy a Cilleiek által tartóztatva, vagy a nagy távolság és más tudva nem lévő okok miatt» maradtak el az országgyűlésről.

¹ Kovachich, Sylloge, I. k. 54. l.

² Lásd erre vonatkozólag Hajnik Imre értekezését: A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűntetése. Akad. értek. a társad. tud. k. II. k. VIII. sz.

³ Mátyás is 1458-ban négy követ küldését rendeli. Kovachich, Suppl. II. 176.

⁴ Art. XLV. Kovachich, Suppl. II. 89.

⁵ L. Hajnik id. m. 9. l.

⁶ Turóczi, IV. r. XXVIII. f.

kwzy, Kolos de Nema, Ladislaus de Radwan et Emericus literatus de Komaroniensi; Petrus de Balso, Andreas de Lonya, Nicolaus de Bereg et Privardus de Vlacz de Bereg; Petrus de Maykocz, Georgius Farago de eadem, Johannes filius Viti et Osvaldus de eadem de Werewcze; Sebastianus de Koromzo, Benedictus de Alap, Albertus de Bewn et Dominicus de Enysse de Jawriensi; Paulus de Czernek, Ladislaus Lezan, Nicolaus de Lanycza et Johannes de Jakowlcz de Posega; Georgius Thombold de Scharos, Andreas de Hanwa et Georgius de Wayda de Gwmwriensi; Thomas de Salgo, Andreas Kakas de Delne de Saros; Sandrinus de Balog, Nicolaus de Demyend, Georgius filius Gywla de Kaza et Ladislaus de Gyarmath de Honthensi; Sandrinus Cyko de Pomaz, Stephanus de Chyb et magister Jacobus decanus et canonicus ecclesie Budensis de Pilisiensi; Stephanus Macha, Osvaldus de eadem, Sigismundus de Zenthgywrgh et Johannes de Sarkwz de Thoronthal; Nicolaus Rekchy et Johannes de Dorman de Hewesiensi; honorabilis dominus praepositus ecclesie sancti Laurentii, Ladislaus de Naghwewlgh de Bodrog; Paulus Ispan, Johannes Septely, Ladislaus Sorosy et Briccius Sarkwzy de Zarand; Johannes de Zalancz, Georgius Sulyok, Gaspar de Feleghaz et Johannes Thordas de Bachiensi; Gregorius Zekel, Jacobus de Darocz, Sandrinus de Rede et Michael de Lengyel de Neugradiensi; Isaak de Katha, Anthonius de Irsa, Nicolaus Borso-way et Nicolaus de Dabas de Pestiensi; Ladislaus filius Egidii, Thomas Cobady, Nicolaus de Mera et Johannes de Dobza de Abawywariensi; Fabianus de Fylgewart, Ladislaus de Beczencz, Valentinus Bornemyza et Nicolaus literatus de Walko; Ladislaus Weres, Ladislaus de Strythe, Ladislaus de Iske et Adrianus literatus de Vng; Benedictus de Hadas de Lypto; Salamon de Baragyan de Borsiensi; Gregorius de Maythen de Trinchimiensi; Johannes Zobonya et alter Johannes de Emcke de Nytriensi; Nicolaus de Wag et alter Nicolaus de Zyrak de Soproniensi; Nicolaus de Isaka et Ladislaus de Bewd de Byhoriensi comitatibus; item de regno Sclavoniae Georgius filius Symonis, alter Georgius filius Iwan, Johannes filius Viti, Petrus de Fyzesd, alter Petrus de Zenaharozth et Georgius de Magalocz electi nuntii ad praesentem conventionem nostram per universitatem nobilium comitatum praedictorum transmissi, totum corpus ac idemptitatem regnicolarum representantes, notum facimus praesentium per tenorem quibus incumbit universis, quod nobis in ipsa nostra conventionem hic Budae celebrata constitutis de et super his, quae quieti et tranquillo statui ipsius regni nostri Hungariae utilia et commoda essent tractantibus, cum inter haec de et super facto huius castrum Budensis, quod condam magnificus dominus Laurentius de Hedrehwara eiusdem regni Hungariae palatinus usque ad exterminium vitae suae ex nostra benivolentia et collatione tenuit, quodque eodem decedente magnificus Emericus filius eiusdem pridem Banus Machowiensis hucusque conservavit, mentis nostrae curas divertissemus, quia in serie generalis decreti regnicolarum anni proxime praeteriti expressum est et declaratum, ut gubernator huius regni castra et civitates regales et reginales intrandi, in eisdemque standi, pausandi et morandi liberam habeat facultatem, idcirco tum huiusmodi institutioni seu decreto satisfacere volentes, tumque aliis respectibus, ut-

puta pro tutiori conservatione eiusdem castrum unanimiter et sana deliberatione volumus et sanximus, ut ipsum castrum Budense manibus praefati domini Johannis gubernatoris dari debeat et assignari per ipsum usque nostri seu huius regni beneplacitum nobis et huic regno fideliter conservandum. Cum itaque nos hac de causa ipsum Emericum banum in nostri medium venire et accersiri fecissemus, eidemque, ut dictum castrum Budense in manus dicti domini gubernatoris dare et assignare deberet, strictissime commissemus, mox idem Emericus banus nostrae communitatis praeepto et voluntati se obtemperans ipsum castrum Budense in manus eiusdem domini gubernatoris dedit, remisit et assignavit tenendum et conservandum. Ideo nos de unanimi arbitrio et voluntate ac nostri et totius regni ac regnicolarum nominibus et in personis ipsum Emericum banum super restitutione et resignatione ipsius castrum Budensis reddidimus et commisimus, immo reddimus et committimus quietum expeditum et modis omnibus absolutum harum litterarum nostrarum sigillis regni atque nostri scilicet gubernatoris necnon nonnullorum nostrorum appensionibus consignatarum vigore et testimonio mediante. Datum Budae, praedicta feria quarta proxima ante festum exaltationis sanctae crucis, anno Domini millesimo quadringentesimo quadagesimo septimo.

Az oklevél szövegének előbbi közléseiben előforduló hibákat külön-külön megjelölni nem tartjuk szükségesnek. Egyszerű összehasonlítás által könnyű meggyőződni, hogy a Bél kezeibe jutott másolat mennyi hibát mutat nemcsak a protocollumbeli névfelsorolásban, hanem a contextusban is. A Bél Notitiájából a hibák természetesen a későbbi közlésekbe s innen az oklevél adatait felhasználó munkákba is átmentek. Egy-egy feltűnőbb hiba ugyan némelyeknek szemet szurt. Így pl. Katona észrevette,¹ hogy a megyék között Somogy kétszer is szerepel; meg is jegyzi, hogy az egyik helyen valószínűleg Temest kell olvasnunk. Természetesen Katona nem tudhatta, hogy az oklevélben a kérdéses helyen egész helyesen Gwmwriensi áll, csak Bél másolója olvasta azt Symigiensinek.

A pecsétek.

Hogy a rendek Buda várának átadását mily nagyfontosságú ténynek tekintették, azt azon a körülményen kívül, hogy a felmentő levelet a kormányzó és a név szerint felsorolt rendek állítják ki, mutatják az oklevélnek a sigillatióra vonatkozó szavai is, melyek szerint az oklevelet «sigillis regni atque nostri, scilicet gubernatoris, necnon nonnullorum nostrorum appensio-

¹ Hist. crit. XIII. k. 545. l.

nibus» erősítették meg. Az oklevél szavainak megfelelően az országos rendek és a kormányzó pecsétjén kívül 23 egyházi és világi főúr pecsétjét találjuk az oklevélen. Összesen tehát 25 pecsét teszi sphragistikai szempontból is becsessé az amúgy is nevezetes oklevelet.

Tudjuk, hogy középkori oklevélen mi az értéke és jelentősége a pecsétnek. Elsőrangú fontossággal bír az oklevélben kifejezett tény jogérvénye tekintetében. A sok pecséttel megerősített oklevél pedig a tartalom ismerete nélkül is elárulja, hogy a kiállítók az oklevélben foglalt actust nagyjelentőségűnek tekintették, s annak jogérvényét nyomósan akarták kiemelni. Igaz, hogy a mint Csánki Dezső az 1511-iki harminczöt pecsétetes oklevélről szólva e folyóiratban kifejtette,¹ — a sokpecsétetes oklevelek rendszerint a királyi hatalom hiányára vagy gyengeségére mutatnak; de épen az ilyen korszakokban szükséges, hogy a nagyjelentőségű dolgok fontossága minden lehető módon ki legyen emelve. Oklevelünk pedig épen ilyen korszakból való.

A pecsétek az oklevél behajtásán vannak nagy számuk miatt szorosan egymás mellé hártvaszalagokra függesztve. A pecsétek eredeti száma ma már huszra apadt, minthogy öt leszakadt közülök. A meglevő husz közül is négy nincs kinyomva, csak a hártvaszalagra erősített, üres sárga viasz van helyükön; valószínűleg azok, kiknek ide kellett volna pecsétjüket nyomniok, nem hozták magukkal typariumaikat. A sárga viaszon ugyanis semmi nyoma a fészeknek, s így nem tehető fel, hogy idő folytával hullott volna le nyomtalanul a sárga viaszba öntött finomabb viasz. A többi 16 pecsét erősen megkopva és letöredezve ugyan, de azért még elég jól felismerhető állapotban maradt meg. Csak kettőről kopott le a körirat is, meg az ábrázolás is annyira, hogy ma már felismerhetetlenek.

A pecsétek a felfüggesztés sorrendje szerint a következők.

1. Az első pecsét az országos rendeknek 1445—1452. között használt, ismeretes pecsétje,² piros viaszba nyomva, töredezett állapotban.

¹ Turul. 1887. évf. I. és 2. f.

² Fotografikus képe a Magy. Nemz. Tört. IV. k. 71. l. és rézmetszetben a Tudománytár, Uj folyam, Értekezések II. k. 167. l. jelent meg.

De azért igen jól látszik a rostélyozott pecsétmezőben a kettős kereszt, valamint a körirat is.

✦ sigillu(m) * un(iuer)sitati(s) * re(nu)ni *
Hungari(e).¹

Mióta Knauz Nándor az országos rendeknek, vagy a mint ő nevezi, az országos tanácsnak az 1445—1452. évek alatti szerepéről és történetéről szóló jeles munkáját² megírta, kifejtvén ebben, hogy I. Ulászló halálától a kormányzóválasztásig az országos tanács képezte a középonti hatalmat, és ezen szerepet Hunyadi kormányzósága alatt is megtartotta, azóta ezen kérdésben, melyre azelőtt nem igen tudtak feleletet adni, meglehetősen viágosan látunk. Csakhogy a Knauz munkájának megjelenése óta az 1445—1452. évek történetére vonatkozó adataink megsaporodtak, úgy, hogy ma már nemcsak a nála még függőben maradt kérdések közül tudunk többre feleletet adni, hanem a dolog lényegére vonatkozó nézetünknek is módosulnia kell.³

Az Árpádház kihaltától a Habsburgház trónrajutásáig hazánk történetében többször előfordul az az eset, hogy a királyi trón megürülése vagy a királynak valamiféle akadályoztatása miatt az uralkodó nem gyakorolhatja a legfőbb hatalmat. Ezek közül az esetek körül négyben vannak adataink arra vonatkozólag, hogyan oldja meg a nemzet azt a nagyfontosságú közjogi kérdést, hogy a legfőbb hatalomnak *monarchicus egységét* megőrizze a nélkül, hogy ezt a legfőbb hatalmat, *melyet egész teljességében más, mint az uralkodó nem bírhat*, egy emberre ruházná. Mária királynénak 1386-iki szlavoniai fogsága, Zsigmond fogva tartásának ideje 1401-ben, az Ulászló halálától V. László trónralépéséig lefolyt nyolcz év és a Mátyás halála utáni trónüresedés ideje

¹ A vésési hibának (*regni* helyett *rengni*), — mi azonban Kovachichnak, Knauznak stb. figyelmét elkerülte, — 1445—1452-ig állandó megmaradása bizonyítja, hogy a rendek nyolcz éven át ugyanazt a typariumot használták.

² Az országos tanács és országgyűlések története 1445—1452. Pest, 1859.

³ Az országos rendek pecsétjének, illetőleg ezen pecséttel eliatott kiadványaiknak diplomatikai és közjogi fontossága eléggé indokolja, hogy e tárgyról kissé részletesebben szólunk, első sorban pedig az országos rendek pecsétjéről, mint a mely kérdés oklevelünk kapcsán közvetlenül érint bennünket.

az a négy eset, melyre adataink vonatkoznak. Az ok, mely e négy esetben analog helyzetet hozott létre, mindannyiszor más és más; az eredmény azonban egy: az uralkodó nem gyakorolhatja a legfőbb hatalmat. A nemzet erős közjogi érzetét és következetességét bizonyítja, hogy a különböző előidéző okok dacára is mindig egyformának ismerte fel a helyzetet, s mindig egyformán oldotta meg a középponti hatalom gyakorlásának kettősen nehéz kérdését. Mind a négy esetben a rendeknek, vagy a mi azzal egyértelmű, az egész nemzetnek összessége, *mint egyetlen jogi személy*, lép fel a legfőbb hatalom birtokosa és gyakorlójaként. Így el van hártva az a veszedelem, hogy a legfőbb hatalom monarchicus egysége csorbát szenvedjen, mert hiszen *egy jogi személy* gyakorolja azt, és még sincs a főhatalom egy emberre ruházva. És hogy a nemzet összessége most valóban egyetlen jogi személyt képvisel, annak kifejezője az az *egy* pecsét, melyet a rendek alkalmaznak az összességük nevében kiadott okmányokon s mely épúgy a legfőbb hatalom jelképéül szolgál, a mint annak jelképe a királyi pecsét is.

Ennyit lehet következtetnünk a négy korszakból reánk maradt adatok egybevetéséből. Arra azonban, hogy a tárgyra vonatkozólag bővebb következtetéseket vonhassunk, gyér számuk és elszigetelt voltuk miatt sem az 1386-iki,¹ sem az 1490-iki adatok nem alkalmasak. Kevés adatunk van az országos rendeknek a Zsigmond fogsága alatti szerepére vonatkozólag is,³ és a mi a legnagyobb baj, ezek az adatok is mind biráskodási ügyekre vonatkoznak és így nem

¹ Pray (Syntagma 64. l., rajzban X. tábla, fig. 9.) és Kovachich (Vest. Com 251. l.) szerint az országos rendek Mária 1386. szlavonai fogsága idején *Sigillum regnicolarum Hungariæ* köriratu pecsétet használtak. Az oklevelet azonban, melyen e pecsét alkalmazva volt, nem ismerjük. Pray is, Kovachich is megelégszenek a pecsét egyszerű megemlítésével.

² Országos levéltár, Dl. 19639.

³ Nagy Imre a Zichy okmánytár, V. k. 251–255. l. ötöt sorol fel az orsz. rendek 1401-iki kiadványai közül; hatodik az, melyet a zsélyi levéltárból közöl. Ezekhez adva a Hazai okmánytár II. k. 167. l., a Károlyi család oklevéltára, I. k. 514. l. és a Toldy Ferencz által az Uj Magyar Múzeum 1860. I. k. 38. l. közölt okleveleket, az orsz. rendek által 1401-ben kiadott oklevelek közül mindössze kilenczet ismerünk.

világíthatják meg egész terjedelmében az országos rendek szerepének kérdését.

Szerencsére másként áll a dolog az 1445—1452. évekre vonatkozólag. Az I. Ulászló halálától V. László trónralépéséig eltelt nyolcz esztendőből száznál többre rug az országos rendek által kiadott és reánk maradt oklevelek száma; maga Knauz vagy negyven ily oklevelet közöl említett munkájában, pedig ő az országos rendek okleveleinek csak kisebbik részét ismerte. Perbe idézés; perhalasztás; ítélet; eskütétel és bajvivás elrendelése; tiltakozás és birtokba vezetés; adomány; új és régi kiváltságok és adományok megerősítése; oklevélátírás; hatalmaskodás; főispáni kinevezés; országgyűlésre hívás stb. képezik ezen oklevelek tárgyát. Az országos rendek kiadványainak nagyobb része 1445 és 1452 között is biráskodási ügyekre vonatkozik ugyan, de bőven vannak a más természetű ügyekben kiadott oklevelek is, melyek együttvéve az országos rendeket ezen kor legfőbb oklevélkiadó forumaként tüntetik fel hazánkban.

Mindezen oklevelek az országos rendeknek az 1445-iki végzések XV. cikkében rendelt pecsétjével vannak megerősítve. Ennek a pecsétnek azonban háromféle változatát ismerjük.

Az első, a milyen a Hédervári Imre oklevélén is függ, rostélyozott mezőben hármas halmon álló kettős keresztet mutat *Sigillum universitatis regni Hungariæ* körirattal. Átmérője 39 mm. A második pecsét nagysága és ábrázolata teljesen megegyezik az elsőével, csak körirata más: *Sigillum prelatorum, baronum et nobilium regni Ungriæ*. A harmadik pecsétről eddig csak Érdy¹ és Knauz² után tudtunk annyit, hogy ez a másik kettőnél kisebb, gyűrűs pecsét volt, de az Érdy és Knauz által említett egy-egy példányon sem az ábrázolás, sem a körirat nem volt kivehető; létezésén kívül mindeddig nem is tudtunk e pecsétről semmit.⁴

Az országos rendeknek ezen harmadik, kisebb pecsétje igen ritka. A Knauz által említett egy-egy példányon sem az ábrázolás, sem a körirat nem volt kivehető; létezésén kívül mindeddig nem is tudtunk e pecsétről semmit.⁴

¹ Tudománytár, Uj folyam, Értekezések, II. k. 168. l.

² Id. m. 110., illetőleg 173. l. 521. jegyzet.

³ Ez oklevelek a következők: br. Radvánszky Béla

ezért nagyobbbrészt le vannak töredezve. Mégis a sajó-kazai levéltár két és az országos levéltár egy darabjának összevetéséből megállapítható, hogy az ábrázolás a kis pecséten is ugyanaz, mint a két másik pecséten: rostélyozott pecsétmezőben hármashalmon álló kettős kereszt. A körirat pedig a következő:

s. * minus * regni * hungarie.

A kerek pecsét átmérője 21 mm.

Nagyfontosságú sfragistikai kérdés, hogy az országos rendek által használt három pecsét között jogilag volt-e különbség, s ha igen, miben állott ez. Mert az bizonyos, hogy a XV. század derekán semmi esetre sem lehet indokolatlan a három különböző pecsét használata. Felvetette a kérdést már Knauz is, de nem tudott rá feleletet adni.

A kis pecsét alkalmazása módjának meghatározása nem nehéz. Az országos rendek ezen pecsétet nem használták kezdettől fogva, hanem csakis oklevéladó formaként való szereplésüknek utolsó három esztendőjében. A reánk maradt öt oklevél közül legalább, melyek a kis pecséttel vannak megerősítve, az első¹ 1450. márczius 28-ikán, az utolsó pedig² 1452. június 24-ikén kelt. Úgy látszik, a rendek csak 1450-ben látták be annak szükségét, hogy a kis alaku oklevelekre nehezebben alkalmazható nagyobbik pecsét mellett egy kisebbiket is használjanak. Arra vonatkozólag pedig, hogy milyen természetű okleveleken alkalmazták ezt a pecsétet, a közép-kornak e tekintetben követett gyakorlata eleve is sejteti, hogy a kevésbé ünnepélyes kis pecsétet kisebb fontosságú, főképp peres ügyeknek közbeeső phasisait tárgyazó okleveleken használták. Az említett öt oklevél közül háromnak tárgya perhalasztás, kettőé pedig birtokbavezési parancs. Természetesen a pecsét mind az öt oklevélen rányomott, még pedig záró pecsét.

Nehezebben oldható meg az a kérdés, hogy a nagyobbik pecsétnek, melyet a kis pecsét al-

kalmazása idején is tovább használnak ünnepélyesebb pecsétként, említett két változata között miféle különbség volt, vagy hogy mi birta rá a rendeket arra, hogy egyidejűleg két különböző köriratu pecsétet használjanak. E nehézséget pedig az a körülmény okozza, hogy az országos rendek kiadványaikon a pecsétet a legtöbb esetben rányomva alkalmazták és ezek a rányomott pecsétetek, akár el voltak látva papírfelzettel, akár nem, idő folytán letöredeztek, úgy, hogy ma már csak az esetek kisebbségében állapítható meg köriratuk; már pedig, mint fentebb említettük, a nagyobbik pecsét két változata pusztán csak a köriratban különbözött egymástól. Knauz említett munkájában negyven oklevél szövegét közli, s a negyven eset közül csupán kettőben konstatható, hogy a köriratot meg tudta állapítani. Ezért nem is mert ő a két pecsét közötti különbség s a pecsétetek alkalmazási módja kérdésének megoldására vállalkozni.³

Sajnos, a kérdés tökéletes megoldásának lehetőségéről mi is kénytelenek vagyunk lemondani, de valamivel, azt hisszük legalább, mégis hozzá tudunk járulni a kérdés tisztázásához.

Az 1445-iki törvény XV. cikke, mely a rendek pecsétjének vésését elrendeli,⁴ csak egy pecsétről szól és megállapítja a pecsétábrázolatot, azonban egyetlen olyan szava sincs, a melyből a köriratra vonatkozólag következtetést vonhatnánk. A törvényben tehát semmiféle utaiigazítást nem találunk, s így másfelé kell fordulnunk.

Az első tény, a melyet konstathatnunk kell, az, hogy azon esetek közül, a melyekben az oklevelekben minden kétséget kizárólag a Sigillum universitatis regni Hungarie köriratu pecsétet láthatjuk, — nevezzük rövidség okáért e pecsétet az universitas pecsétjének, — az elsőnek dátuma 1446 június 15.,⁵ az utolsóé 1452 márczius 15.⁶ A Sigillum prelatorum, baronum et nobilium regni Ungrie köriratu pecsét — nevezzük a rendek pecsétjének — csak két esetben

sajó-kazai levéltára fasc. XVIII. nr. 12. U. ott fasc. XVIII. nr. 11. Országos levéltár, diplomatikai osztály 14350. és 27666. számok. Az Érdy által felhozott lenne a hatodik, de erről ő csak annyit mond (i. h.), hogy a másik kettőtől különböző pecsét.

¹ Az Országos levéltár Dl. 14350. sz. darabja.

² Knauz id. m. 110. l.

³ Lásd id. m. 15. l. Nagy kár, hogy újabb oklevélgyűjteményeink sem tüntetik fel, hogy melyik pecséttel van az oklevél megerősítve, hanem megelégszenek a rendek ismert pecsétje-féle kifejezésekkel.

⁴ Kovachich, Suppl. II. k. 32. l.

⁵ A Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltárában.

⁶ Országos levéltár, Dl. 14534.

fordul elő,¹ mindkétyszer 1446-ból. Ez a két pecsét egyidejű használatát bizonyítja s így nem tehető fel, hogy az országos rendek előbb az egyik pecsétet használták és csak később, az elsőt félretéve, vésették a másodikat.

Az ügyek természetét illetőleg, a melyekről a kétféle pecsét alatt kiadott oklevelek szólnak, hogy t. i. biráskodási, vagy egyéb természetűek-e, különbséget nem állapíthatunk meg, mert a rendek pecsétje mindkét esetben birói kiadványon fordul ugyan elő, de viszont az universitas pecsétjét 1446-ban ép úgy, mint később is, egyaránt látjuk biráskodási és egyéb természetű ügyekről szóló okleveleken alkalmazva. A kétféle pecsét használatára nézve tehát ebből sem vonhatunk következtetést.

Ezekkel a tényekkel szemben bizonyos támpontot csak a következő adatok nyújthatnak.

Az országos rendeknek összesen körülbelül százra tehető, reánk maradt kiadványai közül huszonhat oklevélben minden kétséget kizárólag az universitas pecsétjét ismerjük fel,² s ezek között három oklevél előzi meg keletre nézve azon oklevelet, melyen a rendek pecsétje másodszor fordul elő. A rendek pecsétjének, mint említettük, mindössze két előfordulási esetét ismerjük.³

¹ Az egyik 1446. július 30-ikáról Knauznál, id. m. 51. l., a másik 1446. június 21-ikéről, Kovachichnál említve, Vestigia 250. l.

² Ezen esetek a következők: 1446. június 15. (Múzeumi törzslévéltár); jun. 20. (Országos levéltár Dl. 24760); június 27. (u. ott 13518.); augusztus 16. (Múzeumi törzslévéltár); szeptember 16. (Országos levéltár Dl. 13963.); szeptember 24. (Múzeumi Justh-családi levéltár); november 6. (Országos levéltár Dl. 13990.); november 12. (u. ott 13897.); december 22. (u. ott 14003.); 1447. február 20. (u. ott 34734.); márczius 31. (Knauznál, 67. l.); június 26. (Országos levéltár Dl. 14098.); szeptember 20. (Hédervári Imre felmentő levele); 1448. január 5. (Múzeumi törzslévéltár); február 20. (Múzeumi Justh-családi levéltár); május 19. (Országos levéltár Dl. 13444.); szeptember 2. (3 darab, b. Radvánszky Béla sajtó-kazai levéltára, fasc. XVII. 18., 21 és 23. sz.); 1449. márczius 30. (Múzeumi Justh-családi levéltár); 1450. márczius 20. (Országos levéltár Dl. 14348); október 25. (u. ott 14414); 1451. augusztus 31. (rajzzal közölve Tudománytár, új f., értekez. II. k. 167. l.); október 27. (Múzeumi Justh-családi levéltár); 1452. márczius 15. (Országos levéltár Dl. 14534); a huszonhatodik darabnak évszáma olvashatatlannal lévén, csak annyi állapítható meg, hogy 1447 vagy 1451-ben kelt. (Gr. Khuen-Héderváry-levéltár, Hédervári-rész, fasc. III. 21. sz.)

³ Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy oly ok-

Ebből már mindenestre következtethetünk annyit, hogy az universitas pecsétjét sokkal több esetben alkalmazták 1445 és 1452 között, mint a rendek pecsétjét.

A második tény, mely némi utbaigazítással szolgálhat, az, hogy a rendek pecsétje előfordulásának mindkét esetében¹ rányomott pecsét, míg az universitas pecsétje függő és rányomott alakban egyként előfordul, még pedig 1446 július 30-ika előtt, tehát a rendek pecsétjének utolsó ismert előfordulása előtt is.² Ehez csatlakozik egy másik körülmény. Azon ritka esetekben, (mindössze négy ily esetet ismerünk, felsorolásukat lásd alább, a kormányzó pecsétjénél), melyekben a kormányzó pecsétje mellé az országos rendek pecsétje is fel van függesztve, lévén a pecsét természetesen mind a négy esetben függő), *mindig az universitas pecsétjét találjuk.*

Említettük fentebb, hogy az országos rendeknek, mint egyetlen jogi személynek pecsétje a középponti hatalom monarchikus egységét jelképezi, s ezt a jelentőségét Hunyadi kormányzósága alatt is megtartja; épen az a körülmény bizonyítja felfogásunk helyességét, hogy fontos esetekben a kormányzó pecsétje mellett függ az országos rendek pecsétje is. Ha már most a kormányzó pecsétje mellett minden esetben az universitas pecsétjét találjuk, következtetésünk nem lehet más, mint hogy az országos rendek kétféle pecsétje közül az universitas pecsétje nemcsak a gyakrabban előforduló és ünnepélyesebbik volt, hanem épen az universitas pecsétje volt az, a mely a királyi hatalomnak a királyi trón betöltetlensége idején a nemzet összességére, mint egyetlen jogi személyre szállását volt hivatva jelképezni.

Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy az országgyűlések végzése is a sigillatio formulájában a «nostræ universitatis sigillum»-ról beszélnek. Az 1445-iki végzések, melyek az ország pecsétjének vésését elrendelik, még így szólnak:

levél, mely a rendek pecsétjével lett volna megerősítve, egyetlenegy sem jutott kezeink közé, s így e tekintetben egészen Knauz és Kovachich idézett tudósítására vagyunk utalva.

¹ Kovachichnak erre vonatkozó szavai (Vest. 250) nem egészen világosak ugyan, de mégis inkább úgy látszik, hogy rányomott pecsétről beszél.

² Így az 1446 június 15. kelt darabon. (Múzeumi törzslévéltár).

«quibus uniuscuiusque sigilla nostra appendi fecimus»;¹ az 1447. országgyűlés végzése az előző évi végzéseket átírva, azokról már ezt mondják: «sub nostræ universitatis et magnifici d. Joannis de Hunyad gubernatoris, sigillis nostris feceramus.»² Ugyancsak az 1447. országgyűlés a saját végzéseit «sigillo nostræ universitatis» erősíti meg.³ Minthogy pedig a végzések protocolluma a végzéseket hozó rendeket «prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie»-nak nevezi, a «sigillum nostræ universitatis» kifejezést méltán van jogunk az universitas pecsétjére vonatkoztatni.

Mindezek alapján bátran mondhatunk tehát annyit, hogy az universitas pecsétje volt az, mely 1445—1452 között az országos rendeknek legfőbb középponti hatalmát, s ezen hatalomnak egységes voltát jelképezte.

De hát akkor mire való volt a másik pecsét, melyet a rendek pecsétjének nevezünk? A fentebbi megállapításokra támaszkodva, ha nem is egész határozottsággal, de legalább némi valószínűséggel erre a kérdésre is megadhatjuk a feleletet.

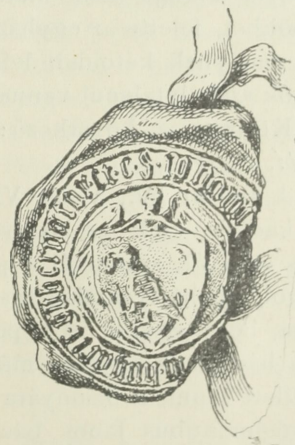
Az országos rendek időről-időre összegyűlkezve gyakorolták legfelsőbb hatalmukat. Hogy ezeken a gyűléseken a rendek közül minden esetben hányan és kik vettek részt, ma már nem igen tudjuk megállapítani; csak azt látjuk, hogy ezeket a gyűléseket az országnak igen különböző helyein tartották, minthogy kiadványaik Pestről, Budáról, Váczról, Székesfehérvárról stb. vannak keltezve. Úgy látszik, hogy előfordult az az eset, hogy az universitas pecsétje valami okból⁴ nem lehetett a rendeknél. Véleményünk szerint az ilyen esetek tették szükségessé, hogy

a rendek második pecsétet is használjanak, melynek körirata azonban épen megkülönböztetésül, nem egyezett az universitas pecsétjének köriratával. E feltevés magyarázhatná, hogy miért oly ritkán, s akkor sem az igen fontos esetekben használták a második pecsétet. E nézetünknek az is kölcsönöz némi valószínűséget, hogy a gyűrűs pecsét nem fordul elő egyidejűleg a rendek pecsétjével, mi arra enged következtetni, hogy később a gyűrűs pecsét vette át a rendek pecsétjének szerepét.

Lehet, hogy a rendek pecsétjére vonatkozó nézetünk nem egészen helyes és későbbi vizsgálatok másként fogják megoldani a kérdést; jelenleg meg kell elégednünk ezzel a felelettel. Az universitas pecsétjére vonatkozólag azonban azt hisszük, hogy nem igen tévedtünk.

Az országos rendek pecsétjének kissé részletesebb tárgyalása után térjünk át az oklevelünkön függő többi pecsét megbeszélésére.

II. A második pecsét Hunyadi kormányzónak piros viaszba nyomott pecsétje. A pecsétábrá-

zolás: szárnyas angyaltól tartott pajzsban gyűrűt tartó holló, félholdtól kísérve. Körirata:

s. iohann(is . de . hunyad . reg)ni . ungarie .
gubernator . et . r.¹

Oklevelünk azok közé a ritka esetek közé tartozik, a melyekben az országos rendeknek

¹ Hunyadi pecsétjét új rajzban adjuk, minthogy a Pray rajza (Syntagma tab. XII. fig. 5) igen rossz, a Magyar nemzet tört. IV. k. 66. l. és az országos levéltár pecsétmutatójának VII. tábla 37. sz. közölt rajzok pedig Hunyadinak nem ezen pecsétjét mutatják.

¹ Kovachich, Suppl. II. 36. Kovachich J. N. a Sylloge I. 107, nem tudjuk, mily alapon, ezt mondja: L. S. universitatis regnicolarum impressi.

² Kovachich, Suppl. II. 52. l. Különös, hogy az eredeti végzések szavai szerint az 1446. évi végzéseket tartalmazó okmány Hunyadi pecsétjével «quo ut vojvoda Transsilvanorum utimur» erősített meg. Kovachich, Vestigia 260.

³ U. ott, II. k. 102. l.

⁴ Teleki szerint az 1445. országgyűlés által rendelt pecsétet állandóan a nádor felügyelete alatt tartották. (Hunyadiak k. I. 474.) Ha tudnók, honnan veszi ez adatot Teleki, akkor e körülmény magyarázhatná azt, hogy miért nem volt néha a rendeknél a pecsét.

és a kormányzónak pecsétje együtt fordulnak elő. Mindössze négy ilyen esetről tudunk. Az egyik az 1446-iki országgyűlés végzéseit tartalmazó oklevél, a melyet, a végzéseket átíró 1447-iki decretum szavai szerint: «sub nostræ universitatis et magnifici domini Joannis de Hunyad gubernatoris sigillis nostris» adtak ki a rendek.¹ A második eset, a melyről Knauz is tud,² Hunyadi János kormányzó 1446 június 27-iki oklevele, a melyben «auctoritate et potestate nobis per universitatem regnicolarum in hac parte concessa» István esztergomi kanonok részére Erzsébet királynénak három oklevelét átírja.³ A harmadik a Hédervári Imre felmentő levele. A negyedik pedig ugyancsak Hunyadi kormányzó oklevele 1451-ből, melyben Kassoi Jodokot nemesíti.⁴ Ez utóbbin az orsz. rendek és a kormányzó pecsétje mellett még két pecsét függ. (Az egyik a Széchy Dénesé.)

III. A következő pecsét Széchy Dénes esztergomi érsek ismert pecsétje,⁵ piros viaszba nyomva. A nyolczszögű pecsétmezőben levő paizs a Széchyek kétféjű sasát mutatja. A paizs mögött püspökbot, felette az egyházi méltóságot jelölő kalap, melynek kétoldalt lefüggő zsinórzatán a csomók szabálytalanul vannak elhelyezve (1:2:2:2.) Körirata a következő: *Dio. cardinalis. archiepi. Strigo.*

A sorrend szerint IV., V. és VI. számú pecsétek leszakadtak, csak az oklevél hártáján levő bevágás és a VI. számunál a pecsét felfüggesztésére szolgáló hártaszalag megmaradt darabja mutatja, hogy egykor itt is pecsétek függtek. Mind a háromnak egyházi méltóságok pecsétjének kellett lenni, s bizonyára ezek között volt a Buondelmontibus János bácsi érsek pecsétje is, ki e méltóságot huszonöt éven át, 1424—1449-ig viselte.

A VII. számú pecsét is csonka. Az eredeti-

¹ Kovachich, Suppl. II. 52. l. Kovachich szerint (u. ott 55. l.) az 1446-iki végzéseknek általa látott példánya csak egy pecséttel volt megerősítve ugyan, de az 1447-iki végzések szavai szerint oly példányoknak is kellett lenniök, melyeken két pecsét függött.

² Lásd id. m. 15. l. Csánki is említi Turul V. évf. 1. f. 2. l.

³ Országos levéltár Dl. 13518.

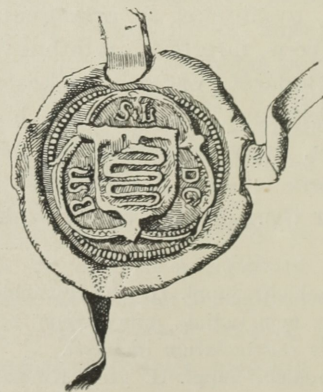
⁴ Magyar Nemzeti Múzeum, a Justh család levéltárában.

⁵ L. rajzát a Magyar Nemzet Története, IV. k. 17. l.

leg nyolczszögletű, piros viaszba nyomott pecsétnek csak körülbelül ötöd része maradt meg a hártaszalagon. A paizskép megmaradt töredékéből a paizsbeli ábrázolást nem lehet megálapítani. Azonban a köriratnak megmaradt része mégis utbaigazít a pecsét tulajdonosára nézve. A töredéken ugyanis a következő betűk látszanak: *rdrehtu*. A pecsét e szerint a Hédervári László egri püspöké volt, kit Hunyadi 1436-ban nevezett ki a várnai csatában szerencsétlen véget ért Rozgonyi Simon helyére. A pápai megerősítés azonban még 1447 második felében sem érkezett meg Hédervári László számára, mert oklevelünk még mindig *electus*-nak mondja őt.¹

VIII. A következő, ovalis alakú gemmapecsét is piros viaszba van nyomva. A tulajdonos nevét a pecsétet tartó hártaszalag árulja el, melyre egykorú kézzel van írva: *Herczeg Raphael*. Innen tudjuk, hogy a pecsét a szecsődi Herczegek közül származó Rafaelé, ki az oklevél kiállításakor boszniai püspök, később kalocsai érsek volt. A gemma jobbra néző, szakálltalan sisakos főt ábrázol.

IX. A Herczeg Rafaelével véget ér az egyházi méltóságok pecsétjeinek sora. A következő pecsét már világi méltóságé, még pedig a Garai László nádoré. Garait épen ezen az 1447-iki második országgyűlésen választották nádorrá, s így oklevelünk megerősítésénél még nem is

használhatta nádori pecsétjét; az oklevélen látható pecsét még macsói bánnak tünteti fel őt. A zöld viaszba nyomott kerek pecsét gyöngysor által összetartott hármaskarj között kerekalju pajzsban a Garai-czimert, a jobbra fordult, hat-szor gyűrűzött kigyót mutatja. Az egyes ka-

¹ V. ö. Schmitt, *Episcopi Agrienses* II. k. 61 s k. 1.

réjokban két-két, összesen hat betű látható: SL. DG. BM. (*Sigillum Ladislai de Gara Bani Machoviensis*).

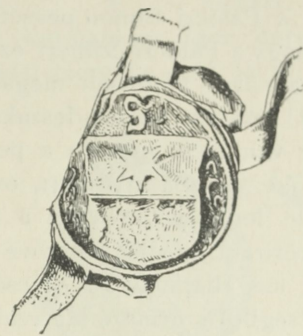
X. A következő, zöld viaszba nyomott pecsét erősen megkopott, úgy hogy rajza is, körirata is csak igen kevésbé látszik. A pecsét mezejében levő pajzs a Pálóczi-czimer nyomait mutatja. (Koronából kinövő, jobb kezével szakállába markoló alak.) Ebből, valamint a pecsét sorrendjéből, hogy t. i. mindjárt a nádor pecsétje után következik, a körirat olvashatatlan volta daczára is (melyből csak e szó látszik: *Sigillum*) bátran következtethetjük, hogy ez Pálóczi László országbíró pecsétje. Bizonyossá tesz ebben a M. Nemzeti Múzeum törzslevéltárának 1450-iki oklevele, melyen rányomva és papírfözzettel takarva Pálóczi Lászlónak ugyanezen pecsétjét találjuk.

A XI. és XII. pecsét helyén csak hártyszalagra erősített, üres viaszdarabokat találunk, melyeken sem fészeknek, sem annak, hogy ezekre valaha pecsét lett volna nyomva, semmi nyoma nincs. Kik voltak azok, a kiknek ide kellett volna nyomniok pecsétjüket, azt természetesen nem tudjuk megmondani; a sorrend szerint a két erdélyi vajda pecsétje következne, azonban, mint látni fogjuk, a Pelsőczi Imre pecsétje hátrább, a XVI. helyen van. Némi valószínűséggel mondhatni, hogy a kettő közül az egyik helyen az Ujlaki Miklós pecsétjének kellene lennie, minthogy az ő pecsétjét egyáltalában nem találjuk az oklevélen.

A XIII. és XIV. pecsétek annyira meg vannak rongálva, hogy egészen felismerhetetlenek. A XIII. számún pajzsaknak, sisaknak és valami köriratnak nyomait látni. A XIV. pecsét pajzsában levő nyomok kétféjü sast sejtetnek, s ez esetben az oklevélben szereplő Széchy János vagy Széchy Tamás pecsétjének kellene tartanunk e pecsétet. Mindkét pecsét zöld viaszba van nyomva.

A XV. pecsét gróf Frangepán Zsigmond pecsétje, ki oklevelünkben «*Sigismundus Groff Segniæ, Weglæ et Modrussæ comes*» néven szerepel. A piros viaszba nyomott, kerek pecsét kerekalju, baloldalt kissé bekanyarított, vágott pajzsot mutat, melynek felső mezejében ó águ csillag van, alsó mezeje üres, damaszkolás nyomaival. Körirata nincs, csak egy betű van a

pajzs felett: S. A pecsétmező üresen maradt része damaszkolt.

A Siebmacher-féle czimerkönyv magyar részének tanúsága szerint is¹ használták a Frangepánok a XV. század folyamán a szemben ágaszkodó oroszlánokat mutató czimer mellett, vagy azzal egyesítve a fent leirt czimert. Frangepán Zsigmondnak ez egyen kívül más pecsétjét nem ismerjük ugyan, de hogy e pecsét csakugyan az övé, azt Frangepán Márton, Veglia, Segnia és Modrus ispánjának 1458-ból való, papírfözzetes pecsétje is bizonyítja, melynek pajzsa a leirt ábrázolással teljesen egyezőt mutat.²

XVI. Pelsőczi Bebek Imre erdélyi vajdának zöld viaszba nyomott pecsétje. Kerek pecsétmezőben hólyagos, négyes karój között jobbra dülő pajzsban kettős kereszt; a pajzs felett sisak; sisakdísz a Pelsőczi-czimer növekvő női törzse, feje mellett a két hallal. A köriratból a baloldalon látszik ennyi: *emerit. d.*³

XVII. Zöld viaszba nyomott pecsét. Tulajdonosa az oklevélben említett Pálóczi Simon főlovászmester. A pajzsban a Pálóczi-czimer nyomai, a köriratból pedig a következő betűk látszanak:

✠ S. SVM DE ✠ PÁLÓC

Ezen pecsét, valamint Pálóczi Lászlónak a X. sz. a. leirt pecsétje fontos adatokat képeznek

¹ L. a Supplementband-ban. Frangepán György 1511-ben az oroszlános czimert használja. L. Turul. 1887. évf. I. f. 7. l.

² A kérdéses oklevél a Bárczay-család levéltárában van, fons II. fasc. 48. 27. sz. Frangepán Duimo 1152-iki pecsétjén egyesítve használja a két czimert; a pecsét két pajzsot mutat, a jobboldali a vágott, a baloldali az oroszlános czimert ábrázolja. Országos levéltár Dl. 34026.

³ Fénynyomatu képét l. az Országos levéltár pecsétmutatójában VI. tábla 26. sz. (A Dl. 13965. sz. oklevéléről.)

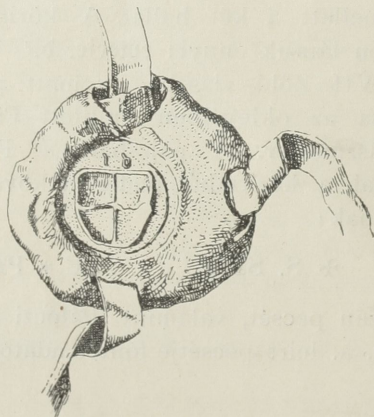
a ruszka Dobó-czimerrel egyező¹ Pálóczi-czimerre vonatkozólag. Kár, hogy sem a Pálóczi László, sem a Pálóczi Simon pecsétje nem elég épek arra, hogy a Pálóczi-czimer ezen korai előfordulás alkalmával pontosan megállapíthatnók.

A XVIII. számú pecsét leszakadt, csak a hártvaszalag van meg, melyen a pecsét függött.

XIX. Zöld viaszba nyomott, ovalis pecsét, melynek fele letörött. Azonban a pecsét ábrázolása és körirata mégis lehetővé teszi, hogy tulajdonosát megállapítsuk. A pecsét ugyanis a Pécz-nemzetségből származó Marczaliak czimerét mutatja: jobbra dülő pajzsban jobb haránt pólya; a pajzsban sisak; a sisakdisz sasszárny. A pecsét jobboldala letörvén, a köriratból csak ennyi maradt: *Emericus de*. Mindebből megállapítható, hogy e pecsét Marczali Imre főajtónálló és főasztalnokmester, somogyi és verőczei főispán² pecsétje.

A következő három pecsét sphragistikailag igen becses, mert mind a három nagyon ritka; kettő épen unicum, sőt az egyik olyan család tagjára, melynek czimerét eddig egyáltalában nem ismertük.

A XX. számú, piros viaszba nyomott pecsét egyszerű négyelt pajzsot mutat, plasztikusan kiemelkedő 1. és 4. mezővel. A pajzs felett két betű látszik: I. b.

Hazai heraldikánk és sphragistikánk egyáltalában meglehetősen kevés olyan emléket tud felmutatni, melyen az egyszerű heroldalak tisztán, minden egyéb ábrázolás nélkül fordul elő; külön-

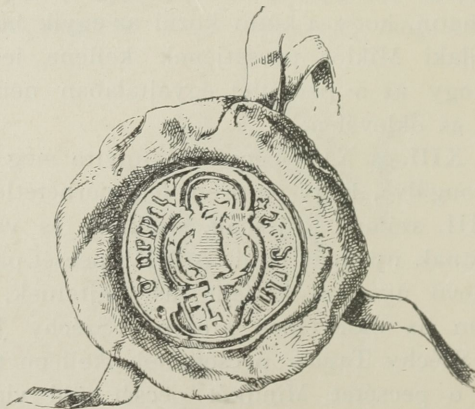
¹ L. a Pálóczi-czimerre vonatkozólag a Turul 1887. évf. III. f. 139. l.

² Nagy Iván szerint, VII. k. 291. l.

ben külföldön is csak a XII. század óta szerepelnek a heroldképek. Oklevelünkön már a harmadik, heroldalakat mutató czimerképes pecsétet látjuk: az első volt a Hédervári Lászlóé (a VII. számú pecsét töredékén a paizsbeli ábrázolat nem látszik ugyan, de kétségtelenül a Héderváriak czölöpeit mutatta), a második a Marczali Imréé (jobb haránt pólya), a harmadik a XX. pecsét négyelt paizsa. E négyelt paizs, mint ismeretes,³ a Keled nemzetség czimere, mely az ugyanazon törzsből származó (Pauler, A magyar nemzet története, I. k. 455. jegyzet), Castell grófok czimerével azonos, s mely czimer eddig nálunk csak két pecsétről volt ismeretes: Gilétfi nádor és Kórógyi Vilmos pecsétjéről.⁴

Az oklevelünkön függő pecsét is a Kórógyi-család egyik tagjára, azé a Kórógyi Jánosé, a ki az oklevélben is szerepel, s a ki «comes a Castellis»-nek is szokta magát írni.³ Hogy a pecsét csakugyan az övé, azt a paizs feletti két betű is bizonyítja. A két betű jelentése ugyanis: J(ohannes) B(anus). Kórógyi János t. i. 1440 óta macsói bán volt, s ilyenül említették még 1452-ben is.⁴

A következő, sorrendben a XXI. pecsét fontosságát az a körülmény adja meg, hogy ennek alapján sikerül a XV. század vége felé kihalt

¹ L. Csoma tanulmányát a nemzetségi czimerekről, 5. l. (Akad. értek. a tört. tud. kör. XIX. k. 3. l.) és a Siebmacher-féle czimerkönyv magyar részének Supplementk. 75. l.

² U. ott. Kórógyi Vilmos pecsétje 1434-ből az Orsz. levéltár, Dl. 12649.

³ Siebmacher, Suppl. 79. l.

⁴ Nagy Iván, VI. k. 369. l.

Neczpáli-család czimerét megállapítanunk. A zöld viaszba nyomott, kerek pecsét mezeje hólyagos, négyes karéj között jobbra dülő pajzsban kettős keresztet mutat. A paizs felett csőrsisak. A sisakdisz nagyon elmosódott ugyan, de azért még megállapítható, hogy két, kinövőleg ábrázolt, szembe forduló madáralakot mutat. Jobbról-balról sisaktakaró nyomai. A köriratból ennyi látszik:

✠ s dillai d' nerpai

E pecsét azt bizonyítja, hogy a Neczpáliak a velük egy törzsből származó iktári Bethlenek¹ czimerével azonos czimert használtak: a két szembenéző, nyakukon közös nyillal átlótt madáralakot. A paizsban látható kettős kereszt, mint annyi más család czimerébe,² a Neczpáliak czimerébe is kétségtelenül úgy került, hogy a család valamelyik őse országos méltóságának jelvényeként vette át az ország czimeréből s az utódok a későbbi századokban is megtartották. Így jutott a kettős kereszt Pelsőczy Bebek Imrének oklevelünkön függő pecsétjének czimerképebe is.

A XXII. pecsét piros viaszba van nyomva. A kerek pecsétmező jobbra dülő, csucsos, vágott pajzsot mutat, melynek felső mezejében jobbra lépő madáralak, alsó mezejében pólyák nyomai látszanak; a pajzs felett leveles koronás csőr-

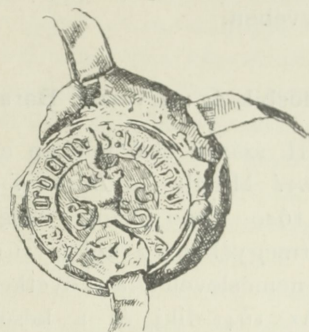
¹ L. Nagy Iván tudósítását a neczpáli levéltárról, Századok, 1875. évf. és Karácsonyi cikkét a Turul, 1897. évf. 49. s k. l.

² L. Csoma jeles értekezését az Aba-nemzetség czimeréről, Turul, 1893. évf. 49. l.

sisak; sisakdisz a kinövő paizsalak; jobbról-balról sisaktakaró. A köriratból ennyi látszik:

s : s corbam.

A pecsét kidolgozása igen durva. Tulajdonosa Korbaviai Gergely gróf, ki az oklevél ki-

állítóinak sorában is szerepel, s ki 1445-ben így czimezi magát: Comes Corbaviæ capitaneusque castrî Libpcze.¹

A Korbaviai Gergely pecsétje egyszersmind az utolsó is az oklevelünkön függő pecsétek sorában, mert a hátralévő három pecsét közül a XXIV. leszakadt, a XXIII. és XXV. pedig, hasonlóan a XI. és XII. számukhoz, nincs ki-nyomva.

És ezzel a Hédervári Imre felmentő leveléről szóló ismertetésünk is véget ér. Szólhattunk volna még pár szót a felmentő levelekről általában, s oklevelünknek analogonjairól, de féltő, hogy ez már kissé távol esett volna tárgyunktól.

Dr. SZENTPÉTERY IMRE.

¹ Nagy Imre a Hazai oklevéltár 409. l. ismerteti Gergely grófnak az oklevelünkön függővel azonos pecsétjét. A pajzsban látható madáralakot hattyunak mondja, s a pecsét köriratában ezt olvassa: *S. Gregorii co. Corbam.*

A VÁRADI ÉS MICSKEI BARANYI CSALÁD.

Genealogiai irodalmunk még eddig igen keveset foglalkozott a Váradi *Baranyi*, illetőleg a Váradi és Micskei *Baranyi* családdal. Nagy Iván alapvető nagy munkájában szerfelett hiányos és hézagos adatokat közöl róla, mert eltekintve attól, hogy az idősebbik ágnek a XIX. évszázban élt leszármazóiról semmit sem tud, az ifjabbik — a micskei-ágnak is csak a katolikus vonalát vezeteli le. A micskei ág megalapítójának törvényes származásu első szülött fiát, valamint ennek a

református vallásban megmaradt ivadékait hallgatagon mellőzi.

A Baranyiak harmadfélszáz éves multja, emelkedésük és virágzásuk Debreczennek XVII. és XVIII. századbéli rendkívül viszontagságos történetével a legszorosabban összefügg. A család tagjai száz évnél tovább viseltek előkelő, olykor vezérlő szerepet a debreczeni «keresztyén respublica» köz- és társadalmi életében. Négy nemzedékből két jeles főbiró, több főjegyző, tanács-

béli, fűrmender, országgyűlésekre, tárnokszéki s más országos konkurzusokra járó követ írta be nevét Debreczen történetének lapjaira. Nehányé pedig ott ragyog a ref. egyház és kollégium legbuzgóbb támaszainak, áldozatkész jöltévőinek aranykönyvében.

Idősbik ág: a váradi Baranyiak.

A XVII. század első felében egy időben élnek *Baranyi* Mihály és *Baranyi* László; amaz Váradon, 1620—1660 között; emez, úgy látszik Abauj vármegyében, a hol is 1642-ben kapott czimeres nemeslevelét a következő évben kihirdeti.¹ Az 1642-diki és a későbbi, 1691-diki Baranyi czimerek közt lévő nagy hasonlatosság megengedi azt a következtetést, hogy az imént említett Mihály a nemességszerző Lászlónak² testvére volt.

(I.) *Mihály* után két fiu maradt, II.) *Mihály*³ és I.) *György*.

I. *Mihály* félig gyermek korában Rákóczi György, Barcsai Ákos fejedelmek, Wesselényi Ferencz nádor és Forgách Ádám felsőmagyarországi főkapitány udvarában hajszolta a szerencsét.⁴ Várad vára eleste után (1660) a vár és város lakosságának egy részével s György öcsésével együtt ő is Debreczenbe menekült, a hol új otthont talált s csakhamar boldog családi fészket rakott. Nemes *Vígkedvű* Mihály, akkor szenátor, később Debreczenért martir-halált szenvedett főbíró és *Turi Nagy Kata*⁵ 14 éves leányát, Annát vette feleségül. A polgárság előtt gyorsan emelkedett ifju Baranyi Mihály tekintélye. Harminckét éves még csak, s már bejut a nagy tanácsba; három év múlva a peres- és törvénykezési ügyeket tárgyaló kis tanács sedes minor — tagja, vagyis esküdt-bíró. Se szeri, se

¹ Dr. Borovszky Samu: Bihar vármegye és Nagyvárad leírása.

² A Psenyeczki Nagy család nemeslevelének Abauj vármegyében, 1643-ban történt kihirdetésénél jelen volt Baranyi László táblabíró is. (P. Nagy család armálisja Debreczenben P. Nagy Árpádnál.)

³ Született 1644 szept. 20. (V. Baranyi László «Hererés párnája» cz. verses család-históriája.)

⁴ U. ott.

⁵ Turi Nagy András, Turi Nagy Katának vagy apja, vagy testvére, 1665-ben a debreczeni 80 tagu nagytanács tagja. (Városi jkv. 1665. VI. k. 8. l.)

száma fáradságos, gyakran életveszélylyel járó kiküldetéseinek Váradra, Budára, különböző vég-helyekre, Apaí és Thököly fejedelmekhez, vezérekhez, pasákhoz, magyar, török, kurucz és labancz táborokba. Hatalmas urak bizony ő kegyelmét is akárhányszor áristomba vették, ha nem voltak megalégedve a debreczeni tanács gazdálkodásával. Így cselekedett Apaí főgeneralisa, Teleki Mihály, a ki Kálló vára ostroma idején, 1681-ben Baranyi Mihály és Ladányi János tanácsbéli atyánkfiait igaz ok nélkül *rosszemberezte*, szakáluk elmetszésével fenyegette, áristomba tétette, *ágyuhoz kötötte*, úgy hurczoltatta és becstelenítette őket.¹

Baranyit, bár nem volt benszülött,² érdemeinél és rátermettségénél fogva 1689-ben főbíróvá választották. 1692-ben ismét megújult iránta ez a bizalom. E tiszttel egy időben Bihar vármegye II. alispánságát is viselte. I. Mihály főbírósa, általában az ő közszereplése Debreczen legzivatárosabb, legsulyosabb szenvedésekkel teljes éveire esik. Baranyi utolsó főbírája Debreczen amaz igen nevezetes korszakának, mely a megtisztított vallás elfogadásával kezdődik, a melyet az Erdélyhez való közjogi tartozás s a nehéz igáju török uralom tölt be s a melyen túl immár szabad királyi város rangjával ismét az anyaországhoz csatlakozik Debreczen.

Baranyi már e nagy fordulatot megelőzőleg *Várad* előnévvel új czimeres nemes levelet, a csatári kuriára, bizonyos varkóczi és vajdai szőlőkre pedig királyi adományt nyer I. Lipóttól. (1691 jan. 9.) Az új czimer leírása a következő: Hasított paizson jobbról vörösben arany lilium, alatta négylevelű arany rózsa; balról kétkben, zöldtalajon jobbában buzogányt tartó kétfarku arany oroslán; sisakdisz a pajzsbeli oroslán koronából kinőve, takaró: kék-arany, vörös-ezüst.³

I. Mihály a már említett fejedelmi adomány

¹ 1680—1685. évi Diarium. Városi levéltár.

² Szücs István, Debreczen történelmének írója szerint a benszülöttség egyik feltétele volt a debreczeni főbírósnak.

³ Dr. Borovszky S. Bihar vármegye és Nagyvárad leírása. U. ott közölve Baranyi László 1642. évi czimere is: Kétkben zöld talajon jobbában buzogányt, baljában liliumot tartó kétfarku oroslán, előtte a földből kinövő rózsa látható. Sisakdisz a pajzsbeli oroslán. Az 1691-diki Baranyi czimer rajzát közli a magyar Siebmacher és Borovszky idézett munkája.

nélkül is egyike volt Debreczen legvagyonosabb polgárainak.

De kiemelkedett úgy is, mint az író, tudós prédikátorok és tanárok lelkes pártfogója. *Köleséri Sámuel* 1682-ben nyomtatott *József szent eltökélése* című könyve előszavában Baranyi Mihályt és Györgyöt is említi könyve kiadásának patrónusai között.¹ *Felvinczi Sándor* 1679-ben a *Pestisről való nyolcz predikációját* Dobozi Benedeknek, Baranyi Mihály eskütt bírónak, «Kedves Komjának», — Vigkedvü Pálnak és Szaniszlai János író deáknak «ezen munkácskájában kegyes patrónusnak» ajánlja.²

Baranyi Mihály 1690-ben Vigkedvü Anna halála által özvegyen maradt. Második felesége *Fekete Erzsébet*.

Ám Baranyi Mihály nem sokkal élte túl Vigkedvü Annát. 1692 augusztus 13-ikán «városunknak nagy kárával, harmadik főbiróságában ez világbul szép csendesen kimulik,»³ 48 éves korában.

Első házasságából három gyermeke maradt: I. *Mária* (sz. 1667 okt. 17.) Nőül ment (1682 szept. 16.) *Czeglédi Pál* debreczeni tanácsbeli polgárhoz.⁴ Meghalt 1710 szept. 17. III. Mihály (sz. 1673 márczius 6.) és I. *Pál* (sz. 1682 ápr. 11.) E két fiu vitte tovább a család idősbik vonalát.

III. **Mihály.** Jeles apja nyomdokait követve, férfi korának erejét, munkásságát ő is Debreczen hűséges szolgálatára fordította. Harminczhárom éves korában már senator volt s 1707-től, 1735-ig, haláláig, csaknem minden városi hivatalból kijutott néki. Később főmendőrré tribunus plebis — lett. Tíz évig pedig főbirája, első tisztviselője Magyarország akkor legnépesebb városának. A tanács és communitás számos esetben küldi ki nagy fontosságú megbízatásokkal. Most Eugén hercegnek udvarol tisztességes ajándékokkal Péterváradnál (1716); majd Bécsben a

generalis commissariatust puhítja 1717., avagy az udvarnál a Komáromi Csipkés-féle bibliafordítás kinyomatásának megengedéséért fáradozik (1720.)¹ Máskor a porták nádori összeírásánál keresztül viszi, hogy a Debreczenre kivetett porták számát 45-ről 38-ra szállítják le 1719. Ismét ő képviseli, már mint népszónok, *Maróthi György* szenátorral együtt Debreczent a pragmatica-sanctiot elfogadó pozsonyi országgyűlésen.

1724 január 1-jén kir. biztos közbejötté nélkül egyhangulag főbiróvá választják. Tíz évig hordozta e diszes, de nehéz tisztség terheit. Főbirósága alatt (1725) fejezték be a debreczeniek az önkéntes adakozásból épült új templomot (ma kis templomnak nevezik). S mikor 1727 márczius 27-ikén az új templom a város fele részével együtt elhamvad, — még abban az évben újra felépíti azt az áldozatkész hitbuzgóság. A templom tornya vitorlájába vésett **M. B.** betűk ma is hirdetik a főbiró emlékét.

1731-ben br. *Sztáray Imre* kir. biztos erőszakoskodása következtében kiesett a főbiróságból s újra szenátorrá lett a főbiróvá választott *Maróthi György* helyén. Ekkor a kir. biztos az ifjú Baranyi Istvánt akarta kidobni a senatusból, azzal érvelvén, hogy apa és fiu együtt nem viselhetik a senatorságot. Így próbált helyet csinálni a kath. vallású Répási Mihály harminczadosnak vagy Petki Mihálynak. A tanács és electa communitas orvoslásért *Szőke Mihály* főmendőrt és *Szeremley Sámuel*t a szepesi kamarához, Kassára, *Baranyi Mihályt* és *Domokos Márton*t pedig egyenesen Bécsbe küldötte. Mig a követek odajártak, a haragos commissarius a két Baranyit, továbbá Miskolczi Ferencz, Harangi Demeter, Domokos Márton, Király István tanácsnokokat és Szeremley Sámuel jegyzőt hivataluktól felfüggesztette.

A szepesi kamara Baranyi Mihályt, Miskolczit, Harangit, Királyt visszahelyezte, de a harminczadosnak tanácsnökká kineveztetését megerősítette. Még szerencsésebben végezte dolgát a Bécsbe utazott küldöttség. Mert Baranyi István és Domokos M. elmozdítását és Répási kinevezését is megsemmisítették, új eljárást rendelvén.²

A következő három évben ismét Baranyi

¹ Szűcs István Debreczen város tört. II. k. 628. l.

² Géresi Kálmán magánkönyvtárában lévő példány.

³ Városi jkv. 1692. Sír feliratát emlékeztetben hagyta dédunokája V. Baranyi László a «Heverés párnájában». Az erősen megrongált kőkoporsón is (a debreczeni Kosuth-utcai temetőben) olvasható még a sírfelirat egy része.

⁴ *Czeglédi Pál* és Baranyi Mária fia *Pál* vaskereskedő, kinek *Illyés Sárával* 1729-ben kötött házasságából születtek: *Mária* (1732 jan. 4.) *László* (1734 jun. 28.) *Sándor*, *István* (1744 decz. 13.) és *József* (1751 márczius 13.) Debr. ref. anyakönyvek.

¹ E bécsi ut naplóját, melyet Baranyi Mihály vezetett, Besenyei *Szél* Farkas kir. táblai tanácselnök írta Debreczenben.

² 1731. évi restauratio jegyzőkönyve.

Mihályt ültették a főbirói székbe. De már ekkor betegeskedni kezdett. Hanyatló erővel járta meg 1732-ben is a császár-várost. 1734 második felében már súlyos beteg. Végrendeletet is tesz. Felgyógyulásához minden remény elvész. Helyét tehát az 1735-diki tisztujításkor a nagyészü ifju Domokos Mártonnal töltik be. Baranyi öt nap mulva, január 5-ikén, a szomszédos H.-Bagoson¹ elhunyt; tetemét édes atyja és felesége mellé Debreczenben tették örök nyugalomra. A temetés a halál után jó későn, január 31-ikén történt.²

III. Mihály is kétszer nősült. Első felesége, kivel 1693 márczius 4-ikén kelt egybe, Dobozy Erzsébet, Dobozy II. István főbiró és Komáromi Csipkés Katalinnak leánya unokája a biblia fordító predikátor Komáromi Cs. Györgynek, kitől a kőji Komáromi nemzetség származik. D. Erzsébet 24 éves korában meghalt (1701 febr. 6.)³ Második felesége 1704 május 27. óta Szilvási Zsuzsánna. Gyermekei V. Baranyi László feljegyzései szerint, első házasságából I. *István* (1698 márczius 20.); második házasságából I. *Sámuel* (1705 jul. 19), I. *Zsuzsánna* (1709 decz. 21.) II. *Mária* (1714 febr. 11.), I. *Klára* (1716 febr. 7.) és I. *József* (1720 szept. 14.) Volt *Zsigmond* nevű fia is, ki 1722 szeptember 20-ikán született, de csecsemőkorában meghalt. Sőt az egyik piacutczai Baranyi-ház (a mai posta-épület) átvállásánál, 1740-ben az átválló Baranyi testvérek között István, Sámuel és József mellett még egy negyedik fiu: *Mihály* is említettik.⁴

¹ V. Baranyi László szerint.

² Debreczeni ref. egyház halotti anyakönyve. 1735.

³ V. Baranyi L. adata a Heverés párnájában. D. Erzsébet siremléke, töredezett kőkoporsó, még meg van az ú. n. Dobozi-temetőben.

⁴ Protocolon Fassionum 1726—1745., 437—441. I. Városi levéltár. Ennek a Mihálynak születési, halálozási éve, egyéb körülményei ismeretlenek. Bakóczi János h.-bőszörményi pap által a debreczeni collegium XVI—XVIII. századbeli diákjairól összeállított névsorban (a kollégium levéltárában) előfordul: «*Baranyai Mihály*», ki 1710 február 4-ikén subscribált a collegium törvényeinek. S e név után meg van jegyezve: «Az ifjabb, biharmegyei esküdt, de két év mulva meghalt». Régebben a *Baranyi*-akat felváltva írták *Barany*-nak és *Baranyai*-nak is. Dobozi Istvánné, Fekete Judith megnyugtató levelét 1675-ben Baranyi (II.) Mihály is imigy előttemezte: «Coram me Michaële *Baranyai* de Varad». (1769-diki hiteles másolat Széll Farkas birtokában.)

III. Mihály gyermekeiről a következőket jegyezhetjük fel:

I. *István*. Igen fiatalon közpályára lépett. Már 1720-ban vice-notariusnak alkalmazta szülővárosa. Huszonnyolcz éves korában Dányádi János helyére senatorrá választották. 1734 márczius 13-ikán lemondott a senatorságról s a francia háboru hírére toborzott Károlyi huszárregimentbe lépett kapitányi ranggal. A Péro-féle lázadás kitörésekor, már mint kapitány, ő is részt vett azon az értekezleten, a mely Baranyi Miklós septemvir elnöklése mellett Debreczen védelmezéséről volt hivatva gondoskodni.

Baranyi Istvánról fia László hagyta emlékezetben, hogy Mannheimnál a francziákkal, Banjalukánál a törökökkel hősiesen verekedett. A banjalukai csatában süvegét furta keresztül egy golyó. Vitézi élete rövid volt, mert Szarvason, a hol csapata állomásozott, 1739 január 24. meghalt.

Felesége Kutas Zsófia, kinek szülei nagygyőri *Kutas* István főkurátor és kecskeméti *Kalocsa* Erzsébet.¹ E frigyből nyolcz gyermek született, — hét fiu s egy leány; — de csak László és Zsófia értek felnőtt kort. Ezekkel később fogunk újra találkozni. Kutas Zsófia Baranyi István halála után 1741-ben ismét férjhez ment *Kégli* Leopold kapitányhoz.

I. *Sámuel* III. Mihály főbirónak Szilvási Zsuzsánnával kötött házasságából született legidősebb fia.

Közpályáját az aljegyzőséggel kezdette 1733-ban. 1737-től 1759-ig megszakítás nélkül senator s e mellett akkori szokás szerint más-más hivatalokat is viselt.

Kedvező anyagi viszonyai később megromlottak, adósságokba keveredett, a melyekből sehogy sem birt kibontakozni. Hitelezői 1756-ban csapóutczai derék köházát is lefoglalták.² 1759 végén kénytelen volt a tanácsosságról lemondani.

¹ Másik leányuk, Erzsébet, Kenessey Péter felesége volt. E házasságból született Kenessey Kata, Kopócsi Domokos Lajos debreczeni főbiró házastársa. (Baranyi L. Heverés párnája). A sógorságot a Domokos családdal a Baranyiak katolikussá lett ága is tartotta, a mint Baranyi Gábor alispánnak Domokos Mártonhoz (a Lajos apja) «Kedves sógorához» írott leveleiből kitetszik.

² Debreczeni főiskola kézirat gyűjteménye R. 719. I. k. 216. l.

Most Szegeden kapott a sóhivatalnál ellenőri állást, hihetőleg pozsonyi pártfogói közbenjárására. Nem sokáig élhetett; mert már 1766 tavaszától fogva 1778-ig a debreczeni ev. ref. egyház a feleségét *Katus* Juliannát, mint sanyaru állapotban lévő özvegyet, árvaival együtt állandóan pénzsegélyben részesíti.

Debreczenben kilencz gyermeke született; de csak *Mária* (sz. 1737), *Zsuzsánna* (sz. 1749) és II. *Sámuel* (sz. 1751) nőttek fel. *Mária* 1768 október 12. Jablonczai *Pethes* János szoboszlai aljegyző felesége lett. E házasságból születtek: *Klára*, Fogthüi Jánosné, *Mária*, *Lajos* és *János*.¹ II. *Sámuel* 1770 körül édes anyjával Debreczenben élt.²

I. *Zsuzsánna*. III. Mihály főbíró leánya *Szunyoghi* János ujfehértói közbirtokos, szabolcsmegyei szolgabíróhoz ment nőül 1728 szeptember 20-ikén. Gyermekeik Baranyi I. szerint: *Ágnes* Kubinyi Györgyné, *Károly*, *Magdolna*, *József*, *László*, *Zsuzsánna*.

II. *Mária*. III. Mihály főbíró leánya. 1732 márczius 5-től fogva Komáromi *József* felesége. Ez a Komáromi a kuruczvilágbeli főbíró és bihar vármegyei alispán K. Györgynek a fia. 1735-ben mint a Splényi ezred kapitánya, 1742-ben mint strázsamester, 1746-ban mint vice-colonellus említették a debreczeni adókönyvekben. A katonaságnál ezredességig vitte. Gyermekeik: *Klára* (sz. 1733) Gyürky Pálné,³ *György* (1734) *Katalin*, Jármy Antalné, *Károly* (1738), *Mária* (1740) Szunyogh Jánosné, *Juliánna* (1745), *Borbála* (1748), a kit 1780 április 4-ikén nemes Báti János nagy-bányai orvos vett feleségül.

I. *Klára*. III. Mihálynak legkisebb leánya 1739 június 8-ikán nőül ment *Buzinkay* György hírneves orvosdoktorhoz, kit a debreczeni tanács 1737 márcziusban hívott meg tiszti orvosnak.⁴ Öt gyermekük közül három nőtt fel, u. m. *Klára* (sz. 1747), a kit 1763-ban a már akkor

63 éves özvegy *Dobozy* Mihály, a tiszántuli ref. egyházkerület főkuratora vett feleségül;¹ továbbá *György* (1748) és *Éva* (1753).

I. *József*. III. Mihály fia. A mellett, hogy szorgalmasan gazdálkodott, tevékeny részt vett ő is, mint minden eddig ismertett Baranyi, Debreczen város közeletében. Válságos, nehéz időkben volt népszónok (1763–1773 között) és szenator (1774-től 1786-ig). Előbb, 1740–1763 között eskütt, a választott hites közönség tagja s felváltva különféle tisztségek hordozója volt. A helv. hitv. consistoriumnak is tagja lévén, sokat fáradozott egyháza dolgaiban.

Háromszor nősült. Első felesége *Vecsey* János predikátor leánya *Zsuzsánna* (Esküvő 1749 júl. 9.) Ennek kora halála után *Konyári Kenéz* István kereskedő leányát, *Máriát* vette nőül, 1753 április 14-ikén. *Konyári Mária*² két fiúval ajándékozta meg (V) *Mihálylyal* (sz. 1754 április 14) és (II) *Józseffel* (sz. 1756 okt. 17.) Harmadszor (1763 ápr. 14.) *Diószegi Zsuzsánna*t, előbb *Andrási Péternét*³ vette feleségül, ki (III. *Klárát* szülte (1764 aug. 5.).

Baranyi I. *József* 1786-ban halt meg. Fiairól keveset tudunk. V. *Mihály*-ról egy összeírás sejtetni engedi, hogy nős volt. Az ifjabb II. *József* 1786 november 22-ikén egybekelt Zelemér pusztán lakó nemes *Kémeri Mikó* János leányával, *Máriával*. Az anyakönyvekben és az örökbevallási jegyzőkönyvekben későbbi években említett *Baranyi Józsefet*, kinek felesége *Jakab Sára*, előbb *Pap Mihályné*, — *Baranyi Károly*, *Baranyi Mária* Kenyeres *Józsefné* és *Baranyi József* testvéreket nem sikerült összekapcsolnunk a váradi Baranyiak családfájával.

¹ Dobozy Mihály, D. István és Komáromi Kata fia. Első neje báji Patay Klára, ki gyermektelenül halt meg. *Buzinkay Klára* szülte *Dobozy Klárát*, Mihályi Sándorné, *Krisztinát* Fráter Istvánnét, *Mihályt* és *Lajost*.

² A *Konyári Kenéz* nemesszármazása, tekintélyes család. Szemerei *Szemere* István, Esterházy regementbeli kapitány is *Konyári Kenéz* leányt vesz feleségül. K. Annát, Pósalaki János özvegyét 1756 május 24. K. Anna Baranyi *Józsefné*nek vagy testvére, vagy igen közelről való atyafia. Szemere István és *Konyári Anna* leánya *Klára* pedig 1780 január 24. Sztamári Király *József* boldvai földbirtokos neje lett. (Debreczeni ref. esketési anyakönyvek.)

³ *Diószegi Zsuzsánna*, *Diószegi Sámuel* főbíró leánya. *Andrási Péter* pedig biharmegyei szolgabíró volt.

¹ Baranyi I. Heverés párnája.

² Conscriptioes animarum. Városi levéltár.

³ Komáromi *József* 1750 szeptember 15-ikén kelt levelében a debreczeni főbírot és tanácsot *Klára* leányának Gyürky Pállal tartandó lakodalmára *Csathára* hívja meg. K. 9. levele a közlevéltárban.

⁴ A szerződő-levél szerint évi fizetése 240 Rh frt., 12 cseber bor, 12 szekér tüzi fa, 8 köből buza és ezenkívül lakás. Közlevéltár.

Baranyi III. **Klára** 1785 október 5. *Böszörményi* Pál székelyhídi lakoshoz ment feleségül. Valószínűnek tartom, hogy ez azonos azzal a *Vonza Böszörményi Pállal*, a ki előbb Bihar vármegye alügyésze, táblalírája, majd Debreczen város tanácsnoka, főjegyzője, 1822—1825 között pedig főbírója volt, s a ki 1795 május 3-ikán a hevesmegyei Várkonyban Péli István Susánna nevű leányát vette feleségül.

I. **László** I. Istvánnak Kutas Zsófiától származott gyermeke a család egyik legérdekesebb változatos életű tagja. Életrajzát ő maga megírta *Heverés párnája* cz. verses munkájában.¹ Korán árvaságra jutott, de az édes anyja igen gondosan nevelte, tanította, hogy «jövendőben Isten házában és hazájában, ha az Úr Istennek fog tetszeni, lehessen hasznos eszköze, mint édes elei».² Debreczenben, S.-Patakon, majd ismét Debreczenben tanult. 1747-ben pedig Csatári János földijével együtt a hallei egyetemre ment. Két évig hallgatott filozófiát, jogot, teológiát, matematikát és anatómiát. Mikor harmadfél év múlva hazájába visszatért, egy ideig Darvas József nógrádi főjegyző mellett patvaristáskodott. 1758-ban szülővárosa eskütté választotta, 1760-ban pedig Bihar vármegye ajánlatára a magyar nemes testörségbe lépett. De Domokos Márton főbíró, rokona biztatása folytán már 1763-ban megváltik a bécsi fényes élettől. Alhadnagyi ranggal, meg a királynőtől kitüntetésül kapott «két nagy arany numismával» ismét hazajött, hogy a számára üresen tartott szenatori hivatalt elfoglalja. Különösen katonai és adóügyeket végzett. Az író és költő gárdisták erős hatása látszik rajta. Csakhogy talentuma kisebb jóakaratanál. A gyarló verselésű *Heverés párnája* alig bir irodalmi értékkel. Maga említi, hogy valami német *Comediát* is átültetett édes hazai nyelvünkre. Hallei tanuló korában pedig magyarra fordított s saját költségén adott ki *Geographia* czimvel egy földrajzi könyvecskét.

Vagyonos agglégény volt. 1792 február 23-ikán kelt végrendeletével³ a fehérmegyei *Kápolnás-Nyék*, *Pettenud*, *Bogmér*, *Gárdony* nevű pusztákon fekvő részjóságait, valamint a vajdai szőlő-

¹ Nyomatott Diószegen, 1789.

² Kutas Zsófia levele a debreczeni tanácshoz. 1750. Városi levéltár.

³ Városi levéltárban.

ket, Álmosdon lakó Csanádi György fiaira, Györgyre és Imrére hagyta, a kik testvérek, Torkos Imrénének unokái valának. A 13—14 ezer rh. forint értékű s pénzzé teendő debreczeni javakból kisebb-nagyobb összegeket kaptak első sorban is a debreczeni, pataki és az újra feléledett pápai, szatmári iskolák, több fejér- és biharvármegyei ref. eklézsiák s a debreczeni szegények; — második sorban anyai és apai részről való néhány rokona. Meghalt 1796 november közepén.

I. **Zsófia** I. Lászlónak huga 1754 december 9-ikén a r.-kath. vallásu *Torkos* Imre, gyalog kapitányhoz ment nőül. Négy fiu- és négy lánygyermekük közül csak az 1758 május 14. született Zsófia nőtt fel, a kit is Csanády György vett feleségül.

Baranyi II. Mihály főbíró és biharvármegyei alispánnak Vigkedvü Annától származott kisebbik fia. I. **Pál** 1682-ben született.¹ Felesége *Szécsi* Mária volt. Férfikora delén, 1714-ben meghalt. Özvegye később (1717 augusztus 25.) Varga Pál nevű csemete-utcai vagyonos polgárhoz ismét nőül ment.

Három fiu- és ugyanannyi leánygyermekük közül felnőttek:

I. **Erzsébet**, szül. 1703 előtt. Férje *Miskolczy* István M.-Telegden. Fiuk ifjabb M. István 1749 június 18-ikán feleségül vette *Szilágyi* Márton debreczeni tanár leányát, Máriát.

I. **Sára**, szül. 1710 márczius 27. *Szeremley* József debreczeni nótarius felesége (1740 június 29.) Öt gyermekük volt; — de csak *Krisztina* ért felnőtt kort, a kinek férje *Fráter* Pál debreczeni senator. Baranyi Sára 1774 végén még élt.²

II. **Pál**. A mely esztendőben született, ugyanabban meghalt az édes apja (1714.) Első felesége 1744 aug. 19. óta) *Erdődi* Mária, E. András tekintélyes polgár és Diószegi Mária³

¹ Szilágyi Márton, Honor posthumusában, unokabátyjával, B. Miklóssal, együtt említi a debreczeni collegium 1700. évi diákjai között.

² Protocolon fassionale. 1774.

³ Diószegi Mária szülei Diószegi Sámuel debreczeni főbíró és Balyk Anna; testvérei D. *Pál* (neje Fáy Zsuzsanna) II. *Sámuel* (neje Lónyai Kata, később Siskovics Antalné.) *János*, magtalan, *Anna* (Oláh Istvánné) és *N.* (Tolnai N.-né), kinek fia Tolnai Sámuel. Diószegi Pál (gicei) és Fáy Zsuzsánnától származtak, a kikről már Nagy Iván is emlékezik, II. *Pál*, István (n. Fáy Zsu-

leánya. Másodszor (1749 febr. 12.) Bányai István tőzsér leányával, Sárával lépett házasságra. Első neje szülte:

III. **Pált** (1745 június 21.), ki Váradra költözött. Ott úgylátszik megnősült; gyermekei voltak, kikre Baranyi I. László végrendeletében némi készpénzt hagyott. Második felesége szülte:

III. **Györgyöt**. (1750 június 22.) Első, a ki iparos pályára lépett a Baranyiak közül.¹ 1822-ben Bihar vármegyétől bizonyító levelet kapott kétségtelen nemességéről.² Meghalt 1834 áprilisban. Felesége *Szántai* György vagyonos polgár leánya, Sz. Anna, ki számos gyermekkel ajándékozta meg. Ezekről később fogunk szólni.

Testvérei, kik ugyancsak Bányai Sára gyermekei:

II. **Klára** (sz. 1754 április 14.). Nemes *Balikó* Gábor asztalosmester felesége (1777 április 9.) Meghalt 1810 áprilisban.

II. **Gábor** (sz. 1759 május 20.). Vaskereskedő, miként az apja. 1785 június 15. nőül vette ns. Kis *Orbán* Máriát, Orbán János kereskedő leányát. Két gyermekükről tudunk. Egyik **Gábor**, e neven III-dik, a ki 1786 október 30-ikán született. Sokáig katonáskodott. 1811-ben a Haller-féle regimentben, 1820-ban Sándor császár gyalog ezredében szolgált, mint káplár. Hihetőleg azonos vele az a B. Gábor, hajduk káplárja, ki 1831-ben Bihar vármegyénél nemességét igazolta.³ Másik gyermekök V. **Mária** (szül. 1789 január 9.) kit *Becsei* Gedeon debreczeni polgár vett feleségül (1805 január 30.) Magtalanul halt meg.

I. **Sándorról** (sz. 1762 márczius 21.) és

zsánna) *Julianna* (Darvay F.-né) III. Sámuel (1. Csomaközy Zs. 2. Gencsy Julia). *Zsuzsánna* 1. Csomaközy G.-né. 2. Bodoray M.-né.) II. *Sámuel* gyermekei: *Zsuzsánna* (Bogáthy Pálné) *Klára* (1. András Péterné, 2. Baranyi Józsefné) és *Mária* (Csanádi Sámuelné Szoboszlón). (Diószegi I. Sámuel főbíró végrendelete. Anyakönyvek s egyéb források után.)

¹ A XVII. évszázadban *Kerekes* Mihály és *Balyk* András főbírák és asztalos mesterek voltak. Szücs J. Debreczen v. történelme.

² Baranyi V. György családi iratai között. A bizonyító levél Bihar vármegyének 1758 január 5-diki közgyűlése jegyzőkönyvére; 1691 január 9-ikén Bécsben Baranyi M. részére kiadott nemes levélre s a Debreczenbe szakadt B. Sámuel, József, László, Pál valóságos nemességére hivatkozik.

³ Borovszki S. Bihar vármegye és N.-Várad leírása.

III. **Istvánról** (sz. 1770 június 20.) mindketten II. Pál és Bányai Sára fiai nincsenek adataink.

Hogy a Debreczenben ma élő Baranyiakhoz érhessünk, vissza kell mennünk III. **György** és Szántai Anna házasságáig, a melyből a következő gyermekek születtek:

II. **Julianna** sz. 1781. január 10., férje *Kardos* István asztalos mester (1800 május 7.).

V. **Zsuzsánna** (sz. 1784 augusztus 29.); férje *Kálmán* János, 1833-ban már nem élt.

II. **László** (szül. 1788 márczius 20.). Felsőbb iskolákat végzett. Bihar vármegye táblabírája. Felesége *Zenovich* Julia, egy eperjesi kollegiumi tanár leánya, a kivel együtt néhány évig jó hírnevű leánynevelő intézetet tartott fenn Debreczenben. 1849-ben a debreczeni nemzetőrség egyik századának kapitánya volt. Meghalt 1867-ben. Egyetlen leánya **Eugenia** (szül. 1826-ban), 1886-ban halt meg.

IV. **György**, III. György és Szántai Anna fia, (szül. 1792 aug. 17.) Apja halála után eskütt, 1848-ban városi képviselő. Meghalt 1849. Első felesége *Jóna* Mihály eskütt leánya, Katalin, kivel 1820 május 3. kelt össze. Második *Lévai* Sára, elébb *Lukács* Istvánné, majd *Kovács* Györgyné. Első házasságából születtek a csecsemőkorban meghalt Márián és Györgyön kívül VI. **Mihály** (1821 márczius 9. és VI. **Zsuzsánna** (1822 december 9.) Emennek *Nagy Bálint* timár mester volt a férje. Meghalt 1891 július 12. VI. Mihály Püspöki Máriát vette nőül. Egyetlen fiuk V. **György** (sz. 1848 márczius 24.), jómódu polgár, a ki szüleiről reá hagyott 16 nyilasos tanyaföldjén¹ gazdálkodik. Felesége *Erdélyi* Julianna. Gyermekei: III. **Julianna** (sz. 1874.). Zádori Kálmán gálospetri-i földbirtokosné, VII. **Mária** (sz. 1877. és VI. **György**, (sz. 1880.) gazdasági tanintézeti hallgató.

IV. **Pál**, III. György legkisebbik fia (sz. 1799.). Felesége *Kos* Julianna volt. Mint váncsodi közbirtokos 1839. osztálypert indított Debreczenben lakó testvérei ellen, de azt elvesztette. Három gyermeke volt: **Károly**, **Rozália** (sz. Debreczenben 1822. és **Eszter**.

VI. **Mária**, az előbbieknék huga, (sz. 1799.) *Nagy* István várbeli ref. pap vette nőül.

¹ Egy nyilas tanyaföld 9000 □öl.

A váradi és micskei Baranyi család leszármazása.

Baranyi I. Mihály
Nagyváradon 1625—1660

II. Mihály
sz. 1644 szeptember 20, Váradon, † 1692 augusztus 13, Debreczenben
debreczeni főbíró, biharmegyei alispán
(1. neje Vigkedvü Anna
2. „ Fekete Erzsébet)

I. György
sz. ? Váradon, † 1690 körül
kereskedő Debreczenben
(Fekete Mária később turi Borbély Andrásné)
I. II. táblát

1.-től: I. Mária
sz. 1667 szept., † 1710 szept. 17
(Czeglédi Pálné Debreczenben)

III. Mihály
sz. 1673 márcz. 6, † 1735 január 5
(1. Dobozi Erzsébet 1693
2. Szilvási Zsuzsánna 1704)

I. Pál
sz. 1682 április 11, † 1714
(Szécsi Mária később Varga Pálné)

1.-től: I. István
sz. 1698, † 1739
(nagygyőri Kutas Zsófia)
senator és kapitány

2.-től: I. Sámuel
sz. 1705, † 1765 körül
(Kutas Julianna)
senator

I. Zsuzsánna
sz. 1709, † ?
(Szunyoghi Jánosné
Ujfehértón)

II. Mária
sz. 1714, † ?
(Komáromi József
ezredesné)

I. Klára
sz. 1716, † ?
(dr. Buzinkai
Györgyné)

IV. Mihály
sz. 1718, † 1740
után

I. József
sz. 1720, † 1757
(1. Vecsei Zsuzsánna
2. Konyári Kenéz M.
3. Diószegi Zsuzsánna)

Zsigmond
sz. 1722.

I. László
sz. 1729,
† 1796
gárdista,
senator és
író (nőtlen)

I. Zsófia
sz. 1732, † ?
(Torkos
János
kapitány
neje)

I. Erzsébet
sz. 1703 előtt
(Miskolczi Istvánné
Telegden)

Julianna
sz. 1733

Mihály
sz. 1704

Sára
sz. 1705

I. Sára
sz. 1710, † 1760
(Szeremlelei József
notárius neje)

Pál
sz. 1713

II. Pál
sz. 1714, † 1788
(1. Erdődi Mária
2. Bányai Sára)

István
sz. 1753

II. Klára
sz. 1754, † 1810
(Balikó Gáborné)

István
sz. 1757

II. Gábor
sz. 1759
† 1805 előtt
(Kis Orbán Mária)

I. Sándor
sz. 1762, † ?

III. István
sz. 1770, † ?

1.-től: III. Pál
sz. 1745, † ?
Váradon lakott
fiai ?

2.-től: III. György
sz. 1750
† 1834
(Szántai Anna)

István
sz. 1753

II. Klára
sz. 1754, † 1810
(Balikó Gáborné)

István
sz. 1757

II. Gábor
sz. 1759
† 1805 előtt
(Kis Orbán Mária)

I. Sándor
sz. 1762, † ?

III. István
sz. 1770, † ?

II. Julianna
sz. 1781, † ?
(Kardos
Istvánné)

V. Zsuzsánna
sz. 1763, † 1631
(Kálmán
Jánosné)

II. László
sz. 1738, † 1867
(Zenovich
Julia)

IV. György
sz. 1792, † 1849
(1. Jóna Kata
2. Lévai Sára)

IV. Pál
sz. 1794, † ?
Váncsodi lakos
(Kos Julianna)

Mihály
sz. 1796

VI. Mária
sz. 1799, † ?
(Nagy István
rábái papné)

III. Gábor
sz. 1786, † ?
katona

V. Mária
sz. 1789, † ?
(Becsei Gedeonné)

Eugenia
sz. 1826, † 1886
(dr. Fekete Gáborné)

1.-től: VI. Mihály
sz. 1821, † 1889
(Püspöki Mária)

VI. Zsuzsánna
sz. 1822, † 1891
(Nagy Bálintné)

Mária
sz. 1824

György
sz. 1826

Rozália
sz. 1822

Károly

Eszter

V. György
sz. 1848 márcz. 24.
(Erdélyi Julianna)

III. Julianna
sz. 1874
(Zádori Kálmáné G. Petriben)

VII. Mária
sz. 1877

VI. György
sz. 1888.

Ifjabb ág : a micskei Baranyiak.

A Baranyi nemzetség ifjabb ága a *várad*i mellett a *micskei* előnevet is használta és használja. Nagyobb és gazdagabb részök a család emelkedésének első szinterétől, Debreczentől épen úgy régen elszakadt, mint az első ősök kálvinista hitétől. Ez ág tulajdonképeni alapítója szerencsés körülmények között roppant vagyont halmozott össze; ivadékai a közéletben előljártak s Bihar, Szatmár, Szabolcs, Szilágy vármegye történelmi nevű előkelő családjaival jutottak rokonságba. Térünk nem engedi, hogy az egész Micskei ágra kiterjeszkedjünk, csak azokról a Baranyiakról óhajtunk itt megemlékezni, a kiket a család mind maig nem ismert el vérszerint való atyafiaknak s a kiket genealogiai irodalmunk sem méltatott eddig figyelemre.

Ezen ág első tagja:

I. *György*, a ki bátyjával, II. Mihálylyal együtt 1664 körül Debreczent választá hazájául, miután a török kiüzte őket szülővárosukból. Felesége *Fekete* Mária volt, kinek révén Debreczen legelőkelőbb családjaival jutott atyafiságba.¹ 1690-ben már nem élt. Özvegye halála

¹ Ez a Fekete család nem azonos a Nagy Iván által is ösmertetett iványi Fekete családdal. Ama Feketék első ismert űse I. *István*, ki a XVI. század végén Erdélyből szakadt Váradra (dictus fuit Fekete István de Várad) s onnan telepedett Debreczenbe, a hol 1620-ban szenatorrá, 1632, 1638., 1640, 1642 ismételten főbiróvá választották. Bornemisza Jánossal együtt 1643. ő képviselte Debreczent II. Rákóczi György és Báthori Zsófia lakodalmán. Meghalt 1645 augusztus 18-ikán. Feleségét *Székel* Orsolyának hívták. Fia, *Miklós*, 1645—1650 között ugyancsak senator és esküttbíró. Várad eleste után Kassára ment s Abauj vármegyében, melynek assesora volt, jelentékeny birtokokat szerzett. Gyermekai: II. *István*, *Sámuel*, *Mária* és *Árisztina*, Mádon 1690 december 27-ikén kelt osztálylevél szerint vagyonán oly módon osztottak meg, hogy az Abaujban lévő Nagyidán, Komorosztón, Szeszláson, Újvárott, Tornyosnémetiben, Czeczén, Buszitan, Szikszón lévő jobbágyságok, zsellérek, puszták, kertek, rétek, szántóföldek, malombeli részek és szőlők a két fiut illetik, a migleszi vagy kisfalusi portio is, ha visszaszerezetik. A Biharban tekvő *Jákó*, *Hodos* nevű faluk fele, a vajdai, a pusztakovácsi szőlők fele, a félmalomhelyek, s a majorság szőlőkkel együtt *Máriára* (Baranyi Györgyné) és *Krisztinára* (Ungvári Sámuelné) szállanak. Ha pedig Várad keresztény kézre jutna s F. Istvánnak, Sámuelnek e mostani osztozkodás szerint kárók lenne, a Dusafalusi, Czezara, Fülöpháza nevű falvaikból a jobb részből tartoz-

után újra férjhez ment nemesturi *Borbély* *András* senatorhoz.

Baranyi György és Fekete Máriától származott I. *Miklós* (sz. 1680-ban). Minden bizonynyal legkimagaslóbb, bár nem a legrokonszenvesebb alakja nemzetségének. A micskei ág tőle származik. Minden akadályt leküzdő becsvágya, alkalmazkodni tudósága, tehetsége és ügyessége magas polczra emelték, s Bihar vármegye egyik leggazdagabb földesurává tették őt. Részt vett a Rákóczy-féle szabadságharcban, de a majthényi fegyverletételnél jóval előbb elpártolt a fejedelem zászlóitól. S mikor labbanczczá lett, bár csak titokban még, elődeinek protestáns hitét is megtagadta. Mert szint a katholicismus mellett nyiltan csak 1718 után vallott.

Huszonkét éves korában nőül vette *Ungvári* Katalint, Ungvári Sámuel debreczeni gazdag marhakereskedő és Bonyhádi Erzsébet leányát.¹ E házasságból rövid idő alatt három gyermeke született: *Mária* (1703 február), *Sára* (1705 márcz.) és II. *Miklós* (1706 szeptember 19.). A leányok csecsemő korukban haltak el.

Miklós születése előtt öt hónappal olyan katasztrófa tört ki a Baranyi háznál, hogy egyszerre romba dőlt Ungvári Katalin családi boldogsága. Ez a vihar letépte homlokáról a női tisztesség koszoruját, — férje urának élete sorát pedig egészen új irányba terelte.

1706 április közepe táján, mialatt az ifju Baranyi, mint fejedelmi commisarius² a várad

nak őket a leánytestvérek kielégíteni. A már említett Miklósnak testvérnénje, *Judit*h. Dobozy Istvánné volt. II. István egyetlen fiától, Lászlótól: III. *István*, *György*, *Pál* és *Ercse*, — II. István öccsétől, Sámueltól pedig *Zsigmond*, ki 1769-ben Szikszón lakott és Baranyi II. Miklós törvényesítési perében tanuként szerepelt, — továbbá *Borbála*, *Erzse*, *Anna* és *Mária* származtak. (Széll Farkas birtokában lévő Baranyi-Sinay-féle kéziratok és városi jegyzőkönyvek.)

¹ Ungvári Sámuelnek első feleségétől ez az egy leánya maradt. Második felesége *Fekete* Krisztina, Baranyi Györgyné Fekete Mária huga, ki 1697-ben Máriát és 1700-ban Sámuelt szülte. Ungvári Sámuel és Fekete Krisztina Jákó Hodos és Hegyköz-Kovácsi faluk felét Zólyomi Miklóstól zálogjogon bírták, — de 1695-ben Kis Szikszai Györgynek és neijének eladták, a mire a vevők királyi jóváhagyást is nyertek. Ungvári S. 1705-ben halt meg. (Városi levéltárban lévő végrendelete és Széll Farkasnál lévő iratok szerint.)

² Nagykárolyi gr. Károlyi család oklevéltára, V. k. 197-1.

rucz blokada élelmezésével foglalatokodott, — az a megbotránkozottat hirt futotta be a várost, hogy *Nempcsovics* János patikárius segédet éjszakanak idején hiányosan öltözködve a Baranyi Miklós házában, egy kamarában találták. Azt is beszéltek, hogy Ungvári Kata rejtette oda cselédei elől, mert — szeretője volt. A gonosz hírrel egy szolga Katalin asszony anyósát, Borbély Andrásné is felköltötte. — A házasságtörő asszonyt hálósobájába ágyából kivonszolták; őt és a patikáriust még azon éjjel börtönbe hurcolták. — A fiscus 13 tanuja közül¹ heten semmit sem tudtak. A többiek vallomása sem tartalmazott súlyosan terhelő adatokat; vagy pedig csak pusztá vélekedésre, mendemondákra támaszkodott. A vádlottak pedig állhatatosan tagadtak.² Mig a vizsgálat tartott, *Nempcsovics* valami gonosztevővel együtt megszökött a börtönből, — emiatt persequalták is Szücs Gáspár tömlöcztartót.³ A tanács június 14-ikén hozta meg az ítéletet. Nem találván elegendő bizonyítékot, a fiscus által kért halálbüntetést egyik vádlottánál sem alkalmazta. Mindazonáltal a gyanus izengetés, ajándékküldözés miatt megvesszőztetésre, száműzetésre ítélte őket; *Nempcsovics*ot is, ha előkerül. Ámde a még így is felette szigorú büntetést a kéznél lévő Ungvári Katán sem hajtották végre. Kétségtelen, hogy a megcsufosított, mindenektől elhagyatott szegény fiatal asszony Debreczenben szülte meg Miklós fiát, az ő mentő angyalát.⁴

Baranyi Miklós már 1707-ben, a nélkül, hogy Ungvári Katát bármely bíróság válópörben megidézte és elválasztotta volna, *Sándor* Zsuzsánnát vette feleségül. E házasságból születtek: *Ferencz* (1708 márczius 13.), *Miklós* (1710 nov. 24.), *György* (1712 február 29.), *Gábor* (1713 november 6.) és *László* (1718 január 31.).⁵ Közülök csak *György* és *Gábor* nőttek fel s ezek által maradt fenn a Baranyiak katolikus ága. Nem lehetetlen, hogy az a *Josephus Baranyi*, ki a Csáky Imre gr. bíboros püspök által 1724 feb-

ruár 15-ikén bérmált gyermekek névsorában fordul elő, — ugyancsak a Baranyi Miklós fia volt. Mert Baranyi Miklós 1721-ben térhett át a r. kath. vallásra.¹

Sőt halálos ágyán (1733) feleségét, a ref. vallású Sándor Zsuzsánnát is áttértette, kit aztán négy nap múlva márczius 16.) a debreczeni piaristák temploma sirboltjában temettek el. Áttértette 1737. virágvasárnapján harmadik feleségét, *Jászay* Borbálát, *Jászay* Imre zempléni birtokos leányát is.²

Nem terjeszkedhetem ki Baranyi Miklós jelentős közéleti szereplésére, csak annyit említek, hogy 1711-ben Bihar vármegye nótariusus, 1716-ban alispánja volt. 1725-ben pedig már a septemvirális tábla ülnökévé nevezték ki. — Debreczenhez mindvégig erősen ragaszkodott. «Árany-ezüst drágaköves portékákkal, házbeli ritka mobiliákkal» fényesen berendezett házat tartott (a kir. tábla palotája helyén. Kezdetben a kisebb adótfizető polgárok között foglalt helyet. De már 1720 után szülő városában több ingatlant vásárolt. Ezek azonban csekély részét tették az ő gyorsan szaporodott nagy vagyonának. Kitagadott fia 1786-ban másodszer kezdett pörénél előterjesztett keresetlevelében háromszor 12 olyan falut és pusztát sorol elő, a melyek egészben vagy részben Baranyi I. Miklós septemvirnek, az ő vér- és törvény szerint való apjának kisebb részben ősi, nagyobb részben szerzett javai valának. Íggyedül a micskei uradalomhoz, a mely azelőtt a Bossányi családé volt, 15 falu tartozott. Ezekon kívül a septemviréi voltak: Tóti, Telki, Szomalyom, Dienes, Ujlak, Somogy, Pósalaka, Telkesd, Apáthi; a mezőtelegdi, váncsodi, mezőszentmiklósi (Szabolcsban) kuriák, a nagy- és kis-baróthi telkek, nagy-pataki, bernyei, szent-kozmai, andaházi, kis-kemecsei, sámsoni, nádudvari portiók, Szent-Márton pusztá hatodik része,³ a tarczali, ujhelyi,

¹ Ugyancsak 1721-ben jegyezte fel a debreczeni r. kath. plébánia első anyakönyve Baranyi György «studio-sus Calvinista» konvertálását, a ki addig Gábor öccsével és Miklós bátyjával a kollegiumban tanult s mindhármuknak ugyanazon egy tógátus diák vala korreptoruk.

² Debreczeni plébánia anyakönyvei.

³ Ugyanitt mostoha apja turi Borbély András is birt a XVIII. évszáz elején.

¹ Protocolon Attestationum 1706.

² Városi jegyzőkönyv. 1706.

³ Prot. Attestationum. 1706.

⁴ A depr. ref. egyház legrégebbi kereszteleési anyakönyvébe 1706 szeptember 19-ikén bejegyezve így: *Baranyi Miklós né fia Miklós*.

⁵ Debreczeni ref. kereszteleési anyakönyvek.

csernői szőlők. Sőt a keresetlevél a gróf Batthyány Miklóstól Heves, Hont, Gömör vármegyékben szerzett javakból is részt követel.¹

A hatalmas úr 1756 szeptember 6-ikán fejezte be földi javakkal dusan megáldott életét. Utolsó kívánságához képest Debreczenben, a piaristák temploma sirboltjában temették el.² De azt a keserű poharat is ki kellett előbb ürítenie, a melyet engesztelhetetlenül gyűlölt első felesége, Ungvári Katalin adott a kezébe, akkor, midőn 1749-ben a nagyváradai káptalan teljes ülése előtt tett örökbevallással «belső ösztöntül és lelki-ösmerettül kényszerítvén» — menybeli üdvösségére magyarázta, declarálta és vallotta, hogy őt *igaz* házastársának, méltóságos Baranyi Miklós úrnak édes anyja, Fekete Mária és az ő mostoha anyja, Fekete Krisztina asszonyok, ellene irigységtől vagy gyűlölségtől vagy jószágaihoz való áhításoktól viseltetvén, praktikájukkal, cselszövénynyel vetették ily siralmas állapotra és sorsra. Hogy fia Baranyi Miklós férje urától származott és született fia, mert sem azon patikáros legénynyel, sem mással nem vétkezett, sem azon patikáros legénynek a kamrában rejtőzéséről, ott létéről hire-tudta nem volt. Hogy hire-tudta nélkül lett férjétől elválása.³

Baranyi Miklós egy évnél nem sokkal tovább élte tul Ungvári Katát, a ki 1755 május 19-ikén 71 éves korában hunyt el s a kit ekkor, bár második férje Gyarmati Mihály még meg volt, a ref. egyház anyakönyvébe így vezettek be: «Uxor Domini Spectabilis Nicolai Baranyi».⁴

Jászai Borbála néhány évig ezután is állandóan Debreczenben lakott. De már a fiúk, György és Gábor alispán, lassanként teljesen elválnak Debreczentől s itt lévő birtokaikat is eladogatják.

II. **Miklós**, a septemvir fia, feleségével kö-

¹ Besenyei Széll Farkasnál: Baranyi-Sinai-féle kéziratgyűjtemény.

² Végrendelete Széll Farkas birtokában.

³ Baranyi-Sinai documentumok. Ugyanezek említik, hogy Baranyi Miklós a feleségét, Ungvári Katát, különválásuk után erős felindulásában, a vajdai szőlőben, melyet erőszakosan el is vett tőle, le akarta löni.

⁴ Gyarmati Mihály paplanos mester pedig 1756 május 4-ikén halt meg. Ungvári Kata 1708 december 5-ikén ment hozzá nőül.

zösen tett végrendeletében¹ így ír: «Nagy szeretetét esmérjük a jó Istennek abban is, hogy kicsiny gyermekségünktől fogva csaknem elhagyatott árvaságunkban minékünk ügyünket kegyelmesen felfogta... a mi naponként való szorgalmatosságinkat is megáldotta és azok után adott mi nekünk a külső világi életre tartozó jókban annyi mértéket, a melyből mind magunkat táplálhatnánk és ruházhatnánk az illendőségig, mind pedig házuk cselédiről is gondot viselhetnénk a tisztességig.»

Isten valójában megáldotta a kitagadott szegény Baranyi Miklós keze munkáját, szorgalmát. Eszközöket, módot, tehetséget ada nékie, hogy emberöltön keresztül tartó, költséges perbe szállhasson becsületéért, jogaiért, duggazdag, hatalmas, nagy befolyásu vérrokonaival. Mikor a szépen gyarapodó fiu megtudta, hogy törvény és természet szerint való apja a testamentumában is mindenből kitagadja: nem hisz többé asszonyi biztatásnak,² hanem pör utján kezdette bizonyítani édes anyja hitvesi hűségét, a maga igaz és törvényes származását. És nyert minden forumon, a váradai püspöki, kalocsai érseki szent széken. A hatalmas úr nem érte meg a hosszú per végét. A felperes fiu testvérei a pápához appelláltak vesztett ügyöket, melybe beavatkozott a császár is, II. József. A római kuria a csanádi püspököt delegálta bírónak. És a pápa képviselője is Baranyi II. Miklós javára döntött. Kiderült az is, hogy Ungvári Kata és Nempcsovics János szeretkezésének meséjét két irigy asszony gonosz cselszövénye eszelte ki. A patikáros legény Ungvári Kata szolgálójának a szeretője volt. Ezzel a cselédlánnyal játszott össze a gyűlölt fiatal menyecske megrontására Fekete Mária, meg Fekete Krisztina.

II. Miklósnak, a hogy jogérvényesen javára dőlt el a törvényesítési pör, gondja volt arra is, hogy az ítéletek Bihar vármegye közgyűlésein annak rendje-módja szerint kihirdetessenek. — Ezt mint *Váradai Baranyi* Miklós kérte. Sőt tovább is ment. Még 1759-ben más pört, örökösödési osztálypört indított féltestvérei,

¹ Baranyi Miklós végrendelete a városi közlevéltárban 1780.

² Sándor Zsuzsánna és Borbély Andrásné azzal kecsgették Ungvári Katát, hogy majd meglágyul a méltóságos úr szive s gondoskodni fog a Miklós gyerekről.

György és Gábor ellen. Ezzel ugyan elutasították; de 1786-ban újra felvette azt, mikor a törvényesítési pört utoljára forumon is megnyerte. Mint I. Miklósnak törvényes leszármazója, valahányszor féltestvérei, vagy ezek ivadéakai valamely ősi, avagy a septemvir apa által szerzett birtokukat eladták, mindig tiltakozott. Például 1778-ban a váradi káptalan előtt protestál Báród stb. falvak elidegenítése ellen s az apai javak ilyen elprédálása miatt megintette Baranyi Gábort. 1786-ban pedig pörrel támadja meg Dalnoki nevű polgárt, kinek Debreczenben egy darab kerti szőlőt adott el Baranyi Gáspár, a György fia.

Ifjabb Baranyi Miklós iskolai elvégzése után mostoha apja mellett paplanos mesterséget tanult. 1731 január 31-ikén megnősült, elvévén özv. *Barak* Sámuelné, polgári származású *Hodos* Anna leányát, Máriát. Mestersége folytatása mellett gazdálkodott, marhakereskedést üzött. Szép vagyont gyűjtött.¹ Meghalt 1788-ban. II. Miklósnak öt fia és hat leánya volt, -- de felnőtt korba csak hatan jutottak, u. m.:

IV. *Mihály* sz. 1732—34 között). Felesége berek-böszörményi nemes *Hodosy* János leánya Erzsébet. Az apai vagyomból keveset tudott megtartani. Öreg korában B.-Böszörménybe költözött. Valószínűleg ott halt meg 1807 után. Felesé számmal lévő gyermekei közül ismeretesek: I. *Juliánna* (sz. 1759 február 11.) *Pete* Jánosné Álmosdon; I. *Borbála* (sz. 1761 november 29.; *Zsigmond* Pál cancellista neje; *Antal* (sz. 1765 január 13.) kereskedőnek készült, Pozsonyban, de azután katonaéletre adta magát, 1797-ben a Kavanagh-ezredben, 1815-ben Ferdinánd trónörökös vasas regimentjében szolgált hadnagyi ranggal. 1820 körül a pesti invalidus háztól a n. bányai pénzverőházhoz helyezték át.² IV. *Miklós*, kalandos életű ifju. Poroszországból mint dezertor került haza. Ugy látszik nős volt. 1822-ben 640 frtról szóló adós-levelet állít ki Okolicsányi Imre javára általa az örökösödési nagy pörre tett költségek fejében.³ IV. *Mária* (sz. 1792 január 20.) Csáti *Szabó* Sámuel debreczeni polgár leánya. IV. *Zsuzsánna*, Benkő Mihályné és

¹ Városi közlevéltár. Jelentések.

² Protoc. Fassionale. 1822. 237. sz.

³ Betáblázott adósságok könyve 1821., 129. és 1822.

A váradi és micskei Baranyi család leszármazása.

Ifjabb ág.

Baranyi I. Miklós és Ungvári Katalin házasságából származtak:

I. György

sz. Váradon 1645 körül + Debreczenben 1690 táján
(Fekete Mária, később turi Borbály Andrásné)

I. Miklós (micskei)

sz. 1680, + 1756, alispán és septémvir
(I. Ungvári Kata, 2. Sándor Zsuzsánna, 3. Jászay Borbála)

1-től: Mária
sz. 1703

Sára
sz. 1705

II. Miklós
sz. 1706
+ 1788.
(Barak Mária)

2-től: Ferencz
sz. 1708

Miklós
sz. 1710

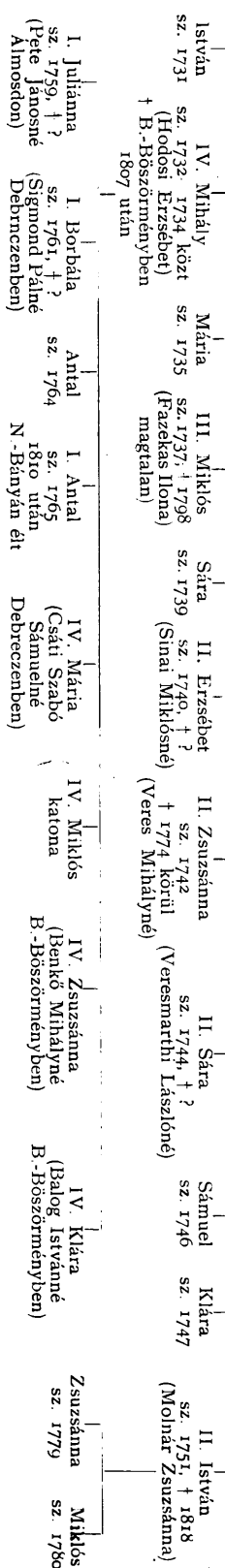
II. György
sz. 1712
(Bucsy Anna)

I. Gábor
sz. 1713

Biharm. alispán
(Balogssy Zsuzsánna)

László
sz. 1718

romai katolikusok, utódaik Bihar megyében

IV. **Klára** Balogh Jánosné, mindketten B.-Böszörményben.

III. **Miklós** (sz. 1737 márczius 11.). Borbély mester. Felesége nemes Fazekas András kabai birtokos leánya, Ilona. Magtalanul halt el 1798-ban, a felesége pedig 1806-ban. Vagyonukon testvérei osztoztak.

II. **Érzsébet**, (sz. 1740 december 5.). *Sinai* Miklós madarasi designatus prédikátor, később nagyhirű, tudós debreczeni professor vette nőül 1759 január 14. Apósát nagy családi pörében *Sinai* Miklós támogatta roppant gazdag köz- és magánjogi tudásával. Tíz gyermekök született: *József* (1761), *Mária* (1762), *Gábor* (1764), *Dániel* (1766), *Sándor* (1768), *Márton* (1770), *Juliánna* (1773), *Imre* (1775), *Ágnes* (1779), *Miklós* (1784). *Sinai* Miklósné 1807-ben még élt.

II. **Zsuzsánna** (sz. 1742 szeptember 10), -- aranyosi származásu *Veres* Mihály kereskedő felesége (1763 február 7.). Négy gyemeke közül: *Sándor*, *László*, *Zsuzsánna*, *Pápai* Józsefné értek felnőtt kort. Meghalt 1774--75 körül.

II. **Sára** (sz. 1744 február 3., kit 1768 márczius 16-ikán nemes *Veresmarty* László, eskütt polgár, *Szombathy* István főbíró sógora vett feleségül. Nyolcz gyermekük volt; de csak *Mária* Vettei Sámuel prókátor neje, *László* és *Dá-*

niel éltek túl anyjokat. Ifjabb *Veresmarty* László Váncsodra szakadt.

II. **István** sz. 1751 január 3., -- nejétől, *Molnár* István kereskedő *Zsuzsánna* nevű leányától támogatva, kora egyik legelső kereskedője Debreczenben. Testvérei közül egyedül ő tartotta meg apai örökségét, nem csak, de meg is hatszorozta. Tagja volt a választott hites közönségnek. Miklós és *Zsuzsánna* gyermekeik csecsemő korban elhaltak. Ő maga 1818-ban, a felesége 1821-ben halt meg. Benne magva szakadt *Baranyi* II. Miklós Debreczenben maradt férfi ágának. De nevét örzik a feleségével együtt tett kegyes alapítványok. 82820 frtra¹ becsült vagyonukból, melyben 30457 rh. frt. esett boltbeli portékákra, 1500 rh. forintot rendeltek nyomorgó szegényeknek és árváknak, és egyenlő felerészben 27636 frtot a debreczeni ref. egyháznak, kollégiumnak. A többi örökségen a *Baranyi* és *Molnár* atyafiak osztoztak. Végül még csak annyit, hogy *Baranyi* II. Miklós utódai a micskei rokonok ellen félszázadig folytatott osztályperből nem nyertek semmit. Elszegényedtek, a pört is elvesztették.

Leszármazási rendjüket a II. tábla mutatja.
ZOLTAI LAJOS.

¹ Városi levéltár. Jel. 1822. 20., 1824. 34.

A GYÖNGYÖSI NAGY CSALÁD.

A kihalt gyöngyösi *Nagy* család a hasonnevűek között a legtekintélyesebbek egyike volt. Hirtelen tűnt fel, tagjainak hadi érdemei emelték ki a középszerüségből s nem egész egy század mulva első fellépése után már a mágnások rendjében találjuk.

Az első ismert ős *Nagy* Egyed volt, a ki előneve s azon körülmény után ítélve, hogy a hevesmegyei Gyöngyösön szőlőbirtokos volt, gyöngyösi eredetű lehetett. Kora ifjúságától kezdve a hadi pályán forgott. Nevével először 1597-ben találkozunk, midőn február 9-ikén tudósítást küld a haditanácsnak arról, hogy az *Ipoly* mellékén 4000 főnyi tatár-csapat rablóhadjáratot tervez. *Julius* 14-ikén *Drégely-Palánkról* báró *Pálffy* Miklóst, a bányavidéki végvárok parancsnokát a törökök szándékai felől értesíti,

december 7-ikén ugyanennek írja, hogy a szécsényi nemes lovasok Gyöngyös felé indulván, utjokban az arra takarmányt szerző törököket részint levágták, részint elfogták. Ekkor már a drégely-palánki erősségben magasabb hadi tisztséget viselhetett; legalább erre mutat e jelentésének azon kitétele, hogy *Nagy* Gáspárt a palánki vitézekkel a Pest alá eső vidékre küldötte ki, továbbá, hogy nemes-lovasai részére némi pénzküldeményt kér.¹ Ugy látszik alkapitány volt ott és pedig *Nagy* Iván szerint már 1594-ben is.² 1601 novemberben még mindég *Palánkon* van; ekkor panaszok érkeztek ellene a haditanácshoz az esztergami érsekség részéről, állító-

¹ Cs. és kir. hadi levéltár, Bécsben.

² *Nagy*, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.

lag az érseki tisztek ellen elkövetett erőszakoskodásai miatt. Meg is intették, hogy hadi népét tartsa vissza az érseki jószágok pusztításától. A következő 1602. év augusztus 10-ikén már Füleken találjuk; onnan küldi tudósításait a hadi tanácsnak.¹ Úgy látszik, korának hibái benne is meg voltak; erőszakoskodó természetű lehetett. 1603-ban valami gyilkosságba keveredik; panaszt tesznek ellene, hogy megölte Balogh Gáspárt. Ez ügyben a haditanács szeptember 12-ikén Thurzóhoz ír, hogy tegyen jelentést ez esetről.²

Az udvari kamara 1606-ban megjutalmazását sürgeti a haditanácsnál; kiemeli érdemeit, melyeket a végekben különböző parancsnoki állásokban szerzett. 1607-ben meg is kapja a szécsényi parancsnokságot, melyet azonban nem fogadott el, azon okból, hogy neki már a füleki hadnagyság lett ígérve.³ Nagy Iván már 1603-ban füleki alkapitánynak írja;⁴ de ez — a mint az előbbi hadi levéltári adatból látható, — tévedés. 1614-ben Teuffenbach Rudolf érsekújvári ezredes kéri a váci hadnagyi (alkapitányi) állást részére, melyet ez év április 4-ikén Ferdinánd főherczeg dekretuma alapján el is nyer. Ünnepeles beiktatása azonban késett; még június 21-ikén meg nem történt.⁵ 1617-ben ugyanott még alkapitány volt.⁶ Utoljára akkor hallunk róla, a mikor 1622-ben Nagy Jánossal együtt kéri hátralevő fizetése kiutalványozását, mely kérését a haditanács pártolólág terjeszti az udvari kamarához.⁷

Még 1597 márczius 23-ikán Nagy Lőrinczel — ki talán testvére, de valószínűleg rokona lehetett, — czimeres nemeslevelet nyert, melyet 1599-ben Hontmegyében hirdettek ki.⁸ Sajnos, csak a kihirdetésnek van nyoma a hontmegyei levéltárban; így közelebbit családja eredetéről, továbbá Lőrinczről s annak Egyeddeli rokoni összeköttetéséről nem tudhatunk meg.

Végrendeletet⁹ Drégely-Palánkon tett, mint

¹ Hadi levéltár.

² Ugyanott.

³ Hadi levéltár.

⁴ Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.

⁵ Hadi levéltár.

⁶ Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.

⁷ Hadi levéltár.

⁸ Hontmegye jegyzőkönyve. Prot. C. 1599. pag. 92.

⁹ Esztergami főkáptalani levéltár. 55. téhely, 1. csomag, 7. szám.

váci alkapitány, 1614 június 24-ikén, az nap, midőn második feleségét a hontmegyei hidvégi templomban eltemettette.

Érdemes katona volt, a kit a király aranylánczcal is kitüntettetett. Birtokaományban is részesült; Rudolf királytól örök tulajdonul nyerte Szabatkát (Kima-Szombat török kézből 1593-ban visszafoglalt erősségét), a mely azonban csakhamar újra török iga alá kerülván, kevés ideig lehetett családja birtokában. Ezenkívül birtokos volt még Füleken, a hol háza, s *Gyöngyösön*, hol szőlője volt; továbbá részei voltak a nógrádmegyei Kalondán és Tarnóczon.¹ Azon körülmény, hogy nejét Hidvégen temettette el, holott akkor Váczon lakott, arra enged következtetni, hogy ezen helységben is lehetett birtoka.

Kétszer nősült; második neje Kovács Judit volt, kit 1595 tájban vett el s ki minden valószínűség szerint a dicskei Kovács családból származott. Egyed e család egy tagját, Kovács Boldizsár drégelyi kapitányt sógorának nevezi. A végrendelet szerint e házasságból tizenhárom gyermek származott, kik azonban, Tamást, Illést és Annát kivéve, már a végrendelet keltekor 1614-ben — tehát gyermekkorban — mind elhaltak. Illés és Anna szintén korán halhatott meg, legalább rólok semmi adatot nem találtam, sőt nevök az 1633. évi czimerlevélben sem fordul már elő. Hogy Egyed első felesége ki volt, arra adatom szintén nincsen, sőt annak sem találtam irott nyomát, hogy Kovács Judit második neje lett volna; de annyi bizonyos, hogy Egyednek egy János nevű fia is volt, ki már 1627-ben nógrádi alkapitány lévén, Kovács Judittól, kivel a végrendelet szerint 1614-ig tizenkilencz évig élt, alig származhatott; különben is, mint fennebb láttuk, e végrendelet az ettől származott életben maradt gyermekeket névszerint elősorolja.

Hogy János csakugyan Egyed fia volt, hivatkozom Nagy Iván alapvető munkájára,² a gyöngyösi Somogyi család magyarádi levelesládájában levő leszarmazási táblázatokra s ezen János fia Ferencz báró alább teljes terjedelmé-

¹ Gyöngyösi Somogyi család leveles-ládája Magyarán és Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.

² Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l., 76. l. X. k. 288—291. l., XII. k. 502. l.

ben közölt birtok-jegyzékére, a hol Nagy Egyedet «öreg apjá»-nak nevezi. Ezek után eldöntöttnek tartom, hogy János csak egy másik még pedig sorrendben előbb kötött — házasságból születhetett.

Ezen János épúgy, mint atyja, a hadi pályán forgolódott; lehet, hogy ő volt azon Nagy János, ki — mint fennebb említettem, — 1622-ben Égyeddel együtt kérte fizetése kiutalványozását. 1627-ben már számbavehető katonai multja lehetett, mert ekkor gróf Esterházy Miklós nádor őt ajánlja a bujáki megüresedett kapitányságra; e helyett azonban még ez év július 1-én nógrádi alkaptánnyá lett kinevezve 1632-ben itt alkaptány alezredesi rangban s mint ilyen Vác közelében összecsapott a törökökkel; de szerencsétlenül, mert a harczból csak bajjal tudott megmenekülni.¹ Ez évben folyamodik a Felső-hez, hogy miután családja régi nemeslevele elveszett, tekintettel kora ifjúságától kezdődő hadi szolgálataira, különösen pedig mint nógrádi alkaptány — érdemeire, őt s általa fiát Ferenczet, valamint *testvérét*, Tamás palánki alkaptányt, régi nemessége és czimere használatában megerősítse. A gyöngyösi Somogyi család birtokában levő ezen folyamodvány² azért is érdekes, mert a kért s utóbb megadott ősi czimer benne le van festve és itt van először említve a «gyöngyösi» előnév. A nemesség-ujtató czimerlevél 1633 január 13-ikán kelt Bécsben s 1637 május 25-ikén Nógrádmegye Losonczon tartott közgyűlésén lett kihirdetve.³ — 1633 április 30-ikán a haditanács átír Pázmán bibornok-érsekhez, hogy Jánosnak a szölgyéni kapitányságot adományozza. Ugyanez nap ír még báró Pálffy Istvánhoz is, a bányavidéki végvárak főkapitányához s átíratában a nógrádi főkapitányságra jelöli ki. 1633 május 3-ikán a szölgyéni főkapitányságot el is nyerte. Meddig volt ez állásában nem tudni; 1642-ben már nem élt.⁴ 1646-ban fiai: Ferencz, András és László felfolyamodnak, hogy Gyermely komárommegyei falu, melyet ekkor gróf Zichy István tatai főkapitány jogtalanul bírt s mely őket illeti, nekik újra adományoztassék. Zichyvel e birtok iránti

¹ Hadi levéltár.

² Magyarádi leveles-láda.

³ Eredetije a Somogyi leveles-ládjában.

⁴ Hadi levéltár.

perük még 1647-ben is tartott,¹ de mily eredménnyel nem tudható. 1651-ben örökösei kérik atyjok 9947 forintot tevő hátralékos zsoldja kifizetését a hadi tanácstól, mely annak folyósítását ez év augusztus 7-ikén elrendeli.² Jánosnak említett fiain kívül még leányai is voltak; de e gyermekekről Ferenczet kivéve, adatunk nincsen. Özvegye etyeki *Etyeky* Borbála³ 1650-ben tett végrendeletet.

Tamás — az előbbi testvére, — 1631 június 21-ikén Pálffy István ajánlatára drégely-palánki alkaptánnyá lett kinevezve. 1638-ban a füleki alkaptányságért folyamodik, melyet ez évben meg is kapott. 1642-ben kéri 3000 tallér hátralékos zsoldja kifizetését. Ez évben a törökök fogságába esett. 1645-ben még Füleken van. A következő évben halhatott meg. Egy császári (!) rendelet meghagyja, hogy a füleki várban elfoglalt állásába helyette Nádasdy, alezredesi ranggal iktattassék be.⁴ 1655-ben özvegye Etyeky Judit, valamint meg nem nevezett fia és leánya, férje illetve atyjok 5100 forintot tevő hátralékos fizetését kérik a kamarától.⁵ — Luka-Palojtán, Récsén, Alsó-Szügy- és Koplánban (Hont-, Pozsony- és Nógrádmegyében) bírt részeket Kéry Jánostól zálogul 1000 forintban.⁶ Gyermekei utód nélkül halhattak el, legalább ezen zálogbirtokok utóbb Zsigmond báróra szállottak.

Jánosnak — mint fennebb is említettem, — csak Ferencz fiáról van adatunk. Ő már az 1633-ban nyert czimerlevélben is említettik; de ekkor még gyermek lehetett. Nevével a hadi pályán 1655-ben találkozunk először, midőn Sempte vár alkaptánya lett. Az volt még 1672-ben is. 1675-ben gróf Batthyány Ferencz helyettese a szent-gróti kapitányságban,⁷ mely várat különben ez évben felesége nagybátyja, Széchényi György kalocsai érsek reá és nejeire örökös joggal ruházott át.⁸ 1680 márczius 22-ikén a vas megyei Egervár alkaptánya lesz,⁹ 1681-ben pedig

¹ Hadi levéltár.

² Ugyanott.

³ Somogyi leveles-láda és hadi levéltár.

⁴ Hadi levéltár.

⁵ Ugyanott.

⁶ Somogyi leveles-láda.

⁷ Hadi levéltár.

⁸ Győri káptalan. A. 1675. fol. 483.

⁹ Hadi levéltár.

már mint a dunáninnyi részek alkaptánya (vicegenerálisa), fiával Zsigmonddal együtt, I. Leopoldtól báróságot nyert, mely bárói oklevél 1681 július 17-ikén kelt Bécs-Ujhelyen.¹ Benne fel van említve kora ifjúságától kezdődő katonai szolgálata a török elleni harcokban és az, hogy Érsekújvár megszállásában is részt vett. 1683-ban mint kanizsai vicegenerális meghódol — de bizonyonyal csak kényszerűségből, — Tökölynek.² Ez évben különben királyi táblai ülnök is volt.³ 1685-ben a pozsonymegyei Réce városi curiáját és két szőlőjét 1329 forintban örökös jogon sógora, Széchenyi Márton és utódainak bevalotta.⁴ Ekkor Zala-Egerszeg altábornokának írja magát. Ez évben nagyobb királyi adományban is részesült, nevezetesen Bagody György és fia Mihály zalamegyei birtokait nyerte.⁵ 1687-ben Zala-Egerszegen találjuk, honnan augusztus 3-án kéri Olischer hadi biztost, hogy a Kanizsa vidékén állomásozó csapatainak élelmezési járulékait adja ki. 1693-ban még mindig a dunáninnyi részek vicegenerálisa 1695-ig, midőn ezen állását április 28-án gróf Forgách Simonnak adta át.⁶ 1702 táján halhatott meg: ez évben még különféle jogügyekben lép fel,⁷ sőt — mint alább látjuk, — királyi adományban is részesült. Neje Sárvári Széchenyi Lőrincznek, György esztergami érsek testvérének, Gallen Judittól született leánya, Erzsébet volt,⁸ a kitől származott gyermekeiről alább fogunk szólni.

Ferencz báró nagy vagyont hagyott hátra, melyet jobbadán maga szerzett; birtokainak jegyzékét Makay Dezső a «Zalai tanügy»-ben⁹ már egy ízben közzé tette ugyan, de miután a család történetére nézve e jegyzék igen fontos adatokat tartalmaz, jónak látjuk újból közölni.

¹ Liber Regius. XVII. pag. 127—129.

² Thaly, Beresényi család. I. k. 280. l.

³ Lehoczky, Stemmatographia. I. k. 178. l.

⁴ Győri káptalan. A. 1685. fol. 152.

⁵ Szombathelyi káptalan. A. 1685. No. 7.

⁶ Hadi levéltár.

⁷ Zalamegyei levéltár. Fasc. 19. Nro 6. Fasc. 20. Nro 1, 3, 4.

⁸ Nagy, Magyarország családai. X. k. 522. l. — Itt Széchenyi Lőrincz né gellénfalvi Gellénnek mondatik, holott határozottan azon Gallen család tagja volt, mely még 1806-ban is élt Vas megyében. — Balogh, Vas megye nemes családai szerint.

⁹ VII. évfolyam 18. szám.

«Az mi kevés Józsgocskám Szala, és Somogy vármegyében vagyon, annak Consignatiója.

Bagodhoz tartozandó Józsgunk: Fölső, Alsó, Középső-Bagod, Pölöskefejen hat házhely. Duzsnak nevű pusztában két házhely Salamonvára, Gutorfölde, Zagorhida, Asszu-Völgye, Lak; Nagy és kis Ormánd; fölső és alsó Hagyaros, Akosfa, Keresztur, Csatfalva. Ezek mind puszták, csak Bagodban vagyon valamely ház vagyon róla eő Fölségétől Donátiónk s pura Statutiónk: Ezek Szalavármegyében vadnak.

Salamonvárrott egy Malom 300. L. tban. Cséb, zálogban vagyon nálam Perneszy Ferencztől és attyától Istvántól egy része 323 forintban, a más része 635. L. tban.

Lövön egy pusztá ugyan azon Csébi józsgához való.

Vagyon nálam zálogban Csatári pusztában bizonyos Portió. Szamárföldében, Sompácson, Bébethen, Berekfijen 100 Tallérb. Hárshágyon bizonyos Portio, az is zálogh, fele nemzetes és Ngos Várkonyi Amadé Éva asszonytól Néhay Tekéntetes és Ngos Szennyey Albert úr meghagyott Eözvegyétől 500 L. tban, más portio megint Káldy Rebeka asszonytól néhay Perneszy Ferencz Úr meghagyott Eözvegyétől 250 L. tban ött ház jobbágy, tiz pusztá egy udvar hely et pertinentys.

Zél ugyanazon Várkonyi Éva asszonytól. Karczorlakján egyrészt két pusztahely, más részt három Sz.-Mihályi falucska 50 L. tban. Perneszy Ferencztől 40 L. tban.

Dunántúl Nitra és Komárom vármegyében a Torpaczi 2000 L. tban. Jászfalui, Csuzi, Füsü 350 L. tban. Pakodi Józsgágh két Jobbágy pertinentiaival 250 L. tban.

Hont vármegyében néhay Kéry János urtól eő Ngától Luka, Paloytaj, Récsaj; és P... ereny Portiok, Alsó-Szügy, Koplán. Nograd vármegyében 1000 Ltban szegény Nagy Tamástul és feleségétül Etyeki Judittól maradt reánk.

Bonczod földé Gombay Judittul és Erzsébettől Néhay Gombay János maradékától 244 Ltban Pertinentiaival együtt.

Szabatka Török Végház volt Rudolphus Császár Kglmes urunk idejében visszanyerték, és adta emlétet Kglmes urunk eő Fölséghe adománya circiter vagyon 500 Ltunk rajta, a többi mégh Zálogban vadnak.

Kányavára hozzá tartozandó pusztákkal 100 Tallérban.

Bagodi Józsgágh a ki kezünkél van a mint megvettük és másoktól ki váltottuk Zalagosoktul, mivel eöreökh eő Fölséghe adománya circiter vagyon 500 Ltunk rajta, a többi mégh Zálogban vadnak.

Rátki Urajmék Józsgágha 3500 Ltban. Ugy mint Ujudvar, Becsehely, Borsfalva, Esztregnye, Sármas, Denes, Berény, Iháros, Mihályd, Ság, Újnap, Moriczhely, Rát, Szepetnek, Paróháza, Fittyeháza, Bánfalva, Czinegefölde, Sigárd, Pallén, Szent-György, Almaszegh, Ságod, Szt-Pál, Mindszent, Egresd, Vinczed, Puza, Bajcza, Egyed, Baglad, Sz.-Péter, Magasd, Páld, Csicsó, Bunya, Bagolla, Kerekesháza, Üllő, Ikold, Keresztur, Sömjénföldre, Fakos, Erdősfalva, Misefa, Fölső-Bagotta, Alsó-Kerecsen, Vajdaj pusztá, Sz.-Miklós.

N. B. Páty Jenő Telki eörökünk Budához nem messze vadnak: Páty derék roppant falu volt, de az

Etyeky atyafiak adtak zálogban Kalocsay Érsek Urnak és onnan került Szécsény Mártony úr kezében 3000 Ltban vagyron, az Urnak emlékezetet kell felőle tenni, mivel a mi kezünknel nincs, a ki kezénél vagyron viselnye gondját.

Kányavárhoz való puszták specificációjja.

Marátt, Karicta, Váta, Szamárfölde, Sompács, Gát-háza, Ballahida, Sz.-Lőrincz, Lipse, Sz.-Adorján, Hótó. N. B. Sompács Bertalan urnál vagyron zálogban 100 Tallérban. Szt-Páli pusztja 50 Tallérban.»

Ezeken a birtokokon kívül Szomoron és Szomodoron is voltak részei, melyeket 1693-ban az ő beleegyezésével adott el Zsigmond fia 800 forintért lebényi Csapó Zsuzsannának, Pázmándy Gergely özvegyének.¹

Ezt a nagy vagyront Ferencz báró — a mint a fennebbi jegyzék is mutatja, — részint zálog utján szerezte, részint királyi adományban nyerte; így 1702 január 13-ikán I. Leopold 60000 forintban zálogképen neki adományozta mindkét ágra a következő birtokokat: Sormás, Ujudvar, Iharos, Miháld, Esztrengnye, Borsfalva, Szepetnek, Szent-Pál városokat, Zegező, Gerecse, Kis-Lagd, Bükkallya, Czinegefölde, Mánta vagy Mánfa, Almaszegh, Mikefalva, Bánfalva, Erdősfalva vagy Geresfalva, Sömjénfölde, Bajcza, Csákány, Csama vagy Csemeháza, Rátk, Ujnép, Zsigárd, Vencze vagy Vinczéd, Gyanócz, Alsó-Kerecsen, Alsó-Bagotta, Vajda, Pallén, Csicsó, Illő, Ság, Iklód, Magasd, Mindszent, Egervölgye vagy Egresd, Martonfalva, Dénes, Misefa, Ságod, Puha, Egyed, Baglyad, Fazekas, Keresztur, Sokoród, Gerenye, Páld és Töl zala- és somogyemei faluk és pusztákat.²

Ferencz bárónak említett nejtől hét gyermeke született, ezek:

1. Zsigmond,
2. Borbála, 1716-ban Umszunszt János özvegye, 1734-ben még él,
3. Erzsébet, 1716-ban Enyedy András özvegye,
4. Magdolna, 1708-ban madocsányi Madocsányi Miklósné, 1716-ban pedig már Vilisz (vagy Viliczi) Ferdinandné,
5. Klára, 1696-ban elefánti és petánczi Jak-

¹ Győri káptalan. A. 1693. fol. 489.

² Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290—291. — Liber Regius.

lin György, 1702. és 1716-ban pedig alsó- és felső-káldi Káldy Péter özvegye; 1734-ben még él:

6. Sára, 1716-ban báró Sennyey Sándorné, 1719-ben már báró, utóbb gróf Szapáry Miklósné; ki 1745-ben mint özvegy végrendelkezik;

7. Terézia, hajadon maradt s 1738-ban még él.³

Zsigmond Ferencz báró fia, kinek neve már a bárói diplomában szerepel, 1684 márczius 21-ikén lett Nempti és Alsó-Lendva várak kapitányává. 1691-ben mint országgyűlési követ megbizatik Zala- és Somogyemeiek részéről, a csáktornyai és kanizsai kamarai hivatalnokok visszaélései orvoslásának kieszközlésével. 1693-ban gróf Battyány követe Bécsben, hogy mily ügyben, nem ismeretes. Ez évben különben még mindég alsó-lendvai kapitány.⁴ 1700-ban királyi adományban nyeri Zarka György és Rajkovic János összes javait.⁵ Már 1716-ban nem él.⁶ 1697-ben vette nőül Szapáry Péter báró alor-szágbíró és Egresdy Zsófia leányát, Magdolnát, kivel lakodalmát február 26-ikán tartotta a mura-szombati várban. Báró Szapáry Magdolna 1676 május 28-ikán született Csunban, meghalt Mura-szombaton 1702 január 17-ikén gyermekágyban.⁷ Zsigmondnak nem maradtak utódai.⁸ Kihalta után nővérei — kik között a végleges osztály 1723-ban köttetett meg Zala-Lövön,⁹ — az atyjuk által 1702-ben királyi adományban nyert javakat 1716 junius 6-ikán Inkey János- és báró Szapáry Miklósnak adták el.⁸

Ezek szerint a család leszármazása a következő:

¹ Szombathelyi káptalan. A. 1696. Nro 22. — A. 1702. Nro 120. — A. 1716. Nro 100, 115. — A. 1716. Nro 54. A. 1745. 159. — Zalamegyei levéltár. A. 1734. fasc. 53. Nro 113. — Garamszentbenedeki convent. A. 1708. Prot. X. pag. 48.

² Hadi levéltár. — Győri káptalan. A. 1693. fol. 489.

³ Szombathelyi káptalan.

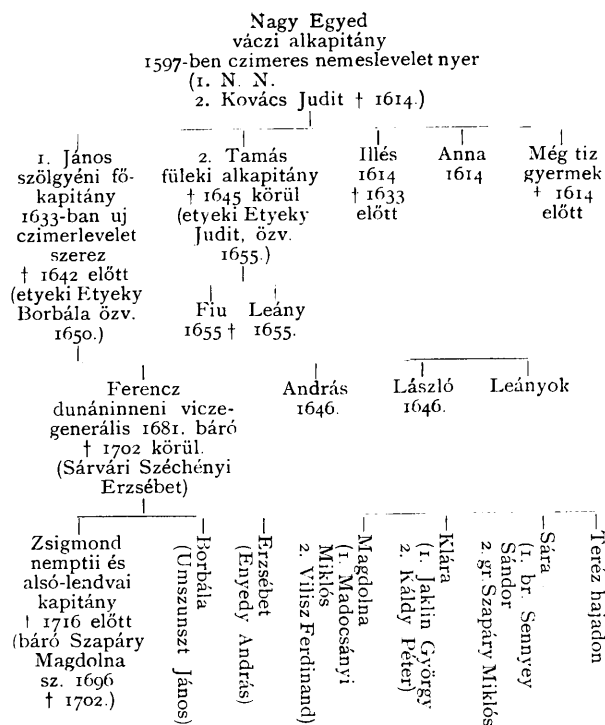
⁴ Ugyanott. A. 1716. Nro 115. — Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290.

⁵ Turul. XI. 37.

⁶ Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290.

⁷ Zalamegyei levéltár.

⁸ Liber Regius és Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290—291.

E leszármazási tábla nem teljes; hiányzik róla azon gyöngyösi Nagy János, ki ellen 1695-ben Perneszy Julianna, Babocsay Ferenczné pert indit,¹ továbbá a Heraházán lakó Enyedv Pál neje, «nemzetes» Gyöngyösi Nagy Kata, ki 1685 július 10-ikén halt meg Heraházán 22 éves korában s Szombathelyen kisasszonyhó 28-ikán a várbeli templom boltjában temettetett el.² Ez valószínűleg Ferencz báró és Széchényi Erzsébet leánya volt.

Nagy Iván szerint a család még a XIX. század elején is élt s egyik ivadéka báró Nagy Ferencz az 1825-iki országgyűlésen jelen volt s benne halt ki a bárói ág. Ebben azonban nagy-nevű genealogusunk tévedett. A főurakról 1764-ben eszközölt országos összeírás³ a báró Nagyokat nem ismeri, sőt ilyenű család a hivatalos jellegű névkönyvekben sem a XVIII. század végén, sem a XIX. elején fel nem található, pedig ezek a főrendi családokat mind elősorolják. Szerencs a «Főrendiház évkönyve» című mun-

kájában⁴ említ ugyan egy báró Nagy Ferenczet, de ez «Felső-Ori» Nagy volt, ki a báróságot (de aligha a magyar báróságot) valószínűleg mint a Mária-Terézia rend lovagja maga szerezte s 1815-ben halt meg mint nyugalmazott tábornok.

Ezek volnának azok, a mit a család történetéről összeszednem sikerült. Hátra van még a család nemesi, és bárói czimerének bemutatása. Az előbbi Nagy Ivánnál s a magyar Siebmacherben a «Somogyi» név alatt már ugyan ismertette lett, de a még eddig közölve nem levő bárói czimerrel összehasonlítás céljából szükségesnek találok itt újjólag leírni: Kék mezőben, zöld halmon magyar ruhás férfi, vörös dolmányban, kék nadrágban, zöld mentében, sárga csizmákkal, fehér vállszijjal, fején három kócsagtollas fekete kalpag, oldalán kard; felemelt jobbában három nyilvesszőt, csipőjéhez támasztott baljában pedig üstökénél török fejet tart. Sisakdisz: a növe paizsalak. Takaró: kék-arany és veres-ezüst.

A bárói czimer ettől némileg eltér; leírása a következő: kék mezőben zöld téren vörös magyar ruhás és kardos férfi, fején sastollas menyéprémes vörös kalpag; felemelt jobbában három nyilvesszőt, baljában üstökénél török fejet tart. A paizon három sisak van, az elsőn úgynevezett spanyol kereszt, a másodikon felálló hegyes tör, a harmadikon vörösmezű ágyugolyót tartó hajlott férfi kar képezi a sisakdiszt. Takaró: arany-kék és ezüst-vörös.⁵

Nem mulaszthatom el, hogy ez alkalommal a gyöngyösi Somogyi családot, mely magát a gyöngyösi Nagy-októl eredzetteti, fel ne emlitem. E család törvényesen is elismert leszármazása szerint, Nagy János nógrádi alkapitánynak fenn elősorolt gyermekein kívül volt még egy Péter nevű fia is, ki Somogyba szakadván úgy látszik — Marczaliban telepedett meg. Fiai 1740-ben bemutatván Somogy megye előtt az 1633-ban kelt czimerlevelet, beigazolták, hogy azt nagyatyjuk János szerezte, miről e megye bizonyítványát 1742 január 5-ikén ki is adta.³ E testvérek közül Ferencz Győr megyébe költözik, hol a fentebbi nemesi bizonyítványt 1754 május 6-ikán kihirdetteté.⁴ Ő volt az, ki szülő-

¹ Történelmi tár. 1892. évfolyam, 383. l.

² Fejérmegyei történelmi és régészeti egylet évkönyve. 1893. évfolyam, 385. l.

³ Komáromy-Pettkó, Nagy Iván. II k. 233. l.

⁴ 405. l.

⁵ Liber Regius. XVII. k. 127. l.

³ A Somogyi család leveles-ládájában.

⁴ Győr megye 1765. évi nemesi bizonyítványa, u. ott.

megyjéről a Nagy másképp Somogyi nevet felvén, alapítója lett a Gyöngyösi Somogyiaknak. Nagy Iván munkájában úgy a Somogyi, mint a Nagy családnál, elismeri ezen leszármazást; de a XII. kötet «kiigazítás» 502. lapján oda módosítja, hogy a Somogyiak e családbóli eredete törvényesen igen, de *historico-critice* nem bizonyos.

Szerintem mellette szól a Somogymegye által kiállított 1742. évi nemesi bizonyítványon kívül az, hogy úgy az 1633-iki czimerlevél, mint az ezért annak idején felterjesztett folyamodvány eredetiben e család kezénél van, több más, hozzávetőleg a Nagyoktól eredt feljegyzéssel együtt. Azonban leszármazásukat egy körülmény mégis kétségessé teszi. Midőn János fiai 1646-ban Gyermely falu újra adományozását kérik, közöttük a Péter neve elő nem fordul; midőn pedig

Péter török fogságba esett és sarczára 100 talért vett fel, 1686-ban Márton Istvántól kölcsön, a kezeslevélben ¹ «marczali» Nagy Péternek neveztetik; bár ebből nem okvetlenül következik, hogy «Marczali» előneve volt, mert ez lakóhelye meghatározását is jelenthette. Most még felmerül az a kérdés is, hogy Péter ezen nagy bajában miért nem fordult testvéréhez Ferencz báróhoz, midőn annak, mint a dunáninnyi részek hatalmas alkaptányának, bizonyára a legjobban módjában állhatott rajta akár pénzzel, akár közbenjárással segíteni?

Mindenesetre további kutatások szükségesek még, hogy a Somogyiak e származása kétségtelenül bebizonyíttassék; addig a gyöngyösi Nagyokat a kihalt családok közé kell sorolnunk.

MOCSÁRY ISTVÁN.

¹ Eredetije a Somogyi leveles-ládában.

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉJTJE.

(Harmadik és befejező közlemény, egy pecséttrajzzal.)

I. Károly király ismertetett gyűrűpecsétjével oklevélen először 1326 április 30-ikán találkoztam, azonban nyoma van annak is, hogy már előbb használatban volt e gyűrűpecsét. Midőn ugyanis I. Károly király 1331 július 11-ikén megerősíti ¹ a kolozsvári polgároknak adott 1322 április 20-iki patens alaku kiváltságlevelét, a következő módon jelöli meg azt: «sigillo nostro principali autentico sive maiori et insuper sigillo nostro annuleo priori consignatas.» E szavak világosan arra utalnak, hogy I. Károly királynak 1322-ben egy másik gyűrűpecsétje volt, mely 1331-ben már nem volt használatban. E korszakból gyűrűpecséttel megerősített oklevelet nem ismerek, s az előbbi szavak sem a gyűrűpecsét önálló használata mellett bizonyítanak, hanem a királyi nagy pecsétnek gyűrűpecséttel történt megerősítésére utalnak. E megerősítési mód I. Károly király kancelláriai gyakorlatában nem egyedülálló. Werbőczy Tripartitumában ² ugyanis ezeket találjuk III. Endre király okleveleiről: «Item litteræ tertii Andreae regis, qui Venetus cognominatus est, non serventur: exceptis illis, si quæ per dominum Carolum regem, immediatum eius successorem annulari sigillo suo, in cera rubea (in qua habetur litera K.) circa imaginem a parte dextera pro signo confirmationis appposito fuissent confirmatæ, nam tales observantur.» Vagyis III. Endre király oklevelei érvényességüket onnan merítették, hogy I. Károly vörös viaszba nyomott gyűrűpecsétjét III. Endre nagy pecsétjének képes oldalára a király arczától jobb felé helyezte. Erről a megerősítési módról a Tripartitum nyomán diplomatikusaink mind megemlékeznek.³

III. Endrének olyan oklevelét, melynek pecsétjén I. Károly szóban forgó gyűrűpecsétje látható volna, eddig még nem láttam. Pray III. Endrének egyik 1297. évi oklevelére ² hivatkozik s a róla függő pecsét rajzát is közli,³ teljesen elmulasztja azonban az oklevél közelebbi meghatározását, mi által annak feltalálása lehe-

III. Endrének olyan oklevelét, melynek pecsétjén I. Károly szóban forgó gyűrűpecsétje látható volna, eddig még nem láttam. Pray III. Endrének egyik 1297. évi oklevelére ² hivatkozik s a róla függő pecsét rajzát is közli,³ teljesen elmulasztja azonban az oklevél közelebbi meghatározását, mi által annak feltalálása lehe-

¹ Kolozsvári okmánytár, 39. l.

² P. II. t. 14. §. 17.

¹ Pray, Syntagma, 72. l. és Perger, Bevezetés, II. r. 58. és 66. l.

² Syntagma, 27. és 72. l.

³ Turul, X. évf. I. f.

tetlenné van téve. Okmánytáraink közül csupán a Hazai Okmánytárban találtam ilyen oklevelet.¹ Ez III. Endre királynak 1291 július 12-ikén kelt privilegialis levele, melyben megerősíti István és Béla királyoknak Mogoroy birtokról kiadott adományleveleit. A megerősítő oklevél szövegét követő jegyzetben a pecsétről az van írva, hogy abban a király arczától balra egy igen kis, vörös viaszba nyomott, nyolczszegletű gyűrűpecsét látható, melynek sem közepe, sem körirata ki nem vehető. Meg kell említenünk még e helyen Gara Miklós nádor 1411. évi oklevelét is,² a melyben III. Endre király bemutatott adományleveléről ezeket találjuk: *quasdam literas domini Andree dicti de Venetiis olim regis Hungarie privilegiales anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo, regni autem sui anno primo emanatas per dominum Karolum regem appositione seu impensione sigilli sui annularis in cera rubra certa imagine ad dextram in sigillo facta confirmatas*».³

Ha a hazai okmánytárban talált pecsétleírást összevetjük a Pray pecsétrajzával, arra a következtetésre jutunk, hogy a Pray rajza elég hű. A kérdéses pecsét ugyanis nyolczszegletű volt s közepében K betű látszott. Hiányzik Praynál a körirat, melyet a Hazai Okmánytár közlője sem tudott az elmosódott, rossz lenyomaton kibetűzni. Az bizonyos, hogy körirata ennek a pecsétnek is volt, s ennek minden valószínűség szerint *sigillum secretum*-nak kellett lennie. Legalább az analogia erre enged következtetnünk. Ez azon gyűrűpecsét, melyről a Kolozsvári okmánytár 1331 július 11-ikén kelt oklevele mint

¹ IV. k. 40. l. Eredetie az Inkey levéltárban.

² Wenzel, Árpádkori új okmánytár, XII. k. 199. l.

³ III. Endre királynak 1300 május 5-ikén kelt oklevelén, melyben a Huntpázman nemzetségből származó Ábrahám mester számára az esztergomi káptalan 1231. évi privilegialis levelét megerősíti, fekete viaszba nyomott érdekes kontrasigillumot találtam. Az I. Károly király gyűrűpecsétje számára megjelölt helyen ugyanis kerek gyűrűpecsét látszik, melynek belsejében korona van, körirata pedig valószínűen S. Secretum. (Orsz. levéltár, 167.) Nem valószínűtlen, hogy ez is I. Károly király gyűrűpecsétje, a mely azonban nem volt használatban. Ottó király ezüst dénárjának előlapja ugyanazon liliomos nyílt koronát tünteti fel, mely a kérdéses gyűrűpecsét közepében látható; nem lehetetlen tehát az sem, hogy e pecsét Ottó királyságával függ össze. Rupp Jakab, Magyarország pénzei II. r. 3. l.

I. Károly király előbbi gyűrűpecsétjéről megemlékeznek.

A királyi pecsétek tipariumai a király halála-
kor összetörettek, vagy a holttesttel együtt eltemet-
tettek.¹ Kivételképen említi meg Pray I. Károly
király özvegyének, Erzsébet királynőnek gyakor-
latát, a ki számos oklevelét elhalt férjének gyűrű-
pecsétjével erősítette meg. E pecsétet a benne
levő K betű teszi felismerhetővé s Erzsébet ki-
rálynénak 1368 és 1369. évi kiadványain látott
is ilyeneket.² 1369. évi egyik okleveléről azt
mondja, hogy az elhalt I. Károly király gyűrű-
pecsétje az oklevél hátlapjára volt nyomva olyan-
formán, hogy vékony hártvaszelet volt alatta,
melynek kiálló részén a *relacio* szót olvashattuk.³
Ez már magában véve elég kivételes eset, mert a
relacio a referens nevével együtt nem a pecsét
alatt rendesen használt hártvaszeletre, hanem a
pecsét alatt magára az oklevél hátlapjára volt írva;
de lényeges tévedést követett el Pray akkor, mi-
dőn Erzsébetnek K betűvel ellátott gyűrűpecsét-
jét a megboldogult I. Károly királynak tulaj-
donította, mert ez egészen különböző pecsét
volt. Mindenesetre szem előtt tartandó, hogy
Pray I. Károly királynak csupán egy gyűrűpe-
csétjét ismerte, és pedig azt, a melyet értekezé-
sünkben ismertettünk. Nem is tüntet fel pecsét-
rajzaiban semmi különbséget I. Károly gyűrű-
pecsétje és özvegyé között. A III. Endre nagy-
pecsétjébe nyomott gyűrűpecsét rajza már kü-
lönbözik a külön használt gyűrűpecsétől, amá
különbséget Pray nem vette számba, s az ebből
folyó következtetéseket elmulasztotta
levonni.

Igen szép példánya maradt ránk e
pecsétnek Erzsébet özvegy királyné
1359 február 4-ikén Visegrádon kelt okleve-
lén a Kállay családnak a Magyar Nemzeti Mú-
zeumban letéteményezett levéltárában. Az oklevél

¹ Childerich frank király pecsétgyűrűjét is vele együtt temették el. Breslau, Urkundenlehre, 929. l.

² Syntagma, 9. l. és Perger, Bevezetés, II. r. 47. l.

³ Syntagma, 16. l. Rajzát a T. IV. f. 4. mu-
tatja Pergernél, Praynál pedig a T. I. f. 4.; a T. IV.
f. 11. alatt közölt pecsétrajzot azonban hibásan tulajdonítja
Czobor (Magyarország stb. kiadott pecséteinek jegyzéke
34. l.) I. Károly király özvegyének, mert e pecsétrajz 1382.
évi oklevélről van véve, holott a királyné már 1380-ban
meghalt.

rendeletet foglal magában Hermann lupprehzai bíróhoz, hogy a varii jobbágyok által okozott károkat téríttesse meg. Hátlapján van vörös viaszban Erzsébet királyné gyűrűpecsétje, melynek közepén nyolczszögletű keretben a kérdéses K betű látszik, köriratul pedig a kezdetet jelző kereszt után *E (Elizabeth) Sigillum Secretum* olvasható, az egészet végül koralaku szegély zárja be. A belső nyolczszög 7 milliméter széles, az egész pecsét átmérője pedig 12 millimétert tesz ki. Érdekes e pecséten, hogy míg a belső K betűt nyolczszögletű keret övezi, addig a körirat szabályos koralaku s a pecsét maga is kerek volt.¹ A körirat betűi a nyolczszögletű kerettel együtt annyira kiemelkednek, hogy az ember hajlandó arra gondolni, hogy a középső K betű kőbe van vésve, melyet fémkeret vesz körül s ebbe vannak bevésve a körirat betűi.

Annyi bizonyos, hogy e pecsét semmi esetre sem azonos I. Károly király ismertetett gyűrűpecsétjével. Annak körirata ugyanis «S. Secretum», ezé «E. Sigillum Secretum»; abban a belső K betűt kerek gyöngydiszítés övezi, ennél nyolczszögletű keret; abban a köriratot a belsőhöz hasonló gyöngysor határolja, ebben egyszerű kerek szegély; végül annál az egész pecsét átmérője 8 milliméter, itt pedig már a belső keret 7 milliméter széles, az egésznek átmérője pedig 12 milliméter. Külön kell itt kiemelni, hogy míg I. Károly király gyűrűpecsétjének lenyomatainál a pecséten kívül a gyűrű egy része is rendesen meglátszik; addig Erzsébet pecsétjei a gyűrűből mit sem tartalmaznak, itt t. i. a pecsét a gyűrűből kiemelkedett. Tévedett tehát Pray, midőn e pecsétet Károly királynak mondotta, s tévednek mindannyian, kik Prayt e feltevésében követik.

Felmerülhet itt az a feltevés is, hogy a kérdéses K betű I. Károly király első gyűrűpecsétjéből vétetett át. E gyűrűpecsét eredeti lenyomatát azonban eddig még nem láttam, így e feltevésről határozott véleményt nem mondhatok. Elég valószínűvé teszi azonban az említett feltevést azon körülmény, hogy I. Károly király kérdéses első gyűrűpecsétjének belső K betűje ugyancsak nyolczszögletű keretbe volt foglalva.

¹ Ugyanilyen alaku Miklós csanádi püspök gyűrűpecsétje (1373—1376 között írott levelén a Véghely-gyűjteményben) és Mária királyné titkos pecsétje.

Turul. 1902. IV.

A két pecsét körirata természetesen különbözött egymástól, de azt megváltoztathatták olyan módon, hogy a K betűt tartalmazó s valószínűen kőbe véssett középső részt megtartották, és a köriratot ujonan készült fémkeretbe vészték. Ha egyebet nem is állapíthatunk meg az említett okoskodásból, annyi mindenesetre bizonyos, hogy Erzsébet királyné gyűrűpecsétje Károly király első gyűrűpecsétjének mintájára készült. I. Károly király továbbá 1322-ben még előbbi gyűrűpecsétjével élt,² s 1320-ban kelt össze harmadik feleségével, Erzsébettel; nem valószínűtlen tehát, hogy neki ajándékozta gyűrűpecsétjét, a maga számára pedig újat vésztett. Ezen ok könnyen megmagyarázza azt is, miért találjuk meg a K betűt Erzsébet királyné gyűrűpecsétjében is, a mit különben, szokatlan eset lévén, elég bajos dolog kellően megmagyarázni.

Midőn Lajos király 1353-ben megházasodott s a boszniai király leányát, Erzsébetet vette feleségül, két Erzsébet nevű királynéja volt egyszerre az országnak. Ez időtől kezdve a K betű használata a gyűrűpecsétben megkülönböztetés képen volna magyarázható. Lajos király feleségének gyűrűpecséttel megerősített okleveleivel azonban csak a későbbi időben találkozunk s akkor is regina juniornak nevezte magát mindenhol, a mint ezt titkos pecsétjének körirata is bizonyítja; az özvegy Erzsébet pedig már 1353 előtt rendszeresen használta a K betűs pecsétet. Ezen magyarázat tehát egyáltalán nem jöhet számba a kérdés megoldásánál.

Erzsébet királyné az első királynőink sorában, ki rendszeresen használja gyűrűpecsétjét oklevelek megerősítésére. Már férjének, I. Károly királynak uralkodási éveiből maradtak reánk ilyen emlékek. 1333 szeptember 19-ikén,³ 1337 május 15-ikén⁴ és 1339 szeptember 5-ikén⁴ kelt oklevelei ugyanis veres viaszba nyomott gyűrűpecsétjével vannak megerősítve; férje halála után pedig, 1342-től kezdve, igazán tekintélyes számot tesznek ki azon oklevelek, melyeken gyűrűpecsétjével találkozunk. 1342 előtt kiadott s gyűrűpecséttel megerősített oklevelei közül ugyan eredetiben egyet sem láttam, nincs okom azonban

¹ Kolozsvári okmánytár, 39. l.

² Sztáray okmánytár, 80. l.

³ Zichy okmánytár, I. k. 516. l.

⁴ Hazai okmánytár, III. k. 140. l.

kételkedni abban, hogy gyűrűpecsétje változatlanul megmaradt.

Lajos király trónralépte alkalmával csupán tizenhat éves volt, s így könnyen érthető, hogy özvegy anyja jelentékeny befolyást gyakorolt az országos ügyek intézésére. E befolyás legvilágosabb bizonyítékát a nápolyi dolgok képezik, de hogy később sem történt lényegesebb változás e téren, azt mutatja Erzsébet királyné lengyelországi szereplése. Ilyen körülmények között egész természetes dolognak kell tartanunk, hogy 1342-ön túl is sűrűn találkozunk magyarországi dolgokban Erzsébet királyné intézkedéseivel. Ez intézkedéseket rendszeren gyűrűpecsétjével megerősített oklevelekben találjuk, melyek legtöbbször egyes személyek számára meghatározott ügyekben kiadott rendeleteket tartalmaznak; de akad közöttük több olyan oklevél is, a melyben különböző kiváltságokat adományoz.¹

Legjobban bizonyítanak az özvegy királyné kancelláriájának fontossága mellett a pecsét alatt és mellett olvasható kancelláriai jegyzetek, melyek a királyi kancelláriába is a munkakör nagyobbodásával jutottak be. A commissio regine vagy commissio propria regine² jegyzet több oklevélen olvasható; de ilyeneket is találunk: relacio magistris Oliverii³ commissio regine per D notarium;⁴ vagy relacio domini Stephani patriarche stb.⁵ E jegyzetek természetesen a pecsét alatt az oklevélen vannak, s nem, a mint Pray állítja, az oklevélhez fűzött papír vagy hártyszeleten.⁶

Erzsébet királyné gyűrűpecsétjét, elhalt urához hasonlóan, veres viaszba nyomva használta, ilyen viaszba van nyomva titkos pecsétje, sőt nyoma van annak is, hogy nagy pecsétje is ilyen színű viaszban használtatott.⁷ Érdekes lesz ennek kapcsán megemlékeznünk a vörös viaszba nyomott pecsétek XIV. századi elterjedéséről

hazánkban. A legáltalánosabbnak mondhatjuk annak használatát a főpapság körében, kik főleg gyűrűpecsétjeikhez, de nagy pecsétjeikhez is használták.

A legelső ilyen pecsét, melyet láttam, Rudolf váczi püspök függő pecsétje, 1331 július 13-ikán kelt oklevélen.¹ András erdélyi püspök 1351. évi oklevele veres viaszba nyomott gyűrűpecséttel van megerősítve.² Ugyanigy László veszprémi püspök 1360 október 18-ikán kelt rendelete.³ 1361 április 17-ikén Miklós esztergomi érsek piros függő pecsétet használ.⁴ Kálmán győri püspök 1365 december 30-ikán kelt oklevelén piros titkos pecsétet találunk,⁵ s piros viaszban használja 1369 április 23-ikán gyűrűpecsétjét is.⁶ Ugyanigy Demeter erdélyi püspök 1372. évi oklevelén,⁷ s Miklós csanádi püspök 1373 és 1376 között írott levelén.⁸ 1373 június 11-ikén Kálmán győri püspök függő pecsétjéhez is veres viaszt használ.⁹ Veres viaszba nyomott gemmával pecsétel Demeter erdélyi püspök 1374 január 21-ikén.¹⁰ Veres gyűrűpecséttel él 1377. évi oklevelén István kalocsai érsek¹¹ s 1379—80 között kelt levelén Vilmos győri püspök.¹² Ugyanigy egy 1379—86 között kelt oklevélen Demeter esztergomi érsek,¹³ s 1380—87 közötti levelén Benedek veszprémi püspök.¹⁴ Végül Demeter esztergomi érsek 1386 június 18-ikán függő pecsétjéhez is veres viaszt használ.¹⁵ Egy szóval a XIV. század folyamán annyira elterjedt nálunk a főpapság körében a veres viasz használata, hogy e szokás általánosnak mondható. Követte őket e téren az alsóbb papságnak azon része, kik vagy egyházi vagy világi kitünőbb állásban voltak. Így Thatamér prépost királyi alkancellár 1348

¹ Zichy okmánytár, II. k. 451. l., Kapy levéltár (1374 június 4.), Forgács levéltár (1377 április 15.) stb.

² 1355 december 3. (Múzeumi levéltár), 1357 július 25. (Kállay levéltár), 1358 május 27. (Kállay levéltár), 1358 december 24. (U. ott), 1361 április 8. (Véghegy gyűjtemény) stb.

³ Hazai okmánytár, VII. k. 404. l.

⁴ 1357 április 6. (Kállay levéltár).

⁵ Zichy okmánytár, IV. k. 121. l.

⁶ Syntagma, 16. l.

⁷ 1341 december 9-ikén kelt oklevélen. (Történelmi tár, 1896. évf. 500. l.)

¹ Orsz. levéltár, 3624.

² Zichy okmánytár, II. k. 463. l.

³ Hazai okmánytár, V. k. 136. l.

⁴ Orsz. levéltár, 31672.

⁵ Múzeumi levéltár.

⁶ Hazai okmánytár, III. k. 187. l.

⁷ Bethlen család levéltára.

⁸ Véghegy gyűjt.

⁹ Múzeumi levéltár.

¹⁰ Teleki okmánytár, I. k. 176. l.

¹¹ Zichy okmánytár, IV. k. 15. l.

¹² Véghegy gyűjt.

¹³ Kállay levéltár.

¹⁴ Múzeumi levéltár.

¹⁵ Múzeumi levéltár.

január 6-ikán¹ és 1352 október 12-ikén² kiadott oklevelein. János veszprémi prépost és püspöki vikárius 1363 szeptember 22-ikén.³ 1377 körül Simon mester I. Lajos király feleségének kanczellárja.⁴ Sőt kivételesen a káptalanok és konventek is élnek vele, de leginkább függő pecséteiken. Így 1335 február 2-ikán a váradhegyfoki konvent,⁵ a budai káptalan 1336 december 7-ikén kelt patens levelén.⁶ A nónai káptalan 1382. évi oklevelén.⁷ Sűrűn használják ezeken kívül a veres viaszt a XIV. században hazai városaink, első sorban Buda vára, melynek 1346. évi,⁸ 1366. évi⁹ és 1389 november 3-iki¹⁰ oklevelein, továbbá Ujbánya város 1354 július 1-én kelt levelén is¹¹ találkozunk vele. A királyi udvar mintájára a királyi családból származó hercegek is éltek vele. Így István herceg 1350 augusztus 27-ikén,¹² augusztus 30-ikán¹³ és 1351 november 3-ikán kelt oklevelein,¹⁴ továbbá Károly herceg 1371. évi¹⁵ és 1372. évi oklevelein.¹⁶

Jellemző Erzsébet özvegy királyné gyűrűpecsétjeinél, hogy a viaszt előbb keresztformára elkenték s az így nyert kereszt közepébe nyomták belé a pecsétet. Ez a gyakorlat nálunk új volt, Erzsébet királyné kezdte meg, külföldön azonban már használatban állott, így p. o. Franciaországban.¹⁷ Gyakorlati célja az volt, hogy a viasz jobban az oklevélhez tapadjon s ne hulljon oly könnyen le róla. Erzsébet királyné állandóan ilyen alakban használja gyűrűpecsétjét, s ugyanezt kell mondanunk I. Lajos király özvegyéről is. A két Erzsébet királyné e tekintet-

ben egy uton járt. Nyoma van annak is, hogy I. Lajos király is használta e pecsételési módot.¹ Annál gyakrabban használják azt a XIV. század vége felé a magyarországi püspökök gyűrűpecsétjeikhez. Így Miklós csanádi püspök,² Vilmos győri püspök³ Demeter esztergomi érsek,⁴ Benedek veszprémi püspök.⁵ stb.

Erzsébet özvegy királyné pecsétjei fölött már papirfedelet is találunk, a mely szokás nyugaton a XIV. század folyamán általános elterjedést nyert,⁶ és a pecsét viaszának maradandóbb megőrzésére szolgált. Pray e szokást görög eredetűnek tartja és Mária királyné idejétől vezeti le⁷ Lajos király azonban már sűrűn használta a papirfedelet, s használta anyja is, de folytonossá válik e gyakorlat özvegye gyűrűpecsétjeinél.

Meg kell itt emlékezni I. Károly király özvegyének kanczelláriájáról is, mely, a királyné okleveleinek számát és tartalmát tekintve, nem lehetett csekély jelentőségű. A kanczellár nevét csupán Széchi Miklós országbíró 1381. évi okleveléből sikerült megtudnom, a hol «magister Georgius cancellarius condam domine regine senioris» van felsorolva, a ki nem lehetett a még élő Erzsébet özvegy királyné kanczellárja, hanem a condam jelentése szerint a már akkor megholt királynőé.⁸ Annál gyakrabban találkozunk a notarius specialis nevével. Magister Albertus domine regine notarius specialis I. Károly királynak 1336 márczius 22-ikén kiadott oklevelében fordul elő először, hol a király előtt megkötött egyezség tanúi között szerepel.⁹ Hasonló minőségben találkozunk vele I. Lajos királynak 1345 márczius 13-ikán kelt oklevelében.¹⁰ Albert mester tisztsége címén I. Lajos királytól birtokot is kapott, a mi állása fontosságának világos bizonyítéka. A király ugyanis 1347 márczius 7-ikén rendeletet ad ki, hogy Deakolch

¹ Kállay levéltár.

² Salamon levéltár.

³ Orsz. levéltár, 5159.

⁴ Múzeumi levéltár.

⁵ Orsz. levéltár, 2882.

⁶ Orsz. levéltár, 3024.

⁷ Múzeumi levéltár.

⁸ Zichy okmánytár, II. k. 212. l.

⁹ Zichy okmánytár, III. k. 289. l.

¹⁰ Kapy levéltár.

¹¹ Anjoukori okmánytár, VI. k. 226. l.

¹² Zalai okmánytár, I. k. 501. l.

¹³ Múzeumi levéltár.

¹⁴ Kállay levéltár.

¹⁵ Zichy okmánytár, III. k. 423. és 453. l.

¹⁶ Múzeumi levéltár.

¹⁷ Giry A., Manuel de diplomatique 630. l.

¹ 1366 nov. 3-ikán kelt rendeletén. (Véghely gyűjt.)

² 1373—76 között. (Véghely gyűjt.)

³ 1379—80 között. (Véghely gyűjt.)

⁴ 1379—86 között. (Kállay levéltár.)

⁵ 1386—87 között (Múzeumi levéltár.)

⁶ Breslau, Urkundenlehre, 934. l. és Giry, Manuel 631. l.

⁷ Syntagma de sigillis 49. l.

⁸ Zichy okmánytár, IV. k. 216. l.

⁹ Anjoukori okmánytár, III. k. 264. l.

¹⁰ U. ott, IV. k. 491. l.

nevű birtokában, melyet «nomine honoris regii» bir, oltalmazza meg.¹ Érdekes ez adat azért is, mert annak bizonyítására szolgál, hogy a királyi kancellária tisztviselői, az oklevelek kiállításáért járó díjakon felül, birtokokat is kaptak ideiglenes használatra a királytól, melyek jövedelme ellátásukra szolgált. Ez eset természetesen csupán akkor következett be, ha valami jövedelmező egyházi javadalommal nem bírtak, hanem csupán az alsóbb-rangu papok sorába tartoztak. E birtokadományozás továbbá csupán a tisztviselő személyéhez volt fűzve (conservare commissa, s halála után e czimen rokonai nem örökölhették. (Possessionem non ut suam propriam, sed sub nomine honoris nostri regii conservare dinoscitur.) Ilyenforma birtokadományozások már I. Károly király alatt is divatban voltak. I. Lajos király 1354. évi oklevelében «Johannes literatus curie eiusdem patris nostri notarius de Syrimia» van megemlítve,² ki Syulywm nevű királyi birtokot kapott I. Károly királytól jegyzői tisztségéért. (Possessionem nostram Syulywm vocatam, quam peremptorie a nobis nomine honoris pro officiolatu sibi concessam conservabat.) E birtokot még I. Károly király elvette tőle, mert egy beigtatásnak fegyveres erővel ellenállott. Erzsébet özvegy királyné említett notarius specialisa, Albert mester, I. Lajos királynak 1348 augusztus 20-iki rendeletében frater névvel van megjelölve, a mi arra mutat, hogy valamely szerzetesrend kötelékébe tartozott.³

Sőt annyira fejlődött a királyné kancelláriája idővel, hogy Albert mester oldalán egy másik jegyzőt is találunk, ki neki alárendelt segédje volt. I. Lajos 1349 július 5-iki oklevelén a letöredett pecsét helyén a következő kancelláriai feljegyzést olvassuk: Relacio Nicolai notarii magistri Alberti.⁴ Ugyancsak reá vonatkozik egy másik kancellária feljegyzés is, mely I. Lajos 1366 márczius 23-ikán kelt oklevelének letöredett pecsétje helyén látszik: Relacio magistri Nicolai notarii regine.⁵ Nem lehetetlen, hogy e Miklós

¹ Kállay levéltár.

² Forgács levéltár.

³ «Ex inducione fratris magistri Alberti notarii eiusdem domine regine genitricis nostre». Anjoukori okmánytár, V. k. 223. l.

⁴ Orsz. levéltár 30,001.

⁵ Véghely gyűjt.

mester azonos azzal, ki 1372—1375 között egy missilis levelet küld apósának, melyben Imre nádor notarius specialisaként szerepel.¹

Befejezéseképen kötelességemnek tartom kutatásaim lefolyásáról és eredményeiről röviden beszámolni. Az 1336. évi pecséthamisítási eset vizsgálata figyelmessé tett I. Károly király gyűrűpecsétjének köriratára, melyet Pray és a nyomában járó diplomatikusok nem ismertek. Megállapítottam, hogy abban a pecsétben nem csupán a szembetűnő K betű van meg, hanem a S. Secretum körirat is egész tisztán látható. A pecsét-hamisítási eset kapcsán ki kellett terjeszkednem az akkori hamisítási esetekre s tárgyalnom kellett a pecsétvizsgálatoknál követett eljárást, mint a középkori diplomatika legjobban kifejlődött ágát. I. Károly király gyűrűpecsétjeinek lenyomatait vizsgálva, megállapítottam, hogy a pecsét nem volt a Pray véleménye szerinti ovalis, hanem szabályos köralakú, s csupán a pecsétgyűrűnek a lenyomatokba kerülő része kölcsönzött annak ovalis alakot. E gyűrűpecsétet a király állandóan az ujján hordotta még, s csupán I. Lajos király alatt találkozunk olyan udvari tisztviselőkkel, kikre a király gyűrűpecsétjének őrizetét bízta. I. Lajos király alatt azonban a királyi gyűrűpecséték száma is gyarapodik. Ki kellett térnem ennek kapcsán a sigillum secretum és sigillum annulare közötti különbségre, melynek első nyomai már I. Lajos király idejében megvannak, véglegessé azonban csupán a XIV. század végén válik a különbség, midőn kiváltságok adományozásának megerősítésére használják a titkos pecsétet. Gyűrűpecsétet tárgyalva, röviden visszatekinttem az Árpádházból származó királyok gyűrűpecsétjeinek emlékeire, s kiemeltem, hogy önállóan IV. Béla király használja először.

Az okleveles emlékek vizsgálata kapcsán azon eredményre jutottam, hogy I. Károly király gyűrűpecsétjével olyan emlékeken találkozunk, a melyek részleges jellegű vagy személyes vonatkozású rendeleteket tartalmaznak. Az ilyen okleveleket egy külön udvari tisztviselő a notarius specialis irta, kik közül többet is ismerünk I. Károly király uralkodási éveiből.

¹ Véghely gyűjt. Erzsébet özvegy királyné egyik évnélküli oklevelében is meg van említve: «magister Nicolaus notarius et homo noster» Kállay levéltár.

Áttértem továbbá III. Endre király azon okleveleinek ismertetésére, melyek függő pecsétjébe megerősítés képen I. Károly király veres viaszba nyomott gyűrűpecsétje van helyezve, s megállapítottam, hogy ez nem azonos az ismertetett gyűrűpecséttel, hanem attól eltérő. Vizsgálat alá vettem Erzsébet özvegy királynénak gyűrűpecsétjét, melyről Pray azt állítja, hogy azonos I. Károly király gyűrűpecsétjével. Megállapítottam, hogy ennek középső K betűje nyolczszögletű keretbe van helyezve, körirata pedig E. Sigillum Secretum; tehát mindenesetre különböző I. Károly király gyűrűpecsétjétől. Megfigyeltem a veres viaszpecsétek XIV. századi

használatát hazánkban s azon eredményre jutottam, hogy a főpapság körében terjedt el először. Végül néhány adatot közöltem Erzsébet királyné kancelláriai gyakorlatáról s az ott működő tisztviselőkről.

Értekezésem megírásánál igyekeztem minél bővebb anyagot felölelni, hogy a célul kitűzött pecsétani kérdést annál sikeresebben megoldhassam; ha esetleg egyes adatok elkerülték volna figyelmemet s okoskodásaim rossz irányba tértek volna, további munkálkodásom kapszán lesz alkalmam tévedéseimet helyreigazítani.

GIRÜNN ALBERT.

V E G Y E S.

Arczképes armális 1619-ből.

(Egy ábrával.)

Olyan czímerlevelet van módunkban bemutatni tisztelt olvasóinknak, minőt eddig még nem ismert a magyar heraldika: egy a királyi kancelláriában szabályszerűen kiállított armalist, melyre a czímerkép mellé, egy szimbolikus kép keretébe illesztve, oda van festve a czímerszerző képmása is.

Arczképes czímernek nem tartoznak heraldikánkban a ritkaságok közé. Már korai időkből, a XV. századból ismerünk czímeradományokat, a melyeknek tárgyát a kitüntetett képét viselő czímernek képezik. Arra azonban nem tudunk példát, hogy az adományos arczképét különálló képbe foglalva alkalmazta volna rá a kancellária miniatúra az oklevélre.

Az az armális, a mely az oklevéltani különösségek e fajtájának első példányaként szerepel, II. Mátyás királytól származik s 1619 február 9-ikén Bécsben kelt. Általa bizonyos *győri Litterati Mátyás* és családja kap magyar nemességet s czímet. Az oklevél szövege semiben sem különbözik az egykoru armálisokétól; hangzik pedig kivonatban a következőképen:

Nos Matthias divina favente clementia electus rex Romanorum, imperator semper augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ Sclavoniæ... rex... memoriz commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem nostræ propterea factam maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis fidelis nostri, agilis Matthiæ Litterati Jauriensis, quæ ipse sacræ primum regni nostri Hungariæ coronæ,

et deinde maiestati nostræ pro locorum et temporum exigentia fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum quoque impendere velle pollicetur, tum igitur ob id, tum vero ex gratia ac liberalitate nostra cæsarea et regia, qua, quosque de nobis, ac reipublicæ Christianæ benemeritis virtutesque colendæ studiosos antecessorum nostrorum divorum quondam Hungariæ regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum præmia, quæ ad maiora quoque præstanda evo incitare possint, decernere consuevimus, eundem igitur *Matthiam Litteratum Jauriensem*, ac per ipsum coniugem ipsius *Margaretham* et *Michaelem Litteratum* fratrem illius carnalem, de regiæ nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali in cætum ac numerum verorum regni nostri Hungariæ ac partium illi subiectarum nobilium duximus cooptandos... In cuius quidem nostræ ipsis exhibitæ gratiæ ac liberalitatis testimonium, veræque nobilitatis signum arma hæc, seu nobilitatis insignia, scutum videlicet militare erectum cælestini coloris, in quo supra viridem campum monoceros decumbens cernitur; scuto incumbentem galeam militarem apertam, regio diademate, medium monocerontem, dextro pede cæruleum lilium tenentem proferente ornatam; a summitate vero, sive cono galeæ laciniis, seu lemniscis, dextris azureis et aureis, sinistris argenteis ac purpureis, in scuti oras fluitantibus, illudque decenter exornatibus, prout hæc omnia in principio præsentium litterarum nostrarum propriis suis coloribus clarius expressa visuntur... gratiose danda duximus et conferenda... Datum... in civitate nostra Vienna, die nona mensis Februarii, anno domini millesimo sexingentesimo decimonono...

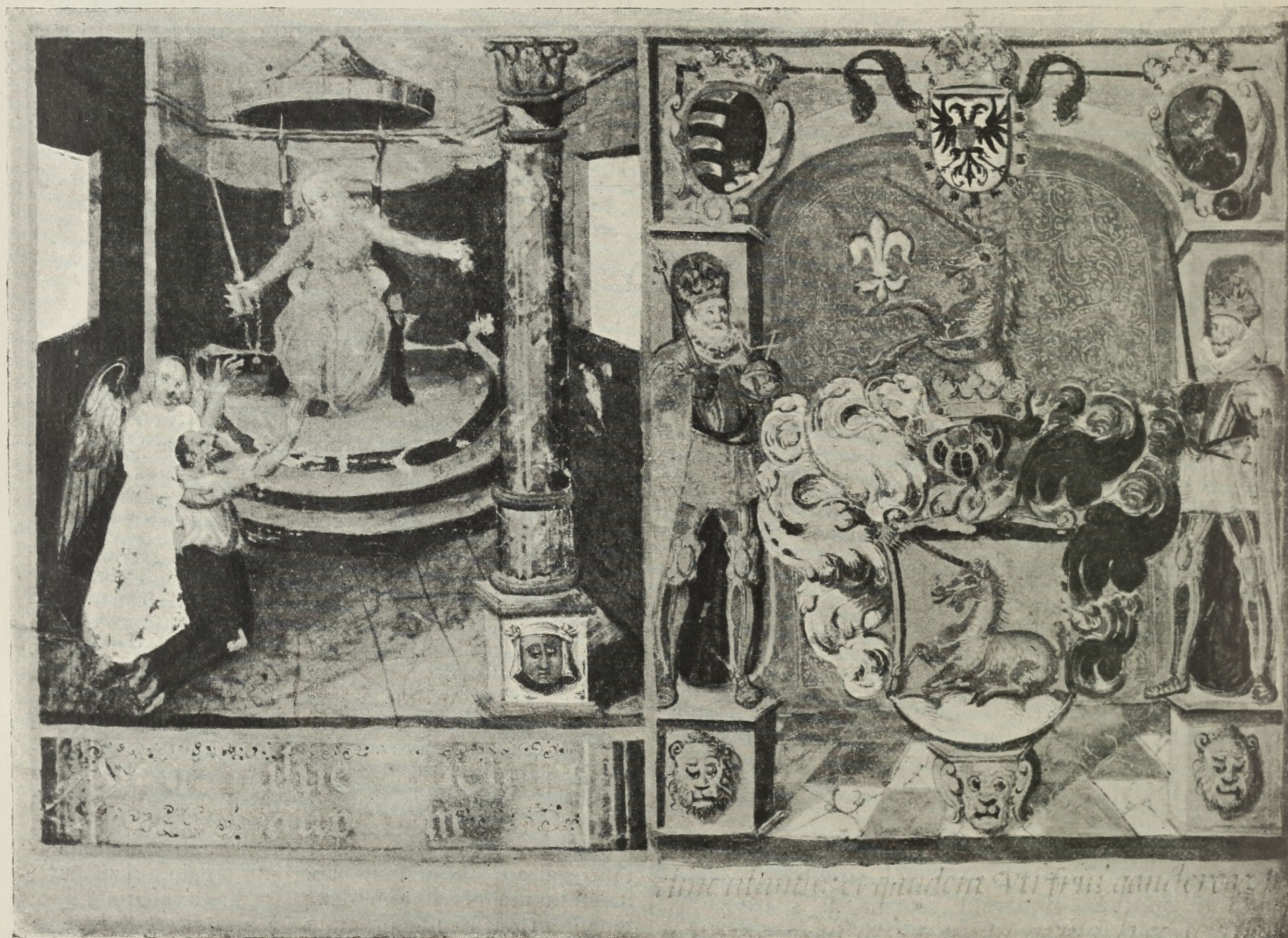
A felhasított alsó szélre van rávezetve az oklevél kihirdetésének bizonyossága, a mely Veszprém megye gyűlésében Pápán, 1619-ben kelt, Vásárhelyi András főjegyző által.

A pecsétje híján ép állapotban fenmaradt oklevél külalakját tekintve sem tér el a szokottak-

tól; írása, csinosan rajzolt első sorai, az élére festett címer, a mely az oklevélbeli leírásnak teljesen megfelel, nem mutatnak szokatlan jelenségeket. Ellenben első pillantásra rendkívülinek tűnik fel, hogy a címerábra mellé, sőt azal egyazon arany keretbe foglalva, egy a címerrel s az oklevéllel semmi összefüggésben nem álló kép van festve. Ez a kép kétségtelenül a címer festőjének a munkája s így bizonyítván a kir. kancelláriában készült. Oszlop által tar-

pulvere suscitans pauperem»; világosan arra czélozva, hogy az Ur Litteráti Mátyást a porból emelte fel az ország nemesei sorába.

Mik voltak azok az érdemek, a melyekért az alacsony származású Litterati, kiben a kép után már a férfikor delén álló embert kell sejtenuünk, nemességet kapott, nem mondja el az oklevél; annál kevésbbé tesz említést arról, miért festették a leirt képet rá a címerlevélre. Nagyon valószínűnek tartjuk, hogy a képecske, bár a

tott menyezetes szobát ábrázol, a melynek háttérben lépcsős emelvényre helyezett díszes trónszéken az atyaisten ül, kitárt karokkal, jobbjával jogart, koronát s aranylánczot nyújtva az előtte térdelő, egy angyal által támogatott alaknak. Ez az alak — kétségtelenül az armálist nyerő Litteráti Mátyás — csupán rongyos ingbe s szakadozott vörös nadrágba van öltözve, még lábai is meztelenek; karjait könyörögve nyújtja ki az Úr felé, a ki angyala által emeli fel őt. A kép alatt szalagra irt aranybetűs szavak egészítik ki a kép által kifejezett eszmét: *«et de*

kancelláriai festő kezemunkája, csak az oklevél aláírása és megpecsételése után került rá az oklevélre s így annak ép úgy nincs valami különösebb jelentősége, mint a hártya üresen maradt széleit betöltő s utólag ráfestett virágoknak. A XVI—XVII. századi bécsi kancelláriai gyakorlat szerint ugyanis előbb aláírta az uralkodó az ábra nélküli oklevelet s csak azután festették bele abba a szövegnek megfelelő címert. E körülmény azonban keveset von le Litteráti Mátyás armálisának érdekes voltából.

Az okirat Szivák Imre országgyűlési kép-

viselő úr tulajdonát képezi. Rövid ismertetése a széleire festett virágok hasonmásával a *Magyar Iparművészet* 1902-iki folyamának 5. számában jelent meg; a címer s a mellé festett kép hasonmását mi közöljük először. V. E.

A ruszkai Dobó, a Pálóczi és a ruszkai Bátor család közös leszármazása.

Az Abauj vármegyében még most is létező Pányok nevű helységet legelőször 1263-ban említik, midőn István társkirály *Gergely fiának: Pányoki Jakab* comesnek az Ungmegyében fekvő Szenna, Ráth, Csepely és Radics nevű birtokokat adományozza. Kiemeli, hogy Jakab az ő zászlaja alatt egyik bolgár hadjáratban részt vett és Vidin városa előtt nagy érdemeket szerzett.¹

Ezen adományt IV. László 1286-ban azzal toldja meg, hogy Pányoki Jakabnak még az Ungmegyében fekvő Bezőt is odaadja.² Midőn ugyanazon király 1287 október 6-ikán a Leleszi konventet Bező helység határjárására felhívja, akkor már arról értesülünk, hogy a helységnek két ura van: *Pányoki Péter és Jakab*, a nélkül azonban, hogy a kettejük közötti rokonságot ismerjük.³ 1290-ben Pányoki Jakab Ungmegyének fő vagy alispánja.⁴ IV. Lászlónak halála után III. András pártjára lépett, kinek annyi szolgálatot tett, hogy ez — saját szavai szerint — azokat alig tudta felsorolni. Jutalmazásul 1292-ben Bezőről újabb adománylevelet állított ki számára.⁵ Szerző ember volt egyáltalában, 1302-ben megveszi a Korcsvaiaktól Ungmegyében fekvő mátyóczyi birtokukat; azután 1311-ben papsai nemesektől az ungmegyei *Ruszka* nevű birtokot, melyről aztán egyenes utódai magukat neveztek.⁶

Élete végén I. Károly király ellen fellázadt, úgy hogy ez őt Szennás birtokától megfosztotta. 1313 június 22-ikén kijelenti azonban a király, hogy Barsa nb. Kopasz nádor kérésére Pányoki Jakabnak ez elkobzott birtokát visszaadja.⁷ Ez a róla szóló utolsó hír.

Két fia maradt: Dobó és János.

Dobó már 1311 május 1-én szerepel. Akkor arról értesülünk, hogy bizonyos Velkenye unokája Albert fia *Gergely Dobónak* egyik szolgálonőjét feleségül vette és hogy Dobónak az e házasságból született gyermekekre nézve érvényes úri jogát kielégítse, többi között az Abauj

vármegyében fekvő Tuzsa, más néven Velkenyeháza birtokot átengedte.¹ Ugyanazon évben János nevű fivérével a ruszkai birtok megszerzésénél működik közre. Mindkét fivér — atyjuk példáján okulva Károly királynak hű embere maradt, miért is Károly őket 1317 november 1-én Ungmegye ispánjainak biráskodása alól kivészi.² 1318 márczius 21-ikén azzal jutalmazza meg őket, hogy Aba nb. Amadé nádor hűtlen fiainak Zemplénmegyében fekvő Géres, Kissemjén, Karos és Ricse nevű birtokait nekik adományozza.³

1319 április 21-ikén a következő ungmegyei birtokokon osztozkodnak: Ruszka, Radics, Palágy, Cheparfeude (ez valószínűleg Csepely ferditése és Szennán.⁴ 1320 október 26-ikán megkapják az ungmegyei Gállocs-ot.⁵ Egy nappal később (1320 október 27-ikén) megnyeri Dobó azon pört, melyet Szerafin fia Aba fiai az abaujvári Velkenyetelek nevű birtok ügyében (lásd fent) ellene indítottak.⁶ 1321-ben megkapja Dobó a királytól a beregmegyei Dobrony és az ungmegyei Galambláz nevű birtokot.⁷ 1327 szeptember 20-ikán Zádor mesterrel és fiával az ungmegyei Rebrin nevű birtokon osztozik.⁸ 1325 január 13-ikán a két fivér között újabb birtokfelosztás történik. Birtokaik most a következők: Ruszka, Radics, *Haravisa*, Palágy, Galambláz, Szenna, Csepely, Dobrony, *Domok* és *Pányok*. Az osztás úgy történik, hogy *Haravisa*, Galambláz, *Domok* és *Pányok* közös birtokban maradnak.⁹ 1325 április 21-ikén megveszik Csepely egyik részét.¹⁰ Halála évét nem ismerjük.

1334 február 16-ikán kijelenti *Drugeth Vilmos* nádornak egyik albirája, hogy Ládi Póznak Pányoki Dobó fiai: *Miklós*, *Jakab* és *Balázs* ellen Ruszka birtok miatt indított perét az alperesek kiskorúsága miatt hét évre elhalasztja.¹¹ Ugyanez történik 1334 május 16-ikán, midőn Dobó fiai oldalán egyéb rokonaik közül *Jakab* fia János is szerepel.¹² Miklós azonban 1335 április 30-ikán már fivéreinek és nagybátyjának Jánosnak képviselője az ungmegyei Szelmenc ügyében.¹³ 1338-ban meghatározza az országbiró, hogy *Jakab* fia: «Bátor» János és Dobó fiai *Miklós*, *Balázs* és *Jakab* bizonyos emberölésért elégtétellel tartoznak.¹⁴ Ugyanazon Bátor János kép-

¹ Hazai okmánytár, VII. k. 309. l.

² Anjoukori okmánytár, I. k. 444. l.

³ U. ott, 461. l.

⁴ Hazai okmánytár, VII. k. 382. l.

⁵ Anjoukori okmánytár, I. k. 582. l.

⁶ U. ott, 658. l.

⁷ U. ott, 636. l.

⁸ Anjoukori okmánytár, II. k. 158. l.

⁹ U. ott, II. k. 173. l.

¹⁰ U. ott, 190. l.

¹¹ Hazai oklevéltár, 206. l.

¹² Anjoukori okmánytár, III. k. 75. l.

¹³ U. ott, 159. l.

¹⁴ U. ott, 443. l.

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 116. l.

² Hazai okmánytár, VI. k. 221. l. Az okmány kelte itt 1276-ra van téve; de miután az ezt kiállító Tamás váci püspök akkor még nem volt a királyi kancellár, keltezése 1286-ra helyezendő.

³ Wenzel, XII. k. 457., 465. l.

⁴ Fejér, VIII. k. 503. l.

⁵ Hazai okmánytár, VI. k. 384. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, I. k. 245. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, I. k. 314. l.

viseli Dobó fiát Miklóst 1338 május 2-ikán az ungmegyei Ráth birtok ügyében.¹ 1339 május 8-ikán tanusítja az országtíró, hogy Jakab fia: *Ruszkai Bátor János* és Dobó fiai: *Ruszkai Miklós, Jakab és Balázs* az ungmegyei Ráth és Kis-Szeretva és a zemplénmegyei Kereplye tulajdonjogát (mely utóbbit Bátor János a Baksa nb. Csapi Tamástól Zundren birtok harmadáért kapott) a zemplénmegyei Kaponyaiaknak és Csapiaknak átengedték.² Dobó fiai 1343-ban kezükben tartják az abaujvári Enyiczket és a borsodmegyei Szuhogyot.³ 1354-ben Ruszkai (Dobó fia) Jakab és Bátor János a Lesztemérieknek negyven forintot kölcsönöztek, minek fejében azon okleveleket, melyek a köztük folyó pörben Nagydabrony nevű beregmegyei birtokra vonatkoznak, érvényteleneknek nyilvánítják.⁴ — Dobó fia Jakab 1357-ben a «*Galamblázai*» nevet viseli;⁵ utoljára találkozunk vele 1363 november 16-ikán mint ungmegyei esküdt nemessele.⁶

Bátor János utódairól biztosan csak azt tudjuk, hogy fia: *Galamblázai Bátor István* 1357-ben mint ungmegyei nemes szerepel;⁷ ugyanily minőségben szerepel 1359-ben is;⁸ utoljára találkozunk vele 1370 augusztus 11-ikén.⁹ *Ruszkai Bátor Jakab* 1389-ben királyi ember.¹⁰ 1409 és 1410-ben *Ruszkai Bátor András* fogott bírónak működik;¹¹ 1414-ben ugyanő a Drugeth család tisztviselője;¹² 1417-ben pedig a ruszkai Dobókkal együtt Ruszkán, Bezón, Zaharon, Radicson, Komorócson és Ráton birtokos.¹³ 1423-ban — úgy látszik — már nem él, mert akkor csak leányairól: *Katalin, Ilona, Dorottya, Affra* és *Cusona*-ról (ez valószínűleg «*Susanna*» ferditése van szó, kikkel 1432-ben is találkozunk.¹⁴

Mindezek tehát — bár az izenkénti levezetést nem adhatjuk, — *ruszkai Bátor János egyenes ivadéka*.

1409 június 19-ikén és 1410-ben *ruszkai Dobó István* és *Lászlóra* akadunk,¹⁵ kiknek leszármazására Garai Miklós nádornak 1411-ben kiadott okirata fényt vett; azt mondja t. i. hogy «*religiosus vir dominus frater Blasius filius Jacobi dicti Dobo de Ruizka Abbas ecclesie Sancti Andree de juxta Vissegrad*» és «*Ladizlaus filius dicti Jacobi frater ipsius abbatis*» egy a beregmegyei Debray-ra vonatkozó okmányt átíratnak.¹⁵ «*Stephanus filius Jacobi dicti Dobo de Ruzka*» pedig 1426-ban az esztergami érseknek házi

tisztje.¹ Ezekből tehát kitűnik, *hogy már II. Jakab felvette atyjának nevét, állandó családi névül.*

László és István folytatták a családot. István fia *ruszkai Dobó János* és László fia *Dobó Domonkos* megkapják 1449-ben a szabolcsmegyei Lököt és beregmegyei Mátust.² I. Domokosról csak még az legyen kiemelve, hogy 1460 és 1462-ben Ungmegye alispánja volt.

* * *

Már fentebb említettük, hogy 1287-ben Pányoki I. Jakab mellett még Pányoki Péter is Bező birtokosa, a nélkül, hogy a kettejük közötti rokonsági fokot ismernők.

E Pányoki Péter fiai: «*Túsz*» *Pető* és *Máté*. Ezt már 1311 előtt Aba nb. Amadé nádor említi (Fejér, VIII IV. k. 661. l., hol Máté helyett tévesen áll *Marcell*). 1325 márczius 30-ikán *rokonokkal* Fónyi Miklós fiaival: Balázs és «*Szonk*» Jánossal együttesen a zemplénmegyei Hernád-Németit egynéhány ellentmondóval szemben megnyerik.³ Mily rokonság volt köztük és az abauj-vármegyei Fónyiak között? nem tudjuk. Ugyanazon évben I. Jakab fiaival együttesen megveszik Csepely egy részét.⁴ 1326-ban megkapják Károly királytól az ungmegyei Dobrókát, mely alkalommal Károly kiemeli, hogy fivérek *András* akkor, midőn a hűten Barsa nb. Tamás fia) Beke a nyalábi várat elfoglalva tartotta, e vár ostromlása alatt hősi halállal kimult.⁵ 1327 szeptember 1-én legelőször értesülünk arról, hogy Károly király az ungmegyei *Pálócz* nevű birtokot a két fivérnek adományozta.⁶ Pányoki Máté fentebbi Bátor Jánossal együtt 1332-ben királyi ember.⁷ 1334-ben megnyerik pálóczy birtokukat az ezt támadó Tornaíjakkal szemben, mely alkalommal arról értesülünk, hogy öregebb Mátýóczy Péter fiai a *rokonok* (proximi).⁸

1335-ben Bátor János és Pányoki Máté csunya dologba keveredtek. Herman nb. Laczkfi Imre hazatért a szerbek elleni hadjáratból, mire őt a király udvarában megölték. A tettel a Pánkiak Baksa nb. Tamást, ez pedig a két Pánkit vádolta. Az ügy sokáig húzódott, miglen Tamás a vérdíjat lefizette.⁹ Pető előkelő állásban lehetett, mert 1335 április 16-tól 1341-ig Beregmegye főispánja.¹⁰ A mellett szerző ember is volt. 1335-ben kisorsányi birtokrészét Beregmegyében) egy ottani birtokoséval cseréli fel.¹¹ 1337-ben elcseréli ezt

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 458. l. — ² U. ott, 550. l. —

U. ott, IV. k. 350. l. — ³ U. ott, VI. k. 212. l. — ⁴ U. ott, 528. l.

⁶ Sztáray okmánytár, I. k. 331. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, VI. k. 528. l.

⁸ Tört. Tár, 1901. évf. 41. l.

⁹ Sztáray okmánytár, I. k. 366. l. — ¹⁰ U. ott, 486. l. —

¹¹ U. ott, II. k. 68., 81. l. — ¹² U. ott, 136. l.

¹³ Csánki, I. k. 402. l.

¹⁴ Tört. Tár, 1901. évf. 224., 232. l. — ¹⁵ U. ott, 68., 81. l.

¹⁵ Wenzel, VIII. k. 291. l.

¹ Hazai oklevéltár, 382. l.

² Zichy okmánytár, IX. k. 227., 348., 396., 425. l.

³ Anjoukori okmánytár, II. k. 185. l. — ⁴ U. ott, 190. l. —

⁵ U. ott, 258., 263., 264. l. — ⁶ U. ott, 321., 335. l. —

⁷ U. ott, 603. l. — ⁸ U. ott, III. k. 94. l. v. ö. 111. l.

⁹ Zichy okmánytár, I. k. 404., 493., 501., 509., 511.,

535., 538. l.

¹⁰ Anjoukori okmánytár, III. k. 155. l.; Zichy okmány-

tár, I. k. 628. l.

¹¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 235. l.

a beregmezei Gút helységgel.¹ Halálozási évét nem ismerjük, Máté, ki mindig a Pánki nevet viselte, utóljára 1359-ben fordul elő.²

1364 szeptember 28-ikán a Kaplyon nb. Nagymihályiak Ungmezeje közgyűlésén arról panaszkodnak, hogy *Máté fia: Pálóczi Péter és András és Pelő fia: Pálóczi János* bizonyos tibai erdejöket bitorolják.³ Ezen András zálogba veszi 1379-ben a zemplénmezei Sztára egy részét,⁴ fivérével, Péterrel együtt 1387-ben a Dobrova birtokról szóló 1326. évi okmányt átiratja.⁵ Mindkét fivér 1394 október 22-ikén még él; *Péternek akkor Máté és Imre, Andrásnak pedig Miklós nevű fia van*; utóbbi 1409 és 1410-ben mint királyi ember szerepel.⁶

II. Péter utódai a legmagasabb polczra verődtek. I. Imre 1421-ben a király titkos kanczellárja; 1427-ben Aradmegye főispánja. Fia László (ki már 1438-ban szerepel) előbb kir. lovászmester, 1440-ben királyi udvarmester, 1443 és 1445 kir. ajtónállómester, 1446-tól országbiró, mely minőségben 1470-ben is előfordul. II. Máté, ki már 1411-ben a főurak sorában (mint Borsodmezeje főispánja és Diósgyőr várnagyja, 1415-ben pedig mint Szabolcsmezeje főispánja)⁷ szerepel, megkapja 1425-ben az országbirói hivatalt és 1437-ben mint nádor hal meg. Három fia volt: Péter, Simon és János, kik közül Simon 1438-ban és 1455-ben lovászmester, János Ungmezeje főispánja lett; fia: II. Imre 1464 és 1465-ben pohárnokmester, később lovászmester, mely minőségben még 1480-ban található. De még a papi pályán is találkozunk számos családtaggal, kik közül nem egy egyházfejedelmi rangot és állást nyert.

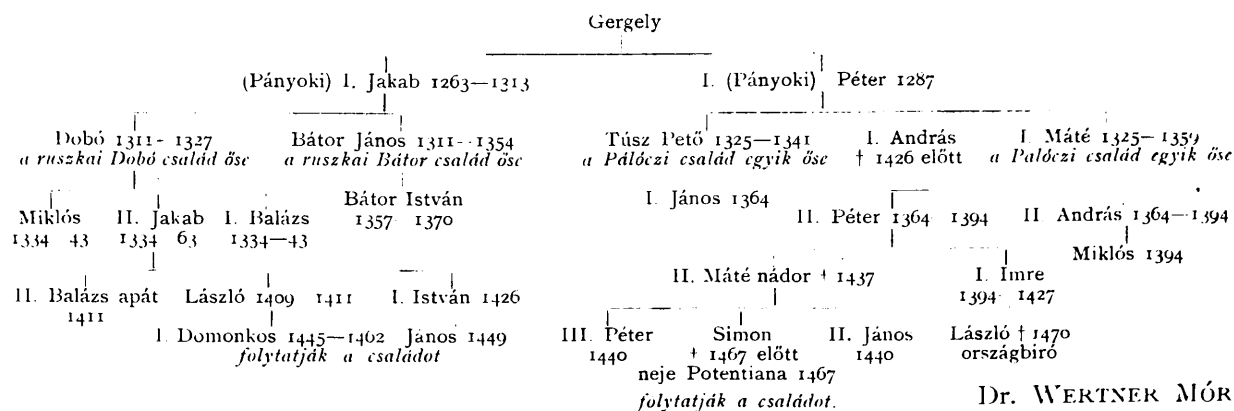
Nem lévén szándékunk e fényes család ter-

jedelmes történetét megírni, megelégszünk az eddigi adatokkal és arra törekszünk, hogy az eddig tárgyalt három családnak izenkénti közös leszármazását hebizonyítsuk.

A ruszka Dobó és a Pálóczi-család (a ruszka Bátor-családot mindeddig nem találom említve) közös őstől való leszármazását a jelenlegi irodalom határozottan elismeri; indokolja ezt a címeközösséggel, a birtokviszonyok összehasonlításával és kétségkívül az 1287. évi okmányal, melynek erejével a Dobók és a Pálócziak ősei, mint Pányokiak, Bezó ungmegyei helységnek társbirtokosai.

Igaz, hogy ezen körülmények a nevezett családoknak nemzetségbeli összetartozandóságát eléggé támogatják, — de oly okirati bizonyítékot, mely az izenkénti genealogiai leszármaztatást lehetővé teszi, csak a következőben találhatunk.

Az egrí káptalan 1327-ben tanusítja hogy *Gergely fia Jakab fia: Pányoki Dobó és János egyrésztől, másrésztől pedig ugyanazon Gergely fiának, Péternek fia: Pányoki Máté és Pelő* birtokaikat egymás között felosztották, Dobó és János megkapják Ruszkat, Radicsot, Bezót (Ungmezejében), Dabronyt (Beregmezejében) egészben; Palágyot, Galambházát (Ungmezejében), Szendrőt (Temesmezejében) és Damak felét (Borsodmezejében). Péter fia kapják: Nagycsepelyt, Szennát, Dobrovát egészben, Palágy és Galambházá felét; egész Hernádnémetit, fél Damakot és Szendrőt.⁸ Ebből tehát kiviláglik, hogy az 1287-ben szereplő I. Jakab és I. Péter egy atyának, Gergelynek fia és így megkapjuk az eddigi adatok összegezése által a tárgyalt családoknak következő nemzedékrendi töredékét:

Dr. WERTNER MÓR.

¹ U. ott, 274. l.

² Anjoukori okmánytár, VI. k. 528. l. (hol mint Galambházai Pánki Máté szerepel). Tört. Tár, 1902. évf. 41. l.

³ Sztáray okmánytár, I. k. 339. l. v. ö. 342. l.

⁴ U. ott, 449. l.

Turul. 1902. IV.

⁵ Anjoukori okmánytár, II. k. 264. l.

⁶ Sztáray okmánytár, I. k. 537. l., II. k. 68., 81. l.

⁷ Zichy okmánytár, VI. k. 364. l.

⁸ Temesmezejei okmánytár, I. k. 40. l.

Egy czimerlevél I. Rákóczy Györgytől.

Tudtommal a *váradai Ónody* család czimerlevele idáig ismertette nem volt. Ezen armálist, ép állapotban, én őrzöm régi iromány-gyűjteményem között. Egész terjedelmében közölni felesleges volna; az érdekesebb részletek következők: . . . ex humillima expositione fidelis nostri Joannis Onodi de Varad adeoque fidedigna informatione nonnullorum fidelium nostrorum intelligentes, genitorem quoque eiusdem praesidiarium Onodienum fuisse, ipsummet quoque vestigia parentis sui secutum, inque aspera Martis area educatum, vel hactenus ea edidisse virtutum suarum militarium specimina, fidelisque nobis et Patriae suae exhibuisse seruitia . . . eundem itaque *Joannem Onody*, ac per eum *Annam Ráciz Consortem* suam nec non *Paulum, Nicolaum, Joannem, et Petrum*, filios iam natos . . . e statu et conditione ignobili, in qua nati sunt et hactenus extiterunt, eximendos, ac in coetum et numerum verorum, natorum et indubitatorum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium, annumerendos, aggregandos . . . esse duximus;

A czimerleírás:

Scutum . . . militare erectum coelestini coloris, in cuius campo sive area, brachium quoddam humanum humerotenus resectum, manu gladium evaginatam compræhensum, sursum erectum, capitique Turcico infixum tenere conspicitur; supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus eleganter ornatum: ex cono vero galeae, tæniæ, sive lemnisci, variorum colorum hinc inde diffuentes, utrasque oras, seu margines ipsius scuti, pulcherrime ambiunt et exornant.

Az oklevél-szövegben említett festett czimernek nyoma sincsen, úgy látszik nem is volt ott soha. Kelt in «Salis Curiae nostrae Desiensi die secunda Mensis Augusti» 1647-ben. Aláírva: Georgius Rakoczy, Joannes Szalárdy vice Secr. Kihirdették 1648. június 23-ikán Nagy-Váradon. K. U.

A Döbrentei család.

A tizenhetedik század elején, úgy 1600 körül élt Hőgyészen, Vas megyében *Döbrentei Mihály* gazdálkodó, kinek fia *István* a mezőgazdaság és közügyek terén kiváló érdemeket szerezvén, 1651 május 12-ikén III. Ferdinánd királytól nemességet és czimert nyert, mely a paizs kék mezején három arany buzakalászt tartó veres öltözetű kart mutat, mi a koronás sisakorom diszével is szolgál; a czimert jobbról kék és arany s balról ezüst és piros takaró környezi. Ez ár-

málisban *István* fia *Mihály* is említettik, mint a kire s mindkétnemű utódaira a nemesség kiterjesztetett.

Ügylátszik, hogy mindketten vagyonszerzők és szorgalmas földmivelők, mert 1653-ban elébb zálogul, majd örökvételül megszerezték *Vésey István* özvegyétől, Dömölki Katalintól ennek tetemes kemesi birtokát, melyet a család utódai Hőgyészen maiglan bírnak. Döbrentei Mihály különben a gazdálkodáson kívül már magasabb értelmiséget igénylő ügyekkel is foglalkozott, mert az akkori török világban a fejevári török basának bírása és adószedőjeül is működött, ki mint ilyen, maga hordotta be Székesfejérvárba a beszedett pénzt. Így történhetett, hogy (a mint Döbrentei Lajos, a kivel Döbrentei Gábornak édesatyja 1830. évben volt urai-ujfalvi ágostai evangélikus hitszónok és megyés senior 70 éves korában megírta, midőn egy alkalommal a basa által féktelen fenyegetőzések daczára az egészben be nem szedett pénzt hozzája Fejérvárba bevitte, ez oly dühbe jött, hogy szörnyű felhevülésében úgy megrugta szegény Mihályt ágyékán, hogy megsérődött, de azért még sokáig elélt. Hőgyészen 97 éves korában halt meg, két fiut hagyván maga után, *Mihályt* és *Jánost*. Ez utóbbi katonáskodott és Belgrád alatt Szavojai Jenő herczeg seregében 1716 táján elesett. Bátyja otthon gazdálkodván, Németh Annát vette nőül, a kitől három fia maradt: *István, Mihály* és *Ferencz*. Ezek közül Ferencz Mária Terézia királynő hadseregében mint vas megyei nemesi insurgens vitézkedett, atyja által lóval, öltönnyel és fegyverzettel ellátva. A hadjárat alatt Csehországban a poroszok elfogták, tőlük azonban többedmagával megszökött s haza került, hol atyja őt ismét felszerelvén, az insurgens sereghez újra csatlakozott s mindvégig kitartóan hadakozott. Testvérei a nemes simaházi Bencsik családba házasodván, vagyonukat szaporították, az azzal rokon Vésey nemes család egyéb részirtokát is örökösödés folytán megszerezvén.

Döbrentei Istvánnak Bencsik Borbálától három fia maradt: *Ádám, Lajos* és *Dániel*. Ádám-tól származott *Imre*, a ki Hőgyészen 1786 november 5-ikén született s mint gazdasági gyakornok ifjan Munkácsra a gróf Schönborn-Buchheim uradalmába kerülvén, itt ötven éven felül hivataloskodva, utóbb mint jubilált prefektus, a mi akkor igen diszes és előkelő állás volt, meghalt Munkácson 1861 április 17-ikén. Lajosnak, a főtebb is említett evang. esperesnek fiai valának *Gábor, Dávid* és *Sámuel*. *Gábor* született 1785 december 1-jén Nagyszőllyösön Vas megyében. Irodalmi téren is kitünnvén, a M. Tud. Akademia titkárául választá s a polgári pályán mint budai kerületi főbiztos sokáig sikeresen működött. Elhunyt nőtlenül Budán 1851 márczius 28-ikán.

Testvéröccsével, Imrével folytonosan bizalmas atyafias érintkezésben lévén, az éveken át váltott leveleik később birtokomba kerültek. — A harmadik testvér *Sámuel* előbb az ősi vagynon gazdálkodván, később Galántára Pozsonymegyébe költözött s azon alkalommal kivette 1823 június 16-ikán Vas megyétől azon nemesi bizonyítványt, melyet annál inkább jónak látok kivonatossan közölni, mert abban Gáborra is történik hivatkozás, kiről akkor még csak úgy történik emlékezés, mint Hunyad vármegye táblabírájáról.

A család történetére a nevezetes irat így hangzik:

Az 1828. évi Szent Jakab hava 23-dik napján Pozsonyban tartott közgyűlési jegyzőkönyvnek kivonata. 851. lap, szám 1217. Olvastatott annakutána tek. Vas vármegyének az 1823. esztendei június 16-ikán nemes *Döbrentei Sámuel* részére kiadott nemesi tanulevél, e következő tartalommal: Mi Vas vármegye egyházi főrendek, zászlós uraknak, ország nagyainak és nemeseknek közönsége által adjuk tudokra ezen levelünknek rendében, mindezeknek a kiknek illik, hogy... Hőgyész helységünkben nemesi javakat bíró nemes *Döbrentei Sámuel* tartozó alázatosággal folyamodott hozzánk, hogy mivel lakását nemes Pozsony vármegyében általtenni szándékozik, és ottan valóságos és gyökeres nemességét bebizonyítani kívánná, mi arról neki hiteles bizonyító levelünket megadni méltóztatnánk; a kinek is igazjogos kérésére hajolván, mint-hogy a folyamodó nemes *Döbrentei Sámuel* azon nemes *Döbrentei Gábor* úrnak Erdélyországi Hunyad vármegye táblabírájának, a nagyszöllősi evangélika válásbeli keresztelő könyvének hiteles kivonása bizonyítása szerint, *testvére volna*, a kinek legfelsőbb helyen jóváhagyott ősi nemességét az alább megírt bizonyító levelünk által megismertük, a melynek is következő a foglalata:

Nos Universitas Cottus Castriferrei et cotum nomine et in persona *Gabrielis Döbrentei*, Cottus Hungariensis in Transilvania sedis judiciariae assessoris supplicatum nobis exstitit, ut eidem e gremiali nostra possessione Hőgyész originem ducenti super indubia tua nobilitate litteras nostras testimoniales extradare vellemus; cum autem justa petendi requeant denegari assensus, instantis vero indubia nobilitas exinde clara manifestaque esset, quod idem tam ad publicam notorietatem, quam etiam ducta testimonii matricularis ecclesiae Nagyszöllősiensis augustanae confessionis addictorum, legitimus et naturalis filius sit Ludovici, filii Stephani, filii illius Michaelis Döbrentey, qui in possessione gremiali Hőgyész, ubi avita bona nobilitaris tenebat, occasione susceptae investigationis nobilium, tam per comitatum, quam vero successive altissimo quoque loco testante resolutione regia Anno 1762—a 15—a Aprilis, medio excelsi consilii R. L. H. notificata, pro vero et indubio nobili aequatus est, ultra haec vero tam recurrens *Gabriel*, quam ipsius genitor Ludovicus Döbrentey constante prerogativa nobilitate utantur, et actu quoque eadem bona nobilitaria Hőgyéziensia, quorum possessoris avus prioris Michael condam Döbrentey sub actu investigationis inerat, provideant, ex eo nobilitate

instantis *Gabrielis Döbrentey* ad plenam etiam fidei nostri capacitacionem clara existente, de super hacce litteras testimoniales authentico sigillo nostro roboratas, extradandas esse duximus, atque concedendos communi svavente justitia. Datum e generali congregatione nostra die 5-a Junii 1821 continuative celebrata.

Es így minden kétségenkívül volna az, hogy a folyamodó azon nemes *Döbrentey István*nak unokája legyen, a kinek édes atyja nemes *Döbrentey Mihály* ősi nemességét, a nemesi megvizsgáltatásnál nálunk bebizonyította és az ő felsége által is az 1762. esztendei április hónap 15-ikén kelt kegyelmes rendelés által megismertetett, azonkívül pedig maga a folyamodó, úgy édesatyja Lajos, mégis öregatyja *István*, úgy a nemességet megmutató nagyatyja *Mihály* állandóan Hőgyész helységben nemesi javaikon lakván, a nemesség használatában bent voltak és a folyamodó bent vagyok; azon okból a folyamodó nemes *Döbrentey Sámuel*nek nemessége kétségenkívül téve lévén, arról a tisztí főügyészünk megegyezésével, kívántuk ezen bizonyáglevelünket kiadni; az igazság úgy hozván magával. Költ az 1823. esztendei június hónapnak 16-ikán, Szombathelyen tartatva közgyűlésünkben. Szabó Ignác kir. Consil. első alispán. — Megolvasta és kiadta Nyiszky János hites főjegyző. Eötsy József főszolgabíró. Hettysy István főszolgabíró. Boros Ferencz főszolgabíró. Kocsóczy Ferencz alszolgabíró. Békássy Imre alszolgabíró. Tóth Lajos szolgabíró. Kisfaludy János alszolgabíró. Szita János szolgabíró. Bárdossy László szolgabíró. Tevely Ferencz esküdt. Márky Antal esküdt. Melynek következesül nem lévén ezen tanulevél iránt a megye ügyészének semmi legkisebb észrevétele: az abban érintett nemes *Döbrentei Sámuel* a megye kétségtelen nemesi sorába beiktattatni rendeltetett.

Döbrentei Dániel fia *Lajos* 1840 táján Alsó-Vereczkén harminczados volt, ennek leányát *Máriát* elvette 1856-ban e sorok írója Munkácson, hol az *Döbrentei Imre* prefektusnál, mint nagybátyjánál nevelkedett.

Mihálynak fia volt *József*, kinek maradékai: *László*, *Károly*, *Dániel* és *Ferencz*; a volt insurgens *Ferencz*nek is volt fia, *Mihály*, kitől származott *Ádám*, ki Hőgyészben megmaradt; míg az elszaporodott családtagok később az ország különböző részeibe, így Galántára, Galgócra, Tokajba, Ruzsra, sőt többen immár Amerikába is elköltözvén, egymástól szétszakadtak s mint az általam összeállított nemzedéki táblázat mutatja, itt-ott még szép számmal és jólétben élnek.

Közlésre érdemesnek találok még azt, hogy a családi jegyzeteket tevő többször említett *Döbrentei Lajos*, evang. esperes iratában kiemelte, hogy az általa (1830-ig) felsorolt családtagok közül más *Döbrenteiek* nem léteznek, kik *Istvántól* (1651.) származnának s az ármális-hoz joguk lenne s megjegyzi, hogy annál kevésbbé jogosítottak ehhez azon két ágbeliek Hőgyészen, kik szintén ily nevet használnak s kik ellen *Döbrentei Lajos* atyja, *István*, nyilvánosan is protestált, midőn Vas vármegye a nemeseket

titkár), *gróf Pongrácz Jenő* cs. és kir. kamarás Bas-halmon (aj. Karácsonyi János).

Az igazgató-választmányban megüresedett helyek betöltésére és levelező tagok választására az ülést megelőző napon beérkezett és az ülésen felbontott négy ajánlólevélben igazgató-választmányi tagokul báró Radvánszky Béla és Áldásy Antal dr. *Szentpétery Imrét*, Schönherr Gyula és Áldásy Antal *Kállay Ubult*, Szinnyei József és Varjú Elemér *Kubinyi Ferenczet*, levelező tagokul Áldásy Antal és Schönherr Gyula *Dudás Gyulát*, *Hattyufy Dezsőt*, dr. *Hodinka Antalt* és *Kandra Kabost* ajánlották. A titkos szavazás meg-ejtetvén, *Kállay Ubul* 15 szavazattal, *Kubinyi Ferencz* 17 szavazattal az igazgató-választmány tagjaivá, *Dudás Gyula* 13, *Hattyufy Dezső* 13, dr. *Hodinka Antal* 14 és *Kandra Kabos* 14 szavazattal levelező tagokká megválasztottak; az igazgató-választmányban egy hely betöltetlen maradt.

A titkár bejelentette, hogy a Magyar Történelmi Társulat a társaságot Salamon Ferencz szobrának leleplezésére meghíván, a november 9-ikén lefolyt ünnepélyen a társaságot az elnökség akadályoztatása folytán dr. *Áldásy Antal*, *Varjú Elemér* ig-vál. tagok és a titkár képviselték. Jelentette továbbá, hogy a társaság a Magyar Nemzeti Múzeum alapításának százéves jubileumára meghívattván, az elnökség az ünnepelő intézet igazgatóságát átiratban üdvözölte, s az ünnepélyen, mely november 26. és 27. napjain folyt le, a társaságot id. *Bánó Főzsef* másod-elnök képviselte. Az országos múzeum- és könyvtár-bizottságnak november 28-ikán tartott ülésén a társaságnak a bizottságba a múlt év folyamán kiküldött képviselői közül id. *Bánó Főzsef* másod-elnök és *Áldásy Antal* jegyző vettek részt; a bizottság ez ülésen a múzeumok és könyvtárak országos szövetkezetévé alakulván át, melyben az alapszabályok értelmében közgyűjteményeket fentartó egyesületek foglalnak helyet, a társulat részéről az e testületben való képviseltetésnek szüksége ezzel megszűnt.

Ifj. Reissig Ede ig-vál. tagnak a Magyar Nemzeti Zsebkönyv szerkesztősége részéről tett jelentéséből az igazgató-választmány tudomásul vette, hogy a Zsebkönyv második részének megindítását jelentő felhívás a bejelentési ivekkel együtt október és november hó folyamán szétküldetett.

A Magyar Numizmatikai Társaságnak az elnökséghez intézett átiratában bejelentett megalakulását az igazgató-választmány örömmel vette tudomásul s az új társaság által megindítandó folyóirattal a csereviszony létesítését elhatározta.

A pénztárnok jelentése a társaság vagyoni állapotát az ülést napjáig a következőkben tüntette fel: Bevétel 0751 kor. 33 f., kiadás 5926 kor. 54 f., ma-

radvány 824 kor. 79 f. Vagyonállás értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztosított alapítványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Magyar Nemzeti Zsebkönyv tartalék-alapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdaköltségeire felretéve 209 kor. 40 f., pénztári készlet 824 kor. 79 f., összesen 31,894 kor. 25 f. Az igazgató-választmány úgy e jelentést, mint a titkárnak azzal kapcsolatban a hátralékos alapítók megsürgetése felől tett jelentését tudomásul vette.

A pénztár és az évi számadások megvizsgálására s az 1902. évi költségvetés előkészítésére az igazgató-választmány a titkár javaslatára id. *Szinnyei József* elnöklete alatt *Borovszky Samu* és *Éble Gábor* ig-vál. tagokat küldte ki.

Báró Radvánszky Béla elnök indítványt tett az iránt, hogy a Turul ivszámai felemeltessenek és a folyóirat kéthavi füzetekben jelenjék meg; *Fejérpataky László* másod-elnök pedig a 20-ik évfolyamát betöltő Turul 11–20. évfolyamaihoz Név- és Tárgymutató kiadását indítványozta. Az igazgató-választmány Csoma Józsefnek a Turul megjelenésének határidejére vonatkozó felszólalása s a titkár felvilágosításai után mindkét indítványt az 1903. évi költségvetésnél leendő figyelembevétel végett a számvizsgáló bizottsághoz utasította, a Turul Név- és Tárgymutatójára vonatkozólag, a mennyiben annak kiadását a pénzügyi tekintetek lehetővé teszik, a szerkesztő személyére nézve a bizottság jelentése kapcsán a titkártól várva javaslatot.

Az évi nagygyűlést az igazgató-választmány december 20-ikán d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum földszinti üléstermében rendelte megtartani s annak napirendjét a következőkben állapította meg: 1. Elnöki megnyitó, 2. Csoma József felolvasása nemzeti czimerekről, 3. Titkári jelentés, 4. Pénztárnoki jelentés, 5. Esetleges indítványok.

Ezzel a napirend ki lévén merítve, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Soós Elemér* és *Szent-Ivány Zoltán* ig-vál. tagokat kérte fel s az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi december 20-ikán tartotta meg évi nagygyűlését, melyen *Fejérpataky László* másod-elnök elnöklete alatt id. *Bánó Főzsef* másod-elnök, dr. *Schönherr Gyula* titkár, dr. *Áldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Barabás Samu*, id. *Daniel Gábor*, dr. *Dézsi Lajos*, *Kollányi Ferencz*, *Makay Dezső*, ifj. *Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *Szendrei János*, id. *Szinnyei József* igazg.-választmányi tagok, *Dedek Crescens Lajos*, dr. *Grünn Albert*, *Horváth Sándor*, *Kis István*, *Mocsáry István*, *Rexa Arthur* és dr. *Szalay Gábor* év-dijas tagok vettek részt.

Az elnök a nagygyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyűlés!

Tudományos társulatainknak jó szokása, hogy évenként egyszer a nyilvánosság előtt beszámolnak az év eredményeiről és ezzel működésüket a szakemberek és a nagy közönség kritikája alá vetik. Az év folyamán, üléseinken és folyóiratunk hasábjain kifejtett működésről akkor kapunk világos képet, mikor a titkári jelentés keretében csoportosítva, összegezve látjuk az egy év alatt elért eredményeket. Kielégítő-e ez a beszámoló: a nagygyűlés és a szakemberek köre van hivatva megítélni.

A viszonyok és körülmények sajátos volta okozza, hogy az esztendő tudományos eredményeinek mennyisége nem mindig egyforma; s néha egy-egy év termelése, még talán értékben is, a más éveké mögött marad. Ilyen esetekben a méltányos ítélő figyelembe veszi azt, hogy kevesen vannak azok, kik szaktudományaink előbbrevitelére hivatvák és hogy e keveset is a társadalmi, a hivatalos és tudományos élet néha oly sok irányban és sokféleképen köti le, hogy ennek nyoma társulatunk működésében is érezhető. Így volt ez a most lefolyt esztendőben is, melynek tudományos eseményei és közművelődési mozgalmi társaságunk vezetőit nem egyszer vonták el szaktudományaink irányításától.

Mindennek daczára társaságunk nem tért el kitűzött tudományos céljának megközelítésétől; szerény anyagi eszközeivel iparkodott úgy a heraldikai emlékek közzétételével, mint folyóiratának változatos tartalmával s a Nemzeti Zsebkönyv új sorozata megindításának elhatározásával a szaktudományunk iránt érdeklődőknek igényeit kielégíteni és tudományos célzatainknak új barátokat szerezni. Öszintén kívánom, hogy mindkét irányban célt érjünk. Találkozzék beszámolóink társaságunk régi barátainak meglegedésével; s megindítandó vállalatunk csatolja új barátok, új érdeklődők hosszú sorát társaságunk és szaktudományaink régi törzséhez. Ezzel a nagygyűlést megnyitom.

Ezután *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvasta *Csoma József* ig.-vál. tagnak az Ákos, Hunt-Pázmán és Hanva nemzetségek czimeréről szóló tanulmányát, mely a nemzetségi czimerekről a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenendő nagy munkájának egy részét képezi.

Schönherr Gyula titkár jelentését a társaság 1902. évi működéséről, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közzétetik, a nagygyűlés helyesléssel vette tudomásul és a titkár iránt, ki jelentésében részletes tájékoztatást nyújtott a társaság állapotáról, elismerésének adott kifejezést, *id. Bánú József* másodelnök indítványára elrendelve, hogy az a jegyzőkönyvben is megörökíttessék.

Tóth Árpád pénztárnok bemutatta jelentését a pénztár és a társaság vagyonának állapotáról. A pénztári eredményt a nagygyűlés napjáig a következő adatok tüntetik fel:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1901-ről ...	435 kor. 52 fill.
2. Értékpapírok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. és hitelbanki nyer.-kölcsonkötvény után 4%) ...	1000 " — "
3. Be nem fizetett alapítványok kamatai ...	161 " 20 "
4. Pártoló tagok után befolyt ...	2146 " — "
5. Évdíjas tagok után befolyt ...	2315 " — "
6. A Czimeres Emlékek II. füzetének nyomdai költségeire takarékpénztárban elhelyezett összegből felhasználatlan maradt ...	278 " 88 "
7. A társulati kiadványok eladásából befolyt ...	1196 " 53 "
8. Alapítvány-befizetés ...	" — "
9. Postai megbízások költségeiből megtérült ...	36 " 74 "
10. Rendkívüli bevétel ...	20 " 34 "
Összesen	7590 kor. 21 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.) ...	1600 kor. -- fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai ...	735 " — "
3. Nyomdai költségekre ...	1300 " 41 "
4. Színyomatok készítésére ...	640 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése ...	442 " 20 "
6. Postai megbízások ...	68 " 78 "
7. Irodai átalányok ...	120 " — "
8. Társulati szolgálja díjazása ...	120 " — "
9. Új évi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	224 " — "
10. A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai költségeire ...	723 " 38 "
11. A Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. részének előmunkálataira ...	341 " — "
12. Tökésítés ...	" — "
13. Rendkívüli kiadás ...	2 " 50 "
Összesen	6377 kor. 27 fill.
Készpénz	1212 kor. 94 fill.

Vagyonállás.

1. Értékpapírokban (24,800 kor. koronajáradék, 200 kor. jelz. hitelbanki nyer. kölcs.-kötvény) ...	25,000 kor. — fill.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok ...	4400 " — "
3. Kötelezvény nélküli alapítványok ...	1000 " — "
Az alapítványok összege	30,400 kor. — fill.
4. A Magyar Nemzeti Zsebkönyv tartalékalapja ...	400 kor. — fill.
5. Készpénz ...	1212 " 94 "
Összesen	32,012 kor. 94 fill.

Minthogy az igazgató-választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul vette.

Indítványok nem tétetvén, a napirend ezzel ki lett merítve, s az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Kollányi Ferencz* ig.-vál. és *dr. Szalay Gábor* évdíjas tagokat kérve fel, a nagygyűlést berekesztette.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902. évi működéséről.

Tisztelt nagygyűlés!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság huszadik évének munkásságáról van szerencsém jelentésemet előterjeszteni.

A jövő évi február 25-ikén telik be a második év-tized azóta, hogy társaságunk véglegesen megalakult és működését megkezdte.

Husz év egy tudományos intézmény életében is elég hosszú idő arra, hogy a maga elé kitűzött feladatokhoz minden szükséges eszközt megszerezve, teljes súlyával illeszkedjék be a kulturális élet nagy organizmusába és mint véglegesen kialakult tényező foglalja el abban az őt megillető helyet.

S midőn ez a husz év összeesik tudományos életünk felvirágzásának korával, kétszeres jogunk van kérdezni magunktól, miként használtuk fel az időt, miként sikerült annak lefolyása alatt megvalósítani a magunk elé kitűzött célokat, miként oldottuk meg a reánk váró feladatokat.

A mit a társaság megalapítói husz év előtt zászlónkra jelszóul felírtak, a hazai czimertan és családtörténet, s a történelem ezekkel összefüggő segédtudományainak művelése körül elért eredményeket nem szükség bővebben részleteznünk. A tudományos munkásság terén elért sikerekre, összehasonlítva azokat a rendelkezésünkre álló eszközök mértékével, nyugodt öntudattal tekinthetünk vissza. Ha a külső fejlődés terén felmutatható eredmény talán nem váltotta be azokat a vérmes reményeket, a mik egyesek részéről társaságunk megalapításához fűződtek, ezért sincs okunk magunknak szemrehányást tenni. Igaz, hogy anyagi eszközeink gyarapodása nem tart lépést a nemesi czimek iránt való érdeklődésnek napjainkat oly sajtóságon jellemző fellendülésével; de a kik ettől társaságunknak tagokban való gyarapodását várják, azoknak emlekezetükbe kell hoznunk amaz elveket, a melyek alapján szabályaink a czimertan és családtörténet művelése terén követendő irányt számunkra kijelölték. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságot munkásságának szigoruan tudományos jellege élesen megkülönbözteti a külföldön létező ne-

mesi társaságoktól, s ha a nemesi czimerek és ősök után való kutatás közvetítésének elhárításával önként mondtunk le arról az eszköztől, melylyel a társadalom egy igen nagy osztályának anyagi és erkölcsi támogatását a legközvetlenebb uton biztosíthattuk volna magunknak, ennek ellenében teljes megnyugvást találhatunk abban a tudatban, hogy a tudományos munkásság határai között maradván, egy igazi nemzeti cél, hazai történelmünk művelésének szolgálatában maradó eredményekkel biztosítjuk társaságunknak a tudományos és közművelődési érdekeink iránt fogékony nemzeti társadalom elismerését.

Egyébként a társaságunk kormányzatára hivatott igazgató-választmány soha sem feledkezett meg a társadalom azon köreivel szemben elvállalt kötelezettségeiről, a melyeket a tudományos törekvéseink iránt táplált érdeklődésen kívül az ősoket megillető jogos és tiszteletreméltó kegyelet fűz társaságunkhoz.

Mint jelentésemből alább ki fog tűnni, épen az elmúlt év folyamán ujult buzgalommal igyekezett megtalálni az utat, hogy társaságunk tagjainak ez oldalról támasztott igényeit is kielégítse, s a szakszerű munkásság eredményeit ekkép gyakorlati irányban is értékesítse, a társaságunk által képviselt tudomány-szakok és a való élet között az összekötő kapcsokat szorosabbra fűzze.

A husz éves mult tapasztalatai, ismétlem, azt bizonyítják, hogy társaságunk immár véglegesen megállapodott viszonyok közt tölti be a helyet, a mely őt kulturális életünk tényezői között megilleti, s a míg a körülmények szerencsés találkozása egy ujjabb lendületet nem ad ügyünknek, mostani helyzetünkben anyagi és erkölcsi rázkódtatásoktól menten, erőnkhez mért állandó eszközökkel munkálkodhatunk erőnkhez mérten megválasztott feladataink megvalósításán.

Viszonyaink megállapodott jellege első sorban a társulati tagok számának állandó voltában nyer kifejezést.

Husz év előtt, a megalakuláskor, a társaság tagjainak száma néhánynyal haladta meg a 300-at. Két év alatt e szám hatodfélszázra emelkedett, de azontul a tagok számában alig állott be változás. Mult évi nagygyűlésünkön társulatunk 521 tagot számlált, közöttük volt 6 örökös-alapító, 36 400-koronás, 33 200-koronás-alapító, 138 pártoló és 308 rendes tag. A lefolyt évben alapító tagjaink száma a régi maradt; pártoló tagjaink közé egy, rendes tagjaink közé 24 új tag vétetett fel. Ez örvendetes gyarapodással szemben azonban elhalálozás, kilépés és törlés útján pártoló tagjaink száma tizzel, a rendes tagoké 12-vel kevesbedett. Van tehát most 4 élő és 2 elhunyt 1000-koronás, 24 élő és 12 elhunyt 400-koronás, 25 élő és 8 elhunyt 200-koronás alapítónkon kívül 129 pártoló és 320 rendes

tagunk; összes élő tagjaink száma 502, s az elhunyt alapítókkal együtt névjegyzékünk 524 tagot számlál, hárommal többet, mint a mennyi tavalyi kimutatásunkban szerepel.

És itt mindenekelőtt arról a nagy veszteségről kell megemlékezni, a melyet a halál munkája okozott társaságunknak. A lefolyt év folyamán nyolcz tagtársunk költözött el az élők sorából, s köztük két oszlopos tagunkat veszítettük el: Berzeviczy Edmündöt és Hajnik Imrét, kik igazgató-választmányunk kebelében kifejtett működésükkel társaságunk évlapjain maradó emléket biztosítottak nevüknek.

Helyükbe az igazgató-választmány a nagygyűlést megelőző ülésén *Kállay Ubul* és *Kubinyi Ferencz* tagtársainkat vette fel kebelébe, s ugyanez alkalommal *Dudás Gyula*, *Hattyufy Dezső*, *Hodinka Antal* és *Kandra Kabos* tagtársainkat levelező tagokká választotta, ezzel kívánva elismerésének kifejezést adni az érdeklődésért, melyet társulatunk ügyei iránt tanusítottak.

A társaság vezetésében az év folyamán semmi változás nem állott be. Az igazgató-választmány, mely alapszabályaink értelmében a társaság ügyeinek vezetésére hivatva van, a lefolyt évben négy rendes és két rendkívüli ülésén a megszokott irányban teljesítette ebbeli feladatát.

Ez ülések sorozatát a február 27-ikén tartott rendkívüli ülés nyitotta meg, a melynek egyedüli tárgya a Magyar Nemzeti Zsebkönyv második része kiadási tervzetének megállapítása volt.

Február 27-iki rendes ülésén vette az igazgató-választmány birálat alá az előző év pénztári eredményeit s állapította meg annak alapján folyó évi költségvetésünket.

Április 24-iki rendes ülésünkön mutattatott be a Magyar Czimeres Emlékek II. füzeté, mely *Fejérbataky László* másodelnökünk gondos szerkesztésében látott napvilágot, s 25 középkori czimer színes mását a megfelelő szakszerű magyarázat kíséretében tartalmazva, méltó folytatásául szolgál a társaság e legújabb vállalata tavaly megjelent első füzetének.

A június 17-iki rendkívüli ülés ismét a Magyar Nemzeti Zsebkönyv ügyének volt szentelve. A körültekintő, lelkiismeretes gondosság, melylyel igazgató-választmányunk e vállalat folytatásának kérdésével foglalkozik, mutatja a hozzáfűződő anyagi és erkölcsi érdekek fontosságát. A már több év óta folyó tárgyalások öröndetes befejezését jelzik az ülés megállapításai, a melyen a nemesi családainkat tartalmazó új sorozat megindításához a szükséges előkészületek megtételére és a kiadvány szerkesztésére már korábban megnyert tagtársaink, *Illésy János dr.* és *ifj. Reissig Ede* szerkesztői megbízása az alapszabályok által előírt módon is szentesítést nyert.

Szeptember 25-iki rendes ülésünk csupán a folyó ügyek elintézésével foglalkozott; a december 11-ikén tartott, ez évi utolsó igazgató-választmányi ülés fő tárgya pedig az igazgató-választmány kiegészítése, levelező tagok választása és a számvizsgáló bizottság ki küldése volt.

Ez üléseken kívül a társaságnak többször nyílt alkalma a nyilvános élettel fentartani a céljai ápolása érdekében szükséges érintkezést, kiküldöttjei által képviseltette magát Mátyás király kolozsvári lovasszobrának leleplezési ünnepénél, Salamon Ferencz, a nagy történetíró szobrának leleplezésénél, a Magyar Nemzeti Múzeum százéves jubileumának ünnepénél és részt vett az országos múzeum- és könyvtárbizottság ez idei közgyűlésén.

Augusztus hó 31-ikén bocsátotta közre az elnökség a felhívást Magyarország nemes családaihoz, melyben a Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. részének, a nemes családokat tartalmazó sorozatnak megindítását bejelentve, régi családainkat a vállalat anyagi és erkölcsi támogatására szólította fel, s annak kapcsán szétküldte a kérdőíveket, melyek alapján a nemzedékrendi adatok összegyűjtése eszközöndő lesz.

A Turul ez idei évfolyamát *Karácsonyi János* ig. vál. tagtársunknak egykori másodelnökünk, Nagy Iván felett tartott emlékbeszédével nyitottuk meg. Elhunyt jelesünk lelkének, legfőbb tudományos törekvéseinek, műveinek, nemes szándékainak legjobb ismerője, — hogy őt magát idézzük szöszszerint, — ki a nemzetségek történetének megírásával mintegy folytatója az ő élete legnagyobb alkotásának, a mestert, a magyar család-történet, a heraldika főemberét, jóformán megalapítóját elevenítette meg ebben a nagyszabású emlékbeszédben, melylyel mult évi nagygyűlésünkön az elköltözött nagy tudós iránt, hozzá és társaságunkhoz egyaránt méltó módon róttá le mindnyájunk kegyeletének adóját.

Érdemes tagtársunk méltán nevezte magát Nagy Iván tanítványának, nagy munkája: «Magyarország családai» folytatójának. Az ő fáradhatatlan kutatásainak és nagy tudásának terméke, a magyar nemzetségek története, annak eddig megjelent két kötete nyitotta meg az új korszakot nemzetségtörténeti kutatásaink folyamatában; s miként tavaly, úgy ez év folyamán is ez alapvető munka körül csoportosult, annak birálatával, kiegészítésével foglalkozott ama tagtársaink irodalmi munkásságának legjava, a kik a genealogiai kutatások terén a nemzetségtörténeti kérdések tisztázásában ismerték fel legfontosabb feladatukat. Első helyen áll ezek között *Wertner Mór* ig. vál. tag, ki «Nemzeti Zsebkönyv» czim alatt tavaly megkezdett cikksorozatát a Ludány, Miskócz, Szalók, Száty, Turul, Vaja, Zágráb és Zud nemzetségekre vo-

natkozó adatgyűjtése eredményeinek közlésével fejezve be, a Karácsonyi munkájára tett megjegyzések alakjában nemzetségtörténelmi tanulmányainak egy újabb sorozatát indította meg. «Megjegyzések a magyar nemzetségek a XIV. század közepéig című munkára» címet viselő közleményei a Karácsonyi könyvében foglalt nemzetségek tárgyalásában a Pok genusig haladva, nem kritikát akar gyakorolni e nagy mű felett, hanem helyreigazítások, pótlékok és felvilágosítások közlésére vállalkozik, abból a célból, hogy a munka egyes részeit kiegészítse, s az új adatok és vívmányok értékét a maga valóságában feltüntesse. Közleményei, melyek egyes nagyobb genusoknál, pl. az Abáknál, a Csákoknál, a Gutkeled, Héder, Hont-Pázmán, Igmánd, Ják nemzetségeknél egész értekezésekké nőnek ki magukat, polemikus megjegyzésekre is adtak alkalmat. *Karácsonyi János* saját műve értékének megvédésére szükségesnek látta megjegyezni, hogy Wertner közleményeinek legnagyobb része az ő művének határát képező 1350. év után kelt vagy legújabbán közzétett oklevelek adataira támaszkodik; számos esetben pedig sajtó- vagy tollhibák adtak Wertner helyreigazításaira alkalmat.

Wertner Mór önálló cikkben is értékesítette nemzetségtörténelmi kutatásai révén szerzett gazdag anyagfészletét. «Trencsényi Máté utódai» című közleménye a Csák nemzetség leghatalmasabb sarjának családi viszonyaival foglalkozva, sok eddig tisztázatlan kérdést derít fel ez irányban; kimutatja, hogy Csák Máté hasonnevű fiának, ki még atyja életében meghalt, Guta nevű hitvesétől két fia született, Máté és Jakab, s ezek, özvegyen maradt anyjuk II. Bolkó münsterbergi herceghez menvén nőül, ennek pártfogása alatt Sziliában szerepeltek.

E dolgozat adatai a magyar főúri nemzetségek és a külföldi fejedelmi családok között fennálló sűrű összeköttetésre vetnek érdekes világot és abból a szempontból is becsesek, mert ismételtelen felhívják figyelmünket ama még jóformán kiaknázatlan anyagkészlet fontosságára, a melyet a külföldi oklevéltárak a magyar család-történet kutatói számára rejtenek magukban.

Csoma József ig.-vál. tag a Dorozsma és a Becse-Gergely nemzetségek czimereit ismertette, a két czimer teljes azonossága alapján felvetve a kérdést, hogy a Dorozsma nemzetség, mely nevét egy falutól vette, nem egy-e a Becse-Gergely nemzetséggel, nem az utóbbinak egy oldalhajtása?

Soós Elemér ig.-vál. tag a Bak-sa nemzetség czimereivel foglalkozott, annak a sajátosság jelenségnek okát kutatva, hogy a nemzetség két ága, a Soósok és a Chapiak ugyanazon évben, néhány napi különbséggel két teljesen különböző czimert kaptak Zsigmond ki-

rálytól. Vizsgálódásainak eredménye az, hogy a Soósok czimere, a két szarvat viselő női alak, illetőleg annak főmotivuma, a két kosszarv azonos a nemzetség czimereivel, a Chapiak és társaik czimere pedig attól teljesen idegen, s ez utóbbiakat a nemzetség leszármazási tábláján elhelyezve, megállapítja, hogy azok habár a Soósokkal egy törzsből, de annak egy mellékágából származtak, a melynek a közös törzsszel való kapcsolata a czimerszerzés idején már feledésbe ment.

Ifj. Kállay Ubul tagtársunk az Aba és Gutkeled nemzetségek elágazásainak egyes részletkérdéseivel foglalkozik; kimutatja, hogy az Aba nemzetség adácsi és atyinaí ágai ugyanegy ágat, a lőrinczit képezik, hogy az Abauj vármegyében birtokos Makranczyak azonosak az Abák százdi főágából sarjadzó szikszai ággal; továbbá Lukács esztergomi érsek származását kutatva, a kit régebbi történetiróink Bánfi névvel említnek, arra az eredményre jut, hogy az érsek atyja Elek bán volt, a ki gyaníthatólag a Gutkeled nemzetséghez tartozott; s ugyancsak a Gutkeled nemzetségből származó régebbi Majádyak történetéhez azt a helyreigazító adatot közli, hogy e család egyik birtoka, Hene, nem, mint Wertner hiszi, Zala vármegyében, hanem Szabolcsban fekszik.

Itt említem meg *Stessel József* tagtársunk rövid közleményét is, mely szintén a Majádiakra vonatkozik s Wertner állításával szemben azt bizonyítja, hogy a családról elnevezett Majád falu nem azonos a sopronvármegyei Majáddal (melynek ma Szent-Margit a neve), hanem Közép-Szolnokban feküdt és hogy a Majádi család a XVIII. század elején kihalt.

Varjú Elemér ig.-vál. tagnak, a Turul társszerkesztőjének a Szalók nemzetségről szóló nagy terjedelmű dolgozatáról már mult évi jelentésben volt szó; e dolgozat, mely a Szalók nemzetség származását és elágazását okleveles adatok alapján tárgyalja, a Turul mult évi utolsó füzetében látott napvilágot.

Az újabb korban szereplő családaink közül csupán a bosnyák származású bellaji Bellavics család talált monografusra *Illéssy János* dr. ig.-vál. tag személyében, a ki a XVI--XVIII. században virágzott család történetét és utolsó tagjának, a bárói rangot nyert Bellavics Gábor ezredesnek, a spanyol örökösödési háború egyik vitéz katonájának élete folyását részletesen ismertette.

A heraldikai szak művelői sok érdekes reflexióra találnak anyagot *Vértessy Jenő* «Heraldikai nyomok az Iliasban» című dolgozatában. A szerző ebben kimutatja, hogy a heraldika nyomai már az ókorban, a történelem előtti kor azon idejében is feltalálhatók, a melyről Homeros Iliasa szól. A czimer kezdetleges formája a sisakon, vértelen s főleg a pajzson mint megkülönböztető jelvény lép fel, s habár jogi jellege nincs, de úgy az adományozásnak mint az öröklésnek nyomai

felismerhetők, s van a megszerzésnek egy harmadik módja is, mikor a győztes a legyőzött fegyvereit szedi el és viseli megkülömböztetésül. Az Ilias czimer-ábrázolásaiban a későbbi heraldikai ábrák, a kör, pólya, háromszög, állat- és emberalakok feltalálhatók, s a fémek mellett három szín használatos: a fehér, a vörös és a bíbor. Habár a történelmi fejlődés megakasztotta az ókor e naiv lovagvilágának kialakulását, érdekes és tanulságos a kísérlet, a mely azt a mai heraldika előképeül állítja szemünk elé.

A hazai czimertan legbecsesebb emlékeinek, a középkori eredeti armálisoknak sorozatát ez idén is, régi szokásunkhoz hiven, négy czimereslevél czimerrajzának színes hasonmásban való közzétételével gyarapítottuk. A Petri Ders család 1417-iki czimerlevelét, melynek adatai a család származásánál fogva a Hont-Pázmán nemzetség czimerének alakulását világítják meg, *Lehoczky Tivadar* ig. vál. tag ismertette; a czimereslevél eredetije a leleszi konvent levéltárában őriztetik. Egy másik Zsigmond-korabeli armális, a Bethleni és Zbugyai családoknak 1431-ben kelt s az országos levéltárban őrzött eredetije *Horváth Sándor* tagtársunkban talált szakavatott ismertetőre. Legritkább heraldikai emlékeink közé tartozik Szalóki Péternek I. Ulászlótól kapott czimeres levele, a melyet a Szalók nemzetség leszármazásának tárgyalása révén *Varjú Elemér* szerkesztő-társam ismertetett. I. Ulászlótól ez az első czimerkép közléseink sorozatában; értékét emeli az, hogy az eredeti armálisból csak a czimerkép maga maradt meg a család birtokában, s szövegének töredékét is csupán egy XVIII. századi másolat őrizte meg számunkra.

II. Ulászlótól is közzeltünk egy eredeti czimerképet Érki Balázs 1514-ben kelt czimerleveléről, melynek eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Szirmay család örök letéteményül elhelyezett levéltárában őriztetik. Ismertetése *Aldásy Antal* társ. jegyző tollából származik.

Középkori czimeres leveleink repertoriumát gazdagítják *Varjú Elemér* és *Horváth Sándor* tagtársaink kisebb közlései is. Az előbbi Buda-Felhéz városnak II. Ulászlótól 1490-1499. között kapott czimeradományát ismertette, melynek szövegét Podhraczký József másolatai között a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában találta meg. *Horváth Sándor* pedig *Varjú Elemérrel* polemizálva, Malonyai Balog Illés 1449-iki czimerlevelének hamis voltával, illetőleg a hamisítás idejének megállapításával foglalkozik.

Tinódi Sebestyén 1553-iki czimerkérő folyamodása és armálisa az Erdélyi Múzeumban Szádeczky Lajostól származó közlés alapján két ízben talált a szerkesztőség kebeléből ismertetőre; a másodsori ismeretetésre az adott alkalmat, hogy az érdekes okiratokról jelenlegi tulajdonosa fényképmásolatokat bocsátott ren-

delkezésünkre, melyek segítségével azokat hű hasonmásban is bemutathattuk.

A heraldika ujabbkori anyagának egy eddig kellőleg nem méltatott forrását nyitotta meg *Varjú Elemér* szerkesztőtársam a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött czimeres-könyvek ismertetésével. A múzeumi könyvtár kéziratos czimeralbumait még a magyar Siebmacher szerkesztői sem aknázták ki kellőképen. *Varjú* cikksorozata, melynek folytatása előreláthatólag a jövő évre is átmegy, eddig Kutscherfeld Jánosnak a Széchenyi orsz. könyvtár legrégibb czimeranyagából összeállított albumát, Podhraczký Józsefnek a városi czimereket magába foglaló kéziratait és az egyházi társulatok albumait ismerteti, tüzetesen lévén azokat a czimereket, a melyek Nagy Ivánból és a Siebmacher-féle czimerkönyvből hiányzanak.

A heraldikával rokon szaktudományok közül a pecséttan és az oklevéltan egyaránt jeles adalékkal gyarapodtak *Grünn Albert* dr. tagtársunk «I. Károly király gyűrűpecsétje» cím alatt megkezdett s még befejezésre váró nagyérdékű tanulmányában, a mely egy oklevél-hamisítási esetről fennmaradt országbirói ítélettelvével adataiból indulva ki, ismerteti I. Károly gyűrűpecsétjeit, méltatja a pecsétvizsgálatot, mint a középkori diplomatikának egyik legkifejlettebb ágát és behatóan foglalkozik a királyi gyűrűpecsét és a titkos pecsét fejlődésének történetével.

«Pecsétani tanulmány számba megy *Aldásy Antal* ig. vál. tag ismertetése is Urechia román történetírónak a román nép pecsétéiről irt s az «Annales internationales d'histoire»-ban megjelent tanulmánya felől; kellő értékére van ebben leszállítva az a beteges nemzeti érzésen alapuló theoria, mely az oláh fejedelemségek czimereit a régi Dácia fejedelmci által használt jelvényekkel igyekszik összeköttetésbe hozni. A szakirodalom rovatában megjelent dolgozatok közül ki kell még emelnem *Grünn Albert* dr. tagtársunknak Ziernicki-Szeliga lengyel nemességi kézikönyvéről irt terjedelmes ismertetését, mely vázlatos képet ad a lengyelországi nemesség történetéről, a Csoma József tagtársunknak a nemzetségi czimerek tanulmányával foglalkozó akadémiai székfoglalójáról, a gróf Eszterházy János és Kubinyi Ferencz családtörténeti munkáiról, Pálmay Józsefnek a Háromszék vármegye nemes családait tárgyaló monografiájáról, Zimmermann Ferencznek a nagyszebeni városi levéltárt tárgyaló munkájáról szóló könyvismertetésekét és azt az állandó jelleggel bíró rovatot, melyben a Turullal hasonczélú, most sajnos, szünetelő «Nagy Iván» című családtörténeti értesítő és a hozzánk legközelebb álló külföldi folyóirat, az Adler füzeteinek tartalmáról igyekeztünk olvasó közönségünket lehető részletesen tájékoztatni.

Igazgató-választmányunk négy rendes ülésén *Wert-*

ner Mór-tól, *Aldásy Antal* társ. jegyzőtől, *Kubinyi Ferencz* és *Szentpétery Imre* tagtársainktól kerültek dolgozatok felolvasásra. Ezek közül *Aldásy Antal* «Czimeres nemeslevelek a Magyar Nemzeti Múzeumban» című dolgozatai a Magyar Nemzeti Múzeum százéves jubileuma alkalmából készült emlékkönyvben jelent meg. *Kubinyi Ferencz*-nek «A Záh és Zák nemzetségek» című dolgozata és *Szentpétery Imre*-nek Hédervári Imre felmentő leveléről irt tanulmánya folyóiratunk legközelebbi füzeteiben fognak napvilágot látni. Amaz Záh Feliczián származásának kérdését tisztázva, egyttal az 1330-iki merénylet okai felől elterjedt vélemények felett nagy elmeéllel mond bírálatot, — ez pedig, egyik legfiatalabb tagtársunk dolgozata, annak a nevezetes oklevélnek ismertetése révén, melyet az országos rendek 1447-ben Buda várának Hunyadi János kezébe történt átadása felől állítottak ki Hédervári Imre részére, az országos tanács által használt pecséteket teszi tanulmánya tárgyává. Mindkettő tárgyánál és kidolgozásának értékénél fogva megérdemli, hogy felőlük tudományos munkásságunk eredményei sorában már most, közzétételük előtt megemlékezzünk.

Szaktudományaink művelése terén valóban a lefolyt év nemcsak kiállja az összehasonlítást az előző évek eredményeivel, de szembeötlő haladásról tesz tanúságot. A mindinkább belterjessé váló irodalmi munkálkodással arányban emelkedik társulatunk tagjainak érdeklődése is ügyeink menete iránt, a mi igazgató-választmányi üléseink látogatottságában és az ülések tárgyalási körének fokozatos kiszélesedésében nyer kifejezést. S ha egyetlen pontnál, a társulati tagok számának gyarapodásában a megakadás nem tagadható, ezt sem véglegesnek, sem — mint az egyének életében oly gyakran lenni szokott, — a hanyatlás előjelének nem szabad tekintenünk. Midőn a művelt magyar társadalom áldozatkészsége annyi oldalról van igénybe véve, s magában a tudományos világban is annyi újonnan alakuló egyesület tart igényt az érdeklődők anyagi és szellemi támogatására, megnyugvással konstatálhatjuk, hogy erőkészletünk ha nem is érte el az egykor álmódott fokot, a maga állandó mivoltában teljesen biztos alapot nyújt munkásságunk folytatására.

Feladataink között kétségtelenül első helyen áll, keresni a módot és eszközöket tevékenységünk fokozására, hogy ezzel egy újabb fellendülés korát előkészíthessük. A nagy elhatározás, hogy félbemaradt vállalkozásunkat, a Magyar Nemzetségi Zsebkönyvet folytatjuk, s az indítványok, melyek kiadványaink élénkítése érdekében a közelmúltban tétettek, e törekvésnek világos megnyilatkozásai. De legfőbb érdekünk most is az és mindig az marad, hogy megtaláljuk a helyes arányt feladataink és az azok elvégzésénél rendelkezésünkre álló eszközök között és a céljaink elérésére irányuló tevé-

kenységünkben ne lépjük túl az erőink által kiszabott kör határait.

És itt ismét visszatekintek azokra a viszonyokra, a melyek között társaságunk husz év előtt működését megkezdte. Abból a negyven ügybuzgó és lelkes férfuból, a kiből a társaság első igazgató-választmánya megalakult, felénél több ül ma is a társaságunk kormányzására hivatott testület kebelében. A vezetés ma is a régi kezekbe van letéve; az új erők, a melyek a régiekhez csatlakoztak, az általuk kijelölt irány követését, folytatását vallják a társaság érdekeivel szemben legfőbb kötelességüknek. A személyeknek és az elveknek ebben a folytonosságában kell, hogy felismerjük annak legerősebb bizonyítékát, hogy társaságunk a fokozatos fejlődés útján lassu de biztos léptekkel jut mindig közelebb a maga elé kitűzött célok teljes megvalósításához.

Kerem a tisztelt nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Budapesten, 1902 december 20-ikán.

Schönherr Gyula,
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

Szilágy vármegye monographiája. Szilágy vármegye törvényhatósági bizottságának megbízásából irta Petri Mór. II. kötet. Budapest, 1901. 8-r., 576 lap.

Az előttünk fekvő testes kötet második része annak a nagy munkának, melylyel Szilágy vármegye közönsége multját kivánta megörökíttetni. A vármegyében fekvő várak, birtokosaik és Zilah város történetét foglalja magában, melyet a szerző gondos körültekintéssel s részrehajlatlan kritikával irt meg.

A várak sorát Aranyos nyitja meg, melynek első birtokosai Mária királynő idejében a Drághfiak; a vár röviddel utóbb Kusalyi Jakcs mester családjához került, a melytől ismét visszaszerzik a Drághfiak, míg aztán 1579-ben Gyulaffi László kezére jut. Cseh vára 1319-ben az I. Károly alatti lázadásokban már szerepel, középkori története azonban nem oly nagy jelentőségű, mint a későbbi idők eseményei. Hadad várának ősi birtokosai a XVI-ik század utolsó negyedéig a Jakcsiak voltak; e család 1584-ben Jakcsi Boldizsárral kihalt és öröke Báthori István adománya következtében a Wesselényi családra szállott. A kövesdi vár hosszú időn át a Sarmasági családé volt s utánuk a gyerőmonostori Kemények birtokába jutott. Somlyó a legrégebb adatok szerint a Vatha család birtoka, később a Báthoriak kezébe került, kik Somlyó várát a hozzátartozó falvakkal együtt zászlós urasággá emelték. Valkó várának birtokosai a losonczi Bánfiak voltak. E várral kapcsolatban számos rege és monda él ma is a nép ajkán.

Tasnádon is volt vár a XV. században s az erdélyi püspökség tulajdonát képezte, később Széchi Mária is bírta, majd a Rákócziaké, Bánfiaké és Vayaké volt.

A második részben a várak urairól van szó, a menyinyiben családjuk a vármegye történetével összefüggésben áll. Köztük első helyen áll a losonczy Bánfi-család őse Tamás, ki az 1297—1351. évek között élt. A Bánfiak után a Báthori család játszott nagy szerepet a vármegye történetében, a mely Somlyó várát 1351-ben nyerte. A bélteki Drághfi család ősei 1365 körül jöttek Magyarországra s övék volt a vármegyében Kővár, Aranyos és Szilágy-Cseh vára egész vidékével. A rátóti Gyulafiak a Dunántulról származtak át s a Báthoriakkal való rokonságuk révén hatalmasodtak el. A Jakcs család a Gütkeled nemzetségből származik, a kusalyi Jakcs család azonban szatmármegyei kisebb nemes család lehetett eredetileg. A Kemény család a kövesdi vár révén tartozik Szilágy vármegyéhez s az újabb korban szerepel.

A könyv harmadik részét Zilah város története foglalja el. A város neve már a váradi regestrumban is előfordul s I. Lajos királytól kezdve számos kiváltságot nyert a fejedelemtől. Eredetileg az erdélyi püspök birtoka volt; 1542-ben, Statileo János püspök halála után, az erdélyi kincstár birtokába jutott. Később sokáig mint mezőváros szerepelt különböző birtokosok kezében.

Ez a kötet rövid tartalma, melyet az adatok bő felsorolásán kívül jellemez az, hogy nem csupán a történelemre terjeszkedik ki, hanem érdekes leírásokat ad a társadalmi, gazdasági, néprajzi és földrajzi viszonyokról is. Külön mellékletként közli Báthori István 1584. évi adománylevelét Hadad váráról, Kemény János fejedelem kinevező-levelét a kövesdi udvarbíró számára és Zilah város színes czimerképét; a szöveg között pedig számos érdekes aláírást, czimert és egyéb képet.

Nagy érdeklődéssel nézünk a harmadik kötet megjelenése elé, mely a vármegyei községek és birtokosaik történetét fogja tartalmazni, s melynek eddig csupán első része került ki a sajtó alól. Az egész mű hat kötetre van tervezve; a IV. a községek történetének folytatását és befejezését, az V. és VI. a megyebeli családok történetét tartalmazza.

Az érdeklődők kedvéért megjegyezzük, hogy a diszes kiállítású munka Budapesten a Franklin-Társulatnál, Zilahon pedig Seres Samu könyvtáránál kötetenként 8 koronáért szerezhető meg. G. A.

Horváth Sándor. A liptói és turóczi regestrum. (Különlenyomat a Történelmi Tárból.) Budapest, 1902. 8-r. 104 lap.)

A középkori magyar diplomatika két becses emlékének kritikailag megállapított szövegét közli a szerző,

az eredeti darabok szorgalmas és szakavatott tanulmányozása alapján. A Registrum de Lipto és Registrum de Turuch nyomtatott szövegét közzétették ugyan már Érdy és Engel, de közléseik annyira kifogás alá esnek, hogy az újabb feldolgozás jogosultságához semmi kétely sem fér. Horváth Sándor több mint 12 lapon számol be az eddigi szövegkiadások hibás olvasásairól és kihagyásairól, gondosan javítva az eddigi tévedéseket főleg a hely- és személynevek olvasásában. A két regestrumban levő családtörténeti adatokat nagy részben feldolgozták már Nagy Iván és Majláth Béla, sajnos azonban, munkáik alapját a nyomtatásban megjelent hibás közlések képezik s így számos esetben fordulnak elő náluk elferdített nevek. A regestrumokban tárgyalt birtokvizsgálat alkalmával szereplő ősi családokkal és a felmutatott oklevelekben említett birtokokkal külön munkában szándékozik a szerző foglalkozni, melynek megjelenése ránk nézve igazán örvendetes eseményt fog képezni. A szövegközlés nagyon pontos és a fejezetekre osztás, valamint a név- és tárgymutató hozzáadása által könnyen áttekinthetővé van téve.

Arra óhajtom e helyütt a szerző figyelmét felhívni, hogy nem ez az első birtokvizsgálat Liptó és Turóc megyékben; nyoma van, hogy már I. Károly király idejében tartottak ott ilyet, ámbar ennek az eredménye hasonló eredeti oklevélben nem maradt fenn. I. Lajos király 1352 augusztus 7-ikén kelt oklevelében ugyanis szó van arról, hogy I. Károly király a Zólyom-, Turóc- és Liptó-vármegyei nemesek birtokjait főpapjaival és báróival megvizsgáltatta.¹ Ez magyarázza meg Horvát Árpád amaz állítását, hogy Zólyom vármegyének is volt ilyen regestruma. Talán a szerzőnek további kutatásai folyamán sikerülni fog e nevezetes okiratok valamelyikét felfedezni. G. A.

Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Godina III. Red. Bojničić Kninski Ivan. A horvát-szlavon-dalmátországi kir. levéltár értesítője III. 1901. évf. 1—4. füzet. Zágráb 1901.

A horvát tartományi levéltári értesítőjének ez évi folyama is igen gazdag tartalommal jelent meg. Az első füzetet az ismert történetíró K'ar'c Vjekoszlav cikke nyitja meg: «Felhasználatlan adat a XII. századbeli horvát történelemhez» czimen, melyben foglalkozik a zárai szent Simeon templom régi evangelistariumával, melyet különben Bianchi már 1877—79-ben ismertett. Az egyházi kézirat két historiai adatot tartott fenn. Az egyik dicsénekben (laudes) ezt olvassuk: Pascali summo pontifici salus et vita — Colomanno Ungariæ, Dalmatiæ et Chroatæ almifico regi vita et

¹ Történelmi Tár, IX. k. 119. l.

victoria, — Stephano clarissimo regi nostro vita et victoria. . . . Méltán feltűnhetik — írja a szerző — hogy az országnak Kálmán király alatt saját külön királya van. Ha ez az István Kálmán király és a szicíliai Busilla fia, akkor ez időben talán 7 éves lehetett. Alább ugyanígy említve van *Cledin* comes, kinek neve a codexben még egyszer előfordul, de már mint «princeps et banus provinciae per iussionem Stephani regis. . . . Ugyanezen szövegben «Stephanus quondam rex-ről is van szó, kiről a szerző feltételezi, hogy a Kresimirek egyike lehetett. *I. Sisic* «Tanulmányok az Anjouház történetéhez» czimen Martell Károly és Robert Károly koronázásával foglalkozik. Kimutatja, hogy az előbbi 1292 február 7—április 5. táján kapta a koronát. Hol és ki koronázta, nem sikerült megállapítani. Róbert Károlyra vonatkozólag, a horvát történészek ellenében, kik azt vitatják, hogy már 1300-ban Zágrábban koronáztatott volna, kimutatja, hogy csak 1301-ben január—április 12. közt nyerte a koronát Gergely esztergomi érsektől Esztergomban. — *Dr. Wertner Mór* «Adatok az 1105—1225. évi horvát bánok ismeretéhez» czimen közli jórészt kiegészítve és bővítve már 1894-ben megjelent tanulmányát, lehető sulyt fektetve a családfák megállapítására. Kimerítő forrástanulmányon épült munkája kész nyereség a történeti irodalomra. A sorrend szerint harmadik 1116. évi Anonymus bán Klaič fenti cikke alapján valószínűleg Cledinus lehetett.

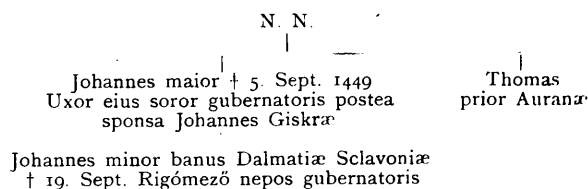
Laszowski Ivanics város szabadalmait ismerteti. Már 1404-ben libera villa-nak nevezik, de szabadalmát voltaképen csak 1407-ben nyerte Eberhardt püspöktől, melyet utóbb Zsigmond király megerősített. A privilegiumot 1660-ban Lipót megújította.

Vj. Klaič ismerteti Szent László levelét a montecassinoi apáthoz s közli teljes szövegét Jelič tanár másolata nyomán. Nálunk e levéllel Fraknoi foglalkozott, 1900-ban pedig az Akadémiai Értesítő 131. füzeté is jelezte megjelenését. A XII—XIII. századbeli másolatot a szerző tárgyi bizonyítékok alapján hitelesnek fogadja el s benne egyuttal bizonyítékot lát a pannoni halmi alapító-levél hitelessége ellen.

Érdekes, hogy a király magát Ungarorum ac Messie rex-nek nevezi s jelenti, hogy az apátsággal immár szomszédos viszonyba lépett «quia Sclavoniam iam fere totam acquisivi.» Klaič ebből azt következteti, hogy László ekkor még nem volt Horvátország teljes birtokában, hogy a birtokolt részt is örökség vagy rokonság útján szerezte, talán Demetrius Zvonimir útján. Végre abból, hogy Mæsia és Szlavonia külön soroltatnak fel, azt következteti, hogy teljes bekebelezésére még nem gondolt. Ez a feltevés támogatást nyer a zárai 1091. oklevél szövegében, mely szerint Álmos Horvátország királya volt. A vegyesek rovatá-

ban az 1497. évi országos pecsét újabb ismertetését találjuk jó ábrával; az első facsimile már 1895-ben jelent meg ugyanezen folyóiratban. Most azt olvassuk, hogy a II. Ulászló adományozta pecsét noha eredetileg csak a szlapon nemesség pecsétje volt, később a hármás: Horvát-Szlavon-Dalmátország hivatalos pecsétjéül szolgált 1831-ig. Midőn Ulászló megerősítette a régi czimert: két folyó közti mezőben a nyestet, megtoldotta azt a pajzs hosszátlójának felső csuczában csillaggal, melynek nyomán készült eredeti pecsét maiglan megvan. Körirata: ✠ SIGILLVM · NOBIL.(I)VM · REGNI SCLAVONIE. 1491. azaz 1497.

A II. füzetben *Ijekoszlav Klaič* Hunyadi János rokonságával foglalkozik. Az egykoru adatok tudvalevőleg három Székelyt említenek, mint a kormányzó vérokonait, történetiróink ellenben csak kettőt fogadnak el hitelesnek. *Klarič* újból vitatja, hogy valóban hármian voltak. Forrásai Krones Gerch. d. Grafen Hilli p. 104—108. Kercselich Not. præl. 269. Ijubici List. IX. 277. Gelsich-Thallóczy, Kukuljevič stb. nyomán megkülönbözteti I. Székely Jánost, kinek neve 1446—1448-ban ismételtelen előfordul, azonos az egykoru vranai perjellel, Czaklo de Zent Geurg, egyuttal horvát bánnal, ki azonban csak Talovac Péter lemondása után foglalhatta el hivatalát. Elesett a rigómezei ütközetben. A másik «Czaklo sororinus, Hunyadi, kiről Dlugosz beszél, 1449 szeptember 5-ikén esett el Giskra elleni ütközetben, végre a harmadik Thomas Zekus de Zent Geurg ugyancsak prior Auranae et Dubicensis, kiről Cod. Zichy IX. k. 480. l., Acta mon. Dubic. doc. 43. l. stb. szólnak. A családfa következőleg képzelhető:

A vegyesek közt: *J. Worsich* Artis Heraldicæ notitia brevis, Zagrabiae 1772. cz. művét ismerteti *Laszowski*, rég elfeledett szakirónak emlékéét újítva meg, noha a műnek jelentősége nincsen. Primitív, szükséztav, sokszor hibás szöveg kíséri a 64 czimert felölölő táblázatokat. Így pl. a dalmát czimert Zelomerius királytól adományoztatja, Slavonia (Savia Pannonia) czimerében pedig zöld mezőben három fehér kutyát tüntet fel. Nyilvánvaló, hogy a szerző még a legközelebbi szakműveket sem ismerte, pl. Vitezovićét s alaposság tekintetében a jóval előbb élt Páriz-Pápaival össze sem hasonlítható. *J. Kempf* a bosnyák káptalan 1374. évi nálunk már ismert pecsétjét írja le.

A 3—4. füzetben Bojničič a zágrábi orsz. levéltárban levő nemesi okleveleket sorolja elő, sajnos, czimer-

leírások nélkül. Összesen 61 magyar, 18 osztrák és 1 erdélyi diploma van a XVI—XIX. századból. A legrégibb oklevélből csak töredék maradt. Ez Tarnik de Tarnónak, Zrinyi Miklós szolgájának 1564—76. táján adományozott nemességről szól. A többiek sorrendben így következnek:

Brichich Iván, Bécs 1569. Bwyawich 1578 Prága. Meszarich György Pozsony 1578. Horwath alias Wlach Pál 1580. Cherwchych, aliter Walwuycz, Bécs 1582. Mikuletz György, Prága 1586. Appoka Istv., Prága 1599. Hreliacz, aliter Petrichewith de Barleth et Radivacz Pilsen 1599 — nem új donatio, hanem a régi nemesség megerősítése. Tiglich Lukas, Prága 1601. Valichich Mátyás, Prága 1606. Thularich Márton, Bécs 1608. Kovachich Mihály, Bécs 1609. Barsich György, Bécs 1610. Galluf Jakab, Pozsony 1613. Busan Simon, Bécs 1621. Ztrahina Miklós, Bécs 1621. Andrasewich Miklós, Bécs 1622. Dolsak Jakab és fivére Blasinchich György, Bécs 1626. Kéthelyi Pál neje Suegh Verona és nővére Csatt Anna, Sopron 1622. Gonan Lovro és Karlawaris L., Bécs 1628. Ruchich Iván, Bécs 1629. Lovas Albert és neje Szalay Orsolya, gyermekeik István, Anna és Katalin, Bécs 1630. Tausz Jeromos, Bécs 1632. Marchinko (aliter Matthejevich) Iván, Pozsony 1638. Mattejvich Iván, idősb Iván és «nagyságos» nemes Gregoriany Anna fia, Bécs 1646. Koczeth Istv., Pozsony 1646. Praczaicz Péter, Pozsony 1646. Magyarády Istv., Pozsony 1649. Benkouich György, Bécs 1652. Puczak Mihály, Pozsony 1662. Rüdtschitsch Iván, Bécs 1667. Rovasovsky Fábian, Ebersdorf 1668. Schwada Izsák, Bécs 1672. Medunich István, Bécs 1672. Heruvy (Rosina) Mátyás, Bécs 1687. Raffay Ferencz fia Miklós, fivérei Mihály és Péter, Pozsony 1687. Kunderk Tamás, Pozsony 1687. Dymniakowich de Dymniak, Bécs 1689. Zuhkor Iván, Ebersdorf 1695. Orahóczy (de Orahovicza) István, neje buzini Keglevich Borbála, gyermekeik Szaniszló, Farkas, Taddeus, Iván és Mária. magyar grófságot nyerne, Laxenburg 1690. Gercsich Mátyás, Bécs 1707. Pczvinszky György, Bécs 1710. Gregorich Fer., Bécs 1715. Demelli Mátyás, Bécs 1727. Novoszel Lukács, Bécs 1744. Peczinger Iván, Pozsony 1751. Plovanych Mátyás, Bécs 1756. Ivancsich György 1759. Andreowich Andr., Bécs 1763. Kosztich Miklós, Bécs 1791. Vakanovich Dávid, Bécs 1792. Barabás Ferencz vicejudez nobilium 1791. Shuttewich (Szucsevics) Mátyás, Bécs 1795. Wadschedl József, Bécs 1806. Simrák Fülöp, Bécs 1815. Maroewich Iván a Mária Terezia-rend vitéze, Bécs 1828; ugyanazon kelettel magyar báróságot is nyer. Chuich Mihály, Bécs 1840.

Második csoportba tartoznak az idegen nemeslevelek, melyek sorát Apaffynak 1676-ban Fogarason kelt adománylevele nyitja meg, a melyben Arsányi (de

Arsány) Ivánnak erdélyi nemességet ad. — Régibb ennél Risser György birodalmi nemessége 1664-ből. Kannegiesser Herm. 1752. birod. nemességet, Tahy Mihály 1758-ban az örökös tartományok nemességét nyeri blumenbergi előnévvel. Kressnig (ostrabergi) Iván birod. nemesség 1772. Vukassovich Fülöp osztr. báróság 1788. Rodich Dániel birod. nemesség 1785. Hellwig Iván örök. tartom. nemesség Bécs 1793. Minighini Iván birod. nemesség 1785. Mikich (bojkameni) Márton birod. nemesség 1797. Igyanovich Iván birod. nemesség, datum nélküli töredék 1780—90. évekből. Kossevich Iván (ulmdorfi) osztrák nemesség 1825. Paitsch Sándor (polvari) osztr. nemesség 1829. Rasztics Dániel osztr. báróság 1852. Karger Titusz osztr. báróság 1854. Sokcsevits József osztr. báróság 1860. Legifjabb Bründl (Kirchenau) Dragutin osztrák nemesség 1877-ből.

Ugyancsak a 3—4. füzetben *Bojnichich* «Adatok a Frangepán család történetéhez» cz. cikkében a Wallsee grófokkal való rokonságukat mutatja ki a zágrábi káptalani levéltárban levő okirat alapján. A második rész IV. Frangepán Miklósnak orsz. levéltárunkban levő 1417. adománylevelével foglalkozik, melyben ez Ozol várát nejeének engedi át. Végül a harmadik részben a Frangepán családnak külső rokoni összeköttetését sorolja elő, melyek szerint Korvin Mátyással, továbbá Arragonia, Sicilia, Milano stb. olasz tartományok fejlődésével rokoni kötelékben állott ferrarai III. Miklós révén, kinek leányát Isottát II. Frangepán István (1434—1481) vette el. A házasságból származott Frangepán Bernát † 1530-ban. *Wertner Mór* dr. «Eine unbekannte kroatisch-schlesische Allianz» cz. cikke érdekes adat a Subić nemzetség történetéhez. A Bribiri Mladének, kik a Subić nemzetségből származtak s a Zrinyiek közvetlen őseiül tekinthetők, egyik leányát Katalint nőül vette III. Bolesláv herceg († 1352), miáltal az ősrégi horvát család rokonságba lépett a lengyel királylyal, Lokietek Ulászlóval, valamint az Anjou házzal s így közvetve az Árpádokkal is. Erre a házasságra vonatkozik I. Lajos királynak supplicatioja VI. Kelemen pápához, hogy e harmad-negyed iziglen rokonok közt kötött házasságot érvényesnek ismerje el. (Reg. Supplic. Clem. VI. Ann. I. p. II. vol. 2.) A szerző e rokonsági viszony kijelölése után egykoru czimeres pecsétek alapján kimutatja, hogy a Zrinyiek sisakdiszében ismeretes (Siebmacher Taf. 153. S. 211.) balra fordult kiterjesztett karmu griff a Subić nemzetség ősi ezimere.

Klacić Vjekoslav oklevél-részleteket közöl a ragusai Žunjević családnak zenggi és vinodoli szereplésére 1477—1502. években. Forrásai: Miklosich, Ljubić, Surmin és Fermedžin. E y.

Gritzner, Erich: Symbole und Wappen des alten deutschen Reiches. Leipzig, Teubner, 1902. VIII+132 lap.

A régi német birodalmi czimerek és jelvényekkel heraldikai szempontból nagyon kevesen foglalkoztak. A birodalmi jelvényekről a Wach és Schröder jog- és alkotmánytörténeti munkáiban közölt rövid kitérésen kívül alig tudunk valamit felmutatni. A német birodalmi czimerről magáról már többen értekeztek, így Hemmerlin Felix zürichi kanonok (1389-1455.) «De notibilitate» című könyvében, bővebben Sibrond János, Spener Ph. J., majd a XVIII. században Trener, helmstädti tanár, Zschackwitz János, Ehrenfried stb. Ujabban Seyler G. A. szólt a heraldika történetében egy külön fejezetben a birodalmi czimerről, majd legujabban Anthony von Siegenfeld a stájer czimerről irt tanulmányában szentel egy rövid tanulmányt e tárgynak. Azonban egy kimerítő, kritikai munkát e kérlésről nem bírnak; most Gritzner vállalkozott arra, hogy e hiányt pótolja.

Munkája két fő részre oszlik. Az első a birodalmi jelvényekkel, a sassal és a kereszttel foglalkozik, a második a birodalmi czimerről. Az első 3, az utóbbi 9 fejezetre oszlik. Munkája nem tisztán heraldikai, hanem inkább alkotmánytörténeti jelleggel bír. Ezt mutatja már a munkának kiinduló pontja is, mely a birodalmi szimbolumok a sas és kereszt jellemzésénél a 800 körül támadt, illetve felújított császárság jellemzéséből indul ki. E jellemzésnek, a mely a végeredményben a középkori császárságnak igényeit antik-császári és keresztény-teokratikus irányban mutatja ki, van szentelve az első rész első fejezete. E kettős igénynek megfelelőleg a Nagy Károly személyében megújított császárság átveszi a régi antik-császárság jelvényét, a sást, az imperium a világhatalom szimbolumaként, míg, mint a kereszténység védura, a keresztet veszi fel. A második fejezetben a sasról, a harmadikban a keresztről szól. Az előbbi, a sas, legelőször az Ottók alatt lép fel világosabban, majd a salii házból származó császárok veszik azt át, a Hohenstaufok alatt a birodalmi, egyházi és világi fejedelmeknél «Traditionssymbol» gyanánt szerepel, I. Frigyes alatt pedig a sas mint birodalmi jelvény, mindinkább kidomborodik, érvényre jut.

A keresztjelvényről Gritzner nem szól oly kimerítően. Mint birodalmi jelvény Nagy Károly óta használtatott, a birodalmi almán és a német császárok szent lándzsáján a kereszt szerepelt, később a kereszties hadak jelvényévé vált, I. Frigyes alatt azonban a keresztzászló, mint birodalmi zászló nem található fel.

Az első résznek végeredményeképen a szerző konstatálja, hogy a két jelvény, sas és kereszt, mint birodalmi jelvény egymás mellett használtatott és szimbo-

likus jelentőségüket a következő időszakban is megtartották, miután sem személyes, sem királyi család jelvényei nem voltak, hanem dologi, az uralkodót csak mint a hatalom birtokosát megillető jelvények, melyek ezért mindaddig, a míg a császárság jellegében megmarad, állandóak.

A második részben a szerző a birodalmi czimerről foglalkozik, annak fejlődésével egész a német császárság megszűntéig, 1806-ig. Mint birodalmi czimer a sas először VI. Henriknél mutatható ki. Petrus de Ebulo «Liber ad honorem Augusti» 1195 körül irt munkája kéziratában VI. Henrik sisakját, pajzsát és lovának takaróját a sas ékíti, természetes ábrázolásban, arany mázzal, ámde a mező színe még nincs feltüntetve. Egész a XIII. század közepéig a mázokra nézve nincs megállapodás. Conrad Mure, a clipearius theutomicorum szerzője, a sást feketének, a pajzs színét sárgának, narancsszínűnek mondja, Mousket Fülöp, francia író (1250 körül) szerint a birodalmi czimer «fekete sas arany mezőben». Matheus Paris szól a legbővebben a birodalmi czimerről, de adatai erős kritikára szorulnak. Annyit elfogadhatunk állításából, hogy a birodalmi czimer fekete sas arany mezőben, ha nem is kétfejű sas, a hogy ő feltünteti. Mint kétfejű sas, a sasjelvény először IV. Bajor Lajos alatt lép fel. A kétfejű sas eredetét a keleten bírja, innen jó Byzanczba, Fülöp és IV. Ottó óta érmeken, VII. Henrik óta a császári pecséteken fordul elő. Külföldön, így Angliában már a XIII. században a német *császárság* jelvényeül a kétfejű sást tekintették, a *királyság* jelvényeül pedig az egyfejűt. Németországban különben, mint ezt Gritzner, Seylerrel szemben több példával bizonyítja, a kétfejű sas nem egy második fej hozzáadásával, hanem két egyfejű sas összetolásából származott.

Hivatalosan IV. Károly alatt az egyfejű sas tekintett birodalmi jelvényül, ámde a felfogás, hogy a kétfejű sas a császárság, az egyfejű a királyság jelvénye, mindinkább kifejlődött. Hivatalosan a kétfejű sást Zsigmond használja először mint birodalmi vikarius, II. Albert az egyfejű sást használja, III. Frigyes mint király szintén, mint császár a kétfejűt használja. I. Miksa óta a kétfejű sas, ad personam használva, mellén pajzsával ábrázoltatik, innen kezdve a birodalmi czimer akár pajzsával, akár a nélkül, kétfejű sas, feje körül dicsfénynyel, karmaiban hatalmi jelvényekkel, az utóbbi kettő azonban gyakran el is marad.

Külön fejezetet szentel a szerző a birodalmi zászlóknak IV. Károly óta 1806-ig. IV. Károly alatt négy zászlót mutat ki: 1. vörös, 2. a császár személyes zászlaja a sassal, 3. a kereszties zászló, 4. a birodalmi hadizászló. Zsigmond a személyes saszászlót, a birodalmi zászlót a sassal, a kereszties zászlót és a vörös

hübéri zászlót használta. III. Frigyes alatt a zászlók a következők voltak: személyes zászló a kétfejű sassal, Szt. György (keresztes) zászló, birodalmi zászló a kétfejű sassal, a birodalmi hadi zászló egyfejű sassal, a vörös hübéri zászló. I. Miksától a XVIII. századig pedig használtatott a személyes zászló, a szív pajzsral ékített kétfejű sassal, a birodalmi zászló kétfejű sassal szív pajzs nélkül, a birodalmi hadizászló egyfejű sassal, a Szt. György (keresztes) zászló és a vörös hübéri zászló.

Az utolsó fejezet a birodalmi színeknek van szentelve. Mint ilyenek, időleges sorrendben, sárga, vörös, fekete szerepelnek, de soha egyesítve e három szín nem lép fel. Miksa óta 1806-ig fekete-sárga szín használtatik, így pl. a pecsétzsinóroknál is, ezt megelőzőleg váltakozott, főleg a pecsétzsinórok színe. IV. Károly, Venczel és Zsigmond is a fekete-sárga színt használták, Ruprecht kék-sárga színt, de lehet, hogy a sárga tulajdonképp megfakult fehéré, II. Albert fekete-sárga színt használt, III. Frigyes vörös-zöld színt, mint császár biborszínt használt pecsétzsinórában. Csak I. Miksa óta marad meg állandó használatban a fekete-sárga szín, mely ilyenformán a birodalmi színeknek tekinthető.

Gritzner munkája a kérdést alaposan, a források kellő felhasználásával tárgyalja, s mint első, ilyenemű, a modern kutatás alapján álló munka becsét későbbi időkre is meg fogja tartani. A későbbi kutatások az általa levont következtetéseket valószínűleg nem egy irányban meg fogják változtatni, de alapjukban következtetések, tanulságok helyeseknek találhatnak később is.

A—y A—l.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg Müller. III. Band. Hermannstadt, 1902. (8-r., 764 lap, 5 pecsétani táblával.)

Alig van irodalmi vállalat, mely ilyen gyorsan és ilyen lelkiismeretesen oldaná meg feladatát, mint a jelen munka. Csak nem régen láttuk az első köteteket, s ime már a harmadik rész is előttünk fekszik, mely az 1391—1415. évek okleveleit tartalmazza.

Dicséretes a kiadók buzgósa már azért is, mert nem elégedtek meg a már kiadott szövegek újranymatásával, hanem lehetőleg mindenhol az eredeti oklevél nyomán dolgoztak. Hosszu sorozatot foglalnak el azon levéltárak, melyek kincseiből e kötet merített s melyek megvilágítják előttünk ama nagy munkát, melyet már kutatás közben is végeznünk kellett.

A kötet 526 oklevélszöveget tartalmaz, ezek között 249 csupán részben ismert s 65 itt először kiadott oklevél van. Az egyes okleveleknek előbb rövid tartalmát közlik, erre az eredeti oklevélnek pontos leírása következik az esetleges közlő munkák megjelölésével, végül az oklevél szövege olvasható felvilágosító jegyzetekkel. Különösen figyelemre méltók a pecsétleírások,

melyek lelkiismeretes gondnal s aprólékos részletességgel vannak mindenütt felsorolva.

Az oklevél szövegek az eredetinek teljesen megfelelően vannak kiadva, az esetleg hibás írásmód is meg van tartva, csupán a helyes megértés céljából használják mindenütt a modern interpunkciót. Az eredetihez ragaszkodás annyira megy, hogy az oklevélben levő szakadások vagy hiányok méretei is pontosan meg vannak jelölve. Csupán azt nem értem, hogy mind ennek dacára mégis miért használják az a-e és a t-betűt, a mikor az oklevelek ezt a középkorban sohasem használják s a helyes megértéshez erre éppen nincs szükségünk? Ez olyan kérdés, a melyre nem tudok megfelelő választ adni, s a melyet ennél fogva mindenesetre kifogásolnom kell.

Az oklevelek tartalmának közelebbi ismertetésére nem kell kiterjeszkednem, mert ez éppen olyan gazdag, mint az előző kötetek tartalma. A középkori jogélet, művelődési és politikai viszonyaink éppen annyi érdekes kérdésre vetnek világot, mint gazdasági vagy társadalmi állapotainkra. Bár az ország többi részeiben is indulnának meg nem csupán hasonló czélu, hanem egyszersmind hasonló eredményű munkák is, történetíróink anyaga olyan irányban gyarapodnék, hogy történetirodalmunk is új lendületet venne.

A kötet végén a felhasznált nyomtatott munkákon kívül kitűnő név- és tárgymutatót találunk, mely az okleveles anyag feldolgozását nagyon megkönnyíti. Végül öt táblán Drotleff József által készített jó fénynyomatos pecsétet láthatunk, melyek a munka érdekes kiegészítő részét képezik. Érdekesebbek ezek között: Leonárd esztergomi vikárius pecsétje, mely országalmát tartó koronás álló alakot tüntet fel, lábai alatt háromszögletű czimerpajzsral; körirata: ✠ S · Leo(na)r(d)i · d(e) · Pe(n)sauro · decretor(um) · docto(ris) · archidiaconis · Sagabiens(is). János esztergomi érsek pecsétje, mely közepében három álló alakot, felül Mária s a kisdéd ülő képét, s alul egy térdelő főpapat mutat; körirata: S · Johanis · arciepiscopi · Strigoniensis. Lajos esztergomi vikárius pecsétje, mely balra fordult álló főpapi alakot, alatta térdelő pappal és czimerpajzsral tüntet fel. E pecsétközlési mód nagyon üdvös irányt képvisel, mert régebbi diplomatikánk erre fordított a legkevesebb gondot. Vagy egyáltalán számba sem vette azokat, vagy csak nagyon kezdetleges képeket adott róluk. Pedig nem csupán művészettörténeti szempontból fontosak ezek, hanem a történelem egyéb ágainak is nagy szolgálatot tehetnek. Nem volna szabad tehát egyetlen ily gyűjteményes munkánál sem figyelmen kívül hagyni a pecsétet; hanem tekintettel arra, hogy ilyen alkalommal sok olyan oklevél kerül elő, melyeket a kutatók elől esetleg ismét hosszú idők takarnak majd el, az ily oklevelek nagyon fontos részét, a pecsétet is, meg kellene ismertetnünk. Tennünk kellene ezt annál is inkább, mert az oklevél tovább fennmarad, a pecsét azonban idők folytán össze-törik, elkallódik, s annyi emlékünknél sem marad róla, mint egy elveszett oklevél rossz kiadása vagy másolata. Vegyük fontolóra tehát e munka e téren elért vívmányait is, és hassunk oda, hogy hasonló vállalatunkban a pecsétközlések is jelentékeny helyet nyerjenek.

G. A.